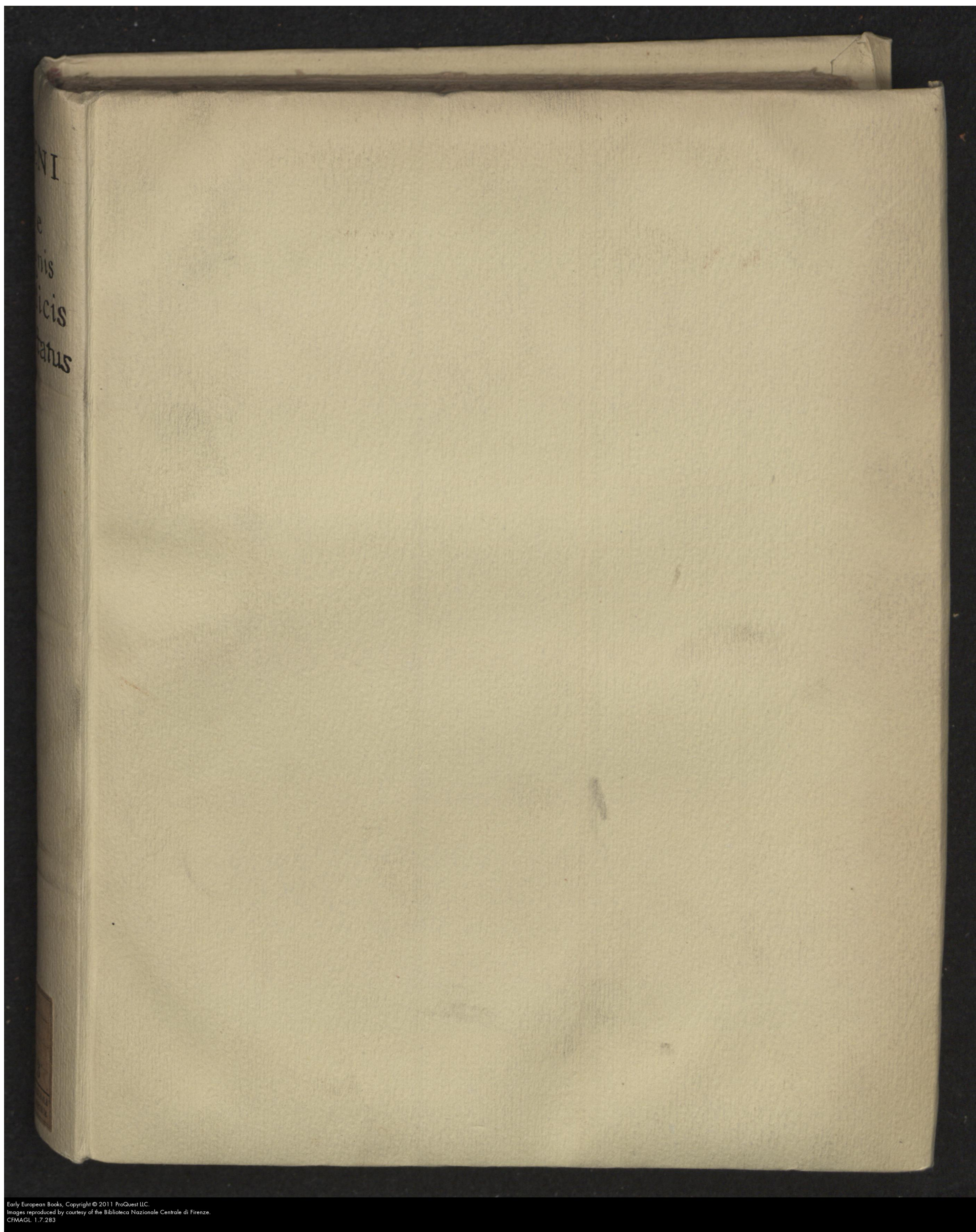
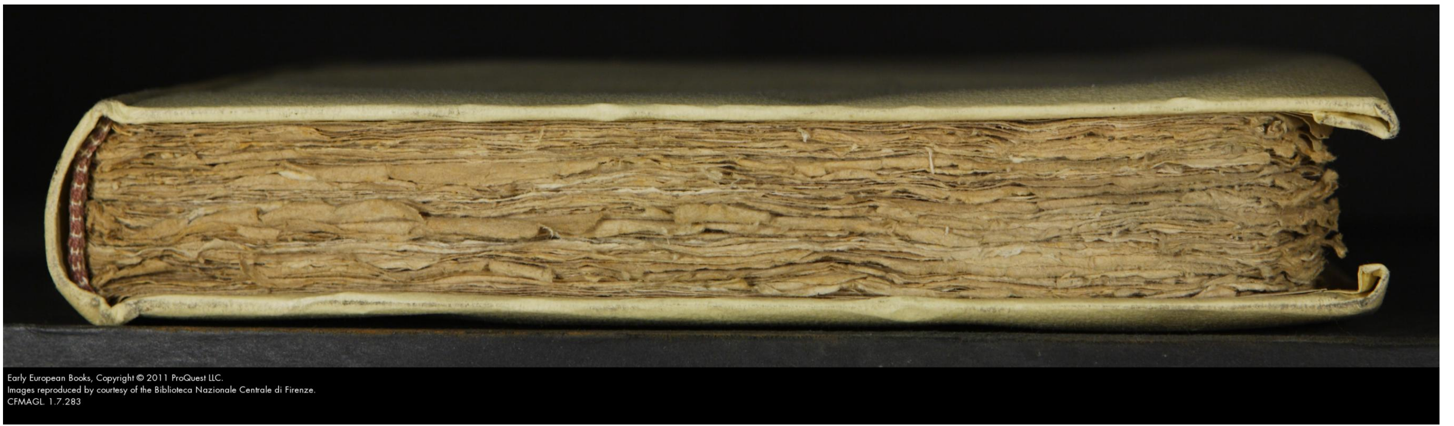

NI
e
nis
icis
atus

FIENI

De Signis Medicis Tractatus

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 1.7.283

THOMÆ FIENI, PHILOSOPHI AC MEDICI PRÆSTANTISSIMI SIMIOTICE, Sive De Signis Medicis, TRACTATVS.

Opus accuratissimum, omnibus Medicinæ studia amplexantibus summè necessarium.

duas Partes divisum, cum Indicibus nova methodo paratis.

LVGDVNI,
Sumpt. IOANNIS ANTONII HVGVETAN,
& MARCI ANTONII RAVAVD.

M. DC. LXIIII.

Viro Maximo, ac Incomparabili,

D. VOPISCO FORTVNATO

PLEMPIO,

MEDICINÆ PROFESSORVM

apud Lovanienses Principi, Sal. Pl.

VIR Maxime, Fautor Colendissime. *Cùm nulla omnino res utrique nostrûm magis in votis hactenus fuerit, quàm ut literaria de Repub. mereri quàm optimè possemus, lectissima nimirum sublimium ingeniorũ monumenta undequaq; sollicitè conquirendo, ac præli nostri typographici operâ publicam in lucem expromendo: non potuimus non impensè nobis gratulari, quod præter spem nostras ad manus haud ita pridem pervenerit* THOMÆ FIENI, *in alma vestra Academia Philosophi olim ac Medici longè Celeberrimi* TRACTATUS DE SIGNIS IATRICIS, *omniũ accuratissimus, Medicarum rerum Candidatis suo quidem tempore dictatus, nusquam tamen adhuc typis evulgatus: quẽ cùm oculatissimis eâ in arte Viris, perlustrãdum, excutiendũ, æstimandumq; obtulissemus, non solum plurimæ eruditionis plenum, sed etiam numeris omnibus absolutum, cedro tantum non dignum, cunctisq; adeò* Hippocratéorum *Or-*

¶ 2 *giorum*

giorum consecraneis vtilissimum, renunciârunt. Quapropter de adornanda ipsius Editione sine mora satagere cepimus, eâ formâ qualẽ Tractatûs moles potissimum suadere videbatur. Istud verò dũ facimus, de Patrono quoq; idoneo, cui pro recepto more inscriberetur tãti Æsculapij labos, cogitãdum nobis fuit. Quo nomine vt in Te vnum, ex omni literatorũ cœtu, oculos defigeremus, VIR EXIMIE, *invitamentum habuimus non vnum. Enimverò cùm ea in Academia verseris, in qua natus hic laudatissimi tui decessoris* αὐτόπαις, *imò cùm in ipsa principem Medicæ professionis locum hodie obtineas, religio nobis fuisset ipsius nuncupationẽ ad vllum alium quam ad Te dirigere. Vt iam prætereamus incredibilẽ tuorum meritorũ splendorem, omniũ in te oculos potentissimè allicientem ac rapientem, quæ propria est luminis indoles. Necnon vt sileamus varia illa tua lucubramenta, quorũ admiratione ac famâ totum orbẽ perculisti atque implevisti; quibus plura neutiquam deterioris sortis adijcere paras, quæ adhuc apud te elaborantur, & quæ si nobis aliquando impertire digneris, vtque nostris characteribus excusa pervulgentur annuere, dabimus profectò operam, vt quàm emendatissimè idipsum fiat. Quid autem ab industria & cura nostra tibi polliceri possis, tum ex hac ipsa editione, tum ex aliis innumeris conijciendum relinquimus. Interim vt nostram hancce compellatiunculam, & qualem qualem honoris significationem benignè consulere, nósque perpeti tuo favore irradiare velis, etiam atq; etiam oramus: Vt verò Te diutissimè sæculo huic nostro, tuæque familiæ sospitem servet Deus Opt. Max. ex animo vovemus,*

Inclyti Tui Nominis Cultores Præcipui,
IOAN. ANT. HVGVETAN, & MARC. ANT. RAVAVD.

ELENCHVS

ELENCHVS
Partium, Sectionum, Capitum, & §. totius Tractatus de Signis.

PARS PRIOR,

§.4.

SECTIO III.
De Signis Neutris. 45

SECTIO IV.
De Signis Insalubribus. 50

§. 6.

SECTIO V.

De Signis Prognosticis. 86

§. 2.

§. 3.

SECTIO II.

SECTIO III.

SECTIO IV.

SECTIO V. ET VLT.

THOMÆ

THOMÆ FIENI
ΣΗΜΕΙΩΤΙΚΗ,
SEV
TRACTATVS DE SIGNIS.

PARS PRIOR:
De Signis medicis in genere: nec non de rebus per ea signatis.

SECTIO PRIMA.
De Signis in genere.

CAPVT I.
Signa.

SIGNVM est, quicquid manifestius existens potest nos ducere in cognitionem illius, quod est occultius: De ratione signi est, quòd sit manifestum; de ratione signati seu illius quod significatur est quod sit occultum: saltem signum debet esse manifestius signato; & contrà signatum debet esse occultius signo: etenim non est necesse, vt signum sit perfectè manifestum, sed satis est, quod sit saltem manifestius signato.

Aliqui dicunt esse de ratione & essentiâ signi, vt sit cognitum sensu; sed hoc est falsum: quia multæ res possunt esse signa, quæ tamen non sunt cognitæ sensu, possunt enim esse cognitæ intellectu; & sufficit esse cognitas quomodocúnque sive sensu sive intellectu: Sic species bo-

narum actionum, bonæ victus rationis præteritæ in patiente aliquo reſeruatæ, in phantaſiâ Medici poſſunt eſſe ſigna ſanitatis præteritæ ipſius.

Sciendum tamen, quod pleraque ſigna ſint cognita ſenſu; & illa ſunt optima; nam illa ſigna ſunt optima, quæ ſunt nobis manifeſta & cognita, illa autem nobis optimè cognita ſunt, quæ ſenſu percipiuntur: ergo illa ſunt optima & ſecuriſſima ſigna. Aliqui dicunt, quòd nihil poſſit eſſe ſignum, niſi illius quod eſt actu; ſed hoc eſt falſum; nam multa ſunt ſigna rerum præteritarum & futurarum, quæ tamen res non ſunt actu; ſola enim præſentia ſunt actu.

Nulla res poteſt eſſe ſignum alicuius rei, cum quâ non habeat naturalem connexionem aut dependentiam; nam quæ non habent cum ſe mutuò connexionem aut dependentiam, quomodo poſſunt ſe mutuò indicare? nam eatenus vna res indicat alteram, quatenus vna poſitâ, altera debet etiam eſſe vel fuiſſe vel futura eſſe, propter concomitantiam quam habet vna cum aliâ, propter quam fit, quod quando vna eſt altera etiam debet eſſe, vel fuiſſe, vel futura eſſe. Quod ſi vna res poſſet ſignificare aliam, cum quâ non habet connexionem aut dependentiam, ſequeretur quòd omnes res omnium eſſent ſigna, & indiſtinctè vnumquodque poſſet eſſe ſignum alterius; quod manifeſtè falſum eſt. Ideo vnaquæque res non ſignificat vnamquámque, quia vnaquæque res non habet cum vnaquáque connexionem aut dependentiam. Loquor autem hîc de ſignis naturalibus, & non de artificialibus: nam ſigna artificialia non habent naturalem aliquam cum ſuis ſignatis connexionem. Porrò præcipua coniunctio & dependentia, quæ eſt inter res, eſt ratione cuiuſdam mutuæ cauſalitatis, quam habent inter ſe, quòd vna ſcilicet vel ſit cauſa vel effectus alterius, vel duo effectus eiuſdem cauſæ; & ideo illa quæ habent mutuam quandam inter ſe cauſalitatem, illa ſe mutuò maximè ſignificant, & ſic præcipua virtus ac ratio ſignificandi dependet à quadam cauſalitate, quam habet ſignum cum ſignato: & ideo quicquid eſt cauſa vel effectus alterius, poteſt eſſe ſignum alterius. Et contra, nullum ferè eſt ſignum naturale alicuius, quod non habeat aliquam rationem cauſæ vel effectus, ratione ſui ſignificati, & ideo quam rationem habet vnumquodque ratione cauſalitatis, talem habet in ratione ſignificandi, & ideo quò quid magis eſt totalis, magis propinqua, magis per ſe & efficax cauſa, eò eſt certius, efficacius ſecurius ſignum ſui ſignati & ſui effectus: & contrà, quò quid eſt effectus propinquior & magis proprius & per ſe ſuæ cauſæ, eò quoque eſt ſignum efficacius ſuæ cauſæ. Etſi itaque varij à Medicis ponantur fontes ſignorum ſeu capita rerum, à quibus ſigna deſumuntur, omnes tamen aliquâ ratione ad cauſas & effectus referri poſſunt. Cauſa ergo quæ effectus aliquos neceſſariò inducit, illa eoſdem quoque neceſſariò indicat: quos verò per accidens & contingenter & non neceſſariò, nec ſemper, eoſdem etiam non neceſſariò indicat; & contrà, effectus qui fiunt ab vnâ & eadem cauſâ neceſſariâ, ſuam eandem cauſam neceſſariò quoque indicant. Effectus

autem

autem qui fieri possunt à pluribus causis, non necessariò vnam aliquam determinatam indicant, sed vel hanc vel illam ex illis omnibus, quæ illius effectus causæ esse possunt.

Quæ ergo sunt signa suorum effectuum, & effectus suarum causarum, & coëffectus, sunt sibi mutuò signum. Idem effectus procedens ab vnâ causâ, est etiam signum alterius effectus ab eadem causâ procedentis: & ideo omnia signa vel sunt causa, vel effectus, vel coëffectus sui signati. Porrò quia vna causa semper producit plures effectus se mutuò ordine sequentes, ideò vna causa potest plures effectus significare: & quia vnus effectus semper habet plures causas, propinquam, remotam & remotiorem, per se & per accidens, ideò vnus effectus potest semper plures causas indicare; ex quibus patet, quòd vnius rei plura possint esse signa: nam eius signa possunt esse vel eius causæ, vel eius effectus, vel eius coëffectus, & sic vnius rei tot possunt esse signa, quot illius sunt causæ, effectus & coëffectus. Porrò quod significat vt causa, indicat rem præsentem vel futuram: Quod significat vt effectus, significat rem vel præsentem vel præteritam; effectus igitur vt effectus non potest significare futuram, & causa vt causa non potest indicare præteritam; nam cùm aliquid significat vt effectus, illud significat suam causam, quæ vel est simul tempore vel prior, & nunquam posterior vel futura. Cùm aliquid indicat vt causa, illud indicat suũ effectũ; qui effectus vel est præsens vel futurus, nunquam autẽ præteritus vel prior suâ causâ; & ideo signa anãnestica, quę sunt signa pręteritorũ, definiuntur ab effectibus: & sunt effectus indicantes suam causam præteritã.

Signa prognostica, quæ sunt signa futurorum, desumuntur à causis, & sunt causæ indicantes suos effectus futuros; vel desumuntur à coëffectibus, in quantum vnus effectus præsens, indicat etiam alium effectum (qui ab eadem causâ etiam solet procedere) breui futurum esse. Sic pulsus conuulsivus, lingua arida; nigra, in febribus ardentibus indicant delirium futurum; quia sunt duo effectus à febribus ardentibus procedentes, quorum vnus præsens indicat alium breui etiam successurum. Diagnostica quæ sunt signa præsentium, desumuntur partim à causis partim ab effectibus; quia causa & effectus simul possunt esse præsentes, & causa potest indicare præsentem effectum, & effectus præsentem causam. Verùm cùm causa indicet effectum, & effectus indicet causam quæri potest, vtrum duorum indicet efficaciùs, an causa effectum, an effectus causam? Respondetur: quòd effectus indicet efficaciùs causam quàm causa effectum: ratio est, quia quando causa est, non est certum, effectum esse futurum, possunt enim multa impedimenta interuenire, quæ efficiunt, quòd etiamsi causa sit, effectus tamen non sequatur; vel enim deest occasio vel circunstantiæ ad effectum requisitæ; vel opponitur alia causa impediens primam; vel causa non est sufficiens de se effectum producere: sed quando effectus est, tunc necessariò causa est vel fuit. *Secundò.* Quia effectus rerum

ſunt notiores nobis & magis cadunt ſub ſenſum quàm cauſæ; nam cauſæ ſæpius ſunt ignotæ, & ideo cauſa non eſt tàm perfectum ſignum quàm effectus. De ratione enim ſigni eſt, vt ſit quàm maximè notum, & ideo in Medicina præcipua omnia ſigna deſumuntur ab effectibus; & ſic videre eſt, quòd omnia ſigna præcipua deſumantur à ſymptomatibus, quæ ſunt effectus morborum, ſcilicet ab actionibus læſis, vitiis excrementorum, qualitatibus corporis mutatis. Interim tamen cauſa eſt aliquando notior effectu: ſic caſus ab alto, venenum aſſumptum ſunt ſæpè cauſa multorum effectuum, vbi cauſa eſt nota, effectus tamen ſæpè ignoti; plerúmque tamen effectus ſunt notiores ſuis cauſis. Porrò ſigna quæ à ſymptomatibus vel effectibus deſumuntur, in Medicina maximi ſunt momenti & vtiliſſima, quia illa & morbũ, & partem effectam, & morbi cauſam, & materiæ robur oſtendunt; at quod indicat in ratione cauſæ, non poteſt omnia illa indicare, quia illa omnia ſe habent per modum diuerſarum cauſarum reſpectu ſymptomatum.

Vna autem cauſa non ſignificat aliam, ſed tantùm ſuũ effectum. Denique cauſa morbifica ad omnes partes eſt indifferens, & vna eademque cauſa poteſt modò hanc, modò illam partem afficere, & modò in vnam, modò in aliam dilabi; & ſic quia eſt indifferens ad omnes partes, ideo non poteſt vnam determinatam partem indicare. Porrò neque effectus aliquando ſecurè ſuam cauſam indicant: ratio eſt, quia effectuum cauſæ aliquando ſunt per ſe, aliquando per accidens. Effectus autem non neceſſariò indicat ſuam cauſam per accidens; quia effectus qui fit ab vnâ cauſâ per accidens, poteſt ab aliâ fieri per ſe, & contrà: & ſic dum ex effectu ſæpè putamus colligere cauſam per ſe, non raró erramus; quia cauſa ſemper eſt alia, imò contraria, effectum illum per accidens inducens: ſic à calore exteriùs in membris percepto, iudicaremus cauſam illius eſſe internum calorem auctum, & tùm poſſumus errare, quia talis caloris externi cauſa aliquando poteſt eſſe frigus; vt patet in Arthritide fiente à cauſâ frigidâ, quæ tamen aliquando exteriùs in articulis cum tumore calorem, rubedinem & pulſum inducit: ſic ab externo partium frigore iudicaremus cauſam internam eſſe frigus; tamen ſæpè eſt calor qui trahendo inſtar cucurbitulæ calorem ad interiora, reliquit externa membra frigida; vt patet in ardentibus febribus, in quibus ſæpè externa frigent, interna vruntur; ſic in febribus intermittentibus, in ſyncope, in frigido ſudore.

Quæri porrò poteſt, an res aliquæ per ſeipſas ſeu per ſuam eſſentiam cognoſci poſſint? Reſpondetur autem quòd non, quia ſignum & ſignatum ſunt correlatiua, correlatiua autem inter ſe ſunt oppoſita, oppoſita autem non poſſunt eſſe vnum; ergo ſignum & ſignatum non poſſunt eſſe idem, & conſequenter nihil poteſt eſſe ſignum ſui ipſius, ſeu cognoſci per ſe ipſum ſiue per ſuam eſſentiam. Sed Reſpondeo aliqua poſſe cognoſci per ſe ipſa & per ſuam eſſentiam, ſic quòd non debeant cognoſci per ſuas cauſas, aut per ſuos effectus, aut per rem à ſe diſtin-

ctam:

ctam: tamen quando cognoſcuntur, cognoſcuntur per ſpecies intentionales ſui, tanquam ſigna & tanquam quid diſtinctum à ſe. Species ergo ſunt ſigna rerum; ſed ſatis eſt vt ſignum ſit diuerſum à ſignato; alioqui vnum & idem eodem modo ſe habens, & ſecundum idem, non poteſt eſſe ſignum & ſignatum, ſeu ſignum ſui ipſius, propter rationem ſuprà dictam. Quòd autem nonnulla per ſe ipſa cognoſcantur, eſt manifeſtum; nam intemperies externa per ſe ipſam cognoſcitur, phlegmone externa, ſextus digitus vitium eſſe conformationis, externum vulnus, &c. per ſe ipſa cognoſcuntur. Etſi autem generaliter ſigna ferè omnia à cauſis, effectibus & coëffectibus ſumantur, in particulari tamen Medici ab aliis ſua ſigna deſumunt, quæ tamen omnia ad duos illos fontes generales, cauſarum ſcilicet & effectuum, reduci poſſunt. Deſumuntur igitur ſigna & à complexione, & corporis habitu, ætate, parentibus, regione, anni tempore, victus ratione, exercitij genere, educationibus, omnibuſque rebus non naturalibus; à cauſis quoque internis, ab actionibus animæ, ab excretis, corporis qualitatibus, à morbis prægreſſis, à morbis communiter vagantibus, à iuvantibus & nocentibus, à facili vel difficili in hunc vel illum morbum lapſu, à ſimili vel contrario etiam. Galenus *in arte parva* hos omnes fontes ad numerum quaternarium reducit, & dicit omnia ſigna ſumi vel à rei eſſentiâ, vel ab eſſentialiter rei inhærentibus, vel ab his quæ neceſſariò conſequuntur, operationibus, vel ab aliis, quæ morbum conſequuntur, accidentibus vel ſymptomatibus. Porrò de omnibus rebus non poſſunt ſemper ab omnibus fontibus ſigna rapi, ſed in vno caſu ab vno, in alio ab alio fonte melius certiuſque ſigna deſumuntur, interdum enim ab eſſentiâ rei ſigna deſumi non poſſunt, quia ſæpè eſſentia latet: ſic & à cauſis aliquando deſumi ſigna non poſſunt, quia cauſæ aliquando etiam ſunt obſcuræ; denique frequenter ab iis incerta ſigna deſumuntur, quia, vt ante dictum eſt, cauſæ non ſemper neceſſariò effectum producunt; vel producunt ſæpe varios, ſic vt vnus determinatè ſignificari non poſſit: ab eſſentiâ rei, quando ipſa nota eſt, certiſſima ſigna ſumuntur: inde ab eſſentialiter inhærentibus ac conſequentibus, vt ab actionibus læſis; minùs certò ab accidentibus ſeu caſibus, qui ſequuntur, id eſt, in aliis ſymptomatibus, vt qualitatibus corporis mutatis, ab excretis: ab actionibus læſis certiora deſumuntur ſigna quàm ab aliis ſymptomatibus, quia actio læſa eſt immediatum ac proximum ſymptoma morbi. Signa à ſimilitudine etiam exiguam habent vim, ſed ſolummodo faciunt ad maiorem confirmationem. A cauſis externis non ſumuntur etiam ſigna valdè certa, quia ſcilicet externæ & remotæ non cauſant niſi mediantibus cauſis internis. A cauſis internis non poſſunt etiam benè ſigna deſumi, quia illæ plerumque non ſunt manifeſtæ, ſed ipſe debent potius per ſigna quæri ac inueſtigari; ſigna autem debent eſſe manifeſta; quando tamen per alia ſigna ſatis ſunt manifeſtata, tunc poſſunt etiam rerum aliarum, nempe morborum, ſigna eſſe.

CAP. II.

Signorum differentiæ.

SIgnorum variæ ſunt differentiæ, eæ autem omnes meo iudicio poſſunt à duobus deſumi; vel à rebus ſignificantibus vel à ſignificaris.

A rebus ſignificantibus duo genera differentiarum deſumuntur: Prima differentia deſumitur ab ipsâ eſſentiâ ſignorum: Secunda differentia, à modo ſignificandi eorum.

Ab eſſentiâ rerum ſignificantium ſumuntur hæ differentiæ: quia vel res illæ, quæ ſignificant, ſunt cauſæ, vel effectus, vel coëffectus, id eſt, vt particulariùs dicam, vel ſunt anni tempus, vel regio, vel temperamentum, vel victus ratio, vel morbus, vel cauſa morbifica, vel pars affecta, vel ſymptomata, &c.

Et ſic enumerando differentias ſignorum, dicimus, quòd alia ſigna ſumantur ab hoc, alia ab illo fonte, & hæc eſt differentia diſrupta ab ipsâ eſſentiâ ſignorum; quia alia eſt eſſentia cauſę morbificæ ſignificantis, alia morbi ſignificantis, alia partis affectæ, alia actionum læſarum, &c.

A modo ſignificandi ſumuntur hæ differentiæ, quòd alia ſigna indicent ſemper, alia non ſemper; alia ſecurè, alia non ſecurè; alia vnum tantùm, alia plura; alia ſint propria, alia communia; alia ſeparabilia, alia inſeparabilia.

A rebus ſignificantibus ſumitur hæc differentia, quòd alia ſignificent ſanitatem, alia morbum, alia neutram conſtitutionem; tria enim hæc ſunt, quæ ſignificari poſſunt, ſanitas, morbus & neutralitas; & hæc conſtituunt tres illas differentias ſignorum, quas poſuit Gal. *in arte parvâ*, quòd ſcilicet *alia ſigna ſint ſalubria*, *alia inſalubria*, *alia neutra*.

Porrò ſingula horum in tres differentias alias ſecantur; quia vnum quodque horum ſignorum, vel ſignificat præſens, vel præteritum, vel futurum: id eſt, ſignificat rem ſignificatam vel vt præſentem, vel vt præteritam, vel vt futuram: ſic ſigna ſalubria ſignificant ſanitatem præſentem, præteritam, vel futuram; ſigna inſalubria ſignificant vel morbum præſentem, vel præteritum, vel futurum; ſigna neutra ſignificant neutralitatem vel præſentem, vel præteritam vel futuram. Inter hæc nulla coindicant; nam ſigna quæ indicant ſanitatem præteritam, ſunt eadem, quæ ſignificant morbum præſentem: ſigna morbi præteriti ſunt eadem, quæ ſanitatis præſentis: ſigna prognoſtica morbi ſalubris ſunt eadem, quæ ſanitatis futuræ. Tripliciter itaque res aliqua alterius ſignum eſſe poteſt; vel anamneſticè, vel diagnoſticè, vel prognoſticè. Anamneſticè quidem, cùm præteritum indicat: diagnoſticè, cùm præſens indicat: prognoſticè, cùm futurum indicat. Etſi autem hæc tria nomina applicari poſſint ſignis ſalubribus, inſalubribus & neutris, & ſic poſſint eſſe ſubdiuiſiones communes, & ſalubrium ſignorum, & inſalubrium, & neutro

neutrorum, eò quod non tantùm morbi præsentes, præteriti & futuri cognoscantur, sed etiam sanitas præsens, præterita & futura; & etiam neutralitas præsens, præterita, & futura; tamen vsus maluit, vt illa nomina propriè tantùm signis insalubribus tribuantur, & sint propriè subdiuisiones ac species signorum insalubrium: & sic Medici per signa diagnostica & prognostica & anamnestica propriè intelligunt signa insalubria, seu signa in morbis tantùm apparentia; & sic propriè tantùm signa insalubria in hæc tria diuiduntur, anamnestica, diagnostica & prognostica.

Signa Anamnestica sunt, quæ statum morbi præteritum, & prægressas eiusdem causas indicant. Diagnostica, quæ præsentem morbi statum. Prognostica, quæ futurum demonstrant.

Diagnostica adhuc sunt quatruplicia; nam alia indicant morbi causam præsentem; alia morbi speciem; alia partem affectam; alia symptomata. Plerique tamen Medici hoc quartum membrum omittunt, propterea quòd symptomata non indicentur, sed per se sint manifesta, & sint ipsamet quæ indicant: & quidem tales non malè faciunt, quia raro symptomata indicantur: tamen quia aliquando symptomata sunt obscura, & cognosci & indicari debent: ideò nos hoc quartum membrum addimus. Sic læsa sanguificatio, læsa alimenti distributio, læsa attractio, per se sunt obscuræ; & sæpe per alia signa, non minùs quàm vel morbus, vel causa morbi, vel pars affecta, cognosci debent.

Signa prognostica etiam sunt quadruplicia, vel quintuplicia; nam alia indicant morbum futurum, quæ cum signis neutralitatis coincidunt; alia futura morborum præsentium. Symptomata; alia longitudinem ac breuitatem; alia modum solutionis per solutionem simplicem, vel per crisin; quæ vel critica vel decretoria dicuntur: alia exitum ad vitam & mortem, quæ salutaria vel exitialia vocantur, demonstrant.

Porro signa insalubria adhuc aliam subdiuisionem patiuntur, quæ à tempore, quo ipsa in nobis apparent, desumitur: etenim nonnulla signa insalubria cum morbo oriuntur, & mox vt morbus est, adsunt, & cùm morbus finitur, pereunt: & talia vocantur signa pathognomonica; cumque ea sint à morbo inseparabilia, ideò morbi speciem perfectissimam indicant. Alia sunt signa, quæ cum morbo aliquando adsunt, aliquando non; Et talia vocantur assidentia Latinè, Græcè synedreuonta. Alia sunt, quæ post in decursu morbi superueniunt; & talia dicuntur superuenientia, seu post apparentia, Græcè epiphænomena. Pathognomonica signa sunt diagnostica, quoniam morbi præsentis speciem indicant. Superuenientia verò plerumque sunt prognostica; quia ex signis, quæ post decursu morbi superueniunt, solemus cognoscere, quis morbi exitus sit futurus; quod non ita ex signis pathognomonicis mox cum morbo orientibus, & species eius tantùm ostendentibus, possumus cognoscere. Assidentia signa partim ad diagnostica partim ad prognostica referuntur; quia aliquando præsentem morbi differentiam, aut causam

aut

aut partem affectam indicant; aliquando futurum euentum demonstrant. De singulis autem in particulari dicemus.

Cap. III.

Diuisio signorum generalissima.

Generalissima diuisio est illa, quæ fit in salubria insalubria & neutra; nam sub illâ omnia signa continentur. Contra quod tamen aliquis posset obiicere; quia videntur aliqua signa esse, quæ sub nullâ illarum specierum continentur; etenim signa grauiditatis, signa vitæ præsentis, signa mortis seu corporis mortui, signa iracundiæ, mansuetudinis, sub nullâ illarum specierum videntur contineri. Sed respondetur: singula eorum, si quis exactè examinet, ad aliquam trium prædictarum referri, saltem reductivè: nam signa graviditatis sunt signa sanitatis; sunt enim signa operationis naturalis potentiæ generativæ. Signa mortis referuntur ad signa insalubria. Signa etiam vitæ præsentis referuntur ad signa sanitatis, & sic de aliis.

Circa divisionem signorum in anamnestica, diagnostica & prognostica, duo quæri possunt, 1. an ea divisio sit bona, & videtur quòd non; quia quando diuisio aliqua est bona, tùm membra diuisionis debent esse distincta, sic vt vnum non possit esse alterum: at contrarium videtur esse in hac divisione; quia membra divisionis sæpe coincidunt, & vnum sæpe est alterum; nam vnum & idem signum potest esse & anamnesticum & diagnosticum signum; denique vnum & idem signum potest esse diagnosticum & prognosticum simul. Sed Respond. quod anamnestica, diagnostica, prognostica non necessariò debeant differre; sed sufficit, quòd differant secundum rationem: Et vnum & idem signum secundum rem, seu signum, quod materialiter est vnum & idem potest formaliter esse diversum, & potest esse signum præsentis, futuri & præteriti, seu anamnesticum, diagnosticum & prognosticum; sed est anamnesticum vel diagnosticum ratione vnius signati, & prognosticum ratione alterius: sic vertigo est signum malæ dispositionis cerebri præsentis, & est signum prognosticum apoplexiæ futuræ: sic vrina rubra cum hypostasi indicat febrem præsentem, & præsentem victoriam naturæ super causam morbificam, & simul significat futuram crisim & sanitatem: imò quod magis est, omnia signa prognostica debent esse necessariò alicuius dispositionis præsentis; quia quicquid est signum, debet habere aliquam præsentem existentiæ suæ causam, & debet subiectari necessariò in aliquâ parte præsenter existente; illam ergo causam sui effectricem, & illam partem, in quâ subiectatur, potest indicare. Sed contrà, omne signum diagnosticum, non est alicuius futuri prognosticum: sic etiam omne

omne signum anamnesticum est etiam alicuius præsentis demonstratiuum, sed non contrà.

Quæritur 2. An sit par vtilitas signorum anamnesticorum, diagnosticorum & prognosticorum: Respond. quòd non: nam diagnosticorum est maxima vtilitas, inde prognosticorum, vltimò anamnesticorum. Pro quo Nota: quòd duplex sit vtilitas; alia respectu Medici, alia respecti ægri. Prognostica sunt vtilia respectu Medici, quia parant Medico maximum honorem & famam; est enim quid quasi diuinum scire prædicere futura: sunt etiam vtilia respectu Ægri, quia faciunt etiam ad curationem, sed non ita multùm; non curantur enim dispositiones futuræ, sed præsentes; satis enim tempestivè futura videbuntur, etiamsi non præcognoscantur: interim tamen etiam faciunt ad curationem; sæpe enim necessarium est præuidere futura, vt tempestiuè eis, antequam eueniant, occurratur: sic per prognostica debet præuideri breuitas & longitudo morbi, vt secundum eas sciat Medicus, an tenuem an verò pleniorem victum debeat præscribere: in brevi enim morbo, tenui; in longo, pleno victu opus est. Debet etiam Medicus præuidere, an crisis sit futura, vt si videat non futuram, ipsemet euacuationem instituat, & suppleat defectum naturæ. Debet etiam prævidere, per quas vias crisis futura sit, vt nulla exhibeat remedia, quæ naturam auertant ad alias vias, & sic impediat salutarem naturæ conatum: Debet etiam præuidere, an tumor in aliquam partem nobilem sit ruiturus, vt eâ ratione tempestiuè fluxum eius diuertere possit.

Diagnostica sunt maximè vtilia respectu ægri, quia illa maximè faciunt ad curationem: per illa enim cognoscuntur causa morbi, morbus, & pars effecta, quæ omnia est necessarium cognoscere vt morbus curetur: sunt etiam vtilia respectu medici; quia quæ iuvant ad curationem ægri, debent etiam facere ad honorem medici; quia medici honor pendet ex curatione ægri.

Anamnestica exiguam habent vtilitatem, sive respectu medici sive respectu ægroti: tamen videntur adhuc habere maiorem respectu medici quàm ægri; quia est aliqualis honos ex signis artificialibus scire pronuntiare præterita morbi, quæ ipse medicus à nullo audiuit: respectu ægri exiguam habent vtilitatem; quia omnia præterita potest medicus multò certiùs ab ægro & adstantibus intelligere, adeò vt vanum sit & frustraneum, cum velle dubia per signa artificialia inuestigare.

Circa diuisionem signorum in pathognomonica, assidentia & epiphænomena, sciendum est; medicos in illorum signorum distinctione esse valde confusos ac obscuros, nec bene explicare quænam sint singula illa signa; & in quo illorum ratio formalis ac essentia consistat, idque propter diversa Hipp. ac Gal. loca, quæ videntur aliquam repugnantiam habere. Aliqui assidentia & synedreuonta confundunt; aliqui putant esse diuersa; aliqui non. Nota ergo, quod signa pathognomonica sint signa, vt patet ex nomine, quæ ostendunt morbi essentiam & speciem; signa quæ hoc ostendere possunt, debent necessariò esse signa sequentia

essentiam morbi & propria morbo; quia nisi essent propria morbo, & sequerentur præcisè vnius morbi essentiam & speciem, illum morbum non possent præcisè indicare; nam si sequerentur multos morbos, multos morbos indifferenter deberent significare, & sic non essent pathognomonica, nec indicantia speciem & essentiam morbi in particulari: Cùm ergo pathognomonica debent sequi essentiam morbi, sequitur quòd cum morbo debeant apparere; quod igitur est essentiale alicui, non potest ab illo seperari; sed positâ eius essentiâ adest,& ablatâ abest. Cùm igitur pathognomonica habeant duo: & quòd indicent essentiam morbi, & quòd cum morbo oriantur, dubitari potest, in vtro duorum essentia consistat; an in eo, quòd morbi essentiam indicent, an in eo, quòd simul cum morbo appareant: Respond. quòd eorum essentia consistat in indicare speciem morbi, & esse propria ei; non autem in apparere simul cum eo: est equidem verum, quod quæ morbi essentiam indicant, debeant consequenter exoriri & apparere cum eo; sed tamen in eo eorum essentia non consistit: nam si in eo consisteret essentia eorum, omnia signa, quæ cum morbo apparent, deberent esse pathognomonica; at hoc est falsum vt dicetur posteà: Aliqua signa synedreuonta bene oriuntur cum morbo, & tamen non indicant essentiam eius. Omnia ergo, quæ essentiam & speciem morbi indicant, sunt pathognomonica, & sunt propria morbo, quem indicant, & ab eo inseperabilia, sic vt necessariò debeant illi adesse, & nulli alteri, vt in pleuritide difficilis respiratio, dolor lateris punctorius,tussis, febris,& pulsus serratus. Nam tam citò quàm pleuritis adest, adsunt & signa, eâque finiente signa etiam pereunt, neque in nullo alio morbo, præterquam in pleuritide apparent. Talia autem signa pathognomonica in Medicinâ sunt pauca: nam pleraque omnia signa sunt communia, & adsunt multis morbis, & nullius certi sunt pathognomonica; quia si multa talia pathognomonica darentur,species & essentiæ morborum statim nobis essent cognitæ; nunc verò magna est difficultas cognoscendi eas, ideò quia plurimi morbi non habent sua signa pathognomonica.

Pro quo nota;quòd signa pathognomonica non sunt necessariò vnum signum solum, sed multa signa simul; sic in allato exemplo pleuritidis, difficilis respiratio sola & per se sumpta non est signum pathognomonicum eius, quia est commune multis morbis nam indicat etiam astma, perineumoniam &c. Tussis etiam sola non est signum pathognomonicum pleuritidis; quia non est propria illi, sed communis etiam multis morbis, vt phtisi, orthopnææ, hepatis inflammationi, & multis aliis. Sed omnia illa signa supradicta simul sumpta, sunt pathognomonica pleuritidis, & ei propria, & sic sumpta nullum alium præter pleuritidem morbum indicant.

In aliquibus morbis non nisi valde multa signa simul sumpta sunt pathognomonica; in aliquibus pauciora: In aliquibus etiam vnum solum signum per se sumptum potest esse signum pathognomonicum: sic ex-

creatio

creatio carunculæ sola est signum pathognomonicum exulcerationis pulmonis: squammulæ cum vrinâ dimissæ solæ sunt signum vlceris vesicæ; sanguis per nares & aures exiens in casu ab alto solum est signum pathonomonicum cerebri interiùs vulnerati. Sed sola talia pathognomonica sunt admodùm pauca, & in aliis plura oriri debent. Febris ardentis signum pathognomonicum est sitis inextinguibilis & ardor, nempe illa duo: phlegmones, calor, dolor, tumor, pulsatio &c. omnia simul iuncta. Pleuritidis quinque signa iam supra prolata.

Signa synedreuonta & epiphænomena sunt signa, quæ non indicant morbi essentiam aut speciem, sed aliqua alia, quæ cum morbo non necessariò oriuntur, nec ei necessariò semper adhærent; sed aliquando adsunt ei, aliquando non: & quando exoriuntur, plerumque apparent post.

Pro quo sciendum est, quod in morbis, vltra eorum essentiam & speciem, multa alia sint consideranda; v. g. diuersitas causæ, diuersitas partis affectæ, malignitas seu bonitas morbi, paroxysmi, & tempora eorum, coctio & cruditas, crisis, exitus morbi ad vitam vel ad mortem &c. hæc omnia indicantur à signis synedreuontis & epiphænomenis.

Differunt tamen inter se signa synedreuonta & epiphænomena; quòd synedreuonta seu assidentia nonnulla istorum indicent, epiphænomena verò alia ex illis. Synedreuonta indicant talia, quæ etsi de essentiâ morbi non sunt, tamen essentiæ morbi sunt valde coniuncta ac vicina, eamque circumstant & assident; ideóque assidentia vocantur: epiphænomena sint signa eorum quæ ab essentiâ morbi sunt magis remota, & post in morbo eueniunt, & ideò post apparentia vocantur. Quæ morbi essentiæ sunt valde coniuncta, sunt hæc: morbi differentiæ, seu causæ morbificæ diuersitas, diuersitas partis affectæ, quarum diuersitas aliquam constituit differentiam in morbo; & sic signa synedreuonta indicant aliquam morbi differentiam, contingentem ratione diuersæ causæ, vel ratione diuersæ partis affectæ, vel ratione malignitatis vel bonitatis morbi; & ideò signa quæ indicant diuersitatem causæ in aliquo morbo vel partis affectæ, vel morbi morem, sunt signa synedreuonta: epiphænomena verò signa indicant aliquas mutationes in morbis posteà contingentes, circa concoctionem & cruditatem, circa crisin, exitum ad vitam vel ad mortem &c. quæ quia in morbo posteà fiunt, ideò eorum signa post apparentia vocantur.

Verùm dicet aliquis: hæc differentia signorum sumitur à tempore apparendi; ergo deberent tantùm esse duo genera signorum, scilicet pathognomonica, quæ cum morbo apparent, & epiphænomena, quæ post apparent; nam inter illa duo spatia non est medium; ergo videntur frustra poni synedreuonta; nam etiam synedreuonta post apparent, ergo non differunt ab epiphænomenis; etenim propter hanc causam multi confuderunt hæc signa inter se, & non distinxerunt. Aliqui ponunt synedreuonta tanquam species epiphænomenon, & distinguunt signa sic, quod scilicet aliæ indicent speciem morbi, & cum morbo oriantur,

& vocantur pathognomonica: alia indicent omnia illa, quæ ab essentiâ morbi sunt distincta, & vocantur epiphænomena seu post apparentia. Horum verò post apparentium alia sunt synedreuonta, quæ morbo sunt coniuncta, & aliquas eius differentias ratione causæ aut partis affectæ indicant: alia sunt concoctionem indicantia, & signa cruditatis aut concoctionis vocantur: alia crisim indicant & vocantur critica, Latinè decretoria: alia exitum morbi ad vitam vel ad mortem, quæ vel salutaria vel lætalia dicuntur. Ac certè hæc distinctio non est mala, sed tamen est contra sententiam & opinionem Galeni, qui synedreuonta & post apparentia opponit tanquam species oppositas. Quapropter Resp. has differentias desumi quidem à tempore apparendi, aliquo modo, sed non solùm, sed simul etiam desumuntur ab eo, quod ostendunt: vnde cùm synedreuonta aliud ostendant quàm epiphænomena, & vtraque aliud quàm pathognomonica, meritò inter se tanquam tria diversa genera sunt distincta: nam pathognomonica morbi essentiam & speciem, synedreuonta morbi differentias, & nonnulla morbo coniuncta & propinqua, demonstrant: epiphænomena verò alias mutationes post in morbo contingentes, à morbi essentiâ remotiores: Imò meo iudicio hæc differentia signorum magis essentialiter desumitur ab eo, quod demonstrant, quàm à tempore quo oriuntur, & propterea meritò sunt diversa; nam quòd cum morbo vel post morbum appareant, solùm fit ex accidente; quatenus scilicet talia vel talia necessariò indicant; essentiam scilicet morbi cum quâ signa necessariò statim vniuntur; vel ab essentiâ distincta, cum quibus signa non statim necessariò vniuntur, sed plerumque post. Porrò synedreuonta plerumque, vt dixi, post apparent, sicut & epiphænomena: & propterea in generali significatione synodreuonta sunt verè mox apparentia; sed si mox apparentia sumamus in propriâ, strictâ ac particulari, Medicáque significatione sic non sunt mox apparentia, sed distincta ab iis.

Signa porrò synedreuonta sunt media inter pathognomonica & epiphænomena seu post apparentia: nam pathognomonica morbi essentiam atque speciem indicant; epiphænomena, quæ ab essentiâ multùm sunt remota; synedreuonta, quæ medio modo se habent, quia etsi de essentiâ morbi non sint, tamen essentiæ sunt finitima & monstrativa. Signa Pathognomonica vnâ cum morbo exoriuntur, epiphænomena semper post morbum. Synedreuonta verò interdum vnà cum morbo, plerumque verò pòst; interdum neque cum morbo neque post, sed nunquam apparent: interdum enim fit, vt in morbo nulla signa synedreuonta appareant. Horum signorum exempla superiùs in pleuritide protulimus. v.g. pathognomonica signa in pleuritide sunt hæc 5. difficilis respiratio, dolor punctorius, tussis, febris, pulsus serratus; hæc essentiam pleuritidis sequuntur: nam quia pleuritis est inflammatio membranæ costas succingentis, quæ tegit instrumentum respirationis, ideò eam necessariò sequitur difficilis respiratio: quia

quia est in membranâ; & à calido humore, nempe à sanguine bilioso; ideò necessariò adest dolor punctorius: quia verò pleuritis est inflammatio, & vicina cordi; ideo necessariò sequitur febris : & quia hæc essentiam & speciem talis phlegmonis scilicet pleuritidis necessariò sequuntur, ideò cum eâ necessariò oriuntur; ideóq; necessariò eam ostendunt; effectus enim ostēdit causam suā necessariò. Ast in pleuritide signa assidentia sunt hæc: quòd sc. dolor aliquando ad iugulum ascendat, aliquando deorsum feratur, & descendat ad hypochondria, quòd æger facilius cubet in latus dextrum, quàm sinistrum. Hæc signa non sequuntur essentiam morbi, quia ex essentiâ morbi non sequitur necessariò, quòd dolor ad iugulum debeat ascendere; potest enim pleurisis esse sic, quòd dolor, vt dixi descendat ad hypochondria, & contrà : sic posse in hoc vel illud latus dormire non sequitur necessariò ex essentiâ pleuritidis, sed verè potest esse pleuritis, quòd tamen æger non debeat necessariò in dextrum latus decumbere, sed possit meliùs incumbere sinistro, & contrà; ergo hæc non sequuntur ex essentiâ morbi, & propterea non oriuntur necessariò cum essentiâ morbi; & sic etiam non indicant necessariò essentiam morbi, aut speciem eius; nec sunt pathognomonica, sed tantùm oriuntur ex quâdam diversitate partis affectæ, & sic tantùm etiam aliquam pleuritidis differentiam indicant, ratione scilicet huius vel illius partis affectæ; pleuritidem autem esse in hâc vel illâ parte, est solum accidens, quod morbo advenit; & sic signa, quæ hoc indicant, sunt solummodò signa assidentia; nam posse incumbere in latus affectum, vel in oppositum indicat pleuritidem vel magis esse externam, ac magis exteriorem pleuræ superficiem obsidere, vel magis internam vel profundam; quia quando est inflammatio in superficie concauâ pleuræ, tunc si æger decumbat supra latus oppositum, pars inflammata remanet quasi suspensa, & superioribus partibus eam comprimentibus grauatur & magis dolet; quòd si decumbat supra latus affectum, pars inflammata decumbit supra musculos : si inflammatio est in parte conuexâ, tum contrarium fit: sic dolorem ascendere ad iugulum, indicat talem differentiam pleuritidis, in quâ superior pars membranæ inflammatur : descendere autem ad hypochondria, talem indicat differentiam, in quâ eiusdem membranæ pars inferior affecta est.

Epiphænomena signa sunt sputa retinere vel excreare; sputa esse rubra, vel aquea, vel purulenta, pus per vrinas emingi cordis anxietas superueniens, deliria, inquietudo, syncope &c. nam hæc signa non proueniunt ex essentiâ pleuritidis, nec indicant essentiam aut speciem eius, nec cum illâ oriuntur, sed diu post superueniunt; & indicant materiam morbificam coqui vel non coqui, morbum fore longum vel breuem, expulsionem criticam fieri vel non fieri, sanitatem vel mortem secuturam; etenim sputa esse bene cocta, est signum concoctionis & breuitatis morbi; esse cruda vel aquea, &c. est signum cruditatis ac longitudinis morbi; excreari pus, per vrinas emingi, est signum criseos; non expelli,

contrà. Anxietas, deliria, inquietudo, syncope, externorum, frigiditas mortem; horum absentia, sanitatem pronunciant. Hæc signa verò apparent statim in initio morbi, quia ab essentiâ morbi non pendent, sed pendent à quâdam mutatione causæ morbificæ, quæ post decursum morbi contingit; & sic apparent post, & post apparentia, seu superuenientia, seu epiphænomena signa vocantur.

Hæc porrò signa tam synedreuonta quàm epiphænomena, non habent certum tempus apparendi; sed interdum citiùs & interdum seriùs, interdum verò non apparent: nam synedreuonta plerumque post, interdum etiam cum morbo apparent: epiphænomena ferè semper post apparent: dico *ferè*, quia non est absolutè necessarium, vt semper appareant post; quia cum signa, quæ morbi exitum demonstrant, sunt epiphænomena, propterea quòd illa, quæ illud faciunt communiter semper veniant post; possint tamen inueniri aliqua signa, quæ morbi exitum demonstrant, & tamen cum morbo appareant: sic ipsa morbi essentia potest esse signum exitus ad mortem; sic essentia pestis, cancri &c. sunt signa exitus morbi ad mortem: hæc essentia morbi est simul cum morbo, quia est ipse morbus; & tamen in quantum est signum exitus ad mortem, est signum epiphænomenum, siue potius signa illa pathognomonica, quæ ostendunt essentiam morbi alicuius per se lætalis, eo ipso, quo ostendunt morbum seu essentiam morbi naturâ suâ lætalis, sunt etiam signa epiphænomena; & sic signa pathognomonica diuerso respectu, & in diuersâ consideratione possunt etiam esse epiphænomena: sunt enim pathognomonica quatenus indicant essentiam morbi, & sunt epiphænomena talis morbi, cuius exitus naturâ suâ est ad mortem. Vnde cùm pathognomonica exoriantur vnâ cum morbo, & pathognomonica etiam possint esse epiphænomena, sequitur quòd ipsa epiphænomena aliquando possint exoriri simul cum ipso morbo. Vt hinc pateat hæc signa vocari postapparentia, non quia ex suâ naturâ semper & necessariò debeant apparere pòst; sed quia ferè semper omnia pòst appareant, & quia ex naturâ suâ non debeant necessariò cum morbo apparere, sicut pathognomonica.

Porrò signa epiphænomena sunt tria: alia enim significant concoctionem & cruditatem; alia crisim; alia exitum ad vitam vel ad mortem, quæ salutaria vel lætalia vocantur. Horumque quæ concoctionem indicant, possunt apparere in principio, plerumque aut in augmento; in statu autem multò manifestiùs apparent signa criseos; rarò in augmento; numquam in principio. Signa vitæ vel mortis possunt quovis tempore apparere; sed maximè & certiora in statu. Porrò ex eo, quòd signa epiphænomena indicent hæc iam dicta, patet quòd epiphænomena sint prognostica; nam prognostica sunt illa, quæ concoctionem, crisim, & exitum morbi indicant. Ex quo patet, quòd prognostica omnia ab epiphænomenis seu postapparentibus desumantur; seu quòd omnia

nia prognoſtica debeant eſſe epiphænomena. Pathognomonica verò & ſynedreuonta ſunt diagnoſtica, ſeu ſunt ſigna ſtatum morbi præſentem indicantia. Pathognomonica ſpeciem morbi præſentis; ſynedreuonta verò differentiam aliquam præſentem ipſius, ratione cauſæ, partis affectæ, aut alterius. Porrò ſicut alia ſigna, ita & epiphænomena à morbi eſſentiâ, ac cauſis, & effectibus ſumuntur: nam eſſentia morbi poteſt indicare, an concoctio humorum, an criſis ſit futura, an exitus ad vitam vel ad mortem; nam aliqui morbi ex naturâ ſuâ non concoquuntur; aliqui per criſim non ſoluuntur; aliqui eſſentiâ & naturâ ſuâ ſunt lætales. A cauſis: nam ſanguis magis indicat concoctionem, quàm melancholia, vnus humor morbificus magis indicat futuram criſim quàm alius; & talem vel talem, ſcilicet vel per ſuperna, vel per inferna; vnus humor magis indicat morbum quàm alius ex effectibus, nam actiones læſæ, & qualitates mutatæ, & exeuntia mutata & coctionem, & criſim; & exitum ad vitam vel mortem oſtendunt. Etſi autem ab hic omnibus ſigna epiphænomena deſumi poſſint, præcipuè tamen ab exeuntibus deſumuntur.

Circa diuiſionem ſignorum à modo ſignificandi, ſciendum; quòd ſigna diuidantur in certa & incerta, propria & impropria, ſeperabilia & inſeperabilia. Sciendũm eſt, quod non omnia ſigna ſint æque certa; ſed aliqua ſunt certa ac ſecura, aliqua fallacia.

Signa certa ſunt, quæ vnũ certũ aliquod neceſſariò & ſemper indicant.

Fallacia quæ diuerſa, modò vnum, modò aliud.

Sciendum quòd nonnulla ſigna vnum, nonnulla plura ſignificent; nonnulla ſigna indicant ſe ſolis, aliqua ſolùm communicata cum multis aliis; nonnulla in vno morbo hoc, in alio aliud indicant, in vno bonum, in alio malum; ſic rigor in febribus intermittentibus indicat morbi paroxyſmum: in continuis cum internâ inflammatione coniunctus, ſuppurationem: In ſtatu morborum circa tempus criſeos, indicat criſim. Liuidus color in ardente febre, & partium extremarum frigiditas, mortem; in intermittentibus ſolùm paroxyſmi acceſſionem indicat. Alvi fluxus in febrium principio aut mortem, aut morbi longitudinem: In ſtatu concoctâ materiâ conualeſcentiam indicat & criſim.

Signa à cauſis.

Quò ſunt cauſæ magis propinquæ, & magis per ſe, & magis ſolæ, eò ſunt ſigna magis efficacia & certa.

Signa ab effectibus.

Effectus quò etiam ſunt magis propinqui, magis per ſe & magis ſoli, eò indicant efficaciùs cauſam; quæ plures effectus facit, non indicat vnum præcisè, ſed vel hunc vel illum. Effectus qui plures cauſas habent, à multis

multis causis possunt indicari : certiùs autem indicatur effectus, si indicatur ab omnibus suis causis, aut saltem pluribus ; quàm si ab vnâ earum tantùm : Idem est de effectibus. Propria signa & inseparabilia sunt securissima : communia & seperabilia sunt incerta.

Signa propria sunt, quæ in vno tantùm genere morborum reperiuntur.

Communia, quæ in multis : hæc aliquando euadunt propria, si per aliud signum sibi coniunctum aut aliquam differentiam coarctentur : sic dolor punctorius est signum commune omnium membranarum effectarum, sed dolor punctorius in latere est signum proprium membranæ costas succingentis ac pleuritidis.

Signa porrò propria aliqua ita sunt propria, vt insint omnibus & solis ; aliqua sunt ita propria, vt insint quidem solis, non tamen omnibus; illa sunt signa inseperabilia, hæc verò seperabilia : sic pulsus serratus est proprius inflammationibus, quia his solis inest, non tamen omnibus; quia non est in peripneumoniâ ; nam in peripneumoniâ pulsus potiùs est vndosus : & sic est quidem proprium signum inflammationis, sed tamen seperabile. Dolor punctorius lateris est signum pleuritidis & proprium & inseparabile ; quia inest omni & soli. Sic contrà, aliqua sunt signa communia inseparabilia, & aliqua separabilia. Dolor est signum commune, quia est communis multis morbis; in pleuritide tamen est signum inseparabile. Separabilia autem signa sunt plurima ; plerumque enim signa communia sunt etiam separabilia ; nam quæ nulli morbo propria sunt, sed omnibus communia, plerumque etiam nulli necessariò debent adesse, sed ab omnibus aliquando abesse & separari possunt. Communia & seperabilia sunt frequentia : nam pleraque omnia talia sunt signa.

Pathognomonica signa sunt propria, sic vt omnibus & solis insint; nimirum pathognomonica simul sumpta. Epiphænomena & synedreuonta interdum sunt communia, interdum propria. Signa epiphænomena propria desumi possunt ab excrementis, quæ ab ipsâ parte affectâ excernuntur ; sic sputum quod pòst apparet in pleuritide, est signum epiphænomenum seu pòst apparens proprium ; quia sputa sunt propria illius morbi ; quoniam ab ipsâ parte affectâ excernuntur : sic aliquæ differentiæ vrinarum pòst apparentes in morbis hepatis ac venosi generis sunt signa mox apparentia propria ; quia vrina propriè promanat ab illis partibus affectis. Contrà differentiæ vrinæ & alui in affectibus thoracis sunt signa communia. Et hæc sint dicta generaliter de differentiis signorum : nunc ad particularia transeundum.

SECTIO II.

De signis salubribus.

CAP. I.

Differentiæ signorum particulares.

§. I.

FAMOSISSIMA est diuisio signorum insalubria, insalubria & neutra.

Signa salubria sunt, quæ sanitatem indicant. Sanitas autem consideratur absolutè vel cum quâdam latitudine, id est, cum tali vel tali temperamento, tali vel tali complexione: sanitas enim non consistit in puncto, sed habet latitudinem quandam, adeò vt quis posset esse sanus & cum temperamento temperato, & cum aliquo modo intemperato, cum calido & cum frigido, cum complexione biliosâ, melancholicâ, sanguineâ &c. signa ergo salubria & sanitatem absolutè & temperamenta & complexiones sanorum indicant.

§. II.

Sanitas cognoscitur vel ex suis causis, vel ex suis effectibus. Ex causis: si adsint ea quæ sanitatem constituunt, scilicet bona temperies, bona conformatio & bona continuitas. Maximè verò cognoscitur ex effectibus; effectus enim sunt bonæ actiones naturales, corporis qualitates, exeuntia bene se habentia; si hæc omnia sint bona, est sanitas. Ex actionibus: si comedit cum appetitu, benè digerit, si nullus vspiam dolor percipiatur, nulla membrorum debilitas aut lascitudo, si quietè suauiterque dormiat, sine somniis turbulentis ac irrequietis, si sensus omnes vegeti sint. Ex excrementis: si excrementa exeant ordinariè statuto tempore, qualitate, colore, consistentiâ bonâ. A corporis qualitatibus: si partium saltem externarum conformatio videatur esse bona; si corpus ad actum est benè temperatum, & in actiuis ac passiuis qualitatibus moderatum; si nihil in corpore tumidum; si color corporis bonus; lingua non sordida aut amara; oculi pellucidi, viuaces, & similia.

A iuuantibus & nocentibus etiam sanitas cognoscitur, si ab aëre, cibo potu, & aliis externis causis non valde læditur; si nunquam ægrotauerit, etiam est signum optimæ sanitatis. Signa corporis benè temperati

 sunt

ſunt eadem ferè quæ ſanitatis; eſt tamen diuerſitas inter ea, ſicut eſt diuerſitas inter ſanitatem & optimum temperamentum; nam poteſt quis eſſe in optimo temperamento naturali, & tamen eſſe ægrotus. Signa optimi temperamenti naturalis tantùm in ſanitate ſunt conſideranda. Capiuntur etiam & à cauſis & ab effectibus: à cauſis: vt ab agnatis & parentibus; ſi nunquam ægrotauerint & fortes fuerint, & diu vixerint: ab effectibus; ſi omnes operationes ſint optimæ, ſi nullis externis affectibus, iracundiæ, timiditati, ignauiæ eſt obnoxius, ſi eſt prudens & ingenioſus, ſi corpus eſt optimè conformatum, non nimis magnum aut paruum, ſed mediocre; nam nimia magnitudo frigiditatis, breuitas ſiccitatis & nimij caloris eſt indicium. Sic corpus ad tactum molle valde temperatum percipitur; non molle aut flaccidum, non madidum aut ſiccum, non nimis obeſum aut nimis gracile, ſi color corporis eſt optimus, ſi capilli in pueritiâ ſint rufi, in florente ætate ad nigredinem tendentes, ſi tardè calveſcat aut ſeneſcat, ſi diu incolumis viuat, ſi excrementa corporis naturalia & moderata, vt ſputa, emunctiones, ſordes aurium, &c. ſi ad ſudorem non eſt nimis facilis aut nimis durus; hæc enim omnia habitum corporis temperatum indicant, à repugnantiâ ad cauſas morbificas id cognoſcitur: nam ſi omnibus cauſis externis calidis & frigidis, humidis & ſiccis æquè reſiſtat; & ab vnâ non faciliùs lædatur quàm ab alterâ, eſt ſignum temperamenti medij & temperati.

§. III.

Signa temperamenti calidi ſunt; ſi pater aut mater fuerint cholerici, aut calidi, ſi Itali aut Hiſpani, ſi calidis morbis ſemper laborârint, ſi ipſemet in calidiſſimâ regione natus aut educatus ſit, ſi calidiſſimis cibis ſemper aſſueuerit, ſi corporis habitus ad tactum percipitur valde calidus, ſi color corporis valde rubeus & fuſcus ſit, ſi pili nigricantes, criſpi & ſpiſſi, ſi crura, brachia & pectus ſint valde hirſuta, ſi ſemper in calidos rarò in frigidos morbos incidit, ſi à calidis læditur, à frigidis bene habet, ſi corpore gracili eſt; ſi iracundus ingenioſus. Frigidi temperamenti ſigna ſunt his omnibus contraria. Humidi ſigna ſunt hæc: corporis ſegnities ob neruorum debilitatem & ſpiritus caliginoſos, ſtupiditas ob eandem cerebri diſpoſitionem, glabricies & defectus pilorum, pili rufi, corpus molle, album, excrementa multa, cruda, aquea, pituitoſa, &c. Si cum humore ſimul eſt calidum, erit molle, ſanguineum, carnoſum, magnum, ſiccitas enim ſignum eſt ſtaturæ paruæ; ideò gentes calidiores minoris ſunt ſtaturæ, erit etiam rubrum, quia tale corpus erit ſanguineum, ad venerem pronum, quia multum ſeminis generatur, quia ſemen calidum eſt & humidum: non erit ita piloſum, nam pili à ſicco & fuliginoſo excremento oriuntur. Si ſiccum ſit & ſimul calidum, erit gracile, cutis dura, ſicca, calor mordacior & acrior percipietur, ad venerem erit pronum ob acrimoniam caloris;

ris; sed minùs potens, ob materiæ seminalis defectum; magis erit iracundum, quia eius complexio erit colerica; magis ingeniosum, *nam splendor siccus*, inquit Plato, *anima sapientissima*, masculos generabit, mares enim magis sicci & calidi sunt, quàm fœminæ.

§. IV.

Circa iam dicta nonnulla se offerunt problemata.

Primum Problema.

An maximè resistere omnibus causis morbificis sit signum corporis temperati, seu (quod idem est) an corpora temperata resistant magis causis morbificis, quàm intemperata? Videtur autem quod non: Aristoteles 8. *de naturâ animalium*, ostendit animalia bruta minùs ægrotare hominibus; atqui animalia bruta sunt minùs temperata, quàm homines: ergo intemperata minùs ægrotant; & consequenter magis resistunt causis morbificis quàm temperata. 2. Aristoteles 5. *probl.* 22. dicit, *omnia temperata corpora crebriùs ægrotare, citius autem sanari*. 3. Galen. 8. *method. capite* 4. dicit, *temperata corpora faciliùs in febrem incidere, quàm frigida. & 3. aphorismorum* 18. dicit, *iuuenes qui intemperati sint, & calidi & sicci* (vt constat) *meliùs frigus hyemis ferre, quàm adolescentes temperatos*. Et 1. *aphor. com.* 13. dicit, *senes & pituitosos magis inediam ferre, quàm adolescentes temperatos*, & Avicenna 13. *de signis cerebri*, dicit, *citiùs temperatum corpus canescere, quàm aliquod intemperatum*. Sed respond. corpus temperatum omnibus causis morbificis coniunctim seu simul sumptis magis resistit, quàm intemperatum, sed non singulis diuisim. Dico simul sumptis, quia temperatum illud est in medio omnium extremorum, & sic nullum est, quod ab omnibus extremis coniunctim sumptis sit tam remotum, quàm medium seu temperatum. Intemperata autem corpora aliquibus morbificis causis magis resistunt quàm temperata, sed non omnibus sicut temperata: ratio est, quia corpora habentia temperamentum planè contrarium meliùs resistunt causis ac morbis contrariis, quàm temperata; propterea quod contraria à contrariis causis sint remotiora, quàm temperata seu media; in similiores enim intemperies facilior; in dissimiliores ac planè contrariis difficilior est lapsus: sic frigida resistunt meliùs calidis causis, quàm temperata; quia frigida à calidis sunt remotiora quàm temperata. Quòd temperata magis resistant omnibus causis morbificis simul sumptis quàm intemperata, docet Galen. 8. & 13. *capite artis paruæ*, vbi de cerebro loquens dicit: *quòd cerebrum temperatum meliùs causis omnibus morbificis resistat quàm intemperatum*; & pro-

C 2 batur

batur ratione : quia temperatum est medium inter extrema omnia vt dictum est ; ab omnibus extremis simul sumptis magis remotum , quàm vllum intemperatum. 2. quia temperatum corpus habet operationes optimas ; optimæ autem operationes optimè repugnant causis morbificis. 3. quia in illo omnes humores sunt optimi ; optimi autem humores non possunt ita facilè morbos facere, & optimi humores à causis externis etiam non facilè deprauantur. *Ad argumenta Respond. Ad Primum* : id fieri ob varias causas. 1. quia ducuntur instinctu ; & sic non comedunt , nisi obiecta propria 2. quia non vtuntur tantâ ciborum diuersitate sicut homines. 3. non diuexantur curis & anxietatibus animi , quæ hominibus sunt causæ multorum morborum 4. quia non diu viuunt. 5. quia natura hoc donum eis dedit loco rationis ; nam homines per rationem possunt morbos euitare , quod animalia irrationalia non possunt. *Ad secundum dico* ; diuersas esse huius loci intemperationes , sed ita est,quòd ibi Aristoteles per commensurata temperatáque corpora intelligat corpora æqualiter ac vniformiter temperata,sic vt omnes partes corporis habeant eandem temperiem æqualiter ; per incommensurata corpora intelligit corpora , quæ sunt temperata difformiter , sic vt vna pars sit frigidior,altera calidior,sic tamen vt totum corpus reducant ad temperiem;illa corpora dicit facilè ægrotare, quia quando vna intemperies communicatur vni parti,statim communicatur omnibus, propter æqualem temperiem omnium : hæc verò non ita ægrotant , quia etsi vni parti communicetur aliqua intemperies , ea retunditur & superatur à parte appositam intemperiem habente.

Problema Secundum.

An ex perfectissimis operationibus cognoscatur corpus tẽperatum,seu (quod idem est) an corpora temperata habeant operationes perfectissimas? *Resp.* loquendo coniunctim habet omnes operationes perfectissimas, id est,nullum temperamentum est, in quo omnes operationes animæ simul & coniunctim sumptæ sint tam perfectæ sicut in corpore temperato : sed loquendo diuisim aliquæ actiones in corpore intemperato sunt perfectiores quàm in corpore temperato. Prob. 1. quia si omnes actiones in corpore temperato essent perfectissimæ,omnes actiones animæ deberent esse perfectissimæ in homine;quia est omnium animalium perfectissimum:at ita non est,quia aliqua animalia meliùs audiunt, quam homines,vt aper ; aliqua melius vident, vt lynx , aliqua meliùs odorantur, vt canes ; aliqua sunt fortiora , vt leo , &c. 2. in mediâ ætate deberent omnes actiones esse perfectissimæ ; sed ita non est,quia in pueritiâ vegetior est concoctrix & auctrix,in adolescentiâ generatrix; in iuuẽtute motrix; in senio intellectiua,&c. 3. quia videmus,quòd in vno & codẽ corpore

vna actio magis ſiccitate gaudet, alia humiditate; ſic retentrix magis gaudet ſiccitate, expultrix magis humiditate, imaginatio humiditate, memoria & motus ſiccitate, &c.

Problema Tertium.

An ex figurâ corporis poſſit optimum temperamentum cognoſci? videtur quòd ſic; quia Medici ſigna corporis optimè temperati ponunt corporis pulchritudinem. 2. etiam ponunt quantitatem corporis mediam, inter paruam & magnam. Prob. etiam ex Gal. *qui in arte paruâ* ponens ſigna temperamenti corporis, dicit, *ipſum eſſe medium inter omnes diſpoſitiones*; ergo debet etiam eſſe medium inter paruum & magnum. 3. paruitas & magnitudo pendet ex maiore vel minore calore; denique etiam ex maiore vel minore humiditate; at temperamentum temperatum eſt medium in his qualitatibus: ergo debet etiam eſſe medium in effectibus, qui ab iis pendent. 4. Gal. & Auic. ſigna temperati corporis ponunt venas neque paruas, neque magnas habere; ergo eâdem ratione reliquum corpus neque magnum neque paruum habere, erit ſignum temperamenti temperati. Quoad pulchritudinem verò, illa certè indicat optimam conformationem, ſed tamen mediatè videtur etiam indicare optimam temperiem, quia optima conformatio pendet ab optimâ temperie; nam temperamentum optimum eſt cauſa optimarum actionum; ergo conformationis. *Sed Reſpond.* illa aliquo modo etiam temperatum temperamentum indicare, ſi alia multa eiuſdem generis ſigna coïncidant, ſed tamen valde incertò; quia figura corporis non tantùm pendet à temperamento, ſed etiam à materiæ qualitate, à ſimilitudine & figurâ parentum, à cibi genere, à morbis prægreſſis, à rebus externis; quæ omnia poſſunt & paruitatis & magnitudinis cauſſa eſſe: ſic magni fiunt ex parentibus magnis, & parui ex paruis, cuiuſcumque ſint temperamenti. Facultas conformatrix etiam operatur in virtute propriâ modo incognito & planè diuino, & non pendet à totius corporis tēperamento, vel ſi pendet à temperamento, non pendet à temperamento totius ſed vel vteri, vel ſeminis, vel teſtiū, quorum temperamentum poteſt à temperamento totius eſſe diuerſum. Morbi etiam circa tempus vltimi incrementi orientes poſſunt eſſe cauſa vel magnitudinis vel paruitatis: aliqui morbi incrementum impediunt, aliqui iuuant; ſicuti videmus poſt intermittentes febres diuturnas, puerorum corpora excreſcere. Victus etiam ad quantitatem corporis conducit: nam qui in pueritiâ calidis & ſiccis cibis & vino multo vtuntur, minus excreſcunt; quàm qui lacte, fructibus, pultibus, cereuiſiâ, butyro aliiſque ſimilibus: cui poſitioni videtur etiam Gal. aſſentire, *libro de optimo corporis habitu*, vbi dicit, *temperatum corpus quoad alia omnia eſſe medium inter extrema, ſed non neceſſariò quoad quantitatem*; & rationem addit, *quia illa non ſolum temperamentum, ſed etiam materiæ multitudinem & paucitatem ſequitur.*

Problema Quartum.

An temperamentum corporis poſſit cognoſci ex temperamento cutis, ſeu habitu corporis; ſeu an temperies ad tactum externa ſit indicium ſimilis temperamenti interni ſeu totius corporis? Videtur autem quòd non: quia videtur, quòd illud iudicium ſit incertum, eò quòd temperies interna ſit adeò inconſtans & variabilis, vt ad ſingula momenta mutari poſſit; à frigore hyberno, calore æſtiuo, exercitiis & motu, cibo, ſomno, & aliis cauſis. Temperamentum internum eſt conſtans & perpetuò idem. Temperies externa pendet à vario motu ſanguinis, vel ſpirituum ad exteriora vel interiora: ob varias autem cauſas modò extra, modò intra ſanguinem ferri contingit. In illo motu & mutatione ſi contingat Medicum cutem tangere, abſque dubio errabit; ſic metu, irâ, triſtitiâ, amore, moto ſanguine extra vel intra, contingit temperiem ad tactum mutari: ſic hauſto calido potu exteriora magis incaleſcunt: à cibo ſumpto exteriora frigeſcunt, cùm tamen interiora magis caleant. In ſomno etiam alia quàm in vigiliâ cutis temperies eſt: motu corpora incaleſcunt. 2. poteſt vna pars princeps, vt cor eſſe in exceſſu calidum, & hepar in exceſſu frigidum; ex illis tamen duabus qualitatibus ſe mutuò retundentibus reſultat in cute temperies illa. Temperies cutis non poteſt indicare temperamentum internum; quia temperamentũ internum non eſt vniforme, ſed contrariũ aliud in vnâ aliud in aliâ parte. 3. externa cutis temperies non poteſt bene ſenſu iudicari, id eſt, non poſſumus bene tactu iudicare, an aliquis habeat temperiem cutis calidam, an frigidam: ergo non poſſumus ex illâ iudicare. Probatur: quia exceſſum in qualitate aliquâ non poteſt manus percipere niſi ipſamet ſit temperata; Nam illam temperiem cutis alterius debemus metiri per receſſum à temperie manus noſtræ; nam ſi noſtra manus ſit calida, calorem cutis alterius, etiamſi excedens ſit, iudicabit temperatum vel frigidum, & contra; ſic qui in balneo eſt, vrinam ſuam per crura defluentem ſentiet frigidam, quam alio tempore ſentiet calidam; at nos non poſſumus ſemper iudicare, an noſtra manus ſit temperata: ergo per tactum de cutis alterius temperie certi nil poſſumus iudicare. 4. Quia ſi manus noſtra ſit temperata, ſaltem non poterit percipere temperamentum temperatum illius, qui tangitur; quia illa temperamenta erunt ſibi mutuò ſimillima, & ſic vnum ab altero non afficietur, & ſic conſequenter non percipiet illud. *Verùm reſpond.* ex temperie cutis externâ poſſe internam diiudicari, modo cautelæ aliquæ obſeruentur. 1. vt quando corpus alterius tangitur & quando manus tangentis, & corpus illius, qui tangitur, ſint nullâ inſolitâ ab externis cauſis qualitate affecta; vt, v. g. exercitio & motu, igne, ſole, frigore ambiente &c. 2. vt corpus illud tangatur ſæpiùs & variis partibus; ſic enim non contingit error; nam ſi ſemper illa temperies eodem modo ſe habeat, eſt indicium eam

esse natiuam & constantem; alioqui si mutetur, indicium est eam ab externâ causâ esse permutatam. 3. si consideremus ætatem, & porrò ratione ætatis iudicemus de temperamento; nam certum est, corpus pueri optimè pro ratione suæ ætatis temperamenti habere remissionem & blandiorem calorem, & maiorem humiditatem ac mollitiem: iuuenis acriorem & intensiorem calorem, & maiorem siccitatem ac duritiem, & sic deinceps. 4. Vt ille tactus fiat anni tempore temperato; nam in anni tempore intemperato, vt hyeme & æstate, temperies cutis non pendet à temperie internâ, sed à temperie aëris; & sic non super illo, sed tantùm super hoc iudicari potest: imò illis temporibus temperamentum internum & externum sunt contraria: nam, vt inquit Hip. *ventres hyeme & vere sunt calidissimi*, cùm tamen externa membra tum frigeant. 5. Vt sciamus illud indicium non valere nisi in regionibus temperatis, & non in intemperatis: ratio est, quia in regionibus temperatis & internæ & externæ partes sunt eiusdem temperamenti; vnde intemperies calida externarum partium indicat etiam intemperiem calidam internarum; & contrà: sed in regionibus intemperatis non ita; quia in illis externæ & internæ partes non sunt eiusdem temperamenti; sed si externæ partes sunt calidæ internæ erunt frigidæ; & contrà. Nam in calidis regionibus externæ partes calent; & ideò in illis hominibus cutis est sicca & fusca, nigra, pili nigri, densi, crispi; internæ verò sunt frigidæ: Contrà in frigidis. *Ad argumenta Respond.*

Ad primum. Illud iudicium propterea sumi debere frequenter, & cùm, & corpus tangentis, & illius qui tangitur, sunt in statu medio, à nullâ causâ externâ affecta.

Ad secundum. Illo in casu totum corpus redigitur ad temperiem mediam, quæ optimè per tactum diiudicatur; separatim verò an cor calidum, hæpar frigidum sit, & contrà, ex propriis & peculiaribus illorum signis est distinguendum.

Ad tertium. Possumus longâ experientiâ & sequenti manus nostræ ad diuersa corpora, quorum alia calida sunt alia frigida, applicatione dignoscere, an temperies manus nostræ media sit, an ad ad alterum extremum declinet; & hoc etiam docet dignoscere Gal. aliâ ratione: quia si æquales partes capiantur aquæ calidissimæ & frigidissimæ, & illæ misceantur, illa aqua erit media inter vtrumque extremum, tam si manus nostra tali aquæ imponatur, & in illâ nullum percipiat qualitatum excessum, sed mediocritatem, est signum, quòd manus nostra sit temperata; sin minus, intemperata: nam si talis aqua ei videatur calida, manus nostra erit temperamenti frigidioris; si frigida, calidioris.

Ad quartum. Tum temperiem cognosci negatione excessus.

Problema Quintum.

An temperamentum corporis possit cognosci ex constitutione corporis

ris gracili vel pingui: siue an necessariò gracilitas indicet calorem & siccitatem; obesitas frigiditatem & humiditatem? *Resp.* quòd constitutio habitus corporis tum solum indicet natiuum temperamentum, quando ipsa est naturalis; sed quando est non naturalis, sed vel ex viuendi ratione vel arte contractâ, tum non indicat complexionem natiuam, sed tantùm illas causas temporaneas, à quibus gracilitas illa vel pinguedo est producta, vt otium, exercitium, commessationes, inediam, mœrores & morbum prægressum. Distinguitur autem, an gracilitas & pinguedo sint natiuæ, nec ne; & an natiuam complexionem indicent; nec ne; quia si corpus est pingue, & simul venæ corporis sunt strictæ ac tenues, tunc indicat natiuam temperiem frigidam; quæ natiua frigiditas quia adfuit in primâ conformatione, ideò venæ euaserunt strictæ; frigoris enim est constringere; caloris dilatare & ampliare. At si cum obesitate venæ sunt magnæ ac laxæ, tum non indicant natiuam temperiem frigidam, sed alias causas; quæ obesitatem causarunt; nam quòd venæ sint latæ, indicium est, quod in hominis primo ortu non frigida, sed calida temperies præualuerit.

Problema Sextum.

An ex corporis pilis possit temperamentum totius cognosci? *Respond.* Cùm pili totius corporis eodem modo se habent, tùm potest ex iis temperamentum totius desumi; sed quando diuersarum partium pili diuersificantur, tum non indicant super temperamento totius, sed super temperamento partium tantùm. 2. Quando pili recedunt à qualitatibus pilorum parentum, tum certiùs indicant super temperamento indiuidui, cuius sunt pili. At quando respondent illis, tum non indicant necessariò temperamentum sui indiuidui, sed solùm naturam potentiæ conformatricis parentum, quæ posthabito etiam temperamento ex proprietate naturæ in fœtu expressit similitudines, quæ fuerunt in parentibus. 3. Pili primò & per se tantùm indicant temperamentum cutis, & temperamentum habitus externi; consequenter verò etiam indicant temperamentum totius internum, quatenus scilicet temperamentum sequitur & est simile temperamento interno. Verùm quia in aliquibus corporibus temperamentum externum cutis est diuersum à temperamento corporis interno; ideò in talibus qualitates pilorum non indicant temperamentum internum: hoc autem est in iis, qui habitant in regionibus intemperatis; nam in iis cùm externa cutis calida est & exusta, interiora sunt frigidiora: & contrà, cùm cutis externa frigida est, tum interna sunt calidiora; & ideò & corporis color & pili indicant internum corporis temperamentum solùm in regionibus temperatis, non autem in intemperatis; & sic in regionibus calidissimis corpora sunt fusca & nigra, & pili nigri & crispi; & tamen membra interna sunt frigidiora.

Problema

Problema Septimum.

An ex repugnantiâ ad causas externas seu à lædentibus ac iuuantibus possit sumi temperamenti signum; atque in particulari, an facilè frigere seu facilè à frigore externo lædi, & non posse bene frigus externum tolerare, sit signum frigidi temperamenti, an verò calidi? Pro cuius solutione & explicatione dico hominẽ facilè frigere, & non posse bene frigus tolerare, interdum contingere ratione interni vel externi corporis temperamenti, interdum ratione aliarum causarum. Quando contingit ratione temperamenti corporis, tunc potest super temperamento corporis indicare; sed quando non contingit ratione eius, sed ratione aliarum causarum, tùm non potest super eo indicare, sed tantùm indicat illas alias causas. Causæ autem, à quibus hoc fieri potest, sunt variæ: primò enim potest hoc contingere ex consuetudine; nam qui frigori sunt assueti non facilè frigent, nec facilè à frigore læduntur, sed faciliùs illud tolerant: & contrà, qui non sunt assueti, vt qui continuò in stuphis iuxta ignem, bene induti sunt, statim & facillimè frigescunt, & multò minùs frigus perferre possunt, quàm operarij, piscatores, mendici, qui rarò igni assident, aut tenuibus vestibus sunt cooperti, aut aquas & res frigidas tangunt. 2. causa esse potest corporis gracilitas aut obesitas: nam macilenti possunt minùs hyemem & frigus perferre, sed meliùs ferunt æstatem & calorem: obesi verò contrà. Cuius ratio est, quia in gracilibus frigus facilè penetrat intima eorum, & statim peruenit ad neruos. In obesis verò est resistentia ex carne & adipe. In æstate verò calor per inguinem non potest exhalare ob pinguedinem circum positam, quæ poros angustat; in gracilibus non ita, quia tandem obesi in incessu magis grauantur mole corporis, & sic magis laborant in eo; & ideo magis sudant & calent, tertiò, quia illorum pinguedo inflammatur ab externo calore aëris; horum non. 3. Causa est cutis raritas vel densitas: nam in raris corporibus frigus facilè poros peruadit, & sic offendit ea; in solidis verò non ita quod docet Gal. *cap.59. artis paruæ*, vbi dicit: *facilè frigere non solùm est signum frigidæ complexionis, sed etiam raritatis corporis: non facilè frigere non solùm caliditatis, sed etiam densitatis est signum.* Vnde potest quis propter corporis sui raritatem facilè frigere, & à frigore offendi, qui tamen non frigidi sed calidi temperamenti est. Verùm cùm secundum Gal. facilè frigere indicet frigiditatem vel raritatem, non facilè frigere caliditatem vel densitatem, quomodo distinguemus, an facilè frigere oriatur ex frigiditate, an ex corporis raritate, & an indicet frigiditatem, an raritatem? Resp. si corpus illud, quod à frigido facilè frigescit, an calido etiam facilè incalescat, & tam facilè lædatur ab vno quàm ab alio, tùm est indicium quòd hoc proueniat à corporis raritate; & tum facilè frigere non indicat corporis frigiditatem sed raritatem; sed si à frigido

facilè frigeſcat, & à calido tamen non facilè caleſcat, tum eſt indicium, quòd hoc non proueniat à corporis raritate ſed ab eius temperie; nam ſi à raritate proueniret, tam facilè ab vno quàm ab altero extremo afficeretur. 4. cauſa eſt; quòd aliquando corpora habeant aliqua peculiaria vitia aliquarum partium, quæ non bene ferunt frigus, in quibus partibus cùm percipiunt frigus, ſtatim læduntur, & incommodum ſentiunt: vt ſi quis habeat rarum, tenue ac frigidum cerebrum & catharris obnoxium; aut vlcus alicuius neruoſæ partis, aut os ab vlcere denudatum, aut articulorum aliquorum, aut alicuius partis peculiarem debilitatem, in illo caſu à frigore lædi & incommodum percipere, non eſt ſignum frigiditatis totius, ſed ſaltem eſt ſignum eiuſmodi peculiaris intemperiei, aut vitij, aut noxæ in aliqua peculiari parte; nam facilè frigere vnâ parte tantùm; non eſt ſignum frigiditatis totius, ſed tantùm frigiditatis illius partis: toto autem corpore frigere, & in omnibus partibus à frigore malè habere, ſignum eſt frigiditatis totius; ſic aliqui peculiariter extremo naſo frigent, ac frigus non facilè ferunt ſed ſtatim liuorem contrahunt; Aliqui auribus, aliqui in pedum calcaneis ſtatim ex frigore perniones contrahunt; alij manibus facilè frigent: Hoc autem non eſt ſignum frigiditatis totius, ſed illarum partium tantùm. Ex quo patet, quòd facilè frigere eſt tantùm ſignum frigiditatis totius in corporibus habentibus temperamentum æquale, non autem in habentibus temperamentum inæquale. In his omnibus facilè à frigore vel calore lædi non eſt ſignum temperamenti totius, ſed tantùm peculiarium cauſarum eiuſmodi paſſibilitatem inducentium. Sed extra hos caſus quæritur, an facilè frigere ſit ſignum frigiditatis, & facilè calere caliditatis: & videtur quòd non; imò videtur, quòd facilè frigere ſit potius ſignum caliditatis.

Probatur 1. ex communi axiomate, ſimile ſimili gaudet; nam qualitates à qualitatibus ſibi ſimilibus iuuantur, fouentur, conſeruanturque; contrariæ autem oderunt & fugiunt contrarias; quia ab eis corrumpuntur & deſtruuntur; ergo corpora frigida gaudent & bene habent à frigore, malè à calore; & contra calida bene habent à calore, malè à frigore; ergo malè habere à frigore non eſt ſignum frigiditatis, ſed potiùs caloris; & contrà: *probatur:* temperamenta & corpora omnia conſeruantur à ſimili, læduntur à contrario: ergo corpora frigida frigendo conſeruantur & bene habent; à calido verò deſtruuntur, alterantur & mutantur, adeò malè habent; ergo à frigore bene habere potiùs eſt ſignum frigiditatis: ab eo malè habere potius eſt ſignum caliditatis. Quòd autem ſimilia corpora ac temperamenta à ſimilibus conſeruentur & bene habeant, probatur multis Hip. & Gal. autoritatibus: etenim Gal. 3. *artis medicæ textu* 20. dicit *calidiora corpora calidiorem, frigidiora frigidiorem victus rationem expoſcere*; quod idem eſt dicere, ac frigida corpora frigidis, calida corpora calidis meliùs conſeruari. Et Hipp. 1. *Aphor.* 16.

&

& ibidem Gal. *in commentario* dicunt, *victum humidum conuenire febricul⸗ſis, & maximè pueris:* quia cùm ætas pueriſis ſit humida, ei ſimilia & naturæ ſuæ magis conſentanea conueniunt, quibus verbis indicatur ſimilia temperamenta conſeruari ac meliùs ſe habere ſimilibus. Et ſub initio ſexti *de ſanitate tuendâ* habet hæc verba: *ſi ſeruare temperamentum ſtudes, in humidis naturis humectante, in ſiccis ſicco cibo vteris; ſi alterare placet, contrariis.* 2. ſi ponantur duo homines, vnus temperatus, alius calidus in primo, & obiectum ſit calidum in ſecundo: temperatus percipiet obiectum illud calidius, quàm calidus in primo; ratio eſt, quia tactus percipit intentionem alicuius qualitatis, ſecundum quod excedit temperiem ſui organi: in intemperato obiectum excedit qualitatem organi in duobus gradibus; in calido vt vnum tantum in vno gradu; ergo eâdem ratione frigidus in vno gradu percipiet illud obiectum adhuc calidius, quàm calidus in vno gradu. Itaque ſi frigidus percipit obiectum calidum ſub maiore calore quam calidus; ergo frigidus ab obiecto calido magis offenditur, quàm calidus; ergo ab illo obiecto calido magis dolebit quàm calidus; quod *probo:* quia illud obiectum calidum excedit temperiem organi illius hominis frigidi multò magis, quàm temperiem hominis calidi; ergo illud magis afficiet & alterabit, & maiorem inferet dolorem; quia quò ſenſibile eſt maius, eò magis etiam afficit organum, & magis lædit ac deſtruit illud: ergo frigidus magis læditur à calido, quàm ipſe calidus: ergo magis lædi à calido eſt ſignum frigiditatis; & magis lædi à frigido eſt ſignum caliditatis. 3. *probatur experientiâ:* animalia meliùs degunt in loco temperamento ſuo ſimilibus quàm ſecus; ergo à ſimilibus qualitatibus corpora meliùs habent, & minùs læduntur quàm à contrariis: ergo frigida corpora meliùs à frigore, & calida à calore; & contrà: ergo à frigore benè habere eſt ſignum frigiditatis; & à frigore male habere eſt ſignum caliditatis. Antecedens *probatur:* quia piſces, qui frigidi ſunt, in aquâ frigidâ conſeruantur, gaudent & bene habent; in calidâ extinguuntur. Et Ariſtoteles *ſexto de reſpiratione.* Et Theophraſtus 1. *de cauſis plantarum cap.* 27. fatentur eſſe ſignum frigiditatis piſcium, quod in loco frigido gaudeant ac conſeruentur. Et reprehendunt Empedoclem, qui contrarium aſſerebat, ſc. piſces calidos ex eo poſſe cognoſci, quòd frigido loco conſeruentur; & adferunt rationē, quòd ſcilicet vnumquodque in loco naturæ ſuæ ſimili optimè conſeruetur *Probatur* 2. quia animalia calidiſſima vt Tygrides, Leones, Leopardi, & herbę calidiſſimæ, vt Zingiber, piper, cryophylla & omnia aromata naſcuntur & creſcunt in regionibus calidis, & ibi optimè conſeruantur: in regionibus autem frigidis non creſcunt, &, ſi plantentur, contabeſcunt & intereunt: hoc autem eſt indicium, quòd gaudeant calore, & à calore bene habeant; nam vbi vnumquodque naſcitur, ibi & naturaliter magis conſeruatur; natura enim fecit vnumquoque naſci in loco, vbi optimè conſeruatur. 4. *Probatur* exemplo hominum ſub ſeptentrione habitantium; illi enim ſunt frigidi, & tamen minùs

læduntur, & faciliùs tolerant frigus, quàm qui habitant in Aphricâ & sub tropicis: & contrà, qui sub tropicis habitant, sunt calidi; & tamen illi benè ferunt calorem, & meliùs quidem, quàm illi, qui habitant sub septendrione: imò illi frigus vix ferre possunt; quia si venirent ad Regionem frigidam, maximè frigerent, & frigus ferre non possent, imò à frigore interirent; & patet in Hispanis, qui cùm veniunt ad has regiones, magis frigent, magisque à frigore læduntur, quàm nos; ergo similes facilè ferunt res similis temperamenti, minus autem contrarij: ergo à frigore lædi est signum caliditatis, non autem frigiditatis.

Verùm his omnibus non obstantibus dico; facilè frigere esse signum frigiditatis; & facilè calere & à calore malè habere esse signum caliditatis, non autem frigiditatis: *Et Prob.* 1. Auctoritate Galeni *cap.* 59. *artis paruæ*, vbi dicit, *in omnibus commune signum temperamenti esse à frigore vel calore facilè affici: nam si membrum*, inquit, *facilè frigescat, est signum frigiditatis*, & *ibidem* ponens signa frigidi temperamenti cerebri, dicit, quòd eiusmodi temperamentum frigoris incommoda facilè sentiat, & ab eo lædatur: & ponens signa temperementi calidi dicit, quòd ab ambiente aëre calido magis grauetur: & ponens signa temperamenti compositi, scilicet calidi & humidi, dicit, quòd Austri, qui calidi sunt & humidi, sint nociui: Aquilonales verò venti salutares. *Probat.* 2. auctoritate Hippocr. qui 5. *Aphor.* 18. dicit *frigidum ossibus, neruis ac cerebro inimicum esse*; quia si: illa ipsa frigida sunt; ex quo patet, quòd frigida à frigidis offendantur; & consequenter à frigido lædi est signum frigiditatis. *Probatur etiam auctoritate* Aristotelis 1. *sectione* 4. *Problematum* 26. vbi quærens, cur æstate viri minus, mulieres magis veneri sint idoneæ, dicit rationem esse, quòd corpora virorum, quæ calida sunt, æstate æstuent; mulierum verò quæ frigida sunt, foueantur ac vigeant. Hanc sententiam etiam sequitur Scaliger *exercitatione* 274. vbi arguit canes esse frigidos, ex eo, quòd citò frigeant, & libenter in sole apricentur. *Probatur* 3. *ratione*. Quæ calida sunt, frigus non facilè patiuntur, quia resistunt ei: quæ verò frigida sunt, non resistunt, sed statim superantur; & sic à frigore non facilè offendi est signum caliditatis; facilè verò offendi est signum frigiditatis. Sic vina frigida à frigore facilè corrumpuntur & congelantur; quia non resistunt ei; calida verò non ita, quia resistunt. Sic qui frigidus est melius resistit calori, quàm calidus; & qui calidus est, magis resistit frigori quàm frigidus. Qui manus habet frigidas minùs læditur à re calidâ, quam apprehendit; & minùs recipit calorem eius, quàm qui habet manus calidas: & contrà, qui habet manus calidas, minùs læditur contrectando rem aliquam frigidam,

frigidam, quàm qui frigidas. *Probatur* 4. Temperamenta à contrario conseruantur & meliùs habent, à simili verò peiùs; ratio est, quia à contrario reducuntur ad mediocritatem, à simili abeunt in excessum; ergo à frigore lædi est signum frigiditatis; à frigido iuuari, caliditatis; loquor autem de temperamentis intemperatis, temperamentum medium sive temperatum excedentibus; quòd autem talia temperamenta à contrario conseruentur, ex eo patet; quòd per mediocriter contraria ad medium temperamenti genus reducantur; si ergo temperamenta intemperata à qualitate simili læduntur, à frigido lædi est signum temperamenti intemperati frigidi, non autem calidi. 5. *Probatur experientiâ*, quæ docet quòd frigida à frigidis statim lædantur, à calidis iuuentur: sic cachectici, hydropici semper frigent, & à frigido malè habent; quia sc. sunt frigidi. Senes etiam hyemem non bene ferunt, sed semper igni assident. Sic serpentes Salamandræ, quæ frigida animalia sunt, in frigidis regionibus malè habent, & torpida sunt, & semimoriuntur: æstate autem alacria ac vegeta sunt.

Ad argumenta in contrarium respondetur.

Ad primum. Qualitates quidem similibus gaudent ac conseruantur, sed non corpora; quia quando qualitates sunt excedentes, corpora cum illis non bene habent, sed sunt prona ad lapsum; & bene habent, cùm reducuntur ad mediocritatem; & cùm eorum qualitas excedens corrigitur & reprimitur, illa correctio & reductio fit per qualitates contrarias, & non per similes: & sic à qualitatibus contrariis meliùs habent, & consequenter à lapsu præcauentur; & hoc est, quod iam diximus, quòd temperamenta intemperata conseruentur à contrario, non à simili. *Explico*: temperamentum calidum vt duo, quoad suum esse qualitatis conseruatur à calido vt duo, & non à frigido: nam à frigore destrueretur, & desineret esse calidum vt duo; sed corpus, quod illud temperamentum vt duo habet, illud non meliùs conseruatur ab eo, sed meliùs conseruatur à frigido; ratio est, quia cum temperamento illo calido vt duo non est constitutum in optimâ sanitate, sed vergit ad ægritudinem, & non bene habet; & ideò à calido vt duo conseruaretur in illo malo statu. Sed à temperamento contrà reducitur ad mediocritatem, & ad optimam sanitatem; & sic ab eo meliùs habet, & meliùs conseruatur.

Ad secundum. Quòd calidi meliùs ac citiùs percipiant frigus, quàm frigidi, perceptione scilicet intentionali, propter rationem in argumento positam; sed non tàm citò nec tàm facilè recipiunt frigus realiter, nec tàm facilè frigidi fiunt, quàm qui frigidi sunt; cuius ratio est, quia calidi magis resistunt frigori, quàm frigidi, & quia calidi ab excessu frigidi sunt remotiores quàm frigidi; à termino enim propinquo facilior est lapsus seu permutatio ab extremo, quàm à termino remoto & contrario: sic calidæ manus primo attactu niuis intentionaliter suauiorem sentiunt frigiditatem, quàm frigidæ; sed contrectando diutiùs niuem non tam citò fient frigidæ, sicuti quæ ante frigidæ erant: contrarium ta-

men eſt in manibus frigidis, quæ tangunt res calidas; nam manus frigidæ non tam citò percipiunt calorem magnum, quàm calidæ; ſed illic eſt alia cauſa,& tãtũ per accidẽs;hoc enim ideò fit,quia frigiditas obſtupefacit ſenſum,& quia manus frigida nõ eſt ita apta ſentire ſicut calida.

Ad tertium argumentum patebit re ponſio ex problemate ſequenti.

Ad quartum. Hoc eſſe per accidens, & propter aliam rationem, ſcilicet conſuetudinem & ſubitam permutationem: poſtquàm conſuetudinem paulatim exuerunt,tùm etiam ſeptendrionales & in calidis ac meridionalibus regionibus optimè degunt.

Problema Octauum.

An à Regione poſſit deſumi ſignum temperamenti nec ne,& quomodo;an nimirum regio ſit ſignum temperamenti ſimilis, an contrarij; id eſt,an res naſci & degere in regione calidâ ſit ſignum eas eſſe calidas;an verò frigidas, & contrà?Dico autem, quod hæc quæſtio eſt eadem cum illâ,quâ quæritur,an regio producat res calidas an frigidas: nam ſi facit eſſe calidas, ergo regio eſt ſignum caliditatis earum;ſi frigidas, contrà: nam regio eſt ſignum temperamenti vt cauſa;quale autem temperamentum facit, tale ſignificat. Quæritur ergo quale temperamentum regio communicet rebus in eâ naſcentibus, ſimile ne an contrarium? Videtur autem quod contrarium 1. authoritate Hipp. qui *libro de aëre, aquâ & locis* dicit,*corpora Æthiopum eſſe frigidiora, Scytarum calidiora;& corpora Aſiatica eſſe puſillanima*; Æthiopia tamen eſt regio calidiſſima, Scythia verò eſt regio frigidiſſima, & Ariſtoteles 14. *problem.*8. quærit, *cùr, qui loca calida incolunt, ſint timidi*, & rationem dicit: *quia loca & regiones frigidæ faciunt corpora calida, & contra regiones calidæ faciunt frigida;nam* inquit, *temperamenta & loca contrario modo ſe habent ad naturam:cùm loca & temperamenta ſunt frigida, tum natura eſt calida & contrà:*& ſubdit, *quod qui loca frigida incolunt,inſito calore abundent.*hoc idem dicit 14.*probl.*16. & addit etiam rationem, *quia in locis calidis calor exhalat,in frigidis per antiperiſtaſin retinetur:metus autem à frigore,fortitudo à calore producitur.*Et eadem & 7.*politicorum* 2. & Alexander Aphrodiſæus 2.*problem.*6. vbi dicunt,*animoſos eſſe qui frigida loca incolunt,vt Europæos & Scythas:imbelles,qui calida,vt Aſianos.*Sed & *ſect.*14.*problem.*14. nam ibi dicit: *quod ſeptendrionales habeant oculos cæruleos,meridionales verò nigros,ex eo, quòd ſeptendrionales habeant exuberantiam interni caloris, propter ἀντιπερίστασιν frigoris:meridionales verò contrà:* & *prob.*15. *in calidis locis eſſe ſapientiores, quàm in frigidis;*ratio eſt,quia qui regiones frigidas inhabitant, ſunt calidiores, eorum verò calor ſapientiæ obeſt: *tales enim*, inquit, *ſunt ſicut ebrij,quia ſicut ebrij ob vini feruorem perdunt ſapientiam,ita & illi:at qui regiones calidas inhabitant, ſunt frigidi, & ſic illi ſunt ſicut homines ſobrij, & proptereà prudentiores.* Et eodem *libro problem.*3.dicit,*in regionibus frigidis ardores febrium fieri;quia,*inquit, *in illis interna calent, ex quo febres faciliùs fiunt.*His etiam conſentit Gal.2.*de temper.c.*6. vbi dicit, quòd in Germanis,

manis Gallis & omni Francico & Scythico genere humida frigidáq; caro est,& omnis calor naturalis in iis ad viscera confugit vnà cum sanguine; vbi cùm premitur & feruet,iracundi, audaces & consiliis præcipitis fiũt.

Probatur 2.ratione:hyems facit corpora calida,pariter & nox, secundum illud Hipp.*Ventres hyeme sunt calidissimi*;ergo etiam frigida ob eandem rationem; cur enim non tam bene faceret idem regio quod hyems, & quod nox? hæc enim reddunt corpora calida; quia in eis aër est frigidus,qui calorem pellit ad interna: sed in regione frigida aër etiam est frigidus, sicut in hyeme; ergo etiam similiter calorem ad interna protrudit; & consequenter corpora calefacit.

Probatur 3.experientiâ:in aquis frigidis crescunt herbæ calidissimæ,vt nasturtium,& aliæ:in regionibus calidis crescunt herbæ & animalia frigidissima,quæ non possunt crescere in regionibus frigidis,vt lacertæ,serpentes, Salamandræ, citria, melones, cituta, mandragora, lapides & gemmæ pretiosæ; quæ omnia habent frigiditatem. Denique in regionibus frigidis homines sunt voraciores,& magis sitibundi,vt apparet ex eo, quòd magis sint ebriosi,quàm in regionibus calidis:ergo in illis sunt calidiores;quia voracitas & siticulositas indicant abundantiam caloris.

Contrà verò,quòd Regio producat in rebus temperamentum simile, *probatur* his argumentis. 1. authoritate:nam auctores circa hanc rem videntur multa habere contraria.Etenim Aristoteles 14.*probl.*9.quærit,cur qui in calidâ regione habitant,diutiùs viuant,& dicit rationem esse, quia in regione calidâ corpora sunt calidiora, in frigidis frigidiora:vita enim in calido,mors verò in frigido consistit.Ptolomæus.2.*quadripartiti cap.*3. dicit,*homines,qui habitant intra tropicos,eò quod supra verticem eorum feratur sol,vstulatis nigrisque corporibus esse, capillo crispo & denso,facie contractâ,staturâ breui,naturâ calidos,moribusque feris,quos Æthiopos vocare consueuimus,& omnia animantia,& quæ ex terris nascuntur,eodem modo se habent*.At,inquit,*qui sub parallelis aquilonaribus habitant,cùm eorum punctus verticalis à Zodiaco & Solis calore longè absit,ideò etiam frigore & humiditate abundant; in quâ cùm alimenti copia insit,non exhauritur ipsa à vicino calore, ideo ibi*,inquit,*sunt homines colore albo,capillo longo, staturâ procerâ, carnosi,naturâ subgelidi,quos*,inquit,*singulariter vocamus Scythas*.Quę verba Ptolomæi è directo aduersantur supra positis Aristotelis locis. Auerroës. 3.*colloc*.ait,*quæ nascuntur in locis calidis,plerumq; calida esse;sicut*,inquit,*quæ ex Indiâ adferuntur;& quæ nascuntur in frigidis frigida;quāuis tamen*,inquit, *aliquādo possit esse per accidēs,quòd nascatur calida in terris frigidis,& frigida in calidis:sicut pinus in Illyriâ,Tamarindi in Arabiâ*.Idē docet Plin.*li*.2.*c*.28.

Probatur.2.ratione: vnumquodque generat sibi simile;ergo & Regio. Antecedens probatur:Non refrigerat & humectat, pituitam multiplicat somnum inducit:hyems corpora frigefacit; nam pituitam multiplicat, extinguit in rebus calorem natiuum: vnde plurimæ herbæ & animalia hyeme moriuntur; ergo & regio eadem facit. Sequela probatur: illa faciunt hoc per aëris frigiditatem;ergo & regio id facit eadem ratione.

2. Regio

2. Regio calida efficit morbos calidos. Et Hipp. & Galen. dicunt febres ardentes esse morbos æstiuos, & anni tempore calido, & in regione calidâ maximè produci: ergo regio calida calefacit corpora; si calefacit, calefacit ea calore excessiuo ac morboso; ergo multò magis calefacit ea calore moderato & naturali. 3. Vbi vnumquódque optimè conseruatur, ibi maximè generatur; sed calida corpora optimè conseruantur in calido, frigida in frigido; ergo in eo maximè generantur: sic Hispani in Hispaniâ, Scythæ in Scythicâ optimè habent; in contrariis Regionibus malè. In calidis Regionibus crescunt aromata & animalia calida; in frigidis contrà: ergo. Denique quis dicet Hispanos esse frigidiores Belgis? quis non asserat Hispanos & Italos esse calidos, Belgas esse frigidos? hoc autem solùm contingit ex eo, quòd illi in calidis regionibus, hi verò in frigidis geniti sint: ergo regio calida producit res calidas, frigida frigidas.

Pro huius quæstionis resolutione varia dici possunt, imprimis quòd corpora regionum iuxta Polum sitarum sint frigida, & quoad externas & quoad internas partes, eò quòd frigus ibi sit tam intensum, vt non solùm externas sed & internas partes peruadat & refrigeret. Corpora verò quæ degunt in regionibus mediis, sunt calida calore natiuo & naturali. Quæ in regionibus calidissimis, calida calore igneo & elementari, & non naturali. 2. Dici potest; quod regio per se producat temperamentum simile, sed per accidens aliquando producat contrarium, euocando sc. calore suo calorem corporum; vel concentrando eum suo frigore; & propterea in quibus corporibus hæc calidi concentratio vel euocatio locum habet, in iis facere temperamentum contrarium. In quibus verò locum non habet, in iis facere temperamentum simile; & sic in frigidissimis regionibus corpora omnia & animalia & plantas esse frigida; quia in iis concentratio locum non habet, eò quod in illis intensissimum frigus & externas & internas partes peruadat: In regionibus mediis, ad frigus tantùm tendentibus, vt Scythiâ, Poloniâ, Germaniâ, Galliâ, externas corporis partes esse frigidiores; eò quòd aëris frigus illas afficiat, & propterea mulieres ibi esse formosas, homines albos & pulchros, molli carne, pilis acutis; internas verò esse calidas, eò quòd illis ἀντιπερίστασις locum habet, & ideò eos esse cibi potusque appetentiores. In calidissimis verò Regionibus externas esse calidas propter Solis torrefactionem; & propterea homines ibi esse fuscos, crispos, breues, internas verò frigidas; quia à calore externo eorum calor internus euocatur; & ideò cibi potusque minus esse appetentes. Plantas plerasque esse calidas; eò quod in illas solis calor agat, & ideò in iis ἀντιπερίστασις non habet locum, sicut in animalibus. 3. dici potest, quæ mea est sententia, regiones producere in corporibus temperamentum simile & non contrarium: & regiones calidas producere corpora calida, frigidas frigida; hoc enim est manifestum experientiâ; quia iuxtà polum, vbi est summum frigus, homines sunt frigidi, torpidi, stupidi, molles, albi, parui, animalia frigida, vt vrsi, alces, lepores, &c. In regionibus calidis,

vt

vt Hispaniâ, Africâ, homines sunt parui propter calorem & siccitatem, fusci nigri, iracundi, crispi, ingeniosi; ibi crescunt omnis generis aromata calidissima. In mediis regionibus corpora medio modo se habent. Sed in calidis regionibus corpora prædita sunt magis calore igneo, acri & mordaci, propter corporum à solis exustione siccitatem. In regionibus mediis, vt Germaniâ, Galliâ, prædita sunt calore magis blando, propter humiditatem coniunctam cum calore tali, qui ad actiones potentiarum vegetatiuarum ac naturalium videtur conuenientior. Ad argumenta Respondetur.

Ad primum ab auctoritate desumpta. Rationes, quibus Aristoteles colligit corpora in regionibus frigidis esse calida, esse parui momenti & friuolas; nam quòd ideò Asianos & aliquas nationes in calidis regionibus habitantes esse frigidas, quia sunt timidæ, nullius momenti est; quia & inter calidas & inter frigidas aliquæ timidæ sunt, aliquæ fortes & audaces, & plerumque calidæ sunt audaciores; & timiditas earum non est à temperamento, sed ab aliis causis, vel quia non habent regionem munitam, vel hostes potentes, vel non assueuerunt bello, vel non habent sufficientia armorum genera, vel laborant defectu prudentiæ, vel multo tempore vixerunt in deliciis omnium rerum, quæ faciunt homines ad bellum, molestias ac miserias illas tollendas inidoneos. Et quòd dicat ideò septendrionales cæsios oculos habere, ridiculum ac falsum est; quia cæsij oculi magis frigidum quàm calidum temperamentum indicant. Quòd dicat, in calidis regionibus homines esse sapientiores, propterea quòd homines sint frigidi; friuolum est ac falsum: ratio est, quia calor in calidis regionibus non potest esse tantus, vt faciat homines esse diliros, sicut facit calor febris acutæ. Quòd dicat in regionibus frigidissimis homines febribus calidissimis laborare, Gal. & Hipp. aduersantur, qui eas anni tempore calido & in regionibus calidissimis maximè fieri dicunt.

Ad secundum à ratione desumptum. Illud non multum probare: quia hoc ipsum est maximè controuersum, an hyems & nox reddant corpora calida, an frigida: cùm circa hoc sint diuersa Gal. & Hipp. loca, alicubi dicentium mortem ac hyemem per ἀντιπερίστασιν calefacere; alicubi eadem in corpore multiplicare pituitam; de quo *in tractatu de aëre* agimus. Quòd aliqua animalia, & herbæ frigidissimæ in calidissimis regionibus tantùm nascantur, ex accidente est; quia scilicet eorum calor natiuus tam exiguus est, vt in frigidâ regione extinguatur, sed egeat à maximo calore solis foueri & sustentari. Quòd in regionibus frigidis homines sint voraciores ac bibaciores, ratio est, non quòd internus sit intentior, sed quòd blandior & coniunctus cum humiditate, qualis ad operationes vegetatiuas est conuenientior: Accedit, quòd bibacitas aliquarum nationum non est ex temperamento aut naturâ, sed à malâ consuetudine & malis moribus proueniat. Et hæc de signis temperamentorum.

Cap. II.

Signa Complexionum.

§. I.

Signa complexionum, quæ etsi eadem ferè sint cum signis temperamentorum, eò quòd complexio sequatur temperamentum; tamen adhuc aliqualiter ab illis differunt; nam aliud est temperamentum, aliud complexio: nam temperamentum est harmonia qualitatum corporis: complexio verò est harmonia humorum in corpore existentium. Potest autem esse, quòd harmonia qualitatum corporis non sit eadem cum harmoniâ humorum; & propterea sunt aliqua signa humorum seu complexionis, quæ tamen non ponuntur inter signa temperamentorum: quòd autem non necessariò temperamentum & complexio coincidant, & se mutuò sequantur, ratio est; quia complexio & harmonia humorum pendet ex temperamento hepatis ac stomachi, seu vnius & alterius partis humores generantis: temperamentum verò totius pendet ex temperamento omnium viscerum, vt maximè ex temperamento cordis. Potest autem esse, quòd reliqua omnia membra sint calida, stomachus autem frigidus, aut hepar frigidum, & contrà; in quo casu temperamentum corporis erit calidum, complexio tamen erit pituitosa. Denique complexio etiam pendet ab alimentis; & sic fieri potest, quòd quis sit temperamento calidus, & tamen propter victus rationem & alimenta cruda sit pituitosus. Pendet etiam complexio à peculiarium membrorum humores à sanguine secernentium vitio; nam etsi quis sit naturâ frigidus, potest tamen esse, vt idem sit biliosus; si vesicula fellis naturaliter sit parua, si angustos meatus habeat, si debilis est virtute attractrice & idem est de liene. Denique etsi complexio & temperamentum plerumque coincidant, & se mutuò sequantur; tamen quia aliqua signa per se ac immediatè magis indicant temperamentum, aliqua immediatè ac per se complexionem; temperamentum verò non nisi mediatè ac secundariò, quatenus sc. temperamentum est causa complexionis; ideò seorsim signa complexionis sunt ponenda. A variis autem fontibus signa complexionum sumuntur, vt parentibus, ætate, regione, victus ratione; ab effectibus, vt actionibus, ab excrementis, à corporis qualitatibus & accidentibus, à morbis prægressis, à nocentibus ac iuuantibus.

§. II.

Signa complexionis sanguineæ.

Illius signa sunt; si est hilaris, ridibundus, non iracundus, liberalis, libidinosus;

dinosus; nam abundantia sanguinis causat abundantiam seminis; si somnolentus; nam oppletio venarum cerebri, & multi humidi vapores ex sanguine ad cerebrum ascendentes, capitis grauitatem ac somnolentiam causant. Aliqui sanguineos stupidos, aliqui ingeniosos faciunt; verùm medio modo se habent; si rosei coloris, si habitus est carnosus, si magnas venas habet; intellige, si cum amplitudine & tensione venarum simul sit bene carnosus; nam alioqui possent venæ esse tumidæ, non à sanguine, sed à statu, sero, ac aliis humoribus. Si de rebus rubris ac lætis somniat, si frequenter sanguinem per nares aut alias partes emittit, & cùm emittit alleuiatur, si menstrua semper sunt copiosa, si morbis sanguineis sæpe laborat, vt phlegmonibus, synocho, &c. si liberalem phlebotomiam facilè fert, si sanguis phlebotomiâ extractus sit purus, roseus, & parum aliorum humorum ei sit permixtum, si caro laxa est & mollis, si pronus est in sudores, si pulsus naturaliter semper est magnus ac plenus, si vitæ genus lautum fuerit, si corpore magno sit, & in pueritiâ celeriter acquisierit corporis incrementum, si in regione viuat temperatâ, si parentes habuerit eiusdem complexionis, &c.

§. III.

Signa Complexionis biliosæ.

Si est audax, agilis, iracundus, vindictæ cupidus, ingeniosus, perspicax, acuti sensus, siccus, macilentus, hirsutus, crispus, caloris fusci, capillis nigris, si in pueritiâ celeris fuerit incrementi ob calorem, sed incrementum citiùs esset propter siccitatem, si fuit obnoxius morbis biliosis, vt erisipelatis, febribus tertianis, vtero, &c. Si biliosa frequenter euomit, si excrementa naturaliter flaua, si à calidis cibis ac potu & aëre facilè læditur, si in calidissimâ regione habitauerit, si parentes tale temperamentum habuerint, si pulsus sit magnus, vehemens, velox, frequens, durus, si somnia habet de bellis, igne, insidiis, de volatu ob spirituum feruorem ac tenuitatem, si in extracto sanguine multa semper bilis supernatat, si semper à cholagogis meliùs habet, quàm ab aliis purgantibus, si sudores amari sint, ac flauo colore indusium pingant.

§. IV.

Signa Complexionis pituitosæ.

Stupidus, segnis, torpidus, obliuiosus, somno deditus; pituita enim cerebrum frigidum ac humidum facit, & spiritus nebulosos & crassos, si pulsus paruus, tardus, rarus, mollis; si corporis habitus pallidus, obessus,

mollis, si multa pituita per varias vias exit, vt per emunctiones excreationes, deiectiones; nam sola pituitæ multæ per nares emunctio non totius corporis, sed solùm cerebri frigiditatem indicat; si sanguis phlebotomiâ extractus multum habeat pituitæ permixtum, si menstrua alba, & non multùm pannum pingentia; si à phlegmagogis meliùs habet, quàm ab aliis purgantibus, si vrinæ naturaliter albiores & crassiores cum sedimento multo, si semper pituitosis morbis fuit obnoxius; si frequenter somniet, aquas, pluuias, niues; si cibis pituitosis, vt piscibus multis, lacte, fructibus, aquæ potu vel cereuisiæ vsus fuit, si in frigidâ semper habitauit regione, aut in regione palustri & circa mare; si cibis calidis iuuatur, iisque meliùs habet quàm frigidis; si aërem calidum ac æstiuum meliùs ferat, quàm alicuius alius temporis.

§. V.

Signa Complexionis melancholicæ.

Si est timidus, mœstus, taciturnus, cogitabundus, solitarius, inuidus, fraudulentus, auarus; nam hæc mœstiam, metum, sollicitudinem sequuntitur; firmus in proposito nec facilè mutabilis ab eo; melancholia enim facit cerebrum solidum & siccum; hinc impressæ fortiter species ægrè eruuntur; si aspectus terribilis. Aristoteles 1. *problem. sect.* 30. dicit, *melancholicos etiam esse ingeniosos. Idem* 4. *problem.* 31. dicit *esse libidinosos*; : si palpebrarum & totius corporis color ad fuscum vergit; si corpus siccum ac macilentum, melancholia enim, cùm frigida & sicca sit, nutrire est inepta; si somnia terribilia, turbulenta, plena timoris, de inferno, de tenebris, de rebus nigris; si morbis melancholicis sæpè obnoxius fuit, vt lienis duritiei, quartanæ, hemorrhoïdibus, si pulsus est paruus. Circa signa hæc nonnulla sese afferunt problemata.

§. VI.

Problema Primum.

An meticulositas sit signum melancholiæ; videtur autem quòd non: 1. in omni specie complexionum inueniuntur homines meticulosi & audaces: ergo meticulositas non est proprium signum eius. 2. audacia sequitur complexionem biliosam; ergo meticulositas sequitur complexionem pituitosam, & non melancholicam: quia sicut illæ passiones sunt sibi mutuò contrariæ, ita debent sequi contraria temperamenta; sed temperamento bilioso contrarium est temperamentum pituitosum & non melancholicum: ergo. 3. actiones animæ significant præcipuè super dispositione suorũ, à quibus fiunt; atqui organũ passionũ & appetitus est cerebrum:

brum: ergo illæ tantùm indicant ſuper diſpoſitione cerebri,& non ſuper diſpoſitione vel complexione totius; conſequentia probatur; quia cerebrũ poteſt eſſe affectum frigiditate & ſiccitate, vel affici humore melancholico, etiamſi neque illud temperamentum; neque ille tumor exuberet in toto; ergo meticuloſitas indicat tantùm ſuper diſpoſitione cerebri & non totius; 4. metus & triſtitia ſunt actiones facultatis appetitiuæ; appetitus & actiones eius ſequuntur, & mouentur ac determinantur à phantaſiâ & ab intellectu; & pro variâ actione phantaſiæ aliæ atque aliæ generantur appetitus paſſiones; ergo paſſiones appetitus tantùm indicant ſuper bonitate vel malitiâ phantaſiæ, ſuper defectu vel excellentiâ intellectus, &c. & non ſuper complexione corporis. Eſt equidem verum, quòd & phantaſia & animæ paſſiones bene parùm modificentur à corporis ſeu organorum complexione; ſed præcipuè tamen pendent à modo phantaſiæ. 5. Quia, quâ ratione melancholica cauſaret meticuloſitatem? ſi enim hoc faceret, vel faceret quia frigida eſt, quatenus ſcilicet frigiditas metum facit ſicuti calor audaciam; vel faceret ratione ſuæ nigredinis & opacitatis, quod Gal. 2. *de cauſis ſympt. cap.*7. Aetius *lib.*6. *cap.*9. Serapion, Haliabbas & Alexander Benedictus dixerunt: ſed neutro modo id faciunt: ergo non ratione frigiditatis, quia ſic etiam pituitoſi eſſent meticuloſi, & magis quàm melancholici; & ſic metus non eſſet proprium ſignum melancholiæ ſed potius pituitæ: non etiam nigredo aut opacitas eius, quâ cerebrum denigrat, aut in eo tenebras parit, id facit, vt Auerroës 3. *Coll. cap.* 5. latè probauit: ergo. *Argumenta* Auerroïs præcipua ſunt hæc: 1. priuatio non poteſt producere effectum poſitiuum; tenebræ ſunt priuatio, timor autem effectus poſitiuus; ergo tenebræ non poſſunt timorem cauſare. 2. nigredo aut opacitas organi vel ſpirituum non poſſunt lædere actionem aliâ ratione, quàm quatenus ex organo aut ſpiritibus auferunt diſpoſitionem ad illam actionem requiſitam; nempe quatenus auferunt albedinem, vel lucem, vel perſpicuitatem, ſed ad actiones quæ fiunt intus in cerebro, nempe phantaſiam & intellectum, non videtur vlla requiri ſpirituum aut organi luciditas, albedo aut perſpicuitas; ſed illa videntur tantùm requiri ad actionem viſus; ergo non lædunt actionem phantaſiæ, intellectus aut appetitus. 3. color non afficit cerebrum niſi actione intentionali & quatenus cognitus, ſed color melancholiæ in corpore aut cerebro exiſtentis non poteſt cognoſci à cerebro: ergo non afficit aut lædit ipſum. Minor probatur: quia color eſt obiectum ſenſus externi; obiecta autē ſenſus externi non poſſunt cognoſci à ſenſu interno, niſi priùs ſint cognita ac percepta à ſenſu externo, alioqui ſenſus externi eſſent fruſtra; ſed color melancholiæ exiſtentis in corpore aut cerebro non percipitur à ſenſu externo; ergo neque à ſenſu interno. 4. color eſt tale obiectum, quod naturâ ſuâ non eſt perceptibile aut cognoſcibile ſine lumine; ſed interius in cerebro aut corpore non eſt lumen, quo color melancholiæ illuminetur, vt ſit perceptibilis; ergo

color melancholiæ interiùs non est percep ibilis. His addi possunt alia argumenta. 5. si nigredo aut tenebræ ex naturâ suâ exterrefacerent, tunc posset dici, quòd nigredo aut opacitas melancholiæ in cerebro aut in corpore existentis possent causare quandam tristitiam aut meticulositatem; sed hoc non faciunt, quia color niger non est ex naturâ suâ magis territiuus quàm albus: tenebræ quoque ex naturâ suâ non terrent, sed tantùm per accidens, quia in tenebris nihil videmus, & sic timemus, ne à rebus externis offendamur, vt hominibus, spiritibus, parietibus, &c & maximè, quia tum non videmus socios, qui nos iuuare possent: hæc. ratio non habet locum in cerebro. Ergo. Accedit, quòd non est plus luminis in cerebro, quando in eo non est humor melancholicus, quàm quando est; semper enim in cerebro sunt tenebræ, quia omne lumen est à sole; lumen autem solis non potest vsque in cerebrum aut ventriculos eius penetrare: Quare si tenebræ cerebri facerent meticulositatem, cùm semper in eo sint tenebræ, semper magna deberet in nobis esse meticulositas, & tam magna meticulositas, quando melancholia in cerebro non est, quàm quando est. Cui addi potest, quòd si tenebræ ex naturâ suâ terrerent, terrerent omnes homines, & in omni loco; sed tenebræ non terrent viros, præcipuè in suo cubiculo aut domo, vbi sciunt se esse securos ab externis iniuriis, sed tantùm terrent pueros & mulierculas, non prudentes, non stipatos magnâ societate, sed solos; ergo per se non terrent. 6. si nigredo melancholiæ faceret metum, hoc esset quia cerebrum aut spiritus nigrefaceret, & sic tenebras offunderet; sed hoc non facit; quia melancholia in melancholicis non est in cerebro aut spiritibus, sed in venis: ergo nec valet dicere, quòd ex illâ vnâ cum sanguine spiritus ac cerebrum impleantur, & sic euadant nigri: quia si hoc esset, cerebrum melancholicorum deberet esse nigrum; atqui nullus scribit, cerebrum vllius melancholici post mortem appertum apparuisse nigrum, aut nigrius quàm alterius hominis; ergo. 7. si nigredo melancholiæ esset causa timoris, quatenus facit res percipi sub ratione, quòd sint horrendæ; sic illi qui melancholico morbo laborant, deberent omnia timere; quia nigredo illa faceret omnes res percipi sub ratione, quòd sint horrendæ: sed ipsi non omnia timent, sed aliqua tantùm: ergo: Immò aliqua, quæ naturâ suâ videtur timida, vt nox, sepulchra mortuorum, sollicitudo, illa ipsi non timent, sed potiùs sectantur & appetunt. Deniq; sequeretur, quòd Maniaci omniũ maximè deberent omnia timere; quia illorum melancholia est magis nigra, quàm melancholicorũ, cùm sit adusta & torrefacta; sed illi minùs timent. 8. Aristot. *libro de sensu & sensibili* dicit, quòd sensoriũ debeat esse denudatum ab obiecto, propterea quòd interiùs existens faceret externa talia videri, quale ipsum est; vt patet ex eo, quòd oculi flaui videant omnia flaua: Ergo, si spiritus cerebri à melancholiâ fierent nigri & opaci, omnia, quæ vident melancholici, deberent esse nigricantia; imò melancholici deberent omnes res obscurè & imperfectè videre, & quasi obductas caligine; nam si spiritus

cerebri essent nigricantes & opaci, etiam spiritus visorij deberent esse tales, cùm sint vnus & idem; sed hoc ita non est, quia melancholici tàm perfectè ac quicquam alius rem visu percipiunt: vt v. g. chartam vident tam albam ac alij. Ergo, si tenebræ, quas melancholiæ nigredo cerebro offendit, essent causa mœstitiæ in iis, qui morbo melancholico laborant, ipsi deberent tenebras maximè fugere & timere, sed contra delectantur eis. 10. sequitur, quòd tales lumine curarentur; sed contra curantur per tenebras, & à medicis in tenebris collocantur. 11. sanguis non adfert lætitiam per suam rubedinem: ergo nec melancholia tristitiam per suam nigredinem. 12. si melancholia redderet tristes suâ nigredine, pituita deberet reddere audaces & lætos suâ albedine; sed hoc non facit, audacia enim & lætitia non ponuntur vt signa complexionis pituitosæ.

Pro resolutione huius problematis, Dico, 1. Timiditatem non oriri semper à complexione melancholicâ, sed à modo phantasiæ, iudicij, intellectus; & ideò non necessariò meticulositas in hominibus semper indicat complexionem melancholicam, sed alias causas: etsi enim organi corporalis dispositio & complexio multùm disponunt homines ad has vel ad illas animi passiones, tamen per se magis pendent à phantasiâ, iudicio, intellectu, quàm à corporeo organo: & ideò tum tantùm meticulositas est signum complexionis melancholicæ, quando illa videtur esse natiua, & quando non videtur, subest causa aliqua ex phantasiæ inopiâ, vel iudicij defectu; & interim multa alia signa complexionis melancholicæ adsunt. Quòd autem ex multis causis meticulositas & tristitia oriantur, est manifestum; nam qui lætâ societate semper sunt educati, opulenti, nullas aduersitates, sed fœlicia omnia passi sunt, cuiuscumque tandem sint complexionis, læti semper sunt; contrà verò tristes, qui in sollicitudine, miseriis perpetuis, studiisque sunt versati, & sunt cogitabundi; quia dum seria sua studia semper reuoluunt, externas vanitates, historias, fabulas, dicteria contemnunt. Superstitiosi homines, malæ conscientiæ &c. sunt meticulosi, quia mortem, Diabolos & pœnas æternas timent; Imprudentes interdum sunt meticulosi, quia æstimant res magis arduas quàm sunt; interdum temerarij, quia non aduertunt pericula, quæ possent superuenire. Imbecilli sunt meticulosi, quia agnoscunt roboris sui paruitatem ad resistendum. Qui aliquando spectra viderunt aut in tenebris læsi fuerunt timidi sunt; quia timent, ne denuò simile eis superueniat. Vxores & proles habentes in bello sunt timidiores aliis, quia de illis post mortem solliciti sunt. Præliis assueti insuetis audaciores sunt, &c. *Dico* 2. meticulositatem, quæ à melancholiâ causatur, causari partim ratione frigidi temperamenti ipsius; partim & maximè ratione proprietatis essentiæ ipsius, non autem ratione nigredinis aut opacitatis: vt ex argumentis superiùs allatis est manifestum. Ad argumenta ergo Respondetur.

Ad primum. Ille metus oritur non ratione complexionis humorum

aut

aut dispositionis organi corporis, sed defectu iudicij aut intellectus, quæ ex causis iam dictis modificantur & determinantur.

Ad secundum. Sequitur argumentum, si melancholia causaret metum ratione sui temperamenti; sed iam est dictum, quòd maximè causet ratione proprietatis suæ essentiæ ac formæ.

Ad tertium. Meticulositas est iudicium complexionis melancholicæ, quando est, natiua, durabilis & perpetua, & talis indicat organi complexionem natiuam & permanētem; permanens autem & natiua complexio sequitur complexionem totius: accedit quòd passiones animi non solùm exerceantur in cerebro, sed & in corde; in cerebro quidem formaliter, in corde verò materialiter & efficienter; cordis autem complexionem sequitur complexio totius; & sic meticulositas est signum complexionis totius.

Ad quartum & quintum. Responsio patet ex dictis.

Problema Secundum.

An libidinositas sit signum melancholicæ complexionis: seu an melancholici sint libidinosi? hoc asserit Aristoteles 4. *Problem. sect.* 3. & rationem dicit, *quia abundant flatibus*; hinc semen habent flatuosum, quod eos excitat ad libidinem; & quod euacuari eis est leuamento. Idem dicit Aëtius *lib.* 6. *cap.* 9. & Auic. 3. *Canon fen.* 2. eandem quam Galenus assignans rationem, sc. quòd tales plurimæ sint erectionis & fortis valdè, propter multitudinem inflationis. Sed cùm duplex sit melancholia, alia naturalis, quæ est quartus humor frigidus & siccus, alia non naturalis, quæ fit ex adustione bilis & aliorum humorum, quæque calida est & sic: dubitatur, cùm prædicti authores dicunt, melancholiam libidinem excitare, de quâ melancholiâ hoc sit intelligendum: An de illâ naturali frigidâ ac siccâ, an de hâc adustâ ac calidâ. Conciliator *comment. ad Problema* supra dictum, putat hoc verum esse & intelligendum de atrâ, dum de atrâ bile & non de melancholiâ naturali; quod probat. 1. quia ad libidinositatem requiruntur tria, seminis abundantia, sensibilitas partium, & flatuum copia; illa non sunt in melancholicis propriè dictis: ergo melancholia naturalis & propriè dicta non disponit ad libidinositatem: non abundantia seminis, quia materia seminis est sanguis calidus & humidus; immò Gal. *libr. artis medicæ* dicit melancholicos paucum semen habere: non sensibilitas, quia sensibilitas sequitur optimam corporis temperaturam & consequenter sequitur caliditatem & humiditatem; melancholia autem cōtrarias qualitates habet, sc. frigiditatem & siccitatem, quas potiùs sequitur insensibilitas ac stupor: non spirituum vel flatuum copia; quia spirituositas fit à calore non à frigore. Probat Conciliator. 2. Biliosi sunt venerei, ergo non melancholici. Sequela probatur; quia contrariorum contrarij sunt effectus illæ complexiones sunt contrariæ: ergo. Verùm non est dubium, quin

sententia

ſententia ſit auctorum illa communis, quòd libidinoſitatem faciat melancholia naturalis, non atra bilis. Etenim Gal. 6. *Epidem. comment.* 12. ſupra dictum problema, adferens ex Ariſtotele, illud de melancholiâ naturali intelligit, non de atrâ bile. Aëtius *loco citato*, vbi aſſerit melancholicos eſſe libidinoſos, loquitur & tractat de melancholiâ naturali; vt etiam patet ex ratione, quam dicti auctores alligant; quod ſc. hoc fiat ob copiam flatuum, quæ fit ab eâ; flatus enim cùm fiant à debili calore, ſequitur melancholiam naturalem, quæ frigida eſt ac ſicca, & non atram bilem, quæ eſt calidiſſima. Verùm quicquid ſit de mente authorum; ego iudico, melancholiam non cauſare libidinoſitatem, ſed potiùs ſanguinem & bilem; *quòd probo*: 1. Rationibus Conciliatoris iam allegatis. 2. probo experientiâ; quia cuiuis eſt manifeſtum colericos & ſanguineos eſſe magis veneri addictos, quàm eos, qui habent complexionem frigidam. 2. patet, quia animalia calida ſunt libidinoſiora frigidis, & homines in calidis regionibus habitantes, vt Italos, Hiſpanos, &c. eſſe proniores ad venerem Belgis & Germanis. 3. Quia vere & æſtate homines ſunt ad Venerem proniores, quàm autumno aut hyeme, quibus temporibus regnant melancholia & pituita. 4. quia etiam in adoleſcentiâ & iuuenili ætate, quæ calidæ ſunt ac ſanguineæ & bile abundant, ille feruor maior eſt quàm in ætate virili vel ſenectute. 5. quia libidinoſitatem facit ſeminis abundantia, acrimonia & ſpirituoſitas: Abundantia ſeminis eſt ab abundantiâ ſanguinis; ſemen ergo eſt ex ſuperfluo ſanguine, acrimonia ſeminis eſt à calore; ſpirituoſitas etiam eſt à ſanguine; ſpiritus enim non ex melancholico ſanguine vel humore, ſed ex vapore optimi ſanguinis maximè generantur. Neque valet dicere, quòd melancholici multos flatus habent ob ſuam frigiditatem, qui ſemini miſceantur, ex quibus frequens fortiſque fiat erectio, & quaſi ſatyryaſis: quia erectio naturalis non eſt à flatu, ſed à ſpiritu ſeminis calido & ſubtili; nec in ſemine flatus ſunt, ſed ſpiritus optimi, qui ex ſemine & ſanguine generantur; ex quo patet, falſum quoque eſſe, legumina, vt fabas, piſa &c. ad venerem conferre, eò quòd flatulenta ſint.

Problema Tertium.

An Ingenioſitas ſit ſignum complexionis melancholicæ, ſeu an melancholici ſint ingenioſi? Hoc aſſerüit Ariſtoteles *ſectione* 3. *problem.* 5. *de generatione animalium cap.* 1. dicens, *quotquot vnquam in ſcientiis, artibus poëſi excelluerunt, melancholicos fuiſſe.* Videtur autem contra eſſe Hipp. *lib. de flatibus, textu.* 2. & *lib.* 1. *de morbis textu.* 28. vbi dicit, prudentiam repoſitam eſſe in ſanguine; ergo non in melancholiâ. Sequela probatur: quia contrariorum temperamentorum contrarij ſunt effectus: hi humores contrariantur temperamentis; ergo. 2. Ingenioſitas conſiſtit in tenui & ſubtili ſubſtantiâ cerebri, Galen. 12. *artis paruæ* atteſtante: at talem

non possunt habere melancholici, cùm melancholia sit humor crassus & terrestris: ergo. 3. actiones omnes corporis perficiuntur calore, frigiditas actioni est inimica. Ergo, etiam ingenium & actiones principes optimè perficiuntur calore, & non à frigore; sed melancholia est frigida, cerebrum frigidum. Ergo. *Confirmatur*: quia experientia docet in calidis regionibus, vt Italiâ, Hispaniâ, Franciâ, homines esse ingeniosiores; in frigidis, vt Germaniâ, &c. esse stupidiores, quod etiam Aristoteles 15. *probl.* 15. asserit. Denique homines cholerici sunt ingeniosiores frigidis & pituitosis; ergo etiam eâdem ratione melancholicis. Huic videtur ratio adstipulari; etenim cholerici sunt calidi; calor autem addit actionibus alacritatem, & spiritus reddit magis tenues, puros, & igneos; sunt etiam sicci, siccitas autem ad ingenium facit, nam vt dicebat Heraclitus: *splendor siccus animus sapientissimus*. Denique cholerici paucis excrementis abundant: hinc spiritus eis sunt puriores. Hoc etiam confirmatur authoritate Galen. qui *in arte paruâ* mentis celeritatem inter signa calidi & sicci temperamenti ponit. 4. Melancholia reddit homines meticulosos; meticulositas omnibus conantibus obest; ergo fieri non potest vt melancholici in scientiis omnibus & artibus excellentissimi euadant, vt asserit Aristoteles.

Pro solutione sciendum. Quòd pura melancholia, quæ est frigida & sicca, non facit homines ingeniosos, sed illa; quæ permixtione aliquâ bilis est temperata, vel quæ nonnihil adusta & calefacta, vel illa, quæ impropriè melancholia, propriè atra bilis appellatur, quæ humorum aliorum moderatâ adustione genita est; & de tali melancholiâ loquitur Aristoteles *in problematibus*: Quandoquidem ibidem asserit, illam melancholiam, quæ ingeniosos facit, debere esse modicè excalefactam. Quod melancholia, quæ frigida est ac sicca, non faciat bonum ingenium, patet ex argumentis iam allatis. Quod etiam neque atra bilis valde adusta & torrefacta, manifestum est, quia illa potiùs ob magnum feruorem causat iram, furorem, mentis inconstantiam, spirituum turbulentiam & instabilitatem, & laborum impatientiam; quæ omnia prudentiæ, ingenio, & magnæ sapientiæ contrariantur, vt *eodem problemate citato* Aristoteles testatur. At quòd melancholia parùm ex calefacta & attenuata, vel melancholia ex aliorum humorum & præcipuè sanguinis leui adustione genita, vel quæ calidorum humorum vt moderatæ bilis vel multi sanguinis permixtione est temperata, ingenij causa sit, rationi consentaneum videtur: etenim si melancholiæ bilis sit permixta, à bile erit ingenij celeritas & discursiuum; à melancholiâ erit quædam firmitas ac constantia tum laboris tum operationum, & cerebrum erit paulò solidius densiúsque, vnde ei impressæ species firmiter inhærebunt. Ab vtroque humore, quia siccus est, cerebrum siccum euadit; & excrementis vacuum: hoc autem ad ingenium & sapientiam facit; nam cerebrum excrementis oneratum euadit stupidum, & spiritus gignit crassos & caliginosos: bilis attemperabit crassam & terream ac frigidam substantiam melancholiæ

lancholiæ, ex quâ meticulositas ac stupor causaretur; melancholia temperabit bilis æstum ac feruorē, qui spiritus nimis inflàmaret, & eos tu bulentos ac instabiles redderet, ac furorem potiùs quàm sapientiam causaret: sic Galen. 10. *de naturâ humanâ commentario ad textum 39. animi acies,* inquit, *ac intelligentia à bilioso humore; consistentia ac siccitas à melancholico oriuntur.* Quòd autem moderata bilis, idem etiam ac multus sanguis melancholiæ permixtus præstat propter easdem causas: atra bilis etiam facit ingeniositatem, nempe quæ ex sanguinis moderatâ adustione genita est; nam quæ genita est ab adustione bilis, ea ingenio & prudentiæ est inidonea; cùm sit nimis calida & feruore suo spiritus adurendo, potiùs iracundiam, furorem, mentísque alienationem inducat. Dico, ex sanguinis moderatâ adustione genitâ, quia immoderatâ adustio idem faceret, quòd iam de atrâ bile ex choleræ adustione genitâ, diximus: moderata autem sanguinis adustio facit, vt spiritus multus generetur propter sanguinem, & tenuis, purg ac subtilis propter adustionem. Atque hæc de signis totius: nunc ad particularia.

CAP. III.

De Temperamentis membrorum in particulari.

§. I.

Signa Cerebri.

Signa cerebri sumuntur à figurâ capitis, ab actionibus, excrementis, à iuuantibus ac lædentibus; quæ omnia ponit Gal. *in arte paruâ.*

Signa Cerebri bene temperati sunt: si actiones omnes ad cerebrum pertinentes, vt sensus externi, sensus interni, seu actiones principes, vt phantasia, memoria, ratiocinatio bene habeant, & in nullo eorum sit defectus; si somnus naturalis, nam somnus ad sensus pertinet; si facultas motiua etiam vegeta est; si animi passiones, vt ira, metus, audacia seruent mediocritatem; si caput nullis doloribus est affectum, si nulla pulsatio, nec vertigo sentiatur; si caput est bene conformatum, neque nimis paruum, neque nimis magnum; si oculi sint vegeti & viuaces; si excrementa auriū & narium sint moderata secundum omnia accidentia, & secundum substantiæ modum, si pilorum color, qualitas medio modo se habent; si in pueritiâ flaui sint & paulatim ad moderatam nigredinem seu fuscedinem vergant; si canities & caluitium iusto tempore, neque nimis citò neque nimis serò adueniant; si à vento & aeris mutationibus, qualescunque sint, siue calidæ, siue frigidæ, non facilè afficiatur; si nec nimis citò nec nimis difficulter inebriatur; si ab odorib. nō statim doleat, sed omnes facilè ferat. &c.

Signa Cerebri calidi; si sensus externi vegeti sint & acuti, propter spirituum subtilitatem, quam calor facit, si ad somnum minimè est

propensus, sed potiùs ad vigilias; si agilis est ac in velox in motu, si ingenij habet promptitudinem & discursuum celeritatem; si excrementa cerebri pauca; si à vino facilè læditur & inebriatur, si à calidis odoribus, à solis radiis statim caput dolet; si pili nigri, crispi, duri; & mox natis statim valde crescunt; si citò caluescit, &c.

Signa Cerebri frigidi sunt: si sensus sunt obtusi; si piger, torpidus, tardus, stupidus somnolentus, si excrementa aurium, oculorum, narium, palati multa sunt & cruda; si difficulter inebriatur; si à vento frigido facilè læditur & catharris vexatur; si pili rufi, recti, longi; si statim canescit, minimè autem caluescit.

Signa cerebri humidi sunt: si facilè addiscit & apprehendit, difficulter autem memoriatur, si sensus externi sint obtusiores, vt si minùs exactè olfacit aut audit, sine vitio particulari partium illarum; si paruo robore artuum præditus est; nam robur neruorum in siccitate consistit; si facies tumida, mollis & obesa; si caput magnum; nam humiditas ad incrementum facit; si excrementa capitis mucosa abundent; si pili flaui, longi, citò canescentes, non caluescentes; si sæpius inebriatus à vino non offenditur, nec caput dolet, sed meliùs habet; si à vento australi & aëre pluuiosò ac nebuloso caput notabiliter lædatur.

Signa cerebri sicci. Si adest sensuum perspicacitas, memoriæ bonitas, artuum robur, agilitas ac longitudo, excrementa pauca, caput paruum, facies sicca, macilenta, capilli curti, duri, celeriter nascentes, crispi; si citò caluescit; ad vigilias, minimè verò ad somnum est pronus; si læditur à siccis, ab humidis bene habet, &c.

§.. II.

Signa Temperamenti Cordis.

Illa etiam *in arte paruâ* Galen. ponit: & desumuntur ab iisdem etiam fontibus, à quibus signa cerebri, maximè verò ab actionibus, vt pulsu, animi passionibus, respiratione, thoracis conformatione, &c. ab excrementis enim hic nulla signa sumuntur, quia nulla à corde procedunt.

Signa Cordis calidi sunt: si pulsus magnus, vehemens, velox, frequens; si respiratio magna; si est audax, iracundus, furiosus; si thorax latus, & hirsutus; thoracis enim magnitudo secundum necessitatem magnæ aut paruæ respirationis, & consequenter secundum cordis maiorem aut minorem calorem conformatur; hirsutus, nam magnus calor fuligines multas excitat, quæ sunt pilorum materia; totum corporis temperamentum calidum, nisi constet hepar peculiariter frigiditate suâ obsistere.

Signa frigidi cordis. Si omnia contraria sint prædictis.

§. II.

§. III.

Signa temperamenti Hepatis.

Signa calidi hepatis ſunt: ſanguis calidus & nigricans, totum corpus calidum, niſi forte cor ſuâ frigiditate percipiatur obſiſtere; flaua bilis multa etiam in ætate iuuenili, venæ corporis latæ, &c. ſi vini potu ſtatim totum corpus, facies, & volæ manuum inflammantes; facies rubicunda & puſtulas multas habens, ſiticuloſitas, &c.

Signa hepatis frigidi à contrariis ſumuntur.

Signa Ventriculi calidi. Si hypochondria egregiè caleant, ſi potus multus & frigidus iuuat; ſi multum comedat & optimè digerat; ſi poſt cibum aſſumptum etiam duriorem neque ructus neque tenſionem, neque dolorem ſentiat. *Signa frigidi contraria ſunt.*

§. IV.

Signa Teſtium calidorum ſunt: Si illi ſemper calidi percipiantur, ſi genitalia omnia magna ſint; ſi citò pubeſcant, & cum abundantiâ pilorum, ſi eſt ad venerem pronus, fœcundus, maſutorum generator *Frigidorum*, his ſunt contraria.

Signa Vteri calidi ſunt: ſi menſes abundant, & ſæpe recurrunt; ſi præmaturè apparuerunt, ſi citò acquiſierit pubertatem; ſi ad venerem prona; ſi vterus ſiccus, & nullius humoris pituitoſi expurgationi obnoxius, ſi maſculos plurimos generauerit, &c. Et hactenus de ſignis ſalubribus. Sequuntur inſalubria, ſed quia illa longiorem habent tractionem, ideò primò de neutris agemus.

SECTIO III.

Signa neutra.

§. I.

SIGNA neutra ſunt, quæ indicant corpus quidem non eſſe ægrotum, ſed tamen non perfectam habere ſanitatem, & morbis imminentibus obnoxium eſſe; & ſic ſigna morborum imminentium ſunt ſigna neutra. Morbos futuros prædicere ex parte ſpectat ad tractatum de prognoſticis; ſed quia prognoſtica ſigna magis ſignificant futurum in morbis præſentibus exitum, quàm futurorum morborum aduentum, ideo hîc futurorum morborum ſigna ponimus; nam cùm hîc ponantur ſigna ſanitatis perfectæ, & ſigna mor-

borum; meritò etiam signa poni possunt sanitatis neutræ & declinantis, ex quibus futuri morbi cognoscuntur: futuri autem morbi difficulter cognoscuntur, aliqui breui futuri sunt, aliqui diu post siue tardè; illi faciliùs, hi difficiliùs cognoscuntur. Morbi, qui causas habent fortuitas, non necessarias, & multis aliis morbis communes, vel causas partiales mediatas, aut tales, quæ non nisi multis aliis concurrentibus effectum suum producunt, cognoscuntur difficulter: Qui paulò post futuri sunt, at iam breui imminent; quia illi habent iam de facto dispositiones manifestas ac necessarias ad illos, faciliùs cognoscuntur: omnia enim futura ex causarum præcognitione deprehenduntur. Externæ causæ non necessariò effectum producunt; internæ autem multò citiùs.

Signa ergo neutralitatis & imminentium morborum ab actionibus & excrementis, & corporis qualitatibus cognoscuntur; nam si illa omnia medio modo se habent, neque optima sint, neque tamen adhuc sint morbosa, & si non se habeant quoad omnia, sicuti solent tempore perfectæ sanitatis, tamen mutatio non est notabilis, nec actiones vllæ notabiliter læduntur, signum est neutralitatis, imperfectæ sanitatis, & morborum imminentium: Tales sunt aliqui dolores in partibus, sed non notabiles, tumor corporis, ventris gracilitas, decoloratio, procliuitas in somnum magnum, vel peruigilium insolitum, frequenter expergisci de nocte, & iterum dormire, frequenter in lecto verti, nec posse bene in vno situ diu iacere, appetentia non bona, sitis vel nimia vel nulla, aliqua circa naturæ statum esse variata, colores excrementorum corporis esse mutatos, vel substantiæ modum, vel quantitatem, vel odorem, &c. sapores insoliti linguam afficientes, lassitudines spontaneæ, genua ab incessu facilè fatigari, facilè sudare præter solitum, crebra vlcera hinc inde in corpore oriri, corpus plus solito calere, somnia tumultuosa, oscitatio multa, fœtor oris, &c.

Ad signa neutra referuntur omnia signa repletionis; quæ signa ex tractatu de cibo & potu sunt petenda. Videamus porro, in quos morbos quispiam in particulari sit lapsurus. Hoc autem ex causis cognosci debet; quapropter omnes causæ tam internæ quàm externæ sunt examinãdæ; & quales morbos earũ singulæ producere natę sint, est videndum; tum ex præsentiâ earum futuri morbi species est præcognoscenda.

§. II.

Futurorum ergo morborum signa desumuntur ex causis sequentibus, & primùm internis. Itaque si præcesserint causæ calefacientes, incidet in morbos calidos; si frigefacientes, in frigidos. Sic 3. *Epidem. comment.* 6. *sect.* 89. adolescens Melibææ ex nimio potu & venere diu excalefactus decubuit. Et *Epid.* 1. *com.* 5. silenum ex lassitudinibus, potationibus, exercitationibus intempestiuis ignis corripuit.

A paren

A parentibus desumuntur signa; nam quorum parentes laborarunt morbo aliquo hæreditario, vel morbo Gallico, Elephantiasi, Phthisi, Podagrâ, Calculo, &c. eorum quoque filios esse laboraturos est suspicio.

Ab aëre: quos morbos & anni tempus, & regio nata sint inducere, in tractatu de sanitate tuendâ, capite de aëre est videndum.

A cometis etiam & siderum constellationibus signa sumi possunt; nam cometæ siccitates, ardores, putredines, pestes futuras indicant.

A cibis, nam qui ciborum consuetudinem antiquam immutant, in iis morbi timendi sunt, & tales, quales ille cibus producere natus est, quos autem morbos singuli cibi inferre possint, ex diætetice quærendum. Cùm est penuria tritici & bonorum alimentorum, malorum verò, vt fructuum copia, morbi ex corruptione humorum, vt febres ac pestes prædici possunt. In quo anno est copia fructuum adstringentium, vt pyrorum, cotaniorum, mespilorum, cornorum, sorborum, mororum, &c. dysenteriæ, alui fluxus, febres: etenim illi adstringendo humores prauos in corpore retinent; ipsemet quoque in corpore putrescunt, acrimoniam acquirunt, & sic interna vlcera causant.

A multâ crapulâ, conuulsiones, paralyses, hydropes timendæ.

A cruditatibus, obstructiones, febres, &c.

Ab exercitij genere signa quoque sumuntur: In otiosis morbi ex pituitâ expectandi. Vehementia exercitia facientibus, altè canentibus, concionantibus venæ ruptiones & herniæ fiunt: sedentariis catharri, obstructiones, calculi generantur. A multâ scriptione, præcipuè prono corpore, pectoris dolores, hepatis lienisque fiunt obstructiones. Ex assiduitate circa fornaces, oculorum rubedines. Ex argenti viui multâ tractatione, tremor. Ex frequenti plumbi fusione, aphonia. Laniones & Coriarij, qui pelles & morticinia multa tractant, anthrace, inquit Rondeletius, corripiuntur: Acupictores oculis sunt imbecilliores; vt imaginum ærearum sculptores. Infectores in phthisin facilè cadunt. Qui post cibum statim exercitia faciunt, cruditates & obstructiones patiuntur. Hipp. *lib. de aquâ aëre & locis* dicit, *Scythas multos fieri arthriticos & impotentes, propter equitationem.*

A somno multo, Catharrhi, apoplexiæ, dolores capitis, grauitas: à vigiliis melancholiæ, phrenitides, morbi ex cruditate expectantur.

Ab animi affectibus: ab irâ febres, apoplexiæ; &c. à tristitiâ phthisis, melancholia, &c.

A temperamento etiam signa petuntur; sic calidi calidis morbis obnoxij sunt, febribus ardentibus, tertianæ: humidi, putredinibus, destillationibus, vermibus, fluxionibus, &c. sicci, febribus acutis; Melancholici melancholicis; biliosi, biliosis morbis obnoxij sunt, & sic de cæteris.

A sexu: sic mulieres obnoxiæ sunt multis vitiis mammarum, vteri, aliisque per consensum vteri & menstruorum immoderatione fientibus: sic

obesas mulieres non concipere, dixit Hipp. quòd in iis vterus nimio abdominis tumore prematur.

A corporis dispositione & habitu: astricta morbis, qui à prohibitâ transpiratione: laxa & mollia iis, qui à nimio effluuio fiunt: angustos meatus habentia, obstructionibus: obesa, morbis acutis, difficili respirationi, apoplexiæ, repentinæ morti, fluxionibus, putredini: Macilenta febribus ardentibus, marcosi obnoxij sunt. Sic Hipp. dixit: *qui naturâ admodum crassi sunt citius intereunt, quàm qui graciles.* Qui angustum thoracem habent, phthisi; qui collum curtum, grossum, apoplexiæ, gibbosi asthmati, & aliis affectibus pectoris sunt obnoxij.

A corporis qualitatibus signa desumuntur: pallidi biliosis morbis; nigri melancholicis, & biliosis morbis: rubicundi sanguineis obnoxij sunt: quibus sonitus multus in ventre auditur, dolores colici, ilij expectandi sunt: quibus cibi amari videntur, biliosi; quibus acidi, melancholici; quibus insipidi, pituitosi morbi timendi sunt. Quibus odor putridus exhalat à corpore ceu hircinus, iis magni & putridi morbi metuendi sunt.

Ab ætate: Gal. *Epid.* 3. *com.* 5. dicit; *infantes aphthis facilè corripi ob tres causas; quòd corpora sint mollissima; quòd potui in vtero non assueta; quòd lac aliquando acrimoniam habeat.* 1. *Epid.* 2. *comm.* 5. dicit, pueros etiam conuulsioni obnoxios esse propter infirmitatem corporis, & neruosi generosi generis mollitiem, ad quos neruos vapores ex cruditatibus & vermibus efferuntur, qui conuulsiones in iis faciunt. 3. *Aph.* 24. dicit, etiam iis fieri aurium humiditates, quia ipsi humidi, & caput eis humidum; & quia multa ob voracitatem excrementa accumulant: propter quam causam etiam capitis scabiei obnoxij sunt. Plurimis etiam pueris tenasmum accidisse scribit Hipp. 3. *Epid.* 5. porrò & dentitioni, & alui fluxibus, & febribus ac conuulsionibus pueri obnoxij sunt: adaltiores pueri vermibus & calculo laborant: cuius causam statuit Hipp. 2. *de naturâ humanâ*, quòd calore abundent, ac humoribus scateant, & ductos angustos habeant: Ætas adolescentiæ; quia sanguinea est, morbis sanguineis, febribus, synochis, & sputo sanguinis est obnoxia. Hipp. 3. *Aphor.* 27. *grandioribus*, inquit, *& iam ad pubertatem accedentibus sanguinis profluuia è naribus fiunt*; & 1. *prognost.* 27. fluxum sanguinis in iis, qui intra annum 35. sunt, espectandum esse ait: quia sc. illa ætas sanguine abundat: vltra hanc ætatem, inquit, morbi laterales, pulmonis inflammationes, phrenetides, ardores, choleræ. Dicit etiam Hipp. *in Aphoris.* Iuuenes tabi obnoxios esse: quod Galen. *in comm.* dicit, non tam ratione ætatis per se euenire, quàm potiùs per accidens; quòd in iis magnæ exercitationes fiant saltationum, equitationum, clamorum, magnumque interdum frigus, interdum calor perferantur. Declinans ætas morbos ex atrâ bile & pituitâ producit, vt hæmorrhoïdes destillationes, apoplexias, oculorum & aurium humiditates, vt Hipp. 1. *de naturâ humanâ sect.* 28. testatur: insuper tremores, paralyses, tusses, peruigiliæ, cæcitates, &c.

Ab excrementis etiam ſigna ſumuntur: ſi quis minus excrementorum, quàm par eſt, excernat, morbi ex multitudine timendi: ſi plus, morbi ex ſiccitate; ſi bilioſa, bilioſi; ſi pituitoſa, pituitoſi. Ex omni nimiâ ſanguinis euacuatione, hydrops, atrophia ſequitur.

Ab aliis corporis diſpoſitionibus ſigna deſumuntur. Sic Hipp. 6. *Aphor.*28. *Eunuchi,* inquit, *neque podagrâ laborant, neque calui fiunt,* & *Aphor.* 29. *podagrâ,* inquit, *mulier non laborat, niſi menſtrua defecerit,* & *Aphor.*30. *puer podagrâ non laborat ante vſum venereum,* & *Aphor.*33. *qui acidum eructant, non valde morbo laterali laborant, & Aph.* 34. *quicumque calui fiunt; illis magnæ varices non fiunt; quibus verò caluis magnæ varices fiunt, iis rurſus capilli creſcunt.*

A morbis & ſymptomatibus præſentibus etiam alij morbi ſecuturi, vel non ſecuturi cognoſcuntur. *Qui Regio morbo laborant, non multùm ventoſi fiunt,* inquit Hipp. 5. *Aphor.*72. *Et* 65. *Quibus tumores in vlceribus apparent, non conuelluntur maximè, neque inſaniunt.* Et *Aphor.*70. *Quartanis laborantes non admodum conuulſionibus capiuntur; ſi verò priùs conuulſione laborent, & quartana ſuperueniat, conuulſione liberantur.* Et 5. *Aphor.*8. *pleuritis, ſi non infra dies* 14. *purgetur, in Empyena tranſit.* Et 5. *Aph.*1. *quicunque ab anginâ liberantur, iis ad pulmones vertitur, & in* 7. *diebus pereunt: ſi verò hos effugerint, ſuppurantur.* Sic *lib.*6. *Aphor.*48. indicat *lienoſis difficultatem inteſtinorum ſæpe ſuperuenire.* 7. *Aphor.*11. *pleuritidi peripneumoniam.* Porrò aſſiduum fluxum lachrymarum epiphora ſequitur: dyſenteria morbos acutos, & hepatis affectus, & omnes internas inflammationes frequenter ſequitur: hydrops & cachexia apoplexiam ſequitur: paralyſis colico dolori & conuulſio ſuperuenit; tertianæ quartana: in cubo & vertigini epilepſia; tremori paralyſis; tinnitui aurium, ſurditas; ſuffuſioni cæcitas; hæmoptyſi, phthiſis; phrenitici, lethargus; herniæ, hernia ſcroti; ſuppreſſionibus menſium, febris pallida virginum: febri pallidæ, hydrops: ſcirrhum quoque hepatis ac lienis etiam hydrops ſequitur: à longo fluxu muliebri, vlcus in vtero; ab vlcere penis carnoſitas oritur: vlcera hydropicorum in gangrænam frequenter abeunt; laſſitudo futuræ febris indicium eſt; faciei pallor cum palpebrarum tumore, cachexiæ: capitis grauitas & brachij pondus vel frigiditas ac ſtupor, hemiplexiæ: in apoplexiâ cum nauſeâ & ventris ſuppreſſione colicæ, pruritus ani, hæmorrhoïdum prænuntia ſunt.

Quo tempore quis in morbos incidet, ſic cognoſcitur: ſi cauſæ vel ſymptomata, ex quibus futuri morbi indicantur, ſint magna & efficacia, citò futurum morbum indicant; aliàs ſerò, ſi corpus debile eſt, citiùs in morbum lapſurum, quàm ſi validum; in corporibus humidis, vt in pueritiâ, humidi morbi magis timendi ſunt; in calidis, vt iuuentute, calidi; in frigidis, vt in ſenectute, frigidi: ſi ſcilicet cauſæ & accidentia, quæ morbum minantur, ſint ſimilia temperamento corporis, qualia ſunt anni tempus, victus ratio, exercitia, &c. illis caſibus citiùs quis in morbum incidet, quàm ſi hæc omnia eſſent contraria, ſic quando abun-

dantia bilis præsens, vel vomitus biliosus, vel amaritudo oris, calidum morbum minantur, citiùs ille futurus est, si instet æstas, quàm si hyems; si corpus natura calidum est, quàm si frigidum: æstiui morbi æstate sunt expectandi; frigidi hyeme; melancholici morbi melancholicis in autumno sunt expectandi; sanguinei sanguineis in vere, biliosi biliosis in æstate: aliqui etiam morbi ex naturâ suâ ac proprietate vno tempore anni magis oriuntur, quàm alio; apoplexia in autumno; epilepsia, podagra, catarrhi in magnis temporum mutationibus, vt præcipuè autumnali & mense martio. Qui caput vel thoracem habent debilem, hyeme maximè morbos vereri debent. Et hæc de signis neutris.

SECTIO IV.

Signa insalubria.

CAP. I.

De signis Anamnesticis & Diagnosticis.

§. I.

SIGNA insalubria, vt dixi, alia sunt præteritorum, & vocantur Anamnestica seu rememoratiua; alia præsentium, & vocantur diagnostica, alia futurorum, & vocantur prognostica: anamnestica non magnum vsum habent, & pauca sunt; propterea, quòd præterita meliùs ex ægrotis & assistentibus, quàm artificialibus coniecturis cognoscuntur. Nonnulla tamen ponemus, quæ ex relatione haberi non possunt, sed arte & ratione debent inuestigari, vt v.g. causæ effectuum seu membrorum præsentium: illæ causæ debent cognosci ex effectibus. Ergo ab effectibus fontes istorum signorum sunt petendi.

Quo morbo quis mortuus sit, sic cognoscitur: si post mortem exanthemata apparent nigra aut liuida; si tumores inguinum ac maxillarum, indicium est hominem habuisse pestem, ac ex eâ mortuum esse: si post mortem pus per nares exit, abscessum in cerebro fuisse: si per os exit, in ventriculo vel vicinâ parte: sic etiam si post mortem statim fœtidus odor erumpit, indicium est internum abscessum disruptum esse, ex eoque ægrum subitò interiisse: si in aliquâ parte cutis apparet violacei & liuidi coloris, & ibi æger viuens de dolore fuerit conquestus, indicium est subtus phlegmonem fuisse: sic ab anginâ mortuis, circa collum liuidus & violaceus circulus; à pleuritide mortuis

sæpe

ſæpe macula magna liuida, vnius duorum vel trium palmorum ad coſtas apparet.

An puer, ſi ſubitò mortuus eſt, à nutrice ſuffocatus in lecto, an ſponte ſuâ & à morbo mortuus, ſic cognoſcitur : ſi ante bene valuit, non fuit querulus, non plorauit, ſi ſubitò mortuus, ſi nutrix craſſa, ſomnolenta, ebrioſa, difficulter ex ſomno excitabilis, ſi circa os & nares pueri mortui apparet ſpuma, ſi facies non pallet, ſed eſt liuidi & violacei coloris, ſi aperto corpore ſpuma in aſperâ arteriâ & pulmone multa adhæreat ſignum eſt quòd ſit ſuffocatus.

An quis ex fulminis ictu mortuus ſit, cognoſcitur; quia, ſi fulminarit, ſi in loco ſeu campo aperto mortuus inuenitur, nullum vulnus habens, odorem ſpirans grauem ac ſulphureum, ſic vt nec canes nec aues cadauer attingant, ſi in parte aliquâ, quâ tactus eſt, macula liuida apparet cum notis vſtionis, indicium eſt, quòd ſit fulmine tactus. Scribit Plinius, quòd qui vigilans fulmine tangitur, cum mortuus eſt, eius oculi ſint clauſi; qui verò dormiens fulmine tactus eſt, eius oculi ſunt aperti. Aliqui dicunt, corpora fulmine tacta non putreſcere, & ideò veteribus nec ſolere cremari, nec ſepeliri.

An quis ſit ſuſpenſus mortuus an viuus, cognoſcitur : quia ſi viuus eſt ſuſpenſus, funis veſtigium in collo erit liuidum & nigricans; cutis circum contracta ac rugoſa propter funis compreſſionem, facies, brachia & crura erunt liuida, ſpuma circa os apparebit, & mucus ſpumoſus circa nares: ſi verò mortuus nihil iſtorum.

An mortuus quis an viuus ſit vulneratus, cognoſcitur : quia ſi viuus, vulnera apparebunt rubra ac cruenta, labra in ambitu tumida ac liuida: ſi mortuus, non item.

An quis ſit proiectus in aquam mortuus an viuus, cognoſcitur: quia ſi viuus, totus venter aquâ intumeſcit, circa nares ac os ſpumoſa & mucoſa excrementa cernuntur extremi digiti detriti & excoriati ex vi contra terram illatâ : ſi mortuus, contrà; quia mortuo non attrahitur aqua in ventrem, cùm omnes meatus tunc ſint occluſi, & frigore conſtricti.

An quis armis venenatis ſit interfectus, cognoſcitur : ſi ſtatim ſæua ſymptomata inſurgunt, virium labefactatio & magna deiectio, cordis delirium & palpitatio; ſi membrum redditur imbecille, ſi caro vulneris & circa vulnus à carne ſanâ multum diuerſa apparet, vt pallida ſupra modum, vel ſubliuida, vel vt mortua.

An quis venenũ per os aſſumpſerit, etiã ſignis cognoſci poteſt: hoc autẽ medicũ ſcire magni refert, ſiue æger adhuc viuat vt curetur, vel mortuus ſit, vt medicus in iudicio teſtimoniũ veritatis ferre poſſit, à quo ſæpe eorũ qui accuſantur, vita depẽdet. Circa hoc autẽ ſciendum eſt, medicũ debere valde eſſe circũſpectum, ne temerè pronuntiando hominẽ de crimine ſuſpectum, innocenter in vitæ pericula adducat. Difficilè autem eſt iudicare, an quis veneno mortuus ſit, nec ne: etenim tum eſt ſuſpicio veneni,

quando quis repentè magnis ac sæuis symptomatis corripitur; atqui talibus corri pi potest à prauis, corruptis ac venenatis humoribus in corpore genitis: Er. *Minor prob.* etenim venena in corpore gigni possunt: ergo & effectus venenorum absque eo, quòd venena per os assumpta sint. *Antecedens prob.* authorit. Etenim Galen. *cap.5.6. de locis affectis*, quærit, an venena in corpore nostro gigni possint? & respondet quòd sic, & idem asserit *lib.4.cap.7. & 2. proreticorum, comment.17. & 6. epid. sect.6.* Et Aëtius *sermone 5.cap.129.* asserit, humores corporis posse euadere venenatos & vero veneno similes. Quod etiam probatur exemplo pestis, epilepsiæ, causatæ à vapore ex pollice pedis, vel digitis manuum ascendente; & semine & menstruo putrefactis, in quibus ex malitiâ symptomatum manifestum est, humores veneni naturam acquisiuisse *prob.* 2. à peste contingunt tam sæua symptomata, & tam citò contingit homines interire, quàm à veneno assumpto; ergo in corpore gignuntur mala, quæ non minora symptomata venenis inferunt; ergo & alia similia in corpore generari possunt. *prob.* quia *lib.1. Epidem. sect.3.* est exemplum Critonis, quem rectè ambulantem pedis dolor fortis cepit, à magno digito, & decubuit; eidem superuenit horror, & cibi fastidium, & paruus calor; nocte secutum est delirium; secundâ die tumor per totum pedem apparuit subruber, pustulæ nigræ, febris acuta, delirium maius, bilis vomitus copiosus; mortuus est secundâ die: hæc symptomata sunt maxima, & non minora, quàm eorum, qui venenum assumpserunt, & quibus talia superueniunt, præcipuè in partibus internis, in iis meritò suspicio esse possit veneni, cùm tamen nullum fuerit assumptum, sed omnia à venenatis humoribus sint causata, vt ex eo patet, quòd nullam ibi Hipp. veneni faciat mentionem. Aliud exemplum est 3. *Epid. sect.3. ægroto quarto.* Primâ die vomuit, æruginosa, febris cum horrore, sudor multus capitis & continuus, grauitas cum dolore, vrinæ tenues, delirium, nunquam dormiuit, secundâ die mane fuit sine voce, febris acuta, sudauit, non intermisit, palpitationes per totum corpus, nocte conuulsiones, tertiâ die omnia exacerbata sũt, mortuus est; hæc omnia possent meritò veneni signa æstimari, cùm tamen ab humorum solùm malitiâ fuerint producta. Ex his patet arduum esse de venenis iudicare; potest tamen iudicari, si plura signa simul concurrant, & maximè ea quæ sequuuntur venenum. 1. si quis sanæ mentis, bene valens, & bonâ viuendi ratione vtens statim à cibo aut potu aut pharmaco assumpto, maximis ac variis symptomatibus corripiatur, si statim ventriculi superueniat æstuatio & anxietas, corporis iactatio, coloris faciei varia mutatio, nausea, vomitus fœtidus aut niger, tussis, singultus, tremor, stupor, punctura, mordicatio, rosiones intestinorum, cordis palpitatio, membrorum contractio aut conuulsio, sanguinis tetri per os eiectio, molesta vrinæ excretio, feruor totius corporis, vel frigus eiusdem, eruptio papularum aut macularum liuidarum per corpus, intumescentia ventris vel totius corporis, vertigo, lipothymia, syncope, ἀσφυξία, virium summa prostratio, lingua & labra tumefacta ac

nigricantia,

nigricantia, extrema corporis, præsertim vngues liuidi, sudor frigidus circa frontem & tempora, oculi torui & mobiles etiam; si corpus mortuum aperiatur, & in gulâ vel stomacho exulceratio, rubedo, caro nigra, exusta appareat; si cibus in stomacho inuentus voraci cani obiiciatur, & paulò pòst etiam moriatur.

An vulneratus ex vulnere mortuus sit, an ex aliâ causâ, etiam dignosci potest. Hæc quæstio est quotidie obuia, & eius decisio ordinariè à magistratibus medicorum iudicio subiicitur; est autem ardua, quia ab eâ dependet vita ac salus illius, qui vulnerauit: vnde si medicus nimis temerariè iudicat, vt sæpe fit, reus est ipsemet mortis & supplicij vulneratoris. Difficile est autem hoc benè iudicare: nam etiamsi quis vulneratus sit, non propterea sequitur, quòd ex vulnere mortuus sit, sed potest esse mortuus ex aliâ causâ. Nos ergo, ne erremus, diuersis propositionibus & quęsitis rei difficultatẽ explicabimus. *Dico* itaq; 1. Si quis sit vulneratus sit, & vuln⁹ nõ sit absolutè lætale, & constat vulneratũ, vel medicum, vel chirurgũ notabilẽ errorem cõmisse, cuius ratione verisimile sit mortẽ causari potuisse, nullâ ratione pronuntiandũ est, vulneratum ex vulnere obiisse, aut vulnerantem mortis reũ esse, sed obiisse ex errore cõmisso; quia si potest ex errore commisso obiisse, etiamsi fortè non obierit, & hoc adhuc incertum sit, si saltem non est certum ex vulneris magnitudine eum obiisse, non est pronuntiandum, vulnerantem homicidij reum esse. Dico, si verisimile sit mortem ex errore causari potuisse, hoc autem cognoscitur ex symptomatibus, quæ ante mortem eueniunt, nam si talia symptomata eueniant, qualia sequi possunt errorem commissum, est indicium eum ex errore commisso obiisse; si verò talia sunt, quæ ex naturâ suâ non sunt nata sequi talem errorem commissum, sed quæ potiùs vulneris magnitudinem sequuntur, signum est mortem non ex errore commisso, sed ex vulnere euenisse; sic si chirurgus suâ ignorantiâ non sciuisset fluentem venam compescere, & inde secuta fuisset magna debilitas, vultus pallor, asphygmia, est indicium mortem esse secutam errore illius chirurgi; quia talem errorem talia symptomata sequi nata sunt: si chirurgus neglexisset adhibere repellentia, & exinde secuta esset maxima inflammatio; vel nimis frigida adhibuisset, & exinde secuta fuisset gangræna, ex eâque mortuus esset, verisimile est eum mortuum esse errore chirurgi, non vulneris magnitudine: nam tale symptoma natum est sequi talem errorem commissum: si æger continuò vinum bibisset, & secuta inde fuisset vulneris inflammatio, vel sanguinis fluor, aut magna febris, & ratione eius æger mortuus esset, verisimile est eum ex errore proprio & non vulneris magnitudine periisse; & ita, dico, iudicandum est, etiamsi ipsum vulnus sit magnum ac graue; nam etiamsi magnum sit ac graue, forsan tamen sine tali errore interueniente curari potuisset, nam etiam grauia ac magna vulnera à peritis chirurgis sæpe sanantur. Verùmtamen, si vulnus sit absolutè lætale, etiamsi error aliquis commissus sit, nihilominus mors tum vulneris maguitudini, & non commisso

errori imputanda est: ratio est, quia tum non est certum, quòd ex commisso errore sit secuta; sed hoc est certum, siue commisso, siue non commisso errore, æquè bene mortem fuisse secuturam ex vulneris magnitudine, & sic penè certum est & multò probabiliùs, mortem ex vulneris magnitudine, quàm ex errore commisso secutam, talis erroris commissi exempla sunt apud Hipp. 4. *Epid. parte* 15. in puero Metrophanto, qui ideo, quòd scalpello vlcus nudasset, vnde ipsum est refrigeratum, mortuus est, & 5. *Epid. parte* 14. in Philes filio, qui nudatione frontis factâ nonâ die, in febrem incidit, liuidum factum est os, & obiit. Verùm quando quis est vulneratus, & post vulnus sequuntur eiusmodi symptomata ac morbi, vt phlegmone, conuulsio, gangræna, hæmorrhogia; & ratione eorum vulneratus moritur, estne talis dicendus mortuus esse ex vulnere, nec ne? aliqui dicunt quòd non; nam talis, aiunt, moritur ratione illorum morborum, qui vulneri superueniunt; ergo non ratione vulneris: sequela probatur, mors est adscribenda causæ proximæ & immediatæ, nõ remotæ, sed in hoc casu vulnus est causa mediata & remota mortis, morbi illi sunt causa immediata & proxima; Ergo iis mors est adscribenda non vulneri. Sed dico, si tales morbi & symptomata oriuntur ex vulneris magnitudine, & non ex commisso errore aut aliâ superueniente causâ, mors tunc vulneri est adscribenda. *Resp.* argumento allato: quòd etsi hi morbi sint causa proxima, & non vulnus; tamen vulnus est causa principalis & prima, & causa illorum morborum; & sic est etiam causa mortis, quæ ex illis morbis & symptomatibus sequitur: nam quod est causa causæ, est etiam causa causati. Et ita sentit & resoluit Galen. *lib. de causis procarcticis cap.* 2. *&* 3. vbi hanc quæstionem disputat. Sed si post vulnus sequitur alius morbus, quem probabile esset non oriri ratione vulneris, sed ex aliâ causâ propriâ & particulari, tum non esset mors vulneri, sed illi morbo imputanda. Vt, verbi gratiâ, si esset quis læsus in ventre, & superuenerit apoplexia, & vulneratus esset senex, probabile esset, illam apoplexiam ortam esse ex propriâ causâ & dispositione cerebri, & non ratione vulneris illius; quia talis morbus non est natus sequi tale vulnus, & verisimile est talem apoplexiam euenturam fuisse, etiamsi vulnus illud non fuisset inflictum; & proinde non vulneri sed apoplexiæ est imputanda. Sic si quis in capite vulneratus esset, & superueniret phlegmone, & inde gangræna in pede, ex quâ mors sequeretur, tum censendum esset illum non ex vulnere, sed alio morbo, qui fortuitò superuenit mortuum esse. Vbi tamen distinctione opus est; quia si vulnus est tale, quod ex naturâ suâ est aptum corporis humores commouere, tum si quæ mala ex illâ humorum agitatione oriantur, ratione quorum æger moritur, omnia illa mala & mors ipsa vulneri tanquam primæ suæ causæ sunt adscribenda: sed si vulnus tale sit, quod ex naturâ suâ non est aptum sic humores corporis agitare, vt si vulnus sit paruum, in externis partibus, tùm si quæ mala superueniant ex quibus æger moritur, illa non sunt vulneri adscribenda, sed propriæ

causæ

causæ ex dispositione, & morbo ex tali dispositione genito. Ex quo sequitur, quòd quando vulnus est absolutè lætale, qualiacunque tum mala vulnus ipsum sequantur, omnia illa & mors ipsa vulneri tanquam potissimæ causæ sunt adscribenda.

Est alia difficultas; si ab illato vulnere etiam magno post aliquot dies incipiat æger conualescere, & postea iterum incipiant pessima symptomata, & æger moriatur, estne talis mors vulneri adscribenda? videtur ex parte, quòd non: nam ex eo, quod æger post aliquot dies meliùs habuerit, cùm inceperit conualescere, videtur quòd vulnus non fuerit lætale, & quòd ex parte illius non fuerit periculum aut difficultas; nam si lætale fuisset, æger non meliùs, sed paulatim peiùs peiúsque habuisset, quòd autem postmodum tam sæua symptomata apparent, videtur certum esse, quòd vel ex parte medici, vel ægri aliquis error sit commissus, etiamsi is non innotescat; vel quòd alius affectus superuenerit, non ratione vulneris, sed ratione propriæ suæ causæ & corporis indispositionis, cuius ratione vulneratus mortuus sit, cuius mortis superuentus non debet ipsi vulneri imputari, & sic neque etiam mors, quæ illius morbi ratione est causata. Sed *Resp.* quòd æger priùs semper visus fuerit meliùs valere, & quòd non nisi post longum tempus sæua symptomata superueniant non excusare, quo minùs illa symptomata & mors vulneri imputentur: quia vulnera talia sæpe sunt, vt ipsa videãtur curari, & æger meliùs habere, & tamen serò post maximè ingrauescunt quòd contingit illis vulneribus, in quibus intùs materia aliqua aut sanguis retinetur, qui demum progressu temporis putrescit & suppurantur & interiùs phlegmonem, vlcera, gangrænam, aliáque mala & symptomata causant: sic sæpe in vulneribus capitis contingit, vt illa tantùm parua & superficialia esse videantur, & sine vllâ cranij fracturâ, & tamen ex contusione factâ fuit subtus vena disrupta, & sanguis extrauasatus, qui paulatim putrescens, demum 17. aut 18. die pessima symptomata & mortem infert. Dico tamen, quòd ordinariè & extra talem casum, si vulneratus meliùs habuerit, & visus fuerit conualescere, & per plateas aut ad templum exierit, si dum contingat interea mori, mortem non esse vulneri, sed alicui à se errori commisso adscribendam.

Alia est difficultas; si quis esset vulneratus vulnere paruo & non lætali, & esset debilis, puer, senex, plenus malis humoribus & cachecticus, sic vt ratione suæ debilitatis, & malæ dispositionis ex vulnere moreretur, ex quo est verisimile eum minimè moriturum fuisse, si illam debilitatem, ætatem, & malam corporis dispositionem non habuisset, v. g. si quis esset paruo vulnere in tibiâ læsus, & ob cachexiam vel senectutem gangræna sequeretur, ex eâque moreretur, esset ne mors illi vulneri adscribenda, sic vt vulnerator homicidij reus pronunciandus, nec ne? Aliqui dicunt, quòd non, & videtur probabile; quia tale vulnus ex se non est lætale; ergo mors non est ei adscribenda; talis curaretur, si non esset tam debilis, cachecticus, &c. ergo eius debilitas,

cachexia,

cachexia, ætas, eſt cauſa mortis non vulnus; ergo mors non eſt vulneri adſcribenda, & per conſequens vulnerator illius mortis reus non eſt, cùm ſit mortuus ratione ſuæ malæ diſpoſitionis, cuius diſpoſitionis vulnerator ipſe non eſt cauſa, ſed ipſemet vulneratus: neque poteſt dici, quòd vulnus ſit ſaltem cauſa occaſionalis mortis, quia effectus non eſt cauſæ occaſionali adſcribendus, ſed tantùm veræ cauſæ efficienti principali; quia ſi vulnus & mors ex eo ſequens poſſent cauſæ occaſionali adſcribi, ſic ſæpe eiuſdem homicidij multi eſſent rei; nam qui amicum ſuum ad cœnam inuitauit, & inebriatus in plateâ lites quærat & occidatur; vel qui dum ab aliâ plateâ, per quàm ire debebat, diuertit, & ſic in mortem incurrat, qui rixarum eſt origo, qui interfectori caſualiter dedit gladium, aliiſque varij, quibus tamen nunquam mors à vulnere cauſata imputatur, nec vnquam homicidij aut mortis reus declarandus. Pro reſolutione *dico*, diſtinguendum eſſe; nam ſi vulnus eſt valde paruum, puto mortem tunc vulneratori non eſſe imputandam, ſed potiùs malæ diſpoſitioni & debilitati interfecti: contrà dicendum ſi vulnus ſit mediocre, ratio eſt, quia ſi vulnus inflictum non fuiſſet, æger adhuc diutiſſimè vixiſſet, cum illâ ſuâ diſpoſitione, debilitate & ſenio: ergo vulnus eſt cauſa mortis; neque quicquam eſt, quod dicatur eſſe mortis cauſa tantùm occaſionalis, quia verè eſt cauſa efficiens; & ſenium & debilitas & cachexia non ſunt cauſa mortis effectiua, ſed ſunt tantùm cauſa per accidens, quatenus non potuerunt vulneri & accidentibus, quæ ex eodem vulnere ſunt ſecuta, reſiſtere; aut ſunt tantùm cauſa adiuuans mortis: præcipua autem cauſa mortis eſt vulnus; vulnus autem per ſe cauſa accidentium, & accidentia per ſe ſunt cauſa mortis; & ita vulnus eſt quoque cauſa per ſe mortis; cui accedit, quòd in dubio ſemper pronunciandum potiùs eſt in fauorem illius qui vulnerauit, quàm contrà: ne temerario Medici iudicio, qui forſan innocens eſſet, ad ſupplicium perueniat; nam etſi illud vulnus non ſit tam magnum, quod in iuuene robuſtiſſimo & optimè ſano, gangrænam, febrem, aut debilitatem tantam inferre potuiſſet, quòd talis ex eo mori potuiſſet; tamen quia vulnus tantum eſt, quod ſaltem naturaliter in tali ætate & tali diſpoſitione, & non ſolùm occaſionaliter, ſed verè effectiuè potuerit eiuſmodi accidentia cauſare: & quia talia accidentia alioqui orta non fuiſſent, & ex paruâ cauſâ oriri non potuiſſent, ſed orta ſunt ex morbo ſeu vulnere, quod reſpectu ætatis & diſpoſitionis corporis eſt magnum, ideo verè vulnus eiuſmodi accidentium & mortis cauſa eſt iudicandum. Hæc de ſignis Anamneſticis.

§. II.

Signa Diagnoſtica.

Diagnoſtica ſigna ſunt ſigna præſentium, præſentia quæ cognoſci debent,

debent vel ſunt cauſa, vel morbus, vel pars affecta: hinc Diagnoſtica alia ſunt ſigna cauſarum, alia morbi, alia partis affectæ. Diagnoſtica cauſarum differunt ab anamneſticis per hoc, quòd anamneſtica ſint cauſarum præteritarum; & ſic præcipuè cauſarum externarum: Diagnoſtica verò ſunt cauſarum præſentium, quæ adhuc ſunt, & morbum actu faciunt ac fouent; & ſic maximè cauſarum internarum.

CAP. II.

De Signis Diagnoſticis cauſarum morbificarum in genere.

DIagnoſtica cauſarum præſentium alia indicant bilem, alia melancholiam, &c. nam hi humores ſunt cauſæ communes omnium morborum. Supra inter ſigna ſalubria egimus, de ſignis complexionis bilioſæ, melancholiæ, ſanguineæ, &c. Sed illa ab his differunt; nam ibi ponuntur ſigna complexionis naturalis; hîc verò ſigna humorum morbos facientium; propterea ſigna, quæ hîc ponuntur, ſunt ab illis parùm diuerſa: aliud enim eſt dicere aliquem eſſe complexione naturaliter & toto corpore ſanguineum, bilioſum, &c. aliud in eo hoc tempore bilem vel ſanguinem redundare; & hoc tempore & hâc parte morbum à ſanguine vel à bile generari, poteſt enim eſſe, vt aliquis ſit naturâ ſuâ ſanguineus, & tamen bilis in eo hoc tempore, hâc parte abundet, aut morbum faciat; & ſic alia ſunt ſigna, quæ naturalem complexionem bilioſam vel ſanguineam indicant; alia quæ cauſam vel humorem hoc tempore præſenti morbis facientem vel fouentem: ſic ſenſus impediti, cogitatio tarda, grauitas capitis, oculorum rubor, non ſunt ſigna complexionis ſanguineæ naturalis; quia potiùs contra ſanguinei ſunt ingenioſi, ſed tantùm ſunt ſigna ſanguinis pro tempore circa caput abundantis: eodem modo & tenſio vaſorum, laſſitudo ſpontanea, pruritus circa locum, vbi aliquando ſit ſecta vena, non ſunt ſigna naturalis complexionis, ſed ſunt ſigna ſanguinis pro nunc contra naturam abundantis, vel ſanguineæ ac morboſæ conſtitutionis, & ſanguinis morbum vel facturi vel facientis.

Porrò morbificæ cauſæ ex variis cognoſcuntur, & 1. ex iuuantibus ac lædentibus; ſi calida iuuant cauſa morbi eſt vel melancholia vel pituita vel flatus vel ſerum: ſi frigida, contrà. Sic Hipp. *lib. de ratione victus in morbis* docuit, in dolore lateris morbi cauſam per appoſita fomenta cognoſci; nam ſi æger iis iuuatur, debet morbi cauſam eſſe flatum; ſi læditur, calidum humorem ac ſanguinem ac veram pleuritidem eſſe.

A cauſis etiam externis, quæ præceſſerunt internæ cognoſcuntur: tales ſunt anni tempus, regio, victus ratio, &c. nam ſi eſt ver, & ſi æger ſit iuuenis, ſi vſus ſit potu meraciori, victu liberaliori & ſanguinis multi-

plicatiuo, signum est, sanguinem in eo abundare, & morbum facere. Iuuenilis ætatis morbis à bile laborat, senilis à pituitâ; æstate à bile, vere à sanguine, hyeme à pituitâ morbi fiunt. In Hispaniâ à calidis humoribus, in regione frigidâ à frigidis; in mulieribus mensium, in viris item consueta vacuatio suppressa, vt hæmorrhagia, hęmorrhoïdes suppressæ, sãguiné abundare indicant. A simili etiam causæ morbi cognoscuntur; si æger solet morbis à sanguine laborare, cùm aliàs ægrotat, suspicio est sanguinem & tunc morbi causam esse. Ex iis, quæ sequuntur & symptomatibus etiam in causarum notitiam venimus; sic pustulæ rubræ, paruæ, rotundæ ex bile fiunt; latæ & sine pruritu, ex humore frigidiore; deliria fera atrocia, ex bile, iucundiora à sanguine; à bile inuasiones febriles sunt tertianæ, à melancholiâ quartanæ, à sanguine continuæ; à bile symptomata omnia & dolores sunt acutiora, ab aliis humoribus mitiora. Dolorum species etiam morbi causam indicant, dolor pungens bilem, grauatiuus pituitam, tensiuus flatum indicat. Tumores, qui eboriuntur in morbis, sæpe morbi causam indicant; phlegmone sanguinem scirrhus seu tumor frigidus & durus, melancholiam; œdema, id est, tumor laxus ac mollis pituitam indicat; tumores tensi instar tympani & perlucidi flatum & aquam.

Qualitates externæ corporis etiam causam indicant: perpetuum frigus externum frigidum humorem, calor maximus calidum, color citrinus faciei vel totius corporis bilem, liuidus color melancholiam, faciei & oculorum rubedo, sanguinem.

Propria morborum symptomata etiam causam indicant: sic peruigilium calidos humores, somnolentia frigidos indicat; sitis calidos, asitia frigidos; pulsus celer, magnus calidam causam; lentus, tardus frigidam.

Excrementa morbi causam omnium maximè indicant: nam quale excernitur, tale esse quod in corpore abundat, est suspicio; sæpe bilem vomere signum est abundantis in corpore bilis, pituitam pituitæ, &c.

Pars affecta cognita etiam aliquando ducit in cognitionem causæ, vt si affectus est in vesicâ, vel regione renum, calculi suspicio suboritur; si in intestinis, flatuum vel vermium; si in vtero, seminis vel menstrui putrescentis: Et sic de aliis. Et hi sunt fontes signorum.

Cap. III.

De Signis Diagnosticis causarum morbificarum in particulari.

§. I.

Signa sanguinis abundantis.

IN particulari signa sanguinis abundantis vel morbum facientis sunt in primis complexio sanguinea, & signa suprà omnia allata, quæ complexionem

plexionem naturalem ſanguineam indicant : inſuper ſi prægreſſit victus ratio ſanguinis multiplicatiua, conuiuia multa & lauta, vita otioſa & læta; ſi eſt ætas iuuenilis, ver, regio, calida, ſi æger aliquo membro magno eſt mutilatus; nam tunc in reliquo corpore facilè ſanguis abundat, ſi ſolitæ ſanguinis euacuationes, vt phlebotomia, hæmorrhagiæ, hæmorrhoïdes, menſes, ſunt ſuppreſſæ; ſi morbi ſanguinei, ſynochi, phlegmone ſint adhuc antea prægreſſi, ſi puſtulæ aliquæ appareant, ſi præceſſerint ſomnia de rebus rubris, ſi ſanguis ex aliquibus partibus, vt per nares, excernitur; ſi febris ſpecies quâ æger laborat ſit ſynocha; ſi vrina craſſà, rubra multa, ſi pulſus magnus, plenus, vndoſus, ſputum dulce, ſudor fœtidus & multus, capitis grauitas, temporum pulſatio, vultus rubicundus, totius corporis venæ & in oculis rubicundæ & turgentes, pruritus in loco vbi aliquando vena ſecta fuerit, reſpiratio magna, ſenſuum ſtupiditas, oculi contuſi & turgidi, cogitatio tarda, oſcitatio, pandiculatio, ſpontanea laſſitudo, incubus nocturnus, ſputa dulcia, facilè tolerare multam ſanguinis euacuationem, &c. ſi in extracto per phlebotomiam ſanguine, multus purus ſanguis, cum paucâ aliorum humorum permixtione reperitur, ſi morbi ſanguinei paſſim per vrbem vagantur, &c.

§. II.

Signa Bilis abundantis.

Signa bilis in corpore abundantis aut morbum facientis: ſi color oculorum & faciei & totius corporis pallidus eſt & fuſcus, ſputa & excrementa citrina ac flaua, fortè etiam alba vt in phrenitide; ſi eryſipelata vſpiam appareant, ſi periodus febris, quâ æger laborat, eſt tertiana; ſi morbus exacerbatur in meridie, hoc enim eſt tempus, quo bilis in corpore maximè graſſatur; ſi aliàs & antea bilioſis morbis ægrotarit; ſi in extracto per phlebotomiam ſanguine plurima bilis ſupernatat, ſi ſomnia turbulenta & truculenta de incendiis, rixis & pugnis præceſſerint; ſi vigiliæ ſeu defectus ſomni adſit; ſi æger calidis cibis, vt vino & aromatibus, vſus fuerit; ſi valde afficitur frigidis ac humidis cibis, à calidis verò læditur; ſi morbus, quo laborat, maximus eſt & acutiſſimus, ſi dolores intenſiſſimi & pungitiui; ſi æger complexionis eſt bilioſæ ſi iuuenis; ſi eſt æſtas & regio calidiſſima; ſi bilioſi morbi graſſentur, vt dyſenteriæ, eriſipelata, tertianæ, ſi ſitis eſt vehemens, lingua citrina, amara, nigra; ſi ab aſſumptis cholagogis meliùs habet, eàque faciliùs fert; ſi conſuetæ fortè bilis vomitus ceſſauerint, ſi æger eſt iracundus, inquietus; vrina flaua, ignea, mordax, cum pauco ſedimento; pulſus celer, magnus, frequens, durus; ſudores flaui ſeu induſia flauedine tingentes; ſi aurium excrementa multa & flaua, &c.

§. III.

Signa Pituitæ abundantis.

Signa pituitæ abundantis vel morbum facientis sunt: sensus hebetes, motuum tarditas, partium omnium grauitas & segnities, mentis pigritia, obliuio, somnolentia pulsus tardus, paruus, rarus, mollis, corpus album, molle, frigidum tactu, ætas puerilis aut senilis, hyems, morbi pituitosi, grassantes, si æger aliàs morbis pituitosis laborarit, phlegmata alba, mucosa, multa è corpore prodeuntia, per nares, os vomitum, deiectiones, saliua dulcis, insipida, paucitas sitis, nisi forsan phlegma, quod in corpore est, sit salsum, appetitus calidorum & iuuamen ab eis, læsio à frigidis, nausea, eructatio, diminuta coctio, ructus acidus, temperamentum ægri frigidum ac humidum, ætas senilis, victus prægressus pituitosus, vita sedentaria, habitatio circa mare, regio frigida, hyems, sexus muliebris, tumor in corpore œdematosus, dolor grauatiuus, menses albicantes pituitosi, vrinâ alba, pallida, modò tenuis, modò crassa & turbida, pedes œdematosi, in extracto sanguine pituita multa, somnia de aquis & pluuia, &c. si typus febris est quotidianus, cùm morbus est, qui à variis humoribus gigni potest; quando est à pituitâ, erit minor, ac leuior, & symptomata mitiora. A morbi genere etiam pituita cognoscitur, vt si est paralysis, epilepsia, apoplexia; nam hi morbi à pituitâ maximè oriri solent. A parte affecta, vt, si est caput, stomachus, intestina, vesica; nam hæ partes maximè à pituitoso humore molestantur.

§. IV.

Signa Melancholiæ abundantis.

Si est solito timidior, mœstus, solitarius, color faciei liuidus; insomnia turbulenta, terribilia; morbi melancholici aliàs prægressi, vel nunc etiam præsentes, vt lichenes, varices, quaternæ, scirrhus lienis; si morbi melancholici grassantur, si tumor vspiam durus & frigidus, dolor grauatiuus, si est autumnus æger complexionis melancholicæ, si consuetæ hæmorrhoïdes vel sint suppressæ, vel fluant & æger eis iuuetur; pulsus paruus, tardus, durus; ructus acidus, vrina nigra, crassa, interdum & tenuis, cùm scilicet nihil melancholiæ expurgatur; menses nigricantes, sudores linteamina nigrefacientes, si excrementa nigra per vomitum vel deiectiones expurgantur, præcedens victus ratio melancholica, si melanagogis assumptis iuuatur, appetitus deprauatus seu caninus. Morbi species melancholiam ostendit, vt si est cancer, elephantiasis, quartana, scirrhus, varices, scorbutus, hæmorrhoïdes. Pars affecta etiam ostendit melancholiam; vt si in regione lienis dolor sentiatur.

§. V.

Signa seri abundantis.

Stomachus frigidus, lienis durities & obstructio, sputatio multa, vrina suppressa vel valde multa, sudor suppressus aut magna pronitas ad eum; facies, pedes tumidi & œdematosi, æger pallidus, cachechius, in extracto sanguine serositas plurima; parte aliquâ tactâ vel vulneratâ serositas multa effluens, vrina cruda & aquosa, alui deiectio liuida ac mollis; ab hydragogis iuuatur; aquositas multa à pharmaco purgatur, pruritus multus per totam cutem sine scabie aut pustulis; si multa aquæ potio præcessit, & vsus fructuum frigidorum, vt cerasorum, persicorum, cucumerum, melonum, &c. adest corporis ἀτροφία, sitis quoque ob seri salsitudinem, venter tumidus & asciticus, scrotum aquâ tumet, hydatides seu vesiculæ aquâ plenæ in corpore apparent.

§. VI.

Signa flatuum abundantium.

Ventriculus frigidus ac humidus, caloris debilitas, vsus ciborum: flatulentorum prægressus, complexio melancholica, lien melancholico humore turgens & obstructus, nam melancholia flatulentiam parit. Alij à flatu affectus prægressi vel comitantes, vt aurium tinnitus, oscitatio, palpitatio, colica, frequentes ructu crepitúque flatus, & ij cum leuamine; à crudis & frigidis læditur, & à calidis ac flatus discutientibus iuuatur; vsus ciborum flatulentorum prægressus, vt cereuisiæ recentis, leguminum musti, fructuum ac olerum, murmur in ventre frequens, vrina bullosa, si flatus in ventre concluditur, venter percussus instar tympani sonum edit.

CAP. IV.

Signa Diagnostica morborum.

Signa morborum alia ostendunt morbi speciem, ala morbi differentias, scilicet, an morbus sit vnus, an plures, simplex an compositus, primarius an per consensum, mali vel boni moris, magnus aut paruus, acutus vel longus, &c. Signa, quæ morbum indicant, sæpe etiam indicant partem affectam: & contrà interdum pars affecta citiùs cognoscitur, quàm morbus, interdum contrà: sic si excernatur pus, statim cognoscitur morbus, & scitur esse vlcus vel abscessum; sed adhuc ignoratur in quâ parte consistat; contrà, si dolor in vesicâ sentiatur, aut vrinæ

ſuppreſſio adſit, ſtatim cognoſciturpars affecta, ſc. veſica; ſed affectus propterea adhuc non cognoſcitur: ſi dolor maximus eſt in ſtomacho vel capite, cognoſcitur bene pars affecta, ſed non ipſe affectus. Aliqua ſymptomata ſunt, quæ maximè ſequuntur naturam partis, vt propriæ partium actiones læſæ: aliqua verò quæ ſitum partis, vt dolores; & talia maximè indicant partem: aliqua non tam naturam partis ſequuntur, quàm potiùs naturam cauſæ morbificæ aut morbi, vt ſputa cruenta & purulenta; & illa potiùs indicant morbum ac morbi cauſam, quàm partem affectam.

Porrò morborum inueſtigatio eſt difficilis valde, cauſæ variæ ſunt: prima eſt, quia morbi interdum ſunt recentes & primùm incipiunt: nam incipientes morbi difficulter cognoſcuntur, eodem modo quo herbæ recenter è terrâ pullulantes. Ratio eſt, quia tum ſymptomata adhuc non ſunt manifeſta, neque tam multa; plurima enim demum poſt vel in ipſo morbi decurſu ſolummodò ſuperueniunt; cui accedit, quòd in morbis à fluxionibus materia huc illuc fluctuet, priuſquam parti inſederit. Hinc in principio ſymptomata ſunt confuſa ac diuerſa, provt variæ partes afficiuntur, ex quibus non poteſt præcisè morbus vnus cognoſci. Secunda cauſa eſt, quòd multi morbi ab eâdem cauſâ oriantur, & quòd diuerſi morbi in eâdem parte reſideant. Eadem autem cauſa materialis, & eadem pars affecta plurima ſymptomata eadem producunt: eadem autem ſymptomata eundem affectum indicant; & ideò per illa diuerſi affectus non poſſunt bene diſtingui. Propter hanc cauſam ſynochus putrida à non putridâ difficulter diſtinguitur; febris tertiana à febre ardente; quia vtriúſque ferè eadem eſt materia, eadem pars affecta, & ſic ex conſequenti ſymptomata non multùm diuerſa. Tertia cauſa eſt partium vicinarum vnio ac conſenſus, propter quæ fit, quòd malum exiſtens in vnâ parte, etiam coafficiat aliam, & ſæpe plures; vnde non ſolùm fiunt ſymptomata conſequentia vnam partem affectam, ſed diuerſas; quæ ſymptomatum confuſio ac diuerſitas eſt cauſa, cur medicus nequeat ſcire, quæ pars affecta, quis morbus, aut quæ cauſa eius: ſic vicinia renum & inteſtinorum nephriticum dolorem cum colico ſæpe confundunt: Continuitas extremitatis penis cum veſicâ, facit aliquando vt cognoſci nequeat, an affectus in pene ſit an veſicâ: quandoquidem à veſicæ vlcere & affectu penis extremitas eodem modo dolet & prurit, ac ſi affectus eſſet in eo. Dolor, qui ad clauiculam aſcendit, multos quotidie in penis inflammatione à dextri lateris pleuritide diſtinguendâ decipit: peripneumonia à pleuritide difficulter diſtinguitur, præcipuè in iis, qui pulmonem coſtis ad natum habent, quòd non paucis contingit. Quarta cauſa eſt: quòd multæ partes ad eandem actionem conſpirent, & eiuſdem actionis ſint inſtrumenta; hinc illâ actione læſione, ignoratur cuius inſtrumenti vitio ea ſit adſcribenda, an huius an illius; & conſequenter, quis affectus per eam ſignificetur, non ſcitur. Tuſſis, difficilis etiam reſpiratio, & tracheæ, & diaphragmatis, & pulmonis, & coctarum vitio oriri poſſunt,

poſſunt,& ſic nullum peculiarem affectum indicare poſſunt. Nimia ſymptomatum vehementia etiam reddit morbos occultiores; nam facit vt per ſympathiam multa alia ſymptomata oriantur, quæ non ſunt ſecundùm ſed extra naturam morbi; & tùm in illâ diuerſitate ſymptomatum neſcit Medicus, ex quo ſymptomate debeat de morbi causâ, de morbo, & parte affectâ iudicare; quia non poteſt dignoſcere, quæ inter omnia illa ſymptomata ſint eſſentialia morbi, quæ conſequentia, & quæ per conſenſum facta; ſed hoc ſymptoma hanc, illud illam partem affectam indicat; hoc talem, aliud alium morbum vel cauſam; vnde in tanto ſymptomatum concurſu neſcit, quo ſe vertere debeat, & cui morbo debeat illa præcipuè imputare. Quinta & maxima cauſa eſt, morborum diuerſorum concurſus; vnus enim morbus habet vnius tantùm generis ſymptomata, multi verò concurrentes, habent ſymptomata diuerſa: multitudo & confuſio illa ſymptomatum parit difficultatem, vt dictum eſt; nam ſcire non poſſumus, an illa ſymptomata ſint ab vnâ causâ, an verò à diuerſis, an à ſe mutuò dependeant, & quomodo poſſint eſſe ſimul, an ob mutuum conſenſum partium, an aliquâ aliâ ratione. Et cùm videmus omnia illa ſymptomata ab vno morbo oriri, putamus nos morbum ignorare, & eſſe nouum morbi genus nobis incognitum. Etſi ſymptomata aliquando ſint contraria; ſi ex vno nobis videmur cognoſcere morbum aut cauſam, ex altero contrarium, quod ex tali morbo vel causâ ſcimus oriri non poſſe, tunc iudicamus nos totum affectum ignorare; ex quo maximus error contingit. Alia cauſa ignorationis morborum eſt, quando vnus morbus in alium morbum mutatur; vt cùm phreniris tranſit in lethargum, pleuridis in peripneumoniam, colica in paralyſin, &c. tunc enim diuerſa & contraria ſymptomata ſe mutuò conſequuntur, quæ eandem, quæ iam dicta eſt, pariunt confuſionem.

Caput V.

Signorum Diagnoſticorum Morborum fontes.

Signa Diagnoſtica morborum ex variis fontibus ſumuntur; generatim autem maximè ab his quatuor: cauſis ſc. internis, ſymptomatibus, parte affectâ, iuuantibus & nocentibus. Sub cauſis continentur, ætas, regio, anni tempus, parentes, aëris conſtitutio, victus ratio, ſexus, diſpoſitio corporis, vt obeſitas vel gracilitas, figura vt magnitudo ventris, crurum &c. conſuetudo, complexio, &c. Sub ſymptomatibus continentur actiones læſæ, corporis affectus, excrementa vitioſa, dolores, &c.

A regione morbi cognoſcuntur, quia certi morbi in certis regionibus magis graſſantur; ſic ſudor Anglicus in Angliâ: ſcorbutus in maritimis Regionibus: Elephantiaſis Alexandriæ; Podagra & Anxiones ad articulos in Scythia.

Ab anni tempore : nam simi.ia anni tempora similes morbos inducunt; æstas biliosos, hyems pituitosos, catarrhos, &c.

A cibi genere: nam ab eo, quòd aliquis semper est vsus cibis calidis, cognoscitur mo: bus aut intemperies, quâ intus in stomacho, hepate, aliisque partibus laborat, esset calida.

Ab epidemiâ aëris constitutione : quia si aliqui morbi communiter grassantur, de iis statim potest esse suspicio.

Ab ætate : si senex est, colligitur morbus frigidus & à pituitâ si iuuenis, calidus & biliosus.

A parentibus : nam si parentes fuerint arthritici, phthisici, calculosi, leprosi, aut aliquo morbo hæreditario laborantes, de iisdem in fi.iis suspicio est.

A consuetudine ; vt si æger aliquis aliquo morbo frequenter solet laborare; nam si quis pleuritide frequenter laborauit, cùm dolorem in latere sentire incipit, suspicio iterùm erit pleuritidis.

A sexu; sic Eunuchi neque podagrâ laborant, neque calui fiunt, mulier etiam, inquit Hippoc. podagrâ non laborat, nisi menstrua defecerint.

A vitæ exercitio : sic studiosi distillationibus pituitosis, & melancholicis morbis obnoxij sunt ; sedentarij omnes facilè calculum incurrunt; qui multum scribunt, pectoris dolores & viscerum obstructiones ; acupictores oculis debilitantur ; infectores pannorum phthisi facilè corripiuntur ; auri fabri & typorum fusores paralysi; nautæ & qui mari adhabitant, scorbuto.

A corporis dispositione & figurâ : obesi morbis frigidis, apoplexiæ, obstructionibus obnoxij sunt; qui venas latas habent, in morbos calidos sunt proni, qui verò angustas, in frigidos.

Ab animi affectibus: Iracundi, celeri ingenio præditi calidis ac biliosis morbis ; torpidi, stupidi & somnolenti morbis pituitosis.

Ab intermissâ aliquâ solitâ euacuatione, morbi etiam possunt dignosci : sic si quis post hæmorroïdes suppressas in morbum incidat, illum esse melancholicum colligi potest ; eodem modo de suppressis aliis euacuationibus iudicandum est.

Porrò à symptomatibus etiam cognoscuntur morbi, vt actionibus læsis, excretis, corporis qualitatibus : sic pulsus celer, creber, magnus febrem indicat, deglutitio læsa anginam ; mictio impedita calculum aut carunculam; dolor pulsatorius ac punctorius phlegmonem, &c. rigor febres intermittentes indicat, non continuas ; sed rigor tertianam indicat, frigus quotidianam, horror quartanam.

Tempus symptomatum etiam morbum indicat: sic dolores nocte magis augeri, morbi gallici indicium sunt; auessiones tabidis de nocte magis quoque fiunt, &c.

Ab excrementis : si pus excretum vlcus vel abscessum significat: sic si caro aut membranæ excernantur, idem indicant ; nam si caro, vlcus in visceribus

visceribus ac partibus carnosis, vt pulmone, hepate, renibus, &c. si membranæ, in partibus membranosis, vt trachæâ, intestinis, vesicâ; Et arenæ in vrinis calidam intemperiem & calculum significant; alui fæces, seminibus cucurbitæ similes, latum vermem significant; cibi non mutati diarrhœam, potus non mutatus diabetem; suppressa excrementa & flatus in eo, qui ventris dolore laborat, colicam indicant; vrina crocea & fæces albæ iterum; sanguis per venæ sectionem extractus & non concrescens ac putridus, elephantiasim indicat.

A qualitatibus: vngues curui tabem significant; lingua nigricans, lentores circa dentes & in faucibus, febrem ardentem; calor flauus totius corporis vel oculorum, iterum; niger, aquatum, pallidus in virginibus menses retentos, & vteri obstructionem; maculæ liuidæ in tibiis & scapulis, præcipuè si cum exulceratione gingiuarum aut palati sint coniunctæ, scorbutum indicant; magnus rubor maxillarum peripneumoniam; fœtor exeuntium putredinem ac corruptelam aliquam humorum; maximus fœtor putrescere partes indicat; tumor pectinis in ischuriâ obstructionem meatus vrinarij seu colli vesicæ; tumor dextri hypochondrij obstructionem & scirrhum hepatis: sinistri scirrhum lienis indicat; tumor inguinis & scroti herniam; tumor œdematosus pedum, cachexiam & hydropem incipientem totius corporis seu anasarcam; ventris totius ascitem ac tympanitem; ascitem, si venter vnâ manu percussus contra alteram manum, quasi fluctuantem aquam, proiiciat; tympanitem, si instar tympani percussus sonet.

Ex parte affectâ morbus aliquâ ratione nosci potest, dolor renum & lumborum calculi suspicionem mouet; dolor in perinæo calculi vesicæ; dolor ventris colicæ, aut in pueris vermium. In summâ, quo morbo vnaquæque pars magis affici nata est, illius morbi suspicionem parit, si ipsa malè habere percipiatur.

A iuuantibus & nocentibus morbi quoque cognoscuntur: si calida iuuant, intemperies est frigida; si frigida, calida; quæ colicam, scorbutum, calculum, &c. iuuare prædicantur, colicæ, scorbuti, calculi suspicionem faciunt. Et hi sunt fontes signorum, vnde signa diagnostica morborum desumuntur: nunc ad ipsa signa in particulari transeamus.

CAP. VI.

Signa differentiarum morbi accidentalium & generalium.

§. I.

Signa Morbi magni vel parui.

MOrbus est tripliciter magnus; vel est magnus secundum accidentia, quia scilicet, eius propria & pathognomonica symptomata sunt

magna & valdè intensa: vel est magnus ob suam malignitatem ac malum morem; vel est magnus ob nobilitatem partis affectæ, quam occupat.

Signa morbi magni etiam triplicia sunt: nam & illa signa, quæ morbum secundum essentiam suam magnum esse indicant; & illa, quæ indicant morbum malignum esse; & ea, quæ indicant morbum consistere in parte principe seu nobili; omnia sunt signa magni morbi.

Magnitudo autem morbi secundum essentiam cognoscitur vel per se ipsam, seu ex propriâ suâ naturâ; vel ex magnitudine causæ prægressæ vel præsentis; vel ex magnitudine effectuum seu symptomatum; nam de signis malignitatis mox seorsim agemus. Per se ipsum cognoscitur morbus magnus, vt si est Apoplexia, gangræna, cancer, elephantiasis, &c. illi enim morbi ex naturâ suâ sunt magni: & sic cùm sunt præsentes ex se ipsis cognoscuntur esse magni sine vllis aliis signis: sic intemperies tùm est magna, cùm calor est maximus; postremò vlcus vulnus etiam sunt magna, si ipse tumor, vlcus, vulnus oculis videntur maxima; & sic de aliis. 2. cognoscitur magnitudo ex magnitudine causæ, vt si causa est sanguis; nam ille est principalissimus humor, & in toto corpore est copiosus: si venenum assumptum morbi causa sit; si magnum vulnus, si magnus lapis super caput ceciderit, cognoscis morbi magnitudinem.

Ad magnitudinem causæ refertur dissimilitudo morbi à naturâ ægri, anni tempore, regione, ætate, &c. contrario enim naturæ & anni tempore morbo laborare, causæ & proinde etiam morbi magnitudinem arguit. Cognoscitur etiam magnitudo morbi secundum essentiam ex propriis & pathognomonicis signis maximis, quando scilicet propria symptomata morbi in suo genere sunt maxima, vt cùm est affectus ventriculi, si inappetentia sit magna, si vomitus sit maximus, &c. Cùm est affectus oculi, si cœcitas sit maxima. Cùm est colica, si dolor est intensissimus. Cùm est pleuritis, si respiratio sit difficillima, tussis maxima, dolor intollerabilis: in summâ, quando vnaquæque actio in suo genere maximè est læsa, tùm dicitur ille morbus in suo genere magnus. Morbus magnus cognoscitur etiam non solùm ex pathognomonicis signis magnis, sed etiam ex multitudine & magnitudine aliorum symptomatum superuenientium sic: aut assidentium; vt si est incompescibilis sanguinis fluxus, dolor maximus aut valdè diuturnus, vigiliæ, cibi fastidium, conuulsiones, deliria, syncope, pulsus parui inæquales, excrementa liuida, virium deiectio, excretio alicuius excrementi per vulnera, & quando talia symptomata sunt simul causæ morbificæ.

Magnus morbus etiam cognoscitur ab excellentiâ partis affectæ, si sit cerebrum, cor, hepar, stomachus, &c. hinc vulnera dicuntur magna, si neruos, thoracem, ventriculum, intestina afficiant. Magnitudo morbi etiam ex iuuantibus & nocentibus cognoscitur, vt si multis magnisque remediis non cedat; si statim quàm maximè augeatur, nisi magna remedia sint adhibita, &c.

§. II.

§. II.

Signa Morbi maligni.

Malignus morbus idem ferè est quod magnus; nam morbi maligni sunt magni morbi; in eo tamen differunt, quòd morbus magnus habeat symptomata pathognomonica magna, malignus verò non; sed habet symptomata parua, & sic ipse morbus videtur paruus; & interim clam cordi, spiritibus, calori natiuo & vitæ insidiatur, & habet aliqua symptomata superuenientia maxima & lætalia, vt conuulsionem, delirium, animi deliquia, fluxum sanguinis per nasum aut intestina, exanthemata, &c. Porrò signa malignitatis à plurimis etiam sumuntur, vt ab ipsâ morbi essentiâ, causis, parte affectâ, effectibus & symptomatibus.

A morbi essentiâ; quia si est Elephantiasis, cancer, carbunculus, pestis, &c. eo ipso, quo tales esse cognoscuntur, sine vllis aliis signis, cognoscuntur esse maligni.

A parte affectâ: sic vlcera vteri, tendinum, ani caries ossium, vulnera neruorum possunt dici morbi maligni.

A causis; nam si à vitio aëris fit, ab aquis putridis, à venenis, à cibis malignis, assatione & putredine humorum, cognoscitur quòd sit morbus malignus; nam etiamsi non adsint pessima symptomata, est tamen timendum, quòd breui superuenient, æquè bene potest esse morbus malignus; nam tales morbi clam homines interimunt, etiamsi nulla signa magna aut mala videantur apparere: cuius ratio est, quòd natura in talibus causæ succumbat, nec cum eâ pugnet.

Cognoscuntur etiam ab effectibus seu symptomatibus; quia nullum adesse magnum aut vehemens symptoma, & nihilominus tamen laborantem esse anxium, inquietum, summè debilem, signum est malignitatis: sic etiam si malum parùm remittit, & à leui remissione iterum celeriter exacerbatur. Insuper adsunt sudores & excretiones in principio, & iis æger non leuatur, & simul extrema esse frigida, & peruigilium adesse.

A principio quoque corripi ægros summo cum dolore & tensione hypochondriorum, horrere sine causa, incalescere, sudare, sanguinem è naribus stillare, maximè si febricula sit lenta, & reliqua signa appareant veluti salutis; in principio apparere tumores paruos & minores, quàm morbo conueniant; inter plura signa nihil aut parum ostendentia vnum adesse valdè malum & perniciosum, fraudulentum est & signum malignitatis; sine magnâ febre dentes nigro lentore abduci, & linguam esse acidam ac nigram, & cum tali siccitate non sitire; faciem mox à principio morbi esse indicibili quodam modo mutatam; oculos calidos & rubicundos, cum colore subfusco carnis circumpositæ, & palpebrarum demissione seu conniuentiâ; pulsum in magnitudinis febris comparatione paruum valdè esse, cum incredibili celeritate & frequentiâ; à paruâ

euacuatione vires esse valde deiectas, & statim pulsum paruum, inæqualem & frequentem fieri; deliquia animi frequenter sine causâ obuenire, omnia sunt signa malignitatis. Porrò maximus capitis & cordis dolor, isque mox à principio, corporis citra magnum dolorem inquietudo, inappetentia magna, vomitus, nauseæ sine causâ, difficultas respirationis, corporis intumescentia, excrementa valde esse mutata, æruginosa, nigra, vel flaua admodùm; sudores pauci frigidi per frontem ac ceruicem tantùm emanantes, vrina pauca intensè rubra subiugalis cum sedimento crasso, oleosa, viridis, nigra & similia, ad signa malignitatis sunt referenda.

§. III.

Signa morbi longi & breuis.

Longitudo ac breuitas morbi à variis noscuntur; à morbi specie, motu, prauitate, aut magnitudine, à parte affectâ, viribus, à causis internis & externis, à symptomatibus, à iuuantibus & lædentibus.

A morbi specie: quia morbi acuti sunt breues; acuti sunt, quia celeriter mouentur & statim habent maxima symptomata. Tales morbi breues sunt apoplexia, angina, pleuritis, viscerum & internarum partium magnæ inflammationes, febres acutæ & ardentes, &c. Morbi longi sunt paralyses, obstructiones, scirrhi, phthisis, hydrops, calculus, quartana, elephantiasis, morbus gallicus, scorbutus, podagra, melancholia hypochondriaca, vlcera interna, &c. Morbi omnes magni & maligni sunt breues; quia naturam citò prosternunt. Morbi parui etiam sunt breues; quia citò à naturâ superantur, vt ephemera febris omnia itaque signa, quæ indicant morbi magnitudinem, indicant etiam breuitatem. Morbi in passiuis qualitatibus tardè curantur, maximè in siccitate; vt in hecticâ & hydrope patet; in actiuis verò, & maximè in calore sunt breuiores difficilibus; morbi plures simul iuncti, cum vires sunt robustæ, faciunt longitudinem; cum vires sunt debiles, breuitatem, quia citiùs hominem perimunt. Morbi similes naturæ, ætati, regioni, &c. sunt diuturni, quia ab illis fouentur. Morbi etiam, qui per accessiones inuadunt, sunt longiores continuis, simplex morbus citiùs soluitur composito. Vlcera caua, sordida, fistulosa, callosa, aliis curatu sunt difficiliora.

A parte affectâ, quia morbi, qui multas simul partes occupant, si magni sint & periculosi, sunt breuiores; si salutares, sunt longiores. Morbi calidi & magni in partibus nobilibus, sunt valde breues, nec possunt esse diuturni, in ignobilibus verò possunt; partes enim nobiles magnas læsiones non diu ferunt. In ossibus vitia diutiùs durant, quàm in carne. Neruorum vulnera seriùs curantur quàm carnis. In profundis partibus, ad quas medicamenta non possunt bene peruenire, diutiùs durāt morbi, quàm in externis. Febres diu durant in corporibus vbi cutis est

adstricta; in quibus verò non est adstricta non item. Partes calidiores, rariores, laxas habentes cauitates, per quas medicamenta assumi, & excrementa excerni possunt, citiùs curantur aliis. Vlcera ossium, pudendi, vteri, neruorum & articulorum, & quæ fouentur à continuo affluxu, humorum, sunt diuturniora. Partem affectam cordi esse vel propinquiorem vel remotiorem, morbos facit breuiores vel longiores. Apostemata in externis & remotis partibus seriùs suppurantur, quàm in cordis vicinis, ob caloris imbecillitatem. In parte quæ continuò moueri debet, vlcera seriùs curantur, vt patet in phthisi, quæ difficulter curatur, quia pulmo semper mouetur.

A robore virium: nam virium robur lætales morbos prolongat, salutares abbreuiat; & contrà virium imbecillitas lætales morbos abbreuiat; cùm sic ob earum imbecillitatem natura minùs valeat causæ morbificæ resistere; salutares verò prolongat.

A causis: à bile & sanguine sunt breuiores, & à pituitâ & melancholiâ sunt longiores: sic scirrhus, elephantiasis, quartana, contumaces morbi sunt; quia à melancholiâ oriuntur: paralysis, podagra, obstructiones, catarrhi; quia à pituitâ. Causæ magnitudo, multitudo & glutinositas in acutis celeritatem, in longis diuturnitatem parit. Mobilitas humorum & turgentia morbi faciunt celeritatem, non solùm in lætalibus sed & salutaribus. Errores, qui in ægris committuntur, salutares morbos prolongant, lætales abbreuiant. Ætas, Regio, anni tempus morborum etiam celeritatem causant vel longitudinem, nam morbi frigidi in senibus diutiùs durant, quàm in iuuenibus. Frigidarum regionum morbi sunt diuturni; autumnales quartanæ diuturniores sunt æstiuis. In corporibus pessimâ dispositione præditis, si morbus occidit, occidit celeriùs; si curatur, curatur seriùs. Qui calido sunt temperamento breuioribus laborant morbis, quàm qui frigido.

A symptomatibus omnium optimè breuitas ac longitudo morbi cognoscitur: In quo morbo symptomata multa & magna statim fiunt, & symptomata pathognomonica statim valdè augentur, & epiphænomena statim superueniunt, ille morbus breuis est futurus; id est, cuius morbi motus est celer, is quoque breuis est futurus; nam qui citissimè suum principium & augmentum transit, & statim ad statum venit, is breuis est futurus; contrà, qui illis temporibus diu hæret. An autem sua tempora citò & celeriter transeant, ex symptomatum incremento & epiphænomenorum superuentu cognoscitur; quapropter omnia illa signa, quæ apta sunt morbi tempora indicare, etiam possunt indicare morbi breuitatem vel longitudinem. Si morbus per paroxysmos inuadat, & paroxysmi anticipent, si sint intensiores, morbus erit breuis; si contrà, diuturnus. Accessio æqualis breuiorem, inæqualis & inordinata longiorem morbum indicat. Febres, quæ tertiâ die recurrunt, sunt breuiores; longiores, quæ quotidie; longissimæ, quæ quarto quoque die recurrunt. Plerumque symptomatum magnitudo morbi breuitatem indicat. Est

I 3 tamen

tamen distinguendum; nam in morbis lætalibus, quò symptomata sunt maiora, eò ipsi morbi sunt breuiores; in salutaribus verò quò maiora, eò sunt longiores: contrà, cùm minora symptomata, quæ acutos morbos indicant, vt febris continua, pulsus celeritas, magnitudo, capitis dolor, sitis, vigiliæ, delirium, linguæ ariditas & nigredo, inquietudo, anxietas, vrina rubicunda, &c. signa sunt breuium ac celerum morborum. Morbi qui facultates animales afficiunt, sunt longi, nisi respiratio grauiter lædatur. Morbi qui naturales facultates afficiunt sunt breuissimi: qui vitales, quò plures facultates afficiuntur, eò morbus maior est ac breuior.

Ab excretis, sic breuitas cognoscitur, cùm signa concoctionis apparent, & quò ea citiùs apparent, eò breuior morbus erit, nisi errores interueniant. Cùm concoctio perseuerat, breuior morbus est, quàm cùm est interrupta. Si concocta facilè & sine labore excernuntur, breuitatis morbi indicium sunt; præcipuè si excretio continuetur; nam si cessat, vel mortis vel salutis indicium est. Ea quæ & substantiâ & colore variant, morbi longitudinis indicium sunt: nam varij colores varios humores & varias dispositiones indicant, quæ difficilius vincuntur. Vnde Hipp. *in Aphor.* dicit; *frigidos sudores & deiectiones varias in morbo salutari longitudinem indicare*; dicit *(in salutari)* quia in lætali mortem accelerant. Excrementorum crassities & viscositas in acutis & lætalibus morbis breuitatem ac celerem mortem: in salutaribus tardam curationem indicant. Aquosa sanies in vlceribus eorum longitudinem indicat. In febribus sudores crassi & tenaces earum longitudinem indicant. In pleuritide sputum tenue vel nimis crassum malum est, & citam mortem; mediocre breuem curationem ostendit. In morbis, in quibus nulla fit concoctio, quantò tenuiora sunt excrementa, tantò faciliùs euacuantur, & tantò indicant morbum breuiorem; nam in morbis, qui concoquuntur, crassities indicat celeritatem; quia indicat coctionem: coctio enim procedit incrassando. Humores per vias latas & è directo excerni, securioris & breuioris curationis signum est, quàm contrà. Humorem extra corpus expelli, breuioris curationis signum est, quàm in apostemata conuerti.

§. IV.

Signa Morbi spurij vel exquisiti.

Morbus spurius cognoscitur etiam ex iisdem fontibus. 1. Ergo ex symptomatum magnitudine vel remissione: nam in spurijs ea semper sunt remissiora. Sic tertiana exquisita, quæ ex solâ bile fit, habet maiora symptomata, quam quæ ex bile pituitæ permixtâ. Sic pleuritis spuria non est tam vehemens sicut exquisita. Cognoscitur etiam ex motu morbi; nam morbum habere citissimum motum, & citissimè sua tempora pertransire,

transire, & ad statum venire, breuem; & symptomata statim crescere & augeri, accessiones ipsas esse magnas & intensas, signum est morbi exquisiti, & ex calidissimis humoribus orti: contraria verò spurij, & ex pituitâ vel melancholiâ permixtis geniti signum sunt.

Ab ipsâ etiam morbi essentiâ cognoscitur: nam in febribus, si calor tactu percipitur mordax & intensus, febris est exquisita, aliud spuria.

Ab excrementis etiam cognoscitur: si sedimentum in vrinis acutorum est crassius & pituitosius, signum est morbi spurij: si humor, qui expellitur tussi, vomitu, deiectionibus, &c. non est ita biliosus, sed habet multam materiam albam, viscidam, pituitosam aut serosam admixtam, morbus spurius est. Sic in pleuritide sputum minus flauum, sed albicans, signum est pleuritidis nothæ.

A parte affectâ: etenim morbus dupliciter spurius est, & ratione causæ, & ratione partis affectæ; sic in pleuritide dolorem ad scapulas ascendere est signum pleuritidis veræ & exquisitæ; quia signum est eam esse in costis veris: descendere verò eam ad hypochondria, signum est eam esse in costis mendosis. Sic in anginâ respirationem & deglutionem esse difficillimas, & exteriùs nullum tumorem apparere, nec dolorem ad tactum exacerbari, signum est anginæ veræ; quia est signum phlegmonis existentis in musculis internis faucium: at illa contrario modo se habere, signa sunt anginæ spuriæ.

§. V.

Signa Morbi primarij vel per consensum.

Ex iisdem etiam fontibus petuntur: petuntur scilicet ex morbo, parte affectâ, causis, symptomatibus, iuuantibus ac nocentibus, &c.

A morbo; quia si præcessit morbus in parte vnâ, & sequatur morbus in aliâ parte, est indicium morbum secundum esse per sympatheiam; maximè si partes sunt tales, quòd inter se solent habere sympathiam. Sic si quis oculos caligine obductos habeat, & simul adsit dolor stomachi vel præcesserit, indicium est caliginem illam esse per sympathiam stomachi; maximè si oculi per se non videantur malè habere: hoc manifestiùs erit, si vnâ parte malè habente altera etiam peius habeat; & contrà. Vbi magnitudo est signum protopathiæ, remissio & paruitas est signum sympathiæ; maior enim est morbus per protopathiam, quàm qui est per sympathiam: sic intensissimus dolor capitis non potest esse nisi per protopathiam; mediocris etiam potest esse per sympathiam. Symptomata ergo esse minora, & etiam non esse omnia, quæ in morbo per protopathiam adesse solent, signum est sympathiæ; nam morbi per protopathiam in eodem magis tenore perseuerant, quia causa eorum semper est præsens parti affectæ; proinde eam perpetuò eodem & æquali tenore afficit. Morbi per sympathiam magis per interualla recurrunt; quia causa est absens,

absens, & tantùm per interualla parti communicatur; sic mala & dolores, quæ secundum accessiones febrium in aliquibus partibus oriuntur, sunt per consensum.

A parte affectâ hoc etiam colligitur: nam si pars affecta talis sit, vt alicuius alterius consensu pati nata sit, cùm ipsa affecta est, per consensum laborare suspicio est. Sunt enim in corpore aliquæ partes, quæ aliarum consensu magis affici solent: sic caput ventriculo condolere consueuit, & etiam contrà, ventriculo affecto, dolores capitis sequuntur: capite læso, vt in vertigine, cranij fracturâ, ventriculi nausea & æruginosæ bilis vomitio subsequuntur. Caput etiam vtero summè condolet, maximè eius pars posterior: non rarò etiam intestinis, vt in vermibus puerorum patet. Ventriculus etiam vtero condolet, renibus, vesicæ, & intestinis; sic colicam, calculum, vomitiones, stomachi debilitas comitatur. Caput pedibus etiam consentit; nam à pedum frigiditate & humiditate capitis dolores, & refrigerationes, & catarrhi oriuntur: ab aurâ venenatâ à pedibus ascendente aliquando epilepsia contingit. Iecur cum clauiculâ, dorso, & costis mendosis circa partem dextram consensum habet. Affecto stomacho dolor sub & in dorso sentitur. Vesicâ affectâ dolor in extremo siue supremo virgæ percipitur. Vterus cum inguinibus & mammis consensum habet. Rectum intestinum cum vtero & collo vesicæ. Hinc à partu contingunt hæmorrhoïdes; à calculo vesicæ intestini recti læsa retentio: cùm enim calculo vesicæ affecti mingere volunt, etiam excrementa reddere coguntur. Aures & fauces pulmonibus consentiunt; hinc cùm in faucibus aliquid instillat, tussis subsequitur; cùm aures purgando scalprum profundiùs imponimus, itidem tussis exoritur. Cor stomacho condolet, vt in cardiacâ est manifestum. Tandem omnes partes cordi, & cor omnibus partibus principibus facilè consentit.

A causis etiam colligitur consensus: nam si causa est talis, quæ facilè vel difficulter affectum per consensum facit, ex eo, qualis affectus sit, facilè cognosci potest. Morbi qui ex pituitâ & melancholiâ sunt, non sunt per consensum. Sed magis qui ex flatibus, vaporibus, calidis tenuisque humoribus oriuntur; propterea, quod hæ natæ sint facilè ab vnâ parte in aliam ferri; illi non item. Si nullæ præcesserint causæ, quæ morbum per consensum facere potuerint, signum est eum per protopathiam ac primarium affectum esse.

A symptomatibus signa capiuntur; nam in quâ parte symptomata priùs apparuerunt, illa ægrotat per essentiam: in quâ secundò, illa per sympathiam. In quâ priùs etiam desierit, illa per consensum laborat, in quâ diutiùs perseuerat, illa per essentiam. Symptomatum magnitudo, vt dictum est, indicat protopathiam. Nonnulla symptomata aliis magis per consensum fiunt: sic capitis dolores, vomitiones, peruigilium, deliria, deiecta appetentia, sæpe non vicinæ partis, sed remotarum consensu fiunt.

A

A iuuantibus & lædentibus etiam signa capiuntur: sic dolente capite si remedia ventriculo adhibeantur & prosint, signum est dolorem capitis vitio ventriculi esse factum; sin minus, primario vitio cerebri.

Verùm Notand. 1. In hâc morbi primarij ac per consensum indicatione interdum deceptionem contingere posse; nam, vt docet Auerrhoës 4. *Coll. cap.* 45. sæpe affectus putatur esse per sympathiam, cùm tamen reuerâ sit per essentiam. Pro quo sciendum est, consensum esse duplicem; alium accessionis, alium morbi; potest morbus secundum accessionem aliquam esse per consensum, & tamen secundum se totum esse per protopathiam: verbi gratia, potest esse, quòd quis habeat caput valde debile & alio vitio affectum, sic tamen, quòd illud vitium in eo non causet dolorem; tùm ascendente aliquo vel minime vapore ex ventriculo, qui aliàs, si caput non ægrotaret, non esset sufficiens dolorem inferre caput dolebit; ille dolor est quidem per consensum secundum illam accessionem, & tamen caput interdum est reuerà affectum per essentiam. Morbus ergo, & debilitas, & læsio in capite est per protopathiam, sed tamen illa accessio doloris est per sympathiam. Ex hoc autem potest deceptio contingere; quia ex hoc, quod ille dolor propter aliquorum vaporum ascensum colligatur esse per consensum, posset cogitari, quòd cerebrum tantùm per consensum ægrotaret, & nullus sit in eo affectus aut debilitas per consensum; cùm tamen contrarium esset verum. Sic potest aliquis laborare Epilepsiâ per essentiam, & tamen fieri, vt eius accessiones aliquæ aliquando fiant per consensum. Qui autem videret illas accessiones esse per consensum, si ex eo iudicaret totum morbum esse per consensum, iste absque dubio in eius curatione grauiter erraret.

Nota 2. quòd pars, quæ antea semper per consensum laborauit, tandem etiam idiopathiam induat; ex quo etiam deceptio fieri potest quia si ex eo, quòd antea per sympathiam laborauit, iudicaremus, quod post & semper adhuc sympathiâ laboraret, erraremus; sympathia enim paulatim in idiopathiam transit, vel secundum totum, vel saltem secundum partem. Hoc autem an factum sit, cognosci ex eo potest; quia si pars mandans & primariò affecta meliùs habeat, & tamen secundarius affectus propter hoc non iuuatur, signum est partem secundariò laborantem etiam affectum aliquem per essentiam induisse, aut morbum primarium admisisse.

Nota 3. quòd aliquando duæ partes ab vnâ eademque causâ lædantur; in eo casu, eò quòd vna parte affectâ altera etiam afficiatur, suspicio esse potest, quòd vna pars afficeretur per consensum alterius; sed deceptio ex eo esset, quòd ab vnâ causâ vtraque æquè primariò posset laborare: sic, verbi gratiâ, ex defluxu humoris biliosi in caput & ventriculum potest vtraque pars æquè primariò affici; sic tamen quòd priùs afficeretur ventriculus ob vicinitatem, seriùs cerebrum ob distantiam: in illo inquam casu facilè putari posset, cerebrum laborare vitio stoma-

chi, ex eo, quod cerebrum laboret posterius, ventriculus priùs; & quòd illa mala se mutuò sequantur; & vno posito alterum ponatur, & vno cessante alterum cesset; & tamen vtraque æquè primariò laborauit.

§. VI.

Signa Morbi simplicis vel compositi.

Simplex morbus cognoscitur, cùm symptomata sunt pauca, vel simplicia, & omnia eiusdem generis, & sibi mutuò consentientia, & in vnius solius affectus declarationem conspirantia. Morbi verò complicati censendi sunt, quando varia diuersi generis symptomata & ferè contraria sunt, & quæ omnia ab vno simplici morbo vix proficisci posse videntur; & talia, quæ diuersas partes affectas esse indicant; nam cùm diuersæ partes affectæ esse indicantur, tùm verisimile est diuersos etiam esse affectus: nam pro diuersitate subiectorum diuersificantur sæpè accidentia; sic cùm est læsa visio, & simul læsa respiratio, indicantur diuersæ partes affectæ, oculi scilicet & pulmo; & consequenter indicantur diuersi & complicati morbi: vnus enim idemque affectus non videtur posse vtrique parti insidere; interim tamen iudicium hoc est adhuc incertum; nam sæpe contingit vnum eundémque morbum diuersas partes occupare, & tunc ex diuersitate partium affectarum non potest diuersitas morborum iudicari. Pro quo sciendum est, difficile esse morbos complicatos cognoscere: ratio est, quia in tali casu non est signum aliquod pathognomonicum proprium alicuius morbi, sed symptomata sunt plura ac confusa; vel non sunt sincera sed permista, & vnum est retusum ab altero, & habet aliquid de altero sibi permixtum; vnde symptomata fiunt obscura & obfuscantur, & sic nullum symptoma syncerum pathognomonicum cognoscitur: aut in multitudine symptomatum, etiamsi sincera sint, non potest sciri, quodnam ex iis omnibus sit pathognomonicum, & an sit vnum, an plura. Notandum ergo, quod morbi complicati vel sint cum sui generis morbis, vel diuersi: quando complicantur cum morbis diuersi generis, tùm illi faciliùs inter se distinguuntur; ratio est, quia tum singulorum symptomata sunt diuersa & diuersi generis, adeò vt ostendant se non posse ab vno eodemque affectu causari, sed tantùm à diuersis. At cùm complicantur cum morbis eiusdem generis, tùm difficiliùs distinguuntur; quia ob similitudinem symptomata putantur ab vno morbo proficisci. Denique illi morbi, qui complicantur vel sunt in eadem parte, vel in diuersis partibus, vel vterque in toto. Si vterque est in toto, vel eâdem parte, tùm difficiliùs distinguuntur; si in diuersis, faciliùs: ratio est, quia diuersæ partes affectæ producunt diuersas genere læsas actiones, ex quarum diuersitate dum iudicamus diuersas partes affectas, iudicamus diuersos esse morbos. Et cùm in eâdem parte sunt plures morbi, ex vnitate partis affectæ putamus vnum esse morbum;

morborum; & contra, quando vnus morbus est in diuersis partibus, ex pluralitate partium affectarum iudicamus plures esse morbos, & sic fallimur, maximè dico, quia vel ipsa pathognomonica morborum signa permixtione illâ inter se sunt obscurata; vel quia in multitudine symptomatum non cognoscitur, nec scitur, quænam ex illis sint vera signa pathognomonica, &c. Et hæc signa sunt differentiarum accidentalium & generalium. Sequuntur signa differentiarum essentialium & magis particularium: & primò intemperiei.

CAP. VII.

Signa Differentiarum morbi essentialium & magis particularium.

§. I.

Signa morbi calidi, frigidi, humidi & sicci omnia etiam petuntur à fontibus supra dictis.

Signa Morbi calidi.

A causis: si præcesserunt causæ calefacientes; vt anni tempus calidissimum, mora sub sole, vina calidissima, alimenta calida, exercitia vehementia, balnea, ira, complexio sanguinea ac biliosa, iuuentus, &c.

A parte affectâ: quia si est cor, hepar, pulmo; de affectibus calidis: si ventriculus, stomachus, intestina, vterus, cerebrum; de frigidis suspicio est.

Ex symptomatibus: si calor tactu percipitur, si adest febris, rubedo vultus & totius corporis, vigiliæ, sitis, cibi fastidium, cutis arida, lingua sicca & nigra, pulsus magnus, celer, creber, somnia turbulenta ignis, incendij, &c. delirium furiosum, sodores, biliosa vomitio, vel deiectio, vrina rubra, morbus celeriter inuadens, & subitò maxima symptomata orientia.

A iuuantibus & lædentibus: si calidis læditur, frigidis iuuatur, &c.

Signa frigidi morbi his omnibus sunt contraria.

Signa morbi sicci.

Si præcesserunt inedia, abstinentia à potu, vel vsus vini meracioris, exercitia nimia, mora sub sole, balnea in aquis thermalibus, vt sulphureis & vitriolatis, nimiæ aliquæ euacuationes, tristitia, venus immoderata, cutis arida & rugosa, habitus constrictus, siccitas alui, sitis,

morbus valdè lentè inuadens; nam ſiccitas paulatim inducitur; læditur à ſiccantibus, ab humidis iuuatur.

Signa morbi humidi.

Signa morbi humidi his contraria ſunt: ſi præceſſerint pluuiæ multæ & magnæ aëris nebuloſa conſtitutio, ventus auſtrinus, tempus hybernum, habitatio ad mane vel in loco aquatico & paludoſo, in cubiculo humido & ad terram ſito, exercitium in aquis vel circa aquas, victus ratio humida, olerum, lactis, piſcium, &c. multa potio, præcipuè aquæ aut cereuiſiæ tenuis, ſomnus longus, balnea aquæ dulcis, medicamentorum humectantium vſus; adeſt corporis mollities ac tumor ventris laxitas, excrementa aquea ac pituitoſa, ſputum multum tenue, &c. Vrina multa alba cruda, pulſus mollis rarus, complexio humida, crura œdematoſa, torpor & pigritia corporis, debilitas potentiæ motiuæ ſeu imbecillitas caloris, actiones intellectus, memoriæ ac ſenſuum debiles ac obtuſæ, diminutio facultatis retentricis, auctio expultricis; etenim ex aliquorum ſymptomatum læſione & proprietate intemperies excedens faciliùs cognoſcitur; aliquæ enim actiones vno, aliæ alio temperamento magis gaudent & offenduntur. Sic appetentia magis gaudet frigore concoctio calore; vnde læſa appetentia caliditatem indicat, coctio læſa frigus: motus, ſenſus tam interni quàm externi, facultas retentrix, &c. ſicco perficiuntur: expultrix à ſicco læditur, humido gaudet.

§. II.

Signa morborum Inſtrumentalium.

Tumores & Apoſtemata interna indicant dolores, tenſio, grauitas, faciei decoloratio, partis alicuius actio grauiter læſa. Si tumores calidi ſint, modò ſint magni, & in partibus præcipuis, febricula adeſt, æſtus maximus intus percipitur, dolor magnus & punctorius, ſitis, lingua arida, pulſus magnus, celer, durus: Apoſtematum tamen in generali pauca ſigna poni poſſunt: quia præcipuè deſumuntur ab actione læſæ ipſius partis, vbi inſunt; vel ſymptomatibus ipſi parti propriis: ſic pulmonis inflammatio cognoſcitur ex genarum rubedine, difficultate ſpirandi, tuſſi ſiccâ, grauitatis ſenſu in medio thoracis. Inflammatio pericardij iiſdem ſignis cognoſcitur; ſed difficultas ſpirandi eſt minor, dolor eſt punctorius, adeſt delirium, &c. Inflammatio iecoris cognoſcitur ex dolore graui à dextro hypochondrio ad clauiculam vſque exporrecto, difficultate ſpirandi, tuſſi ſiccâ, ardore magno, ſiti, febre continuâ, æger in dextrum latus facilius decumbit, quàm in ſiniſtrum; præſertim quàm diu ſtomachus eſt vacuus; nam ſtomacho repleto & poſt cibum faciliùs in ſiniſtrum latus decumbit. Particularia ſingulorum membrorum ſigna

ſigna proferre non eſt huius loci, ea ex authoribus practicis, qui particulares morbos deſcribunt, ſunt ſumenda.

§. III.

Signa obſtructionum.

Signa obſtructionum in generali ſunt: ſi præceſſerunt cauſæ obſtruentes, ſi aëri frigido, hyemali, nocturno multùm fuit expoſitus, ſi otium præceſſit, ſomnolentia, cibi craſſi ſucci, vt carnes porcinæ, leporinæ, ceruinæ, fructus auſteri, corna, ſorba, meſpila, cytonea, caſtaneæ, potus vini craſſi, auſteri, nigri, ſi pituita multa in corpore abundat; nam illa maximè omnium humorum obſtruere nata eſt, ſi tenſio, ſi grauitas ſentitur, ſi quæ naturaliter tranſire debent, vt ſpiritus, excrementa, &c. tranſire impediuntur; ſi talia ſymptomata oriantur, quæ ex tali impedito tranſitu oriri nata ſunt: ſic obſtructio in neruis cognoſcitur per paralyſin; in neruis opticis, per cæcitatem, nullo alio extremo oculi vitio apparente: obſtructio aſperæ arteriæ, per læſam reſpirationem; faucium, œſophagi per impeditam deglutitionem, & cibi ac potus per os ac nares reditum: obſtructis venis meſeraicis chylus per aluum excernitur, quia per venas illas ad hepar tranſire non poteſt: meatu vrinario obſtructo vrina ſupprimitur: vnde circa veſicam tumor durus, magnus, ac rotundus fit; Renibus obſtructis etiam vrina ſupprimitur, ſed ſine tumore veſicæ; lumborum autem grauitas adeſt. Sunt & hîc ſingularum obſtructionum ſigna à practicis petenda.

§. IV.

Signa vlcerum.

Signa vlcerum internorum ſunt; ſi præceſſit vſus acrium ciborum, ſi ſalſæ pituitæ, deſtillationes bilioſæ, multæ & amaræ bilis per aliquam partem euacuationem; ſi præceſſit ſanguinis per aliquam partem euacuatio, & ſuccedat euacuatio materiæ albæ & purulentæ, & cum hoc dolor in aliquâ parte ſentiatur præcipuè qui exacerbatur, cùm ſalſæ alicuius aut mordacis materiæ per illam tranſitus fit; ſi lenta febricula adeſt; partis actio læſa; ſi illi materiæ albæ ac purulentæ aliquando ſit aliquid ſanguinis permixtum, & per interualla ſanguinis alicuius fit euacuatio, ſignum eſt interni vlceris.

Cap. VIII.

Signa Diagnostica Partis affectæ.

PArs affecta ex variis cognoſcitur; actione læsâ, excrementis, ſitu ipſorum accidentium; vt à ſitu doloris, tumoris grauitatis, caloris, qui percipitur; à propriis accidentibus, quæ vnam partem propriè ac peculiariter conſequuntur, aliam non: ſic flauedo corporis ſequitur affectam veſiculam fellis: à doloris differentiâ; nam dolor grauatiuus parenchyma, punctorius & tenſiuus membranam affectam ſignificat. Ab actione læsâ cognoſcitur pars affecta; nam actio læſa indicat vitium illius partis, à quâ ipſa læditur; ſic actiones animales læſæ indicant affectum cerebrum, læſa concoctio ſtomachum, læſa reſpiratio pulmonem, læſio motus neruum ac neruorum principium, læſa mictio, veſicam, &c.

Notand. autem, ob alias cauſas non poſſe ſæpe bene partem affectam ex actionibus læſis cognoſci. Prima cauſa eſt, quia actio ſæpe læditur etiamſi illa pars, quæ primariò ac principaliter illam actionem efficit, non ſit affecta, ſed ſæpe tantùm pars aliqua illi parti vicina, vel pars aliqua ad dictam illam actionem aliquo modo concurrens; ratio eſt, quia ad vnam actionem debent frequenter multæ partes cooperari & concurrere, quia actio non ſemper perficitur ab vnâ parte, ſed ſæpe à pluribus; quarum cùm vna tantum læditur, læditur tota actio. In illo caſu ex illâ actione læsâ non poſſumus certò dicere, quænam ex illis omnibus partibus, ad vnam actionem concurrentibus, ſit affecta; nam quæcunque earum affecta ſit, actio ſemper eſt læſa: ſic ad reſpirationem concurrunt trachæia, pulmo, muſculi thoracis, diaphragmatis; ad viſionem, tot membranæ, tot humores, neruus opticus; cerebrum, muſculi ad motum, tendines, ſpinalis medulla, &c. ad omnes actiones concurrunt cor, & partes aliæ principes; hinc reſpiratione læsâ non poſſumus dicere, an affecta pars ſit pulmo, an thorax, an diaphragma, &c. læſis actionibus animalibus non poſſumus certò aſſerere cerebrum eſſe affectum; quia cerebrum poteſt eſſe ſanum, & tantùm cor eſſe affectum, vel alia pars ſine quâ non; ſic in ſyncope ob affectum cordis, in apoplexia ob carotidum obſtructionem, actiones omnes animales læduntur; cerebro tamen non affecto. Actio ergo læſa non ſolùm indicat vitium partis principaliter actionem facientis, ſed etiam alterius quaquâ ratione ad actionem concurrentis. 2. Cauſa eſt, quia actio partis inſtrumentalis læditur propter læſionem partis ſimilaris, ex quâ illa inſtrumentalis cõſtat; vnde qui ex læsâ actione inſtrumẽtali vellet neceſſariò colligere partem aliquam inſtrumentatẽ eſſe læſam, poſſet falli; cum poſſit actio inſtrumẽtalis eſſe lęſa, & tamẽ non eſſe lęſa inſtrumẽtalis in quantũ inſtrumentalis eſt; ſic ambulatio læditur propter magnam cruris intemperiem: actiones

omnes,

omnes, etsi sint instrumentariæ, lęduntur propter febrem. 3. Causa est, quia actio aliquando læditur sine eo, quòd pars illam actionem efficiens sit læsa, sed ideò solùm læditur, quod cum aliâ verè affectâ consensum habeat. In illo casu, qui ex actionis alicuius læsione iudicaret, partem illius actionis efficientem læsam esse, erraret; cùm possit eius actio esse læsa & ipsa tamen esse sana. Hoc autem contingit in iis partibus, quæ inter se mutuò consensum habent: sic ex dolore capitis non potest colligi cerebrum aut caput esse affectum, quia potest caput dolere, & nullum esse in eo vitium, sed tantùm in stomacho, vel vtero, vel aliis cum quibus consentit: sic ore stomachi laborante; cor etiam vehementer afficitur: In iecoris magnâ affectione singultus sequitur; vtero laborante respiratio læditur. 4. Causa est, quia interdum multæ actiones læsæ & multa symptomata simul concurrunt; tunc autem est difficile partem affectam cognoscere; nam vnum symptoma indicat vnam partem affectam, aliud aliam; & sic non potest verè pars affecta dignosci; & non potest distingui, an sit vna affecta an plures, & an vna sit affecta per consensum alterius, an vtraque æquè primò ac per se affecta sit. Hoc autem contingit in morbis magnis, qui multa variáque symptomata inferunt, & propterea difficile est in iis partem affectam bene distinguere. Quando omnia symptomata coincidunt in iudicando partem affectam, tunc quidem illa euidenter cognoscuntur; sed quando sunt diuisa, vt hæc hanc, illa aliam partem affectam indicent; tunc non bene scitur, an sint plures partes affectæ, an vna tantùm; & an aliæ tantùm afficiantur propter affectum prioris; & quæ sit illa, quæ primariò afficitur, hæcne an illa. Cùm affectæ partes plures sunt vicinæ, & in communem actionem conspirantes, tunc difficilè est verè & primariò affectam bene distinguere: facilè autem, cùm sunt remotæ, & ad diuersas actiones natæ; nam cùm sunt vicinæ & in eandem conspirantes, tunc habent symptomata similia, adeóque signa communia; nam quæcumque tunc illarum partium lædatur, ferè eadem actio læditur; imò sæpe tam bene actio læditur, cum tantùm læditur pars aliqua minus principalis concurrens tantùm vt causa adiuuans, aut vt causa sine quâ non, quàm cum læditur ipsa principalis. Pro quo notandum, in illis casibus maioris certitudinis gratiâ, plura semper symptomata esse coniungenda, & ex pluribus, non ex vno tantùm esse iudicandum; & cùm ex actione læsâ solâ non potest pars affecta cognosci, etiam deberi considerari alia symptomata huic vel illi parti magis propria, ex quibus possumus in verè affectæ partis cognitionem peruenire. Not. 2. quòd ex pluribus actionibus læsis certiùs cognoscitur pars affecta, quàm ex vna tantùm; sic ex gustatione, tactione, & motu linguæ simul læsis certiùs cognoscitur lingua affecta, quàm ex læso motu solùm; nam potest gustus esse læsus per consensum stomachi vel cerebri; sed quando plures linguæ actiones sunt læsæ, debet ipsa lingua necessariò esse affecta. Not. 3. Quò plures actiones & quidem diuersæ sunt læsæ, eò iudicatur membrum affectum esse magis

principale

principale seu generale; sic si tantùm retentio stomachi sit læsa, non iudicatur per hoc totum stomachum esse læsum, sed eius pylorum tantùm sed si omnes actiones ventriculi sint læsæ, tunc iudicatur totus stomachus esse læsus: si tantùm visio oculi læditur & non motus, iudicatur tantùm neruus opticus esse affectus, sed si præter visum etiam motus læditur, iudicatur neruus communis esse affectus: si tantùm motus pedum læditur, obstructionem saltem esse in ramis neruorum inferioribus spinalis medullæ; sed si etiam motus brachiorum læditur, iudicatur læsio esse in superiori ramo spinalis medullæ, vel in cerebro. Not. 4. Quando pars aliqua est affecta, tunc eius actio necessariò læditur; at contra, quando eius actio est læsa, tunc ipsa necessariò non est læsa; quia potest esse læsa per consensum; quapropter oportet videre, an pars, cuius actio est læsa, sit talis, vt habeat consensum cum aliâ, necne; si non habet, tunc iudicatur ipsamet esse læsa, si verò habet, suspicio est, fortè non esse læsam, sed tantùm condolere, & propterea tunc sunt signa inuestiganda, per quæ cognosci potest, an primariò, an per consensum læsa sit, & oportet videre, quæ partes, quibus condolere natæ sint, de quibus supra: oportet etiam distinguere, an partes tales sint, vt habeant actionem insitam, an tantùm influentem: quia si actio quæ læditur, est insita, indicat suam partem effectiuam per se esse læsam; sed si actio sit influens, etiamsi ipsa sit læsa, non propterea pars illius efficiens est læsa. Sic læsâ visione oculi, non propterea oculus est læsus, sed potest esse vitium in cerebro. Læso motu brachiorum & crurum non est necessariò vitium in brachiis aut cruribus; sed potest esse in spinali medullâ, aut cerebro; propterea, quod illæ actiones sint influentes.

Porrò sicut ex actione læsâ cognoscimus partem affectam, ita ex actione non læsâ cognoscimus partem non esse affectam; vnde bene sequitur, non est læsio visus, ergo oculus non est læsus: Item non est læsa respiratio, ergo non est læsus pulmo. Et sicut ex actione læsâ non semper iudicatur esse læsa pars illam actionem efficiens, sc. quando tantùm est læsa per consensum; ita contrà, sæpe iudicatur alia pars affecta, cuius consensu actio partis secundæ læsa est. Sic ex respiratione læsâ & tussi sicca sæpe colligitur affectus hepatis, ex cardiacâ colligitur affectus stomachi, ex stupore crurum affectus renium, ex vomitu post casum caluaria fracta, ex vomitu cum dolore intestina affecta in colicâ, ex pruritu virgæ calculus vesicæ.

Dolor multis modis partem affectam indicat, & ratione suæ essentiæ, & speciei, & magnitudinis, & modi, & situs, & temporis.

Ratione suæ essentiæ: nam cùm dolor est, cognoscitur affectum non esse in parte sensu carente: sic dolor arthriticus ad tendines & membranas pertinet, quia os sensu destitutum est. Dolor thoracis non potest esse in pulmone. Dolor capitis, non potest esse in cerebro, quia cerebrum sensu caret.

Ratione suæ speciei & differentiæ: quia dolor pulsatorius arterias aut

aut partes arteriis adiacentes affectas indicat; talis dolor pulsatorius non est in peripneumoniâ, neque in hepatis inflammatione, nec in glandulis, nec liene, nec renibus; quia aliqua illorum sensu, aliqua arteriis carent. Dolor punctorius & fodicans membranam inflammatam significat; ex eoque oritur, quòd membrana ampliùs dilatari nequeat, talis dolor est in pleuritide, phrenitide, in colicâ à vitreâ pituitâ; in cephalæâ, cùm membranæ cerebri sunt affectæ. Dolor conuulsiuus tractiuus neruos affectos indicat, extensus venas & arterias, dolor latus etiam membranas affectas indicat, dolor obtusus & grauatiuus indicat affecta viscera, & partes magno sensu destitutas, & per membranas aliis partibus annexas, dolor circa pectus & caput, si ad tactum exasperatur, est externus; sin minus, est internus. Cùm dolor tensiuus aut pulsatorius est in capite, affectus non potest esse in substantiâ cerebri, sed in venis aut membranis cerebrum circumdantibus; quia cerebrum est indolens.

Ratione situs, nam vbi dolor est, ibi malum. Dolor profundus ac pulsatorius in pectore ad musculos intercostales & arteriis vicinos attinet. Dolor instar cinguli adstrictioris sub ventriculo est in vase venoso ad lienem. Dolores ventris profundi in ventriculo sunt, aut in intestinis; sublimes verò in musculis epigastrij. Dolor in imo ventre, pectine ac perinæo indicat vesicæ affectum. Profundus dolor brachiorum aut crurum ossium membranas affectas indicat. Si ex aliis signis constet vlcus esse in ventriculo, si dolor percipitur in parte anteriori, & inferiori, est in orificio superiori; si posterius autem, in dorso & inter scapulas, est in orificio inferiori.

Ratione temporis: si affectus in ventriculo existens, dum sumitur cibus aut potus, percipitur, est in orificio superiori; si verò eo tempore, quo chylus è stomacho exit, est in orificio inferiori; si toto tempore, quo cibus est in stomacho, totus stomachus est affectus, si deglutita aliquà re acri aut salsâ dolor percipitur inter deglutiendum, affectus est in œsophago; si post deglutitionem est in ventriculo. Si sũt signa vlceris intestinorum, & post alui deiectionem statim oriatur dolor, vlcus est in intestinis inferioribus; si diu ante deiectionem, est in superioribus. Si dolor sentiatur parte ventris infernâ, vlcus est in crassis intestinis, si supernâ in tenuibus. Si est in thorace dolor, qui post inspiratum frigidum aërem, vaporem, vel fumum augetur, vlcus inibi est. Si post mictionem dolor sentiatur, vlcus est in vesicâ. Not. tamen, quòd aliquando ex situ doloris affecta pars non bene cognoscatur, quando scilicet multæ partes sunt vicinæ & sibi mutuò incumbentes; quia tum dolor potest tam bene vni parti quàm alteri esse communis.

Ab excrementis etiam cognoscitur pars affecta, præcipuè quando excrementa sunt alicui parti propria, aut per vnam tantùm partem transeunt; nam quando per multas partes transeunt, tunc ex iis non potest vna certa aliqua pars indicari, eò quòd ipsa sint communia omnibus: sic cùm vrina est purulenta aut sanguinolenta indicatur quidem vlcus, sed

non indicatur, in quâ parte præcisè sit; nam potest vrina esse talis, siue vlcus sit in vesicâ, siue in renibus, siue in hepate, siue in mesenterio siue thorace: si id, quod excernitur, est de essentiâ partis, tunc deducit nos in cognitionem perfectam partis affectæ; si verò non sit de essentiâ, indicat quidem eam, sed non ita certò.

A particulâ partis excretâ sumitur significatio, sic cartilago per tussim eiecta, significat asperam arteriam læsam, caruncula per tussim eiecta pulmonem, substantia membranosa, crassa ac viscosa, epiglottidem & laryngem, tenuis tracheiam vlceratam; Caruncula cum vrinis exiens renes, membranulæ vesicam exulceratam: ramentum cum alui fœcibus exiens, si tenuius intestina tenuia, si verò crassius & carnosum, rectum intestinum esse affectum significat. In vulneribus thoracis carnis particula exiens pulmonem vulneratum. In vulneribus abdominis dextri lateris carnea pars exiens hepar, sinistri lateris lienem vulneratum ostendit. In vulneribus capitis aliquid simile substantiæ cerebri exiens, menynges & cerebrum vulneratum. In vulneribus abdominis pinguedinem exire, vulnus esse penetrans indicium est, & peritonæum & omentum læsa. In vlceribus si ramentum ossis exit, os cariosum esse significatur.

Contenta partium exeuntia sic partem effectam indicāt: vrina per vulnus exiens vesicam vel aliquam viam vrinariam læsam significat. Stercus per vulnus exiens læsa intestina; chylus exiens stomachum; chylus flauescens ac biliosus tenue intestinum; sanguis exiens cùm saltu & impetu arterias, exiens sine saltu venas læsas ostendit; aër per vulnus thoracis exiens vulnus esse penetrans ac profundum & pleuram esse læsam; semen sponte effluens etiam vigilanti, vel etiam nimis crebro dormienti, vasa spermatica debilia esse indicat; sanguis exiens per oculos, aures nasum, palatum, &c. cerebri venas intus ruptas, ac menynges esse affectas; vbi sudor exit, ibi malum est. Vrina per sedem exiens intestinum rectum vulneratum vel exulceratum, simul etiam vlceratam vesicam vel perforatam indicat.

Indicant autem exeuntia variis modis; vel ratione suæ substantiæ, vel ratione viæ, per quam exeunt, vel ratione modi quo exeunt, vel ratione qualitatum, quibus sunt affecta; interdum magis vnâ, interdum magis aliâ ratione. Modo exeundi; si cum tussi exeat, prodit ex thorace vel pulmone; si cum tussi magnâ, ex thorace; si cum paruâ ex tracheiâ vel pulmone; si vomitu ex stomacho; si excreatione ex faucibus, aut palato; si mixtione ex renibus aut vesicâ; si sanguis exit saliendo, alteria aliqua est vulnerata; sin minus, vena; si multus & subitò sanguis excernitur, è magnis venis prouenit; si lentè & paucus, ex paruis; si sanguis exit cum dolore, ex partibus sentientibus promanat; si sine dolore ex partibus parenchymaticis & nullo sensu præditis; materia aliqua si exit cum dolore, vbi dolor percipitur inde exit: si statim à dolore ventris sequitur deiectio, intestina interiora affecta esse indicatur; si diu post superiora. Si aliquid

aliquid exit purum & impermixtum, vt sanguis, pus, &c. ex proximis sedibus profluere indicatur; si reliquis excremẽtis permixtum, ex longinquis: sic in vlceribus intestinorum, si pus & sanguis exeunt ante feces, vlcus est in intestino recto; si verò pus vel sanguis cum admixtione alterius alicuius substantiæ, vlcus est in remotioribus; eo quod in longâ viâ debeat permisceri fœcibus; si pus quod exit cum vrinâ, & vrinam antecedit, vlcus est in virgâ; si post, indicat vlceratas esse partes superiores, vt vesicam, renes, vreteres, hepar, &c.

Ratione qualitatum quibus sunt affecta, indicatur pars ægra; nam chylus flauescens excrementitius ab intestinis tenuibus, vt dictum est, promanat. Sanguis tenuis, fluidus, paucus ab asperâ arteriâ venit, spumosus à pulmone, ater à thorace; chilo permixtus à ventriculo prodit: si sanguis est excrementis mucosis permixtus, & antea per nares fluxerit, & post per os fluat, ex capite in tracheiam delapsus esse censeri debet. Fœtor ex vulnere abdominis exiens, læsa indicat intestina.

Ratione viæ excernendi; quia via illa siue exitus non potest indicare læsionem alicuius alterius partis, cui transitum non præbet: sic quod excernitur tussi, per asperam arteriam; quod vomitu per œsophagum; & debet prouenire ex aliquâ illarum partium, quæ cum asperâ arteriâ & œsophago habet communitatem viarum. Quod per aluum exit, à stomacho intestinis, mesenterio, hepate, prouenire debet: quod per vias vrinæ, à vesicâ, venis emulgentibus, renibus, hepate, &c. & sic è contrà, quod per mixtionem exit, non potest venire ab intestinis: quod per vomitum, non potest venire à pulmone, & sic de aliis.

Retenta, quæ exire deberent, illam partem affectam indicant: in quâ retinentur: sic menstrua retenta affectum vteri: fœces retentæ intestina; vrina retenta vesicam ac affectos renes indicat.

A qualitatibus corporis & accidentibus, (quæ tertia species est symptomatum) pars affecta cognoscitur. Color flauus oculorum & faciei folliculum fellis indicat esse affectum. Color liuidus ac maculæ liuidæ, vt in scorbuto, lienem. Rubor faciei, inflammationem pulmonis. Faciei pustulæ, maculæ, & exanthemata hepatis vitium & ardorem, faciei decoloratio in iuuenibus fœminis, vteri obstructionem, in aliis debilitatem hepatis & frigiditatem indicat.

A tumoribus corporis pars affecta cognoscitur: nam vbi tumor apparet, ibi affectus esse dignoscitur. Tumor durus sub hypochondrio dextro, nota est affecti hepatis, sub sinistro, lienis. Tumor in pube vesicam affectam indicat, sub osse pectoris, stomachum. Apostemata circa caput orta, cerebri; circa alas, cordis; circa inguina hepatis affectus ostendunt.

Calor quoque & æstuatio, quâ parte percipitur, in eâ malum esse significant. In Empyemate an pus sit in dextrâ, an verò in sinistrâ parte thoracis, cognoscitur ex situ maioris caloris, vt docet Auicenna; si linteum madidum pectori imponatur, omnibus paribus, quâ parte linteum

citiùs exſiccatur, eâ parte affectum latus iudicatur, atque pus ibi coacervari; nam vbi pus eſt, ibi maior calor; vbi autem maior calor, ibi linteum exiccatur citiùs. Calor in volâ manus & plantis pedum ordinariè citra febrem, hepatis calidam intemperiem oſtendit.

A murmure, & flatuum ſonitu,& fœtoribus è corpore prodeuntibus etiam pars affecta cognoſcitur. Si murmura in ventre percipiuntur, inteſtina ſunt offenſa;ſi ructus obueniat, ſtomachus laborat. Si concuſſo corpore ſonitus aquæ in pectore percipiatur, in thorace aqua eſſe cognoſcitur;ſi in ventre ille ſonitus edatur, aqua eſt in abdominis cauitate: ſi fœtor ex ore exit; vel dentes ſunt affecti, vel in ſtomacho vel in inteſtinis eſt corruptela.Si in alui fœcibus fœtor ille eſt,inteſtina ſunt affecta: ſi in vrinâ, vlcus veſicæ portendit.

A cauſis morbificis pars affecta cognoſcitur. A parentibus;quia ſi parentes aliquibus morbis hæreditariis laborarunt, quâ parte illæ fuerunt affecti; eâdem & proles affectas eſſe, ſuſpicio eſſe poteſt.

Ab ætate: ſic pueri doloribus dentium & inteſtinorum, vermibus,veſicæ calculo, ſolent laborare.

A ſexu; nam ſi mulier aliqua ægrotat, de affectu aliquo vteri mox incidit ſuſpicio.

Ab aſſumptis: ſic crapulâ cerebrum debilitatur, &c. à crudis & flatuoſis ſumptis, inteſtina flatibus implentur & dolent, ab vſu vinorum calidorum hepar offenditur & inflammatur: à frigidorum vſu nimia ingurgitatione ciborum, ſtomachus debilitatur. Si ſubeſt aëris vitium & corruptela, cerebrum, cor, pulmones affici poſſe iudicatur. Lepus marinus aſſumptus pulmonem peculiariter lædit, cantharides veſicam.

Ab exercitij genere: quia ſicut exercitia certum morbi genus indicare nata ſunt; ita & partem affectam, in quâ illud morbi genus ſubiectari ſolet:ſic pannorum infectoribus pulmo phthiſi infeſtari ſolet:deauratoribus & typorum fuſoribus cerebrum & nerui ſolent debilitari:nautis lien intumeſcere & corrumpi.

Ex partium etiam quarundam naturâ pars ægra aliquando cognoſcitur: ſic ſi dolor eſt, cognoſcitur malum non eſſe in parte inſenſibili. Sic ex pure eiecto cognoſcitur eſſe vlcus aut apoſtema:illud tamen in corde non eſſe certum eſt, quia cor neque vlcus, neque apoſtema ferre poteſt. Si cognoſcitur pars mandans, ex eiuſdem notitiâ deuenitur etiam in notitiam recipientis: nam pro certo tenetur illam affectam eſſe debere, quæ cum mandante ſympathiam ac ductum habet communem.

A iuuantibus & lædentibus etiam pars affecta cognoſcitur: ſi diuretica & renes expurgantia conferant, renes affecti cognoſcuntur; ſi clyſteres ſtatim dolorem ſedant, inteſtina; ſi ructus, ventriculus; ſi flatus emiſſi, inteſtina; ſi fœtida odorata & vterina iuuant; vterus affectus cognoſcitur. In vulnere ſi frigida valde nocent, neruus denudatus eſſe indicatur.

Ex morbi genere etiam pars affecta cognoſcitur:ſic in ſcorbuto certum

tum eſt lienem eſſe affectum; in paralyſi, neruos; in cachexiâ, hepar; in apoplexiâ caput. Si febris pallida virginum adſit, vterus laborare cenſetur.

CAP. IX.

Signa Diagnoſtica Symptomatum.

SYmptomatum pauca ſunt ſigna, nam ſymptomatum pleraque ſenſu ſunt manifeſta, & ipſamet ferè ſunt ſigna, ſaltem præcipua, omnium aliorum, & quia ipſamet inter omnia, ex quibus ſigna deſumi poſſunt, ſunt manifeſtiſſima; ideò nulla ſunt ſigna eorum; quia nulla eis ſunt manifeſtiora: ſignum enim debet eſſe manifeſtius ſignato. Nihilominus aliqua ſymptomata per ſe non ſunt adeò manifeſta; quare etiam & ipſa per ſigna ſunt inueſtiganda: & ſic præter ſigna morborum, cauſarum & partis affectæ, dantur etiam ſigna ſymptomatum: illa autem petuntur ab aliis ſymptomatibus manifeſtioribus. Symptomata, quæ inueſtigari poſſunt, ſunt, an facultas attractix ſit læſa: an retentio in membris non bene fiat: an concoctio, vel humorum in partibus maturatio an ſuppuratio in apoſtematibus non bene fiat: de quibus iam ordine.

An læſa ſit attractio cognoſcitur, ſi frigiditas corporis eſt aucta; nam calor attractionem iuuat; ſi corpus contabeſcit, ſine aliâ causâ manifeſtâ, & tamen coctio bona ſit, & nulla læſio expultricis appareat; ſi bonum alimentum, quod attahi debet, elabatur, vt ſanguis, chylus. Læſa attractrix lienis cognoſcitur ex arquato nigro; hepatis ex fluore alui chyloſo; folliculi fellis ex ictero.

Signa læſæ retentricis ſunt; ſi ſtatim cibi etiam indigeſti & poſt paucas horas exeunt; ſi adſit vomitus perpetuus; ſi exeunt illa, quæ retineri deberent, vt in epilepticis, ſtercus, ſperma, ſanguis: in phthiſicis ſudores, vomitus perpetui: in moribundis deiectiones perpetuæ.

Signa læſæ concoctricis: ſi æger frigidi ſit temperamenti, faſtidium cibi, abſentia famis tempore conſueto, ructus acidi, grauitas ſtomachi poſt aſſumptum cibum, vrina cruda tenuis, aquoſa cum craſſo ſedimento, excrementa mucoſa, pituitoſa, valde fœtentia, ſputum multum, vomitio aquæ multæ, mane adhuc pondus circa ſtomachum eſſe, ſi aſſumpta ſint cruda, frigida, dura, glutinoſa.

Defectus maturationis humorum in ſingulis partibus, cerebro, thorace, &c. etiam ſuis ſignis cognoſcuntur, vt & defectus ſuppurationis; quæ hic referre ſingula nimis longum foret.

SECTIO V.

De Signis Prognosticis.

PROOEMIVM.

HACTENVS de diagnosticis & anamnesticis, nunc de prognosticis. Pro quo sciendum est, quod scientia prognosticandi sit valde difficilis & incerta: quæ difficultas & incertitudo pendet à variis causis, vt hic immediatè patebit.

CAPVT I.

§. I.

HVius itaque difficultatis prognosticandi variæ sunt causæ, 1. quia in morbis multi effectus & mutationes proueniunt à causis externis superuenientibus, quas medicus non potest præuidere. Causæ illæ externæ sunt à cœlo, aëre, animi passionibus, quæ ægro aliquando contingunt, vt à tristi nuntio, iurgiis domesticis, &c. huc referuntur errata quæ committuntur tum ab ægro, tum ab adstantibus, tum ab ipso medico; quæ omnia faciunt, vt aliter eueniat in morbis, quam euenturum fuisset, si in nullo peccatum esset; talia motum, & morem & magnitudinem morbi possent variare; facere scilicet, vt ex paruis magni, ex benignis maligni euadant; possent crisim accelerare vel retardare; & possent esse causa, cur noui morbi contingerent.

2. Causa est, noui morbi superuenientes, siue ex erratis, vt iam dictum est, siue ex causis externis vel internis latentibus: ij enim totum decursum prioris morbi conuertunt, incipientes concoctiones impediunt, & destruunt, & naturæ conatus conuertunt, sæpeque faciunt, vt qui anteà videbatur conualiturus, noui morbi superuentu moriatur.

3. Causa est, quia in morbis sæpe vel iam turgent humores, vel postea turgebunt; tum autem inordinato motu per corpus fluctuant; ex quo motu incertum est, in quam partem humores sint incubituri; nam si in partem ignobilem ferantur, æger conualescit; si in nobilem, moritur. Hinc prædictio est incerta.

4. Causa est, quia, vt inquit Hipp. 8. *epid. text.* 8. *comment.* 26. *signa sæpe à similitudinibus sumuntur, circa quas sæpissimè error contingere potest.*

5. Causa

5. Causa est, quia cùm in morbis varia signa appareant, aliqua bona, aliqua mala; ad bene prognosticandum oportet illa signa inter se conferre, & conferendo iudicare, vtra aliis præualeant, & secundum ea prædicere: signa autem omnia inter se conferre,& iudicare, quænam inter ea efficaciora sint in significando, est valde difficile, vt Gal.demonstrat *cap.* 13. *lib.* 1. *de crisibus & 2. prognosticorum* 55. denique oportet conferre naturæ robur cum magnitudine morbi; hoc autem, præcipuè quando vnum ab alio non multum superatur, difficile est bene æstimare.

6. Causa est,quia futura debemus prædicere ex præsentium cognitione, seu vt effectus præsentium; at cognitio præsentium sæpe est incertissima: quare vt prædictio futurorum adhuc multò sit incertior est necesse.

7. Causa est, quia morbus sæpe est à venenatâ qualitate, & occultâ proprietate, cuius effectus sunt varij, admirabiles,ignoti;& partium mirabiles sunt consensus,propter quos eadem symptomata à diuersis membris affectis possunt prouenire.

8. Causa est, quia vt ait Auerrhoës 7. *Coll. cap.*21. *sicut in reliqua naturâ, sic in medicinâ nostrâ miracula eueniunt*: vnde multi morbi adiudicati non rarò reuiuiscunt.

9. Causa est, quia præsagitio in Medico tria requirit; summum studium, diuturnam praxin,& magnam memoriam omnium signorum,quæ toto morbi decursu contigerunt, vt sic ea valeat prudenter simul connectere, & conferre: at illa omnia pauci medici habent. Ergo, &c. & ideò prædictio non nisi medici experti est, qui longo vsu & experientiâ nouerit naturæ vires ex pulsu & aliis operationibus morborum causas & mores & necessitatem aut contingentiam futurorum effectuum ex causarum maiore vel minore efficaciâ æstimare;ideò Rhases 1. *continentis* 31. *monet*, ne medici statim respondeant ægris aut adstantibus, volentibus præscire, quidnam in morbo sit futurum, & Hipp. *in initio* 21. *prognosticorum* monet medicos, vt valdè sint cauti, tum in reliquâ arte, tum in prædictionibus; quia inquit,si prædictio successerit, erit in admirationem,sin minùs, in ridiculum.

Not. autem, quòd prædictio in omnibus morbis non sit æquè incerta, sed in aliquibus est certior, in aliis incertior. Dico.1. quòd prædictio in morbis malignis & exitialibus sit magis incerta; ratio est, quia habent incertos motus, vnde possunt sæpe medicum imprudentem decipere;tales enim furtim vitæ insidiantur sine magnis symptomatibus, etiam tum, cùm adhuc notæ concoctionis apparent. 2. Dico:certior & firmior est prædictio in morbis ortis à causa externâ manifestâ & cognitâ, & occasione recenti, quàm in ortis à causâ paulatim in corpore succrescente, vel quorum nulla causa cognoscitur: ratio est,quia in illis morbis quantitas causæ cognita est, quæ declarat morbi magnitudinem;in his verò, in quibus humor paulatim per annos coaceruatur, est difficillimum

causæ

causæ quantitatem metiri. Dico 3. prædictiones omnes sunt securiores in progressu morbi, quàm in principio morbi: causa est, quia in progressu morbi, quando morbus adultior est, & plura ac manifestiora se offerunt symptomata, magis est cognitus, quàm quando incipit, & quando symptomata nondum apparuere, nec ita sint euidentia. Accedit, quòd ex signis concoctionis mors vel salus optimè prædicatur: signa autem concoctionis post apparent, non autem in principio; & hæc est causa, propter quam Rhoses loco cita dixerit, medicum non debere statim prædicere in principio, sed solùm in progressu morbi.

Quæritur, an prædictio sit securior in morbis acutis quàm longis, 1. auctoritate Hipp. *lib. de naturâ humanâ*; vbi dicit, *in morbis, qui subito oriuntur, & quorum manifestæ sunt causæ, verissimas esse prædictiones*. prob. 2. ex eo, quòd Gal. *lib. de crisibus & diebus criticis* acutorum morborum, non autem diuturnorum prognosin explicauerit; quo videtur indicare, in diuturnis morbis nullam esse prognosin: nam si in illis maior certiorque esset prædicendi occasio, vtique non minùs prædictiones in diuturnis quàm in acutis tradidisset. prob. 3. quia signa criseos acutorum sunt maiora & magis clara, quàm diuturnorum; diuturnorum enim morborum materia magis altè infixa iacet præcordiis, & est frigida, & difficulter coquitur, & coctionis eius signa sunt obscura & tarda; & cum eorum humores sint frigidi ac lenti, non possunt à naturâ ita exactè expelli, sicut materia acutorum, quæ est tenuis & fluida; & ita diuturni morbi non ita profectè soluuntur vt acuti, & ideò magis repugnant, quàm acuti; & sic eorum prædictio est incerta, cùm sæpe recrudescant, quando putantur curari, quod non videtur ita fieri in acutis. 4. quia dictum est, errata, quæ in morbis contingunt esse vnam causam incertitudinis prædictionum; at plura errata contingunt in morbis longis, quàm in acutis, ob longitudinem durationis eorum. E. Hinc Rhases *Aphor*. 19. 21. Aphorismum exposuit his verbis: *acutorum incertus est exitus: Ergo incertior*, inquit, *erit exitus diuturnorum*.

Pro resolutione dico, prædictiones esse incertiores in acutis morbis, quàm diuturnis: hoc docent manifestè Hipp. & Gal. 2. *Aphor*. 19. & ratio est, quia in morbis acutis humores turgent, & in hanc vel illam partem feruntur. Ille autem humorum tumor siue turgentia est causa, cur prædictiones sint incertæ, vt supra. Denique in acutis humor est mordax, & ideò intempestiuè aliquando facultatem irritat: ex quo multa præter ordinem fiunt, & præcipuè in iis talis fit irritatio, qui biliosi sunt & acuto sensu prædití.

Ad argumenta in contrarium Respond.

Primò ad loca Hip. *lib. de natura humanâ*: non ibi velle Hipp. in morbis acutis esse magis certas, sed dicere, quòd in omnibus morbis tam acutis quàm diuturnis, in quibus morbi causa est recens, externa, & manifesta, prædictio sit certior quàm in iis, quorum causa est occulta & interna, & paulatim ac latenter in corpore genita.

Ad

Ad 2. Galenum ibi docere, morbos acutos quidem habere crebriores crises, non tamen negare,quin diuturni etiam suas habeant, etsi non ita manifestas. Interim tamen etsi crises acutorum, & signa criseos eorum sint clariora & euidentiora, non ideo sequitur, quod propterea signa exitus illarum criseon sint certiora.

Ad 3. Etiam materiam acutorum sæpe in præcordiis latere; & etsi signa critica sint certiora in acutis quàm in diuturnis, non tamen ideò sequitur omnia signa salutis vel mortis in acutis quàm diuturnis esse certiora; non enim signa critica sola sunt signa salutis & mortis, sed etiam multa alia, quæ tam bene, & quidem meliùs possunt ostendere quid futurum sit in diuturnis, quàm in acutis.

Ad 4. Propter diuturniorem morbi durationem posse plures errores committi in diuturnis, quàm in acutis; sed hoc est externum:& nos hic tantùm loquimur de certitudine prædictionis, quæ desumitur ex naturâ & essentiâ morborum, non de illâ quæ fit propter errata externa,quæ errata non comittuntur neque necessariò nec semper, & possunt non fieri,imò possunt interdum maiora fieri in vnâ horâ,quàm in multo tempore; cui accedit,quòd etsi in diuturnis possint committi plura errata, tamen quæ cõmittuntur in illis non sunt ita dãnosa sicut quæ committũtur in acutis;quia quæ committuntur in diuturnis possunt corrigi;datur enim tẽpus & curandi occasio,in acutis non itẽ:cùm occasio sit præceps in acutis; & erratum paruum in maximis morbis etiam fit magnum.

Cùm igitur prognosis difficilis sit ac incerta, quæritur quomodo se medicus gerere debeat, vt sine errore prognosticet. Dicit Celsus *lib.6. cap.3.* Medicum vt omnia signa,ex quibus prædicere debet,obseruet,debere assidere ægroto in lumine, & ex opposito eius; ratio est; vt cùm maxima signa, salutis vel mortis ex colore vultus, linguâ, nasi acumine, oculorum splendore vel cauitate petantur,ipse illa omnia discernere debet, quod non posset bene facere, si ægrum in tenebris iacentem visitaret. 2. debet medicus videre, vt in morbis malignis acutis, & generatim in morbis, in quibus diximus incertam esse prædictoinem, non facilè aut temerè iudicet, sed cum quadam dubitatione. 3. Etiam cum signa coctionis & salutis adsunt, adhuc non debet medicus absolutè prognosticare, nisi cum illâ clausulâ (nisi error aliquis committatur). Sic faciebat semper Galen. vt ipse refert, *libro de constitutione artis cap.*18. *&* 1. *de diebus decrotoriis cap.*11. sæpissimè enim errores & externæ causæ incidunt, quæ totum bonitatis statum ex improuiso immutant: iis causis tantum tribuit Galen. vt 6. *de morbis vulgaribus cap.* 8. dixerit, *silenum custodem palæstræ ob aquæ potum interiisse; & alium quendam mortuum esse, eò quod intempestiuè sunatus esset, vt refert ibidem lib.1.sect.3. comm.29.* 4. debet Medicus cauere, ne suas prædictiones faciat in principiis morborum: epiphænomena enim signa,ex quibus de salute & morte iudicatur non statim,sed postmodum apparent: hinc Galen.dicit 3. *de locis aff. cap.3.* Se nunquam in suis prædictionibus errasse, eò quòd semper signa

coctionis expectaret, antequam prædiceret, etenim 3. *de crisibus cap.* 8. dicit, se nunquam vidisse morientem, cui signa concoctionis apparuerint. 5. debet cauere, ne faciat suas prædictiones, quamdiu humores turgent, & sunt inquieti; sed quando iam quieuerunt: alioqui prædictio erit incerta & temeraria. 6. non debet Medicus prædicere ex vno signo solo, sed ex omnibus simul collatis; & debet omnia signa inter se conferre, & secundum ea, quæ præponderant, debet suam prædictionem facere; ex quo non debet signa semper numero sed dignitate inter se comparare: vnum enim signum solum aliquando plus indicat, quàm multa alia simul sumpta; maximè autem debet virium robur cum magnitudine morbi conferre: ex eâ enim tota ratio exitus morbi ad vitam vel ad mortem pendet. 7. Medicus potest multò esse facilior in prædicendo mortem quàm vitam; nam si promittat vitam & contingat ægrum mori, infinitam parit calumniam; putatur enim per ignorantiam suam mortis causa esse; sed si mortem prædicat, & æger conualescat, non refert calumniam, sed potiùs gratiam; & putatur morbum lætalem suâ doctrinâ & diligentiâ superasse: & sic etsi malè prædixit, tamen bene curauit, quòd homines pluris faciunt, quàm bonam prædictionem. 8. non debet medicus temerè prædicere mortem; vel si prædicat mortem non debet tamen ipsi ægrotanti dicere, sed solùm adstantibus: nam imprimis per hoc æger consternatur & desperat, ex quo morbus ingrauescit. Secundò; quia medicus, qui prædicit mortem, facilè ab ægro aut amicis dimittitur, & aduocatur alius, qui promittit sanitatem; putant enim eum qui prædicit mortem, de propriis viribus diffidere; & credunt fortè morbum non esse adeò difficilem, sed medicum esse tam indoctum, qui non valeat talem morbum curare; & sic factâ prognosticatione de morte, & tamen superueniens secundus casu morbum curet, omnis prioris medici fama destruitur.

Quæritur, quid medicus in morbis debeat scire prædicere; seu quarum rerum prognostica sint signa? Hipp. *lib. de diebus decretoriis in principio*, & 3. *Epid. sect.* 3. *in fine*, docet medicum debere tria scire prædicere. 1. futuras anni tempestates, ac morbos, qui ex illis oriuntur, seu morbos, sanis euenturos. 2. præsentium longitudinem seu breuitatem. 3. morborum præsentium exitum ad vitam vel ad mortem. Verùm futuras anni tempestates & morbos, qui sanis ex iis proueniunt, docere non est huius loci, nec hoc solent medici communiter tractare inter prognostica; nam inter prognostica non tractant medici de morbis, qui sanis sunt euenturi, sed quis exitus ægri ex præsenti morbo sit futurus. Restat igitur, quòd duo reliqua debeant prædici; sub exitu autem ad vitam vel ad mortem continetur modus exitus eorundem.

§. II.

§. II.

Signa Prognostica quid significent.

Per Prognostica tria colligi & præuideri debent: 1. exitus morbi ad vitam vel ad mortem, id est, an æger sit conualiturus an moriturus. 2. morbi breuitas vel longitudo, id est, an diu sit duraturus, necne. 3. modus exitus, id est, quomodo & quâ ratione morbus sit finiendus, an per crisim, an simplicem solutionem: & si per crisim, quo tempore, & per qualem crisim, & per quas vias: si per solutionem, quo etiam modo, & quâ ratione illa sit futura. De illis ergo tribus distinctè tractabimus.

§. III.

Signorum Prognosticorum fontes.

Signa omnia vel sunt causæ, vel effectus, vel coëffectus suorũ signatorũ signa prognostica non possunt esse effectus; quia quando aliquid est signũ vt effectus, tunc est signum suæ causæ: ergo quod est signum vt effectus, debet esse signum alicuius, quod est prius: nam causa est prior suo effecto: ergo quod est signum vt effectus, non potest esse signum alicuius futuri. Ex quo sequitur, quòd prognostica signa non possint esse signa vt effectus. Quando verò aliquid est signum vt causa; illud est signum sui effectus; effectus autem est posterior; itaque præsentis vel futuri: præsentis, quia aliquando effectus est simul cum suâ causâ: futuri quia aliquando post sequitur; ergo quæ debent esse signa futurorum, ea debent esse signa vt causa. Coëffectus etiam possunt indicare futura; nam quæ sunt signa vt coëffectus, indicant coëffectum, sic nimirum, si vnus effectus adest, ergo etiam alium effectum adesse vel adfore necesse est. Signa ergo prognostica sunt signa vel vt causæ, vel vt coëffectus. Nonnulla significant vt causæ; vt morbus, causa morbi, pars affecta, naturæ vires, & omnia, quæ ad naturam referuntur, vt consuetudo, temperamentum, ætas, &c. Sic si morbus sit malignus in parte nobili constitutus, si causa eius venenata, copiosa, in occulto latitans, futuram mortem indicant, per hoc quòd mortem faciunt, & sic sunt signa mortis vt causæ. Nonnulla significant vt coëffectus, & talia signa sunt symptomata; omnia enim symptomata inter se sunt coëffectus, id est, effectus procedentes ab vnâ eademque causâ, nempe morbo: & sic vnum symptoma indicat alterum futurum vt coëffectus. Vbi tamen adhuc notandum, quòd symptomata, quæ mortem faciunt, vt difficultas respirandi, dolor intolerabilis, vigiliæ immodicæ, superfluæ euacuationes, & plerumque reliqua symptomata indicant mortem, vel futurum in morbis euentum vt coëffectus: sic stridor dentium, conuulsio, delirium inquietudo, spontaneus fluor lacrymarum & excrementorum, sudor frigidus, lingua arida, oculi caui, nasus acutus & similia infinita,

significant mortem non vt causæ; quia ista mortem facere non possunt; sed significant vt coëffectus, quatenus etiam indicant mortem futuram esse, & effectus istius causæ, cuius etiam ipsi sunt effectus, indicant: ergo symptomata futurum statum & vt causæ & vt coëffectus indicant: nam in quantum sunt symptomata, non indicant in ratione causæ, sed tantùm in ratione coëffectus; quia symptomata quando indicant in ratione causæ, tunc non indicant vt symptomata, sed quatenus, cùm modum excedunt, naturam causæ induerunt; tunc etiamsi ratione morbi quidem sint symptomata, tamen vi illius, quod induunt, sunt causæ morbificæ; & sic symptomata vt symptomata non indicant futura, nisi vt coëffectus, non vt causæ. Prognostica, quæ indicant vt causæ, sunt certiora; nam talia sunt causæ eorum, quæ prædicuntur. Futuri autem euentus ex nullo meliùs, quàm ex præsentiâ causarum cognoscuntur. Coëffectus sæpe etiam optimè indicant futura, præsertim cùm causæ, ex quibus ea prædici deberent, sunt latentes; sæpe enim morbus & morbifica causa latent; tunc autem ex symptomatibus & effectibus, qui manifesti sunt, futura meliùs cognoscuntur: talia autem symptomata & effectus sunt coëffectus eorum, quæ indicantur. Cùm igitur futurorum omnium duæ sint causæ, morbus & natura, quæ inter se luctam ineunt, & quicquid in morbis fit ab illis duobus necessariò fit; ideò ab illis duobus necessariò ac præcipuè omnia prognostica sunt desumenda; maximè ex comparatione eorum inter se; sicut enim ex consideratione luctantium colligitur, quis sit futurus euentus, ita etiam ex consideratione naturæ & morbi luctantium inter se & omnia reliqua, à quibus prognostica desumi possunt, ad ea referuntur: ad morbum refertur morbi causa interterna & externa, subiectum morbi, id est, pars affecta, symptomata, &c. ad naturam, habitus consuetudo, ætas temperamentum, &c. Ab his ergo omnibus prognostica desumuntur. Ad ea ergo procedendum, ponendo de prognosticis primò regulas quasdam generales; posteà particulares à particularibus fontibus desumptas.

CAP. II.

Signa Prognostica exitus morbi ad vitam vel mortem: & primò, Regula generales.

1. QVò plura concurrunt signa eiusdem vel diuersi generis, eò certiùs est præsagium.

2. Signa multa mala, etiamsi per se non sint peniciosa, tamen concurrentia mortem indicant.

3. Aliquando ad conualescendum omnia signa bona adesse debere est necessum ad moriendum autem sufficit aliquando adesse vnum malum: sic si aliquis pus expuat, in quo nulla tamen alia signa praua appareant,

reant, illud vnum tamen malum, scilicet sputum puris, est lætale, & non obstantibus omnibus bonis, indicat mortem secuturam.

4. Aliqua signa mala, si non sunt valde mala, ab vno signo bono aliquando superantur; & aliquando vnum signum egregiè malum potest multa signa bona facere suspecta.

5. Bona signa sæpe malum prænunciant; sed talia signa quidem non sunt bona, sed non apparent mala: sic si grauia symptomata, vt dolor, nimiæ vigiliæ, delirium, sitis inextinguibilis, &c. aliquando in morbis cessantes sine ratione, cùm scilicet nec morbus ipse videatur diminui, nec signa concoctionis adsint, videntur illa signa esse bona, sed tamen sunt suspecta & malum prænuntiant; indicium enim sunt vel materiam dolorem & alia symptomata inferentem, aliò transferri, & partem aliquam principem posse inuadere, vel calorem extingui, vel facultatem aliquam emori, sc. sensitiuam: sic in phreniticis, si illi, quia antea furebant, quieti euadant, & modestè loquantur, sed tamen interim morbus non diminuatur, videtur esse bonum signum, sed est malum, quia indicat, quòd morti proximi sint.

6. In aliquibus morbis aliqua signa sunt lætalia, quæ in aliis non sunt mala, vel saltem non indicant magnam prauitatem, aliqua enim in aliquibus sunt à naturâ, & in iis non sunt mala; in aliquibus sunt ex morbo, & sunt pessima: sic aliqui habent ex naturâ pulsus inæquales & paruos; aliqui colliquationes vrinis innatantes; aliqui naturaliter inter dormiendum dentibus strident; aliqui palpebras inter dormiendum non claudunt; quæ omnia signa in acutis morbis essent lætalia, si non essent à naturâ; sed quando sciuntur esse à naturâ, tunc non sunt mala. Sunt aliqua signa, quæ sequuntur naturam morbi, & talia non sunt lætalia: sic delirium aut vigiliæ in phrenitide non sunt signa pessima aut lætalia; quia sequuntur naturam phrenitidis, & in phreniticis solùm designant speciem morbi; at in morbis aliis magis designant prauitatem. Mictus inuoluntarius in paralysi, somnus in læthargo non sunt signa prauitatis, sed tantùm signa pathognomonica affectus. Distinguendum ergo est, an symptomata morbi naturam, an verò morbi morem sequantur. Sunt quidem talia signa in morbis illis, quorum speciem sequuntur, mala eatenus, quatenus indicant morbum, qui est malus; sed multò sunt deteriora in aliis morbis, in quibus non proueniunt ex naturâ morbi, sed superueniunt propter morbi magnitudinem, & malum morem: quia in eis significant prauitatem; peiora autem sunt signa, quæ indicant prauitatem, quàm illa quæ tantùm indicant morbi speciem.

7. Aliquando eadem signa sunt bona, aliquando pessima: sic pessima symptomata sæpe sunt bona, si concoctionem sequantur, & in die critico fiant, ac crisim futuram indicent: sic inquietudo, delirium, anhelatio, cardialgia, sunt quidem pessima in se signa; sed si concoctionem sequantur, sunt optima, & sunt signa critica, id est, futuram crisim indicantia.

8. Mala ſigna quæ intermittunt, ſunt mitiora continuis: ſic ſi alicui morbo ſuperueniat conuulſio, delirium, dolor, euacuationes immodicæ, &c. quò illa ſymptomata ſunt magis continua, eò ſunt peiora; ſi verò intermittunt, etſi per ſe ſint mala, ſunt tamen continuantibus meliora.

9. Mala quæ præter rationem eueniunt, non ſunt formidanda: ſic ex humorum commotione, vel prauis ex aliquâ parte vaporibus aliò propulſis, varia aliquando oriuntur ſymptomata, quæ tamen, ſi morbus periculo vacet, ſeu ex naturâ ſuâ non ſit periculoſus, nullum etiam periculum minantur.

10. Si quid, quòd iuuare ſolet, noceat, & quidem eo tempore, quo deberet eſſe vtiliſſimum, eſt lætale: Sic Hipp. *in quo morbo ſomnus laborem facit, eſt lætale:* Si ſomnus, qui aliàs in morbis ſolet deſiderari, & plerumque eſſe bonus & alleuiare ægros, debilet, eſt lætale; indicat enim roboris & virium maximam deiectionem.

11. Meliorum contraria ſunt peiora; ſic meliora ſunt ſalubriora, ſi quarto die appareant, quàm ſi alio die: & contra peiora ſunt ſigna mala, quæ illo die apparent, quàm quæ alio; nam quæ bona ſunt, ea ſunt meliora diebus decretoriis, quàm in aliis; è contra verò, quæ ſunt mala, peiora ſunt in die decretorio, quàm in alio.

12. Quicquid ſalubre eſt, id omne ſalubrius eſt, dum eſt æquale, quàm dum eſt inæquale; & contra quod malum eſt, eò eſt deterius, ſi eſt æquale: ſic in vrinis bonum ſedimentum melius eſt, ſi eſt læue & æquale; ſedimentum verò malum eò eſt peius, quò eſt æqualius: ſic pulſuum parua inæqualitas melior eſt, ſi ſit inordinata, peior ſi ſit ordinata; cùm tamen contrà ordo in aliis pulſibus ſit laudabilis; in prauis tamen inæqualitatibus eſt culpabilis; ſic ſudor ex toto corpore effluens calidus melior eſt eo, qui per aliquam partem tantùm effluit, ſi modò morbus ſit vniuerſalis; frigidus verò ſudor ex toto corpore effluens peior eſt eo, qui tantùm ex aliquâ parte effluit: malum quò plures partes occuparit, eò deterius eſt.

13. Remotio & abſentia illorum, quæ obſiſtere poſſunt, facit prædictionem certiorem, ſic ſi futura criſis per ſudores expectetur, longè certior euadet, ſi vrinas intercipi contigerit; indicium enim eſt, quòd natura ſerum futuris ſudoribus euacuandum reſeruet: ſic ſi per ſanguinem euacuatio ſit futura, certius eſt ſignum, ſi aluus ſupprimatur.

14. Contraria contrariis ſuperuenientia ſunt bona: ſic hyems tollit morbos æſtiuos, æſtas hyemales: ſic pueri, qui morbo comitiali laborant, ſuperueniente mutatione ætatis liberantur: ſic ſuppreſſioni ſuperueniens euacuatio eam tollit: ſic hæmorrhoïdes lienoſis ſuperuenientes, eos curant, & hæc de regulis generalibus; nunc de particularibus.

CAP. III.

Regulæ particulares de morbi exitu salubri vel insalubri.

1. EXitus morbi ad vitam vel ad mortem ex duobus colligitur, robore naturæ & morbi magnitudine; vtrum eorum vicerit, sciendum hoc morbus terminabitur; quapropter illa duo debent inter se conferri, & ex eorum inter se collatione, quid euenturum sit, apparebit; etenim si vires non sint fortes, & morbus sit valde magnus, poterit eas prosternere & mortem inferre: si vires sunt magnæ, etiamsi morbus sit magnus, modò non sit nimis magnus, adhuc potest natura eum superare: si vires sint debiles, & morbus sit magnus, necessariò debet esse exitus ad mortem. Itaque ab his duobus prognostica euentus desumuntur, & ideò ad certò prædicendum oportet inuestigare signa, quibus morborum ac virium magnitudo cognoscitur, & illa tum inter se collata inseruiunt pro signis prognosticis.

2. Morbi aliqui suâ specie ac naturâ sunt exitiales, tales sunt lepra, cancer, podagra inueterata, phthisis confirmata, spasmus, hydrops, pestis, apoplexia, scirrhi partium principium, &c. In morbis malignis prædictiones sunt incertæ, quia occultâ vi statim cor spiritusque aggrediuntur; sic in peste aliquando omnibus functionibus vtentes, & vix ægroti apparentes, breui post mortui concidunt, & hæc regula desumpta est à proprio more morbi.

3. Quæ desumuntur à morbi magnitudine: morbi magni periculum inferunt; magni dicuntur absolutè, vel in comparatione ad vires. Magni absolutè sunt, qui oriuntur vel à causâ magnâ, vel qui magna symptomata inducunt, vel lædunt partes principes aut ad vitam valde necessarias, vel multas simul partes occupant. Maius est periculum, quò plures magnitudinis causæ concurrunt. Si morbus sit magnus ratione causæ & ratione partis affectæ, erit maior, quam si sit tantùm magnus ratione vnius: vt si cruda & magna intemperies occupet cor, maior est morbus, quàm si tantùm magna esset, & si tantùm cruda occuparet: vel si occuparet, & non esset magna. Magnus est etiam morbus, etsi sit in parte ignobili, qui in suâ specie est magnus, & magna symptomata infert: sic inflammatio in parte ignobili, si sit magna & inferat magna symptomata, nempe continuam febrem, aut gangrænam, erit morbus magnus. Magnus etiam potest haberi morbus, in quo materia turget in comparatione ad vires; qui magni morbi esse possunt, qui pueris, grauidis, senibus, tenerioribus, vel à prægresso alio morbo debilitatis, eueniunt, qui ex se non sunt magni, neque essent si euenirent hominibus robustis.

4. Quæ desumuntur ab aliis morborum differentiis, vt:

A numero; sic morbi simplices sunt leuiores compositis; & inter compositos confusi sunt leuiores implicitis; plures morbi simul concurrentes maius periculum adferunt, quàm vnus solus.

A loco: morbi, qui multas partes occupant, sunt grauiores propriis & peculiaribus alicui parti: qui nobiles partes occupant, grauiores sunt iis, qui ignobiles.

A motu: sic in acutis morbis incertæ sunt prædictiones ad vitam & mortem; ratio est, quia, vt suprà dictum, ij fiunt ab humoribus tenuibus mobilibus, & turgentibus, prout in hanc vel illam partem fluctuant & decumbunt, possunt causare mortem prout in aliam salutem.

Acuti morbi sunt periculosiores, longis, & curatu difficiliores: periculosiores, quia fiunt ab humoribus calidissimis in venis ac locis cordi vicinis putrescentibus, inferunt maxima symptomata, quibus natura statim superatur: sunt etiam difficiliores curatu, quia vt est dictum, sunt maiores & periculosiores; tales enim sunt maiori diligentiâ & prudentiâ curandi, quàm faciles, & non periculosi. 2. quia, quæ in acutis mouenda sunt, moueri debent in principio; principium autem facilè transit antequam medicus aduocetur, vel iam vocatus antequam morbum cognoscat; & sic interea præterit occasio agendorum. 3. Quia in acutis est breue spatium, intra quod si auxilium non prosit, æger moritur, & non datur tempus experiendi aliud vel diu deliberandi; & si quid peccatum est in curâ, non potest recuperari aut restaurari: at in morbis longis, si in aliquo est erratum, error longinquitate temporis potest corrigi, & non est periculum. Hinc Hipp. 1. *de ratione victus text.* 8. magis laudat illos medicos, qui in morbis acutis minùs delinquunt; ac si diceret, quia non errare est operosum. Et Celsus *lib.* 3. *cap.* 1. dicit, magis condonandum esse medico, qui non potest acuto morbo laborantes sanare, quàm qui non potest sanare laborantes morbo longo.

A tempore: morbi inueterati sunt deteriores & difficiliores curatu quàm recentes. Hæc regula de morbis longis loquitur; nam acuti non possunt inueterari. Hoc docet Hipp. *libro de locis in homine*, atque ideò Aëtius *lib.* 1. *Chronicorum in proœmio* dicebat, *in morbis longis dilationem medelæ esse malam*; *nam ob cunctationem*, inquit, *in vitia incurabilia fit prolapsus*; ratio est, quia impacti frigidi humores paulatim calore corporis condensantur, & lapidescunt in membris, & quotidianâ accessione aliorum multiplicantur; & tandem temperamentum naturale membri, in quo fiunt, penitùs destruunt, & paulatim omnes alias partes in consensum trahunt. Ex quo notandum, quod etsi dictum sit, acutos esse peiores longis, hoc de longis recedentibus non de inueteratis est intelligendum: nam longi inueterati tam sunt mali, quàm acuti, immò peiores. Hinc dicit Aurelianus *in diuturnorum curatione*, quòd acutæ passiones sponte suâ soluantur, naturâ vel fortunâ adiuuante; longi verò & inueterati solâ medici peritiâ soluuntur; & dicit ideò curationem tardarum passionum medico æternam gloriam parare.

A

A modo inhæsionis: morbi qui inhærent κατὰ ἕξιν, sunt peiores iis, qui inhærent κατὰ σχέσιν, id est, qui tantum inhærent per modum dispositionis, sunt faciliores iis, qui inhærent per modum habitus. Hæc regula cum præcedenti ferè consentit. Morbi per idiopatheiam sunt peiores iis, qui sunt per sympatheiam. Quæ regula potest intelligi dupliciter, vel comparatione ad ipsam partem affectam, vel comparatione ad totum corpus: grauiùs laborat semper pars affecta morbo per protopatheiam, quàm morbo per sympathiam; quia in morbo per protopatheiam causa est præsens, & in ipsâ parte affectâ; In morbo per sympathiam abest, & per interualla partem afficit. At in comparatione ad totum, aliquando morbi per sympathiam sunt peiores iis, qui fiunt per protopathiam: vt si partes ignobiles laborent per protopathiam visceris, vel alicuius partis incurabiliter ægræ, difficiliùs laborabunt, quàm si proprio vitio laborarent. Fixa mala sunt deteriora mobilibus; indicium enim est, quòd humores sint solidi, densi, viscidi; & ita membris impacti, vt dissolui, conuelli, & deduci nequeant: at si mala situm mutant, indicium est, humores mobiles esse, & facilè à naturâ excussum iri: & ideò dolores & mala, quæ antea fixa erant, mobilia fieri, est bonum signum.

Cap. IV.

Alia prognostica exitus morbi ad vitam vel ad mortem à morbi causa desumpta.

Causæ aliæ sunt internæ, aliæ externæ; Ab externis sumuntur prognostica sic.

1. Periculosior est morbus, cuius causa est occulta, ac latens, ac paulatim in corpore concreta, quàm cuius est manifesta. Hinc dicit Hipp. 2. *de naturâ hum. cap.* 8. quod morbi, qui celeriter fiunt, & quorum occasiones sunt manifestæ, quàm maximè periculo vacent; tum enim qualis quantaque causa sit, cognoscitur: sic sæpiùs constat *in Epid. libris* eos præter expectationem grauiùs habuisse, quibus morbus clam fuerat collectus. Causæ autem manifestæ & recentes Galen. teste, sunt hæ: æstus, refrigerationes, vigiliæ, ebrietates, lassitudines, &c. ab aëre porrò præcipua prognostica sumuntur. Hinc Hipp. *in prognosticis* iubet considerare, an in morbis sit aliquid diuinum; vbi Galen. *in commentario* per *diuinum* intelligit aërem; quasi diceret, considerandum esse in morbis, an causa fouens eosque generans non sit aër. Ab aëre, frugibus aquis, &c. fiunt morbi communes, quorum aliqui sunt endemij, aliqui epidemij, aliqui sporades seu proprij.

2. Endemij sunt leuiores, epidemij peiores. Epidemij autem alij sunt

ſimplices alij peſtilentiales: peſtilentiales omnium ſunt grauiſſimi. Semper autem morbi epidemij habent aliquam malignitatem coniunctam: ſic pleuritides epidemiæ ſemper ferè ſunt peſtilentiales, & magis lætales aliis.

3. Morbi autumnales ſunt aliis grauiores; Ver ſaluberrimum eſt: ratio eſt, quia vires à progreſsâ æſtate ſunt debiliores, & materia morbifica eſt melancholica; & humores, qui à calore aëris prægreſſi ſunt attenuati, in autumno ob ſuperueniens frigus introrſum ad partes nobiles vergunt.

4. Ab internis cauſis prognoſtica ſic ſumuntur. Quò plures concurrunt cauſæ morbificæ diuerſi generis, tantò grauius eſt malum: ſic ſi quis calculoſus & imbecillo ventriculo laborans corripiatur febre, tres obtinebit cauſas diuerſi generis, vnde ægriùs ſanabitur.

5. Intemperies actiuæ faciliùs curantur, quàm paſſiuæ; intemperies humida faciliùs quàm ſicca: ratio eſt, quia plura inueniuntur remedia exſiccantia quàm humectantia.

6. Quidam morbi ex pituitâ ſunt periculoſiores, quidam ex bile; periculoſſimi, qui fiunt ex bile & melancholiâ aduſtâ.

CAP. V.

Alia prognoſtica morbi exitus ad vitam vel ad mortem à partibus.

1. Morbi principibus partibus inhærentes ſunt peiores iis, qui inhærent partibus ignobilibus: ſic periculoſior eſt phlegmone in pulmone, quàm in cruribus.

2. Morbi inhærentes partibus inſigni facultate expultrice præditis, faciliùs curantur iis, qui inhærent partibus debili expultrice præditis.

3. Mala, quò plures partes occupant, eò ſunt deteriora.

4. Malum foràs vergere, & ab affectâ parte quàm longiſſimè recedere, bonum eſt; contrà, malum: ſic in pulmonis affectibus ſeu phlegmone obſceſſus crurum ab Hipp. bonus dicitur: ſic ſi anginâ laboranti tumor in collo fiat, bonum eſt; foràs enim morbus profertur; è contrà, cùm tumor foràs prouenerat, eum ſtatim deliteſcere, & difficultatem reſpirandi augeri, malum eſt; indicat enim intro vergere. Hominibus ardente febre laborantibus, quos ſacer ignis externè corripit, inquit, Hipp. *in libris Epidem.* bonum eſt; aliis eâdem febre laborantibus, quos ignis ille non corripit, malum: ſic in febribus acutis parotides poſt aures, bubones peſtilentiales fieri, bonum eſt; non quidem per ſe & ſimpliciter, ſed ſaltem eſt meliùs; indicat enim materiam venenatam foràs vergere, & non intus in venis ac prope cor remanere.

5. Eodem

5. Eodem modo humores à partibus nobilibus ferri ad partes ignobiles, bonum. Quæ regula cum priori ferè concordat; cùm internæ partes sint nobiles, externæ ignobiles; possunt tamen etiam internæ esse ignobiles; & sic non tantùm ad externas partes malum ferri est bonum, sed etiam ad internas ignobiles.

§. II.

Prognostica exitus morbi ad vitam vel ad mortem à naturâ ægrotantis desumpta.

1. Robusti, si morbis capiuntur, magis quàm valetudinarij periclitantur; ratio est, vt inquit Galen. quia corpora imbecilla rarò afficiuntur à causis magnis; quia non tardant ægrotare donec causa sit magna, sed à quâuis minimâ causâ statim læduntur; talis autem causa facilè tolli potest; at robusti, & qui nunquam ferè ægrotant, non læduntur à paruâ causâ, sed tantùm à magnâ: itaque antequam ægrotant, magnam causam subesse est necessarium, est alia ratio; quia imbecilli dum sæpiùs morbis diuexentur, sæpiis remediis vtuntur; quo fit, vt nulla quantitas humorum in eorum corporibus coaceruari possit; at robusti confidentes robori naturæ, nunquam; quo fit, vt temporis spacio plurimi in eis humores congregentur.

2. Nemo facilè sibi contrariis corripitur morbis; facilior enim est excessus in symbolum, quàm in dissymbolum: sic frigidi non facilè corripiuntur morbis calidis, nec contrà; vnde fit, vt illi magis periclitentur, quorum naturæ, ætati, regioni, &c. morbus non conuenit, quàm contrà; ratio est, quia in morbis similibus naturæ, ætati, regioni, &c. non est tantus excessus, quantus in dissimilibus & contrariis; & ideò cùm quis laborat morbis contrariis, indicatur in eo magnitudo causæ; maior enim est causa, quæ frigidum potuit perducere ad excessum caloris, quàm quæ calidum: sic qui est calidus in 4 si cadat in morbum calidum ad 2, non recedit à naturâ, nisi ad duos gradus at si frigidus in vno gradu ad eundem gradum caloris perducatur, recedit à naturâ ad plures gradus: sic febris in iuuene non est tam periculosa quàm in sene: hinc dicit Hipp. *in Aphor. senibus, si acutis morbis corripiantur, non esse spem salutis.* Et alibi, *in calidis regionibus calidi magis morbi generantur, & minùs sunt periculosi:* & positis duabus febribus magnitudine paribus illa periculosior est, quæ fit in hyeme, quàm quæ in æstate. Contra hanc regulam dici potest; morbos similes naturæ, ætati, anni tempori esse difficiliores contrariis; quia similes fouentur & augentur à naturâ, ætate, anni tempore, similibus: contrarij verò oppugnantur. Sic dicit Galen. senes si frigidis morbis corripiantur, difficiliùs curari, & alibi, grauedines & raucedines in valde senibus non curantur. Sed Respond. opus esse distinctione: morbi

contrarij vel ſunt acuti vel longi, vel incipientes & parui, vel firmati, vel magni. Acuti morbi contrarij generaliter ſunt peiores ſimilibus; ratio eſt, quia in illis magnitudo cauſæ ſignificatur: & contrà, ipſos à naturâ, ætate, regione, anni tempore oppugnari, parùm eis prodeſſe poteſt, quia citò finiuntur ita vt vis oppugnatiua eorum parum momenti adferre poſſit. In morbis longis, qui diu durant, diu ſemper à naturâ, ætate, regione contrariis oppugnari multùm prodeſſe poteſt. Inſuper ſic eſt diſtinguendum: ſi morbi ſimiles ſunt parui, longè ſunt faciliores contrariis; ſed ſi ſint valde magni, tunc etiam ſunt tam mali quàm contrarij: quia etſi contrarij habent vnum malum, ſcilicet magnitudinem cauſæ; ſimiles habent aliud malum, quòd ſcilicet, dum à naturâ foueantur, paulatim ad extremum exceſſum perueniant; & ſic æquè ac contrarij ſunt periculoſi.

3. Mala ſunt, quæ præter conſuetudinem facit æger: ſic *ex modeſto homine ferox, reſponſio mala*, inquit, Hipp. taciturnos ex naturâ ſuâ in morbo fieri loquaces, delirij ſignum eſt.

4. Quæ ſunt à naturâ, etſi ex ſe videantur mala, non ſunt tamen pro malis habenda; ſimilis regula ſupra poſita eſt: ſic aliqui habent ex naturâ ſuâ pulſus intermittentes & languidos: aliqui dormiunt oculis apertis: aliqui inter dormiendum dentibus ſtrident, quæ omnia in morbis acutis habentur pro peſſimis ſignis, quando ſc. oriuntur à magnitudine cauſæ; ſed cùm fiunt à naturâ non indicant cauſæ magnitudinem, & ita non ſunt mala.

5. Qui inclinationem naturalem habent ad aliquem morbum, vti facilè in eum incidunt, ita quoque difficiliùs ab eo liberantur. Sic Hipp. 1. *epidem. comment.* 1. *textu* 18. inquit, *& maximè moriebantur, quibus natura vergebat ad phthiſin*, id eſt, qui ad phthiſin habent naturalem inclinationem.

6. *Qui naturâ admodùm craſſi ſunt & obeſi, citiùs intereunt*, inquit, Hipp. 1. *Aphor.* 44. *quàm qui graciles*; ratio eſt, quia tales exiguo calore ſunt præditi, & quia eorum venæ ſunt anguſtæ & ſtatim ſuffocantur.

7. Ægros in morbo ſibi plurimùm in vultu diſſimiles eſſe factos, eſt malum; cauſæ enim magnitudinem indicat; ideò bonum eſt, medicum ægros nouiſſe in ſanitate, vt indicet, quantum in morbo à naturâ receſſerint: ſic aliqui naturaliter habent oculos cauos, cæſios, obſcuros, foſſas circa palpebras oculorum cæruleas, quæ ſi à morbo contingerent, malum ſignificarent; cùm à naturâ, minimè.

8. Ex complexione naturali ægrotantis poteſt vel diuturnitas vel magnitudo morbi cognoſci; nam ſi æger eſt bilioſus, ſuſpicamus morbi cauſam eſſe bilioſam; ſi pituitoſus, pituitoſam; ex cognitione autem cauſæ cognoſcimus, an morbus celerem motum ſit habiturus, necne. Ab ætate, etiam prognoſtica deſumuntur; omnes morbi magni per

per ſenium ſunt maiores; quia calor natiuus & facultates omnes in illâ ætate ſunt debiliores.

9. *Senes iuuenibus minùs ægrotant; qui autem longi morbi eis eueniunt, maxima parte vſque ad mortem eos comitantur*, inquit Hippocr. 7. *Aphor.* 39. & iterum 4. *raucedines & grauedines in valde ſenibus concoctionem non admittunt*, dicit etiam Galen. quòd & nephritis, & podagra & paralyſis, & aſthma, & tuſſes ſenes vſque ad mortem comitantur. Sic etiam ab Apoplexiâ ægrè liberantur.

10. Qui aliquem morbum ingenitum habet; ægriùs ab eo liberatur; morbi enim hæreditarij difficiles & ferè impoſſibiles ſunt curatu.

11. Prægnantes morbis acutis corripi eſt lætale, & eò magis, quò fœtus eſt maior; ratio eſt, quia in illis facilè vires proſternuntur; tum etiam, quia illis nec venæ ſectio, nec purgatio, nec vlla magna remedia adhiberi poſſunt, quæ tamen in morbis acutis ſunt neceſſaria.

12. In mulieribus & timidis hominibus mala ſunt maiora, quia remedia non admittunt.

§. III.

Prognoſtica exitus morbi ad vitam vel mortem, à ſymptomatibus deſumpta.

1. Quo plura ſymptomata & diuerſi generis coniunguntur, eò deteriùs: plura, quia vel indicant cauſæ magnitudinem, vel partis affectæ nobilitatem, vel extenſionem: diuerſi generis, quia cauſas habent diuerſas; diuerſæ autem cauſæ ſingulæ frequenter propriam poſtulant curationem; ſic ſi cui tertianâ laboranti pedes intumeſcunt, & magna vrgeat ſitis, malum; cauſæ enim eorum ſunt diuerſi generis, ventriculi ſcilicet calor, & hepatis imbecillitas.

2. Grauia ſymptomata cum virium imbecillitate ſunt lætalia, cuncta enim ſymptomata, quæ ex ſe lætalia non ſunt, fiunt lætalia per hoc, quod cum virium imbecillitate coniungantur.

3. Bona ſunt ſymptomata, quæ morbi cauſam oppugnant; mala verò, quæ adaugent: ſic febrem conuulſioni ſuperuenire melius, quàm contrà; quia hæc calori ſuo morbi cauſam abſumit: ſic quartana melancholiæ morbo & lienoſis, multiſque aliis morbis ſuperueniens, eos liberat, è contra malus in pleuritide dolor eſt; quia ſanguinis maiorem effluxum excitat, qui eſt morbi cauſa: ſic inquietudo, quæ nimij caloris ſymptoma eſt, calorem non oppugnat, ſed potiùs auget ratione motus.

§. IV.

Prognostica ab actionibus læsis desumpta.

1. Quò actiones, quæ læduntur magis sunt ad vitam necessariæ, eò est periculosius; sic lædi respirationem, pulsum, spirituum vitalium per corpus distributionem, est lætale.

2. Exitialia sunt, quæ facultates per se labefactatas demonstrant: si sc. non partis aut humoris vitio, sed imbecillitatã per se & essentialiter facultate fiat: Sic inæqualis & intermittens pulsus periculosior est, cùm ab imbecillitate facultatis causatur, quàm cùm ab humorum grauantium aut opprimentium multitudine: sic deficiens pulsus ab imbecillitate facultatis exitij signum est; si ab humorum grauamine, accidentali aliquo deliquio animi, minus. *Si sordes in acutis circa oculos apparent, exitiosum est*, inquit, Hipp. intellige, si non fiant ab humorum copiâ, sed facultatis regentis aut retinentis imbecillitate: sic decumbere in dorso, si non fiat propter humorum grauantium copiam, sed propter meram imbecillitatem, quæ non valeat corpus supra latus vnum firmare, pessimum est: sic surditas cùm ab humore aliquo fit in meatibus impacto, non est exitialis; sed si à deperditâ audiendi facultate fiat, est exitialis. Similiter de cœcitate: sic si deiecta appetentia ab humore ventriculum afficiente fit, non est adeò mala; sed si à facultate ventriculi languidâ fiat, est exitiosa. Vrinæ nigræ, quæ à melancholico fiunt humore, meliores sunt iis, quæ à caloris natiui deperditione fiunt; quia hæ sunt prorsus lætales: sic externarum partium frigus ab humoribus intrò ob aliquam causam reuocatis, non est tam mala, quàm si contingeret ob caloris natiui defectum, qui non sufficit ad externas partes extendi: Sic ex rigore refrigerationes, quæ non recalescunt, malæ; non enim reuocationem caloris indicant, quâ is aliquando reuertetur; sed indicant eius extinctionem: Sic quoque si extremæ partes liuescant ab humoribus sub cute contentis; non est adeò malum; si verò propter caloris natiui in illis extinctionem, est lætale: sic sudores qui ab imbecillitate facultatis fiunt, mali sunt; qui verò ex materiæ expurgandæ præsentiâ, boni; hinc sudores tabe affectis oborientes sunt lætales.

Quæri potest: quænam actio læsa maius periculum inferat? Resp. quòd illa, cuius integritas ad vitæ conseruationem est maximè necessaria; talis est vitalis; & de illâ signa sunt maximè periculosa, quæ facultatem vitalem debilitatam ostendunt; quando enim illa debilis est, necessum est, vt omnes aliæ debilitentur, quia reliquæ omnes eius auxilio egent: & de illâ non est dubium, sed est dubium, an post illam animalis an naturalis sit magis necessaria: Dico itaque: in morbis, qui oriuntur ab humoribus, quos coqui est necessum & expelli, in iis facultas naturalis est maximè necessaria; & ideò in illis deterius est lædi

lædi naturalem quàm animalem. In generali autem naturalis vbique videtur ad vitam magis esse necessaria, quàm animalis, excepto quòd sola respiratio, quæ est actio animalis, magis sit necessaria ac maioris momenti, quàm vlla naturalis: cùm ergo respiratio pendeat à facultate animali; animalem sic lædi, vt propter eam respiratio lædatur, pessimum est: nutritio non est tam necessaria ad vitam, quàm respiratio; at extra casum læsæ respirationis, reliquæ actiones animales non sunt ad vitam necessariæ; & ideò etsi lædantur, non est tam periculosum. Interim quia etiam sæpe animalis facultas læditur, & tamen nihilominus respiratio manet illæsa, vt apparet in debilissimis, qui cum vix possint manum vel pedem mouere, nihilominus ideò non cessant bene respirare; ideò absolutè dici potest naturales facultates magis ad vitam esse necessarias, quam animales: & consequenter signa ostendentia læsionem facultatis naturalis esse periculosiora signis ostendentibus læsionem facultatis animalis: nihilominus tamen, quia vna dependet ab aliâ, ideò vnâ grauiter læsâ facilè alia in consensum trahitur. Pessima signa sunt crebra animi deliquia & maximè sine manifestâ causâ, id est, sine vllâ nimiâ euacuatione prægressâ, sed sponte orta. Respiratio difficilis, crebra & sublimis, in quâ omnes thoracis & colli musculi, pinnæ narium cooperantur; pulsus languidus, valdè celer, & quod peius est, summè rarus, intermittens, inæqualis; omnium autem pessimum signum est ἀσφυξία, id est, totalis motus arteriarum deperditio: *In omni morbo facilè se habere ad oblata, bonum est*, inquit Hipp. 2. *Aphor.* 33. & Gal. 3. *epidem. comm.* 23. dicit, *semper in signis optimis esse à cibo non abhorrere*, & Hipp. *in epid.* testatur, in quâdam pestilentiâ maximè perniciosâ cepisse ægrotantes summum cibi fastidium; sitim cessare permanente causâ sitim faciente, pessimum est; quia vel delirium indicat, vel emortuam oris ventriculi facultatem.

§. V.

Signa exitus morbi ad vitam vel ad mortem, à secundo genere symptomatum, scilicet à qualitatibus corporis mutatis.

Ea sumuntur vel à qualitatibus visibilibus, vel tangibilibus, vel olfactibilibus, &c. vt nimirum colore, odore, frigore, calore, murmuribus, aliisque, quæ in partibus corporis percipiuntur.

Reg. 1. Qualitates sensibiles corporis, si tales sunt, quales secundum naturam esse debent, est bonum; si contrà, malum. Tamen etsi à naturali statim recedant, non ideò statim indicant imbecillitatem, aut malum; cùm possint interdum esse factæ à naturâ conante expellere causam morbificam, quæ expulsa malas illas qualitates corpori inducit;

quia

quia illo casu tales qualitates sunt criticæ, & sic sunt bonæ. An autem criticæ sint an verò symptomaticæ, sic est distinguendum: quia si fiunt tempestiuè, tempore criseos, & post concoctionem humorum, si fiunt cum facili tolerantiâ; sunt criticæ ac bonæ; aliàs non. Sic calor flauus in membris die septimo, est salutaris; quia cognoscitur esse criticus; diebus multò anterioribus esset exitialis.

2. Color niger partium, excrementorum & apostematum est malus, si fiat à calore vrente: præcessit color viridis, si est à frigore. Liuidus vtrocunque modo sit factus, est pessimus, & naturæ vires deficere ostendit, nisi criticus sit ab humoris melancholici expulsione; tunc enim est bonus, vt in arenato.

3. A sono, odoribus, saporibus sic sumuntur signa, dentium stridores in acutis febribus sunt lætales; quia sunt conuulsiui. Odores fœtidi magnam putredinem indicant. Aurium sordes dulces sunt lætales.

4. A qualitatibus tangibilibus sic sumuntur signa, & 1. à qualitatibus primis. *Calor æqualis & mollities per totum corpus, bona est*, teste Hipp. 2. *prognosticorum* 56. inæqualitas caloris vel cruditatem denotat, vt in febre epialâ: aut summam viscerum inflammationem cucurbitæ instar calorem introrsum trahentem, vt in lipyriâ; quod adeò periculosum æstimatur, vt in febre non intermittente ab Hipp. 4. *Aphor.* 48. mortiferum iudicetur. Mutatio vicissim accidens, modò caloris, modò frigoris, sic vt eædem partes modò calidæ, modò frigidæ sentiantur, notat imbecillitatem calidi innati, & consequenter naturam languere. Tumores in corpore oborientes sentiri frigidos, & sudores frigidos esse, est lætale. Ad qualitates sensibiles etiam referuntur tensio, durities, figura, magnitudo partium, &c. Tensio ventris est mala; nam vt ait Hipp. 1. *prognosticorum* 27. *bonum est præcordia mollia & sine tensione esse.* Figura partium mutata sæpe etiam est pessimum signum, præcipuè vultus. Hinc facies, quam Hippocraticam Medici vocant, signum est lætale. Figura propter paralysim vel conuulsionem mutata, malum signum est; vt si vnus oculus fiat minor, labia, nares contrahantur, si minuatur moles corporis & magnitudo plusquàm pro ratione, ætate, victu, morbo, &c. imbecillitas naturæ denotatur. Mala est nimia gracilitas ventris adueniens; præstat enim partes, quæ circa vmbilicum sunt non tabescere, vt docuit Hipp. sed suam molem seruare, ventrem in maximum tumorem crescere vel tympanitis vel ascitis signum est.

Ad qualitates sensibiles possunt etiam tumores partium referri; sunt enim tumores magnitudo morbosa partium visu tactúque perceptibilis. Si tumores sunt opus naturæ seu critici, boni sunt; sin verò minus, sed symptomatici, sunt mali. An autem critici sint an symptomatici, cognoscitur ex variis signis. 1. ex signis generalibus, tùm ex particularibus: generalibus, si post eos ægritudo minuatur, si ægro cum facili tolerantiâ obueniant: particularibus, si sint in substantiâ, quantitate, qualitate, tempore,

tempore, loco conuenientibus; quæ omnia sunt consideranda: substantia, vt sc. tumores respondeant naturæ & speciei humoris morbum facientis; vt verbi gratia, si melancholia morbum fecerit, tumor sit scirrhosus; si pituita, œdematosus; si sanguis, phlegmonosus: quantitas; vt scilicet magnitudo tumoris, respondeat quantitati seu multitudini humoris peccantis; nam si humor peccans fuerit multus, & tumor eueniet paruus, malum & defectum naturæ indicat; quia tales euacuationes non fiunt propter expultricis robur, aut humorum expellendorum copiam; sed vel propter retentricis imbecillitatem, vel calorem liquantem aut humores agitantem; discernitur enim euacuatio critica à symptomaticâ, sicut dictum est de tumorum tum propriis tum communibus signis: cõmunibus, vt facili tolerantiâ & leuatione: morbis propriis; si excrementa substantiâ, quantitate, qualitate, loco, tempore & modo excretionis sunt concurrentia; si substantia sit similis substantiæ humoris morbum facientis; si quantitas respondeat quantitati humoris morbifici; si excrementa non sunt cruda, sed cocta; si in statu, si in die critico, si è directo per vias cum affectâ parte communionem habentes fiant, signum est criticas esse, è contrà verò symptomaticas.

Verùm notandum, non omnes excretiones symptomaticas esse malas, sed aliquando etiam esse bonas; plerumque tamen vel sunt malæ, vel non ita bonæ, vel saltem minùs securæ; sic morbilli, variolæ sunt excretiones symptomaticæ, & tamen plerumque sunt salutares: sic videmus quotidie ob malitiam & tenuitatem humorum multis hominibus excretiones fieri, quæ benè succedunt & non sunt malæ; immò nos sæpe cruda adhuc existente materiâ & in principiis non inutiliter purgamus, vt etiam Aëtius confirmauit. Plerumque tamen tales excretiones sunt malæ, vel non securæ; quia vel recidiuæ, vel cum grauissimis symptomatibus recurrunt. Porrò ab iisdem circumstantiis reliqua omnia prognostica, quæ ab excretis desumuntur, sunt petenda.

5. Malum est excerni ea, quæ sunt toto genere contra naturam; vt lapides, vermes, animalia monstrosa, qualia sunt ranæ, lacerti; sic sanguinem per aliquam partem copiosè excerni est malum, præterquam in mulieribus per menses, in viris per hæmorroïdes, siue in aliis per nares, siue malitiâ excerni possunt: mulieribus etiam, quibus menses sunt retenti, sine noxâ aliquando visum est atram bilem excerni, *in initio morbi euacuari*, teste Hipp. 4. *Aphor*. 22. *malum est*: sic pus & saniem eiici contra naturam est. Colliquationem cum excrementis vel vrinis exire, malum est: sic in tabidis, in calidis febribus est lætale; maximè enim ea conspiciuntur in deiectionibus eorum, qui febribus pestilentialibus laborant.

6. Excretiones non sunt tam à multitudine, quàm à bonitate æstimandæ: *si talia*, inquit Hipp. *purgentur, qualia oportet, confert & leuiter ferunt*; si itaque morbi sunt biliosi, confert multam biliosam materiam expelli; si pituitosi, pituitosam: sic malum est, materiam quæ morbum

non facit euacuari : sic hæmmorrhagia in lethargo est pessima, quia sanguis lethargum non facit. Vtrùm verò conuenientia euacuentur, ex collatione causæ morbificæ cognoscitur, & si æger facilè ferat, & morbus leniatur. Pessima est in excretis nigredo; quia vel maximum ardorem & vstionem, vel caloris natiui extinctionem significat. Paucos vidi sanari, qui nigram aquam per os emittebant. Vrina in laborantibus calculo frequenter exit nigra, præcipuè post exercitium, & cùm anteà exiuit cruenta; & talis, quamuis non sit bona, tamen non est exitialis aut praua; quia contingit à sanguine extrauenato, qui vrinæ permiscetur, & morâ in corpore nigredinem contraxit. Fœtor magnus excrementorum, putredinem indicat, vel naturam à morbo superari. Quæ excernuntur, expedit neque nimis calida, neque nimis frigida percipi in exitu; calida ardorem & biliosos humores significant; nimis frigida excerni, caloris extinctionem. Malum est, quæ liquida esse debent, esse solidiora; nam hoc magnam eorum assationem indicat, vt eiectiones duræ, emunctiones concretæ & spissæ in formâ globuli; sic è contra nimis aquea esse, cruditatem significant; nam quæ coquuntur, crassescunt. Pessimum autem est eo tempore, quo excrementa deberent esse cocta, adhuc cruda excerni.

7. Euacuationes nimiæ vel nimis paucæ sunt malæ; nimiæ enim vel vires nimis deiiciunt, vel aliquando mortem inferunt propter magnam spirituum dissipationem: vnde summas euacuationes syncope non raro sequitur: sic in hydrope aquam vniuersam, aut in empyemate pus totum simul exire, malum inquit Hipp. sic etiam nimis exiguæ euacuationes sunt malæ; 1. quia per eas non sufficienter euacuatur causa morbifica; vnde vel recidiua, vel mors est metuenda. 2. indicatur naturæ imbecillitas, quæ periculum facit, ne morbo succumbat: sic stilla narium in febribus acutis, in diebus decretoriis, mala: sic sudores eodem tempore vel pauci valdè, vel ex vnâ parte tantùm particulari æquè sunt perniciosi.

8. Excernenda eo tempore expelli, quo in sanitate expelli solent, est salubre: quæ verò sunt morbosa, & tantùm morbi tempore expelluntur, ea bonum est expelli post signa visa coctionis, & in die critico: Sic excrementa alui excerni eo tempore in morbis, quo in sanitate solent, est bonum: excrementa morbosa, si expelluntur ante statum, & ante signa coctionis, non est excretio critica, sed symptomatica; adeoque mala, aut saltem raro bona, vel ad minimum non secura.

9. Excrementa, quæ etiam tempore sanitatis exeunt, ea si etiam in morbis excernuntur, bonum est, expelli per vias ordinarias, & à naturâ ad id destinatas, & per quas tempore sanitatis solent expelli: vt deiectiones per aluum, menses per vterum, vrinas per vesicam: quæ si per aliam viam excernuntur, vt deiectiones per vomitum, est signum ilei & exitiale: vrinam per sedem expelli est signum vlceris intestini recti.

Menses

Menses per os est signum obstructionis in venis ad vterum tendentibus. Quæ autem tantùm morbi tempore ex naturâ sine causâ morbificâ expelluntur, bonum est ea excerni per vnam viam, & non per plures. 2. bonum est excerni per vias conuenientes. Conuenientes autem viæ sunt viæ proximæ, latæ, & è directo positæ, & viæ, per quas affecta pars commodiùs & faciliùs potest euacuari: per proximas, tùm ne partes intermediæ à malignitate eius, quod excernitur, lædantur; tùm quia facilior est per propinquam, quàm per remotam partem euacuatio: è directo, quia partium è directo maior est communio, & sic euacuatio facilior: sic cum hepar & dextræ partes laborant, bonum est sanguinem è nare dextrâ effluere; cùm verò lien & sinistræ partes laborant, ex sinistrâ: sic tumores critici è directo fieri meliùs est, quàm ex opposito: viæ conuenientes etiam sunt, per quas causa morbifica meliùs solet expelli: sic tenuis & biliosa materia facilè expellitur per sudores, melancholica per hæmorroïdes, pituitosa per vomitum & secessum.

10. Quæ secundum voluntatem excerni deberent, ea excerni præter voluntatem est malum: Sic lachrymæ inuoluntariæ in acutis febribus sunt lætales: fœces & vrina contra voluntatem exeuntes vel delirium, vel summam facultatis retentricis imbecillitatem, vel paralysin indicant.

§. VI.

Prognostica exitus morbi ad vitam vel mortem à morbi temporibus.

Reg. 1. Mala sunt signa quæ præter naturam eueniunt; sic signa coctionis in vrinâ apparere in principio morbi, malum; quia est præter naturam & rationem temporis illius, vt in eo concoctio appareat: naturaliter enim concoctio non tam citò fit: signum enim est humorem illum non à naturali, sed igneo & præter naturam calore agitari; & è contrà, in statu concoctionis signa non apparere, malum: quia si natura debito modo procederet, in illo tempore vrina deberet apparere cocta.

2. Signa ex naturâ suâ praua, ratione temporis morbi, in quo fiunt, possunt essa bona; sic signa critica, vt inquietatio, rigor, vertigines, etsi per se sint signa mala, tamen si appareant eo tempore, quo iam futura crisis expectatur, sunt bona; sic vrinam esse crudam, per se est malum signum; tamen apparere crudam in principio morbi, non est malum; imò meliùs in principio apparere crudam, quàm coctam.

3. Praua signa, si per initia morborum appareant, sunt peiora, quàm si appareant in decursu morborum: Sic deliria, conuulsiones, surditas, virium imbecillitas, &c. quò citiùs in morbo apparent, eò sunt peiora: sic euacuationes, quæ in principiis morborum fiunt, sunt malæ;

quæ verò in vigore non ita. Illæ enim fiunt antequam materia ſi concocta; quare indicant aut humorum morbificorum ſummam copiam, aut naturam non eſſe ſufficientem eis concoquendis; ſi verò ſatis potens eſſet, eos retineret & concoqueret, non autem expelleret: ſic vrinæ, quæ in principiis morborum turbidæ apparent, malæ; quia in principio natura humores adhuc non aggreditur; itaque tunc vrina adhuc non deberet eſſe turbida, ſed tantùm tenuis; ſed in incremento primùm turbida eſſe deberet.

4. Signa ſalubria ſunt meliora, ſi die. 5. 7. 11. & 14. id eſt, in diebus decretoriis fiunt, quàm aliis. Signa verò mala ſunt peiora, ſi in iiſdem diebus appareant, quàm in aliis: Sic narium ſtilla, vt ſemper malum, ita peſſimum ſignum eſſe ait Hipp. Sic in die indice ſigna magna apparere, eſt malum; bona verò, bonum; ſic in tertianis continuis, ſi quinta dies, quæ eſt dies index, acceſſionem inferat, æger in periculo erit: ſic ſaporem, qui vndecimâ die Hermocratem inuadebat, malum eſſe dicebat Hipp. *in Epid.* nam dies 11. eſt dies index.

5. Morbum citò ad ſtatum venire, eſt bonum: bonum eſt ſymptomata citò ad ſummum peruenire, & meliùs quàm lentè & longo tempore: ratio eſt, quia natura meliùs morbi inſultibus reſiſtit, ſi breui tantùm tempore, quàm ſi longo cum eo ſit dimicatura; ſubintellige, niſi ſymptomata ſint peſſima & lætalia: nam ſi talia ſint, quò citiùs & celeriùs irruunt, eò magis & citiùs mortem oſtendunt.

6. Tunc eſt præcipuè bonum, ſtatum quoad ſymptomata breui fieri, quando ſtatus quoad concoctionem paribus paſſibus ambulat; ſi ſtatus quoad concoctionem reſpondeat ſtatui quoad ſymptomata, eſt ſignum certum ſalutis: dico clariùs; ſi eâ proportione, quâ ſymptomata creſcunt & tendunt ad ſtatum, eâdem & æquè celeriter concoctio cauſæ morbificæ tendit ad ſtatum ſeu ad ſummum, & quàm multùm augentur ſymptomata tã multũ etiã augeatur concoctio humoris morbifici, (quod ex vrinâ eſt cognoſcẽdum) eſt bonum ſignum; ſed ſi citiùs fiat progreſſus ad ſtatum quoad ſymptomata, quàm ad ſtatum quoad concoctionem, ſeu ſymptomata citiùs ſint in ſummo quàm coctio, vel tunc adhuc vix coctio appareat, quando iam ſymptomata ſunt maxima, eſt malum ſignum; indicat enim morbum naturâ eſſe longè ſuperiorem.

7. Quando morbus eſt in declinatione, non eſt ampliùs periculum; non enim poteſt quiſquam in declinatione morbi mori: quia tunc natura eſt facta ſuperior morbo, alioqui non eſſet declinatio; quando enim natura eſt ſuperior morbo, æger non poteſt mori; quia ſi moreretur morbus eſſet ſuperior naturâ, quæ duo contraria non poſſunt ſimul conſiſtere. Interim diſtinguenda eſt declinatio vera à falsâ; ſæpe enim morbus videtur declinare, & non declinat; & ſic eſt falſa declinatio & in tali poteſt æger mori; & talis declinatio facit medicum in prædicendo errare. Imò falſa declinatio ſæpe eſt peſſimum ſignum; tunc enim eſt falſa declinatio, quando ſymptomata minuuntur, & tamen

non minuuntur in omnibus. Symptomata minui permanente eâdem morbi magnitudine sæpè est pessimum signum: sic in externâ inflammatione doloris & caloris sine causâ cessatio non sunt signa bona; indicant enim calorem innatum propter sui exiguitatem aut humoris morbifici malitiam desistere à pugnâ; & signum est futuræ gangrænæ seu mortis membri: sic etiam in morbis internis cessatio febris & symptomatum sine causâ, indicat perire non externum sed internum calorem & naturalem.

§. VII.

Prognostica exitus morbi ad vitam vel ad mortem à iuuantibus & lædentibus desumpta.

Reg. 1. Si quæ iuuare deberent aut solent, non iuuant, malum; peius si etiam obsint: nam, vt inquit, Galen. 2. *prognost. text.* 51. aut exitium aut difficile iudicium indicant. Sic 3. *prognost.* 35. sanguinis eruptio non iuuans, vel est mortalis, vel iudicatu difficilem morbum significat. Ita sudor, copiosæ vrinæ, deiectiones, vomitus, hæmorrhoïdes, parotides non iuuantes, malum significant; indicant enim naturam succumbere, & à multitudine causæ morbificæ superari: sic *quibus somnus laborem facit*, inquit Hipp. *lætale.*

2. Si leuia remedia prosunt, & leuia errata non obsunt, indicant morbum esse salutarem: contrà, si leuia remedia nihil iuuant, & valida parùm, leuia verò errata statim obsunt, testantur morbum esse perniciosum: *facilè ferre morbi grauitatem, est optimum signum*, teste Hipp. 2. *Aphor.* 33.

3. A similitudine cum aliis ægrotis eodẽ morbo affectis etiam prognostica desumi possunt: sic verbi gratia, si morbus sit epidemicus, id est, populariter grassans, & plurimi ex eo mortui sunt, indicium est etiam hunc, de quo quæritur esse moriturum: contrà, si aliqui conualuerint, & hunc conualiturum. Hactenus de prognosticis à morbo desumptis: restant nunc prognostica è natura seu virium robore aut imbecillitate desumpta, de quibus nunc ordine.

§. VII.

Prognostica exitus morbi ad vitam vel ad mortem à naturæ viribus.

Reg. 1. Grauia symptomata cum virium imbecillitate coniuncta, sunt lætalia; imò etiamsi adeò grauia & lætalia ex seipsis non sint, tamen fiunt talia, si cum virium imbecillitate coniungantur.

2. Omnia symptomata, quæ contingunt ex facultatis imbecillitate, vel quæ facultates emortuas indicant, sunt pessima, & sunt peiora iis, quæ contingunt ex vi causæ morbificæ: sic excretiones, quæ fiunt propter læsam facultatem retentricem, sunt peiores iis, quæ

contingunt propter irritam expultricem : hinc lacrymæ inuoluntariæ, sudores frigidi, excrementorum inuoluntarius exitus sunt mala signa; sic non videre, non audire in morbis acutis, si contingant ob emortuam facultatem peiora sunt, quàm si ob aliam causam contingerent.

3. Quò vires citiùs in morbis sunt labefactatæ, eò peius; nam cùm à causâ morbificâ in progressu morbi semper magis magisque debilitentur, quò citiùs ac magis in principio sunt debilitatæ, eò magis debiles futuras in statu præsumendum. Porrò mox in principio vires esse valdè prostratas, morbi ac causæ morbificæ malignitatem indicat.

4. In statu circa tempus criseos, si vires sint summoperè prostratæ, vel nulla crisis aut saltem imperfecta est expectanda.

5. Pessimum est vitalem facultatem esse valdè prostratam; eâ enim valdè debili existente, reliquæ omnes necessariò debiles sunt. Pessimum quoque est, facultatem illam esse debilem, à quâ morbus debet superari: sic eo tempore quo coctiones ac crises fieri debent, naturalem potentiam esse debilem, malum. In morbis pectoris, quando materia morbifica tussi expellenda est, si facultas animalis, cuius ope illa ex pectore expelli debet, sit debilis, malum: inde enim fit, vt materia, etsi concocta sit, tamen intus retineatur; & ex retentâ æger suffocetur ac moriatur.

Cap. VI.

§. I.

Signa quibus vires validæ vel imbecilles cognoscuntur.

OMnis prognosis pendet ex colatione morbi & eorum, quæ ad morbum spectant, nempe causarum & symptomatum cum viribus naturæ; nam quæ alterâ fortior est, ea superabit, & secundum fortiorem est exitus morbi futurus; itaque vires in omni præsagitione maximè sunt spectandæ. Debent autem vires considerari cum respectu ad morbi statum; ad futurum enim exitum præsagiendum non sufficit spectare, quales sint vires præsentes, sed quales sint futuræ in morbi statu: quid enim iuuaret nunc esse fortes, si in statu, quando præcipua lucta cum naturâ est facienda, essent debiles? videndum est igitur, an nunc ita fortes sint, vt bene vsque ad statum possint perdurare: hoc autem præuidere admodùm difficile est; quia etsi vires nunc adhuc sint fortes, tamen quia non bene scitur, quænam grauia symptomata sint superuentura, quæ vires destruent, ideò non scitur quales ad statum sint peruenturæ. Porrò notandum, sicut dictum est, quòd non sit indifferens, cùm cuius facultatis robore morbus conferatur, sed debet maximè conferri

ferri cum robore facultatis illius, quam morbus ex suâ naturâ magis est natus lædere; illa enim est, quæ in progressu morbi maximè debilitabitur, & cuius robore maximè opus erit ad morbi oppugnationem; oportet ergo animaduertere quamnam morbus maximè labefactet, & an ea adhuc sit sufficiens futura ad morbi expugnationem, & an illa sit eadem, quæ morbum debet expugnare; ea tamen quæ à morbo maximè labefactatur, est præcipuè consideranda; quia etiamsi illa non esset illa, per quam causa morbi deberet expugnari, tamen quia facultates quâdam sympathiâ se mutuò consequuntur, ideò quanda vna est grauiter læsa, contingit quoque consequenter alias lædi, atque illam per quam morbus debet expugnari: sic aliqui morbi aliquas facultates non lædunt, & tum etsi talis facultas sit integra, ex illius integritate non sequitur, ægrum non moriturum; imò poterit mori, etsi illa sit integra; propterea scilicet, quòd alia sit grauiter labefacta à morbo, cuius labefactationem & imbecillitatem sequitur imbecillitas illius: sic ex optimo pulsu non licet sanitatem polliceri in apoplexiâ aut asthmate; quia hi morbi non lædunt pulsum, sed ex illâ facultate iudicare oportet, quam lædunt illi morbi, scilicet ex omnimodâ sensus & motus abolitione in Apoplexiâ, & ex diminutione respirationis in asthmate: sic in hydrope non oportet sanitatem polliceri ex eo, quòd æger habeat omnes potentias animales fortes, sed oportet considerare potentias naturales, & videre, quomodo illæ sese habeant; illæ enim sunt, quas hydrops labefactat.

Denique oportet morbum conferre cum illâ facultate, quam morbus labefactat per se, & non cum illâ, quam labefactat per accidens, & per consensum: quia hæc labefactatio aliquando tantùm est momentanea, & non diu durat, & facilè cessat; quia non est læsa per essentiam: sic in aliquibus morbis facultas vitalis est per consensum grauiter læsa, & tamen propterea non indicatur mors futura; quia illa læsio non est per essentiam, nec est læsio intrinseca, sed tantùm accidentalis; si verò vitalis esset tam grauiter læsa per essentiam, indicaret mortem; sed cùm sit ex accidenti & sympathiâ quâdam læsa, etiamsi grauissimè læsa foret, tamen propterea mortem non indicaret: sic in suffocatione vteri, in affectibus stomachi, in horâ quâ vena secatur, aliquando sequitur syncope, aut facultas vitalis patitur grauissimam læsionem, tamen illa læsio in eis propterea non indicat mortem, quia tantùm est læsio per consensum, & non per essentiam. Porrò oportet insuper morbum maximè conferre cum illâ facultate, à quâ pendet vita, talis autem est vitalis: illâ enim pereunte, omnes pereunt. In morbis, quibus concoctio expectatur & futura crisis, insuper facultas naturalis maximè est consideranda; illa enim est, cuius ope morbus debet superari, & quæ causam morbificam debet concoquere, & coctam expellere.

Virium robur à tribus cognoscitur, nempe à causis, effectibus, & iuuantibus nocentibusque de quibus ordine.

A causis possunt cognosci vel iis, quæ vires constituunt, vel iis, quæ vires labefactant; si enim illa quæ vires constituunt, malè se habent, erunt debiles; si bene, erunt validæ: si illa, quæ vires labefactant, sint magna, vires erunt debiles; si exigua, erunt validæ: vires constituunt bona partium temperatura, bona constitutio, & vnitas illæsa; si partium temperies non sit grauiter mutata; si calor natiuus firmus; si compositio ac vnitas partium non grauiter læsa, vires erunt validæ: verùm hoc per se non potest bene cognosci, sed debet cognosci ex symptomatibus seu actionibus læsis. Porrò vires labefactantur à morbo & causâ morbi; ergo ex earum magnitudine possumus vires colligere: si morbus & causa morbi sunt magna, vires debent esse imbecillæ; si parua, validæ; ergo omnia, quæ morbi & causæ morbificæ indicant magnitudinem, illa sunt signa virium: quæ illorum indicant paruitatem, illa omnia sunt signa fortium & robustarum virium: quæ verò significant morbi & causæ morbificæ magnitudinem, illa sunt superiùs dicta. Vires etiam mutant per modum causæ, ætas, regio, anni tempus, sexus, corporis habitus, vt obesitas, gracilitas, puerperium; ex illis etiam virium robur cognoscitur; sic si æger sit puer, aut senex, si mulier sit grauida aut puerpera, si valdè tenera corporis habitu, si obesus sit, si æstas & summus aëris æstus, si regio calida, omnia illa significant maiorem virium debilitatem.

Cognoscitur etiam virium robur ex effectibus seu symptomatibus, ac ex iis omnium clarissimè, imò ferè ex iis solis imbecillitas ac robur virium perfectè cognoscitur, & præcipuè ex actionibus læsis; quando enim alicuius facultatis actiones sunt grauissimè læsæ, indicant propriam facultatem, à quâ oriuntur, grauiter esse læsam: sic ex excrementis & excretionibus etiam vires colliguntur: sic quando excrementa sunt cocta, naturalibus qualitatibus affecta, tempore, modo debito, & loco excernuntur, indicium est facultates bene se habere; aliàs malè.

A iuuantibus quoque ac lædentibus vires cognoscuntur; quia si æger à minimâ causâ statim grauiter læditur, indicium est illam facultatem quæ inde læditur, valdè esse imbecillem: si etiam à magno lædente non multùm offendatur, indicium est esse fortem.

§. II.

Animalis facultatis robusta signa sunt.

Si omnes sensus externi & interni sint benè, vt visus, auditus, gustus, tactus, olfactus, memoria, phantasia; si bene dormiat, si facultas motiua sit robusta, vt si ambulare possit, se ipsum erigere, fortiter loqui, &c. nam si æger non bene videat, audiat, non possit etiam bene perferre lumen, nec murmur hominum loquentium; si in acutis febribus surdescat,

descat, si non bene dormiat. At è contrà in soporem inciderit, si vix loqui possit, & loquatur voce titubante, si delirat, non bene recordetur, si somnus eum grauat ac molestiam adferat, si non possit bene cibum ac potum deglutire, sed paruis portionibus debeat paulatim demittere, si respiratio sit alta & sublimis, si non possit insidere aut stare, si non possit se in lecto erigere, vel vix caput attollere, si non possit cochlear ori admouere, aut digitis tenere, & admouendo valde titubat, si non sit satis fortis ad iacendum in vno latere, sed iaceat semper supinus, si semper deuoluatur ad imum lecti, si se ipsum vertere non possit, si os dormiendo non claudatur, si non sentit dolores, quos absque dubio debet habere, si dentibus stridet, si conuulsio oboritur, signum est facultatem animalem esse debilem; hæ enim omnes facultatis animalis sunt actiones ac symptomata. Oportet autem in his omnibus considerare, an non eueniant ab aliquâ propriâ aut particulari, vel externâ causâ, an verò ab ipsius facultatis essentialis ac intrinsecâ debilitate: si ex tali causâ proueniunt, non sunt mala, si ab hâc, mala; pessima enim, vt dictum est, sunt symptomata, quæ ex ipsius facultatis debilitate proueniunt.

§. III.

Signa robustæ facultatis vitalis, aut imbecillæ.

Hæc facultas cognoscitur ex pulsu & respiratione; nam etsi respiratio magis indicet facultatem animalem, quàm vitalem, eò quòd efficiens causa respirationis sit facultas animalis; tamen etiam indicat robur facultatis vitalis, eò quòd respiratio tendit ad facultatem vitalem tanquam ad finem, & pro statu facultatis vitalis tanquam sui finis ipsa quoque varietur.

Signa igitur debilis facultatis vitalis sunt: pulsus celeritas & frequentia, sed multò magis maxima raritas ac tarditas; nam pulsus valdè celer adhuc indicat aliquod robur, & ideò celeritas pulsus non potest esse cum summâ imbecillitate: sed si post summam celeritatem & cum languore pulsus insuper fiat summè tardus, signum est sumæ debilitatis. Pulsus intermittens etiam pessimus est; deterior qui in vno & eodem ictu intermittit, quàm qui in pluribus; tùm qui inæqualiter & inordinatè intermittit, quàm qui ordinatè peior, qui pluries intermittit, quàm qui rariùs. In vno item ictu & eodem intermittens deterior est, cùm primam partem ictus maiorem & celeriorem habet, secundam verò minorem & tardiorem, quàm qui contrà. Asphyxia omnium pessima est. Omnes facultates esse valdè debiles signum est facultatem vitalem esse debilem; omnes enim facultates in operatione dependent à facultate vitali, vnde cùm ipsa est debilis, omnes esse debiles est necessarium; & cùm omnes debiles sunt, videtur facultas communis debilis esse debere, à cuius robore omnes dependent. Quoad respirationem; cita, breuis, suspiriosa,

parua, frigida, inæqualis, interrupta, magna & sublimis debilem facultatem vitalem indicat. Cordis robur etiam cognoscitur ex sufficienti vel insufficienti caloris in omnia membra distributione; vnde si extremæ partes pallent, si semper frigidæ sunt, si frigidum emittunt sudorem, liuent, vel aliquæ etiam emoriantur, id est, in gangrænam abeunt, signum est debilis facultatis vitalis, quæ extremas partes nequeat sufficienti calore vitali perfundere; Porrò cordis palpitatio, lipothymiæ, anxietates, internus spirituum sanguinisque tremor debilem facultatem vitalem ostendunt.

§. IV.

Signa debilis vel robustæ facultatis naturalis.

Hæc colliguntur ex ipsius naturalis facultatis actionibus, & maximè ex actionibus ministris læsis vel integris; vt expulsione, attractione, retentione, concoctione: tum etiam ex excrementis crudis vel coctis, bene vel malè se in quantitate, qualitate, modo & loco, temporéque exitus habentibus. Verùm cùm naturalis facultas omnibus insit, eius robur aut debilitas in omnibus non cognoscitur iisdem signis, sed diuersis ac vnicuique parti propriis; aliis enim signis cognoscitur debilis facultas naturalis in cerebro, aliis in pulmone, aliis in stomacho, aliis in hepate, aliis in liene, &c. omnibus autem in eo communis est, quòd cognoscatur ex actionibus læsis & excrementis, sed in singulis actiones naturales quoad speciem & differentias quasdam proprias differunt, sicut & excrementa: nam expulsio in cerebro est sternutatio, in stomacho vomitus, & deiectio, in pulmone tussis, &c.

In cerebro excrementa sunt mucus, lachrymæ; in pulmone sputa, in stomacho deiectiones, &c. Ergo potentiæ naturales cerebri cognoscuntur debiles esse, si adsit lacrymatio, si excrementa per nares more solito non excernuntur per palatum, si mucus plurimus aqueus, tenuis, incoctus exeat; si oculi non sint viuaces sed obscuri. Facultas naturalis in pulmone cognoscitur esse debilis; si sputa retinentur, maximè si sint cocta, & excerni deberent; vel si excernantur cruda, aquea, & inconcocta. Facultas debilis naturalis in stomacho cognoscitur, si non adsit appetentia, si æger cibum fastidiat, si nullum saporem in eo iudicet, vel iudicet amarum, si assumptum euomat, aut ab assumpto malè habeat, & dolorem sentiat, si ructus emittat acidos, si à cibo statim caleat, aut rubeat, aut sudet, si excrementa alui non deiiciuntur, vel si deiiciuntur, exusta, sicca vel aquea, liquida & pituitosa, seu non conuersa, sed talia ferè, qualia sunt assumpta. Excrementa vel vrinam sponte exire; dysenteria in acutis morbis, &c. sunt signa debilitatæ facultatis naturalis. Hepatis facultas naturalis debilis esse cognoscitur, si adest extremorum frigus, pessimus totius corporis color, venæ minimæ & vento inflatæ, si

sanguis

sanguis aliqua parte exiens sit aqueus & serosus, si adest fluxus hepaticus, si crura œdematosa, si vrina tenuis, alba, cruda, si sudores frigidi, si corpus atrophiâ laborat, si hæmorrhoïdes, sudores, vrinæ, alui fœces vltro & immodicè fluant, &c. At contrà naturalis facultatis robustæ hepatis signa sunt, si corporis habitus non diminuantur, sed potiùs augeatur, si corpus rubeat, caleat, venas tumidas & nigras habet, &c.

¶ Porrò ex morbifici humoris ac excrementorum concoctione in acutis morbis facultatis naturalis robur maximè cognoscitur: si ergo excrementa in statu & augmento sunt cocta, si post coctionem & in statu excernantur, robustam facultatem naturalem indicant: contrà, si in statu cruda apparent, vel apparent cocta ante tempus, id est, ante statum & in principio, & excernantur antequam concocta sint, vel non exeunt debito modo, aut non sufficienter; indicant facultatem naturalem esse debilem: sic sudores incipientes, qui non finiuntur vel non sunt vniuersales, sic qualescunque criticæ expulsiones, quæ fieri deberent, & eo tempore, quo fieri deberent, non fiunt; vel videntur incipere & non perseuerant, vt vomitus, abscessus, deiectiones, debilem indicant potentiam naturalem. Hinc stillæ narium in omnibus febribus ac inflammationibus, exanthemata parua incipientia, sed non vlteriùs prorumpentia, & statim euanescentia; Item bubones & abscessus parui statim delitescentes indicant debilitatem facultatis naturalis.

CAP. VII.

Prognostica temporis exitus morbi, id est, an morbus sit futurus longus an breuis.

CVm morbus & natura inter se luctantes, sint omnium, quæ in morbo eueniunt, causæ, etiam omnium quæ in morbo eueniunt, sunt signa. Cùm itaque in morbo non tantùm eueniunt salutaria aut perniciosa symptomata, vel vt vno verbo dicam, malitia aut bonitas exitus; sed etiam celeritas vel tarditas exitus, id est, morbi breuitas vel longitudo, & talis vel talis modus exitus, vtique eorum signa, ac proinde prognostica à naturâ & morbo desumpta, etiam sunt signa breuitatis ac longitudinis morbi. Sub tempore futuri exitus continetur non tantùm, an breui an serò, sed etiam an interdiu, an noctu, & quo die, quâ horâ morbus exitum sit habiturus. Sub morbo porrò symptomata & causæ morbi continentur, non tantùm internæ, sed etiam externæ: & sic in vniuersum prognostica breuitatis vel longitudinis morbi à morbi specie, motu, paruitate, magnitudine, parte affectâ, à causis internis, ab ætate regione, anni tempore, à peculiari naturâ ægrotantis, ab eius

quoque temperamento, à virium robore desumuntur; accedit quòd etiam & à simili, & à lædentibus ac iuuantibus nonnulla breuitatis vel longitudinis morbi prognostica signa desumantur.

A naturâ desumuntur ita prognostica; virium robur lætales prolongat morbos, salutares abbreuiat; & contrà, virium imbecillitas lætales morbos abbreuiat, salutares prolongat; nam cùm morbus non est lætalis, si vires sint debiles, morbus prolongatur; nam cùm morbus non est lætalis, causa morbifica non est vehemens, neque admodùm inuadit naturam; & vicissim cum vires sunt debiles, natura non valde aggreditur morbum; & sic ex vtraque causâ morbus diu durat; & contrà cùm morbus est periculosus & magnus, & vires robustæ, morbus fit longior; morbum enim magnum non potest natura bene superare; sed si morbus est magnus & vires imbecilles, fit breuis; nam vires debiles non possunt magno morbo diu resistere, & sic morbus fit breuis, quia statim æger moritur.

Prognostica breuitatis vel longitudinis morbi à morbo desumpta. Hæc desumuntur vel à morbi specie, vel magnitudine, vel multitudine, vel malignitate. Ab eius specie, quia aliqui morbi naturâ suâ sunt breues, & tales suam breuitatem sæpiùs ostendunt: sic phrenitis, tertiana, causus, pestis, & omnes morbi accuti, seu à bile geniti, sunt breues: alij vt scirrhi, frigidi tumores, elephantiasis, morbus gallicus, cancer, &c. sunt morbi longi. Magni morbi sunt breues, vt & valde parui; illi statim naturam superant, hi ab ipsâ superantur. Mediocres sunt longiores: quapropter omnia signa, quæ indicant morbi magnitudinem, indicant morbi breuitatem. Morbi in passiuis qualitatibus tardè curantur, & maximè in siccitate; sicut apparet in hecticâ, in hydrope: In actiuis verò & maximè in calore sunt breuiores. Morbi plures simul iuncti, cùm vires tamen sunt fortes, faciunt longitudinem; cùm debiles, breuitatem. Morbi dissimiles naturæ, ætati, regioni, morbi hectici inæquales, communes seu varias partes occupantes, sunt diuturni. Morbi, qui per accessiones inuadunt, & non continuò affligunt, sunt aliis longiores.

A causâ morbi sic breuitatis vel longitudinis morbi prognostica desumuntur: habitus ægrotantis solidior & temperamentum simile causæ morbificæ faciunt morbum longiorem; quia in talibus morbus à naturâ fouetur; sic quartanæ in melancholicis sunt longiores, quàm in biliosis. Qui calido sunt temperamento breuiores, quàm qui frigido. Ætas, anni tempus, regio etiam causant morborum celeritatem vel longitudinem; sic frigidarum regionum morbi sunt diuturniores, si autumnales quartanæ diuturniores sunt æstiuis. Porrò omnes causæ, quæ robur naturæ indicant in morbis salutaribus breuitatem, in periculosis verò longitudinem demonstrant. Cùm causa morbi est pauca, calida, tenuis, morbis est celerior, è contrà, cùm glutinosa, multa, frigida, tardior, saltem in morbo salutari; nam in lætali multitudo causat mortis celeritatem. Mobilitas & turgentia humorum etiam faciunt celeritatem,

tatem, non solùm in lætalibus sed etiam in salutaribus, contrà, immobilitas. Errores, qui in ægris committuntur, salutares morbos prolongant, & lætales abbreuiant.

A parte affectâ etiam breuitatis vel longitudinis prognostica capiuntur: mala, quæ partes principes occupant, non valde diuturna sunt: sic erysipelata, inflammationes, si cor inuadunt, in limine occidunt. Morbi pestilentes & febres ardentes ideò quoque breues sunt; quia cor valde afficiunt, & loco cordi vicino oriuntur. Morbi, qui facultates animales afficiunt, sunt diuturniores, nisi respiratio valde lædatur. Morbi qui potentias naturales euadunt, sæpe etiam sunt longi: breuissimi qui vitales. Partem affectam cordi esse propinquiorem ac remotiorem morbos facit vel breuiores vel longiores; vt in arthritide, quia causa morbi est remota à fonte caloris, difficiliùs curatur. Apostemata, quæ sunt in partibus externis, seriùs suppurantur, quàm quæ in partibus cordi vicinis, ob caloris imbecillitatem. Morbi qui fiunt in aliquâ parte, ad quam continuò labuntur excrementa, erunt longi; hinc vlcera intestinorum propter continuum bilis transitum sunt diuturniora. In parte, quæ continuò debet moueri, vlcera & vulnera seriùs consolidantur, vt in phthisi seu vlcere pulmonis est manifestum.

A symptomatibus optimè breuitas vel longitudo morbi cognoscitur, eò quòd symptomata causis sint manifestiora; morbi enim species, causa morbi & pars affecta sæpè latent,& non nisi ex symptomatibus cognoscuntur; & ideò non tam certò ac symptomata morbi breuitatem aut longitudinem pollicentur. A symptomatibus ergo cognoscitur breuitas vel longitudo morbi; sic in primis ex celeri motu morbi, seu ex celeri morbi per sua tempora transitu breuitas cognoscitur: quapropter omnia illa signa, quæ tempora morbi indicant, possunt morbi longitudinem vel breuitatem indicare; illa autem tempora indicant symptomata; & ideò symptomata celeriter vel tardè superuenientia, morbi tarditatem vel celeritatem, adeoque breuitatem vel longitudinem ostendunt. Itaque si symptomata morbi pathognomonica seu propria, & quæ epiphænomena seu superuenientia vocantur, citò appareant, signum est morbum celeriter moueri ac non diu duraturum.

Ab excrementis etiam cognoscuntur tempora morborum siue bonis siue malis; si enim citò in excrementis signa concoctionis apparent, & signa eius continuò augentur; vel è contra loco concoctionis apparet citò prauitas excrementorum seu dispositio concoctioni contraria, signum est morbum celeriter moueri, & citò sua tempora pertransire, adeoque futurum breuem: contrà si diutissimè maneat cruditas,& concoctio lentè procedat in vrinis vel aliis excrementis, indicium est longitudinis. Atque hâc ratione cognoscitur celer vel tardus motus in illis morbis, qui non habent accessionem; quòd si verò per accessionem inuadant per modum inuasionis paroxysmi, adeoque breuitas vel longitudo, & celeritas vel tarditas cognoscitur, siue illæ accessiones sint

febriles, siue propriæ ipsi morbo, quales in epilepsiâ podagrâ videntur; nam si paroxysmi anticipent, si insequentes sint maiores, seu cum intensioribus semper symptomatibus diutiùs durent, signum est morbum celeriter moueri, & futurum breuem; si differentia paroxysmorum, quoad tempora inuasionis, magnitudinem vel durationem, sit exigua; tardè morbum moueri indicat. Porrò si paroxysmi omnes in se sint breues, etiam indicant morbi breuitatem; nam si morbus omnia tempora paroxysmi, seu omnia tempora particularia citò transit, iudidium est, quòd etiam tempora vniuersalia citò transit, adeoque morbus breuis sit futurus; nam ex citâ transactione temporum particularium cognoscitur, an morbi causa sit tenuis, an crassa; ex cognitione autem causæ morbificæ cognoscitur celeritas motus totius morbi; nam morbi, qui tenuem causam habent, celerem habent motum, qui crassam, lentum, vt suprà. Illa tempora particularia seu paroxysmos oportet considerare non tantùm in febribus intermittentibus sed etiam continuis; nam etsi continuæ febres non habeant suos paroxysmos tam euidentes, quemadmodum intermittentes, habent tamen aliquos; atque hæc est confusa temporis exitus morbi cognitio, quâ tantùm scimus, an morbus breui an serò exitum sit habiturus: sed per supradicta non scimus determinatum diem aut horam mortis. Restat ergo descendere ad illa signa, quibus indicatur, quo die, quâ horâ morbus sit finiturus.

Cap. VIII.

Signa temporis determinati exitus morbi.

PRo quo notandum, quòd dies exitus morbi non possit cognosci in morbis diuturnis, sed tantùm in acutis, & in iis qui concoquuntur ac soluuntur per crisim: ratio est, quia cognoscitur dies exitus per hoc, quod cognoscitur dies criseos: nam in die criseos est exitus morbi vel ad bonum vel ad malum. Dies autem criseos cognoscitur ex signis coctionis, ex symptomatibus, ex temporibus morbi, ex motu eius, ex consideratione dierum criticorum & indicum; illa omnia non habent locum in morbis longis, quia morbi longi non terminantur crisi, nec habent dies indices aut criticos; denique morbi longi multis durant diebus; in illâ autem multitudine dierum difficile est iudicare, quo illorum morbus sit permutandus, & tempora eorum lentè permutantur, & non valdè bene distinguuntur. At acuti morbi paucis diebus durant, in quâ paucitate facilè potest colligi, quis sit dies criseos futurus; denique in acutis tempora manifestè distinguuntur, & manifestè cognoscitur tempus status; vnde cùm in statu fiat crisis, facilè cognoscitur, quo die illa sit futura. Dicere itaque quo die determinato morbus

bus sit exitum habiturus, ferè est dicere, quo tempore vniuersali morbus est finiendus; quando enim scimus, quo tempore vniuersali sit finiendus, tunc ferè scimus quo die; nam cùm scimus tempus generale, & cum eo quis dies sit futurus criticus, quis futura dies index, quis sit dies accessionis particularis, facilè sciemus, quis sit dies criseos; fit enim crisis in statu & maximè die decretorio, & maximè in accessione particulari, seu in ipso paroxysmo.

Sciendum itaque, quòd in multis temporibus ægri possunt mori; possunt mori in statu, & in eo vt plurimùm moriuntur, quia illud est pessimum morbi tempus. Etiam in morbis, qui non sunt maximi vel valdè maligni, semper moriuntur in statu; In morbis verò maximis, pestilentibus, malignis, aliquando moriuntur in augmento, aliquando in principio; in declinatione verò nunquam potest æger mori, quia in declinatione natura est superior morbo. Quoad morbos salubres, qui curantur, dico, quòd morbi vel paulatim soluuntur ad sanitatem vel subitò: qui paulatim, soluuntur in declinatione, tales enim morbi soluuntur concoctione; coctio autem in declinatione est perfecta; at qui subitò ad sanitatem soluuntur, non possunt solui neque in principio, neque in augmento, neque in declinatione; non enim in declinatione, quia qui subitò ad sanitatem soluuntur, soluuntur mediante pugnâ; at pugna inter morbũ & naturam non potest fieri in declinatione, sed tantùm in statu; quia in declinatione morbus est iam à naturâ superatus & sic tum non est ampliùs pugna inter morbum & naturam; itaque non nisi in statu fieri potest solutio subita, nempe in fine status: non etiam potest subita solutio fieri in principio; quia tunc natura necdum aggreditur morbum, ideoque non potest inter eos esse pugna: non etiam in incremento, quia tum concoctio necdum est perfecta. Verbi gratiâ; scimus, in quo morbi tempore sit solutio, nempe in statu, & status in acutis non continet nisi duos, tres aut quatuor dies, scimus confusè, quòd in vno illorum dierum, & maximè in posteriori fiet crisis siue solutio. Vt autem illum diem præcisè sciamus, oportet diem indicem; dies enim index decretorium indicat; in die decretorio crisis plerúmque fit, vt dictum est. Oportet etiam considerare diem paroxysmi febrilis; quia cùm paroxysmus sit pessimum tempus morbi, in illo fit maxima irritatio naturæ, adeoque lucta, & consequenter crisis seu morbi exitus. Dies ergo indices maximè indicant diem exitus; sic quartus indicat quid futurum die septimo, vndecimus quid decimo quarto, decimus septimus quid vigesimo, vel vigesimo primo, & sic deinceps. Vnde sciendum, quòd primi quaternarij sint fortiores & efficaciores indicatione posterioribus; primi enim vsque ad vigesimum plurimam vim habent & securitatem in indicando; qui vigesimum sequuntur non item, & inter illos adhuc certiùs indicat quartus quàm vndecimus, vndecimus quàm decimus septimus: vt enim septenarij seu decretorij primi sunt fortiores posterioribus in indicando, & eo quo sunt posteriores, semper magis magisque perdunt

perdunt suam vim in syguificando, ita quoque indices primi sunt fortiores in indicando posterioribus.

Signa autem, quæ in die indice indicant, sunt signa concoctionis vel dispositionis coctioni contrariæ; nam si signa coctionis euidentiora apparent die quarto, aut si aliqua incipiens euacuatio tum appareat, vt stilla narium, leuis sudor, &c. signum est die septimo crisim futuram; sic Hipp. 4. *Aphor.*71. *Vrina*, inquit, *nebulam ostendens septimo, futuram salutem ostendit.* Porrò non tantùm signa coctionis vel cruditatis, sed etiam symptomatum in die indice notabilis acutio vel diminutio in die decretorio subsequente crisim seu exitum morbi significat; nam si illo die noua aut praua aliqua symptomata appareant, aut peiora notabiliter augeantur, malum exitum die septimo ostendunt; si minuantur, bonum. Porrò, vt dixi, oportet etiam accessiones morbi considerare, & videre quo die ac tempore illa recurrant; nam secundum ea tempus exitus etiam parùm variatur; nam crisis plerumque fit in die accessionis, eò quòd accessiones malignitate suâ naturam valdè irritent, & consequenter excitent ad crisim faciendam: accessiones autem magis accidunt in aliquibus morbis in diebus paribus, in aliis in imparibus. Morbi autem lætales paribus, salutares imparibus magis iudicantur; cùm itaque lætalis est morbus, etiamsi die quarto crisis seu mors sit indicata, tum ratione accessionis, quæ fortè in sextum diem incidit, tum etiam quia lætales magis iudicantur diebus paribus, fiet quòd potiùs sexto, qui est par, quàm septimo, qui est impar, infausta crisis, & cum eâ mors sit futura; impetus enim accessionis facit crisim præuenire diem septimum, & fieri citiùs, nempe die sexto: nam malignitas accessionis naturam irritans facit, quòd natura non possit expectare diem septimum, seu diem, qui fuit indicatus, sed eum præueniat. Oportet ergo vnà cum die indice accessionis vim ponderare, an natura poterit expectare diem septimum, an verò vi accessionis irritata eum sit præuentura. Porrò & propter errorem aliquem in morbo commissum siue à medico siue ab adstantibus, vel ægro, causis externis, aëre, animi passionibus, &c. fieri potest, vt dies varietur: nam, vt diximus, errata in morbo salutari faciunt crisim seriùs contingere; in exitiali verò citiùs. Propter robur aut imbecillitatem naturæ potest etiam dies prolongari aut abbreuiari: nam magnum naturæ robur in morte salutari fortè faciet crisim paulo citiùs ante septimum diem fieri: in lætali verò, quo resistit diutiùs causæ morbificæ, faciet vt seriùs seu post septimum diem eueniet. Contrà verò imbecillitas naturæ, quæ non potest perdurare, seu resistere morbo vsque ad diem septimum, potest facere vt crisis mala ante septimum diem, seu ante diem à die indice indicatum, eueniat. Oportet etiam considerare celeritatem motus morbi; potest enim fieri, quòd ita celeriter morbus mouebitur, quòd diem septimum suâ celeritate præuertet.

Dies ergo index indicat diem exitus morbi siue ad bonum siue ad malum. Sed accessio, celeritas motus, errata externa, robur vel imbecil-

litas naturæ, diem illum indicatum parùm immutant, & faciunt, vt vel paulò citiùs vel feriùs crifis eueniat. Quòd fi noctem circa diem feptimum vel ante videris effe difficilem, certum erit poftridie effe crifim futuram, fecundum illud Hipp. 2. *Aph.*13. *quibus crifis fit, antecedens nox difficilior fit.*

Notandum infuper, in morbis inordinatis & inconftantibus, quales funt erraticæ febres, non bene poffe diem euentus prædici; cùm non poffit in eis cognofci, qui quaterni, qui fepteni, adeoque qui indices & decretorij dies fint.

Porrò præter diem euentus poteft & hora cognofci, quæ fi colligitur: Exitus morbi in die acceffionis, vt dictum eft, maximè contingit; fi ergo fcimus, in quo tempore particulari acceffiones feu paroxyfmi exitus morbi maximè fiat, iam fcimus horam eius.

Sciendum ergo, quòd in morbo falubri folutio maximè fiat in declinatione acceffionis; in morbo lætali poteft mors contingere quouis tempore paroxyfmi: itaque vt hora cognofcatur, primùm oportet confiderare, quo tempore acceffionis antea æger femper peius habuerit; in illo enim eodem tempore, quo anteà peius habuit, verifimile eft etiam tunc peius habiturum, adeoque moriturum; mors enim fit in peffimo tempore. Secundò: oportet confiderare genus feu naturam morbi, & fymptomata morbi; aliqui enim morbi mortem maximè inferunt fuffocando calorem naturalem; aliqui verò intenfione & magnitudine fymptomatum vires fuperantium, aliqui merâ virtutis refolutione. Qui fuffocatione caloris, moriuntur in principio paroxyfmi; quia tunc calor natiuus magis ad centrum recurrit, vnde tunc intus faciliùs fuffocatur. Qui violentiâ morbi & magnitudine fymptomatum, illi magis moriuntur in incremento & ftatu paroxyfmi; eò quòd tunc ob prægreffa paxyfmi tempora principium, incrementum ac ftatum, facultas maximè laborauerit, & laborando fit fatigata, & vires exfolutæ; quapropter qui internis inflammationibus laborat, aut morbis pendentibus ex multis craffis fuccis, iis maximè timendum in principio; quia eo tempore calor natiuus vnà cùm fanguine aliifque humoribus, tum taturalibus, tum morbificis, ad locum inflammationis retractus fuffocatur. Qui febribus vehementibus, iis timendum in ftatu paroxyfmi, quia tunc febris fymptomata funt maxima. Qui per totum morbum feu totum morbi tempus virtutis folutiones & fyncopes paffi funt, iis timendum in declinatione paroxyfmi. Ex his ergo fcitur, quo tempore particulari feu quo tempore paroxyfmi exitus morbi fit futurus; hoc autem eft idem, ac fcire horam exitus; quia tempora certâ horâ eueniunt, & non nifi paucis horis durant.

Cap. IX.

§. I.

Prognostica exitus morbi à modo desumpta.

MOrbi omnes vel manent in eodem statu vel mutantur. Si mutantur, vel mutantur ad perfectam conualescentiam, vel ad statum medium. Finiuntur autem vel ad conualescentiam vel mortem totius, vel alicuius tantùm partis: ad conualescentiam vel mortem totius, si sint morbi totius corporis, vel si sint morbi partes aut facultates toti necessarias lædentes: ad conualescentiam aut mortem vnius tantùm partis, si sint morbi vnam tantùm particularem aliquam partem afficientes. Vel finiuntur ad statum medium, idque tripliciter: vel enim tantùm meliorantur, sic vt non perueniant ad perfectam sanitatem; vel tantùm deteriorantur, sic vt non terminentur ad mortem. Ad perfectam terminantur sanitatem, cùm natura est absolutè superior: ad mortem, cùm morbus est superior. Deteriorantur, cùm quidem morbus est superior, non tamen absolutè: meliorantur, cùm natura est superior, sed non tamen etiam absolutè. Manent in eodem statu, cùm neutrum alterum absolutè vincit. Qui manent in eodem statu, necessariò sunt in aliquâ parte vitæ non necessariâ; vt paralysis in neruis, fistulæ in cruribus, podagra in artubus, & sunt morbi radicati, & tamen parui, cum quibus homo sanus & adhuc diu commodè viuere potest. Qui deteriorantur tantùm, aut meliorantur, sunt morbi, qui paulatim soluuntur: de quibus iam dicendum.

Permutantur porrò omnes morbi, siue sint salutares siue lætales vel in vnam vel in alteram partem, vel subitò vel paulatim. Quoad salutares, intemperies partium sine materiâ paulatim vincuntur, vlcera paulatim carne implentur, fracturæ vulnera paulatim curantur, &c. Quoad lætales, paulatim conficiunt, qui sunt in parte ignobili, qui tales naturâ sunt, vt paulatim serpant & augeantur; vt cancer, elephanthiasis, tumor frigidus pericardij, frigidus affectus mesenterij paulatim hepar debilitat. Item affectus qui sunt in parte nobili sed tardè crescunt lenteque mouentur; vt viscerum intemperies, vlcera renum, lienis, iecoris, vteri, viscerum obstructiones, scirrhi viscerum; quæ omnia, cùm curari non possunt, paulatim capiunt incrementum. Morbi qui subitò finiuntur, vel finiuntur cum pugnâ, id est, cum magnâ perturbatione corporis, & subitâ ac violentâ humoris morbifici agitatione, vel finiuntur sine pugnâ. Tam salubres, quàm lætales morbi possunt finiri vel paulatim vel subitò. Salubres finiuntur paulatim, quando morbus est paruus, vt ephemera; talis

enim

enim ob paruitatem non facit resistentiam naturæ. Salubres finiuntur subitò, quando morbus est magnus, & vires sunt maiores. Salubres morbi, qui subitò finiuntur, semper finiuntur cum pugnâ; quando enim natura subitò superat morbum, hoc facit violentiâ quâdam humoris morbifici expulsione; violentam autem & subitam expulsionem non potest facere sine luctâ; causa enim morbifica resistit conatui naturæ, vnde corpus grauiter perturbatur; & hoc est pugna. Letales morbi qui finiuntur subitò, finiuntur aliquando cum pugnâ, aliquando sine eâ. Tunc finiuntur sine pugnâ, quando morbus & causa morbifica sunt adeò violenta & perniciosa, vt subitò naturam pessundent, sine eo, quòd natura audeat se malignitati morbi opponere; cùm autem sese non opponit, tum non fit lucta. Lætales morbi tunc finiuntur cum pugnâ, quando morbus & causa morbifica superant quidem naturam, sed tamen non ita absolutè, quin adhuc natura fortiter iis resistat, & pugnet cum iis, priusquam patiatur se superari. Morbi maligni venenati & pestilentes plerumque finiuntur sine pugnâ; quia adeò statim à principio naturam & cordis robur labefactant, vt natura sic oppressa non valeat eis obsistere. Sine pugnâ etiam possunt finiri morbi magni ac exitiales, etsi non sint toto genere magni, nimirum si superueniant viribus ex præcedenti aliquo morbo, vel aliâ causâ summè debilitatis; tales enim finiuntur ad mortem subitò ob morbi magnitudinem, & tamen sine pugnâ ob virium summam debilitatem. Cum pugnâ etiam finiuntur morbi magni, qui non toto genere sunt magni, & qui coniunguntur cum viribus mediocriter robustis, id est, sic robustis, vt tamen sint inferiores morbo; quia enim magni sunt, subitò finiuntur; quia verò natura non est satis robusta, ideò finiuntur ad mortem. Qui subitò & sine pugna finiuntur, eorum terminatio non habet proprium nomen. Qui subitò & cum pugna finiuntur, finiuntur crisi & violentâ humoris morbifici expulsione, saltem à naturâ tentatâ siue cum bono, siue cum malo fine.

Itaque crisi finiuntur morbi salutares & lætales; verùm salutares finiuntur crisi bonâ & ad sanitatem, lætales verò crisi mala & ad mortem. Verùm cùm finiuntur ad mortem, illa est crisis impropriè dicta; quia crisis propriè dicta denotat mutationem ad salutem.

Morbi qui finiuntur crisi, finiuntur crisi facta vel per translationem vel per expulsionem: duplex enim est crisis per translationem & per expulsionem. Crisis per expulsionem est, quando natura expellit causam morbificâ totaliter extra corpus. Crisis per translationem, quando natura causam morbificam non expellit extra corpus, sed in aliam partem. Crisis quæ fit per expulsionem, fit vel per hæmorrhagiam, vel menses, vel hæmorrhoïdes, vel vomitum, vel sudores, vel vrinas, vel deiectiones. Crisis quæ fit per translationem, fit, cùm causa morbifica transfertur à parte affectâ ad aliam partem, in quâ facit morbos alios, & illa

causa morbifica vel transfertur ad partes ignobiles & externas, vel in partes nobiles ac internas: in partes externas, vt carnes & autem; & tunc facit in eâ vel parotydes, vel bubones, vel exanthemata, vel alias cutis efflorescentias, aut prauum colorem, vt in Ictero. Aliquando in partes internas, & tum in iis facit alios morbos. Et illa causa morbi sic transfertur, vel vt tota simul conglobetur in tumorem, & faciat apostema; & illa vocatur crisis per abscessum: vel sic transfertur, vt non sit ita conglomerata pro tumore; & tunc pro diuersis partibus, quibus incumbit, diuersos in iis parit affectus; & illa vocatur crisis per permutationem.

§. II.

Alia signa modi exitus.

1. Modi sicut alia omnia prognostica, etiam desumuntur à morbo & naturâ; cùm enim morbus & natura sint causæ omnium, quæ in morbis eueniunt, etiam sunt causæ modi, quo morbus terminatur; & signa omnia modi exitus ab illis desumuntur. Quòd natura & morbus etiam sint causæ modi exitus, est manifestum: natura enim & morbus, quatenus se hoc vel illo modo habent, & quatenus natura est debilis vel fortis, provt etiam morbus est magnus vel paruus, hæc vel illa morbi species in hâc vel illâ parte, ab hâc vel illâ causâ progenitus, eatenus causa sunt, vt morbus hoc vel illo modo, lentè vel subitò, cum pugnâ vel sine pugnâ, per pulsionem vel translationem, & per hanc vel illam expulsionem terminetur: sic natura valida potest subitò & cum impetu hominem sanare, debilis verò non nisi lentè. Morbus validus subitò hominem interire facit, paruus lentè; sic species morbi etiam indicant modum exitus; sic ephemera indicat morbum paulatim finiendum, quia est morbus paruus. Morbi magni, celeres, acuti morbum crisi finiendum indicant; morbi à bile indicant subitum exitum futurum, & potiùs per expulsionem; quia materia est acuta, calida, tenuis, leuis, facilè expulsibilis. Morbi autem à pituitâ indicant lentam solutionem, vel solutionem per translationem; quia materia est frigida, viscida, lenta crassa, & sic non facilè ex toto corpore expulsibilis, sed tantùm aliquando vsque in partem aliquam vicinam: sic morbi à sanguine indicant crisim, per hæmorrhagiam, menses: A bile per sudores, vrinas: à pituitâ per vomitum, secessum: à melancholiâ per hæmorrhoïdes. Morbi in partibus supernis per hæmorrhagiam, vomitum, parotides; in partibus infernis per menses, deiectiones, hæmorrhoïdes. Modum exitus morbi à naturâ & morbo manifestum est ex his omnibus, sicuti alia omnia prognostica, pendere. Verùm quia morbi & naturæ robur non semper ex se ipsis dignoscuntur, sed sæpe debent per alia dignosci, vt ex causis, symptomatibus, parte affectâ, iuuantibus ac lædentibus; ideò ex

ex his manifestiùs signa desumuntur modi exitus morbi, quæ tamen eatenus tantùm indicant modum exitus, quatenus indicant morbi vel naturæ constitutionem. Ab his ergo quatuor morbi exitus cognoscuntur, nempe à morbi specie, causis, symptomatibus, iuuantibus & lædentibus. Quia porrò nulla morbi solutio perfectiùs cognosci potest quàm crisis, & quia nullam in morbis solutionem tanti refert cognoscere, quantam futuram crisim; ideò tota ratio cognitionis modi exitus ferè versatur circa cognitionem crisis; alias enim lentas morborum solutiones cognoscere magni non refert; cùm earum ratione non sit necessarium curam multùm variare, nec ex iis certum ad vitam vel ad mortem euentum ita bene possimus cognoscere; quia non potest bene dignosci, per quam viam, quando & quo modo illæ lentæ & paulatinæ solutiones sint futuræ. At crises quando, quomodo, & an ad salutem vel mortem sint futuræ, multò euidentiùs cognoscuntur. Denique sciendum, an crisis sit futura nec ne, futura ne est breui, an serò. Secundum hoc debet medicamentum & victus ratio mutari; idcirco interest medicum esse valde versatum in cognitione criseos. Itaque cùm illam solutionem in morbis cognoscere sit tanti momenti, ideò de eâ in hac tertiâ prognosticorum parte agendum.

SECTIO VI.

CAPVT I.

De Crisi.

§. I.

MORBI ergo terminantur dupliciter, vel subitò & violenter, ac cum pugnâ; & hoc est iudicari aut solui per crisim: vel terminantur lentè; & hoc est solui per simplicem solutionem: primò dicemus de terminatione per crisim.

Crisis nomen variè sumitur apud Hipp. Verùm in propria significatione crisis est subita ac violenta causæ morbificæ ex parte affectâ expulsio, facta à naturâ ad finem, vt inde sanitas sequatur. Dico (subita ac violenta) ad distinctionem aliarum solutionum, quæ lentè fiunt: dico (expulsio ex parte affectâ) quia, vt supra dictum est, non est necessarium in crisi, vt causa morbifica expellatur extra corpus, sed vt expellatur ex parte affectâ; & hoc sufficit ad hoc, vt sit crisis, potest enim in crisi expelli non extra corpus, sed tantùm in partem aliquam.

§. II.

Causæ Criseos.

Tres sunt causæ efficientes criseos; prima sunt dies decretorij, secunda est causa morbifica, tertia validum robur naturæ. Primò dies decretorij sunt causæ criseos, quatenus habent ex naturâ vim inducendi motionem humoribus, & sic naturam excitandi ad crisim. Secunda causa sunt humores morbifici, qui vel cruditate suâ vel acrimoniâ vel malitiâ irritent naturam ad expulsionem, vel concoctione sua & maturitate inuitent eam ad sui deturbationem & expulsionem; interim tamen nec dies critici, nec causa morbifica sunt veræ criseos efficientes, sed tantùm adiuuantes vel impellentes, quæ species causarum etiam ad causam efficientem referuntur. Tertia causa est natura, & illa est vera causa efficiens criseos, quia illa est, quæ effectiuè expulsionem facit; natura autem tantùm crisim facit, cùm est robusta, non autem cùm est debilis, vel saltem cùm superat causam morbificam; nisi enim superaret, non posset crisim facere: non est tamen necesse, vt omninò sit robusta, sed sufficit, quòd sit robustior causa morbifica; si enim necessariò in totum superaret, & semper absolutè robusta esset, deberet necessariò semper post omnem crisim sequi sanitas, & omnis crisis deberet esse bona; cùm tamen è contrà sæpe sit mala & imperfecta.

Cap. II.

§. I.

Circa solutionem per crisim quatuor sunt consideranda; 1. an sit futura crisis. 2. quando sit futura. 3. quomodo. 4. qualis sit futura, an bona, an mala seu imperfecta.

An crisis sit futura, cognoscitur ex morbi specie, morbi tempore, symptomatibus, & naturæ robore, & aliis signis, quæ hæc indicare possunt.

Ex morbi specie cognoscitur futura crisis; si morbus sit talis, vt per crisim sit solubilis; aliqui enim morbi tales sunt, vt per crisim soleant plerumque finiri; alij non per crisim, sed lentè & paulatim: si sunt terminabiles per crisim, quando tales adsunt, indicium faciunt futuræ criseos, si alia omnia correspondeant. In primis igitur morbi calidi, magni, acuti per crisim soluuntur; frigidi verò, lenti, parui, non item. Ratio est, quia in crisi debet esse pugna inter morbum & naturam; in lentis autem & paruis morbis non est talis subita pugna; ergo qui

decimum

decimum quartum diem excedunt, plerumque non terminantur crisi. Dico (plerumque) quia etiam aliquando diuturni possunt crisi terminari, sed hoc est rarum; sic Antiphoni Cretopoli apud Hipp. contigit, qui circa diem quadragesimum per crisin fuit liberatus; sic 6. *Epid.* dicit, Cleantidem rigore percussum febricitasse acutè, & iudicatum largo sudore die 80. & in *Epid.* dicit Nicodemum in Abderis per vrinas die 24. fuisse iudicatum, & virginem in Abderis per sudores 34. Verùm, vti dico, hæ crises raræ sunt, & plerumque non sunt perfectæ nec legitimæ. Tunc autem diuturniores morbi per crisim perfectè soluuntur, quando nouum aliquem impetum, aut vehemens aliquod incrementum, aut acutiem quandam acquirunt: alioqui quando morbi lento motu incedunt, non fiunt in eis crises. Porrò, quò morbus vlteriùs processerit & diuturnior factus sit, eò minùs violenter aut minùs per crisim, sed magis per simplicem solutionem terminatur; & si per crisim terminatur, quò est diuturnior, eò quoque magis lenta ac diuturna erit crisis; & sic est crisis magis imperfecta, & multis diebus durans; crisis enim perfecta & impetuosa, non nisi vno die durat. Porrò morbi particulares vni tantùm parti proprij non terminantur per crisim, sed solùm morbi toti communes & vniuersales. Præcipuè autem crises animaduertuntur in morbis venosi generis, in acutis, ardentibus & malignis febribus; & quando medici in prognosticis agunt de crisi, tunc illa solùm sunt intelligenda, quæ eueniunt in morbis acutis.

A causâ morbi etiam cognoscitur futura crisis; quia morbi, qui fiunt à causâ calidâ, ab humoribus putrescentibus, & maximè ex sanguine & bile, solent per crisim terminari; qui verò à pituitâ vel melancholiâ, non item: ratio est, quia calidi humores maximè putrescunt, & concoquuntur, & sic natura eos maximè intendit expellere: Quos enim humores natura concoquit, eos coquit ad illum finem, vt concoctos posteà expellat. Denique humores calidi magnos & celeres faciunt morbos, tales autem cum pugnâ celeriter, adeoque per crisim terminantur; insuper tales humores acrimoniâ & calore suo sunt infesti & maligni, & sic stimulant ac lacessunt naturam ad violentam & subitam expulsionem: sunt etiam tenues & naturâ suâ facilè expulsibiles: humores quoque quantitate abundante magis crisim faciunt quàm pauci; pauci enim à naturâ facilè superantur, multi non nisi cum pugnâ & violentiâ. Porrò, morbi pituitosi, etsi rariùs crisi terminentur, nonnunquam tamen etiam per eam terminari possunt, præcipuè si pituita putredinem aliquam aut mordacitatem acquisierit, vel si ei aliqua biliosa materia fuerit admixta, vel morbus à pituitâ magnus. Talem crisim describit Hippocrates *in Epidem.* in illo ægro, qui in horto decumbebat, qui quadragesimâ die pituitosa multa ac alba deiecit, & sudauit, qui sudor proueniebat ex aliquâ parte illius materiæ pituitosæ, fortè extenuatâ, & ex parte aliquâ bilis illi permixtâ. Plerumque tamen cùm morbi pituitosi per crisim terminantur, terminantur per crisim imperfectam,

fectam, id est, per crisim factam per translationem seu metastasim, quæ crisis non est tam perfecta, sicut illa, quæ fit per totalem expulsionem; ratio est, quia cùm pituita sit crassa & lenta, non potest ita perfectè & absolutè ac totaliter extra corpus expelli, sed tantùm transfertur in vicinam aliquam partem.

A morbi tempore etiam futura crisis cognoscitur; non enim omni tempore fit crisis, sed plerumque in statu; cùm ergo status adest, & adhuc signa indicantia statum; indicium est breui futuram esse crisim. Alia morbi tempora, cùm in eis crisis non fit, non possunt ita bene de futurâ crisi, aut saltem non ita bene de tempore futuræ criseos indicare. Ideò autem crisis fit in statu, quia crisis fit post perfectam concoctionem; natura enim debitè operans non priùs expellit causam morbificam, quàm perfectè eam concoxerit; concoctio non priùs quàm in statu est finita. Dico crisim plerumque in statu fieri; quia aliquando etiam fieri potest in incremento, sed hoc rarissimè; & illa crisis non est optima aut perfectissima sed imperfecta, & contingit non à naturâ debitè operante, sed à malitiâ causæ morbificæ irritante; in incremento enim materia non est perfectè cocta, & ideò natura ordinatè agens eam expellere non conatur. Verùm si materia sit tam maligna, multa, acris, mordax, & naturam nimiùm lacessat, sic vt non valeat expectare donec eam perfectè concoxerit, vel si aliquid eo tempore incidit, quod aliâ ratione naturam ad expulsionem prouocet, fit etiam tunc aliquando, vt natura causam morbificam expellat, & faciat crisim; sed illa crisis non est secura; tum enim aliquando potest esse bona, aliquando mala; mala autem tripliciter, vel quòd tendat ad mortem, vel quòd tota causa morbi non sit expulsa, vel quòd fiat recidiua.

A naturæ robore etiam cognoscitur futura crisis: quia si natura est robusta, concurrentibus omnibus ad crisim requisitis, fiet crisis; contrà verò si natura est debilis, & causâ morbificâ inferior. Si ergo materia sit cruda, & multa signa concoctionis apparent, & tamen morbus sit in statu seu in summo quoad accidentia, quod indicium est naturam esse inferiorem causâ morbi, indicatur crisis non esse futura; insuper quoque etsi materia cocta sit, si interim adsint signa maximæ debilitatis naturæ, signum est crisim non esse futuram.

A symptomatibus etiam cognoscitur futura crisis, & quidem omnium euidentissimè; nam symptomata omnium signorum sunt euidentissima, & tum morbus, tum causa morbi, tum naturæ robur vel imbecillitas, à quibus futuræ criseos signa desumi iam diximus, ex ipsis symptomatibus cognoscuntur: illa symptomata vocantur critica signa; & etsi ex aliis iam dictis etiam signa futuræ criseos desumantur, tamen illa non vocantur propriè signa critica seu decretoria; sed signa critica præcipuè sunt symptomata. Sciendum ergo est, quòd signa quædam critica aliquando sint pessima symptomata, quæ cùm aliquando certo modo & certo tempore & in certis morbis apparent, sunt signa critica & indicant

indicant futuram crisim: dico (cùm apparent certo tempore & in certis morbis) quia illa pessima symptomata non sunt semper signa critica, nec in omni morbo, sed tantùm certo tempore & in certis morbis. Itaque illa symptomata non sunt ex naturâ suâ signa critica, nec semper, quando apparent, sunt critica, aut futuram crisim ostendunt, sed tantùm aliquando in certis morborum generibus, & certo tempore, & certo modo obuenientia; & quando illa symptomata non sunt signa critica seu quando non indicant crisim, tunc sunt pessima, & indicant mortem seu magnum mortis periculum: at quando sunt critica, seu quando indicant crisim, tunc sunt bona, quia crisim in morbis futuram esse est bonum signum, quia indicat naturam validam & superiorem causâ morbificâ. Tamen illa symptomata seu signa critica in se considerata sunt terribilia, & ideò quando inexpertus Medicus illa videret in morbis, terreretur ab illis, & putaret esse signa mortis; sicut sunt in aliis morbis, in quibus ipsa non sunt signa critica: sed quando expertus Medicus ea videt in acutis morbis per crisim iudicabilibus certo tempore apparere, non terretur ab illis, sed gaudet & bene sperat, quia etsi ipsa ex naturâ suâ videantur terribilia & lætalia, tamen per accidens, quatenus indicant futuram crisim, sunt potiùs bona; cùm ergo illa symptomata non sunt critica ex naturâ suâ, nec semper crisim indicant, ideò oportet bene distinguere, quando talia symptomata sint critica & quando non, ne erremus, & ne ex illis fortè contrarium iudicium feramus; quia quando sunt critica, indicant salutem; quando non, mortem vel aliquod aliud malum indicant. Tunc autem illa symptomata sunt critica, quando oboriuntur ob agitationem & pugnam naturæ agitantis & mouentis causam morbificam ad expulsionem; sed quando fiunt ab aliâ causâ, tunc non sunt critica, & indicant tantùm illam causam à quâ fiunt, & non futuram crisim. A multis autem aliis causis illa symptomata possunt fieri; nam sunt aliquando symptomata pathognomonica orientia ex naturâ & specie morbi; & tunc tantùm indicant morbi naturam & speciem, non crisim; & quando sunt pathognomonica, tunc mox à principio adsunt; aliquando sunt signa epiphænomena seu superuenientia, & tunc indicant morbi morem; & conditionem, & malignitatem; adeoque salutem vel mortem; nonnunquàm verò designant crisim instantem, & tunc tantùm vocantur signa critica. Talia symptomata sunt: dolor capitis, inquietudo, anxietas, vigiliæ, difficilis respiratio, sensuum obtenebratio, aurium sonitus, splendores oculorum, delirium, vertigo, lipothymia, febris acutio, rigor, &c. hæc, dico, aliquando indicant futuram crisim, sed non semper; sæpe enim solummodo indicant morbi speciem, vel malignitatem: sic difficilis respiratio in peripneumoniâ & pleuritide non est signum criticum sed pathognomonicum indicans morbi, sc. adesse inflammationem pectoris: sic oculorum splendores, vigiliæ, delirium in phrenitide non indicant vllam crisim sed tantùm morbi speciem sc. cerebri autem meningum inflammationem;

flammationem; illa enim ſymptomata illos morbos naturaliter ſequuntur: ſic lipothymia, anxietas, obtenebratio oculorum, ſurditas in morbis, non ſemper indicant futuram criſim, nec ſemper ſunt ſigna critica, ſed ſæpe ſunt epiphænomena prouenientia ex morbi magnitudine, malignitate, & indicant mortem. Aliquando autem oriuntur ex pugnâ naturæ incipientis cauſam morbificam mouere ad faciendam criſim, & tunc ſunt critica & indicant futuram criſim: nam cùm incipit cauſa morbifica moueri, & natura cum illâ pugnare, ex illo motu & pugnâ oriuntur peſſima illa ſymptomata, corpus valde turbatur, vapores ex humoribus motis in caput, ad cor & pulmonem feruntur, & faciunt vigilias, anxietates, oculorum ruborem, reſpirandi difficultatem, febris exacerbationem, &c. vt ergo ſciamus, quando hæc ſymptomata ſint critica, quando non, ita eſt procedendum: quando aliqua ex his ſymptomatibus inceperunt apparere mox cum ipſo morbo, & ſtatim à principio, & quòd morbus talis ſit, & hæc talia ſymptomata ex naturâ producere ſoleat, indicium eſt non eſſe critica; critica enim ſigna non apparent in principio, ſed in fine ipſius ſtatus morbi; ſed quando hæc ſymptomata apparent in augmento morbi, & cùm oborientibus illis pathognomonica ſigna ſimul fiunt maiora, & nulla apparent ſigna concoctionis, ſed potiùs cruditatis, & ſignum quòd tunc non ſint ſigna critica, ſed potiùs epiphænomena prouenientia ex morbi magnitudine & malitiâ, & tunc ſunt mala & indicant mortem. Sed quando talia ſymptomata apparent in ſtatu, circa diem decretorium, & ſubitò ſuboriuntur, maximè cum antea non fuerint, & oriantur, multa ex illis ſimul, & præceſſerunt ſigna concoctionis, & adſit virtus valida, indicium eſt, quòd illa ſymptomata tunc ſint critica, & oriantur ex pugnâ naturæ cum cauſâ morbificâ; non enim tunc poſſunt eſſe pathognomonica; nam ſi eſſent pathognomonica incepiſſent cum ipſo morbo; & quando multa talia ſymptomata eueniunt, etiam indicium eſt, quod ſint pathognomonica, quia vnus morbus non habet, tam multa ſigna pathognomonica, aut tam multa ſigna diuerſa, imò contraria. Non poſſunt etiam eſſe ſigna epiphænomena, ſeu ſigna mali moris, aut magnitudinis aut malignitatis morbi; quia ſi virtus ſit valida, & ſigna concoctionis præceſſerint, non poteſt morbus malignus eſſe. Reſtat ergo, vt ſint epiphænomena boni moris, id eſt, ſigna critica. Eſt tamen nihilominus adhuc ſæpe difficile bene diſtinguere, an illa ſymptomata ſint pathognomonica an verò epiphænomena, an critica; propterea debet Medicus valde eſſe circumſpectus, ne faciendo iudicium ex eis decipiatur.

Porrò not. quòd ſigna critica adhuc ſint diuerſi generis; nam alia ſunt, quæ ſolam perturbationem criſi præuiam oſtendunt, quia à ſolâ illa perturbatione cauſantur: vt capitis dolor, inquietudo, vigiliæ, difficilis reſpiratio, ſenſuum obtenebratio, temporum & frontis grauitas, aurium ſtrepitus, ſplendores oculorum, lacrymæ inuoluntariæ, obliuio, rigor, faciei rubor, faſtidium, ſitis, æſtus, hypochondriorum tenſio,

sio, nox difficilis, &c. alia sunt quæ simul perturbationem & simul expulsionem à naturâ factam demonstrant, vt vomitus, alui deiectiones, sudores, &c. illa prima sunt tantùm signa criseos futuræ, hæc verò non tantùm futuræ, sed ipsius etiam criseos causa seu pars.

Est & alia signorum criticorum diuisio; quædam enim sunt omni crisi communia, & indifferentes sunt omnis & qualiscunque criseos signa; vt anxietas vigiliæ, delirium, somnus grauis, difficilis respiratio, sensus alienatio, &c. at quædam sunt quæ certam tantùm crisim, id est, tali vel tali modo, per talem vel talem partem futuram indicant; sicut dolor capitis, colli, ventriculi, oculorum suffusio & rubor, crisim per hæmorrhogiam futuram significant, & sic sunt multa alia, de quibus postea in particulari agemus.

Porrò non omnem crisim præcedunt omnia signa critica superiùs enumerata, sed aliqua tantùm, & in aliquibus morbis hæc, in aliis alia, provt crisis aliter atque aliter est futura, & provt varia est morbi species, aut ægri natura. Vnum ex præcipuis signis, ex quibus futura crisis dignoscitur, est, si ea quæ excernuntur sint concocta, & talia vt causæ morbificæ concoctionem indicant; quia vbi causa morbifica est cruda & inconcocta, & nulla præcesserunt signa concoctionis in excrementis, & vbi vrinæ sunt crudæ, turbatæ, sine nubeculâ, suspenso aut hypostasi, indicium est, nullam esse futuram crisim; naturæ enim ordo est, vt non expellat causam morbificam, nisi coctam; si ergo concocta sit, & concoctionis signa apparent in excrementis, ac præcipuè in vrinis, & morbus talis sit, qui crisi solui natus est, & vires ægri respondeant, signum est, quod natura materiam morbificam expellet, & crisim faciet; sin cruda sit, indicium est quòd non: indicium enim est naturam causâ morbificâ esse interiorem, præcipuè verò si vires debiles siue ex pulsu siue ex aliis signis esse comperiantur.

Porrò non tantùm ex prædictis, sed ex regione, anni tempore, naturâ ægrotantis colligi potest, an sit futura crisis; si enim regio calida sit & sicca, si anni tempus æstiuum, si æger sanguineus, biliosus & calidæ complexionis, signa sunt futuræ criseos; quia in talibus crises maximè fieri natæ sunt: In frigidis regionibus, anni tempore frigido, & complexione frigidâ crises minùs fiunt, quia in talibus morbi sunt magis pituitosi, quos supra dictum est crisi non ita finiri; aut non sint pituitosi, non sunt tamen legitimi, aut ex bile aut ex sanguine puris ac synceris, sed spurij ac nothi, & ex illis cum frigidis humoribus permixtis. In huiusmodi ergo regionibus, anni tempore, complexionibus, humores non ita putrescunt; quare neque ita exactè à naturâ coquuntur: & cùm causâ morbificâ non sit sincera, sed mixta cum humoribus frigidis, morbi non sunt tam acuti, neque celeres, neque causa morbifica habet illam mordacitatem, quâ naturæ adeò sit molesta, aut eam sic irritet aut stimulet ad subitam aut violentam expulsionem, quæ omnia requirunt, vt crisis fiat. Itaq; in Belgio, Germaniâ multò rariores sunt crises quàm in

Italiâ & Hispaniâ. Accedit quòd non in hâc tantùm regione, sed & omnibus aliis multo rariores sunt crises quàm temporibus Galeni fuerunt; aut si sint æquè frequentes, non sunt tamen perfectæ, nec tam subitæ ac manifestæ, sed magis spuriæ & obscuræ, & naturam simplicis seu paulatinæ solutionis redolentes; adeò vt nobis continuò praxim exercentibus rarum sit perfectas ac legitimas crises animaduertere; quapropter cùm crises hic imperfectæ, raræ & obscuræ sint; & signa quoque critica hic rara sint & obscura atque imperfecta; & ideo in hâc regione multò difficiliùs & incertiùs est cognoscere & prognosticare, quàm in illis calidis regionibus: nam neque hîc est illorum dierum indicum aut decretoriorum, quæ in aliis regionibus ad indicandum potestas, ex quibus maximè & an futura sit crisis, & quo tempore, & an bona an mala est, dignoscendum. Atque hæc sunt omnia signa, ex quibus cognoscitur, an crisis sit futura. Inter quæ est notandum, quòd aliqua aliquando in morbo indicent futuram crisim, sed non indicant eam statim futuram esse, sed aliquando, & in suo tempore. Talia sunt morbi species, magnitudo, pars affecta, causa morbifica, regio, anni tempus, temperamentum ægrotantis, &c. sed hæc non vocantur propriè signa critica. Alia iam proximam ac instantem crisim significant; & illa sunt illa pessima symptomata supra dicta; & talia ideò propriè signa critica vocantur.

§. II.

Quando sit futura Crisis.

Crisis iam instans cognoscitur ex signis iam dictis, quæ propriè critica vocantur, & ex morbi tempore cum illis coniuncto; quia si iam est morbi status, & illa signa critica subitò oboriantur, nempe magna in tempore perturbatio, inquietudo, spirandi difficultas, pulsus inæqualis, mentis repentina alienatio, delirium, paroxysmus vehementior, rigor, sitis, capitis dolor, difficilior sine ratione morbi tolerantia, indicium iam iam imminere crisim; at in principio vel in incremento, & diu ante cognoscere, quando sit futura crisis, colligi debet ex aliis signis, nempe ex morbi specie, magnitudine, celeritate motus per sua tempora, causâ morbificâ, anni tempore, regione, temperamento ægrotantis, & omnium maximè ex citiùs vel seriùs apparentibus manifestis signis concoctionis; tum etiam ex diei decretorij propinquitate vel remotione, ex naturæ robore vel imbecillitate.

Sciendum igitur est, crises optimas & salutares maximè & præcipuè fieri in statu morbi; quantum ergo absumus à summo statu morbi, tantùm quoque absumus à tempore criseos. Nihilominus tamen fiunt interdum crises in principio status seu in morbi incremento, & hoc quando natura est valdè robusta: hoc etiam cognoscitur ex diebus indicibus;

dicibus ; index enim septimi est quartus, decimi quarti vndecimus, vigesimi primi decimus septimus. Si ergo aliqua signa critica appareant in die indice, signum est crisin futuram in illo die decretorio, qui illi diei indici respondet : si in quarto apparent, futuram crisim in septimo significant, si in vndecimo futuram decimo quarto. Si ergo diebus indicibus euacuationes quæpiam, aut signa coctionis in excrementis appareant, aut signa aliqua criticum motum ostendentia, quæ scilicet antea non apparuerunt, vt si vehemens capitis dolor appareat, qui ante non apparuisset, absque dubio futuram crisim denotat : si tum aliqua incipiens euacuatio vel stilla narium oboriatur, esset indicium in proximo sequente die decretorio illo indici respondente, crisim futuram esse; & bonam quidem, si signa critica in die indice apparentia sint bona; malam, si mala ; subintellige, si crises perfectæ sint futuræ, & alia omnia iusto ordine progrediantur ; alioqui sciendum, quòd vel morbus aliam naturam acquirit, aut malignus est, ita quod ante vel post solito celeriùs moueatur, alio atque alio die crisis fieri poterit. Porrò ratione paroxysmorum dies quoque decretorius variatur ; nam qui paribus diebus habent accessiones, paribus quoque iudicantur; qui imparibus, imparibus etiam iudicantur ; cum enim in paroxysmo natura valde stimuletur à causâ morbificâ, si dies paroxysmi præueniat diem criticum à die indice indicatum ; & quam crisim die decretorio alioqui fuisset factura, propter istam irrritationem faciet in die paroxysmi : si ergo dies quartus, qui est index, indicauerit crisim futuram in septimo, si paroxysmus inciderit in diem quintum aut octauum, fiet potiùs, vt crisis die sexto vel octauo eueniat : sed si paroxysmus incidat in diem septimum, cùm ille sit decretorius, absque dubio morbus terminabitur in illo. Porrò concoctionem seriùs vel citiùs in vrinâ apparere, celeritatem iudicij portendit ; morbum celerem motum habere, citò per sua tempora transire, celeriter augeri, & citò epiphænomena signa apparere, indicium est, morbum futurum breuem, & citò crisim futuram. Proinde quæcunque signa morbi breuitatem indicant, ea quoque & tempus futuræ criseos, id est, crisim citiùs futuram esse possunt indicare, quò natura est robustior, eò celeriùs, quò debilior, eò tardiùs crisim molietur ; nam quò est robustior eò & citiùs humores concoquet & expellet : quòd si simul natura à morbi vehementiâ irritetur, crisis tempus ordinarium præuertet, etiamsi non adhuc exactissimè humores sint cocti. Errata, quæ in morbò eueniunt sæpe faciunt crisim non esse ; impediunt enim sæpe humorum inceptam concoctionem, ex quâ serior crisis.

CAP. III.

Quomodo Crisis sit futura.

§. I.

CRisis triplex est, alia fit per expulsionem, alia per translationem seu metastasim, seu vt vocant per abscessum, alia aliquando per longum somnum. Per expulsionem fit, quando materia morbifica extra corpus expellitur per abscessum dicitur esse illa crisis, quando causa morbifica expellitur quidem ex parte affectâ, & morbus soluitur, sed non totaliter expellitur extra corpus, sed in aliam aliquam partem externam, aut ignobiliorem, & in eâ parit alium morbum, & sic vocatur crisis per abscessum; quia tum causa morbi abscedit à parte affectâ & secedit in aliam: crisis per expulsionem est crisis perfecta, per translationem verò imperfecta. Fit autem crisis per translationem seu abscessum ob tres causas: vel quia natura non est satis valida ad expellendum humores extra corpus, sed solùm expellit aliquo vsque; vel quia causa morbifica est densa, crassa, pituitosa & viscida, miniméque fluida, sic vt partibus adhæreat, nec per eas liberè & faciliter feratur; vel quia ductus per quos ipsa deberet expelli sunt angusti & non satis apperti. Morbi accutissimi, quia à calidis fiunt humoribus, cum ægri viribus robustis, soluuntur crisi per expulsionem; qui ab humoribus calidis & tenuibus cum virium imbecillitate, vel ab humoribus crassis, viscidis cum virium etiam robore, soluuntur crisi per abscessum; si enim calido & fluido humori accedat virium robur, expulsio fit perfecta & valida adeoque extra corpus: si in alterutro sit defectus, tantùm crisis fit aliquo vsque. Per somnum longum aliquando fit crisis in pueris; per hoc quòd calidum natiuum eorum per somnum intus materiam morbificam durante somno dissoluat atque dissipet; verùm hæc crisis per somnum non est vera crisis, etsi aliqui eam ad veram criseos speciem referant, sed potiùs ad lentam morbi solutionem est referenda. Per somnum futura crisis colligi potest, si sit puer, tempus vernum vel hyemale; tunc enim somni sunt longiores; si causa morbifica sit pituita; talis enim humor somnos longos facere natus est. Crisis per expulsionem fit 5. modis; vel per sanguinis fluxum, vel vomitum, vel deiectiones, vel sudores, vel vrinas: quæ per sanguinis fluxum fit, vel fit per hæmorrhagiam narium, vel per hæmorrhoïdes, vel per menses. Crises per vrinas non sunt crebræ nec perfectæ; quia materia copiosa acutos morbos faciens non potest sufficienter per vrinas expurgari. An per sudores sit futura crisis cognoscitur 1. ex eo, quòd plurimi morbi acuti per sudores terminentur, ratio est, quia illi à succis tenuibus & biliosis fiunt, qui

facilè

facilè cum sudoribus exire possunt. Morbi itaque à bile, tertianæ continuæ & ardentes plerumque sudoribus finiuntur: morbi quoque quorum causa est in venis, & eo loco, vnde facilè transire possit ad cutem, per sudores terminantur; quorum verò causa in visceribus conclusa iacet, non ita; si æger raro corporis habitu præditus sit, naturaliter ad sudores procliuis, si æstas aut ver, maximè sudores expectandi sunt: Sic Hipp. 3. *Aphor.* 6. *cùm æstas*, inquit, *fuerit, magis sudores sunt expectandi.* Sudores etiam denunciantur ab illis, quæ humorem morbificum ad cutim deferri indicant, vt calor & rubor cutis, pulsus latus, mollis, magnus, vndosus; cùm æger somniat se totum in sudores conuerti; sudores etiam ostenduntur à deiectionibus & vrinis retentis, horroreque superueniente. Sic Hipp. 4. *Aphor.* 48. ex horrore superueniente coniicit ardentem febrem sudoribus terminandam esse. Porrò fit etiam aliquando crisis per vrinas, verùm neque ea est valde frequens, neque sufficiens nec valdè salutaris; quia difficile est, vt natura humores morbosos sic attenuet, vt in serosam substantiam conuertat; & cum viæ vrinariæ sint angustæ, raró natura per eas violentam aut copiosam humorum facit expulsionem; per vrinas tamen fuit Piceon apud Hipp. *in Epid.* iudicatus; & Auicenna *fen.* 2. *part.* 4. *tractatu* 1. *cap.* 8. dicit infirmos multoties mingere vrinas malas in substantiâ, colore & aliis accidentibus; quæ aliquando sunt criticæ, & bonæ, & eueniunt, inquit, in ægritudinibus acutis & hepatis: vrinæ, quæ criticæ sunt, debent esse crassæ, variæ, rubicundæ, cum pure mixtæ vel nigræ. Expurgantur per vrinam humores tenues, & partes circa renes, lienem & hepar; aliquando etiam pus in pulmone contentum illàc euacuatur: Si ergo humores morbifici sint tenues, vel morbus sit ab aquoso humore, vt hydrops, talis est aptus per vrinas solui; nihilominus tamen aliquando etiam per vrinas soluuntur morbi à crassis humoribus causati, vt de quartanâ & quotidianâ docet experientia: si adsunt signa indicantia materiam morbi ad vesicam ferri, vt prauitas circa vesicam, ardor in virgâ superueniens, si insuper aluus exsiccetur & nulla adsint signa futuri sudoris, crisim per vrinas prænuntiant. Per menses etiam aliquando fit crisis: sic teste Hipp. 3. *Epid. parte* 3. iudicata fuit mulier, quæ in Thaso habitabat, & Larissa virgo, & quædam alia, *lib.* 1. *parte* 3. *& alibi* ait, *quibus die critico menses eruperunt, omnes pericula euaserunt.* Fluxus sanguinis ex vtero colligi potest; si mulier est, si pars affecta est sub septo transuerso, si tensio & dolor ad lumbos & inguina descendat, si mensium periodus instet, &c. Per hæmorrhoïdes etiam aliquando crisis fit hæmorrhoïdes superuenturæ colliguntur, si humor peccans est melancholicus seu atra bilis, si ætas constans, si autumnus, si æger hæmorrhoïdes pati sit consuetus, si affectus lienis, si præcordia & partes sub septo transuerso laborent, si sentiatur dolor & grauitas circa lumbos. Per hæmorrhoides sæpe iudicantur febres continentes seu synochi, inflammationes iecoris, melancholici capitis, mesenterij ac lienis affectus. Et

hæc de Crisi per expulsionem. Restat crisis per abscessum, metastasim seu translationem.

§. II.

De Crisi per abscessum.

Quæritur autem, an crisis per abscessum sit vera crisis: & videtur quòd non; etenim non potest esse vera crisis, nisi materia quæ expellitur sit cocta; at cum ex morbo sequitur abscessus, materia quæ est in abscessu non est cocta sed cruda; ergo eius expulsio non fuit critica; vel fatendum esset materiam expellere per crisim materiam non concoctam, quod est absurdum: quod autem materia in abscessu non sit concocta probatur; quia paulatim decurrentibus abscessus seu ipsius tumoris temporibus tandem maturatur & in pus conuertitur, in quod non erat mox à principio abscessus conuersa. Confirmatur: quia si materia in principio abscessus esset cocta, sequeretur quòd aliquis morbus nempe abscessus inciperet à materiâ concoctâ, quod est absurdum; quia in principio morbi nunquam materia est cocta; quia si esset cocta non esset iam morbi principium sed status; principium enim morbi dicit materiæ cruditatem.

Verùm Resp. materiam abscessus posse esse & coctam & crudam; est enim cocta quoad primum morbum, cuius est crisis; seu est cocta concoctione conueniente naturæ ipsius morbi, & concoctione qualem requirunt, & qualem potest, & qualem intendit dare pars affecta, in quâ causa morbifica antea fuit; sed est cruda respectu abscessus qui sequitur, seu respectu partis ad quam transmittitur, & respectu morbi secundi; etenim in venis habuit concoctionem quæ vocatur maturatio seu reductio ad benigniorem statum; In abscessu verò requirit aliam concoctionem, quæ vocatur suppuratio. In primo morbo cùm materia adhuc in venis existeret, habuit coctionem, qualem faciunt venæ in suis humoribus; In abscessu adhuc aliam requirit coctionem, qualem scilicet facit calor in humoribus in habitu corporis contentis; & sic cùm materia ratione primi morbi fuerit cocta, meritò illa transpositio in aliam partem dicenda est crisis per translationem. Expulsio in aliam partem vel fit in partem nobiliorem, vel ęquè nobilem, vel ignobiliorem quàm fuit: Prima quando fit in nobiliorem vel æquè nobilem est mala, & illa translatio non est vera crisis; quia crisis dicit quandam solutionem bonam, & in melius, & vel extra corpus vel in sentinam aliquam corporis, aut partem ignobilem; sed talis transpositio est potiùs transmutatio vnius morbi in alterum. Translatio quæ fit ad partem ignobiliorem, est crisis, & talis est bona; illa translatio vel fit in habitum corporis, vel in partes carnosas, vel in

in glandulas, vel emunctoria corporis, vt inguina, alas, post aures; vel in articulos, vel etiam in neruos. Porrò materia, quæ sic transmittitur, vel colligitur in vnam massam, & tunc fit apostema; vel sparsim expellitur, & tunc fiunt varij alij affectus, veluti pustulæ, exanthemata, icterus, aut aliæ maculæ seu fœtidi colores in cute; & mutationes morborum in alios, tales frequenter sunt pleuritis, si in 14. diebus non expurgatur, vergit in empyema; empyema si 40. diebus non expurgatur, vergit in phthisim ac tabem: acuti morbi sæpe in icterum mutantur; angina & pleuritis sæpe conuertuntur in peripneumoniam: febris vna sæpe in aliam & plures mutatur: vertigo in epilepsiam vel apoplexiam: punctum neruorum in conuulsionem: colica in paralysim: diarrhæa biliosa in dysenteriam: dysenteria & omnes alui nimij fluxus in hydropem, &c. permutatio morbi in meliorem est bona; permutatio in alium morbum, sic quòd prior morbus non cesset, est mala, quia morbum morbo addit: permutatio ad mortem deteriorem, etiamsi prior cesset etiam est mala: sic cùm ita materia in neruos expellitur, vt totum vnum latus fiat paralyticum, illa permutatio est mala, nisi primum malum fuerit lætale. Si morbus terminetur per generationem abscessus in partibus internis, qui abscessus maturentur & erumpent, & pus in corporis cauitatem effundant, vnde euacuari nequeat, sunt mali. Translatio omnis seu crisis per abscessum fit à vincente naturâ, sed non ita perfectè vincente, sicut in crisi per expulsionem; idque vel ob naturæ debilitatem, vel materiæ pertinacitatem & crassitiem, vel viarum angustiam aut densitatem. Quando materia est tenuis, fluida, obediens, morbus magnus, celer, acutus, materia perfectè cocta, vires valde fortes, non fit translatio aut abscessus, sed crisis per totalem expulsionem: contrà cùm morbus est paulò diuturnior, materia non ita perfectè cocta, viscosa, nec apta ita facilè extra corpus expelli, vires non ita absolutè validæ, abscessus est expectandus.

Quomodo translatio sit futura ex naturâ morbi potest colligi; si scilicet consideretur quâ translatione tale morbi genus soleat plerumque solui. Ad quam autem partem translatio sit futura, colligi potest ex parte, quæ in ægro est debilis, vel morbosa, & ex partibus vicinis, in quas humores faciliùs excerni possunt: sic cerebrum in neruos, viscera in emunctoria, in glandulas; aliæ partes in articulos facilè suos humores morbificos transmittunt. Posito ergo, quòd in cutem translatio facienda iudicetur, an potiùs in pustulas sit eruptura, an tantùm in prauum colorem, colligitur; quia si cutis est rara, potiùs prauo colore suffundetur; si densa potiùs pustulæ fient; cùm humor est tenuis, potiùs prauus color excitabitur; cùm glutinosus & crassus, potiùs pustulæ. Cùm aliquando translatio fiat

in glandulas, articulos, neruos, ad ſciendum, in quod horum potiùs tranſlatio fiet, conſiderandum eſt, quænam iſtarum partium in ægro ſit debilior; nam in debiliorem plerumque magis fiunt tranſlationes; ſic morbus qui diuturnior eſt, & à ſuccis frigidioribus, aptior eſt fieri per tranſlationem in articulos; vt febres quotidianæ: contrà acutus & prauus morbus, qui à ſuccis oritur calidioribus, vt febres peſtilentes & viſcerum ac nobilium partium inflammationes magis in glandulas & emunctoria. Tandem ad quam partem humorem morbificum iam incipere moueri videbimus, in eam futuram eſſe tranſlationem ſuſpicio erit: hoc autem cognoſcitur ex partis grauitate, dolore, diſtenſione, pulſu, palpitatione, rubore, &c. An abſceſſus ſurſum vel deorſum magis fiet, colligitur ex parte affectâ & ſede humorum; nam ſi pars affecta eſt ſurſum, potiùs ſurſum abſceſſus fiet poſt aures, vel ſub axillis, vel in collo: contrà ſi deorſum. Colligitur etiam ex modo ſubſtantiæ ipſorum humorum; nam tenues faciliùs ſurſum feruntur, craſſi magis deorſum. Partes quoque ſingulæ ſua propria emunctoria habent, in quæ ex ſingulis illis abſceſſus magis fit; ſic in cerebri affectibus abſceſſus magis poſt aures ſiue parotides fient: In morbis thoracis ſub axillis; in morbis ventris inferioris ac hepatis, in inguinibus. Peculiares quoque morborum ſpecies peculiares ſuos habent abſceſſus; ſic in febribus peſtilentibus videbimus materiam venenatam magis in tumorem inguinum & axillarum pelli: in lue venereâ tantùm bubones inguinum fieri: lienis morbi longi in crus ſiniſtrum magis abſcedunt; hepatis in dextrum, ac in iis tumores ſeu œdemata faciunt: in apoplexiâ in ſpinalem medullam: in anginâ cauſa morbifica ſæpe expellitur ad pulmonem: humores graues magis deorſum, leues magis ſurſum feruntur. Si æger partem aliquam debiliorem habeat, quáque ſoleat frequentius laborare, aut in quam frequenter humores aliàs ſolent decumbere, in eam ſuſpicio erit tranſlationem magis factum iri: ſic qui crus habent debilius ob fracturam aut alium morbum, in illud faciliùs abſceſſus reiicietur: qui habitum corporis naturâ vel nimio balnei vſu rarum habent, faciliùs recipiunt puſtulas, maculas, tubercula in cute: qui articulos à balneo, frigore, venere, debiliores habent, faciliùs tranſlationem in iis patiuntur. Quò abſceſſus magis ad exteriora fiunt, & ad membra ignobiliora, & à corde remotiora & partibus principibus, eò ſunt meliores: ſic boni ſunt qui fiunt per parotides, voriolas, articulos; non ita boni qui fiunt in neruis. Vbi tamen notandum, quòd quando abſceſſus fiunt ad emunctoria, communiter meliùs fiunt ad propinqua quàm ad remota; ratio eſt, quia ad propinqua fiunt faciliùs, & ſine nocumento partium intermediarum; & minori negotio omnis cauſa morbifica in propinquam partem exoneratur, quàm in longinquam; quia vt exoneretur in propinquam, per

breuiorem

breuiorem viam humores sunt pellendi, quàm cùm in remotam; per breuiorem autem viam facilior est transitus. Cùm morbus est magnus & causa morbi multa, optimum est abscessus magno fieri: alioqui verisimile est totam causam morbificam non expelli; hinc in magnis febribus inguinum meliores sunt quàm aurium; quia illi abscessus his plerumque sunt maiores: sic paraplegicis obortæ parotides, inquit Hippoc. malæ, quia morbo illi discutiendo non sufficiunt.

Porrò abscessus facti vel resoluuntur, vel indurantur, vel suppurantur, vel retrocedunt; & si retrocedunt, retrocedunt vel in eandem partem, vnde promanarunt, vel in aliam. Malum est abscessus retrocedere; optimum ad extra fieri: si retrocedunt in eandem partem, recidiuam faciunt; si in aliam partem, varios morbos facere possunt; si ad partes nobiles, sæpe subitam mortem inferunt. Abscessus discuti omnium optimum est, bonum tamen etiam & plerumque securiùs suppurari; malum verò indurari & permanere; omnium verò pessimum in gangrænam abire. Abscessus parui, calidi, & in loco calido existentes magis suppurantur, præcipuè si sint à sanguine, & maximè si sit æstas: magni à viscidis & crassis humoribus facti, præcipuè in partibus externis, & à fonte caloris remotis, & magis hyeme, facilè indurantur. An autem resoluentur, an discutientur, an indurabuntur, exactiùs infestigare non est huius loci, sed spectat ad tractatum de apostematibus, de quibus in chirurgiâ, & hisce omnibus modis per crisim morbi soluuntur. Porrò crisi iam factâ considerandum est, an ea sit bona vel mala, an stabilis nec ne, seu an sit cum periculo recidiuæ necne.

Cap. IV.

An Crisis facta bona sit, an mala, &c.

§. I.

Si enim crisis facta non sit bona, vel mors sequitur, vel periculum est recidiuæ; si morbus sit magnus, & naturâ suâ periculosus, ac lætalis, & crisis imperfectissima ac pessima, fit mors: si crisis mediocris & tamen non perfecta est periculum recidiuæ. Vt ergo cognoscatur an perfecta crisis sit facta, debent in eâ sex considerari; quia bona crisis debet habere sex conditiones.

§. II.

Conditiones bonæ Criseos.

Prima conditio est, vt sit facta cum præuiis signis coctionis. Secunda vt sit facta in statu, & die decretorio, & non in quouis die decretorio, sed in tali qui conuenit naturæ ipsius morbi; etenim aliquibus morbis nempe perperacutis conuenit pro die decretorio dies quartus; in peracutis septimus, in aliis decimus quartus. Tertia conditio est, vt expellatur causa morbifica & non alius humor morbum minimè faciens. Quarta, vt quantitas humoris expulsi respondeat magnitudini morbi seu quantitati causæ morbificæ; nam si causa morbifica totaliter non expellatur, sed eius pars aliqua remaneat; si magna mors, si parua, recidiua fiet. Quinta, vt fiat crisis sine malis symptomatibus. 6. vt modus & species criseos conueniat speciei morbi, & causæ morbificæ, & naturæ ægrotantis, & situi causæ morbificæ; idest, vt fiat per talem regionem, qualem & causæ morbificæ situs, & natura, ac consuetudo ægrotantis, & ipsius tolerantia requirat; nam aliqui morbi, aliqui humores, aliquæ partes affectæ, aliqui ægri hâc, alij alia specie criseos commodiùs iudicantur. Optima est ergo crisis quæ fit in statu, in die decretorio, & quæ signa coctionis præuia habuit, quæ in die indice fuit præindicata, quæ fit cum manifestâ expulsione, eaque magnâ, & per vias latas ac patentes atque propinquas; & si crisis non fiat expulsione, saltem in eâ fiant abscessus magni, remoti à parte affectâ, & partibus principibus: optima insuper est crisis, quæ fit cum facili tolerantiâ, in quâ non adfuerunt pessima aut periculosa symptomata, non delirium, non maxima anxietas, sed facilitas respirandi, præsentia mentis, in quâ æger, statim à crisi meliùs habet, quæ sit facta ordinatè & citra magnam derturbationem, in quâ omnes prognosticationes firmæ & non fallaces, & ordine debito tempora & symptomata processerunt, & vires fuerunt robustæ. Cauenda est porrò falsa declinatio, in quâ symptomata videntur minui & tamen non minuuntur, sed in quâ ideò videntur minui, quòd calor & natura sint superati. Cognoscitur autem talis falsa declinatio, quia in verâ declinatione ac perfectâ crisi pulsus est validus, æqualis, ordinatus; in falsâ, contrà: si itaque crisis fuit imperfecta erit etiam instabilis, & recidiua est metuenda: quapropter si post factam crisim sequitur perfecta alleuiatio, robur naturæ, pulsus bonitas, omnium symptomatum abolitio, si æger non facilè à paruis nocentibus offendatur, signum est crisim stabilem futuram esse, & non esse periculum recidiuæ; at si crisis ap-

paruerit

paruerit imperfecta, si symptomata lentè minuuntur, si à paruis facilè æger læditur, si remaneant adhuc aliqua praua symptomata, vt sitis, fastidium, dolor, debilitas, & surgendi inopia, periculum est recidiuæ. Humores, si tenues fuerunt, cùm illi facilè & perfectè ob suam tenuitatem potuerunt expelli, maiorem stabilitatem promittunt: crassi & frigidi, cùm difficulter omnes expellantur, maius faciunt periculum recidiuæ; quia de eis maior suspicio est, quòd ob lentorem & crassitiem fortè aliquid potuit remansisse, quod non fuerit expulsum. Ab anni quoque tempore salubri vel insalubri recidiuæ potest suspicio desumi. Mutationes, quæ in die critico apparuerunt, & priùs in die indice fuerunt indicatæ siue bonæ siue malæ, magis stabiles sunt iis, quæ alio die contigerunt, & indicatæ non fuerunt: sic Hippoc. 4. *Coac. text.* 41. *quæ febres*, inquit, *neque criticis diebus, neque cum signis concoctionis recedunt, patiuntur recidiuam*, & 5. *prognostic.* 22. idem repetit; & alio loco, cruda, inquit, & incoctæ criseos dolores & recidiuas minantur. Si morbus acutus soluatur lentè, & videatur declinare sine crisi, periculum est recidiuæ ratio est, quia natura non solet acutos eiusmodi morbos sine crisi terminare. Sæpè etiam cùm debitè facta crisis videtur, tamen vel ob errorem commissum vel aliam causam morbi recidiunt. Quando verò recidiua fieri timetur, quo die futura sit, aliquo modo colligi potest ex Hippoc. qui videtur indicare, quod quotâ die facta est crisis, totidem diebus post crisim recidiua sit futura; & postquam recidiua inceperit, totidem iterum diebus post iudicabitur: sic *quarto Epidem. text.* 11. dicit virginem quandam die 6. sic esse iudicatam: *sextâ* inquit, *die rediit morbus*; *& sextâ die iterum fuit indicata.* Cùm natura secundam crisim, siue crisim recidiuæ facit, facit eam per easdem vias, per quas fecit crisim morbi primi: quòd si verò per alias fecerit vias, est malum; nam quando ad diuersa euacuationis genera natura conuertitur, est malum; tunc enim natura arguitur vel esse debilis, vel irritata, vel saltem euacuationem malè facit, eò quòd vna euacuatio alterius sit impeditiua; cùm enim natura pluribus est intenta nullum perfectè facit. Atque hactenus de signatis, id est, de iis, quæ significantur, causâ, morbo, parte affectâ, &c. iisdem præteritis, præsentibus ac futuris; quæ omnia, significantur & sunt signata; significatur enim quæ sit causa, quis sit morbus, quæ pars affecta; & significatur quid sit præteritum, quid præsens, quid futurum; & sic illa sunt signata: Restat ergo vt transeamus ad significantia. Etsi autem, cum signa significentur per significantia, quando tractantur signata, necesse etiam, fuerit ponere illa significantia, quæ illa signata significant, & sic egerimus etiam aliquo modo de significantibus; tamen non egimus de significantibus secundum ordinem significantium, & non egimus de significantibus in particulari; & non egimus,

quomodo, quare, & quantum significantia singula significent; ideò ad illa nunc est transeundum: & sicuti in particulari egimus, quæ sint illa, quæ significantur, ita nunc in particulari dicendum, quæ significant & quâ virtute significent; quod idem est dicere, ac qui sint fontes signorum, seu quæ sint illa, à quibus signa præteritorum, præsentium & futurorum morborum, causarum symptomatum partis affectæ, &c. desumantur.

TRACTATVS

TRACTATVS DE SIGNIS,

PARS ALTERA.

De Signis quatenus significant.

PROOEMIVM.

De fontibus Signorum.

QVI-NAM sint fontes signorum, diximus in exordio huius tractatus: Fontes magis particulares sunt, tum res naturales, tum non naturales, tum etiam contra naturam. Sub rebus naturalibus comprehenduntur temperamentum, corporis habitus, ætas, sexus ac dispositio, & quæ sunt similia.

SECTIO I.

Signa à Rebus Naturalibus, & primùm à Temperamento.

CAPVT I.

A Temperamento possunt sumi diagnostica signa & prognostica causarum, morborum, partis affectæ, futuri exitus, breuitatis & longitudinis morborum, criseos, & modi eius.

Causarum;

Cauſarum; ſic qui calido ſunt temperamento cenſentur bile abundare, eorumque morbi à bile cauſari; qui frigido & humido, pituitâ, &c.

Morborum: qui temperamento humidiori ſunt præditi, ſunt pluribus morbis obnoxij quàm alij: inprimis ſunt obnoxij morbis, qui cauſantur ab iniuriâ aëris, vt à ventis, pluuiis, gelu; & hoc propter temperamenti ſymboleitatem; deinde magis obnoxij ſunt morbis populariter graſſantibus, id eſt, epidemicis: quia ſcilicet humida corporis diſpoſitio magis eſt paſſibilis, & magis putredini obnoxia, & quia tales laxiores habent poros, per quos externa aëris vitia in corpus penetrant. Magis etiam obnoxij ſunt morbis fientibus à cauſis internis, eò quòd ſemper pluribus ſcateant humoribus quàm ſicci. Hinc 6. *Aphor.*2. habetur, quòd *quibus nares naturâ ſunt humidiores, & genitura humidior, ij minus integrâ ſanitate fruuntur; quibus verò contraria, ſalubriùs degunt*; per homines enim nares & genituram humidam habentes, intelligit eos, qui totius corporis temperiem humidam habent; ſi poneret tantùm nares humidas, poſſet intelligi de illis, qui tantùm humido ſunt cerebro; at cùm ponat nares & genituram humidam, manifeſtum eſt, quòd intelligat de humidis toto corpore; nam in diuerſis & remotis partibus illam humiditatem apparere, ſignum eſt totius corporis humidi. *Nonnulla temperamenta*, dicit Hippoc. 3. *Aphor.*2. *ad æſtatem, alia ad hyemem meliùs habent*; calida meliùs habent in hyeme, quia eius frigiditate ad mediocritatem reducuntur; cùm è contrà æſtate laberentur in exceſſum, & nimiam ſubſtantiæ diſſipationem paterentur: at frigida meliùs habent æſtate; quia tum incaleſcunt vſque ad mediocritatem. Temperamentum ſibi ſimiles generat morbos; nam, vt ait Hipp. *ſimilibus naturæ, anni tempori, temperamento maximè corripimur morbis*; ratio eſt, quia facilior eſt tranſitus ad ſymbolum, quàm ad aſymbolum: ſic calidi in calidos, frigidi in frigidos, bilioſi in bilioſos & acutos, ſanguinei in ſanguineos morbos incidunt, vt hæmorrhagias, ſynochos, inflammationes, &c. Circa quæ tamen notandum, aliquando per accidens fieri, vt contrarium fiat & contrarij potiùs morbi eueniant, quàm ſimiles: hoc verò fieri poteſt pluribus modis; primò ex eo, quòd in corpore noſtro prouentus humorum non ſemper reſpondeat temperamento; etenim poteſt aliquis toto corpore & ſolidis partibus habere aliquod temperamentum, verbi gratiâ; calidum & ſiccum, & tamen in vnâ eius parte poteſt abundare frigus, vt in cerebro vel ſtomacho; & ſic poteſt in aliquâ parte humor frigidus coaceruari, non obſtante, quòd totum corpus ſecundum præcipuas ac ſolidas partes ſit calidum & ſiccum. 2. poteſt quis calidus & ſiccus exiſtens, multo aquæ potu, piſcium, fructuum ac multorum ciborum eſu, pituitam in aliquibus membris, & in venis congregaſſe, & ratione eius in frigidum morbum incidere: & hâc ratione poteſt frequenter eſſe lapſus in contrarios morbos. 3. per accidens poteſt etiam quis frigidus & pituiti abundans laborare morbis bilioſis; vt

ſi

si verbi gratiâ ab abundante pituitâ vesicula fellis sit obstructa, bilis inde in totum corpus regurgitabit, & fiet icterus, qui ad calidos & biliosos morbos refertur; & ita per accidens frigidus & pituitosus in calidum & biliosum morbum incidet.

Partis affectæ: nam si quis naturaliter frigido ac humido cerebro, laboret morbo frigido & humido, suspicio esse poterit morbi originem à cerebro esse; si calido hepate præditus morbis laboret calidis, originem esse ab hepate. Porrò ab hepate calidi, à cerebro frigidi morbi sæpe originem habent; quia scilicet illud calidum, hoc frigidum naturâ est.

Futuri exitus morborum: qui frigido & sicco sunt temperamento, morbis infestantur diuturnioribus; qui calido & sicco, acutis.

Breuitatis vel longitudinis morbi: temperamentum calidum morbos calidos reddit breuiores, frigidum frigidos diuturniores; etenim temperamentum causæ morbificæ simile longiorem facit morbum, si sc. morbus est salutaris; quia in talibus morbus à temperamento fouetur: sic quartanæ in melancholicis sunt longiores. At temperamentum causæ morbificæ simile in lætalibus morbis abbreuiat morbum, quia mortem accelerat: qui calido temperamento præditi sunt, in iis magis quàm in frigidis solutio per crisim est expectanda. Quod temperamentum causis morbificis magis resistat, & quod temperamentum vitæ sit longioris, in tractatis de temperamentis quærendum est. Breuiter temperamentum temperatum omnibus causis morbificis simul sumptis, magis quouis alio resistit causis & morbis temperamenti contrarij: Temperamentum autem calidum & humidum maximè est longæuum.

CAP. II.

Signa à corporis dispositione.

SVb corporis dispositione tria maximè comprehenduntur: magnitudo & paruitas, gracilitas & obesitas, raritas & densitas. Signa, quæ ab his sumuntur, possunt etiam referri ad signa desumpta à parte, sed sub signis à parte potiùs comprehenduntur signa, quæ à particularibus membris desumuntur hîc verò consideramus potiùs signa, quæ desumuntur à totius corporis dispositione; deinde sub signis à partibus comprehunduntur potiùs signa à partibus contra naturam sese habentibus, hîc potiùs desumuntur signa ab habentibus se naturaliter, & contentis adhuc intra limites sanitatis.

A magnitudine & paruitate: corpora magna sunt humidiora paruis; etenim ideò facta fuerunt maiora, quia humidiora; humidæ enim partes capiunt incrementum non siccæ; quia humida magis sunt explicabilia

quàm ſicca ; & hinc corporibus cum ætate ſiceſcentibus ceſſat incrementum. Quæritur 1. an corpora calidiora ſint calidiora minoribus? videtur quòd ſint calidiora ; etenim calor natiuus eſt cauſa incrementi, & magnitudo indicat robur facultatis naturalis generatricis ac auctricis; robur autem facultatis naturalis dependet à maiore calore ; quæ enim debili calore prædita ſunt , neque bene nutriri neque bene augeri poſſunt. Verùm tamen dico , maiora corpora eſſe minùs calida ; etenim etſi calor ſit cauſa incrementi , tamen poſteà maius incrementum per accidens eſt cauſa minoris caloris, eò quòd in magno corpore calor ſit magis diſperſus , & per plures partes euaneſcibilis, quàm in paruo: magnitudo quidem indicat magnum fuiſſe calorem in primâ ætate , qui membra dilatauerat , & indicat magnum calorem dum incrementum fit, ſed non poſtquam iam factum eſt,ac in ætate adultâ : eſt & alia ratio ; quia cùm corpora magna ſint humida, calor ab illâ humiditate retunditur, & ita fit minor. Probatur experientiâ : quia in frigidis regionibus corpora ſunt magna , in calidis minora. Denique videmus homines paruos eſſe bilioſos, iracundos & animoſos , quæ ſunt ſigna & effectus caloris. Interdum tamen magnitudo non tam indicat calorem quàm potiùs humiditatem : ſic corpora Hollandorum ſunt maiora;non quia ſunt calidiora , ſed quia humidiora : & ideò corpora valde magna non ſunt fortia ; quia habent neruos nimis humidos. Porrò corpora valde parua vel indicant defectum caloris , qui non potuerit membra dilatare , vel nimiam ſiccitatem , quæ fecit membra minùs dilatabilia. Nihilominus tamen corporis magnitudo vel paruitas non ſunt certa ſigna temperamenti ; eo quòd cum omni temperamento omnis corporis quantitas poſſit conſiſtere , ſed magnitudo & paruitas potiùs occultæ ſeminis proprietati ſunt adſcribendæ, quàm temperamento.

Quæritur 2. An magnitudo ſit ſignum longæuitatis. Ariſtoteles *libro de longitudine & breuitate vitæ* dicit , animalia magna plerumque eſſe longæuiora ; vnde dubitari poſſet , an hoc etiam ſeſe ſic habeat in ſpecie humanâ. Videtur autem quòd ſic ; nam , vt dictum eſt, magnitudo indicat robur conformatricis & facultatum naturalium ; inſuper indicat abundantiam humidi & calidi , quod eſt in eis ; iſta autem faciunt ad longitudinem vitæ ; adiici etiam poteſt;quòd in magnis calor ſit mitior propter abundantiam humidi , quod habent ; hinc calor ille humidum minùs citò conſumit : In paruis propter ſiccitatem calor eſt ingens; hinc humidum citiùs conſumitur. Verùm pro reſolutione dico : corpora valdè parua non eſſe longæua ; quia vel laborant ſiccitate, vel defectu caloris ; corpora valdè magna non ſunt etiam valdè longæua,quia vel laborant ſiccitate vel defectu caloris ; corpora valdè magna non ſunt etiam valdè longæua, quia calor in eis nimis eſt diſperſus , & humidum eorum eſt magis aqueum,& ita calor ab eo retunditur, & ipſum faciliùs diſſipatur , & humores magis putredini ſunt obnoxij.

A gracilitate & obeſitate : Hippoc. 2. *Aphor.* 44. *qui naturâ admodum craſſi*

crassi sunt, inquit, *illi citiùs intereunt, quàm qui graciles.* Plinius *lib.* 11. *cap.*37. dicit, *pinguia corpora faciliùs & citiùs senescere.* Pro quo sciendum est, quòd obesitas est signum sanitatis, interim tum est in fieri, sed ex accidenti est causa mali, cùm iam facta est, & morborum, & citæ mortis; etenim obesitas non fit nisi optimus & pinguis sanguis generetur, talis autem non generatur, nisi calor natiuus sit vegetus, & facultates naturales optimè sese habeant; & ideò necessariò non ægrotus existens fit pinguis; sed contrà qui in ægritudinem incidunt pinguedinem deponunt: per accidens tamen obesitas est causa morborum; nam per generationem pinguedinis consumitur optimum alimentum & optimus sanguis, & consequenter diminuitur calor natiuus, qui in sanguine subiectatur. 2. pinguedo comprimit venas & arterias, & coangustat omnes canales; hinc varia incommoda eueniunt: primò quòd paucus sit in corpore spiritus, nam in paruis canalibus non potest esse multus spiritus. Secundò propter illas angustias non possunt fuligines liberè exhalare: hinc calor natiuus non bene ventilatur sed suffocatur, & sic facultas naturalis non potest bene corpus & humores regere; atque hinc etiam calor diminuitur & corpus fit frigidius, & facilè humores qui non ventilantur, putrescunt. Denique tumores in corpore non possunt liberè commeare, & excrementa non possunt liberè expelli & separari, & facultas expultrix debilitatur: hinc ægri morbis facilè sucumbunt, & obnoxij sunt repentinæ morti; propter illas causas, obesi obnoxij sunt apoplexiæ; quia arteriæ carotides ipsis sunt angustæ, & à pinguedine colli comprimuntur: sunt etiam asthmatici, quia musculi intercostales pinguedine onerati, & diaphragma non liberè attolluntur & explicantur, & partes circa collum fiunt angustiores. Dicit etiam alicubi Hipp. obesas mulieres difficulter concipere; propterea quod collum vteri nimio abdominis tumore comprimatur: in partu etiam magis aliis periclitantur, cùm ob eandem causam, tum quòd motus sint impotentes, & statim lassentur & deficiant, & abdominis musculi, quibus ad fœtus exclusionem maximè opus est, nimiâ grauati pinguedine vi motiuâ destituuntur. Obesi etiam ad rem veneream minùs sunt idonei, eò quòd seminalis materia iis in ordinem conuertatur. In obesis facultas motiua est valde debilis, tum quia nerui in iis sunt tumidiores ob pinguedinem; tum etiam quòd musculi in eis nequeant tam liberè contrahi, quia impediuntur à pinguedine quâ infarciuntur, tum etiam quia mole corporis grauantur; ideò nec robur habent in mouendo, nec diu possunt continuare, sed statim lassantur; ideò nec currere, nec saltare, nec luctari valent. Hipp. *libro de aëre, aqua & locis* dicit, Scythas valde crassos & pingues esse; & plurimos sibi brachia, humores, pectora, lumbos & coxas vere, vt efluente pinguedine corpora fiant validiora. Denique obesi à vesicæ calculo per sectionem ægrè liberantur, eò quòd ob carnis spissitudinem ad ipsum calculum difficulter perueniri potest. Obesi itaque frigidi sunt ac humidi, paucum sanguinem & paucum spiritum habent, & venas,

ventres, & omnia angusta. Vnde Hippoc. 2. *Epid. quorum*, inquit, *venæ amplæ, ventres & ossa ampla, his sunt qui tenues sunt, pingues verò iis contraria habent.* Quoad gracilitatem, ea si naturalis est, contraria omnia indicant. Sed est quædam gracilitas, quæ contra naturam est, ac morbum sequitur, quæ vocatur emaciatio & contabescentia, à quâ signa varia desumuntur; in primis macies significat vel defectum alimenti, vt in iis, qui præ inediâ marcescunt: vel indicat defectum concoctionis, vt cùm generantur humores, ex quibus corpus non potest nutriri, sed contabescit: vel indicat defectum attractricis; vt cùm habitus corporis vitio affectus alimentum ad se non trahit; vel propter obstructionem in meseraïcis alimentum attrahi & distribui non potest; vel propter vitium expultricis irritatæ, vt cùm nimio sudore, vel vomitu vel deiectionibus, vel sanguinis profluuiis omnis substantia alimentaris è corpore extrahitur: quapropter macies indicat vel phthisim vel hecticam vel obstructionem meseraicarum, vel hepatis corruptelam ac intemperiem, vel alicuius alterius visceris præcipui corruptionem, aut vlcus, vel vehementem alui, sudorum, sanguinisque fluxum, vel inediam, vigilias, mœrores, morbi malignitatem aut extremum ardorem, vel vermem aliquem aut aliquos omne alimentum consumentes. Macies ex phthisi & hecticâ est valdè mala. Macies, in quâ partes solidæ consumuntur in hecticâ est incurabilis, à sputo sanguinis, pleuritide, peripneumoniâ & maximè in iis, quibus pectus non benè fuit expurgatum, & tussi multâ, purulenti phlegmaticis excreatione phthisis vel hecticæ signum est. Qui febribus ardentibus diu vexati fuerunt, si febricula remanet &, emaciantur, non est malum; at emaciari sine causâ est malum. Itaque puerum aut senem emaciari facilè; in illo, quia substantiam habet valdè dissipabilem; in hoc, quia est debilis, emaciari post diuturnum morbum, vel morbum magnum, post sudores, sanguinis aut alui profluuia, post vigilias, mœrores, inedias, in æstate illum, qui rarum, calidum ac facilè dissipabile corpus habet, non est mirum, neque adeò timendum, at si contraria omnia sint, & præter rationem contabescat, est signum malum & valde suspectum. Porrò sicut est malum signum contabescere sine causâ, ita è contra malum est etiam non contabescere, quando iusta contabescendi causa adest. Hipp. 2. *Aphor.* 28. *febricitantium*, inquit, *non omninò leuiter manere corpus, & non imminui, vel etiam plus diminui quàm ratio postulet, est malum*; etenim nihil minui est signum diuturnitatis morbi; plurimùm verò minui, caloris natiui & facultatum naturalium magnæ debilitatis signum est. *Si quis à morbo cibum assumens*, inquit Hippoc. 2. *Aphor.* 8. *non corroboratur, pluri alimento corpus vti significatur; quòd si non assumenti hoc accidat, scire oportet, quòd indigeat euacuatione*; etenim in morbis longis emaciari nihil mirum, at in conualescentibus à morbis longis, si cibum bene capiant, emaciari & non nutriri, nec crassescere est signum cacochymiæ humorum, & consequenter recidiuæ, & ita purgatio indicatur.

A raritate & densitate quæ desumuntur signa, tum ad hanc classem, referri possunt, tum etiam ad illa signa, quæ à partibus externis ac cute seu corporis poris desumuntur: Sed cùm hîc loquamur de densitate & raritate cutis naturali, ideò signa, quæ ab his desumuntur, potiùs ad hanc classem sunt referenda, quam ad signa à parte, vbi sc. potiùs de dispositione partium contra naturam agimus: talia autem ex hoc fonte signa desumuntur. Adstricta corpora morbis à prohibitâ transpiratione, quales præcipuè sunt febres: laxa & mollia iis, qui à nimio effluuio fiunt, sunt obnoxia. Qui solidiore corporis habitu præditi sunt, morbis diuturnioribus laborant, quàm qui laxiore, præcipuè cum morbi sint venosi generis, aut ipsius habitus corporis; eò quòd in his excrementa per sudores & insensibilem transpirationem facilè exhalent, in illis autem retineantur. Qui solidiore corporis sunt habitu, in iis crises per sudores non sunt expectandæ, vel saltem minùs bonæ ac difficiliores. Qui rariorem habitum habent, longæuiores sunt ratione mortis violentæ; qui strictiorem, ratione mortis naturalis; ratio est, quia qui rariorem habitum habent, iis excrementa arteriarum & venarum non ita includuntur, sed facilè exhalant, & eorum naturalis calor liberè difflatur; & sic non fit in illis putredo propter cohibitam transpirationem; & consequenter neque febres, quibus homines sæpe moriuntur; & sic minus sunt obnoxij morbis, & ita minùs parati sunt obire morte violentâ, quæ fit à morbo. At qui cute sunt adstrictâ, iis minùs caloris ac spirituum & humidi primigenij exhalat, sed reseruatur, & ita minùs parati sunt obire morte naturali, quæ fit propter calidi & humidi paulatinam consumptionem.

A figurâ quoque corporis signa desumi possunt: Corporis pulchritudo optimam temperiem significat. Qui angustum habent thoracem, phthisi & astmati sunt obnoxij. Mulieres abdomen infernum ac nates latiores habentes, fœcundæ esse prædicantur. Color faciei pallidus ac citrinus complexionem biliosam, albus pituitosam, roseus sanguineam, liuidus melancholicam indicat.

A sexu etiam temperamentum cognoscitur; etenim mulieres viris sunt frigidiores & humidiores; cùm mulier ægrotat, mox de causis illi sexui propriis suspicio incidere potest; an nimirum morbus ratione vteri, ratione partus, mensium ac seminis suppressorum non eueniat; etenim mulieres variis vteri, mammarum, menstruorum, puerperij morbis obnoxiæ sunt, quibus viri carent: varicibus, hæmorrhoïdibus, herniâ vmbilici, difficultate retinendæ vrinæ sæpe laborant, quæ à labore puerperij sæpe iis remanent; eodem modo & ani prolapsu, & vteri procidentia. Multa mala ac vitia in mulieribus non sunt periculosa, quæ in viris habentur maxima; sic vomitus, mictus, aut expulsio sanguinis in mulieribus minùs sunt periculosa, quã in viris, præcipuè si menses eis sint suppressi; cõtingunt enim hæc symptomata ex mẽsibus propter vteri obstructionẽ ad alias partes regurgitãtibus, quibus expulsis euacuationes

illæ vltrò cessant; & non tantùm non sunt lætales & symptomaticæ, sed criticæ & salutares, licet sint non naturales, ratione viæ per quam exeunt: sic immensi dolores, angustiæ, vomitus, epilepsiæ, causa œdematosa in mulieribus ratione vaporum ex vtero ascendentium facilè contingunt, quæ nullo negotio cessant & curantur, quæ tamen in viris non nisi periculosissima, & non nisi à grauissimis causis fientia habentur. Prægnantes morbis acutis capi est lætale; præsertim cùm fœtus est maior; ratio est, quia in iis vires facilè prosternuntur, & propter fœtum neque purgatio, neque venæ sectio ita facilè, sicut in viris, potest adhiberi. *Mulier*, inquit Hippoc. *podagrâ non laborat, nisi menstrua defecerint.* Mulieres à calculo vesicæ faciliùs liberantur, quàm viri; & sine sectione aliquando ex iis extrahi potest, quod in viris omninò impossibile est. Ad hanc classem referuntur & Eunuchi, de quibus dixit Hipp. 6. *Aphor.* 29. *quòd neque podagrâ laborent, neque calui fiant*, & Eunuchi fiunt plerumque obesi; propterea quòd in iis in pinguedinem abeat, quod in aliis in semen conuertitur.

Ab ætate omnis generis signa desumuntur: diagnostica causarum & præcipuè morborum, & prognostica futurorum euentuum: diagnostica causarum: nam ab ætate puerili & infantili cognoscitur sæpe quòd causa morbi sint vermes, dentium productio, materni lactis malicia, nimia ciborum voracitas, quæ plerumque sunt causæ morborum illi ætati peculiarium. Ab ætate iuuenili indicatur causa morbi esse bilis, vel sanguis, exercitia immoderata, nimia vini potio, potus frigidæ aquæ post sudores, & violenta exercitia; & sic de aliis ætatibus audiemus. Ex ætate etiam cognoscitur temperamentum; nam ætas puerilis est calida & humida, iuuenilis calida & sicca, senilis frigida & sicca. Ab ætate etiam desumuntur signa morborum; quia vnaquæque ætas suis particularibus morbis est obnoxia. Ab eâ etiam sumuntur prognostica futurorum euentuum; nam magnis morbis ætas puerilis & senilis facilè succumbunt; crises præcipuè fiunt in ætate iuuenili, eò quòd acutis maximè morbis ea ætas laboret, propter sanguineam & biliosam suam complexionem. Crises pueris magis fiunt per vomitum & deiectiones; iuuenibus per hæmorrhagias, & sudores; senibus per hæmorrhoïdes, decubitus morborum in alias partes &c.

Diagnostica morborum sunt hæc. Hipp. 3. *Aphor.* 24. sic inquit: *in ætatibus puerilibus contingunt feruida oris vlcera, quæ aphthæ vocantur, eueniunt vomitus, tusses, pauores, vmbilici inflammationes, aurium humiditates. & 3. Aphor.* 25. *in progressu verò*, inquit, *cùm iam dentire incipiunt, gingiuarum pruririgines, febres, conuulsiones, alui profluuia, & maximè quando caninos edunt dentes, & iis præsertim pueris, qui crassissimi sunt, & aluos duras habent.* & 3. *Aphor.* 26. *tonsillæ & quæ in occipitio est, vertebræ ad interiora luxationes, crebri anhelitus, quos asthma vocant, calculi, lumbrici rotundi, ascarides, ac acrochordones strumæ, & alia tubercula*; hæc enim vitia copiam humorum & corruptionem sequuntur, quæ etsi etiam in tenellis

tenellis pueris sint, tamen non ideò illi morbi in eis oriuntur, vt Gal. annotauit, quia citiùs moriuntur, quàm talia sustinere possint symptomata; qualia scilicet sunt vertebræ luxatio & angina; & quia cute sunt tenerrimâ, ideo illa, quæ hîc recensentur tubercula etiam non perferunt. & 3. *Aphor*.27. sic ait, *grandioribus autem & iam ad pubertatem accedentibus plurima ex iam prædictis, & etiam febres diuturnæ magis, & ex naribus sanguinis profluuia eueniunt*. & 3. *Aphor*.29. *Iuuenibus autem sanguinis sputiones, tabes, febres acutæ, morbis comitialis & alij*. Dicit Hippoc. hîc pueros aphthis magis obnoxios esse, quod idem ait Galen.3. *Epid*. 3. *comm*. 5. *textu* 12. & dicit hoc fieri ob tres causas. 1. quia eorum corpora mollissima sunt, & quasi mucosa, 2. quia eorum os cibis & poculis est insuetum, ideò lac matris, præsertim si acrimoniâ præditum sit, eas aphthas producit. Vomitus eis fiunt propter stomachi mollitiem, & flacciditatem, & quia lac in stomacho sæpe corrumpitur. Tusses eis eueniunt propter humiditates ex cerebro destillantes. Vmbilici inflammationes; quia ille non ita pridem præsectus est, & in ductibus eius adhuc aliquis sanguis hæret, qui facilè calorem & putredinem concipit, & inflammationem facit. Aurium humiditates, quia humidissimi sunt, & vires habent imbecilles, & cibos adhuc non perfectè conficiunt; ex quo fit, vt pluribus humiditatibus abundent, dicit item pueros conuulsionibus esse obnoxios, quod dicit etiam Galen.1. *Epid*.2. *comm*. 5. & quod fieri dicit propter infirmitatem, & neruosi generis mollitiem. Pueri etiam laborant dentium & vmbilici inflammationibus, ex quibus oriuntur dolores, ex doloribus febres, pauores, conuulsiones, epilepsiæ; hæc etiam ex vaporibus in stomacho & intestinis putrescentibus eueniunt. Dicit etiam alui profluuiis obnoxios esse, quod fit propter alimenti in eis corruptionem. Dicit etiam pueros calculo laborare; quòd idem dicit 2. *de naturâ humanâ sect*.17. cuius causa ibi asseritur; quia scilicet ob voracitatem pluribus abundant humoribus, qui à corporis calore in lapidem indurantur; posset addi & tertia causa, quia sc. viæ eorum sunt angustæ, ex quo fit, quòd cruditates retineantur & in partibus compingantur; quia eorum cruditates in intestinis putrescunt; & quia calido & humido temperamento præditi sunt, quod putredini est obnoxium. Dicit autem vermes magis fieri in adultioribus, quia illi plures congregant cruditates, quàm infantes, propterea quòd illi magis ingurgitent cibos quàm hi, & plures carnes ac fructus vorent. Dicit quòd adolescentes sanguinis profluio & sputo magis sint obnoxij; ratio est, quia sanguis in illâ ætate multiplicatur, & calor intenditur, vnde sanguis funditur, attenuatur, & fit acer ac biliosus, & accedunt exercitia vehementia, quæ oscula venarum rumpunt & laxant, & hinc 1. *prognost*. 37. loquens de crisibus dicit, *infra annum* 35. *fluxum sanguinis expectandum esse*. Dicit iuuenes tabi esse obnoxios, cuius causam dicit Galenus esse non per se ab ætate, sed ex accidenti aliquo, quod illi ætati aduenit; nimirum, quod iuuenes saltationes maximas & vehementissima exercitia obeant, vel

quòd

quod magnum frigus perferant, & præcipuè post magnam corporis excalefactionem; quia etiam potui frigido indulgent, aquas frigidas ingrediuntur, vento frigido ad corporis recreationem se exponant, vociferentur, &c. ex quibus sanguinis sputiones, & sic ex consequenti phthisis. Etenim ætates triplici modo causant morbos; vel ratione temperamenti similis; vel ratione humorum qui in eis generantur, qui morbi eis per se competunt; vel ratione accidentium, vt exercitiorum, curarum, studiorum, ebrietatum, &c. qui morbi ætati illi eueniunt ex accidenti. Porrò pueri scabiei etiam maximè sunt obnoxij; tum quia humoribus & cruditatibus ob voracitatem maximè abundant; tum etiam quia cute sunt tenerâ: maximè autem scabie capitis laborant: hydrocephalus pueris etiam est familiaris, ob corporis humiditatem. Dicit etiam Galen. 3. *Epid.3.comm.5. textu* 53. pueris multis accidisse tenasmum, qui plerumque eis euenit propter ascarides. Vltra ætatem iuuenilem, inquit Hippoc. morbi laterales, pulmonis inflammationes, phrenitides, ardores, choleræ: siquidem hi affectus ex bile fiunt, quæ in illâ ætate plurima generatur. Declinans ætas morbos ex atrâ bile producit; senes enim sunt frigidi & sicci, quæ temperies melancholico humori respondet. Fiunt etiam eis morbi ex pituitâ plurimi; & Hippoc. 2. *de naturâ humanâ sect.*28. dicit, senibus ex pituitæ copiâ destillationes, apoplexias, oculorum & narium humiditates, tusses & similia mala fieri. Senes vigiliis obnoxij sunt propter cerebri intrinsecam ac naturalem siccitatem; nam etsi pituitâ abundet, tamen quia illa aduentitia est, & in subiectas plerumque delabitur partes, manet cerebrum naturali suâ complexione siccum; vnde peruigilium contingit. Hippoc.3. *Aphor.*21. dicit, *etiam senes pruritu laborare*; quòd ideò fieri putat Galen. quòd cutis eorum ob frigiditatem sit densior; vnde fit vt superfluitates sub eâ non discutiantur sed retentæ salsedinem contrahant, à quâ fit pruritus. Hipp. 3. *Epid.3. comm.*22. ait, quòd *multis sacer ignis contigerit & minuta puncta toto corpore, & maximè sexagenariis circa caput*; cur autem sacer ignis infestauerit magis sexagenarios, rationem dat in commentariis Galen. quia sc. aëris ambientis præter naturam calor causa fuit, cur humores putrescerent; vnde cùm senes multas superfluas habuerint humiditates, quæ sunt materia putredinis, cùm ad illas aëris calor accesserit, ex illâ tempestate magis humorum putridæ corruptioni opportuni fuerunt senes, quàm iuuenes. Dicit etiam Hipp. senes sacro igni esse obnoxios; quod nonnulli authores interpretantur fieri posse ex eo, quòd serum & pituitosi humores in eis contenti ab ambiente calido facilè putrescant. Verùm hæc ratio videtur friuola, quia eâdem ratione & febribus intermittentibus, quæ ex humoribus in habitu putrescentibus, teste Galeno, contingunt, magis obnoxij essent. 5. *Aphor.*7. inquit, *quibuscumque morbi comitiales fiunt ante pubertatem, mutationem accipiunt; quibuscumque autem anno* 25. *iis commoriuntur.* Vbi intelligendum est, quòd si hic morbus in pueritiâ inceperit, & vsque ad annum 25. durauerit,

rauerit, quòd vsque ad mortem si tunc non euanuerit. 2. *Aphor.* 45. *quicunque* inquit, *iuuenes morbo comitiali laborant, mutatione maxime ætatis, & temporum, & locorum, victuúmque liberantur:* ibi autem loquitur Hipp. de tali morbo, qui ex intemperie natiuâ processit.

Coronidis loco quæri potest: quænam ætas omnium plurimis morbis sit obnoxia? Videtur autem minùs obnoxia esse iuuenilis: 1. quia videtur illa maximè esse temperata, cùm illa videatur constituta medio loco inter ætatem puerilem & senilem. 2. quia illa ætas est robustior, & ratione sui temperamenti, & ratione caloris natiui; ex quo videtur, quòd omnibus causis morbificis magis resistere possit. Verùm contrarium asserit Hipp. 2. *Aphor.* 39. vbi sic expressis verbis ait: *senes iuuenibus minùs ægrotant; qui autem morbi longi eis eueniunt, maximâ ex parte ad mortem vsque comitantur.* Ratio cur illa ætas minùs sit obnoxia morbis, est, quia senis corpus est durum, & ita externis iniuriis minùs expositum. 2. quia illa est magis obseruans dietæ, & in esu minùs peccat; Iuuenes autem intemperatissimè viuunt. Quia autem ætas senilis sicca est, ideò morbis quibus laborat non facilè liberatur; potior ratio est, quia morbi senum sunt ab humore frigido; ætas autem illa frigida est, & pituitam multiplicat, & sic similitudine sui temperamenti fouet causam morbificam; & propter facultatum imbecillitatem & caloris natiui exiguitatem nequit humores illos concoquere & expellere. Sic iterum. *Aphor.* 40. *lib.* 2. *raucedines*, inquit, *& grauedines in valdè senibus concoctionem non admittunt*, & Galen. nephritidem, podagram, paralysim, splenis frigidos affectus, asthma, tusses, dicit senes vsque ad mortem comitari. Puer podagrâ non laborat ante vsum venereum, inquit Hippoc. quia ante illud tempus non est occasio magnæ articulorum aut neruorum debilitatis.

A partibus corporis duobus modis signa desumuntur, primò à parte vt est subiectum morbi, seu à parte affectâ. 2. à parte vt est externa, & vt est visibilis seu sub externum sensum cadens. Cùm à parte affectâ signa desumuntur, tunc sumuntur ab eius essentiâ, excellentiâ, proprietatibus & facultatibus, & tum sumuntur signa plerumque à parte, vt est causa: nam pars affecta est concausa talis vel talis morbi, talium vel talium symptomatum, talis vel talis euentus; & sic à parte affectâ plerumque sumuntur signa morborum & symptomatum, quæ sunt affectus ipsius partis affectæ, & quorum ipsa est causa. Dico (plerumque) quia pars affecta potest etiam indicare aliquando causam morbificam: sic intestina affecta indicant causam esse vermes: vteri affecti causam esse menstrua vel semen, &c. sed tum, vt dico, plerumque indicat morbos & symptomata, ac euentus eorum; cùm verò sumuntur signa à partibus externis, in quantùm sunt visibiles, vel sensu perceptibiles, tunc sumuntur signa ab eis, non vt sunt subiectum morbi; quia morbus plerumque non est in eis, sed in partibus internis; sed sumuntur signa ab eis, vt effectus morbi interni, & vt symptomata eius: & tum sumuntur

ſigna à quibuſdam accidentibus & qualitatibus partibus externis inhærentibus, cauſatis à morbo interno, quæ ſenſu percipiuntur, & ex quibus tanquam ex affectu de morbo & de cauſa internâ, imò & de parte affectâ iudicatur; & ita ſigna quæ ſumuntur à partibus externis coincidunt cum ſignis, quæ ſumuntur à qualitatibus & accidentibus corporis, de quibus poſt dicemus, & ad illum fontem poſſunt referri; nam cùm ſumuntur ſigna à qualitatibus corporis ipſis partibus inhærentibus & ſub ſenſum cadentibus, & cùm ſumuntur ſigna à partibus ſingulis, & ſigna à qualitatibus corporis mutatis, de quibus poſteà dicemus ſunt eadem: nihilominus tamen hîc nos ea ſeparamus claritatis causâ, propterea quòd aliqua ſigna ab eiuſmodi accidentibus deſumpta, longè faciliùs obuia ſint, & occurrant promptiùs nobis, ſequendo ordinem partium, in quibus illa apparent, quàm ſequendo claſſem & diuiſionem eſſentialem accidentium, quàm ſequẽdo ordinem partium quibus in ſunt.

A parte affectâ itaque varia ſigna deſumi poſſunt, tum diagnoſtica cauſarum & morborum, tum prognoſtica futurorum euentuum. Cauſarum: quia ſi renes & lumbi ſint affecti, & dolor ſentiatur in eis; ſi veſica ſit affecta & dolor ſentiatur in perinæo, ſuſpicio eſt cauſam morbi eſſe calculum. Si inteſtina malè habent, cauſam eſſe flatus vel vermes, &c. Si lien, melancholicum humorem. Morborum; ſi guttur eſt affectum, anginam; ſi latera thoracis, pleuritidem ſuſpicamur: ſi tumor in mammis, cancrum: ſi dolor in articulis, podagram: & ſic de aliis. Præcipuè autem à parte affectâ ſumuntur prognoſtica futuri euentus; ſic morbi principibus partibus inexiſtentes ſunt periculoſiores; iidem non ſunt valde diuturni; nam ſi cauſa morbifica leuis eſt, propter robur partis principis ſtatim expellitur aut ſuperatur, & ſic morbus abbreuiatur ad ſalutem: ſi verò cauſa ſit magna, ſtatim grauis noxa toti corpori infertur, & ſic morbus abbreuiatur ad mortem; magnas enim læſiones partes principes non diu ferunt. Quò mala cordi vel propinquiora ſunt vel remotiora, ſecundum hoc ſunt breuiora vel diuturniora: ſic arthritis, quia cauſa eius à corde & fonte caloris eſt remota, difficiliùs curatur. Inflammationes in partibus à corde remotis ſeriùs ſuppurantur. In ſummâ morbi calidi & qui egent refrigerio, breuiores ſunt ſi cordi viciniores, ſed morbi frigidi, & qui egent ſubſidio caloris natiui, quò ſunt à corde remotiores, eò ſunt longiores, ſi ſc. ſint ſalutares; nam ſi ſint lætales fiunt breuiores, quia citiùs ad mortem terminantur. Itaque in ſalutaribus morbis partis affectæ nobilitas abbreuiat morbum; in lætalibus prolongat. In partibus à corde remotiſſimis ſunt faciliùs gangrænæ, quàm in propinquis. In partibus, quæ continuò debent moueri, vulnera & vlcera difficiùs curantur; hinc vlcera pulmonis ſunt tam difficilia curatu, quia pulmo eſt in continuo motu.

A parte affectâ cognoſcitur etiam morbi malignitas: ſic vlcera vteri, ſedis, penis, &c. maligna ſunt, & difficilis curationis; nam ad quam partem continuò labuntur excrementa, in eâ fiunt morbi longiores.

giores. Mala, quò plures partes occupant, eò sunt peiora, puta si vtrobique æquè nobiles afficiant; nam alioqui potest plus periculi esse ab vnâ parte nobili affectâ, quàm à multis ignobilibus. Malum ab vnâ parte ad aliam transire plerumque meliùs est, quàm esse fixum; nam si mutatur, vel indicat materiam esse flatum, vel saltem humorem esse tenuem, mobilem & fluxilem; & sic facilè posse educi, & necdum consedisse, sed adhuc esse in motu, & à partibus adhuc superari & expelli, & hærere in latioribus viis, & necdum poris neque substantiæ partium esse impactum, necdum concretum, aut inspissatum, & necdum eius oneri facultatem expultricem succubuisse. Dico, quòd moueri plerumque sit meliùs; si sc. materia non feratur ad partem ignobilem; præstat enim in parte ignobili malum fixum esse, quàm ad nobiliorem moueri. Sed malum à parte nobili ad ignobiliorem conuerti, semper est bonum; sic mala interna, dolores, apostemata foràs vergere, est salutare: sic in anginâ, pleuritide tumorem & dolorem ad extra vergi, vt exteriùs appareat & tangatur, vel ad tactum dolor exasperatur, bonum. Mala ab affectâ parte quàm longissimè recedere, bonum; sic enim ad eam difficiliùs reuertentur.

Porrò ex vnâ parte affectâ cognoscitur etiam aliquando alia: hoc autem cognoscitur ex partium inter se sympathiâ; nam sæpe pars, quæ putatur esse affecta, aut in quâ dolor aut vitium percipitur, non est ipsa pars primariò affecta, sed sæpe dolet per consensum, & pars, quæ primariò est affecta, ac in quâ causa morbi residet, est alia. Cùm illa, quæ per consensum laborat, indicat illam affectam esse, cum quâ habet consensum, dolor in parte aliquâ perceptus non semper indicat affectum esse in illâ parte; etenim dolores variè disperguntur, & communicantur etiam partibus remotis per neruos, membranas, vapores; & sæpe vnâ parte dolente dolent omnes vicinæ, etsi in omnibus vitium non sit. Sæpe vnâ dolente incipiunt etiam dolere illæ, quæ ex ante vitio aliquo affectæ erant, etiamsi ex ante non doluerint, & nulla noua aut maior doloris causa eis accesserit: ex dolore in summitate virgæ cognoscitur vesica calculo esse affecta: ex stupore crurum renes calculo laborare: ex dolore occipitis affectus vterinus: ex turgentiâ mammarum fœtum in vtero esse: ex gracilescentiâ periculum fore, vt mulier abortiat: cardialgia sæpe arguit affectum ventriculi, vt & capitis dolor: vomitus bilis, qui est affectus ventriculi, indicat capitis fracturam, si præcesserit casus ex alto, vel ictus supra caput: sic delirium sequitur diaphragmatis inflammationem: capitis dolor pedum frigiditatem & humiditatem: ex paralysi membrorum cognoscitur cerebri, vel medullæ spinalis intemperies, vel obstructio: macies membrorum hepatis ardorem significat: œdemata crurum hepatis intemperiem frigidam: Quando duæ partes simul meliùs & simul peiùs habent, signum est vnam alterius sympathiâ affici, & vnam tantùm earum esse affectam per protopathiam. Notandum tamen quòd hoc non semper

est necessariò verùm, sed quòd possit vtraque per se laborare, & vtraque esse primariò affecta; & hoc fit, quando vtraque ab eâdem causâ communi simul afficitur; etenim illa causa posita sicut afficit vnam partem per se, ita afficit & alteram, & illa causa ablata sicut vna meliùs habet, ita & alia; & tamen tunc neutra alterius sympathiâ laborat, sed vtraque per se & æquè primariò est affecta; quando vicissim in duabus partibus sunt affectus, & vnâ meliùs habente, altera peius habet, & dolet, est signum, quòd causa morbifica ab vnâ ad alteram conuertatur. Et hæc sunt signa à parte affectâ, seu ab illâ parte, quæ est subiectum morborum. Nunc de signis à partibus externis ac accidentibus, quæ sunt morborum effectus & symptomata.

CAP. III.

Signa à partibus externis: & primùm à toto corpore.

§. I.

AD hanc classem referri possunt signa, quæ à dispositione corporis iam in medium attulimus, nempe quæ à corporis magnitudine vel paruitate, gracilitate vel obesitate, raritate vel densitate sumuntur. Qui angustum thoracem habent asthmati & phthisi sunt obnoxij: gibbosi breuis vitæ sunt & anhelosi, quia viæ spiritus sunt coarctatæ & incuruatæ. Scribit Aristoteles, quòd qui ventris partem, quæ sub vmbilico est, habent maiorem, quàm quæ attinet ad pectus, sint breuis vitæ; & rationem dat, quia superiorem ventrem habere paruum indicat debilitatem caloris, cordis, stomachi, hepatisque; & consequenter indicat debilitatem concoctionis, ex quibus necessum est vitam fieri breuiorem; si enim calor validus & robustus fuisset, in primâ generatione, partes supernas, in quibus tùm maximè erat, magis dilatasset & explicasset: Cutis color indicat humores in corpore abundantes; roseus sanguinem, pallidus bilem, liuidus melancholiam, albus pituitam: laxitas & humiditas cutis in sanis significat temperamentum humidum; in ægris verò morbos ex humiditate. Cutis quæ à subiectâ parte facilè diuellitur, tabis signum est. Cutim & carnem corporis, quæ antea solida ac dura fuit, flaccescere, signum est atrophiæ, ac ægritudinis imminentis, & corpus minùs rectè nutriri. Cutis tuberosa & grandinosa instar anseris deplumati, secundum aliquos est certum signum lepræ.

§. II.

§. II.

A Capite.

A capitis magnitudine & paruitate ſumuntur ſigna : Caput paruum teſte Galen. *in arte paruâ* eſt malum ſignum ; indicat enim paruam ſubſtantiam cerebri ; à multâ autem ſubſtantiâ cerebri aliorum pendet ſubſtantia , vti ex eo patet , quòd cerebrum humanum nullâ aliâ ratione differat à cerebro aliorum animalium , quam ſubſtantiæ cerebri multitudine ; ſubſtantia enim cerebri humani quintuplo maior eſt ſubſtantiâ cerebri bouis. Itaque caput paruum indicat ventricu os paruos & anguſtos, & ſpiritus paucos , & inſuper indicat reliqua omnia quæ à capite oriuntur eſſe parua. Nam Halyabbas inquit de hâc materiâ , quando radix eſt parua , etiàm ſunt parua , quæ ab illâ oriuntur, & cùm cerebri ſubſtantia eſt parua , indicat ſpinalem medullam eſſe paruam , & conſequenter omnes neruos ex eâ orientes ; & proinde facultates minùs eſſe vegetas. Anterior pars capitis parua indicat debilitatem ſenſuum; poſterior verò imbecillitatem potentiæ motiuæ. Addit Galen. 1. *Epid. comm.* 3. *text.*3. ideò caput paruum eſſe malum , quia non ſolum arguit ſuper paruitate cerebri , ſed etiam ſuper vitio aliorum principiorum, quatenus ſcilicet ſicut facultas formatrix defecit in conformatione vnius principij , ita etiam poteſt cenſeri defeciſſe in conformatione aliorum.

§. III.

A faciei ſimilitudine.

A faciei ſimilitudine deſumuntur ſigna factâ comparatione cum ſtatu naturali : ſic Hipp. 1. *prognoſt.* 8. *Conſiderare* , inquit , *oportet in acutis morbis primùm vultum ægrotantis , ſitne ſimilis beneualentium ; & potiſſimum ſui, ita enim optimus erit ; ſi verò quàm maximè ſibi contrarius ſit, malum ſignum eſt.* Ita non refert, an facies ſit alba , vel rubra , vel liuida in morbo , quia ſi eſt ſicut in ſanitate eſſe ſolet , eſt bona : & ideò facies pallida melior eſt quàm rubra , & contrà , ſi æger talem in ſanitate ſolet habere ; etenim faciem à ſtatu naturali multùm eſſe mutatam , morbi magnitudinem indicat ; & quò citiùs , eò peius , ſi mox in principio morbi eſt permutata , indicat malignitatem : ſi verò ſolùm in ſtatu,tunc non eſt ita malum ; quia non eſt mirum vultum eſſe permutatum , cùm æger iam tamdiu cum morbo fuerit conflictatus & 1. *prognoſt.*9. & 10. addit Hipp. *Talis autem fuerit naſus compreſſus, oculi cavi, adſtricta, tempora , aures frigidæ & contractæ ; & fibræ earum verſæ ; item cutis circa frontem dura , intenta, arida , & totius vultus color viridis & niger.* Hæc

facies vocatur Hippocratica, quia sic ab Hippocrate est descripta; & talis in morbis acutis est pessima; & si talis apparet in principio, aut intra triduum, est exitiosum. Et 1. *prognost.* 13. *si*, inquit, *lucem fugiat, aut nolenter illacrymet, aut oculi peruertantur, aut alter altero fuerit minor, aut candidum oculi fiat rubrum, aut liuidæ aut nigræ venæ, aut sordes circa oculos appareant, aut sublimes tumidíque oculi, vel caui admodùm fuerint, aut squallentes & obscuri, vel totius vultus calor permutetur; hæc omnia mala esse atque pernitiosa censendum est.* Et 1. *prognost.* 15. *si peruertitur aut liuida palpebra est, aut labrum, aut nasus cum aliquo alio signo pernitioso, sciendum est mortem propè esse*; lætale enim est habere labra resoluta, & pendentia, & frigida, atque albicantia. Hæc omnia signa intelligendum est esse pernitiosa in morbis acutis, vt continuis & ardentibus febribus; Item in viscerum qualiumcunque cerebri, pulmonum, hepatis, renum mesenterij, & similium partium inflammationibus. Lumen à versari signum est visoriam retentricem læsam. Oculum alterum altero minorem esse, motricem esse læsam; vt & oculos non claudi, & os hiare. Sordes oculorum concoctricis vitium indicant. Oculorum peruersio, conuulsionem. Instabiles oculi delirium aut tremorem. Hæc autem omnia indicant ex mali magnitudine. Cerebrum in consensum trahi & grauiter lædi, malum; est autem malum partes principes in consensum trahi. *In febre non intermittente si labrum vel palpebra vel supercilium, vel oculus, vel nasus peruertantur, vel non videant vel audiant, iam debili existente corpore, quicquid horum euenerit mors in propinquo est*: peruersiones illæ indicant conuulsionem; conuulsio est ab inatione; talis omnis post acutas febres est exitialis.

§. IV.

A faciei colore.

Faciei pallor in virginibus febrem pallidam, aut vteri obstructionem indicat, si alia etiam adsint signa, vt dolor capitis, difficilis anhelitus, febricula, &c. In aliis verò color pallidus indicat morbum gallicum, si alia signa comitentur; vel cachexiam, si insuper vultus tumet, aut crura sint œdematosa. Rubedo faciei in sanis significat sanguineam complexionem. Rubedo cum pustulis & rubedo ad liuiditatem quandam vergens significat intemperiem calidam hepatis, præcipuè si fuerit ebriosus, si quoque volarum ac plantarum pedis calor sentiatur, si est sitibundus, &c. etenim ex calore hepatis sanguis accenditur, hinc fœcundi vapores ad extrema corporis & maximè in caput feruntur, vnde pustulæ & rubedo illa & extremorum calor oriuntur. Rubedo in vultu liuido vnà cum faciei ac nasi indecoro tumore & labiis crassis, signum est elephantiasis. Hippoc. 2. *prognost.* 14. sic inquit: *color bonus cum mœstitiâ malum*; vbi per colorem bonum debet intelligi color ruber ad liuedinem tendens, talis color cum mœstitiâ coniunctus est malum signum

gnum, quia indicat humoris melancholici copiam, vel morbum melancholiam dictum. Rubedo faciei signum est sanguinem ad superiora ferri: hinc qui roseo isto colore in sanitate præditi sunt, facilè in hæmorrhagiam ac phthisim incidunt; quia in talibus sanguis ad superiora fertur. Rubedo maxillarum, si adest febris, tussis, ac difficilis respiratio, proprium ac pathognominicum signum est peripneumoniæ. Hipp. 2. *Prognost.* 60. genarum rubedinem etiam inter signa empyematis refert. Contingit autem in vtrisque hanc rubedinem generari, Galeno teste, ex calore in pulmone adaucto, qui in faciem redundat, & tussim, quæ ægrum defatigando concitat eiusmodi in facie colorem & ruborem maxillarum. Rubor assiduus in longis lentisque febribus, pulmonis præcipuè ardorem, & ad tabem viā ostendit, præcipuè si tussicula adest: si verò non solùm genæ sed & tota facies rubeat, & flammea sit, & accedat externa corporis caliditas, est signum febris. In omnibus febribus ac morbis acutis facies flammea, si non est alia manifesta causa ruboris, vt ira, pudor, &c. est mala, quia febris & æstus magnitudinem indicat, & calorem sursum ferri, vnde vel phrenitis vel peripneumonia sit metuenda; nisi rubedo sit fortè critica: nam aliquando rubedo in statu vel circa tempus criseos est signum futuræ criseos per hæmorrhagiam: sic 4. *Coacarum prænotionum text.* 3. inquit Hipp. *quibus rubores in facie, & capitis vehemens dolor & venarum pulsus, iis vt plurimum fit sanguinis fluor.* Et sic Gal. *in lib. de præsagiis ad Posthumum,* in ciue quodam Romano ex facie rubrâ erupturum criticè sanguinem prædixit. Tum autem præcipuè rubedo hæmorrhagiam indicat; si febris est synochus, si æger pletoricus, si est tempus & dies criseos, si signa coctionis præcesserint, si adest dolor capitis, & venarum circa tempora pulsatio, si insuper oculis splendores ac caligines obuersentur, nares pruriant, &c. Porrò rubor faciei etiam aliquando parotides post aures futuras indicat. Sic Gal. *comm.* 2. *in* 6. *Epid. text.* 18. testatur eiusmodi ruborem, cùm sanguis non erūpit, indicare crisim per abscessum. Hipp. 3. *Prorrheticorum tex.* 73. quibus comatosa fastidia, hypochondria dolentia & cruenta, ex quo in iis parotides excitantur: ante autē faciei signa inquit. Vbi Gal. *in comm.* inter faciei signa parotides indicantia, ponit ruborē, tumorem, oculorum humiditates, caliginosam visionem. Not. tamen, quòd facies rubra nō solùm parotidas aut hæmorrhagiam indicat, sed potest etiam indicare quámuis crisim, & est signum criseos generale, & non tantùm particulare; quomodocunque enim crisis fiat, potest cū eâ facies esse flammea; sub crisi enim humores agitantur, febris inardescit, vaporis feruidi ex motis humoribus & luctâ naturæ in caput feruntur, & hinc non est mirum, faciem flammeam fieri: & sic facies flammea quamuis crisim potest indicare; hanc crisim cum talibus, aliam cum aliis signis; præcipuè tamen & magis particulariter, vt diximus, parotides & hæmorrhagiam indicat. Rubra facies etiā aliquando indicat phrenitidē, vt sic cum rubore faciei simul adsit oculorum tumor, intuitus ferox, delirium, &c. Sic 5. *Coacarū prænotionum tex.* 13. *Qui,* inquit Hipp. *capite dolēt firmiter delirantes*

delirantes, aluo suppressâ, feroci aspectu, rubrâ facie in posteriorem partem conuelluntur. Primò est signum conuulsionis, quatenus scilicet est signum phrenitidis, quæ potest in conuulsionem terminari; & proinde magis per se est signum phrenitidis. 1. *Coacarum. text.* 33. sic habetur. *Rigores, in quibus multa in somnum inclinatio inuenta est, vtcúmque sunt lætales; quòd si in iis facies instar flammæ exardescat cum sudore, malignum est.* Et 2. *Proreticorum.* 33. habetur: *æstuosi, rigores quadamtenus perniciosi, inflammans quoque cum sudore facies in his mala.* Vbi intelligendum est, quòd flammea facies tempore criseos fiendæ sit mala, si solùm faciei sudor comitatur, id est, si solum vnum signum criticum comitatur, aut vna euacuatio, quæ non sit sufficiens indicare morbum; aut si talis sudor comitetur, qui morbum non indicet, & sit vel paruus, vel non generalis: nam talis facies est signum criticum; vnde si crisis non sequitur, aut alia signa non concurrant, est signum naturam quidem agitare humores, sed succumbere, & crisim non futuram, vel fore imperfectam: *Etenim,* vt inquit Hippocrates, *iudicatoria non iudicantia sunt mala.* Coloris inæqualitas faciei est mala; sic Hippoc. *libro de aëre, æquâ, & locis: cùm toti,* inquit, *corpori mutationes accidunt, & corpus refrigeratur, & vicissim calefit, & color alius ex alio oritur, morbi longitudinem indicat.*

A tumore faciei etiam signa desumuntur; sic vultus collapsus, nasus acutus, adstricta tempora, in morbis longis tabem, in acutis morbem ostendunt. Vultus tumidus, albus, œdematosus, anasarcam prænunciat; idque magis si crura etiam sint œdematosa; si & magnæ euacuationes, & acutus morbus, ventrisque duricies præcesserit.

A qualitatibus primis etiam signa desumuntur: nasus & aures frigidæ & liuido colore præditæ, in acutis morbis signum est lætale.

§. V.

Ab Oculis.

Ab oculis maxima & diuersissima signa desumuntur: Hipp. 6. *Epid. sect.* 4. *textu* 28. dicit, *ita valere corpus sicuti valent oculi; cùm illi bene videntur habere, corpus bene valet.* Signa mortis à nullo efficaciùs sumuntur, quàm ab oculis; quia vitæ & vitalium actionum omnium instrumenta sunt spiritus; oculi autem spiritibus pleni sunt; tùm etiam quia oculi cum corde maximum habent consensum. Varia autem circa oculos considerari possunt, à quibus signa sumuntur: vt ab oculorum magnitudine, figurâ, colore, contentis, motu & actione, palpebris, &c.

Ab oculorum figurâ: oculi magni indicant cerebri humiditatem & caliditatem: humiditatem, quia oculi magni sunt ab humorum in oculis contentorum multitudine. Multitudo autem humorum oculi indicat cerebri humiditatem; nisi enim cerebrum in primâ generatione humidum

humidum fuisset, non fuisset tam multum humiditatis ab eo ad oculos secretum: Caliditatem, quia indicat robur conformatricis in primâ generatione; conformatio enim robusta facit partes magnas, robur autem conformatricis indicat vegetum calorem, illud autem oculi præcipuè indicant, quando cum magnitudine vegeta visio est coniuncta. Magnitudo oculorum etiam indicat abundantiam spirituum; non enim humores tantùm sed & spiritus faciunt oculos intumescere; hinc vno oculo clauso pupilla alterius dilatatur, quia plus spirituum ingreditur. Pupillæ paruitas signum est visionis robustioris; in paruâ enim pupillâ species magis vniuntur, in magnâ dissipantur: accedit quòd cùm pupilla est magna, humor crystallinus ab externo lumine magis offenditur, minùs cum est parua. Humorem autem crystallinum ab externo lumine offendi, patet ex eo, quòd cùm oculus lumini obuertitur, pupilla contrahitur, & euadit minor; quam contractionem ideò natura facit; vt externum lumen arceat, à quo percipit se offendi. Oculi valde exerti minùs vident remota; meliùs autem caui ob eandem rationem: sic stantes in Sole cum volumus res remotas perfectas videre, manus oculis superponimus; quia scilicet hàc ratione oculi occultantur & euadunt profundiores, seu quasi in cauo collocantur. In cataractâ si vno oculo clauso cataracta alterius oculi mouetur, signum est non adesse cœcitatem, aut obstructionem in neruo optico, sed ablatâ cataractâ visionem restitutum iri, & sic hoc in cataractâ est bonum signum. Oculi in morbis fiunt maiores ab humoris influxu. A nerui optici rupturâ, à plenitudine humorum in cerebro, ab irâ, furore, nimio vomitu, colli constrictione etiam oculi intumescunt; quia spiritus ab iis in oculos feruntur. Ab anginâ oculos intumescere, & ex orbitâ suâ quasi exire, est malum signum; quia magnitudinem constrictionis circa collum significat, & suffocationem. Oculi caui indicant mœrores, vigilias, cogitationes, & omnes affectus oculos exsiccantes & spiritus consumentes; indicant etiam tabem & acutas febres. Vnum oculum in acutis febribus altero fieri minorem iam ante diximus ex Hippoc. inter signa perniciosa haberi. Oculos in acutis morbis prominere, & intumescere etiam est malum; tales autem oculi apparere solent in variis capitis doloribus inflammatoriis, qui cum moto spiritu & calore ex inflammatione repleti intumescunt. Dicit Mercurialis à multis lacrymis oculos minui, quia sc. lachrymis multi oculorum humores, præcipuè autem albugineus diminuuntur.

A colore oculorum. Cæruleus color visus bonitatem indicat: flauedo in tunicâ adnatâ seu in albo oculi apparens signum est icteri; in nullâ enim parte flauedo citiùs apparet, quàm in albo oculi. Rubedo in oculi albo ophthalmiam indicat, cerebri calorem & humores ac sanguinem spiritusque ad superiora ferri. Si album in oculis flauescat, & mirâ crassitie sicut vngue obtegatur, signum elephantiasis esse dicit Fernelius. *Malum*, inquit, Hippoc. 1. *prognost.* 1. *si oculi candidum rubeat*; quia

indicat calorem esse tantum, vt cerebrum ex eius multitudine inflammetur. Rubedo palpebrarum est signum epiphoræ: oculorum rubedo hæmorrhagiam etiam indicat, sic Hipp. 3. *Proret. Ceruicis*, inquit, *dolores, oculi intensè rubri sanguinis eruptionem ostendunt*. Et primo Coacarum prænotionum *sect. 2. text. 8. qui*, inquit, *caput dolent, stupore detenti, dolorosi & prærubro oculo, sanguinem fundunt*: intellige è naribus, modò sit status & præcesserit causæ morbificæ coctio, & alia signa criseos adsint. Oculi feroces & torui delirium indicant. Hoc docet Hipp. 6. *Epid. text. 45.* vbi docet tales oculos proprios esse phreniticorum; & delirantium, & sæpe conuulsionem portendere, quæ in talibus est lœtalis. *Et tertio Prorecticorum* dicit, *nigra vomentes, cibos fastidientes, deliros, quibus oculus ferox & clausus, eos non esse medicamentis tractandos, sed prognosticis relinquendos. Oculos apparere non splendidos, sed obscuros & hebetes, & mortuorum oculis similes, propinquæ mortis signum est*; vt tradit Gal. 2. *Proretic. comm. 2. text. 16. Et 2. Epid.* dicit, *quorum oculi non sunt robusti, mors in propinquo est*; etenim oculorum claritas spirituum copiam, obscuritas defectum indicat. Cardanus inter signa certæ mortis ponit, si oculi ægrotantis inspicientis hominis effigiem non reflectant. Oculi dissimiles mutati, imò vitio affecti in morbis acutis tempore criseos possunt non esse mali, sed indicare crisim: Quia enim tempore criseos omnia in corpore mouentur, humores agitantur, vapores in caput feruntur, non est mirum oculos esse mutatos; & ideò si cum signis coctionis & aliis signis criseos sunt coniuncti, possunt esse bonum signum, nempe signum criseos; alioqui extra tempus criseos oculi mali in acutis semper sunt malum signum; nisi fortè eorum vitium oriatur ab aliâ quâdam manifestâ causâ, vt fumo, ploratu, ictu aut peculiari ac propriâ aliquâ defluxione. Porrò oculi mali tempore criseos si sint coniuncti cum malis signis & signis iudicatoriis non iudicantibus sunt exiriosi.

Ab oculi motu: *Instabiles palpebræ sunt indices vigiliarum*, teste Galeno 1. *Prognost.* 11. *Oculi instabiles sunt mali, id est immobiles* inquit Gal. 2. *Proret.* 11. Et 4. *Coacarum sect. 2. text. 38.* dicit Hippocr. quòd *oculos perpetuò rictare sit perniciosum*; *etenim*, vt aliis locis dicit, *oculi instabiles delirium indicant vel tremorem*: è contrà verò. 2. *Proret.* dicit Hippoc. *concretos oculos semper esse malos*. Gal. autem *in comment.* dicit, *concretos seu immobiles oculos fieri vel propter summam debilitatem potentiæ motiuæ, vel ob paralysim, vel ob conuulsionem*; quorum vtrunque in acutis lætale & Gal. 6. *Epid. 6. tex. 37.* dicit, *oculos immobiles seu concretos fieri propter potentiæ motiuæ extinctionem. Palpebras inter dormiendum non claudi, perniciosum signum esse in Coacis*, dicit Hipp. & 1. *Prognost.* 11. dicit, *suspectiones oculorum per somnum esse perniciosas*. Suspectiones autem oculorum vocat eas, quando oculi non clauduntur, & aliquid de albo eorum videtur; dicit esse periculosas, nisi manifesta subsit causa, & nisi, inquit, naturaliter sic dormire consueuerint; & nisi vel alui fluor adsit,

vel

vel medicamentum valde purgans sit assumptum, vel tristitia inædiáve præcesserit, *etenim tales*, inquit, *suspectiones motiuæ oculorum facultatis maximam debilitatem indicant*; etenim ad clausionem magis opus est robore facultatis motiuæ, quàm ad apertionem; quia oculi naturaliter magis sunt aperti quàm clausi: quòd si autem ex manifestâ causâ id fieret, non esset tam malum; quia illam debilitatem tum non indicaret: contingunt autem ex manifestis causis tales suspectiones ex eo, quòd istæ omnes oculos exiccent, & exiccando difficilem pariant motum & clausionem. In pueris palpebras non perfectè claudi est signum vermium, vt docet Ægineta, *lib.4. cap.57.* & Auic. *lib.3. parte 16. sect.5. cap.2.* è contrà verò oculos esse clausos & difficulter aperiri in sanis indicat somnolentiam, vigilias prægressas, vel oculorum peculiare vitium, ratione cuius palpebræ à sordibus detinentur, & ægrè aperiuntur. Porrò in morbis acutis est signum lætale, nisi etiam fiat à causâ aliquâ manifestâ, vel nisi sit fortè signum criticum. Quòd autem possit aliquando esse signum criticum, docet Hipp.3. *Coacarum* his verbis: *qui in febri continuâ muti iacent clausis oculis subinde conniuentibus, siquidem è naribus sanguis fluxerit, aut vomuerint, & exinde loquantur, & ad se redeant, seruantur: quòd si nihil horum eueniat in difficilem redacti respirationem breui moriuntur.* Palpebrarum peruersio est etiam mala; sic Hipp.4. *Aph.49. in febre*, inquit, *non intermittente si labrum, vel palpebra, vel supercilium, vel oculus peruertatur, vel non videat, vel non audiat, debili existente corpore, mors proxima est* quòd idem dicit 1. *prognost. text.* 15. etenim oculos peruerti vel resolutionem vel conuulsionem indicat, illud imbecillitatem, hoc summam siccitatem & magnitudinem caloris indicat: talis peruersio est mala, nisi etiam sit critica; potest autem aliquando esse critica, & contingere ab humorum tempore criseos agitatione, à qua multa alia eueniunt symptomata, quæ ex se videntur pessima, sed in quantum futuram crisim significant, non sunt mala. Sic Hipp.3. *Epid. sect.1. text.23. Oculus*, inquit, *distortus erat*, vbi Galen. in *comm.* ait, quòd delirauerit æger in nocte, & dextro oculo strabo fuerit; *Res sunt*, inquit, *quæ in crisibus solent euenire.* Oculum ipsum sursum contorqueri instantis mortis indicium est; contingit autem, inquit Mercurialis, ex eo, quòd calor expirans & exiens per partes superiores eas attollat; sed ratio videtur friuola.

A contentis oculorum; vt lacrymis, sordibus, &c. Lacrymæ tristantium sunt calidæ, laborantium verò frigidæ: rationem ponit Aristoteles *sect.31. problem.24.* quia quod incoctum crudumque est, id est frigidum; lachrymæ autem tristantium sunt antea coctæ, & ideò calidæ; sed laborantium humores sunt crudi & ideò frigidi. Porrò lachrymæ inuoluntariæ & sordes oculorum in acutis morbis sunt etiam pessimum signum. *Oculo inarescens pituita malum*, inquit Hipp.6. *Epid. parte 1. text.23.* quod idem Celsus *lib.2. c.6.* tradit; ratio est, quia est signum summæ debilitatis concoctricis facultatis oculorum. *Malum*, inquit, Hipp.1. *progn.10.*

si oculi nolentes illachryment; huius rationem dicit esse Galen. quia debilitatem indicat facultatis retentricis; si verò illachryment à manifestâ causâ, vt lippitudine propriâ, afflictione, &c. non est malum. Porrò oculi præter voluntatem illachrymantes etiam aliquando sunt signum criticum, & sanguinis è naribus eruptionem indicant, vt dicit Gal. 3. *de Crisibus cap.* 11. Sic Hippoc. 1. *Epid. sect.* 2. *text.* 8. *quibus*, inquit, *in febribus acutis atque adeò ardentibus non spontaneæ erumpunt lachrymæ, iis narium profluuium est expectandum*; modò reliqua signa non sint exitialia, tunc enim non crisim sed mortem ostenderent, quòd idem repetit. 6. *Epid. sect.* 1. *text.* 31. & *in Coacis prænotionibus* 1. *Proreticor.* 17. habetur, *quòd concretus in oculo puluisculus insaniam ostendit*; vbi inquit, Taurellus, non est intelligendus puluisculus, sed quædam asperitas in oculo oborta, nata ex palpebris resiccatis; nam quando palpebræ ita exsiccantur, vt in eis asperitas oboriatur, quæ sensum facit puluisculi cuiusdam, quem ægri digitis eximere volunt, signum est summi in cerebro caloris & siccitatis, ex quibus sequitur delirium: Verùm ratio mihi friuola videtur; & puto sic interpretandum esse, quòd eodem modo, quo insaniæ signum est, ægros carpere floccos, & actionem aliquam facere sine ratione & causâ, ita etiam est signum insaniæ, eos semper digito oculos extergere, quasi quidam puluisculus in eis esset. Verùm de lachrymis latiùs agemus infra, vbi de excrementis.

Ab oculi actione, vt visione: 1. *prognost.* 10. inquit Hippoc. *malum esse si ægri lucem non ferant*; Idem dicit *in Coacis prænotionibus*: ratio est, quia indicat magnam imbecillitatem & inopiam spirituum; nisi fortè locus sit valdè splendens, aut doleant oculi, aut sint inflammati, aut capitis dolor adsit; nam si locus valdè lucidus est, tum tale lumen, & sanos offendit; & sic mirum non est, ægros ex eo offendi.

§. VI.

A Naso.

Nasus acutus seu compressus in morbis acutis est signum lætale, inquit Hippoc. 1. *prognost.* 6. sicuti & caui oculi & adstricta tempora; quoniam indicant humoris & solidæ eorum substantiæ consumptionem, vt *ibidem* 7. declarat Galen. *Nasus si peruertatur in febre continuâ debili existente corpore lætale.* 4. *Aph.* 49. Nasus rubicundior factus est iudicationis signum teste Gal. 1. *ad Glauconem cap.* 14. præcipuè autem est iudicationis futuræ per alui fluxum. Hoc docet Hipp. *libro de Coacis prænot.* cùm dicit; *rubores circa nasum alui humescentis signa sunt.* In morbis acutis nasi & aurium liuor & frigus, sicut & omnium partium extremarum, malum signum est; quia signum est caloris natiui in extremis illis partibus incipientis extingui. Narium alas in acutis morbis secundum motum respirationis moueri est malum signum; indicat enim calorem cordis esse maximum,

maximum, & magnam esse ventilandi caloris à corde necessitatem, virium debilitatem, cui motus ordinarius thoracis non sufficit: quapropter natura conatur id compensare magnâ narium dilatatione. Nasus acutus & narium interstitium absumptum, inter signa elephantiasis referuntur. Narium vlcus sordidum ocæna, obstructio & caruncula in eis adnascens colicam indicat. Potum assumptum per nares reddi in anginâ periculosum est, & signum magnæ in trahæâ angustiæ. Narium pruritus in acutis delirium indicat; pruritus enim contingit ab acribus fumis & biliosis humoribus sursum ascendentibus; à talibus autem delirium est expectandum. Aliàs pruritus narium, nisi fiat à causâ manifestâ, vt à pilo pungente, indicat vermes in intestinis esse, præcipuè in pueris; vel præsagit futuram sanguinis hæmorrhagiam, præcipuè circa tempus criseos.

§. VII.

Ab Auribus.

Aures frigidæ, contractæ, fibræ earum versæ, periculosum inquit Hippoc. 1. *prognost.* 9. nam aures contractæ, vt & nasus & tempora adstricta, in acutis summum calorem & exiccationem notant. Aures frigidæ, liuidæ, vt de naso dictum est, calorem natiuum extingui significant; & proinde signum lætale, teste Hippoc. *eodem loco*, & *in Coacis prænot.* Acuti aurium dolores in acutis morbis non carent periculo; *aurium dolor acutus*, inquit idem 3. *prognost. cum febre continuâ ac vehemente difficilis est*; periculum enim delirij minatur; quia cerebri nobilissimi scilicet visceris malignam inflammationem significat: interim tamen non raro post dolorem in auribus suppuratio contingit, quâ factâ pus criticè expellitur, & morbus dolorque soluuntur. Exemplum est 4. *Epid.* in quodam, qui criticè pure erumpente 7. die fuit liberatus. Sonus aurium in acutis febribus etiam est malum signum, præcipuè autem in principio; quia tunc non potest esse signum criticum. In statu autem, etsi etiam sit malum signum, potest tamen etiam tunc aliquando esse bonum signum & signum criticum, si cum aliis criticis signis concurrat; ideò autem malum est, quia indicat feruidos fumos in caput ascendentes, cerebrum in consensum rapi ac inflammatum iri, vel dilirium secuturum. Quòd autem etiam possit aliquando esse signum criticum, colligitur ex Hippoc. 4. *Coacarum text.* 18. cùm dicit, *in ardentibus febribus superueniens sonus aurium cum hallucinatione oculorum & narium grauitate, hi*, inquit, *insaniunt, nisi sanguis è naribus fluxerit.* 4. *Aphor.* 60. sic habetur: *quibus in febribus aures obsurduerint, sanguis è naribus fluens, aut aluus turbata, soluit morbum.* Et *libro de Crisibus* sic habetur: *quibus in febribus aures obsurduerint, hos non solutâ febre insanire necesse est*; soluit autem sanguis è naribus exiens, aut aluus biliosa eiiciens, aut dysenteria, aut

coxarum aut inguinum dolor: de his vide latiùs infrà, vbi de ſurditate. *Hominibus ſordes aurium dulces quidem morbiferæ, amaræ autem non*, inquit Hippoc. 6. *de morbis vulgaribus ſect.* 5. *textu* 19. cuius rationem eſſe iudico, amaritudo perfectam earum coctionem, & vegetum adhuc calorem natiuum, dulcedo autem, (per quam intelligenda eſt earum inſipiditas) cruditatem, defectum concoctionis & caloris natiui extinctionem indicat. *Abſceſſus iuxta aurem, ſeu parotides in acutis morbis & maximè febribus ardentibus fieri, & ſi non indicationes fecerint, aut maturuerint, aut ex naribus ſanguis fluxerit, & vrinæ ſubſidentiam craſſam habuerint*, inquit Hipp. *in Coacis prænot. ægri intereunt. Abſceſſus circa aurem in morbis diuturnis ſuppurari non valde albo ſed inodoro pure, mortem inferunt & maximè in mulieribus*, inquit Hipp. *eodem loco.*

§. VIII.

A Labris.

Dicit Hippoc. 1. *Prognoſt.* 12. *ſi peruertitur aut nigra eſt palpebra, aut naſus, aut labrum cum aliquo alio malo ſigno, mortem ſignificat* & optimè addit, (cum aliquo alio malo ſigno) vt ſi non audiat, non videat, &c. vnum enim ſignum malum, ſi alia plura eiuſdem generis ei non ſint coniuncta, non eſt tanti faciendum: nam ſi alia non reſponderet cenſendum eſt ex aliquâ cauſâ peculiari, vel externâ, vel nobis incognitâ, ſaltem non ex magnitudine morbi prouenire, & 4. *Aphor.* 49. Sic inquit: *Si labrum, vel oculus, vel naſus, vel ſupercilium inuertitur, & non videat, vel non audiat, debili exiſtente corpore, mors proxima eſt.* Labrum inferius tremulum aliquando præcedit futuras criſes; & ſic aliquando eſt ſignum decretorium; ſignificat autem criſim per vomitum futuram, teſte Galen. *de Criſibus cap.* 1. Hoc habuit Chelion apud Hippoc. 3. *Epidem. ſect.* 2. *text.* 28. & iudicatus eſt. Labra exulcerari in febribus communiter à vulgo habetur pro bono ſigno ſolutionis febris; ſic experientia ſæpe docet, cùm febres ſoluuntur, labra exulcerari: hæc opinio eſt etiam fundata in auctoritate antiquorum. Hippoc. *in Epid. ſect.* 8. *text.* 8. ait, *Febres, in quibus labra vlcerantur, fortaſſis ceſſant*: per vocabulum (fortaſſis) indicat Hippoc. illud ſignum non eſſe certum, aut neceſſarium ſolutionis, ſed aliquale tantùm; etenim Galen. *in comm.* dicit eſſe ſignum maximi ardoris; quod autem eſt ſignum maximi ardoris, non poteſt ſemper eſſe ſignum ſolutionis; etenim, inquit Galen. labra ob nullam aliam rationem vlcerari videntur, quàm quia acer quidem vapor ex bilioſorum humorum in corpore contentorũ copiâ ad fauces, labra, & os aſcendat, qui partes illas modò ſordibus & lentoribus conſpurcat, modò exulcerat. Huic doctrinæ conſentit Auicenna, qui aſſerere videtur, illam exulcerationem aliquando indicare caloris magnitudinem, aliquando verò febris ſolutionem, etenim *libro* 4. *parte* 2. *ſect.* 1. *cap.* 28.

ſic

sic ait, *scissio labrorum in febribus acutis significat superfluitatem inflammationis*; at verò *in Canticis parte* 1. *cantico* 4. 77. dixit; *& pustulæ narium aut labrorum in tertianâ signum sunt salutis prognosticum*, quod *ibidem* Auerrhoës *in commentis* affirmat.

§. IX.

A Dentibus.

Dentes robustos & spissos habere est signum longæ vitæ. Hoc confirmat Aristoteles. *sect.*34. *problem.*1. & 2. *sect.*44. vbi quærit, cur raros dentes habentes sint breuioris vitæ, & Respondet, id esse, quia signum est, os illud, ex quo dentes oriuntur esse solidum & densum; & consequenter ossa capitis reliqua esse densa & solida; & consequenter parùm perspirabilia; hinc quia cerebrum non potest liberè perspirare, fit debile & humidum; tale autem facilè putrescit, Idem repetit Aristoteles 2. *histor. animalium cap.* 3. & confirmat Hippoc. 2. *Epid. sect.*6. & Plinius *libro* 7. *cap.* 16. Vallesius verò *in comment. ad locum citatum Epidem.* reddit aliam causam probabiliorem, & dicit crebros dentes indicare longam vitam duobus modis; & vt causam, & vt signum: causam, quia multi & firmi dentes faciunt bonam masticationem; masticatio bona meliorem concoctionem, &c. vt signum, quia multi & robusti ac firmi dentes sunt signum robustæ facultatis conformatricis in primâ generatione, & consequenter vegeti caloris natiui & longæ vitæ. Dentium vacillatio & gingiuarum vndiquaque exesio ac excrescentia cum sanguine & pure ab eis promanante significant scorbutum, præcipuè si alia signa, vt maculæ liuidæ, dolor genuum & articulorum adsint. Stridor dentium in febribus acutis est lætalis. Hipp. 1. *prognost. text.* 25. sic inquit: si *quis stridat dentibus, reliquâ vitâ id facere non assuetus, insania indicatur aut mors; in vtrisque autem,* inquit, *futurum prædicere periculum necesse est*; & Galen. *in comm.* dicit, *quòd stridor ante insaniam futuram insaniam præsagit, post insaniam verò vel cum insaniâ, mortem.* Idem habet Hippoc. 1. *Proret.* 13. exemplum est apud ipsum *in Epidem.* in muliere anginosâ, quæ apud Metronem habitabat, de quâ dicit, quòd pridie antequam moreretur, dentium habebat attritionem; ratio est, quia dentium stridor fit à conuulsione musculorum maxillarum; & stridor dentium nihil est aliud quàm conuulsio orta, propter læsam grauissimè partem principem quæ est principium neruorum, & propter exiccatos à summo æstu maxillarum musculos. Conuulsionem autem post acutas febres lætalē esse Hip. tum 2. *Aph.* 26. tum aliis multis locis affirmat. Dictum autem est hoc signum periculosum esse, nisi sit consuetum; nam quæ à naturâ fiunt, & sunt consueta, non sunt mala: multi autem à naturâ habent, vt dormientes

stridant:

ſtrident: ita Gal.3. *Prognoſt.* dicit, multos à naturâ habere oculos cauos, pulſus intermittentes, dentium ſtridores, pronam ſeu ſupra ventrem dormitionem, plangoſam vocem, &c. quæ omnia in talibus non ſunt mala, cùm tamen in non aſſuetis præſertim cum aliis malis ſignis coniuncta eſſent periculoſiſſima. Extra morbos acutos pueros dormientes dentibus ſtridere eſt ſignum vermium, vt teſtatur Paulus *lib.4.cap.57.* & Auic.*lib.3. parte 16.fect.5.* Lentores circa dentes ſunt malum ſignum. Hipp.4. *Aph.53.* Sic inquit, *quibus lentores in febribus circa dentes naſcuntur, iis fortes febres fiunt:* ratio aſſignatur 4.*Epid.ad finem, quia*, inquit, tales pituitoſæ humiditates circa dentes affigi non poſſent, niſi ingens febris calor adeſſet, qui eaſdem exiccaret.

§. X.

A Linguâ & Ore.

Linguæ ſordes & albedo febrem continuam ſignificant: etenim in omni febre continuâ mox lingua ſordida fit, & alba cùm punctis rubris albedinem illam intercurrentibus. Fiunt autem iſtæ ſordes & albedo à craſſis vaporibus & humoribus putreſcentibus in caput ac palatum aſcendentibus, ibidemque ad linguam exiccatis & concretis: quapropter in omni morbo, in quo febris periculum adeſſe poteſt, lingua eſt aſpicienda; quia mox illa febrem prodit. Hipp.6.*Epid.part.5. text.*14. dicit, linguam indicare, qui humores morbum faciant; *nam*, inquit, *qui humor morbum facit, ab eius colore lingua inficitur:* ſi lingua pallida eſt, peccat bilis; ſi rubeſcat, peccat ſerum ſanguinis; ſi eſt liuida peccat melancholia. Et ita *textu* 16. lingua lotium ſignificat, quòd ſicut lotium refert qualitatem humoris peccantis, ita & lingua. Porrò eſt conſiderandum, an lingua eiuſmodi mutationes habeat à febre, an ab aliquâ causâ peculiari ac manifeſta; quia ſi habet à manifeſtâ causâ, vt, verbi gratiâ, à potu aut cibo aſſumpto, aut peculiari à capite humoris in eam defluxione, tunc nihil ſuper febrem ſiue ſpecie ſiue malitiâ indicat. Linguam in febre acutâ naturali maximè eſſe ſimilem eſt bonum ſignum; vt eſſe rubram, eſſe mollem & humidam; nam eſſe aridam, albam, nigram, malum eſt, & magnitudinem febris, ac maximum in interioribus æſtum ſignificat: in quo tamen oportet animaduertere ne fallamur; nam lingua eſt quandoque mollis ac pituitoſa defluxione ex capite, vel aliquando fit mollis à potu immediatè ante medici aduentum præbito; nam quando talis ab illis cauſis eſſet, tunc eius diſpoſitio neque bonitatem, neque febris paruitatem notat. Lingua ergo arida, dura, parua, ac valde contracta, nigra, viridis ſummum ardorem, ſiccitatem, febrem ardentem, delirium atque periculum indicat. *Linguæ*, inquit Hipp.1.*Proret.3.denſæ, duræ, & aridæ phreniticæ ſunt.* & 4.*de ratione victus, comm.*4. *lingua enim*, inquit, *dura & arida deſipientiam ſignificat.*
In

In Coacis prænot. Sic inquit, *lingua, quæ in principio quidem inhorruit, in colore verò permanet, & in progressu temporis exasperatur, liuescit & rumpitur, lætalis est*; qualem linguam habuit Philiscus 1. *Epid. sect.* 3. *text.* 8. & Hermocrates *lib.* 3. *sect.* 1. *text,* 11. & ideò perierunt. Interim tamen etsi tales linguæ sint periculosæ, & indicent ardentem febrem & magnitudinem incendij, tamen non necessariò indicant mortem; quia multi cum talibus linguis adhuc conualescunt; sicut in exemplo virginis Larissæ apud Hipp. *in Epid.* apparuit, & Galen. *in comment.* id manifestè ostendit. *Linguæ contremiscentes signa sunt non constantis mentis*, inquit Hipp. 1. *Proret.* 2. ratio est, quia lingua tremula indicat conuulsionem, quæ in acutis febribus est lætalis. Lingua valde sicca in anginâ est etiam pessimum signum; quia indicat magnitudinem inflammationis gutturis, & summum ardorem. *In acutis febribus, si in linguâ apparuerint pustulæ ciceribus magnitudine æquales, in principio sequentis diei morietur*, inquit Rhases, 1. *ad Almansorem cap.* 2. præcipuè linguæ aridæ, nigræ exitium indicant, si insuper ægri non sitiant; hoc enim est signum vel delirij, vel extinctæ facultatis naturalis, vt Galen. 1. *Epid.* docuit. Exemplum habet Hippoc. 1. *Epid. comm.* 3. *text.* 29. & aliud de Hermocrate *lib.* 3. *sect.* 1. *text.* 11. Qui cum aliis pessimis signis linguam habentes aridam non fuerunt sitibundi, mortui sunt. Porrò de signis à loquelâ infra agemus, vbi de signis ab actionibus læsis. Hiante ore dormire in acutis, nisi sit assuetum, est malum; indicat enim maximum ardorem & summam necessitatem ventilandi cordis, cui ordinaria per nares respiratio non sufficit, sed necessarium est ægros insuper os aperire ad sufficientem aërem hauriendum, quo ardorem extinguant.

§. XI.

A faucibus.

A faucibus etiam signa sumuntur, præcipuè in anginâ & inflammatione gutturis. In anginâ enim fauces & rubere & tumorem in iis apparere est bonum signum; nihil verò apparere, malum. *Si febre habitâ non apparente tumore in faucibus strangulatio repentè superuenit, lætale*, inquit, Hippoc. 4. *Aphor.* 34. & 35. & *in Coacis prænot.* Sic inquit, *in febribus deglutire noa posse citra tumorem, malum est*, quod idem & Celsus *lib.* 2. *cap.* 6. affirmat; ratio est quia hoc indicat tumorem interiùs esse ac in profundo gutturis, malum autem est eiusmodi tumores intrò vergere; bonum, foras. Sic 3. *prognost.* 2. *quibus*, inquit Hippoc. *fauces rubent ac ceruix & pectus traxit ruborem, nec sacer ignis intrò recurrit, maximè saluantur.* Et *eodem libro: Securissimum est*, inquit, *si rubor quàm maximè foràs vertatur.* Vbi tamen adhuc considerandum est, ruborem maximum in faucibus ceruice, & pectore apparere, non esse semper bonum signum, quin possit esse pessimum; potest enim esse, vt tumor sit tam magnus, vt

non solùm internas partes occupet, sed magnitudine suâ afficiat & fauces & externas partes; at si ita ad externas partes vergit, vt in internis sit minor, bonum. Itaque si exteriùs illa signa appareant, & deglutitio, respiratio, ac loquela sint faciles, est bonum: si verò exteriùs appareant, & nihilominus febris sit maior, & suffocatio magna, magnitudinẽ morbi indicat, qui & internas & externas partes occupet. In febribus acutis fauces multis sordibus albis, quasi tenello caseo circũquaque esse oblitas, est malum signum, indicans vel mortem, vel saltẽ delirium. Palatum esse durum, aridum, & siccum est exitiale, sicuti de linguâ dixi. *Fauces exulceratæ cum febre difficiles sunt*, inquit Hipp. 3. *Prognost.* 15. & ideò, si hoc cum aliis prauis signis sit coniunctum, prædicendum, inquit, morbum cum periculo esse. Et 2. *Proret.* 54. *collum durum & dolorosum, & maxillarum colligatio, & venarum iugularium palpitatio fortis, & tendinum distentio est perniciosum*. Et in *Coacis prænot.* dicit, *in omni febri malum esse dolorem colli; pessimum autem in his, in quibus timor est, vt etiam insaniant*; ratio est quia in febribus est maxima respirãdi & caloris ventilandi necessitas: ideò bonum est collum & partes respirationi inseruientes esse liberas; & contrà verò affici & dolere, est malum, quia respiratio fit difficilior. 2. quia indicium est calores & vapores æstuosos ad guttur & cerebrum ferri, & periculum inde esse, ne sicut in gutture dolores, ita quoque vlteriùs in cerebro insaniam inferant.

§. XII.

A Thorace.

Qui angusto sunt thorace, ij phthisi & difficultati respirandi sunt obnoxij. Gibbosi iisdem malis obnoxij sunt, & plerumque non sunt vitæ longæuæ, vt supra dictum est: quia partes spiritales sunt coarctatæ, vnde nec cor liberè ventilari, nec spiritus vitales & calor natiuus liberè distribui & communicari possunt. *Mulieri vterum gerenti, si mammæ graciles repentè fiunt, abortit*, inquit Hipp. 5. *Aph.* 37. & 38. *geminos habenti si altera tantum mamma gracilis fiat, vnum tantùm*, inquit, *fœtum abortit; marem si dextra; fœmellam, si sinistra*: Ratio est, quia mammæ cum vtero maximè consentiunt: & mammas gracilescere signum est fœtum esse debilem, etenim fœtus pro suâ nutritione attrahit sanguinem è venis vteri; cùm autem vteri sanguis non sufficit, attrahit etiam aliquid sanguinis & lactis è mammis, vnde mammæ gracilescunt; ac proinde mammas gracilescere, signum est fœtum laborare inopiâ alimenti, & parum sanguinis ad vterum ferri, & sic futurum abortum. *Mulieri grauidæ si lac è mammis copiosè effluat, imbecillum fœtum indicat*, inquit Hippoc. 5. *Aph.* 52. ratio est, quia indicat fœtum parùm sanguinis trahere, sed sanguinem ad mammas ferri, & sic suâ copiâ effluere: fœtum autẽ parum sanguinis trahere, eius imbecillitatẽ indicat. *Sanguinem in mammis colligi, furorem indiat*: inquit

Hipp.

Hipp.5. *Aph*.40. Verùm dicit Gal.hoc signum raró apparere: contingit autem hoc ex eo,quòd sanguis in mammis coaceruatus, aliquando malignitatem acquirit; vnde vapores in cerebrum ascendentes delirium faciunt, & signum est sanguinem ad superiora ferri. *Quæ nec prægnans est, nec puerpara,& tamen lac habet,illi menstrua defecerunt*.Hipp.5.*Aph*.39.*In mammarum papillis color viridis, conceptaculi morbum ostendit*. 6. *Epid. parte* 5.*text*.18.

§. XIII.

De Hypochondriis.

In hypochondriis hæc considerari possunt; eorum qualitates nempe calor & frigus,magnitudo & paruitas,durities & mollities, tensio, subsultus,rugitus,&c. & ab his omnibus signa desumuntur.

Hypochondriorum nomen interdum strictiùs, interdum latiùs sumitur.Strictè sumendo vocantur hypochondria, partes illæ externæ abdominis, quæ supra vmbilicum versus vtrumque latus continentur, quod idem 2.*Proret*. asserit. In latiore verò significatione etiam præcordia hypocondriorum nomine continentur, atque adeò ventriculus, hepar, lien & septum transuersum hypochondrij nomen sortiuntur, & sic per hypochondrium dextrum,hepar;per sinistrum,lien intelligitur.Hipp.1.*Prognost*.25.Sic inquit:*Hypochondria saluberrima sunt,si dolore vacant,si mollia & æqualia sint tam sinistrâ quàm dextrâ parte*; ratio est, quia tum hypochondria sanis sunt simillima;optimum enim sanitatis signum est,partes taliter se in morbis habere, qualiter in sanitate consueuerunt. Denique hypochondria sic sese habere signum est,in nullo viscerum,neque in liene,neque in stomacho,neque in hepate,neque in septo transuerso vitium vllum esse;nam si in aliquo illorum vitium esset,necessariò hypochondria deberent esse mutata, & deberet vel aliquis dolor, vel durities,vel aliud vitium percipi. In acutis autem febribus illas partes bene sese habere est optimum signum.Vbi tamen notandum,quod aliquando possit esse tensio in hypochondriis,quæ non est mala;& hoc quando est critica; nam aliquãdo eiusmodi tensio est signum criticum:sic 3.*de Crisibus c*.11.habetur, quod *tensio præcordiorum sine dolore sit signum sanguinis fluxus è naribus*, & 3. *Proret*.55.sic habetur; *ventris quoque palpitationes cum hypocondriorum tensione sublongâ,& tumente,sanguinis indicat eruptionem*,& paulò post inquit:*Hypochondriorum tensio cum grauitate capitis,& surditate, & splendoribus sanguinem enuntiant effluxurum*:talis autem tensio critica fit propter sanguinis copiam circa præcordia congregatam,qui ibidẽ excitari incipit ad expulsionẽ;ex quâ ascendentibus sursum vaporibus simul fiunt & palpitationes,& splendores oculorum,& rubedo vultus,& alia eiusmodi signa critica. Ex dictis antè colligitur, quomodo tensio critica discernatur ab aliâ,quę est periculosa,quæ contingit ex inflammatione viscerum: nimirum quòd tensio critica fit sine dolore,alia verò cum dolore;nam,vt

inquit Galen. 3. *de Crisibus*, quòd si præcordia cum dolore tenduntur, non fluxum sanguinis futurum, sed aliquam ibi adesse inflammationem significant. Est aliud signum, quo cognosci potest, an tensio sit critica, necne; quia quæ critica est, subitò & tempore status, & cum aliis signis criseos apparet; at quæ inflammationem ac obstructionem sequitur, lentè fit & diu durat.

Porrò quia magni momenti est scire, quid Hypochondriorum tensio in morbis significet, sciendum est duplicem obseruari hypochondriorum tensionem; vna species tensionis est, quando sentiuntur quidem præcordia esse tensa & renitentia, sed tamen non sentitur sub illis aliqua durities, aut durus tumor; talis tensio vocatur à Galen. tensio vacua, tensio submollis, & tensio sine duritie; & de tali tensione etiam agit Hippoc. *in Epidemicis* loquens de hypochondriis; & hæc tensio vt non habet coniunctum tumorem, ita etiam non habet coniunctum notabilem dolorem. Alia species tensionis est, quando sic hypochondria tensa sunt, vt verè dura sentiantur, vel sub ipsis sentiatur magna durities ac tumor durus. Prima tensio, quæ est sine tumore potest aliquando causari à flatu præcordia contendente; aliquando à copioso sanguine circa præcordia congregato, & sursum à naturâ protruso, sicut fieri potest, quando crisis per hæmorrhagiam facienda instat, sicuti iam dictum est; vel potest etiam fieri à siccitate magnâ præcordiorum, ex quâ quædam fit tensio, quæ quodammodò est conuulsiua, quæ tensio ab Hippoc. aliquando sublimia hypochondria vocatur; tensionem talem ab eiusmodi causa fieri docet Hippoc. 1. *Prognost*. 3. his verbis: *quandoque intenduntur ilia sine inflammatione propriè dictâ, propter vehementem siccitatem non solùm in ilibus existentem, sed etiam in septo transuerso, costis, membranâ succingente, præcordiis.* Et 3. *Epid. comment*. 3. *text*. 1. *Hypochondrium*, inquit, *tenditur, vbi à septo transuerso vicinæ partes conuelluntur*; conuellitur autem septum transuersum vel propter inflammationem in pleuritide, vel propter neruos septum mouentes ardore exiccatos, vel propter ipsiusmet diaphragmatis inflammationem: fit etiam aliquando tensio ab aliquâ inflammatione in visceribus aut partibus internis latente, quæ non est ita magna, nec profundè ac in imo hypochondriorum hæret; vt si inflammatio sit in cauo hepatis, aut profundiore parte stomachi; tum enim etsi interiùs tumor & inflammatio sint, tamen exteriùs tactu non percipiuntur, sed sentitur sola tensio sine tumore: hæc tensio sine dolore & tumore non est semper tam malum signum; quia hæc tensio non necessariò indicat viscerum inflammationem, quæ in acutis est mala, sed potest indicare crisim, vt dictum est; & tunc est bona, si alia signa criseos concurrant: vel indicat tensionem à flatu; & tunc etiam non est mala, præcipuè si alia signa indicantia flatum concurrant. Est tamen aliquando mala, præcipuè cùm indicat eiusmodi tensionem conuulsiuam, & summam à caloris intensione siccitatem. Est etiam mala ex

eo,

eo, quòd possit talem profundè latentem viscerum inflammationem indicare. Et Gal.3. *Epid. comm.2. text.5.* scribit hypochondriorum mollem renitentiam significare aliquod viscus, stomachum, hepar, aut lienem, vel diaphragma esse inflammatum. Et 1. *Epid.* de tensione Hypochondrij in Sileno agens, dicit, septi tranuersi inflammatione Hypochondriorum per continuitatem sursum trahi, & tendi sine tumore. Et 3. *Epidem.* de hâc tensione agens dicit, quòd Hypochondrium dextrum in Hermocrate tendebatur, sed sine tumore; vel quia non magna erat iecoris inflammatio, vel quia erat solùm in imâ parte eius, & necdum in gibbâ; vel quia inflammatio erat in partibus profundis. Secunda verò tensio, quæ est cum dolore & tumore interdum fit ex inflammatione musculorum abdominis, interdum à viscerum iam dictorum inflammatione & quidem magnâ, & præcipuè cum gibba iecoris est inflammata; talis tensio in acutis non est tam mala, si contingat ob musculorum inflammationem; sed si contingat ob inflammationem viscerum, tum est mala & lætalis; quia viscerum inflammatio est periculosissima: Imò Hipp. 1. *Prognost.39.* dicit talem tensionem citam mortem indicare, præcipuè, vt inquit, *text.42.* cùm inflammatio est magna. Vbi tamen sciendum est, quòd talis inflammatio est quidem periculosa. Sed tamen non necessariò citam mortem indicat, sed sæpe inflammatio in suppurationem solùm conuertitur, quæ etsi sæpe etiam mortem inferat, tamen nec semper, nec necessariò, nec cito: nam si talis inflammatio diu durat, & non citò mortem inferat, suppurationem minatur: sic Hipp. 2. *Prognost.* ita inquit: *Si febris tertium diem transcendat, & tumor non desistat, in suppurationem verti contingit.*

Verùm obiiciet aliquis. Hippoc. 2. *Aphor.35.* commendat hypochondrium & abdomen crassum: ergo videtur falsum hypochondria tensa & dura esse mala. Respondeo: aliud esse durum & tensum, aliud crassum & magnum. Malum est hypochondria dura esse & tensa, sed non est malum esse læta, crassa & robusta. Hippoc. autem hîc loquitur de crassitie & magnitudine, & non de duritie & tensione; sic enim inquit: *in quouis morbo partes ad vmbilicum & imum ventrem attinentes crassitudinem habere, meliùs est; malum verò extenuari & contabescere*; ratio est, quia partes illas contabescere indicat maximum æstum in partibus internis, ob quem partes exiccantur, consumuntur & gracilescunt. Malum etiam est eas partes, quæ origini alimenti proximæ sunt alimento destitui, & non nutriri; quid enim fiet de remotioribus, si propinquæ suo alimento destituantur? intellige autem malum esse nisi fiat à causâ manifestâ: nam si fiat ab inediâ, vigiliis, alui fluxu, tunc non est tam malum. Malum etiam est hypochondria percipi ardentia; quia magnitudinem æstus indicant. Malum si cum ardore adsit dicta tensio & dolor, & interiùs pulsatio percipiatur; tum enim longè manifestiùs in internis partibus inflammatio subesse indicatur: peius autem illa percipi in parte dextrâ, quàm sinistrâ;

nam in parte dextrâ hepatis inflammationem indicant. Malum etiam est hypochondria esse inæqualia in calore & frigore; Sic enim esse, signum est inflammationis in illâ parte, in quâ maior calor percipitur; nam nisi in vnâ inflammatio esset, non esset illa inæqualitas, sed omnia æqualiter perciperentur. *Præcordium*, inquit Hippocr. *molle esse conuenit, & doloris expers & æquale, sed inflammatum & inæqualiter se habens, aut dolens signum est*, inquit, *ægritudinis non leuis:* & ita *in Epid.* varia exempla habentur eorum, qui eiusmodi prauè affecta corpora habuere & obierunt; vt Philistæ adolescentis, qui in magno foro decumbebat, Apollonij adolescentis, Mœlibæc, Hermocratis & aliorum. *Pulsus in præcordiis aliquando prænuntiat insaniam*, hoc dicit Gal. 1. *Prognost.* 28. *Verùm oculos intueri oportet*, inquit, *qui si crebrò mouentur*; inquit, *insania est expectanda.* Ex quibus colligitur, quòd non semper talis pulsus insaniam significet, sed tunc tantùm cùm alia signa delirij etiam adsunt, inter quæ est creber oculorum motus. Idem repetitur *in Coacis prænot.* his verbis: *Pulsus in præcordio cum tumultu, mentis emotorius est, & magis si oculi frequenter moueantur:* ratio est, quia vehementis æstuosæque inflammationis signum est, ex quâ delirium est timendum. *Febres ex hypochondrij doloribus malignæ*, inquit Hyppocr. 2. *Proret.* 21. vbi *in Comment.* dicit Gal. non omnes febres ex hypochondij doloribus ortas esse malignas, sed tantùm illas quæ oriuntur ex doloribus seu inflammationibus viscerum in ipsis hypochondriis contentorum, vt diaphragmatis, lienis, &c. nam in inflammatione seu doloribus musculorũ existentium in hypochondriis non necessariò oritur febris, neque acuta neque magna. *Quibus dolor circa hypochondrium fit absque inflammatione, iis febris superueniens morbum soluit*, inquit Hippoc. 6. *Aphor.* 40. Etenim dolores hypochondrij, qui fiunt sine inflammatione, fiunt vel ab obstructione, vel flatu, vel inæquali temperie frigidâ; hæc omnia, inquit Gal. curat & dissipat febris, quare & dolores ab iis ortos; etenim febris, cùm sit calor, resoluendo & fundendo humores frigidos facientes obstructionem, curat illa; dissipat etiam & discutit flatus, & frigidam intemperiem curat. Tumor in præcordiis durus & dolorosus pessimus est, si iuxta omnes partes fuerit; talis enim indicat citam mortem; sed vt habetur. 6. *Aph.* 7. & 2. *Proret.* 21. *qui duri & dolenets non sunt, non sunt ita periculosi.* Verum de signis à tumoribus infra latiùs suo loco.

§. XIV.

A partibus ventris.

Vesicæ duræ & dolentes omninò quidem malæ sunt, inquit Hipp. *pessimæ verò cum febre continuâ*; etenim tumor cum dolore est calore circa pu-

bem indicat vesicæ inflammationem, quæ est periculosa; *soluitur autem hic morbus*, vt docet Hipp. *per vrinam purulentam cum subsidentiâ alba & leni*; ratio est, quia hoc indicat illam inflammationem in abscessu erupisse; *quòd si verò*, inquit, *sic non soluatur, nec vesica mollescat, in primis circuitibus ægrum moriturum timor est.* Totius ventris magnus tumor sine dolore & inflammatione, nisi mulier grauida sit, indicat vel scirrhosos tumores, vel hydropis speciem cùm tumores scirrhosi sunt, venter inæqualiter durus & tensus, & hinc inde duras exstantias habet, vnâ parte quàm alterâ rariores; cùm verò est hydrops, venter æqualiter tumet ac durus est. Si venter cum tumore & duritie pulsatus sonitum edit instar tympani, & signum tympanitidis; sin autem manu super dextrâ eius parte adhibitâ, eius sinistra pars percutiatnr, & sonitum edat instar aquæ conquassatæ, & sentiatur contra manum vndositas aquæ in ventre fluctuantis, est signum ascitidis; idque multò magis si crura sint œdematosa, aut scrotum tumidum sit ac perlucidum instar membranæ aquâ repletæ. Quid ventris rugitus indicet infra habetur. Tumores in inguinibus vel morbum gallicum vel pestem vel herniam, vel alios bubones criticos significant: at de his infra, vbi de signis à tumoribus ventris. Rugæ ac maculositas in mulieribus, eas in vtero fœtum habuisse indicant. Scrotum & genitalis adstricta, non laxa, nec pendula, nisi ab aëris frigore talia sint, in sanis indicant firmitudinem & robur; ideò ægris genitalia sic nunquam sunt adstricta, sed semper pendula & flaccida. In ægris si genitalia & testes conuelluntur dolor vehemens & mors indicatur.

§. XV.

Ab extremis partibus, & primùm ab Vnguibus.

Vnguium crassities & signum elephantiasis. Vngues excrescentes & curui sunt signum hecticæ. Sed de hic latiùs, vbi de signis ab excrementis.

§. XVI.

De Venis.

Venarum magnitudo indicat temperamentũ hepatis calidũ, teste Gal. *in arte paruâ*; paruitas verò frigidum. Vbi sciendum, quòd non sit necessariò semper verum. Nam magnitudo membrorum non est semper signum abundantiæ caloris; ratio est, quia calor non est semper causa efficiens, & non est causa efficiens principalis conformationis ac figuræ membrorũ sed facultas formatix; ideò magnitudo non pendet à calore, sed à facultate conformatrice: est equidẽ verũ, quod instrumentũ conforma

formatricis est calor & sæpe conformatrix format mẽbra maiora,quãdo calor est maior; sed effectus non semper pendet à causâ instrumentali, sed sæpe magis à principali, & sæpe proprietas conformatricis est ipsa causa per se magnitudinis & paruitatis membrorum: sic illi filij sæpe sunt magni,quorum parentes sunt magni; & filij sæpe magnum habent nasum, magnos pedes, & alia membra magna, quorum parentes illa eadem magna habuerunt siue filij frigidi sint siue calidi. Sic aliqui parentes producent filios paruos & calidos, alij filios magnos & tamen præditos temperamento frigidiore. Ex quo patet, quòd magnitudo non semper pendeat à calore, sed sæpe à naturâ & proprietate conformatricis; sicuti autem est de toto corpore, sic est de singulis partibus. Porrò etsi magnitudo venarum indicat abundantiam caloris, non indicat tamen quovis tempore & per totam vitam, sed solùm tempore conformationis; etenim potest calor in vtero ac tempore generationis fuisse magnus, & fecisse venas magnas; & potest ille calor,qui tunc fuit magnus, postea decursu ætatis fuisse diminutus; & tamen venæ permanebunt in illâ magnitudine, in quâ in primâ generatione fuerunt conformatæ: & è contrà, potuisset calor in primâ generatione fuisse debilis, & sic fecisse venas paruas; & tamen postea per ætatem, victus rationem creuisse, & tamen propter hoc venæ non fuerunt factæ maiores, sed manent, sicut in principio fuerunt factæ: sicut enim primò factæ fuerunt, ita permanent, siue temperies minuatur siue augeatur; vnde cum mutatâ temperie non mutetur magnitudo venarum, patet quòd magnitudo venarum non possit indicare super temperie aduentitiâ, sed tantùm super temperie naturali & primævâ; atque consequenter neque natiuum super aduentitio, neque aduentitium super natiuo indicare potest. Venas esse sanguine plenas signum est caloris; paruas venas habent pingues, graciles verò magnas. Ratio est, quia in obesis venæ comprimuntur, ita vt non possint magnificari, 2. quia in obesis est paucus sanguis, cùm conuertatur in adipem; hinc venæ sunt paruæ. 3. quia in obesis venæ apparent minores, quàm sint, eo quòd tegantur multâ pinguedine & carne superiacente. Venæ in aliquibus apparent minores, quia profundiùs sub cute decurrunt. Venæ tenues & pallidæ cum pallore partium extremarum morbum virginum indicant & cachexiam.

§. XVII.

A Cruribus, Brachiis & aliis partibus.

Si causa morbifica ad externas partes feratur, ad cutem, axillas, inguina, post aures in morbis acutis, est bonum signum: sic dolores ab internis ad externa conuerti est bonum: sic tumores in brachiis, axillis, post aures, sic pustulæ, exanthemata, pruritus, scabies, &c. colores extranei apparentes sunt bonum signum; intellige si critici fiant, id est in morbi statu,

ſtatu, naturâ validâ, prægreſſis ſignis concoctionis; de quibus omnibus infra, vbi de tumoribus in morbis acutis. Externas partes frigere, vt manus, aures, &c. eſt malum ſignum; peius ſi non tantùm frigeant, ſed etiam liueſcant. 2. *Prognoſt.*4. ſic habetur: *Si caput, pedes, frigidi ſint, ventre & coſtis calentibus, malum:* Sic Hipp. 1. *Epid. comm.*2. *text.*28. & *comm.*3. *text.*66. de Philiſco & aliis moribundis agens, dicit, quòd extrema erant frigida, ſic vt calor reuocari non poſſet. Sed de his latiùs, vbi de ſignis à corporis qualitatibus deſumptis. Manuum geſticulationes floccos capere, & muſcas abigere ſunt ſigna delirij,& conſequenter lætalia. De quibus infra, vbi de ſignis ab actionibus motus. Atque hæc ſunt ſigna à rebus naturalibus.

SECTIO II.

A Rebus non Naturalibus.

Capvt I.

PROOEMIVM.

A Rebus non naturalibus etiam ſigna ſumuntur: res, enim non naturales ſunt cauſæ morborum, ſymptomatum & cauſarum internarum; quare etiam poſſunt eſſe ſigna eorum, ſicut ſupra dictum eſt; ſunt enim ſigna ſuorum effectuum. Cùm autem ſint cauſæ omnium rerum contra naturam, de omnibus rebus contra naturam, cauſis morbificis, ſymptomatibus poſſunt ſigna deſumi; proximè autem ac certiùs ab eis deſumuntur ſigna cauſarum morbificarum, propter eà quòd ipſæ cauſas morbificas internas proximè & per ſe producant. Deſumuntur etiam ab iis ſigna morborum, ſed per accidens & mediatè, eo quòd cauſæ externæ morbos producant mediantibus cauſis internis.

§. I.

Ab Aëre.

Ad aërem referuntur regiones, anni tempora, cœli conſtitutiones, ſyderum conſtellationes, lunæ aſpectus, cometæ vrbium ædiumque ſitus,&c. à quibus omnibus ſigna deſumi poſſunt; etenim quorum illa ſunt cauſæ, eorum quoque ſunt ſigna; & ideò videndum quid regio, anni tempora, &c. cauſent, & quos effectus inducant; nam illorum etiam effe-

ctuum sunt signa; vnde si sciatur, quomodo & quales sint causæ, scitur etiam quomodo & qualia sint signa, quorum autem effectuum & morborum sint causæ, non spectat ad simeioticen exactè tractare, sed hoc spectat ad hygieinem; quare eò recurrendum est; nos autem hîc summariè & leuiter tantùm ab eis signa sumemus.

§. II.

A Regione.

Regiones inducunt morbos vel ratione sui temperamenti, vel ratione ciborum qui in iis crescunt, & comeduntur, vel ratione proprietatis influxus cœli in eam, vel ratione marium ac montium, qui in eis sunt.

In climatibus calidis calidi, in frigidis frigidi morbi generantur, saltem ordinariè & per se; nam aliquando etiam contrarij per accidens generantur. Aristoteles *sect.3. probl.3.* dicit, *in frigidissimis regionibus febres ardentes maximè fieri*; cuius rationem esse dicit, quia *frigiditas externa repercutit calorem ad interiora*; hoc autem fit non per se, sed per accidens. Porrò in variis regionibus peculiares aliqui morbi generantur, qui morbi solent vocari endemij seu vernaculi, quod Lucretius lib. 7. testatur, & Nicephorus *lib.15. cap.17.* dicit, vrbem Constantinopolitanam valde vexari podagrâ. Hippoc. *lib. de aëre, aquâ, & locis* dicit, Scythas ischiade ac sterilitate solere infestari. Galen. 1. *Epid. comm. 2.* dicit, semitertianas febres prauas Romæ familiarissimas fuisse. Aurelianus 2. *acutorum* 10. *&* 1. *diuturnorum* 3. scribit, Romæ febres cū mentis alienatione, & lethargiam affectionem esse communem; & incubem frequentem esse, & quasi contagio contrahi. Et Galen. 5. *methodi* scribit. Alexandiæ familiarem fuisse Elephantiasim. In regionibus Alpinis familiaris est bronchocele. In Hispaniâ & Syriâ strumæ. In Apuliâ icterus. In Vasconiâ lycanthropia. Florentiæ in Italia Epilepsia. Bononiæ & aliis Italiæ vrbibus cœcitas. Auenzoar *lib.2. thaisir, tract.2. cap. 2.* dicit, in Mauritaniâ familiares esse dracunculos in tibiis genitos; quod mihi etiam retulit quidam cognatus meus, qui ex illis partibus reuersus laborabat verme in brachio, & dicebat ferè omnes homines ibi esse eidem morbo obnoxios. Polonis familiaris ac proprius est quidam morbus, qui vocatur plica, in quo oriuntur in corpore tumores, qui suppurati & aperti emittunt simul cum sordibus infinitam multitudinem pediculorum, & in quo momento temporis omnes totius corporis pili ita sibi mutuò implicantur, & fœtido vapore è corporis poris erumpente ita sibi mutuò conglutinantur, vt extricari non possint; & barba non pilos sed quasi serpentes refert; qui si abscinduntur, breui post mors sequitur: quapropter in illis locis magis semper magisque illis morbis est metuendum, cùm vel minima signa apparent, quàm in aliis.

§. III.

Ab anni tempore.

Anni tempora duobus modis morbos causant, vno modo per se & ex naturâ suâ & ratione sui proprij temperamenti: secundo modo per accidens, idque tripliciter: vel sc. ratione tempestatum, quæ in eis contingunt, vel ratione ciborum, qui in eis comeduntur, vel ratione exercitiorum, quæ in eis vigent, vel etiam ratione humorum, qui in præcedentibus anni temporibus fuerunt generati; & sic ex accidenti à sequenti anni tempore excipiuntur, & in ipsis mouentur, & morbos faciunt. Hipp. 3. *Aphor.* 19. sic inquit; *Morbi omnes in omnibus temporibus fiunt, quidam verò magis in quibusdam ipsorum fiunt & exacerbantur.* 3. *Aphor.* 20. inquit: *Vere furores & atræ biles, & morbi comitiales, & profluuia sanguinis, & grauedines & raucedines, & lepræ, & tusses, & impetigines & vitiligines & pustulæ vlcerosæ plurimæ & tubercula & articulorum dolores.* Ex his morbis aliqui fiunt ex propriâ naturâ veris, & per se ab ipso vere producuntur, & vocantur verni ac vernales; & tales sunt illi, qui fiunt à sanguine; idque vel ab ipsâ sanguinis quantitate, vel sanguinis motu; vt tumores, anginæ, sanguinis profluuia, &c. nam cum ver sit calidum & humidum, sanguinem multiplicat, & calore suo fundit, & agitat eum. Aliqui verò illorum morborum fiunt in vere per accidens, non quatenus ver illos humores generat, ex quibus illi morbi fiunt, sed quatenus à præcedentibus anni temporibus generatos humores excipit, eosque calore suo fundit & agitat; nam ex prædictis morbis multi fiunt à pituitâ & melancholiâ, quæ in vere non generantur, sed in aliis temporibus ipsum ver præcedentibus, ac inde in corpore vsque ad ver remanserunt, & tum temporis incipiunt agitari & moueri, & sic tunc primùm morbos faciunt qui morbi reuerà non sunt vernales, sed tantùm per accidens in vere fiunt; sunt verni igitur non generatione materiæ, sed materiæ motu; sic & melancholiæ & morbi gallici verno tempore recurrunt & exasperantur, cùm tamen non magis in vere quàm in aliis temporibus generentur, quapropter videndum est, qui morbi cuique anni tempori sint proprij. De quibus ordine.

§. IV.

Morbi æstatis siue æstiui.

Tertio Aphor. 21. Sic loquitur Hipp. de morbis æstatis, *Æstate nonnullæ horum & febres continuæ, & ardentes, & tertianæ, & quartanæ & vomitus, & alui profluuia, & lippitudines oculorum, & aurium dolores, & oris exulcerationes, & genitalium putredines, & sudamina.* In æstate morbi calidi, & morbi omnes ex bile generantur, & humores à calore externo in cutem

rapiuntur. Itaque ex prædictis morbi omnes, qui ex bile generantur, sunt propriè æstiui & æstati proprij; vt sunt furores, pleuritides, febres tertianæ, &c. nonnulli alij per accidens generantur: quartanæ fiunt, cùm bilis multa aut melancholia in corpore iam ante præexistente aduritur; Vomitus à bile sursum motâ, alb. profluuia ob cibos & fructus multos, qui æstate comeduntur; tum etiam propter bilis multiplicationem, quæ ad intestina expellitur; & sic de aliis.

§. V.

Morbi Autumnales.

Aphor.22. sect.3. Sic ait Hippoc. *Autumno verò & plurimi æstiui morbi fiunt, & febres, quartanæ & erraticæ, & aquæ intercutes, & tabes, & stillicidia vrinæ, & difficultates intestinorum, & coxendicum dolores, & anginæ & anhelationes, ilei, & morbi comitiales, & furores, & atræ biles*, Et 3. *Aphor.*10. dicit, quòd *autumnus sit tabidis malus*; Autumnus ergo biliosum in corpore à prægressâ æstate collectum humorem reperiens suâ frigiditate crescente morbos excitat materiâ quidem æstiuos, sed motu tamen autumnales: Externum enim frigus bilem difflari prohibet, quo fit, quòd in corpore retenta morbos inferat, quos hîc enarrat Hippoc. At verò si propriam autumni naturam spectes, non biliosos sed melancholicos morbos causat; autumnus enim recipiens aërem & corpora iam ab æstate facta sicciora, & in eâ frigus superinducens, mirum non est, quòd melancholia, quæ est frigida & sicca, multiplicetur.

§. VI.

Morbi hyemales.

Porrò 23. *Aphor. sect.3.* Sic inquit; *hyeme morbi laterales & pulmonis inflammationes, & grauedines, & raucedines, tusses, dolores pectoris & laterum ac lumborum, capitis dolores, vertigines, & apoplexiæ.* Rationem verò cur hyeme frigido anni tempore, morbi laterales, & pulmonis inflammationes fiant, dicit Galen. esse, tum quia pulmo frigore offenditur, tum quia humores frigore exprimuntur è cerebro, qui in pulmonem dilabuntur. Et hæc de affectibus anni temporis ex propriâ naturâ.

§. VII.

De Accidentalibus anni Constitutionibus.

De accidentalibus anni constitutionibus sic loquitur Hipp. 3. *Aph.*7. *In siccitatibus febres acutæ fiunt, & qualis anni constitutio fuerit, tales plurimum*

rimùm morbos expectare oportet : ſiccitas autem febres non inducit. Sed febres quæ in ſiccâ temporis conſtitutione ex aliâ causâ fiunt, propter ſiccitatem redduntur acutiores. 3. *Aphor.*17.ſic inquit; *ex anni conſtitutionibus ſiccitates imbribus ſunt ſalubriores & minùs mortiferæ.*Et *Aph.præcedenti* inquit: *in pluuiarum multitudine plerúmque fiunt febres longæ, alui profluuia, putredines, morbi comitiales, apoplexiæ, & anginæ. In ſiccitatibus, tabes, lippitudines, articulorum dolores, ſtillicidia vrinæ, inteſtinorum difficultates.* Et *eod. lib.*7. *Aphor.*8. *in conſtantibus temporibus morbi conſtantes & boni iudicij: in inconſtantibus contra.* Et *Aphor.* 4. *in temporibus, quando eadem die modò calor, modò frigus ſunt, oportet expectare morbos autumnales.*

Porrò & comparatio & ſucceſſio temporum inter ſe etiam peculiares morbos faciunt. *Aphor.*11.*lib.*3. ſic habetur: *Si hyems ſicca & aquilonia fuerit, ver autem pluuioſum ac auſtrale, neceſſe eſt æſtate febres acutas fieri, & lippitudines, & dyſenterias, præſertim verò mulieribus atque viris humidioribus*; ratio eſt, quia veris pluuioſa & auſtralis conſtitutio pituitoſos humores multiplicat, qui & morâ putredinem, & æſtatis calore acrimoniam nacti, facilè febres acutas in æſtate, lippitudines & dyſenterias inducunt, maximè verò iis, qui ſuperfluitatibus excipiendis ſunt aptiores; quales ſunt mulieres & viri pituitoſiores. *Aphor.*12. ſic inquit, *Si verò hyems auſtralis, & pluuioſa, & clemens fuerit, ver autem ſiccum & aquilonium, mulieres quibus partus ad ver inſtat, & quacunque occaſione abortiunt; quæ verò pariunt, pariunt infantes imbecillos, & morbidos, quare vel ſtatim intereunt, vel tenues ac valetudinariè viuunt. Cæteris verò hominibus dyſenteriæ & lippitudines ſiccæ fiunt, ſenioribus autem deſtillationes, quæ citò interimunt*; Ratio eſt, quia in hyeme collecta eſt in corporibus pituita; ver eam excipiens ſuo calore deſtillationes excitat; caput autem auſtrino hyemis ſtatu repletum, ſi veris frigore comprimatur, deſtillationes producit. 3. *Aphor.*13. ſic inquit; *Si verò æſtas ſicca & aquilonia fuerit autumnus verò pluuioſus & auſtralis, dolores capitis ad hyemem fiunt, & tuſſes, raucedines & grauedines; quibuſdam autem & tabes*; ratio eſt, quia in hoc caſu hyems eoſdem exhibit humores, quos priùs æſtas à vere exceperat ſc. pituitoſos: at quando æſtas eos recepit à vere, putredine & acrimoniâ ab æſtate acquiſitis, fecerunt febres dyſenterias, &c. at verò quando hyems eoſdem recipit ab autumno pluuioſo & auſtrali, tunc ab hyeme ipſi non fiunt putridi, ſed tales manent, & ſic deſtillando faciunt tuſſes, grauedines & raucedines; quatenus hyemis frigus caput humoribus plenum comprimens, deſtillationes mouet. *Aph.* verò 14. ſic inquit; *ſi verò autumnus aquilonius fuerit & ſiccus, iis qui naturam habent humidiorem & mulieribus conferet; reliquis verò fient lippitudines ſiccæ & febres acutæ, & grauedines, nonnullis verò & atræ biles.*

Sic proponitur æſtas aquilonia & ſicca, & autumnus pariter talis; quòd autem hic autumnus frigidus & ſiccus febres ardentes, grauedines, lippitudines ſiccas, & atras biles excitare dicatur,

id ei per accidens adſcribendum eſt, ſi ſc. Corpus aliquod in hoc aëris ſtatu bile refertum fuerit. Porrò longas febres in autumno fieri rationi conſentaneum eſt, eo quòd in autumno melancholia multiplicetur; febres autem ex melancholiâ ſunt diuturnæ. Quæ anni conſtitutiones quos morbos inferant ac prænuncient, vide apud Hipp. *in Epid.* & *lib. de aëre, aquâ & loc.* & apud Ariſtotelem *ſect.* 1. *problem. à problemate* 8. *vſque ad* 15.

§. VIII.

A Conſtellationibus Syderum.

Solſtitia & æquinoctia, magnas, vt inquit Hippoc. *libro de aëre, aquâ & loc. in corporibus faciunt mutationes.* Cometarum apparitio morbos, aëris corruptelam, & prauam prænuntiat conſtitutionem: hic cometæ prægreſſi inter peſtis futuræ ſigna ponuntur. Nam, inquit Porphyrius, Cometa ſi ad aquilonem tendit, ſiccitates; ſi ad occaſum, bonam aëris conſtitutionem; ſi ad ortum, peſtem, luem & tabem prænuntiat. Ratio cur cometæ malum prænuntiant, eſt, quia ipſi ex prauis & pinguibus in aërem eleuatis exhalatibus, ibidemque inflammatis generantur: hinc colligitur aërem ab illis exhalationibus infici ac impurum reddi, ac proinde ab eo humana corpora infectum iri. Porrò, quia illæ in aëre inflammantur, fit vt aëri quoque feruor ille & inflammatio communicentur, quæ in corporibus hominum etiam ardores ac malignas febres excitant.

§. IX.

A Lunæ ætate.

Aëtius *lib.* 1. *Tetrabili ſermone* 3. *capite* 162. dicit, quod *primus ſeptenarius à nouilunio vſque ad diem* 7. *ſit ſimilis veri: ſecundus vſque ad plenilunium æſtati, tertius autumno, quartus hyemi.* Ex quo ſequeretur, quòd ſimiles morbi ab illis cauſarentur, quales ab illis temporibus anni cauſari ſolent. Aliqui dicunt tunc temporis mala exacerbari & periculoſiora eſſe, quando luna eſt in ſignis illis membris reſpondentibus, in quibus ipſa mala ſeu morbi ſubiectantur; dicunt autem arietem reſpondere capiti, & quando luna eſt in ariete, tunc lunam eſſe in capite, id eſt, tunc lunam determinatè agere in caput. Taurum reſpondere collo; quia tauri habent craſſum collum. Geminos reſpondere humeris & brachiis; quia brachia ſunt gemina. Cancrum ſcapulis & coſtis; quia coſtæ ſunt ſicut pedes cancrorum. Leonem cordi & ventriculo; quia leo eſt valdè vorax & animoſus. Virginem ventri, Libram pudendis, veſicæ, ano. Capricornum genibus. Aquarium cruribus. Piſces pedibus. Et cùm Luna eſt

est in illis signis, tum illam in eas partes magis influere ac operari, proinde vetant medici astrologici, ne tunc in illis membris aliquæ vstiones, sectiones, phlebotomiæ fiant, aut in illis per aliqua remedia mutationes. Verùm hæc nihili sunt facienda, & sunt figmenta vanorum hominum, quæ à doctis medicis contemnuntur; etenim illa signa cœlestia nullam habent cum partibus corporis nostri sympathiam; neque enim maiorem habet Aries sympathiam cum capite, quàm cum cruribus; Leo cum corde, quàm cum vesicâ: nec Luna hoc tempore magis in vnam determinatam partem agit, quam in aliam, sed in totum corpus æqualiter & quouis tempore agit; quia est causa vniuersalis emittens vim vniuersalem in omnia corpora subiecta receptiua actiones eius; sicut enim Sol hoc die non calefacit hanc partem hominis, alio die aliam, sed quouis die & tempore omnes partes æqualiter, ita & Luna agit in omnes partes corporis æqualiter, & quouis tempore. Est equidem verùm, quòd Luna magis agat in vnam partem quàm in aliam; quia sc. vna est magis receptiua eius actionis, quàm alia, nempe magis agit in cerebrum, medullam, sanguinem, quàm in partes ficciores; quia Luna dominatur humiditatibus, illæ autem partes sunt humidæ; sed tamen non magis agit in eas existens in vno signo, quàm in alio: Interim tamen secundum Lunæ quadras constat corpora nostra nonnihil mutari, & Lunam tunc in corpora nostra non paruam habere actiuitatem. Lunâ crescente ossium medullæ implentur, cerebrum augetur, humiditates in corpore augentur, mutantur, agitantur & mouentur: sic menstruorum purgatio à Lunæ motu dependet: vnde versiculus.

Luna vetus vetulas, Iuuenes noua luna repurgat.

Crescēte ac plenâ Lunâ morbi omnes à multitudine humorum, præcipuè sanguinis ac pituitæ, quæ humida est, generantur, augentur, & exacerbantur: Sic hydropici peius habent lunâ crescente, & tum in anasarcâ crura magis fiūt œdematosa: sic & apoplexia, & angina, & lethargus, & asthma, & epilepsia, & paralysis crescente lunâ magis fiunt & augentur. Morbus melancholicus etiam lunæ motum sequitur, ideò melancholici solent vocari lunatici: luna enim crescens & plena magis humectat, quàm decrescens & vacua: plena etiam magis calefacit, ideò humores fundit; sic & humores humiditate suâ multiplicando & calore suo fundendo eiusmodi morbos causat. At morbi, qui à siccitate contingunt, augentur lunâ decrescente: sic senes, hectici, &c. magis deficiunt Lunâ decrescente.

Quæritur, quâ lunæ constitutione homines magis moriantur? Plinius ex sententiâ Aristotelis 2. *histor.* 98. dicit, nullum animal in Oceano Gallico, nisi mari decrescente, exspirare; ex quo sequitur quòd moriantur luna à Meridiano descendente ad Horizontem; nam maris motus Lunæ motum sequitur. Pro cuius responsione dico: Lunam humectare & calefacere: calor autem eius est viuificus; nam calor eius sequitur lumen; lumen eius est à sole; ergo & calor eius est à sole; solis calor est viuificus

viuificus, ergo & Lunæ: & consequenter, quò luna est plenior, eò magis calefacit,& quidem calore viuifico; ex quo sequitur, quòd lunâ crescente res minùs moriantur, quia augetur calor viuificus; decrescente verò moriantur, quia calor ille viuificus minuitur: quod quidem intelligendum est,quantum est ex parte caloris eius; sed quia luna non tantùm calefacit, sed etiam humectat, ideò aliquando contingit, quòd etsi suâ calefactione vitam conseruet, suâ tamen humiditate eandem destruat. Sicut autem Luna maximè calefacit, dum crescit ac plena est, sic etiam magis humectat, cùm crescit ac plena est; & ideò ad bene iudicandum vtendum est distinctione: ex morbis, qui fiunt à nimiâ humiditate & plenitudine nimiâ humorum, præcipuè sanguinis, pituitæ & serositatis, magis moriuntur homines lunâ crescente: ex morbis autem à siccitate, vt hecticâ, phthisi, &c. magis moriuntur lunâ decrescente.

Cap. II.

Signa à quinque reliquis rebus non naturalibus.

§. I.

A Cibo & Potu.

Hippoc. 2. *Aphor.* 17. Sic inquit, *vbi cibus præter naturam plus ingestus est, is morbum facit*, & *Aphor.* 45. *lib.* 4. Sic inquit, *quibus tubernacula, vel in articulis dolores fiunt, ij pluribus vtuntur cibis.* Quibus verbis colligitur, quòd plenitudo cibi causet tubercula in articulis, & articulorum dolores. Hunc Aphorismum intelligit Galen. de conualescentibus; sed neque de solis, neque de omnibus est intelligendus: nam conualescentibus & sanis sæpe fiunt ibi tumores ob alias causas, ob partium scilicet debilitatem, & naturæ robur eò humorum reliquias expellentis. Porrò, qui calidissimis semper vinis vtuntur & crapulosi sunt, primùm in hepatis intemperiem calidam, in faciei pustulas & rubores; inde in podagram, paralysim, apoplexiam, cachexiam, hydropem & phthisim frequenter incidunt. Vina Rhenana peculiari facultate putantur podagram facere: aquæ potus non assuetis, & quibus hepar & ventriculus imbecilla sunt, lienteriam ac hydropem, & dictorum viscerum magnam imbecillitatem inducunt, & præsagiunt. Qui aquis salsis & nitrosis vtuntur, facilè dysenteriâ corripiuntur. Qui aquas niuosas bibunt, vt in quibusdam regionibus, in herniam gutturis incidunt. Qui aquas bibunt lutosas, & per argillam fluentes, calculo frequenter & omni genere obstructionum laborant; quia illi aquæ terrestres partes ac etiam viscosæ plurimæ permiscentur. Qui aquis cisternarum vtuntur,

vtuntur, obstructionibus quoque, & ventris constipationi sunt obnoxij, propter vim adstringendi, quam aqua illa recipit à rubrica fabrili, quâ in variis regionibus cisternæ solent obduci. Idem patiuntur, qui bibunt aquas per fictiles canales fluentes, præsertim quando illi adhuc sunt recentes. Galen. asserit aquas per plumbeos canales fluentes dysenteriam inducere, propterea quòd talis aqua cerussam à plumbo abluat. Qui potu ex pomis & pyris facto vtuntur, vt in Heluetiâ, Germaniâ & aliis regionibus frequens vsus est, œdemata, dolores colicos, morbosque ex pituitâ & flatu contrahunt. In Bauariâ & vicinis regionibus vt Austriâ, vbi vtuntur vinis Tirolensibus, primò in colicam, à colicâ in paralysim incidunt; quod ibi ita frequens est, vt in vnâ Abbatiâ aliquando viderim 20. paralyticos ex illâ causâ sic affectos. Vbi homines solent vesci leguminibus, carnibus ac piscibus salitis ac infumatis, vino generoso, aliis, cæpis, porro, sinapi, cancro & elephantiasi solent infestari. Ad eos etiam disponunt carnes venaticæ, gallorum Indicorum, pauonum, auium supra mare volantium & in eo degentium, vt anatum, anserum, &c. Multi venatores elephantiaci euadunt ex ceruinæ carnis frequenti vsu; Inquit Galen. 2. *de nat. hum. cap. 9. qui leguminibus vescebantur, iis crura debilitabantur:* legumina enim & pisces flatus & cruditates gignunt, ventrem distendunt, calculculum generant, & cruditatibus illis ad articulos propulsis podagram inferunt. Qui cerasis aut fungis plurimum vtuntur, (intellige cerasa nigra & immatura) anginâ solent infestari: qui persicis lippitudinem; qui ficubus, scabiem persæpè acquirunt; qui nucibus, amygdalis, pineis, cephalalgiâ, ventriculi dolore & subuersione infestantur: Qui sale, caseo, lacticiniis, pane azymo seu non salito nec fermentato, calculo ac nephritide. Quo anno frequentiora sunt cotonea, mespila, nuces, & adstringentia omnia, eo dysenteriæ magis fiunt ac ventris fluxus; propterea scilicet quòd in corporibus diu retenta putredinem & acrimoniam acquirant. Pueri voraces, cibos malè masticantes, carnes multas comedentes, vermibus laborant. Puellæ picâ laborantes, quæ gingibere, caryophyllis, pipere, vel frumento ac lateribus vescuntur, in obstructionem, cachexiam, ac hydropem incidunt.

§. II.

A Motu & Quiete.

Otiosam vitam agentes cruditatibus ac obstructionibus laborant, pituitam multam coaceruant, & morbis omnibus ex pituitâ obnoxij sunt. Qui lautè viuunt & in otio versantur, facilè corporis obesitatem contrahunt; ita videmus omnia animalia in otio ac quiete detenta saginari ac corporis molem adipisci. Studiosi ac sedentariam vitam agentes catarrhis, calculo ac cerebri debilitate, & morbis oculorum sæpe infestantur.

ſtantur. Exercitia nimia pariunt laſſitudines, virium diſſolutiones, febres, & multos alios morbos, propter partium attritionem & humorum agitationem: *Silenum*, inquit Hippoc. 1. *Epid. comm.* 8. *text.* 19. *ex laſſitudine, potationibus & exercitationibus intempeſtiuis ignis corripuit.* Exercitia nimia in corpore cacochymico & cruditatibus referto, præſertim poſt aſſumptum cibum, cruditates, obſtructiones & humorum putredinem inferunt; humores enim ſic agitati in anguſtiſſimas vias rapiuntur, vnde obſtructiones; & in ſtomacho cibus nec concoctus diffluit; vnde cruditates, ex quibus putredines. Nimia exercitia in aëre calidiſſimo ſanguinis eruptiones & acutas febres cauſant. Quibus ſanguis rareſcit & inflammatur, ſi poſt calorem bibunt, vel vento frigido ſe exponunt, aut in aquâ frigidâ natent febres putridas, anginam, pleuritidem, &c. perſæpe contrahunt. Exercitia in frigido & humido aëre catarrhos & grauedines inferunt; equitationes ac violentæ ſaltationes, ancuriſmata, rupturas, & ſanguinis eruptiones cauſant. Hipp. *lib. de aëre, aquâ & locis* dicit, *Scythas multos eſſe arthriticos, & ad venerem impotentes propter equitationem.* Concionatores & religioſi altâ voce cantantes ſanguinis eruptione & herniâ ſolent infeſtari: hinc infiniti concionatores ſunt, qui herniâ laborant. Genibus nudis ſuper frigidis lapidibus frequenter in templo flectentes, flaccidos & aquoſos tumores in genibus acquirunt. Plumbifuſores aphoniâ & vocis abolitione vexantur. *Laniones & Coriarij*, inquit Rondeletius, *qui morticinia tractant, carbone non peſtilente facilè capiuntur.* Pannorũ infectores in phthiſim incidunt; acupictores in vitia oculorum; typorum fuſores in tremorem, paralyſim, & vultus decolorationem cadunt. In mari nauigantes & in indicam proficiſcentes plerumque Scorbutus inuadit. *Iuuenibus*, inquit Hippoc. 1. *Epid.* 5. *text.* 19. *propter intermiſſos labores conſuetos puris expuitio & mixtio cruenta deiectionéſque accidunt.* Sed dicit Gal. *in comm.* per puris expuitionem & mixtionem non verum pus ſed pituitam eſſe intelligendam; alioqui Hippocratis ſententiam veritate carere; certum autem eſt ob defectum exercitij corpora reddi pituitoſa, & phlegmata plura expui, & vrinam emingi cum ſedimento magis craſſo & pituitoſo. Qui in pratis ſupra dorſum decumbunt, ac ſupra terram dormiunt, ſpinæ dorſi ac neruorum refrigerationem contrahunt, & malis quæ inde oriri poſſunt, exponuntur. Venatores ſæpe melancholicis morbis corripiuntur, vt ſupra dictum eſt, quia venaticis ac ceruinis carnibus frequenter vtuntur.

§. III.

A ſomno & Vigiliâ.

Qui ſomno meridiano ſeſe dedunt, in capitis frigiditatem ac debilitatem incurrunt, & capitis doloribus catarrhis, apoplexiæ, aliiſque cerebri affectibus ſunt obnoxij; caput enim impletur vaporibus, ſi cibi

ſumptio

ſumptionem mox ſomnus excipiat. Somnolentia indicat cerebri frigiditatem & humiditatem. Somnolentia in ſenibus & ſomnus cum ſtertore, indicat procliuitatem ad apoplexiam. *Somnus in quo morbo laborem facit*, inquit Hippoc. 2. *Aphor.* 1. *lethalis eſt*; ſi verò iuuat lætalis non eſt. *Somnus vigilia, ſi modum exceſſerint*, inquit Hipp. 2. *Aphor.* 3. *malum.* Verùm de ſignis à ſomno & vigiliis latiùs, vbi de ſignis ab actionibus animalibus.

§. IV.

De Euacuatione & Inanitione.

Qui aluo lubricâ ſunt, à variis malis præſeruantur, qui adſtrictâ in dolores colicos, iliacos, venarum meſeraicarum, hepatis, folliculi fellis, & aliarum partium obſtructiones incidunt. Alui lubricitas humiditatem, vel frigidam totius, ſaltem hepatis complexionem indicat; durities ſiccitatem & calorem. Menſtruorum retentio febres, morbum virgineum inappetentiam, difficultatem reſpirandi, palpitationes, cachexiam, &c. inducit. Immodicus fluxus atrophiam ac hydropem minatur, & ſterilitatem inducit. Retentia ſubita menſtruorum in muliere virum expertâ ſine alio morbo, eſt præcipuum indicium conceptionis. Qui liberaliter emungunt plerumque à capitis doloribus, vertigine ac catarrhis liberi ſunt: Qui verò nares ſiccas habent, prædictis morbis magis obnoxij ſunt; & ſi ſenes ſunt, apoplexiam plus aliis metuere debent. Qui frequenter ſanguinem è naribus emittunt, phthiſim metuere debent, quia in talibus ſanguis ſurſum fertur; ideò fit, quòd aliquando venis narium obturatis ſanguis ad pulmonem feratur, & eius venas oppleat, ac quantitate ſuâ orificia relaſcet, & inde ſputum ſanguinis ſequatur; ſputum verò ſanguinis plerumque phthiſis excipit. Si hæmorrhagia magna eſt ac diuturna, in cachexiam & hydropem fit lapſus. Hemorrhoïdes à morbis melancholicis ac lienis affectibus liberant. Sagacitas melancholicam complexionem indicat; qui ſagaces ſunt, plerumque vitæ ſunt breuioris; neque enim hæc opinio ſolùm eſt medicorum, ſed & vulgi.

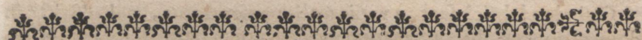
§. V.

Ab Animi affectibus.

Metus & triſtitia diu durans, melancholicum eſt, inquit Hipp. id eſt, melancholicum morbum minatur.

Ex animi affectibus naturalis complexio cognoſcitur: Iracũdi ſunt calidi; timidi, frigidi & ſicci. Hinc qui iracundi ſunt, in febres ac alios morbos calidos incidunt; timidi ac triſtes in frigidos. Subitus terror facit abortum; fœtum ſignaturas, & non raro perpetuum vultus pallorem, ac

perpetuam cordis palpitationem. Nonnulli ex magno metu incidunt in Epilepsiam, alij in pestem, alij in subitam canitiem, alij etiam derepentè moriuntur. Ira mala latentia & sopita excitat, humores agitat & mouet, cordis palpitationem, sanguinis inflammationem, hæmorrhagiam, fluxum menstruorum ac calidas febres excitat; in sanguineis etiam sæpe causat apoplexiam, præcipuè illam, quæ à carotidum arteriarum propter multum crassumque sanguinem obstructione causatur; ab irâ enim sanguis ad caput fertur; hinc irati inflammantur in vultu & toruitatem acquirunt aspectus. Tristitia ossa exiccat, atrophiam & hecticam facit, & vultus pallorem; & coniuncta morbis longis eos reddit periculosos & lætales.

SECTIO III.

Signa à Rebus contra naturam, & primùm, à causis morbificis.

CAPVT I.

A Causis morbificis etiam signa desumuntur. Res non naturales sunt causæ externæ: quomodo ab iis signa desumantur iam ostensum est. Porrò à causis internis quando cognitæ sunt, etiam desumuntur signa.

Pituitosi in obstructiones, frigidos morbos, catharrhos, febres quotidianas, & morbos longos proni sunt.

Sanguinei in febres synochas, hæmorrhagias, peripneumoniam, anginam, pleuritidem & phlegmonarum omnia genera, ac morbos à sanguine ortos facilè incidunt.

Melancholici in hæmorrhoides, lienis duritiem & obstructiones, quartanam, cancrum, elephantiasim, scirrhos, scorbutum, melancholiam, &c.

Cholerici in icterum, tertianam, dysenteriam, phrenitidem, crisipelata, herpetes causones, &c.

A pituitâ morbi sunt longiores, à bile & sanguine breuiores. Morbi à calidis causis plerumque sunt periculosiores iis, qui à causis frigidis fiunt. Morbi à pituita & melancholiâ lentè magis soluuntur; Morbi verò à sanguine & bile magis per crisim ac subitam euacuationem. Morbi à pluribus & contrariis causis interdum sunt peiores; cùm contrarias exigant indicationes; interdum verò leuiores, quòd se mutuò retundant, & ad mediocritatem reducant.

CAP.

CAP. II.

A Morbis.

A Morbis varia ſignorum genera deſumuntur; anamneſtica, diagnoſtica, & prognoſtica. Anamneſtica, quia à morbo cauſæ tùm internæ tum externæ cognoſcuntur: ſic ſynochus ſanguinem, tertiana bilem, quartana melancholiam, œdemata pituitam, ſcirrhi melancholiam, eriſipelata & herpetes bilem indicant.

A morbo etiam temperamenta cognoſcuntur: ſic qui ſæpe morbis ex bile corripiuntur, bilioſi: qui morbi ex ſanguine, ſanguinei eſſe iudicantur. Ex morborum paroxyſmis & duratione etiam cauſa morbifica cognoſcitur: morbi breues tenuem & crudum humorem indicant; longi & pertinaces lentum & humidum, ſc. melancholicum & pituitoſum: Inſultus tertianarij bilem, quotidiani pituitam indicant.

Deſumuntur etiam ſigna diagnoſtica; nam vbi à parte affectâ ſæpè morbi, ita è contrà, pars affecta à morbo cognoſcitur: ſic ex ictero folliculus fellis, ex calculo renes, ex ſcorbuto lien, ex febribus intermittentibus vel affectum eſſe habitum corporis, vel paruas venas, vel viſcera ipſa: ex continuis venas maiores & cordi vicinas.

Deſumuntur etiam ſigna prognoſtica; nam ex vno morbo præſente cognoſcitur ſæpe quis alius morbus ſit ſecuturus. Cognoſcitur etiam quantum periculum immineat, quis exitus morbi futurus, quàm diu duraturus: Sic morbi magni, morbi multi, morbi naturâ ſuâ lætales, morbi principem aliquam partem occupantes, &c. periculum minantur, contrarij contrà: ſic febres ardentes, anginæ, pleuritides, apoplexia, cancer, peſtis, hydrops, periculum oſtendunt. *In morbis minùs periclitantur*, inquit Hippoc. 2. *Aphor.* 34. *quorum naturæ, ætati, anni tempori morbus congruit*. In acutis morbis, & maximè malignis incertæ ſunt prædictiones; nam occulti morbi malignâ ſuâ vi ſtatim cor ſpirituſque petunt, & ſæpe qui omnibus functionibus ſani apparent, breui ſine cauſâ manifeſtâ moriuntur; hinc morbi mali moris & maligni ſunt periculoſiores aliis; quia ſc. occultâ & venenatâ qualitate agunt, vt patet in peſte. Epidemici morbi ſunt periculoſi; quia peculiarem ferè habent malignitatem coniunctam; ſic pleuritides epidemicæ ferè peſtilentiales, & ſemper ſunt aliis lætaliores. Morbi acuti ſunt difficilioris curationis diuturnis: hinc Celſus *lib.* 3. *cap.* 1. dicit, magis condonandum eſſe medico, qui non poteſt acutos morbos curare, quàm qui non poteſt diuturnos; ratio eſt, quia in acutis præcipites ſunt occaſiones & mutationes, quas qui non aduertit, non poteſt commiſſum errorem poſteà reſarcire; in longis verò poteſt. In morbis naturâ ſuâ longis faciliùs curantur recentes

quàm inueterati. Morbi continui sunt periculosiores iis, qui per accessiones inuadunt; nam in illis natura à grauamine morbi non potest respirare ac vires resumere, in his potest. Simplices morbi sunt leuiores compositis. Morbi ordinati & constantes leuiores sunt inordinatis. Morbi per protapathiam sunt difficiliores iis, qui per sympathiam fiunt.

A morbo etiam sumuntur signa longitudinis ac durationis; Morbi, qui citò crescunt, & statim maxima habent symptomata, & citò ad statum perueniunt, non sunt diu duraturi; contrà, qui lentè mouentur. Morbi multi simul si sunt lætales, vitam abbreuiant; si salutares mortem prolongant. Morbi periculosi in partibus nobilibus breuiores sunt, in ignobilibus longiores. Frigidi sunt longiores, calidi breuiores. Morbi qui suâ naturâ sunt breues breuem semper durationem prænunciant; qui verò naturâ longi, contrà: Sic causones, febres ardentes, pestes, anginæ, & inflammationes internæ sunt breues; contrà cancer, elephantiasis, phthisis, hydrops, quartana, podagra sunt morbi longi.

A morbo etiam colligitur modus exitus morbi; aliqui enim morbi ex naturâ suâ per crisim soluuntur, alij non: frigidi morbi finiuntur per simplicem solutionem; acuti per crisim, præcipuè in regionibus calidis. Morbi venosi generis ac à putredine orti sæpe per crisim terminantur, morbi partium externarum minimè. Tertianæ, synochi, febres ardentes, ac malignæ sæpe per crisim soluuntur, intermittentes, vt podagra, scabies, elephantiasis, paralysis, morbi sunt naturâ suâ tales, vt per crisim non soluantur.

A Morbo etiam cognoscitur, qualis sit futura crisis; nam alij morbi hâc, ac aliâ crisi soluuntur. Item ex morbis præsentibus alij morbi futuri colliguntur; ex tinnitu aurium surditas; ex suffusione cataracta ac cæcitas; ex vertigine apoplexia & epilepsia; ex partis stupore ac frigiditate paralysis; à sputo sanguinis phthisis; ex phrenitide aliquando lethargus; ex febre erraticâ quartana; à diarrhæâ biliosâ dysenteriæ; ab herniâ inguinum hernia scroti; à pleuritide non purgatâ peripneumonia; à peripneumoniâ ac anginâ phthisis; à febris acutis febris hectica; à febre pallidâ cachexia, hydrops; ex scirrho hepatis ac lienis ascites; à diuturnâ cordis palpitatione hectica; à longo fluxu muliebri seu albis mensibus vlcus vteri; A gonorrhæâ virulentâ carnositas penis; à non virulenta emaciatio & atrophia; à diuturnis lachrymis epiphora, ophtalmia & egylops sunt metuenda. Conuulsio & paralysis persæpe colicis doloribus superuenit, materiâ ab intestinis ad neruos transmissâ; quartana tertianæ, cùm humor biliosus à calore nimio fuit adustus & torrefactus. De his plurimi sunt apud Hipp. aphorismi & aliæ passim sententiæ. *Quicumque pleuritide laborantes in* 14. *diebus non purgantur, ij ad suppurationem vertuntur*, inquit Hipp. 5. *Aphor.* 8. & 5. *Aphor.* 10. *quibuscunque anginâ laborantibus ad pulmonem vertitur, illi in diebus septem pereunt; si verò hos effugerint, suppurantur*, & 5. *Aphor.* 15. *quicunque ex morbo laterali suppurantur, si in 40. diebus fuerint purgati liberantur; si verò non, in tabem transeunt* & 7. *Aphor.*

Aphor. II. *à morbo laterali pulmonis inflammatio malum est* & 6. *Aph.* 8. *lienosis difficultas intestinorum superueniens bonum est*. Et *Aph.* 43. *quicunque lienosi à difficultate intestinorum capiuntur, si diu durauerit, aqua intercus aut leuitas intestinorum aduenit, & moriuntur*. 5. *Aphor.* 72. *qui regio morbo laborant, non multùm ventosi fiunt*; ratio est quia ille morbus fit à bile 6. *Aphor.* 33. sic inquit, *qui acidum eructat non valde morbo laterali corripitur*; ratio est contraria, quia acidus ructus fit à ventriculi frigiditate & copiâ pituitæ, pleuritis *verò fit à bile* 6. *Aph.* 34. sic ait; *quicunque calui fiunt, iis magni varices non fiunt; quibus verò caluis magni varices fiunt, iis rursus capillitium crescit*; ratio est quia caluities aliquando fit à melancholicis humoribus sub capitis cute detentis, cùm autem varices superueniunt, signum est eos ad crura deriuari. 5. *Aph.* 65. *quibus tumores in vlceribus apparent, maximè non conuelluntur neque insaniunt*: Ratio Hipp. est, quia vbi vlcera sunt, eò natura frequenter omnes humores protrudit; hinc in vlceribus aliquando fiunt tumores; quibus autem fiunt, iis neque insania, neque conuulsio fit, neque alij morbi, quia, inquam humores ad tumores & vlcera conuertuntur; at si tumores iam facti subitò dispareant, & fuerint ad partes posteriores conuersi conuulsio fieri potest, humoribus scilicet in spinam transmissis; & si humores fuerint ad partes anteriores conuersi, fieri potest insania, humoribus sc. per venas & arterias ad caput transmissis. 5. *Aph.* 70. *à quartanis capti non admodùm conuulsionibus capiuntur; si verò priùs capiantur & quartana superuenerit, liberantur*; ratio Aphor. est quia calor febrilis discutit, & rigor febrilis expellit humores illos, qui conuulsionem facere possunt 6. *Epid.* 6. *text.* 7. *quartâ*, inquit, *laborantes magno morbo non capiuntur*, (per magnum morbum intelligit morbum comitialem) & 1. *Epid. sect.* 3. *text.* 4. dicit, quòd quartana superueniens ab aliis multis morbis liberet; & simile dicit 2. *Aphor.* 26. his verbis, *febrem conuulsioni superuenire meliùs est quàm conuulsionem febri*; ratio est, quia si febris superueniat conuulsioni ex repletione ac pituitâ factæ, febris illam pituitam discutit & consumit, & sic conuulsio cessat: at quando conuulsio superuenit febri & quidem acutæ, & est conuulsio facta ex siccitate propter summam cerebri ac neruosi generis nimiam exsiccationem; talis autem conuulsio ex siccitate est lætalis. *Bonum est*, inquit Hipp. 6. *Aphor.* 17. *si lippitudini alui profluuium superueniat*; nam sic humorum abundantia euacuatur, & ad intestina retrahitur. *Longo alui profluuio laboranti spontaneus vomitus superueniens bonum*, inquit Hippoc. *Aph.* 15. *lib.* 6. quia humores sursum tendunt, ex quo alui profluuium cessat. *Melancholiâ & nephritide laborantibus hæmorroïdes superuenientes bonum*, inquit Hipp. *Aphor.* II. *lib.* 6. *quibus biliosæ deiectiones sunt, iis surditate superueniente desinunt; & quibus surditas adest, iis deiectionibus biliosis superuenientibus finitur*, inquit 4. *Aph.* 28. & 6. *Aphor.* 5. *à maniâ difficultas intestinorum aut hydrops aut extasis bonum.*

Cap. III.

A symptomatibus.

PRæcipua signa sumuntur à symptomatibus; symptomata enim sunt effectus morborum, causarum morbificarum ac partis affectæ; & ideò illa omnia possunt indicare; nam quando effectus adsunt, signum est causam adesse, & talem causam, quæ talem effectum edere & causare nata est. Significant ergo symptomata, quomodo effectus significant causam; interdum tamen significant etiam sicut causa effectum; nam aliqua symptomata magnitudine sui induunt naturam causæ; & non solùm sequuntur aliquem morbum, sed & aliquem morbum faciunt; vt magni dolores, vigiliæ, hæmorrhagiæ, alui fluxus, sudores & omnes immodicæ euacuationes; & tum etiam significant futuros morbos, vt causa effectum. Significant etiam vt coëffectus, quapropter à symptomatibus etiam sumuntur signa anamnestica, diagnostica, & prognostica. Anamnestica, nam ex symptomatibus præteritæ causæ nosci possunt: diagnostica, quia ex symptomatibus cognoscuntur & causæ præsentes, & morbi præsentes, & pars affecta præsens: prognostica; quia ex nullis signis meliùs morbi exitus futurus cognoscitur modus solutionis, quàm à symptomatibus; hæc autem futura significant symptomata, præcipuè in ratione coëffectus.

Cap. IV.

Ab actionibus animalibus.

§. I.

CVm actionum aliæ sint animales aliæ vitales, aliæ naturales, nos de singulis agemus, & primò de signis sumptis ab actionibus animalibus.

Actiones animales aliæ sunt principes, aliæ sensitiuæ, aliæ motiuæ, de quibus nunc ordine; & primùm ab actionibus animalibus principibus.

§. II.

A Delirio.

Qui dociles facilè sunt, humidi & calidi sunt, qui naturâ alacriores & excitatio

excitatiores sunt, sunt aliis calidiores; nam qui frigidi sunt stupidi & somnolenti sunt. Actiones principes primò quidem ostendunt solam cerebri temperiem, & per consequens totius corporis, præcipuè verò in Pueris; propterea quod in illis temperies partium adhuc sint proportionatæ, & æquales, & necdum visu rerum externarum disproportionatæ; vnde qui cerebro est valde frigido & humido, non est verisimile quòd reliquo corpore sit valde calidus & siccus. Itaque dociles, iracundi, ad amores & odia procliues sunt & alacriores, & temperamento calidiore. Sicci pertinaces sunt. Humidi somnolenti & ab opinione mobiles. Sensus omnes hebetes & obtusos habere, frigiditatis ac humiditatis signum est. Fatuitas indicat frigidam cerebri intemperiem, vel malam conformationem, vel paucam cerebri substantiam. Deliria in morbis mala & periculosa sunt, partim vt signa, partim vt causæ: vt signa, quia indicant cerebri, quæ pars princeps est, magnam læsionem, aut aliarum partium læsionem tantam esse, vt cerebrum in consensum trahatur: vt causæ, quia deliria faciunt ægros inobedientes & monitis ac rationi non parentes; vnde fit quod sæpe non comedant, bibant, nec necessaria remedia admittere velint. Sæpe etiam sunt deliria cum magno motu & corporis agitatione coniuncta, ex quo ægri valde lassantur, debilitantur, & humores magis agitantur, & venæ sectio, & cucurbitulæ, & clysteres adhiberi non possunt, metu, ne in illâ corporis agitatione ab illis lædantur, ac à scalpello grauiter vulnerentur, aut vena clausa denuò erumpat. Deliria meliora aut deteriora sunt pro tempore quo apparent pro ratione morbi in quo apparent, pro ratione viriũ quæ cum illis coniunguntur, pro ratione concoctionis & cruditatis, aliisque symptomatibus, quæ cum illis coniunguntur. In febribus acutis deliria sunt malum signum; indicant enim ardorem tantum esse, vt cerebrum ac spiritus animales in consensum rapiantur & inflammentur. *Quibus in febribus ardentibus tremores fiunt, delirium eis succedit*, inquit Hippoc. 6. *Aphor.* 26. nam translatis humoribus morbificis à venis ad neruos, cerebrum in consensum trahitur, & tremor & delirium sequitur. Ex delirio ægroti semper assurgentes, vel semper iacentes quidem, sed continuò partem aliquam mouentes, aut semper deliria loquentes inter paucos dies extenuantur, inquit Hipp. *Deliria præcedentia crisim, bona* inquit idem 1. *de Crisibus cap.* 8. nam deliria sub crisim si signa coctionis præcesserint, & alia signa adsint, futuram crisim significant; & sic sunt bona signa. Signa enim quæ ex naturâ suâ pessima sunt, bona euadunt, si sint critica, vt est 2. *Aphor.* 27. Desipientiæ aliæ sunt mites, aliæ ferinæ, aliæ cum risu, aliæ cum silentio, aliæ cum corporis agitatione: *Desipientiæ, quæ sunt cum risu, securiores: quæ verò cum studio, periculosiores*, inquit Hipp. 6. *Aphor.* 53. ratio est, quia quæ cum risu sunt, fiunt à sanguine inflammato; quæ verò cum studio, taciturnitate, & profundâ cogitatione fiunt, ab humore melancholico superassato. Quæ cum silentio fiunt, obscuræ & blandæ desipientiæ sunt malæ; de his 2. *Coacan. sect.* 2.

*sect.*1. *text.*30.Sic inquit Hipp. *In febribus insania vehementes silente ægro, sed non tamen priuatâ voce lætale.* Delirium cum silentio sequitur frequenter deliria ferocia & turbulenta; quia significant vel vires esse deiectas, vt æger nequeat ampliùs sic tumultuare, vel bile à summo calore esse assatam & in atram bilem conuersam. Notandum tamen quòd delirium cum silentio aliquando contingit propter affectum lethargicum coniunctum; aliquando propter vocis abolitionem; vtrumque silentium est lætale: Primum quidem, quia est pessimum calidissimum morbum in lethargum conuerti; nam 3.*Proret.*inquit, *insanabilia sunt ea frigora, quæ ex calidis morbis oriuntur*: Secundum silentium contingit, quia loqui non possunt; hoc verò fit à facultate animali emortuâ, vel vocalibus instrumentis conuulsis aut exiccatis, quorum vtrumque est lætale: aliquando tamen potest talis vocis abolitio fieri à causâ externâ aut manifestâ, vt frigido percepto catharro; & tum talis vocis abolitio cum delirio non est lætalis. Deliria cum prauis aliis symptomatibus, vt tremore, conuulsione coniunctâ sunt lætalia; & tunc tremores & conuulsiones non superueniunt, nisi deliriis magnis & ferinis; deliria autem magna sunt periculosa: denique eiusmodi tremores & conuulsiones superueniunt propter summam cerebri ac neruosi generis à calore exiccationem; tantum autem esse ardorem vt cerebrum exiccetur, est lætale: hæc deliria vocat Galen.phrenitides tremulas, & vbicumque earum facit mentionem, dicit esse pernitiosas.1.*Proret.* 14. *mente ob melancholiam aberrantibus tremores superuenientes maligni.* Et *sect.*16. phrenitici modico vtentes strepitum edentes, tremorem incurrunt; & postmodum dicit, hæc omnia esse mala & lætalia, & *text.* 19. *vacillationes mentis cum voce caliginosâ, linguaque conuulsiones cum tremore, & voces obmutescentes, & durities in his pernitiosa.* Et 3. *Coacar. sect.*2. *text.*22. *in vehementi phrenitide tremores mortiferi.* Porrò deliria omnia in phrenitide & ardentibus febribus, si mortifera sint in conuulsionem desinunt, & conuulsio eis superuenit, vt Galen.1.*Proret.*3.affirmat; & talis conuulsio est signum mortis, Sic Galen.13. *Method. cap.*8. *Succedit*, inquit, *conuulsio maximè exitiali phrenitidi, nec sanatum ita conuulsum vllum aut ipse vidi*, inquit, *aut alium narrantem audiui*; Palpitationes etiam seu conuulsio animalium motus qui non sunt vera conuulsio, sed tremores conuulsiui, ac manuum subsultus deliriis superuenientes, etsi non perinde vt veræ conuulsiones tamen etiam sunt lætales. Hipp. 1. *Epid. comm.*1.*text.*52. *Phreniticis*, inquit, *conuulsiones fiunt & virulenta vomunt, & ex iis quidem subitò moriuntur, vt in Philistâ phrenitice fuit obseruatum*; quia sc. talis vomitus causæ magnitudinem indicat, nisi forte sit in die critico, aut sit copiosus nam tum non esset malum sed posset esse decretorius. *Delirium etiam cum stillicidio sanguinis è naribus* 3.*Proreticorum text.*49.*&* 1.*Proret.text.*1. *planè lætale indicatur.* Porrò & deliria sine siti, & cum deiectionibus ac vrinis albis inter lætalia habentur, vt ex 1. *Proret. text.*16. *&* 4. *Aph.*72. patet. Cùm delirio nihil dormire, vel dormire hiante ore, vel delirium

à somno non mitigari ac minui, perniciosum est; contra *bonum vbi somnus delirium sedat*, vt habetur 2. *Aphor.*2. Sopor quoque post delirium & peruigilium sunt perniciosa: sic 3. *Epid.text.*2.*nullus*, inquit, *phreniticorum vehementer tum insanit, sed quadam veternosâ in somnum delatione capite grauatus moritur.* Delirium etiam cum magnâ obliuione ac stupiditate est malum; quia indicat cerebri ardorem in frigiditatem esse conuersam. Si delirantibus facies flammea est, si desipientes neque vident neque audiunt: si frigent aut rigeant, & externa liuescant, si aliquâ anxietate laborent, stridant dentibus, singultiant, frigidum habeant sudorem, &c. mors in propinquo est, *ex multâ potatione rigor & desipientia malum*, inquit Hipp. 7. *Aphor.*7. desipientia sola post potum non est ita mala quia omnibus ebriis contingit, sed desipientia cum rigore; talis enim caloris natiui à multo vino suffocationem ac extinctionem ostendit. *A profluuio sanguinis desipientia ac conuulsio, malum*, inquit Hipp. 7. *Aphor.*9. ratio est, quia conuulsio corporis ab euacuatione sanguinis exiccationem ac spirituum extractionem significat. *A pulmonis inflammatione phrenitis malum*, inquit Hipp. 7. *Aphor.*10. *delirio sedari phrenitidem lætale*, inquit, 6.*Epid.sect.*7.*text.*11. ratio est, quia materiam, quæ inflammationem pulmonis ac phrenitidem facit, ad cerebrum conuersam esse indicium est, *ex capitis ictu stupescentia ac desipientia malum*, inquit Hippoc. 7. *Aphor.*14. quia vulnus ad cerebrum penetrasse, vel cerebrum concussum & loco motum, indicat, *ex vigiliis conuulsio ac desipientia malum.* 7. *Aphor.* 18. quia sc. indicat maximam siccitatem, quæ lætalis est.

§. III.

Ab obliuione ac memoriâ deperditâ.

Obliuio ac memoria deperdita indicat frigidam ac humidam cerebri intemperiem natam ex humoribus frigidis ac pituitosis, vt Galen.3. *de loc. aff. cap.*5. docet, per vsum refrigerantium, ac narcoticorum, vel læsionem conformationis cerebri; nam à casu ex alto, percussione & vulneribus capitis non raro obliuio contingit. Sic legimus Messalem Coruinum ex lapidis ictu ita memoriam perdidisse, vt literas & proprium nomen fuerit oblitus. Idem contingit etiam aliquando ab apoplexiâ & epilepsiâ prægressis. Si obliuio à frigidâ causâ ac humiditate ortum ducat, vel apoplexiam, vel epilepsiam, vel lethargum minatur. Thucidides scribit de magnâ quadam peste, à quâ qui superstites manserunt, omnes obliuione tacti fuerunt. Obliuio in morbis acutis est periculosa, quia vel emortuam facultatem indicat, vel calidam cerebri intemperiem in frigidam esse conuersam; quam conuersionem esse periculosam iam ante dictum est, etenim vti etiam dictum est, veternosa in acutis constitutio est pernitiosa, *Ignorantia cum rigore mala; mala quoque*

& obliuio, inquit Hipp. 1. *Proret*. 3. *Ratio est*, inquit Galen. *in comm. quia indicat calorem victum à refrigeratione symptomaticâ*: sic Hipp. 3. *Epid*. 3. *text*. 84. loquens de Apollonio phrenitico *Externæ*, inquit, *partes vndique erant frigidæ, aliquantulum delirabat, omnium quæ locutus erat, obliuiscebatur*. Et alibi *in Epid. obliuio, sub accessiones languor vocisque defectus*; quæ omnia Galen. 3. *Proret*. 3. *text*. 37. dicit esse signa lætalia. Aliqui propter delirium videntur præteritorum esse obliti, quia delirando sic loquuntur, vt videantur præteritorum non meminisse; sed illa non est vera obliuio, sed tantùm delirium; nam qui sic delirant, paulò post garriendo sæpe ostendunt se memores esse eorum, quæ antea videbantur fuisse obliti; & talis obliuio quia non est vera, sed tantùm delirium, non est tam mala, & solum indicat, quod ipsum delirium indicat. Porrò sicut multa symptomata pessima aliquando sunt critica, & tum non sunt mala, ita aliquando sub crisim cum aliis signis criticis contingit obliuio; propter humorum agitationem, vnde vel vapores, vel ipsi humores, sanguis sc. aut pituita, aliquando in caput feruntur, & talis non est mala, sed futuram crisim denuntiat, nempe si cum aliis signis criticis, & signis coctionis prægressis concurrat, & in statu ac die critico.

§. IV.

A somno & vigiliâ.

Prognosticorum 2. *text*. 11. dicit Hippoc. *illum somnum esse bonum, qui sic est, sicuti ex naturâ & consuetudine esse solet. Somnus & vigilia vtraque si modum excedant, malum*, inquit Hippoc. 2. *Aphor*. 3. malum autem est & vt signum, & vt causa: vt signum, quia indicat naturam non consueto modo se habere, si in somno mutatio aliqua contingit: vt causa, quia somnus deficiens est causa, vt spiritus non regenerentur, vires non restaurentur, concoctio humorum ac alimentorum non rectè fiat, corpus siccius euadat & debilius; somnus enim reficit & humectat; & efficit vt humiditates in corpore multiplicentur. Somnus exuperans caput humectat, vaporosa excrementa in corpore retinet & minùs discuti ac expelli facit; ideò bene Hippoc. 6. *Epid. sect*. 6. *text*. 5. *labor, somnus, cibus, potus, venus, omnia mediocria sunto. In quo morbo somnus laborem facit, lætale*, inquit Hippoc. 2. *Aphor*. 1. malum enim est, ex quo natura iuuamen deberet percipere, ex eo percipere noxam; cùm ergo ex somno natura deberet refici, spiritus reparari, materia morbifica meliùs coqui, si nihil istorum consequatur, sed è contrà symptomata, iectigatio, delirium, debilitas, &c. augeantur, malum est; signum enim est, naturam nihil antedictorum facere, & causam morbificam non compescere, sed illam naturâ esse superiorem; porrò hic aphorismus præcipuè veritatem habet in declinatione morbi ac paroxysmorum; tum enim somnus maximè confert; si ergo tum non confert, signum est debilitatis

bilitatis caloris natiui, qui causam morbificam superare non potest: at in perturbatione criticâ, in principiis paroxysmorum febrilium somnus est nociuus, quia per somnum humores intrò rapiuntur, qui foras pelli deberent. Itaque si tum somnus nocet, est quidem malum vt causa, sed non vt signum, quia tum iuuare non solet nec debet; at tum non iuuare cum iuuare debet & solet, est malum signum, & signum debilitatis naturæ. *Vbi somnus delirium sedauerit*, inquit Hippoc. 2. *Aphor.* 2. *bonum*; quia indicat naturam esse superiorem, & superare causam morbificam, & discutere acres fumos, ac humectare cerebri siccitatem, & acres humores delirium facientes mitigare. Auicenna *lib.* 4. *fen.* 2. *sect.* 1. *cap.* 49. *profunditas somni*, inquit, *cum debilitate pulsus, malum*; quia si cum profundo somno pulsus est debilis, signum est, quòd somnus sit potiùs à victâ & debilitatâ facultate naturali, quàm ab humiditate aut aliâ causâ; nisi enim facultas quodammodo esset emortua, pulsus non esset debilis, sed potiùs fortior; naturaliter enim à somno pulsus euadunt fortiores. In magnis viscerum inflammationibus, in tempore criseos, in peste, in assumpto veneno somnus malus; quia per somnum sanguis spiritusque ad interiora trahuntur; hinc inflammationes augentur sanguine ad eas confluente, & venenata qualitas tum pestilentiæ tum veneni assumpti, quæ ad externas & ignobiles partes protrudi deberet, intrò ad cor & alia nobilia viscera repit. In febribus & aliis morbis somnus vtilis est, quia humores coquit. Somno in pueris sæpe acutæ febres iudicantur, & somnus in pueris sæpe est criticus; iudicat autem febres, quatenus corpus humectat, humores coquit, & spiritus restaurat; quibus natura roborata causam morbificam superat, & febres cessant. *In febribus tremores & conuulsiones malum*, inquit Hippoc. *Aphor.* ratio est, quia illa sunt symptomata malè affecti cerebri ex symptomaticâ tetri vaporis & biliosi humoris assatione, qui conuersus in humorem melancholicum ad cerebrum ac neruosum genus præcipuè ex ore ventriculi transfertur. 2. *Prognost.* 12. sic habetur: *pessimum si neque interdiu neque nocte dormiat; dolor enim, labor ac desipientia ab eo indicantur*; dolor & labor indicantur vt causa, vigiliæ ac desipientiæ vt effectus; nam vigiliæ vel summam siccitatem, vel dolorem, vel anxietatem, vel animi ægritudinem, quæ somnum interpellent, indicant, vt testatur Gal. indicant autem desipientiam vt futuram; nam ex nimiâ siccitate & spirituum cerebri exhaustione sequitur desipientia. 5. *Aphor.* 27. sic habetur: *Quibus noctu bibendi est auiditas, iis admodum sitientibus somnus bonus est*: quod idem Rhases 10. *ad Almansorem cap.* 21. asserit; ratio est, quia sitientibus noctu potum dare non est bonum, & sic præstat sitim somno fallere, nam potus concoctionem humorum, quæ noctu maximè fit, impedit, somnus verò iuuat: interim somnus sitim sedat humectando, humores acres mitigando & coquendo, qui sitim faciunt. Vigiliæ sunt signum maximi ardoris ac siccitatis, ideò peruigilium febres acutas plerumque comitatur; est autem peruigilium in acutis febribus valde malum,

quia exiccat magis & inquietudinem adfert, & coctionem humorum ac alimentorum impedit, & spiritus exhaurit; hinc peruigilium sæpe conuulsio ac delirium sequitur: Hinc Hipp.4. *Aphor.*2. ait, *in vigiliâ conuulsio & desipientia malum*, & præcipuè malæ sunt vigiliæ, si cum aliis malis signis adsint, vt vomitu æruginoso, maximâ siti, capitis dolore, &c. quia tum delirium præsagiunt: hinc Hippoc.1. *Proret.*10. *qui in capitis doloribus æruginosos vomitus habent vigilántque cum surditate, hi vehementer insaniunt.* Porrò varia habentur exempla apud Hippoc. *in Epid.* eorum, qui insomnes in ardentibus febribus obierunt. Porrò sicuti vigilias aliquando deliria & conuulsiones sequuntur, ita etiam aliquando sequuntur comata, quæ non minùs illis lætalia sunt, vt Galen.4. *Aph.*67. ostendit: contingunt autem eiusmodi comata post vigilias vel emortuâ facultate, vel vsu nimio refrigerantium remediorum, vel resolutâ bile; pituitâ, quæ in capite erat, relictâ. Porrò etsi vigiliæ in ardentibus febribus plerumque sint perniciosæ, possunt tamen nonnunquam esse bonæ, nempe cum sunt criticæ; nam sicut aliquando somnolentia, ita aliquando vigiliæ inter critica signa referuntur, siquidem inter alia signa critica, deliria, anxietates, inquietudines, dolores maximè vigiliæ referuntur, vt docet Galen. 3. *de Crisibus*; tales autem vigiliæ debent esse in vigore; nam, vt inquit Galen. 4. *Aphor.* 70. *quo ægri magis ad crisim accedunt, eò magis vigilant, grauiter habent ac febricitant*, & 3. *Proret. text.* 45. *qui compositi*; inquit, *perturbantur, peruigilant, naribus stillant, sextâ die liberantur, & capitis affecti grauitate, & syncipite dolente peruigilésque sanguinem profundunt*, &c. quod idem aliis locis refert. Itaque hi somni omnes intra limites somni naturalis comprehenduntur. Sunt verò alij somni toto genere nõ naturales, qui sopores, ac somni longi ac veternosi & comatosi vocantur; tales somni sunt illi, qui sunt valdè diuturni, & non cessant, & à quibus ægri vix possunt excitari, & cùm excitati sunt, mox iterum obdormiunt; tales somni apparent in lethargo, apoplexiâ, caro, catalepsi, comate, &c. cùm ergo ægri eiusmodi somno tenentur, alicuius istorum morborum indicium est. Porrò sicuti illi morbi sunt magni & periculosi, ita quoque somni, qui illos indicant, sunt periculosi.

CAP. V.

A læsione sensuum externorum.

§. I.

SEnsuum vitia aliud in morbis acutis, aliud in morbis longis indicant; in longis non sunt ita perniciosa aut lætalia sicut in acutis; neque

neque in longis ita signa prognostica vitæ aut mortis ab eis desumi possunt, sicut in acutis. Extra acutos morbos vitia & læsiones sensuum plerumque contingunt vitio proprio, & primario suorum sensoriorum ac partium: àquibus fiunt, vel exercentur: in acutis verò, quę vitia contingunt, plerumque contingunt per sympathiam totius, vt in febribus acutis ac malignis, vel viscerum præcipuorum inflammationibus; & plerumque contingunt propter magnitudinem morborum eorundem, & per hoc, quòd magnitudo mali cerebro communicetur, ac facultatem animalem in consensum trahat, quod in eiusmodi morbis est perniciosum, ac malum; capite enim in consensum tracto, debent necessariò circa aliquos sensus læsiones contingere. Euidentes ergo aliquæ sensuum læsiones in acutis morbis adesse est malum signum; non adesse tamen, propterea non est bonum signum, aut signum salutis; quia possunt morbi multi acuti esse lætales, & hominem interimere sine eo, quòd in illis euidentes aliquæ læsiones sensuum contingant; propterea, quòd eiusmodi febres ac inflammationes viscerum contingant frequenter in partibus à capite remotis, quæ possunt interimere sine eo, quòd caput aut facultates animales coafficiantur, tamen nihilominus caput coafficitur, vel saltem semper coafficitur sub mortem, & ferè sub mortem aliquæ læsiones sensuum semper concurrunt. Plerumque autem in acutis euidentissima signa mortis à sensuum læsionibus hauriuntur. Tam autem illæ sunt lætales, quando à proprio aut peculiari aliquo vitio suorum instrumentorum non contingunt, sed consensu morbi acuti, aut propter magnitudinem eius, aut facultatis animalis læsionem aut imbecillitatem; nam si in morbo acuto contingeret hebetudo visus, aut surditas propter peculiare aliquod auris aut oculi vitium, propter catarrhum, propter ophtalmiam, aut peculiarem aliquam læsionem, quæ quocunque tempore etiam extra illum morbum acutum contingere potest, non esset tum vllum lætale aut perniciosum signum; sed tantùm signum indifferens, & nihil super ipsâ febri aut morbo acuto, cum quo casualiter incidit, indicans, sed tantùm indicans suam propriam causam. Verùm cùm aliquando difficulter distinguitur, an illæ læsiones propter peculiare aliquod sensorij vitium, an verò propter acuti morbi magnitudinem contingat; ideò oportet alia symptomata considerare; nam si cum eiusmodi læsione sensuum cum surditate, cum cæcitate, etiam alia pessima & lætalia signa concurrant; si nulla manifesta eiusmodi læsionum causa adsit, si omnia consentiant, si cruda omnia sint, si delirij species aliqua, aut metus, vigiliæ, capitis grauitas, & tandem si virium adest imbecillitas, signum est læsionem à morbi magnitudine esse; multò maius signum erit, si non in vno tantùm, sed in pluribus sensibus læsio percipiatur. Itaque.

§. II.

A læsione visus.

In acutis morbis non videre, vel obscuros ac caliginosos oculos habere, est malum signum Hipp.4. *Aphor*.49. *In febre*, inquit, *non intermittente si oculus, aut nasus peruertatur, & æger non videat neque audiat, iam debili existente corpore, mors in propinquo est.* Quæ eadem.1. *Coacar. sect*.1.~~text.10~~. & aliis locis repetit. Splendores oculis obuersantes, videre muscas volantes, sunt etiam signum perniciosum: *malum est quoque*, inquit Hipp.1.*Prognost*.13. *si ægri non ferant lumen.* Hæc autem signa sunt mala, nisi sint critica; possunt autem aliquando esse critica, sicut & quæuis alia pessima symptomata. Hoc testantur Galen. & Hipp. variis locis: *Quibus surditas*, inquit Hipp.1.*Coacar.sect*.2.*text*.7.*cum grauitate capitis & hypochondrij tensione, & ad oculos splendore, profluuium sanguinis significatur*. Et 3.*de Crisibus sect*.1.*text*.18. hæmorrhagiæ criticæ futuræ signa ponit Galen. *si motus fulgoris oculis appareat cum visus obscuritate*, quæ eadem citat.3. *Prognost. text*.35. Non solùm per hæmorrhagiam, sed & per vomitum futuram crisim indicant tales affectiones. Sic Hippoc. 3. *Prognost*.30. *In febre*, inquit, *non extiosâ tenebricosum aliquod oculis obuersari, vomitum biliosum indicat*. Et 3. *de Crisibus cap. vlt. Vertigines*, inquit, *obortæ cum agitatione labris inferioris, & multâ saliuâ, orísque ventriculi morsu & capitis dolores vomitum futurum indicant.* Tum autem hæc tenebricositas & caligo oculorum hæmorrhagiam significat, quando simul adest oculorum & faciei rubedo, & splendores oculis obuersantes, capitis grauitas, morbus sanguineus, ætas iuuenilis: tum autem potiùs indicat vomitum futurum, cùm adest ventriculi dolor, nausea, labri tremor, febris biliosa, & pro splendoribus oculorum, oculorum vertigo: tum autem maximè hæ visus læsiones critica signa præbent, quando cum aliis signis criticis apparent, in die decretorio, præuiis signis concoctionis, & facultate robustâ; nam si in morbi principio, vel in incremento apparent, vel in statu sine signis coctionis, facultate existente debili, tum non pro signis criticis ac bonis, sed pro pernitiosis & lætalibus debent haberi. Extra morbos acutos læsæ visiones suas causas & sua sensoria affecta esse indicant indicant autẽ vel spirituum inopiã, vel crassitiem, vel aliam qualitatem malam, vel tunicarum aut humorum ac maximè vstallini obscuritatem, vel opticorum neruochryum obstructionem. Pessima læsio visus est, quæ contingit sine vllo externo oculi vitio; nam hæc contingit vitio interno ac profundo, quo collyria ac remedia externa non possunt pertingere; vel contingit ex nerui optici obstructione, quæ difficilis est curationis. Res geminas videre humoris crystallini à suâ sede remotionem notat. Muscas ante oculos videre volantes, delirium indicat, vel suffusionem & cataractam minatur. Flaua omnia videri,

icterum

icterum indicat. Videri omnia in orbem versa, vertiginem animalium spirituum in cerebro circumactionem, vapores feruidos biliosos in eo circumagitantes, & cerebri debilitatem indicat. Quid istæ visionum differentiæ indicent, nempe videre meliùs propinqua, vel videre meliùs remota, vel meliùs videre de die, vel meliùs videre de nocte, vel videre res maiores vel minores quàm sunt; suo loco est videndum, vbi scilicet de causis eiusmodi symptomatum disputatur, quæ referre huius loci non est.

§. III.

Ab Auditione læsâ.

Mala est surditas in morbis acutis: sic Hipp.4. *Aphor*.49. vt iam audiuimus, *letale*, inquit, *si in febribus acutis æger aut non videat, aut non audiat debili existente corpore.* Additur (*debili existente corpore*) quia tum est iudicium fieri ab emortuâ facultate: nam si facultas non esset debilis, & non adessent symptomata mala, suspicio esset, quòd possint à vitio aliquo auri proprio contingere, quod non esset lætale: pessima quoque surditas si cum aliis signis lætalibus coniungatur: sic 1. *Coacar. sect*.2. *text*.10. *valde surdi, tremuli, linguâ resoluti, torpidi, malum.* Et paulò post addit: *Surdastri, trementes manibus, dolentes ceruice, crassa mingentes, nigra vomentes, lætaliter habent.* Sic varia exempla sunt apud Hipp. *in Epid.* mortuorum, qui inter pessima signa surditatem quoque habuerunt, vt 3. *Epid*.3. in philistâ & aliis. Surditas & aliæ capitis affectiones superuenientes acutis ac malignis morbis, sunt etiam aliquando signa imminentis delirij; indicant enim cerebrum ob malignitatem mali in consensum trahi: Sic 1. *Pror.* 10. inquit Hipp. *qui in capitis doloribus æruginosos vomitus habent, vigilantque cum surditate citò vehementer insaniunt;* nam si vomitus sint æruginosi, signum est, bilem pessimam abundare, & si superueniant vigiliæ & surditas, signum est, quòd illa bilis superiora petat, & consequenter quòd delirium sit secuturum, & *eod. lib. text*.32. habetur, *quòd surditas & vrinæ absque residentiâ prærubræ & sublime petentes mentis oberrationem portendant.* Et Hipp. *in Coac. prænot. in acutis febribus aures obsurdescere,* dicit *esse furiosum.* Porrò sicut cœcitas, ita aliquando surditas est signum criticum, & tunc etiam non est malum: sic 3. *Proret. text.* 55. habetur, quòd hypochondrij sensio cum capitis grauitate & surditate, quæ consequenter fatigant, sanguinis profusionem denuntiant: sic 5. *Aphor*.6. *quibus per febres aures obsurduerunt, iis sanguis è naribus profluens, aut perturbata aluus soluit morbum.* Aliquando surditas parotidas post aures futuras indicat: Sic 3. *Proret*.67. *surdis*, inquit, *mansuetæ parotides fiunt.* Tùm autem surditas critica erit habenda, quando in statu cum aliis signis criticis, cum preuiis signis coctionis, ac robustis viribus apparet; quòd si in principio & incremento cum debili-

bus viribus,& sine signis concoctionis appareat,est malum signum. Quòd si etiam post crisim eiusmodi symptomata, vt hebetudo oculorum, surditas, & alia mala signa appareant, præcipuè cum nulla in crisi facta fuerit euacuatio, pessimum signum sunt, nam vt est 3. *Proret.* 3. *indicatoria non indicantia sunt lætalia.* Non solùm surditas est mala, sed & aurium tinnitus. Circa quod notand. quod ægri aliquando conquerantur, se multa audire, magnum strepitum, campanas, homines colloquentes; sed hoc fit ex delirio; nam imaginantur se audire & nihil audiunt, & de eo hîc non agimus. Aliquando ægri mente constantes asserunt se in auribus tinnitum habere; talis autem sonitus in ardentibus febribus est etiam perniciosus: Sic Hipp. *Coac. sect.* 2. *text.* 6. *bombus & sonitus aurium in acutis lætalis*; est autem malum signum,quia indicat biliosum humorẽ in caput ferri,& se in anfractus aurium insinuare,aut cerebri sanguinem inflammari, vnde feruidi vapores aëri implantato commiscentur. Malus est etiam aurium tinnitus, quia aliquando futurum delirium significat; nam vt ait Galen. ab eadem causâ fit delirium & sonitus aurium, nempe à feruidis fumis sursum eleuatis; etenim *secundo Proret. text.* 1. dicit, *quòd humor ad caput ascendens facit tum desipientiam tum aurium sonitum*: sic 1. *Proret.* 18. habetur; *quod si aurium sonitus euenit cum caligine, eueneritque in naribus grauitas, mente ex melancholiâ aberrant, nisi*, vt inquit Hipp. *sanguis fluxerit.* Ex hoc verò quòd addit,(nisi sanguis fluxerit,) patet,quòd sonitus aurium etiam aliquando sit signum criticum,quòd itidẽ confirmat Hipp. 1. *Coacar. sect.* 2. *tex.* 7. vbi dicit, *aurium sonitum tum delirij, tum è naribus fluxuri indicium esse.* Extra morbos acutos tinnitus aurium est solummodò signum suæ causæ, nempe obstructionis in aure à pituitâ, flatibus, aut aliquo alio obstruente. Insuper indicat cerebri frigidam intemperiem, pituitæ & flatuum in eo abundantiam. Si solùm in aëre hoc vitium percipiatur, solius affectus auris indicium est; si verò iungatur cum aliis affecti cerebri ac aliorum sensuum symptomatibus, vt visus obscuritate, capitis dolore, grauitate, olfactu diminuto, somnolentiâ, &c. indicium est affecti capitis vel afficiendi, & tinnitum non proprio auris vitio, sed per consensum cerebri vel aliarum partium fieri: sic aliquando graues cerebri morbos indicat, vt testatur Hippoc. 1. *Coac. sect.* 1. his verbis. *Quibus capitis dolor, sonitus aurium sine febre, tenebricosa vertigo, vocis tarditas, manicum torpor, hos vel apoplecticos, vel epilepticos, vel obliuiosos fore expectandum.* Tinnitus diuturnus difficilis est curationis, & surditatem præsagit. Tinnitus fiunt etiam aliquando in conualescentibus, tum etiam à crapulâ, repletione, ventriculi cruditatibus, capitis ictum, &c. fit etiam tinnitus à venenatis medicamentis; vt si quis in morbo gallico hydrargyo inungatur, frequenter tinnitu laborat; sic etiam qui sedent aure obuersâ ostiis, præcipuè austro spirante: sic qui frequenter aquis innatant, sæpe tinnitu laborant; quare etiam aliquando has causas potest indicare.

§. IV.

§. IV.

A læso olfactu.

Læsus olfactus in acutis est etiam malum signum, eo modo, quo de læsâ visione & auditione, dictum est: quia sc. cerebrum in consensum trahi indicat, vel delirium imminere. Extra morbos acutos olfactus læsus indicat suam causam, nempe vel nasi compressionem, vel internam obstructionem, vel catarrhos, vel cerebri humidam ac frigidam intemperiem. Contingit aliquando ægrotantibus, vt in corpore proprio sentiant magnum fœtorem, quòd omnia quæ exhibentur illis videantur fœtere, etsi assidentes nullum tamen eiusmodi fœtorem percipiant. Hoc autem contingit ab humoribus aliquibus circa os ethmoides putrescentibus, ex quibus fœtor aliquis ad organum olfactus emanans, organum ipsum imbutũ & omnia externa ipso fœtore affecta esse iudicat; eodem modo, quo oculus omnium ictericorum iudicat omnia esse flaua, quando ipse flauedine est affectus. Verùm signa à corporis ac excrementorum fœtoribus desumpta, ad hunc locum non spectant, sed ad illos fontes, qui à corporis qualitatibus mutatis desumuntur.

§. V.

A læso gustu.

Ordinarium est in morbis acutis & febribus, vt gustus lædatur, & vt ægri ordinarium saporem cibi ac potus non percipiant; & quæ eis aliàs grati saporis solent esse, tum amari saporis eadem esse videantur, quia lingua sordibus à vaporibus ex humorum in stomacho & venis putrescentium abundantiâ factis inficitur, quæ quo vaporum illorum gustu inficitur, eodem & omnes res præditas esse iudicat. Iudicat autem plerumque res amaras, interdum salsas, interdum acidas, &c. prout humores sunt, qui morbum faciunt; adeoque ex illâ specie saporis, quæ sic percipitur, aliquâ ratione diuersitas causæ morbificæ dignosci potest: nam si amara omnia videantur, bilem; si acida melancholiam; si insipida pituitam; si salsa, pituitam salsam indicat: Catarrhus quoque gustum lædit, qui si frigidus est, omnia insipida videntur; si verò calidus, tenuis, salsus, salita omnia.

§. VI.

A læso tactu.

Ad symptomata læsi tactus referuntur dolores, stupor, pruritus, insensibilitas. Verùm cùm dolor possit etiam referri ad symptomata in qua-

litate tangibili, nos de signis à dolore agemus infra, vbi de signis à qualitatibus corporis; nam cùm signa à dolore magnam tractationem requirant, hanc seriem signorum ab actionibus læsis desumptam plurimùm interturbaret; itaque quod attinet ad stuporem.

Stupores in morbis acutis, non possunt esse boni, nisi sint critici; possunt autem aliquando esse critici, naturâ causam morbificam ad partes externas ac neruosum genus propellente. Tum autem stuporem criticum esse indicare poterimus, si oborto stupore morbus minuatur, ac æger meliùs habeat: aliàs in morbis acutis stupores sunt periculosi, nisi forte fiant ab aliquo proprio aut peculiari vitio, aut à causâ manifestâ, tunc nihil mali indicant, nisi proprium ipsius partis vitium: si à causâ manifestâ, vt si æger in brachium incubuerit, aut brachium fortiter habuerit ligatum, aut crure distorto dormiens iacuerit, nihil tunc indicat mali. Alioqui si stupor ratione ipsius morbi acuti superueniat, vel indicat emorientem facultatem, quod pessimum & lætale; & hoc indicabit, si pars quæ stupida est, simul etiam sit frigida & liuida, & summa corporis adsit debilitas; vel indicat causam morbificam ad partem nobilem, nempe cerebrum, transmitti, quod est periculosum, & tum potest indicare vel apoplexiam, vel epilepsiam, vel catalepsim, vel aliquid simile futurum. Extra morbos acutos stupor vel assumpta vel foris adhibita narcocia indicat, vel obstructionem in neruis ad partem stupidam currentibus, vel luxationem & percussionem, vel cerebri vitium, ac frigidam humidamque intemperiem eius. Si stupor est generalis totius lateris, vel partium superiorum, indicium est cerebri affecti: si est tantùm vnius partis, aut partium inferiorum signum est vitij in neruo illo, qui in illam partem fertur. Hippoc. 7. *Coac. sect. 2. text. 1. Torpores*, inquit, *& sensu priuationes præter consuetudinem ortæ futuras apoplexias denuntiant.* Certè stupores, vel apoplexiam, vel paralysim, vel spasmum, vel grauem aliquam potentiæ motiuæ læsionem indicant, & plerumque eas præcedunt. Stupores partium infernarum non sunt ita periculosi, sicut supernarum, ac partium quæ sunt circa caput; ratio est, quia harum partium nerui oriuntur ex spinali medulla, illarum autem ex capite. Vitia autem spinalis medullæ minùs sunt periculosa vitiis capitis. Stupor alterius cruris est vnum ex signis calculi renum; contingit autem ille stupor propter neruorum cruris à calculo compressionem illo loco, vbi ex medulla spinali oriuntur.

Eiusdem generis cum stupore signum est insensibilitas; sed longè maius vel gangrænæ & emortuæ facultatis vel apoplexiæ vel paralysis. Insensibilitas in partibus scabie ac vlceribus laborantibus est signum lepræ; si enim leprosi acu in partibus vlceratis punguntur, non sentiunt. Solet etiam poni inter signa stigmatum diabolicorum; nam qui stigmata diabolica habent, etiamsi intrò pungantur non sentiunt. Non sentire est etiam signum delirij: *qui aliquâ parte dolentes dolorem non sentiunt*, inquit Hipp. *iis mens ægrotat.* Dolorem non sentire in magnis affectibus, signum est

affectus existentis in pulmone, eò quòd pulmo insensibilis sit, ac neruis careat.

A pruritu; pruritus autem indicat humores tenues ac salsos sub cute contentos, eosdémque quiescentes: tenues quidem, quia si essent crassi, scabiem facerent: quiescentes, quia si mouerentur, allidendo ad partes sensibiles facerent rigorem vel horrorem; quando itaque pruritus comitatur morbos, magnam tenuis & salsi humoris in corpore abundantiam esse ostendit. Si postmodùm in morbis pruritus sentiatur, qui priùs non fuerit, signum est crudos & crassos humores calore attenuatos esse, & salsedinem contraxisse. Insuper etiam indicat robur facultatis expultricis, quæ humores ad cutim & externas partes protrudit: sed cùm pruritus ad dolorem etiam referatur, de eo latiùs, vbi de signis à dolore agemus.

Cap. VI.

A Motu voluntario.

§. I.

Varia sunt symptomata motus voluntarij, à quibus signa desumi possunt; motus diminutio, abolitio, lassitudo, tremor, conuulsio, palpitatio, gesticulatio, pandiculatio, inquietudo, certus decubitus, modus, rigor respiratio, &c.

A torpore seu motus diminutione ferè eadem, quæ à stupore signa desumuntur; sunt enim plerumque simul, & à quo vnum, ab eodem & alterum causatur. Contingit torpor & motus inopia ac paralysis ab obstructione cerebri, spinalis medullæ, à compressione neruorum, vt luxatione ossis, vel tumoribus comprimentibus, à nerui induratione, vulneratione, refrigeratione, spirituum qui in neruis sunt malitiâ & prauitate emortuâ facultate, spirituum à neruis reuocatione; quare omnes has causas indicat. In apoplexiâ, paralysi, epilepsiâ, deliquiis animi, vteri suffocatione motus extinguitur. Paralysis etiam frequenter sequitur dolorem colicum, materiâ sc. ab intestinis ad venas, à venis in neruos transmissâ. In capitis vulneribus paralysim superuenire est malum; indicat enim cranium fractum, vel menynges vulneratas, vel cerebrum compressum, vel concussum. In casu ab alto etiam paralysis est mala; quia indicat spinalem medullam grauiter affectam. Paralysim apoplexiæ superuenire est bonum signum; quia est indiciũ humores in neruos ac medullã è cerebro expelli. Paralysis in acutis febribus semper est perniciosa, nisi sit critica; signum enim est humorem ad cerebrum conuerti, vel frigidam intemperiem cerebri magno ardori superuenire, quod est malum. Cõtingit autem

aliquando criticam esse, naturâ humores morbificos è venis ad neruos ac spinalem medullam expellente; sed hoc est raro: difficilis est humorum à venis in neruos metastasis, & talis crisis ac transmissio humorum est valde imperfecta; quia fit non per apertos, sed saltem per cœcos ductus, & transudatione per partium substantiam.

§. II.

A tremore.

Tremor semper neruorum ac musculorum indicat debilitatem. Contingit autem à manifestâ causâ, vt à gestatione grauium ponderum, aut nimio exercitio; ab animi passionibus, vt irâ, timore, ebrietate. Aliàs contingit vel à paucitate spirituum animalium, debilitate cerebri, ac potentiæ motiuæ, à grauibus morbis prægressis, à quibus membra sunt debilitata; ab obstructione in neruis, à nimiâ refrigeratione, humectatione, & aliquando ab exiccatione, & alimenti neruorum ac musculorum consumptione, ex quâ ipsi debilitantur: sic post famem, vigilias immoderatas, venerem, &c. sequitur tremor. Tremor in acutis febribus est periculosus, nisi fiat à manifestâ causâ; etenim vel significat superabundantiam ac copiam humorum musculos ac neruos grauantium, vel humorum ad cerebrum motus, vel summum ardorem neruos exiccantem; in principiis morborum humorum abundantiam, in statu siccitatem magnam indicat. De tremore loquitur Hipp. 3. *Epid. sect.* 1. *Pythion*, inquit, *primâ die cœpit manu tremere, febris acuta delirium, secundâ & tertiâ die omnia exacerbata, septimâ os distractum, octauâ omnia exacerbata, semper*, inquit, *tremor perseuerabat*; *in summâ, fuit in magno periculo, & tremor fuit vnum inter maxima symptomata.* Eodem modo in Cherione 3. *Epid. sect.* 2. ægroto, & in vxore Emmyris 4. *Epid.* tremor pessimi præsagij fuit. Et *in Coacis: In pernitiosis*, inquit, *iam praui tremores & vomitus æruginosos & postea caput dolentes. Surdastri, manibus tremuli, nigra vomentes, ac mingentes pernitiosè habent.* Et vbique illo libro tremor inter pernitiosa signa habetur. Porrò in phreniticis tremor est semper pernitiosus; quia conuulsionem præsagit & mortem, eo quòd indicet summam cerebri & neruorum siccitatem, & Hipp. *in Proret.* & Galen. *in comm.* idem asserunt; nam si apparet in statu potest aliquando esse criticus, naturâ sc. expellente humorem morbificum ad neruos ac spinalem medullam: nihilominus in phreniticis semper est pernitiosus, & si oritur antequam adsit delirium, præsagit ipsum; si oritur post, conuulsionem ac mortem minatur. *Phrenitica in vehementer trementia, finiuntur*, inquit, Hippoc. *in præsag.* & 1. *Proret. tremulæ, obscuræ, blandæque desipientiæ sunt valde phreniticæ*; rationem dat Galen. *in comment.* quia tremor valde affectum cerebrum, & tum ipsum tum neruos valde exsiccatos à calore esse ostendit, & ita pessimi semper sunt tremores, qui in principio

ac

ac incremento apparent; nam in statu possunt aliquando esse critici, & sic boni, naturâ humores ad neruorum genus expellente, præcipuè verò post signa concoctionis, circa diem criticum, cùm aliis signis criticis. Talis fuit tremor in adolescente peregrino, qui sextâ die fuit indicatus, teste Hipp.4. *Epid.* quem febris die septimâ cum tremore dimisit. Sic supra habuimus, quòd labij inferioris tremor aliquando sit signum criseos per vomitum futuræ. Extra morbos acutos tremor nihil mali significat præter se ipsum, si durat, prænunciat frequenter paralysim, aliquando apoplexiam. In senibus difficilis est curationis.

§. III.

A Conuulsione.

Conuulsio grauissimum est malum. Dignoscitur autem pars affecta, tum causa morbi, tum futurus morbi euentus. Pars affecta dignoscitur; nam quando conuulsio est totius corporis & partes capitis occupat, vt oculos, frontis cutem, mandibulas, linguæ radicem, signum est cerebrum esse affectum: seu communem illam radicem; vnde partes capiti proximæ & totum corpus neruos suos tanquam ramos acquirunt: si infra caput omnes partes conuulsione tentantur, indicium est vitium esse in spinali medullâ; si vna pars sola conuellatur, indicium est ibi vitium esse, vnde neruus proximè oritur, qui in illam partem conuulsam disseminatur. Dignoscitur etiam ex conuulsione causa; nam quot sunt causæ quæ conuulsionem causare possunt, tot causas conuulsio potest indicare: causæ autem proximæ conuulsionis sunt tum repletio tum inanitio & siccitas, tùm etiam partium refrigeratio, insuper venenata qualitas, seu ab humoribus in corpore corruptis, seu à veneno assumpto, seu ictu ac morsu inflicto. Causæ mediatæ sunt diuersæ; nam aliquando fit conuulsio in ardentibus febribus, aliquando à vulnere, aliquando à puncturâ nerui, aliquando ab elleboro aut purgatione vehementi sumptâ. Aliquando à nimiâ sanguinis euacuatione, fit aliquando à maximâ ebrietate & vaporibus vini, aliquando à flatibus vel pituitâ neruis impactâ, fit etiam aliquando à vermibus, aliquando à venenatis vaporibus ab vtero ascendentibus, aliquando à venenis assumptis, & inflictu scorpionis, &c. Contingit etiam aliquando ab ebrietate, vt patet ex Hipp. 5. *Aphor.* 5. *Si ebrius quispiam repentè obmutuerit, conuulsus moritur.* Has itaque omnes causas conuulsio potest indicare; quam illarum indicet, oportet ex coniunctis ac propriis signis colligere. Cognoscitur etiam ex conuulsione futuri morbi euentus. Omnis conuulsio generalis, (quales sunt illæ tres species emprosthotonos, opistotonos, tetanos) est perniciosa; periculosior tetanos, nam, vt inquit Hippoc. 4. *Aphor.* 6. *intra 4. dies interimit.* Conuulsio omnis ex inatione, si nimirum sit vniuersalis, est periculosa, præsertim si est ex siccitate; nam cum illâ siccitate totius,

ex quâ oritur conuulsio, non potest vita stare. Conuulsio ex magnis euacuationibus etiam est lætalis 5. *Aphor.* 56. sic inquit Hippocrates: *si muliebri profluuio conuulsio aut animi defectus superuenerit, malum.* 5. *Aph.* 3. & 7. *Aphor.* 9. *à copioso sanguinis fluxu conuulsio aut singultus, malum.* Et 5. *Aph.* 4. *à purgatione immodicâ conuulsio aut singultus, malus*; & *conuulsio ab elleboro lætalis.* Et *Aphor.* 25. *sect.* 7. *à medicamenti potu conuulsio mortiferum.* Est autem conuulsio ex elleboro mala duplici de causâ, & quatenus helleborus suâ vehementiâ potest facere superpurgationem, & quat. est medicamentum venenatum, etenim quæ à venenatis medicamentis conuulsio fit est periculosa: Sic Hipp. 5. *Epid. text.* 1. scribit de quâdam puellâ 25. annorum, quæ, vt fœtum perderet, venenatum medicamentum sumens, in conuulsionem incidit & mortua est. Conuulsio ex vulnere etiam est lætalis, teste Hipp. 5. *Aphor.* 65. Exempla sunt apud ipsum *in Epid.* in Scamandro, in filio Herpagi & Tichone; in illâ pulchrâ Nerei virgine, & aliis, qui vulnerati, posteà conuulsi obierunt. A magnis doloribus etiam conuulsio est pessima: Sic Hipp. 7. *Aphor.* 10. *ab ileo*, inquit, *vomitus, singultus, desipientia, & conuulsio malum.* 7. *Aph.* 18. *propter vigiliam conuulsio aut desipientia, malum.* Conuulsiones in febribus etiam sunt lætales. Hinc Galen. 12. *method. cap.* 8. de iis sic scribit: *conuulsio*, inquit, *talis, si modò curabitur, humectationem expetit; ceterum*, inquit, *curatu difficilis vel omninò impossibilis est, si febris occasione est contracta, plerúmque succedit exitiali phrenitidi, & taliter conuulsum neminem sanatum*, inquit, *aut ipse vidi, aut alium narrantem audiui.* Hippoc. 7. *Aphor.* 13. *propter ardores vehementes conuulsio aut tetanus, malum.* Et *sect.* 2. *Aphor.* 26. *meliùs est*, inquit, *conuulsioni febrem superuenire, quàm contrà*; quia febris superueniens conuulsioni, eam soluit, si nimirum conuulsio sit à flatu ac repletione frigidi humoris, & ipsa febris sit mediocris. At conuulsio quæ fit à febre, fit propter summam exiccationem; & talis est ferè incurabilis. Et 4. *Aphor.* 66. *in febribus acutis conuulsiones & circa viscera vehementes dolores malum portendunt.* Et 4. *Aphor.* 49. *in febre non intermittente si labrum vel palpebra, vel supercilium, vel oculus, vel auris peruertatur, &c. iam debili existente corpore, mors in propinquo est.* Ita quoque Galen. *comm. in Aphor.* 35. & 66. *lib.* 4. dicit *conuulsiones, quæ acutis febribus superueniunt, plerúmque esse lætales; propterea quòd contingant à summo febris ardore, & neruorum exiccatione.* Tales conuulsiones in febribus sunt lætales in adultis, sed in pueris non ita; quia in iis non ita magnus est recessus à naturali statu; pueri enim plerumque multis cruditatibus laborant, & neruosum genus habent valde infirmum. Hoc dicit Galen. 1. *Epid. comm.* 2. *text.* 23. his verbis: *Pueri*, inquit, *propter neruosi generis debilitatem conuulsionibus sunt opportuni, & de paruis occasionibus hoc eis malum accidit, & minus est periculosum.* Hoc dicit quoque Hippoc. 2. *Epidem. Multos*, inquit, *conuulsiones maximè, pueros ab initio tentauerunt, febricitabant & febribus conuulsiones succedebant; erant hæc plerisque diuturniora & innocua.* Et

in

in coacis: conuulsio, inquit, *in febribus lætales, minimè verò in pueris.*

Notand. porrò, quòd conuulsiones in principio febrium non sint ita lætales, sicut in statu; sunt equidem malæ, sed multò minùs; ratio est, quia in principiis non contingunt à maximâ exiccatione, quia tum illa summa exiccatio non potest adhuc esse facta, quia tum primò ardor incipit; sed fiunt à copiâ humorum: talis autem humorum copia non est ita mala, sicut extremus ardor & exiccatio; hæc enim est lætalis & incurabilis, illa verò potest tum arte, tum criticâ naturæ expulsione euacuari & falli: interim tamen adhuc est mala; quia dum indicat abundantiam humorum, indicat saltem magnitudinem morbi futuram: & sic varia sunt exempla apud Hippoc. *in Epid.* Picionis qui apud Telluris ædem habitabat: Chelionis qui apud Demetum. Vxoris Heracriti & morosæ mulieris, quam primâ die conuulsio corripuit: qui omnes nihilominus euaserunt.

Not. 2. quòd conuulsiones in febribus aliquando fiant ab aliis causis quàm à summâ exiccatione; & tum tales conuulsiones non sunt ita perniciosæ; contingit enim in pueris aliquando à vermibus; in aliis ab humore acri, mordaci, aut æruginosâ bile orificium stomachi obsidente, à quibus venenati vapores in cerebrum feruntur conuulsionem causantes, vel quia cerebrum illis partibus ab acris illis humoribus commorsis consentit, vnde conuulsio; & tales conuulsiones, quia non indicant exiccationem sicut aliæ, non sunt ita lætales, sed sæpe de facillimo cessant; sæpe enim aut demisso semine, aut bile per vomitum reiectâ cessant: sic in filio Herophili apud Hipp. 5. *Epid.* fuit conuulsio oculorum quæ vomitu atræ bilis per pennam ori immissam cessauit: sic Gal. *comm. in Aphor.* 5. *sect.* 1. dicit, de quodam adolescente, qui frequenter vniuersali conuulsione laborabat ex æruginosâ bile in orificio stomachi contentâ, quâ per vomitum excretâ, statim liberabatur. Signa autem ex quibus cognosci potest, an conuulsio sit ab aliquâ tali causâ, an à summâ exiccatione, varia sunt; si enim febris est in statu, si est maxima & cum summo ardore, si adest virium debilitas, immensa sitis, delirium, vigiliæ, linguæ ariditas, &c. indicium est, quòd tunc conuulsio fiat à siccitate, & quòd sit lætalis; sin hæc non adsint, & adsint signa affectus stomachi, aut vteri, aut vermium in intestinis, aut præcessit aliqua causa manifesta, ex quâ potuerit conuulsio esse orta, signum est conuulsionem esse ab aliâ causâ, & proinde non adeò lætalem. Signum pessimæ conuulsionis est, si sit orta ex præuio tremore; nam si tremor conuertitur in conuulsionem, signum est, quòd conuulsio sit à siccitate & maximâ febre.

Not. 3. quòd conuulsio etiam aliquando possit esse critica, & vel signum futuræ criseos, sicut sunt multa alia symptomata pessima signa, rigor, tremor, delirium, &c. propter agitationem & motum humorum neruosas partes offendentium, vel adsit crisis ipsa naturâ causam morbificam ad neruos expellente: talis criticæ conuulsionis exempla sunt apud

Hipp.2. *Epid.* in illo, qui in Dealcis horto habitabat, & alij, qui cum illâ euaserunt & liberati sunt. Porrò sicut conuulsio est pessima, quæ acutas febres sequitur, ita longè pessima est & omninò lætalis, quæ phrenitidem comitatur; nam talis contingit propter summam cerebri exiccationem. Vnde Galen.12. *method. cap.*8. dicit, quòd exitiali phrenitidi superueniat conuulsio: & Hipp. 5. *Epid. comm.*2.*text.*53.*phreniticis*, inquit, *conuulsiones, sed & virulenta vomunt, & ex his*, inquit, *quidam subitò moriuntur.* Proinde varia apud Hipp.3.& 5.*Epid.* phreniticorum sunt exempla, quibus conuulsio superuenerit, vt vxoris Philini, mulieris Cysici, & 5. *Epid.* Coronidis seruæ, &c. qui omnes obierunt.

§. IV.

A rigore & horrore.

Maxima in morbis signa desumuntur à rigore, tum partis affectæ, tum causarum, tum morbi, tum futuri eorum euentus. Contingit autem rigor, quando materia acris, mordax, ac biliosa ad partes neruosas ac sensibiles in habitu corporis existentes, vel contra membranas sensiles viscerum fertur, & allidit, easque pungit, mordicat & offendit; propter quem morsum spiritus & calor natiuus per modum fugæ primùm ad interiora se recipiunt, post verò iterũ foras erumpunt; & sic alternatim; in quo motu caloris, percipitur frigus, & musculi coërcentur & vibrantur, ad expellendum id, quod eis nociuum est, tamdiu donec calor totaliter foras prorumpat, & causa morbifica expellatur; ex quo patet, quòd rigor fit, cùm aliquid sensibilibus partibus est molestum, quod natura, mediante motu caloris natiui & mediante concussione musculorum, qui sunt in habitu, conatur expellere. Rigor omnis ferè contingit in febribus, aliquando tamen etiam contingit sine febre, vt in inflammatione viscerum, quæ ad suppurationem perueniunt; cum sc. acrimonia puris membranas viscerum pungit & vellicat, in quorum consensum trahitur neruosum genus ac musculi, qui in habitu sunt. Fit autem rigor & in febribus intermittentibus & in continuis, maximè autem & semper in intermittentibus: in intermittentibus fit in singulis accessionibus, quando morbifica causa in habitum corporis expellitur, quæ ad partes sensiles allidit. Itaque in quotidianis rigor continuè fit, in tertianis alternis diebus, in quartanis quarto quoque die: in continuis fit etiam aliquando rigor, sed non semper, & quando fit, tunc non fit ordinatè, sic vt per certa interualla, velut in intermittentibus, recurrat, quapropter cùm rigor ordinariè & semper fiat in intermittentibus, in continuis verò non, sed tantùm aliquando, ideò rigor in febribus est signum intermittentiæ. Vnde Hipp. 4. *Aphor.*63. *quibus*, inquit, *quotidie rigores fiunt, quotidie etiam febres soluuntur.* Itaque febrem inuadere cum rigore, horrore, aut refrigeratione, est signum, quòd sit intermittens, non autem continua;

nam

nam continuæ non habent rigorem: sic Galen. *Primò de arte curandi ad Glauconem capite* 8. proponens signa continuarum febrium dicit inter cætera esse quòd non habeant rigorem, horrorem aut frigus. Quod idem Auicenna 4. *fen.tract.*2. *cap.*2. asserit. Verùm tamen hoc signum non est absolutè certum; nam aliquando rigores etiam apparent in febribus continuis, vt dictum est, & post rigorem in iis non sequitur semper intermissio, sicut in intermittentibus. Et in intermittentibus rigor est bonus, quia ostendit materiam expelli ad habitum, vnde mox sequitur infebricitatio. At in continuis rigor non semper est bonus, sed plerumque malus. In continuis etiam aliquando apparere rigorem patet ex Hipp. 4. *Aphor.*46. vbi ait; *Si rigor incidat non deficiente febre, ægro iam debili, letale.* Et *in Coac. pronot.* dicit, *in febribus acutis continuos rigores esse prauos.* Et 4. *Aphor.*58. *si in febre continuâ rigor superueniat, solutio*, inquit. Ex quibus locis patet in febribus continuis etiam apparere rigorem. Verùm hoc non est ordinarium, & est differentia; nam in intermittentibus sunt rigores magni & manifesti, & ordinatè per certos periodos recurrentes & cum eis fit manifesta exacerbatio. Verùm in continuis hæc non fiunt. Fiunt autem tales rigores in acutis ac continuis febribus ob varias causas; vel quia cum febre adest inflammatio viscerum internorum; nam quando calidi & acres humores incipiunt in membranosas viscerum partes fluere, vel quando illa inflammatio in pus incipit conuerti, tunc ab acrimoniâ humorum ac puris sensibiles viscerum partes punguntur, & sic fit rigor. Vel fiunt rigores ab acribus & mordacibus fumis ex putrescentibus humoribus ad habitum eleuatis, qui propter cutis externam obstructionem per carnosas ac sensiles eius partes oberrant, & faciunt rigorem; vel contingunt naturâ humores necdum coctos sed crudos ad habitum corporis symptomaticè expellente: vel contingunt circa tempus status & sub tempus criseos, naturâ sc. humores morbificos iam coctos ad externa expellente. Aliqui ex istis rigoribus sunt boni, aliqui mali; ad quod distinguendum oportet considerare, à quâ istarum causarum seu quo istorum modorum rigores fiant, & quo tempore, an in principio febris, an in medio, an in statu; & quales rigores sint, & quid post eos sequatur. Rigores in principiis continuarum febrium non sunt boni; vel enim indicant viscerum inflammationem cum febre coniungi; vel ostendunt febris malignitatem; indicant enim humores esse acres & mordaces ac biliosos, & illos turgere, ac hinc inde in corpus ac in habitum ferri; vel naturam ab eis irritatam eos symptomaticè ad habitum expellere, quod est malum; nam talis expulsio non est critica aut salutaris, sed mala & symptomatica; quia fit in principio & non in statu, & est humoris ad hoc crudi & non cocti, & est insufficiens, ac talis quâ morbus non soluitur. Hæc confirmat Galen. *comm.*2. *in secundum Epid.text.*75. vbi dicit, quòd rigor in principio vel significet febrem ex inflammatione viscerum, vel insignem malignitatem. Tales rigores ex viscerum inflammationibus contingere patet 2. & 3. *Coacar.* & in *lib.*

Proret. vbi proponit frequenter rigores cum obliuione ac ignorantiâ, vel rigores cum face flammeâ, vel rigores cum dolore vesicæ, qui sunt dolores ex viscerum sc. cerebri, vesicæ, pulmonis, & iecoris inflammatione contingentes, sunt omnes periculosi: sic Galen. 6. *de loc. affect. c.* 4. ostendit, ex suppuratione renum, vesicæ, hepatis eiusmodi rigores excitari. Dignoscuntur autem inflammationes ex rigore; quia si rigor apparet in principio febris, & est diuturnus septem aut octo horarum, & non est ita magnus, & alicuius partis affectæ signa adsunt, (quod ex dolore percipitur, & ex actionibus alicuius partis læsæ, & excrementis eius mutatis, & propriis illius partis signis,) certum est illius partis inflammationem adesse: vt si, verbi gratiâ, rigor apparet in principio cum acuta febre, cum difficultate respirandi, cum rubedine genarum, &c. signum est peripneumoniæ: si cum dolore capitis, oculis rubris & flammeis, delirio, &c. signum est phrenitidis: si cum dolore vesicæ, difficultate mingendi; signum est inflammationis vesicæ. Et sic de aliis. Rigores, qui sic in principio apparent, indicant incipientem inflammationem ac humores acres iam in partes sensibiles viscerum, nempe membranas, influere; at si rigores posteà appareant iterum, signum sunt non iam incipientium inflammationum, sed talium, quæ in pus vertuntur; quapropter rigores, qui in medio febrium oriuntur, sunt etiam praui; quia vel symptomaticam expulsionem humorum indicant, vel suppurationem, quorum vtrumque est malum. Possunt tamen etiam aliquando rigores fieri ab acribus halitibus in habitum eleuatis, qui propter cutis obstructionem nequeunt exhalare, sed per habitum oberrant, & tales rigores non sunt tam mali; interim tamen non etiam boni; quia saltem acrimoniam humorum & acrem putredinem, ex quâ illi mordaces habitus resurgunt, & cutis obstructionem indicant. Aliàs rigores in medio febrium, & ante statum, aut ante diem criticum sunt periculosi: sic Hipp. 4. *Aphor.* 29. dicit, *quòd rigor in sextâ die habeat iudicium difficile*; quia dies sexta non est critica; sic etiam, vt dictum est, rigores in principio, vt testis est Galen. 2. *in primum Epid.* sunt signum malignitatis; etenim rigor est signum criticum, & fit naturâ humores in habitum expellente; critica autem signa in principio apparentia sunt mala, imò si apparent in principio cum virtute debili sunt lætalia. Hinc Hippoc. 4. *Aphor.* 46. *rigor*, inquit, *si incidat cum febre non deficiente & virtute debili, est lætalis*; quia rigor cum virtute debili est signum decretorium non decernens; quomodo enim decerneret, si facultas est debilis? *decretoria autem non decernentia*, vt inquit Hippoc. *sunt lætalia*. At rigor apparens in statu, si cum aliis signis criticis coniungitur, si præcesserint signa concoctionis, si facultas est valida & appareat in die critico, est signum bonæ criseos futuræ; & talis rigor est bonus, & de tali loquitur Hipp. 4. *Aphor.* 58. cùm dicit, *à febre continuâ habito si rigor superuenerit, solutio*; indicium enim est, humores iam à naturâ aptari, & vel per habitum

bitum vel per alias partes depulsum iri. Et hæc sunt signa à rigore desumpta secundum tempus morbi in quo apparent.

Sumuntur etiam signa à rigore secundum aliqua, quæ cum rigore coniunguntur, seu à modo rigoris: sic rigor, qui præcedit euacuationem, est bonus: sic Galen. *in comm. ad Aphor.58. sect.4.* dicit, in febribus ardentibus illum solummodo rigorem esse bonum ac febrem tollere, quem vel sudor magnus, vel magna euacuatio sequitur; nam si non sequitur euacuatio, est signum, quòd natura solùm sit à malignitate causæ morbificæ irritata, & ea non sit expulsa, sed retenta, & postmodum maius malum in corpore causatura; contrà verò, si rigor sequitur euacuationem malum est; signum enim est plus materiæ retineri quam euacuari. Hinc Hippoc. *sect.7. Aphor. 4. à sudore rigor malum. Refrigerationes post rigorem, quæ non recalescunt, malæ*, inquit Hipp. *Proret.*

§. V.

A palpitatione.

Palpitatio est quædam agitatio & motus ac concussio partium internarum, constans quâdam partium dilatatione & constrictione. Hæc contingit aliquando in toto corpore, aliquando in vnâ aut pluribus partibus tantùm, vt corde, stomacho, hypochondriis. Causa palpitationis est crassus quidam flatus ac spiritus in parte contentus exitum quærens, & non inueniens, qui illo suo motu partem palpitare ac tremere facit. Talis autem flatus ac spiritus est soboles frigiditatis; & ideò palpitationis causa est quædam frigiditas & caloris naturalis defectus. Contingit tamen etiam palpitatio aliquando, à morsu biliosorum humorum ac pituitosorum, vel à vaporibus venenatis os ventriculi ac cor infestantibus, qui faciunt illas partes agitari & concuti, conantes illos humores seu vapores suo motu à se propellere. In acutis febribus membrorum palpitationes, malum: nam vel indicant eorum refrigerationem, vel defectum caloris natiui vaporosos flatus generantis, vel indicant malitiam vel venenositatem vaporum membra ad illum motum concitantium. Membrorum autem refrigeratio in acutis febribus est mala; quia, vt supra dictum est, indicat defectum caloris natiui: est etiam pessimum, humores ita esse venenatos & mordaces; vnde quibuscunque palpitatio euenit, semper est mala. 1. *Pror. 55. circum vmbilicum dolores palpitantes*, inquit Hippoc. *mentis alienationem indicant*: quia indicant vaporosos flatus vel malignos vapores, qui fortè in caput ascendent; & si ascenderint mentis læsionem inducent. Ventriculi ac cordis palpitationes in acutis febribus frequenter etiam animi deliquia inducunt. 1. *Epid. comm.3. text.19.* scribit Hippoc. de sileno, quòd à prima die spiritum magnum habuit, & hypochondriorum magnam palpitationem; & mortuus est. *Palpitationem per totum*, inquit Hipp. 1. *Pror. sæpe sequi-*

tur defectus loquelæ & obmutescentia, & inde mors; nam cùm palpitatio est per totum, refrigeratio est per totum; refrigerationem autem talem facilè sequi potest defectus loquelæ, musculis sc. refrigeratis ac stupore affectis, vt *in comm.* inquit Gal. facilè sequitur mors, quippe quæ in frigore ac caloris extinctione consistit.

Not. tamen, quòd sicut de omnibus aliis pessimis symptomatibus dictum est, etiam aliquæ palpitationes possint esse bonæ; nimirum quando sunt criticæ; nam sicut, tremores, conuulsiones, rigores possunt esse critici, ita & palpitationes; quod probatur ex Hippoc. 1. *Pror.* vbi sic loquitur: *ventris quoque palpitationes cum hypochondrij tensione sublongâ & tumente indicant sanguinis eruptionem; inhorrescunt autem hi*, inquit.

§. VI.

A gesticulatione manuum.

A manuum motu pars affecta ac periculum in morbis aliquando cognoscitur. Fricatio narium perpetua in pueris vermium signum est. Fricatio virgæ & continua manus admotio inter signa calculi ponitur. Qui apoplexiâ tacti sunt, siue à causâ naturali, siue à casu, siue ab ictu violento, ratione destituti perpetuò manum capiti admouent; quia ibi mali causam ac læsionem percipiunt, quas manu cogitant amouere: sic in doloribus, cui parti ægri sæpiùs manum admouent, ibi dolorem sentiunt. Inordinata manuum gesticulatio in febribus acutis, delirij, & consequenter perniciosum signum est: sic 1. *Prognost.* 23. *In febre acutâ aut phrenitide aut pulmoniâ, aut capitis dolore, qui manus ad os fert, aut muscas, quæ non adsunt venatur, aut festucas colligit, aut floccos à veste carpit, aut stipulas à pariete colligit, id omne malum atque exitiale est*; quia indicat delirium, quod in acutis febribus est lætale. 3. *Epid. sect.* 3. *text.* 86. scribit Hippoc. de vxore Dealcis, quòd semper tacita villos straguli carpebat, & scalpebat, plorabat, & mox ridebat; quæ omnia sunt signa delirij.

§. VII.

A pandiculatione & oscitatione.

Pandiculatio nihil est aliud, quàm omnium corporis partium distentio. Differt pandiculatio ab oscitatione; quod pandiculatio sit symptoma omnium musculorum, oscitatio verò solùm musculorum iuxta maxillas, vt docet Galen. 2. *de caus. sympt. cap.* 5. fiunt autem pandiculatio & oscitatio, cùm spiritus aliquis vaporosus in musculis contentis expellitur. Pandiculatio & oscitatio in sanis signa sunt somnolentiæ, vel somni prægressi non absoluti, cum quo adhuc dormiendi voluntas permanet.

In

In ægris verò sunt signa imminentis febris: sunt autem signa non continuarum, sed intermittentium febrium; nam ante paroxysmum intermittentium febrium semper pandiculationes & oscitationes præcedunt, ratio est, quia ante paroxysmos in illis febribus, cùm iam humores paroxysmum facientes incipiunt moueri & agitari, vaporosa fuligo è vasis in musculos extruditur, vnde pandiculatio; cumque multus sæpe aër cum iis sic extrudatur, is ad partes oris exitum quærens ipsum diducit & aperit, vnde fit oscitatio.

§. VIII.

A decubitu.

Multa etiam à decubitu signa sumuntur tùm partis affectæ tum futuri euentus, tum ipsius morbi. *Ægrotum cubare sicut in sanitate ordinariè solet, est bonum signum*, inquit Hipp. 7. *Coac. si.* Et 1. *Prognost.* 16. Plerumque autem solent sani cubare in alterutrum latus, pedibus nonnihil contractis; & ideò talis cubandi ratio in ægris est bonum signum; nisi fortè habuerit semper aliam cubandi consuetudinem; nam tum cubare eum sicut sanus consueuit non est malum, sed bonum. Cubare autem in latus est bonum signum; quia est signum robustæ adhuc facultatis motiuæ valentis sc. corpus adhuc ita super latus sustinere, ne in dorsum cadat; decubitus enim in latus non fit nisi cooperante facultate motiuâ, & musculis ita corpus super latus continentibus; nisi enim ipsum ita sustinerent, corpus suâ grauitate concideret in dorsum, vt Galen. *comm.* 1. *Prognost. sect.* 17. testatur. Supinum autem cubare est malum; idque dupliciter, vt causa sc. & vt signum. Vt causa: quia hoc decubitu respiratio læditur, propterea quòd tum pondus thoracis pulmoni incumbat, quod non fit cum corpus decumbit in latus. 2. quia talis decubitus infert terribilia somnia, quia respirationem lædit & disponit ad incubum, apoplexiam, paralysim; eo quod pituita in cerebro per noctem collecta faciliùs in spinalem medullam & posteriores cerebri ventriculos, qui sunt digniores, decidat. 3. quia naturaliter pituita debet purgari per nares, talis autem decubitus plurimùm impedit talem euacuationem. Vt signum: quia indicat debilitatem potentiæ animalis non valentis corpus in latere sustinere, sed sinentis ipsum suâ grauitate cadere in dorsum, quod est malum in grauissimè ægrotantibus & debilibus. Sic morientes omnes in dorso iacent, nec in latere possent sustineri. *Decumbere in ventre, nisi æger sit assuetus, est etiam malum*; vt habetur 1. *Prognost.* 22. est autem malum dupliciter; & vt causa, & vt signum. Vt causa; quia impedit respirationem, imò in pueris, senibus, debilibus sæpe posset causare suffocationem: vt signum; quia vel est signum delirij, vel doloris ventris: delirij quidem, quia æger aliquid facit contra consuetudinem, honestatem, & citra rationem: doloris ventris; quia sæpe dolore ventris

tris laborantes delectantur seu voluptatem capiunt manibus ventrem premendo, vel ei incumbendo, præcipuè quando dolor à flatibus causatur; quia flatus inferunt dolorem tendendo, tensio autem illa reprimitur pressione manuum vel incubitu in ipsam. Ægrum in lecto non diu posse sedere erectum, sed statim decumbere est signum debilitatis. Non posse dormire capite demisso sed debere dormire corpore eleuatiore & valde erecto, idque præter consuetudinem, signum est difficultatis respirandi & orthopnææ: nam erecto existente corpore minore molestiâ musculi eleuantur, & viæ thoracis sunt latiores, quàm dum grauitate suâ pulmoni incumbunt, & eum coarctant. Residere frequenter in lecto est etiam malum signum; nam vt ait Galen. *in prognost.* causæ cur ægri velint frequenter in lecto assurgere & sedere sunt inquietatio, vel delirium; nam modò velle decumbere, modò velle residere est signum magnæ angustiæ & inquietudinis; morbi enim vehementia & magnus æstus faciunt, vt non possint manere quieti, sed semper quærant mutationes. Est etiam signum delirij; nam delirantes sunt inquieti, & quid faciant ignorant. Manibus & cruribus extensis ac distractis dormire est etiam malum; nam qui ita iacent, id faciunt vel scientes vel delirantes: si scientes, signum est magis doloris & angustiæ, & quod placidè dormire non possint: si delirantes, iam hoc malum est, quatenus est signum delirij proiectis manibus pedibusque iacere, capite ceruicali incumbente, vt mentum in altum erigatur, vel vt caput à ceruicali ita inflectatur, vt mentum clauiculis incumbat, iam mortis signum est. *Ægrum semper decidere ad imum lecti, vel ad pedes deorsum delabi*, inquit Hipp. *magno cum periculo est*; quia est signum debilitatis potentiæ motiuæ, quæ non valet corpus continere loco lecti eleuatiore, sed sinit ipsum semper deorsum ad pedes prolabi. Verùm considerandum est, an talis decubitus fiat ratione debilitatis; nam aliquando fit propter aliam causam, quia sc. vel lectus malè stratus est, vel quia æger ob frigus magis in lectum se immergit, vel hoc facit, vt pedibus imum lecti tangat, & eo tanquam corporis suo fulcro vtatur. Pedes extra stragula protrudere, est signum vel magni ardoris, vel inquietudinis, vel delirij: si est in paroxysmo febrili, & pedes valde caleant, est signum magni æstus, aliàs inquietationis. Et si aura sit frigida, pedes frigidi, est signum delirij. Si quis ob præcordiorum aut abdominis dolorem conqueratur, & decubitu in ventre vel pressione manuum iuuetur, signum est colicæ ac doloris à flatu; at si attactum non fert, neque stragula super ventrem nisi leuissima tolerare potest, signum est inflammationis. Ex decubitu etiam pars affecta cognoscitur: in inflammatione hepatis facilior est decubitus in latus dextrum, quàm sinistrum; ratio est, quia si in sinistrum decumbat, pondus hepatis inflammati, quod est in dextro, propendet versus latus sinistrum, & ita mole suâ distrahit membranas, & vincula, quibus alligatur, & diaphragma attrahitur; vnde dolor, anxietas & difficultas respirandi. At quando decumbit in dextrum, tunc hepatis moles in dextro

existentis placidè sine tali diuulsione ac tensione incumbit in musculos abdominis ac lectum, & ita quietus iacet: sic etiam qui pleuritide laborant, non possunt incumbere in latus sanum, propter eandem causam; quia tum phlegmone propendet ad cauitatem thoracis, & sic pondere suo diuellit pleuram à costis & thorace; sed decumbunt meliùs in latus ægrum; quia tum moles phlegmonis non dependet in partem oppositam, sed thoraci leuiter incumbit; atque hoc est, quando phlegmone est interna; sed quando est in ipsis musculis thoracis, tunc difficiliùs incumbunt in latus ægrum; ratio est, quia cùm phlegmone tunc sit valde externa, dolet pars à tactu externo, non dolet autem cum phlegmone est profunda & interna; & ideò qui laborant phlegmone internâ, non sentiunt dolorem à pressione aut à tactu externo lecti; at cum phlegmone est externa, tunc à pressione lecti sentiunt dolorem. Quid significet hiante ore dormire non est huius loci exprimere.

§. IX.

Ab inquietatione.

Hoc signum ad decubitum etiam referri posset; vocatur autem inquietatio, quando æger est valde inquietus, & nullo situ permanere potest, sed singulis momentis se modò in dextrum, modò in sinistrum latus vertit, modò in ventrem, modò erigit, modo ab vno lecto ad alterum transferri cupit, modò pedes contrahit, modo extendit, & in singulas horas lectum aliter sterni iubet; aliquando vocatur iactitatio, iectigatio, anxietas. A causis variis contingit hæc inquietudo; interdum cùm stomachus ciborum quantitate, aut multis prauis humoribus ad vomitum commoueri incipientibus est oppressus; vel cum humor aliquis malignus os eius obsidet. Interdum ab inflammatione internâ diaphragmatis, hepatis, vel aliorum viscerum dolores ac puncturas inferente; interdum ab occultâ morbi ac humorum malignitate, vt in peste. Interdum à maximo febris ardore, præsertim in statu; interdum cum humores in venis ac circa præcordia turgentes agitantur; vel cùm crisis instat & humores morbifici à naturâ coqui & expelli ac agitari incipiunt. In pueris contingit aliquando à vermibus ad os stomachi ascendentibus, ipsúmque pungentibus. Frequenter etiam contingit in variolis antequàm erumpant, & cùm erumpunt, cessat. Inquietudo, si æger cibo se impleuerit, si nausea adsit, vitio stomachi oriri significatur; idque magis si subsequente vomitu cessauerit; quod tùm fit, quando causa inquietudinem faciens, in stomachi cauitate fuerit contenta; nam si ea in paucâ sit quantitate, & vel tunicis vel orificio stomachi impacta; nec sequitur vomitus, nec etsi sequeretur, ideò statim inquietudo cessaret. Si inquietudo est cum dolore interno, & intus maximus ardor percipitur, & foris pedes ac manus frigeant, potiùs erysipelas aut phlegmo-

nem in internis partibus indicat. Si signa coctionis præcesſêre, natura sit valde valida, & postridie sit dies critica, vt si sit dies sexta, & adsint alia signa iudicatoria, signum est postridie crisim esse futuram. Hinc Hippoc. 2. *Aphor.* 13. *quibuscunque indicatio fit, iis nox ante accessionem grauis existit.* Omnis inquietudo seu anxietas, exceptâ eâ quæ critica est, est mala; non omnis tamen est æquè mala aut perniciosa, quæ contingit vitio stomachi, non semper est periculosa, quia non diu durat, & vomitu oborto sæpe cessat. Ideo Hippoc. *in Coac. prænot.* dicit, *quòd anxietas cum fastidio & nauseâ non sit maligna:* sic 7. *Epid. text.* 85. Cheotini vxor in febri semitertianâ, cum febris inciperet, habebat anxietatem, vomitum, horrorem ac sitim, procedente verò febre cum melicratum potasset & vomuisset, horror & anxietas sedata sunt. Contingit verò talis anxietas sæpe in accessionibus febrium intermittentium cum nauseâ; & talis non est perniciosa. Anxietas quæ fit propter magnitudinem æstus in febribus acutis, tempore status, etsi non sit bona, quippe quæ magnitudinem æstus febrilis indicat, tamen non est perniciosa ac lætalis, quia ex ratione morbi & symptomatum ardentibus febribus est propria. Si inquietudo fiat propter morbillos aut exanthemata, quæ necdum eruperunt, non est etiam tam mala, quia iis prorumpere incipiẽtibus cessat, & talis inquietatio est quodãmodo critica, qualẽ diximus non esse malã. At anxietates & inquietationes, quæ fiunt in febribus malignis, seu in iis febribus, quæ foris apparent esse mites & benignæ, & quibus exteriora non videntur multum calere, quales febres; vel propter internam inflammationem, vel propter abundantiam putridorum humorum in venis circa præcordia æstuantium, vel virium imbecillitatem contingunt, illæ sunt periculosæ. Omnium verò pessimę, quæ cum animi deliquiis, cum sudore frigido, cum externâ manuum ac pedum refrigeratione contingunt. Talis fuit in sileno, de quo Hipp. *in Epid. lib.* 1. *com.* 3. *text.* 9. sic 1. *Pror. text.* 26. *quæ cum refrigeratione*, inquit Hipp. *& febre & sudore partium superiorum fiunt inquietationes, sunt phreniticæ & perniciosæ.* Pessimæ sunt inquietationes in die critico, quas nulla sequitur humoris morbifici euacuatio: Sic 2. *Pror. text.* 27. *quæ in indicatoriis diebus cum proiectione & inquietatione & absque sudore contingunt perfrigerationes, malæ,* inquit, *existunt.* Inquietudo in sanis futuros morbos prænuntiat.

§. X.

A laßitudine.

Lassitudo est duplex, alia fit à laboribus, vel aliâ causâ manifestâ, quæ non est huius loci; alia est spontanea & sine vllo labore fiens, de quâ hîc est sermo. Hæc autem est triplex, teste Galeno: vlcerosa scilicet tensiua, & phlegmanosa. Vlcerosa est, cum sentitur quædam lassitudo, & impotentia ad motum cum quadam corrosione ac vlcerationis sensu,

sensu, quasi corpus pungeretur multis aciculis. Tensiua est, cùm sentitur quædam tensio, & homines sentiunt se grauatos, & talis sensus tensionis est in partibus, ac si partes ruptionis sensu paterentur. Phlegmanosa est, quando in eâ percipitur vtraque illa lassitudo, tensiua scilicet seu sensus tensionis, & vlcerosa seu sensus corrosionis ac punctionis. Et phlegmanosa talis est, vt ægri sentiant se musculos quasi contusos & calentes habere, imò sentiunt quasi ossa contusa ac fracta; vnde hæc lassitudo etiam ostocopos vocatur. Vlcerosa lassitudo fit à cacochymia, & ab acribus ac mordacibus humoribus, qui è venis in musculos sese insinuant; tales enim propter acrimoniam suam in musculos faciunt sensum vlceris. Tensiua lassitudo fit à plethorâ siue à tensione venarum; nam si adesset etiam cacochymia, non sola tensio sentiretur, sed etiam sensus corrrosionis, & etiam vlcerationis. Phlegmonosa fit à plethorâ simul cum cacochymia mixta; propterea quòd in phlegmonosâ & tensionis & vlcerationis sensus adsit. Ex his facilè est colligere, quid eiusmodi lassitudines in morbis indicent; *in primis*, vt inquit Hippoc. 2. *Epid.* 15. *spontaneæ lassitudines morbos prænuntiant*; significant enim morbificam aliquam causam contineri, seu plethoram seu cacochymiam, à qua ipsæ causantur; de quibus verendum est, ne breui morbum inducant. Tensiua lassitudo plethoram indicat & futuros morbos, quales à plenitudine sanguinis possunt causari. Vlcerosa indicat cacochymiam & futuros morbos è bile, ac acribus humoribus, ac morbos à putredine humorum fientes. Phlegmonosa & plethoram & cacochymiam indicat, & morbos consequenter graues. Lassitudines in ipsis morbis & præcipuè acutis ortæ, plerumque sunt malæ. Dico (plerumque) quia aliquæ lassitudines quodam modo sunt criticæ; nam aliquando humores è venis critico modo à naturâ ad externa propelluntur, & tales lassitudines morbis oborientes sunt bonæ. Itaque lassitudines crurum & aliorum membrorum cum signis concoctionis & cum morbi prioris remissione sunt bonæ. Bonæ sunt etiam illæ, quæ superueniente euacuatione euanescunt; nam significant criticam expulsionem; malæ quæ perseuerant. Lassitudines aliquando prænuntiant abscessus: sic. 4. *Aphor.* 31. inquit Hippoc. *quoquo modo in febribus facta sit lassitudo, ad articulos, maximè & circa maxillas, fiunt abscessus.* Lassitudines cum multis aliis symptomatibus sunt malæ; indicant enim naturam ab humoribus vndiquaque obrui. 2. *Proret. text.* 3. sic habetur; *quibus aluus liuida, lassitudo, capitis dolor, sitis, vigiliæ, obscuritas, oculorum & impo[illegible]tia fuerit, vt mente moueantur spes est.* Et 1. *Coac. sect.* 1. *text.* 36. *Delassati, caliginosi, peruigiles, in somnum proni, desudantes, recalescentes, malum.* Et 3. *Coacar. sect.* 1. *Lassati, singultuosi, stupore occupati, malum, &c.*

§. XI.

A paralysi & torpore membrorum.

Paralysis omnis necessariò fit vel cerebri vel spinalis medullæ vitio; vnde omnis paralysis aliquam istarum partium læsam indicat. Contingit paralysis aliquando à manifestâ causâ, aliquando ab internâ. A manifestâ, vt argento viuo, decubitu per noctem in frigidâ & humidâ terrâ, partium refrigeratione maximâ, morâ in aquâ, casu ab alto, percussione, &c. paralysis ergo aliquam ex illis causis indicat. Omnis autem paralysis est mala & difficilis curationis, præcipuè in ætate senili: quæ à præsectione nerui, luxatione, est incurabilis: quæ à casu ex alto & ictu capitis, est periculosa ac lætalis; quæ fit per se primò ab obstructione vel compressione contingit; obstructio illa à frigidis ac pituitosis plerumque fit humoribus; compressio à tumoribus: sic Galen. 1. *de loc. aff. cap.* 6. dicit quemdam incidisse in stuporem digitorum propter tumorem factum circa septimam vertebram; hinc paralysis refrigerationem ac pituitam neruis impactam indicat; aliquando sequitur alios morbos, vt apoplexiam, epilepsiam, colicam, febres acutas, febres chronicas, lethargum, peripneumoniam, &c. Aliquibus morbis superueniens est bona, aliquibus mala. Cum apoplexiæ, epilepsiæ, colicæ superuenit, eas soluit; & talis paralysis est critica, quia fit humoribus à naturâ in spinalem medullam, genus neruosum, ac habitum corporis expulsis. Tum bonum est paralysim esse criticam, quando prior morbus est periculosior & deterior paralysi superuenienti; at quando paralysis est deterior, tum non est bona, nec talis censetur esse critica, sed potiùs symptomatica, & paralysis per transmissionem ac metastasim humorum facta. Tunc paralysis cognoscitur esse critica, quando illâ superueniente prior morbus minuitur, vel cessat. In febribus acutis torpor ac paralysis sunt malum, quia frigiditatem cerebri, ac caloris natiui defectum indicant, quæ in omnibus acutis sunt mala, nisi sint critica, quod rarò fit. Torpores & sensus priuationes, præcipuè in senibus futuram apoplexiam significant. Partes quæ paralysi sunt affectæ, indicant quo loco causa morbifica sit contenta; de quo apud Practicos.

§. XII.

A Casu in terram.

In aliquibus morbis contingit, vt ægri subitò nolentes in terram cadant, nec pedibus consistere possint, & sensu motuque quodammodo priuentur; talis subitus casus est malum signum; nam indicat magnitudinem mali, quòd ita in momento omnes corporis vires & virtus motiua pereant, vt ægri cadere cogantur. Indicat autem casus offensionem cerebri

bri eamque maximam & facultatis animalis omnimodam læsionem. Læditur autem cerebrum & potentiæ animales vel affectu primario, vel affectu per consensum. Casus non indicat necessariò læsionem cerebri per se, sed vel vno vel altero modo; nam casus ille contingit & in morbis primariis cerebri, vt in apoplexiâ & epilepsiâ; contingit etiam in morbis qui non sunt cerebri, sed aliarum partium, vt in leipothymiâ, quæ est affectus cordis, in vulnere thoracis, &c. Solet autem casus fieri maximè in 5. morbis: in apoplexiâ, epilepsiâ, catalepsi, suffocatione vteri, & leipothymiâ, sub quâ potest comprehendi magnum vulnus subitam & magnam sanguinis effusionem, indeque lipothymiam inducens. Potest etiam fieri; si magnus intùs abscessus subitò rumpatur, vel in paracentesi pus vel aqua confertim effluat. Potest etiam fieri casus à subito timore; sed ab his postremis fit, quatenus ab eis fit lipothymia. Non potest autem hic casus fieri, nisi in morbis, qui vel cor vel cerebrum offendunt per se vel per sympathiam, à vaporibus sc. aut humoribus malignis subitò ad ea delatis; vel à spiritibus subitò euacuatis aut subtractis; nam si cerebrum læditur, mox facultas animalis & motiua pereunt; vnde corpus motu destinatum cadit: si cor læditur, vitales spiritus à cerebro retrahuntur, quibus destitutum cerebrum priuatur etiam facultatum suarum vsu; quippe quæ lumine à corde transmisso egent.

Quæritur: an verum sit, quòd vulgus dicit, illam apoplexiam esse simpliciter lætalem, in quâ æger in terram cadit. Respond. subitum casum esse signum magnitudinis magni; & ideò sic cadere est malum signum; sed an ceciderit super lectum, aut terram quoad hanc rationem seu quoad rationem signi est indifferens; est tamen aliquando malum vt causa cecidisse in terram, quia potest contingere vt tali casu se læderit, & caput alliserit contra terram, quâ concussione absque dubio apoplexia augeretur.

CAP. VII.

A Respiratione.

§. I.

RESpiratio mutatur vel ratione finis, vel ratione potentiæ mouentis, vel ratione instrumentorum. Ratione finis; nam si calor est maior vel minor, id est, necessitas maior vel minor refrigerij, quod est finis respirationis, variatur respiratio: si potentia est fortis vel debilis, eadem permutatur. Si membra ad refrigerationem concurrentia benè vel malè se habent; eodem modo semper contingit in respiratione differentia; ideoque differentia respirationis vitium vel circa vnum vel circa alte-

rum istorum indicat. Porrò instrumenta ad respirationem concurrentia sunt plurima, cerebrum, nerui, nares, fauces, thorax, pulmo, mediastinum, diaphragma, musculi, aspera arteria, venæ & arteriæ pulmonis: quapropter vitio vnius istorum læditur respiratio; nam ad bonam respirationem debent omnia illa instrumenta bene sese habere; ad malum sufficit vitium vnius; & propterea respiratio vitiata non indicat affectum vnius istarum partium tantùm, sc. pulmonis aut diagphragmatis, sed supradictarum omnium; nam sæpe tam bene imò magis sæpe læditur respiratio propter vitium vnius saltem partis coadiuuātis ad modum & bene esse respirationis, & concurrentis tantùm per modū causæ sine quâ non, quapropter vitium partis effectiuè & principaliter respirationem facientis. Itaque respiratio læsa est dubium signum, & non indicat necessariò vitium pulmonis, sed vel vitium eius vel diaphragmatis, vel cerebri, vel asperæ arteriæ, vel faucium, vel hepatis, vel vteri. Cuius autem vitio contingat ex aliis signis concurrentibus debet colligi: Sic in amantibus propter imaginationem distractam, in phrenitcis per obliuionem respiratio fit rara & suspiriosa: Sic vitio potentiæ motiuæ existentis in cerebro læditur respiratio. Contingit etiam respirationem lædi vitio hepatis; nam in inflammationibus hepatis respiratio læditur propter diaphragmatis coarctationem. Vitio vteri, vt patet in strangulatione; nam in eâ aliquando respiratio in totum aboletur. Vitio colli & asperæ arteriæ, vt patet in anginosis, strangulatis per suspensionem. Vitio cordis, sic corde excalefacto respiratio fit maior & crebrior. Vitio stomachi ac ventris inferioris; sic cibo repletis, hydropicis, mulieribus grauidis parua cebraque fit respiratio, nullius ergo partis vitium, nec vllum determinatè morbum indicat vitiata respiratio. Propter multos alios morbos adhuc potest vitiari respiratio, vt propter inflammationem, obstructionem tubercula, puris collectionem, compressionem, magnam ac diuturnam exulcerationem, per quam pulmonis substantia est diminuta, neruorum ac musculorum paralysim, &c. Respiratio enim neque partem affectam, neque morbi speciem bene potest indicare. Meliùs autem indicat futurum morbi euentum, periculum sc. vel salutem; nam cùm actio ad vitam valde sit necessaria, eam bene se habere est bonum signum; malè verò, malum. Respiratio itaque cùm sit symptoma, & consequenter indicet per modum effectus, ideò maximè indicat suam causam: vnde si sciatur, quænam sint causæ singularum differentiarum respirationis, scitur quoque quid indicent. Porrò cùm respiratio constet duabus partibus, inspiratione & expiratione, à tota respiratione seu vtraque simul, vel vnaquaque seorsim signa desumi possunt. Inspirationem esse expiratione iucundiorem, signum est magni æstus & caloris; nam inspiratione attrahitur frigidus aër, quo æstus ille retunditur. Expirationem inspiratione esse iucundiorem, signum est cor & pulmonem obrui prauis vaporibus ac fuliginibus. Inspirationem expiratione esse molestiorem, iucundiorem verò expirationem, indicat etiam

etiam inflammationem, dolorem, angustiam, obstructionem, ac pondus circa partes anhelitus, & debilitatem potentiæ motiuæ respirationem facientis; nam hæc omnia faciunt inspirationem esse molestam, difficilem atque dolorosam; nam tum non possunt partes thoracis facilè & sine dolore dilatari; expirationem verò illa eadem faciunt facilem; quia expiratione concidit thorax, quæ concidentia fit minori conatu & minori robore facultatis, & per concidentiam pulmo recedit à partibus dolentibus & inflammatis, vnde illa concidentia non est dolorosa. Aëre frigido delectari est signum magni caloris, & obstructionis in pulmonibus; eo verò lædi est signum frigiditatis. Lædi inspiratione aëris frigidi, est etiam signum aliquando asperæ arteriæ exulceratæ. Anhelitus fœtidus quid indicet, videndum est infra, vbi de signis à fœtore. Expiratio calida est signum magni ardoris & æstus interni; expiratio frigida contrà defectus caloris. *Qui frigidus ex naso & ore expiratur spiritus*, inquit Hipp. *in Prognost. admodum exitialis est*, quia emortuam indicat facultatem. Respiratio magna indicat robur facultatis cum calore magno & instrumentorum obedientiâ & sanitate. Respiratio parua instrumentorum angustiam, facultatis imbecillitatem, dolorem in partibus vel frigiditatem indicat; nam propter dolorem non potest thorax multùm dilatari; nam motu dolor exasperatur in partibus vicinis: Sic Hipp. 1. *Prognost.*27. *spiritus crebrior indicat dolorem aut inflammationem super præcordia.* Obstructio etiam & adstrictio paruam faciunt respirationem, sed tantò crebriorem ac celeriorem. Respiratio celeris ac crebra indicat calorem seu vsum auctum, & dolorem; nam cùm dolor impediat magnitudinem, debet deficiens magnitudo celeritate compensari: indicat etiam facultatis imbecillitatem, quæ cùm tam debilis sit, vt non possit facere magnam respirationem, facit saltem celerem & crebram. Obstructio & compressio externa, cùm non patiantur magnam respirationem, sunt causa, vt fiat celeris & crebra. Hinc tumores qui circa ventrem sunt, vt in liene, stomacho, colo, quia septum transuersum coarctant, paruam celerem ac crebram faciunt respirationem. Hinc asciticis, mulieribus grauidis, cibo repletis, magnum ventrem habentibus, respiratio est parua, celeris ac crebra. Respiratio rara etiam obliuionem, delirium, amorem atque lethargum indicat. Spiritus sublimis, teste Galen. 6. *Epid.comm.*2. ab Hippoc. vocatur, cùm ad scapulas vsque thorax mouetur; & talis, inquit, indicat magnum in respiratione impedimentum vt v. g. peripneumoniam, magnum asthma, anginam, orthopnæam, empyema; & talis respiratio est perniciosa: sic morientibus omnibus spiritus fit sublimis. Respiratio inæqualis ac intercisa indicat dolorem, vt in anginâ, pleuritide, facultatis imbecillitatem, mentis perturbationem, obstructionem, aliquando & musculorum thoracicorum conuulsionem. Respiratio cum sensu suffocationis vel indicat aëris vitium: sic qui in aëre sunt angusto, infecto prauis humoribus & fumo carbonum, calcis, gypsi, &c. videntur sibi suffocari; vel indicat obstructionem

obstructionem asperæ arteriæ; vel venenatam qualitatem vaporum ad diaphragma ac pulmonem ascendentium, vel musculorum thoracem mouentium debilitatem ac resolutionem. Respiratio abolita indicat catarrum suffocantem, lætalem anginam, apoplexiam, vteri strangulationem, mortem imminentem. *Bona respiratio*, inquit Hipp. 1. *Prognost. text.* 25. *in acutis morbis est bonum signum*; *est enim signum omnes partes respirationi seruientes*, vt inquit Galen. *in comm. nempe cor, thoracem, pleuram, pulmonem, trachæam, &c. bene se habere*; nam si vlla earum malè se haberet, bona non esset. Et 1. *de Crisibus*, inter bona signa recenset bonitatem respirationis. Pessima autem est mala respiratio, præcipuè quando cum prauis aliis signis concurrit; nam si praua alia signa non adsint, censebitur peculiari aliquo alicuius partis respirationi seruientis vitio prouenire: sic Hippoc. 4. *Aphor. in febre*, inquit, *non intermittente, si spiritus difficilis acciderit, & desipientia, lætale est.* Malæ respirationes sunt respiratio sublimis, in quâ & scapulâ & pinnæ narium mouentur; respiratio simul parua, celeris & crebra, respiratio stertorosa & cum stridore, respiratio inæqualis & intercisa, respiratio frigida, respiratio luctuosa & suspiriosa, modò non sit à causâ manifestâ, respiratio obscura. De frigidâ respiratione sic loquitur Hippoc. *in Prognost. qui verò frigidus de naso & ore exspiratus spiritus, exitialis iam est*; *quia emortuam indicat facultatem.* Et 6. *Epid. text.* 36. *signa mortifera per cutem calidus vapor, priùs nares frigidum spiritum reddunt*, &c. etiam pessima est obscura respiratio, seu tam parua, vt nullus quasi spiritus sentiatur exire. *Sect.* 3. *text.* 39. *coacar.* sic habetur: *pessimus autem est & morti propinquus spiritus vrgens & obscurus*, pessima etiam est in acutis stertorosa respiratio; nam hæc imminentem mortem indicat, & pridie plerumque ante mortem accidere solet; hanc nonnulli medici raucum murmur vocant, vel vt Belgæ *den rotel*; in hâc respiratione in gutture quædam ebullutio & strepitus phlegmatum ac quasi stertor percipitur; hic strepitus ac sonus latinis ebullitio, Hippoc. ranchos, atque rexis, aliis regmon dicitur. Hic sonitus indicat facultatem planè extinctam, vt non valeat ex faucibus excrementa expellere. In pleuriticis & peripneumonicis fit stertor ille propter angustiam, aut sputi retentionem. Cùm respiratio parua & difficilis est; proprium est omnium morientium, vt hunc stertorem habeant, sed præcipuè pleuriticorum & peripneumonicorum seu suppuratorum. Vt autem sciatur, an verè hic stertor lætalis sit, considerandum est, quando, & cum quibus signis eueniat: nam si cum pessimis signis contingat in vigore morbi, tum verè est exitialis. Sic Hipp. 6. *Epid. text.* 34. loquitur de Menone pleuritico: *die* 16. inquit, *spiritus iam stertorius erat, sudor circa frontem & ceruicem, somni comatosi*, &c. vbi dicit illum spiritum fuisse lætalem, quia fuit cum prauis aliis signis coniunctus, & in fine morbi; nam in principio & fine aliis signis lætalibus, potest non esse lætalis, vt in pleuritide & peripneumoniâ incipiente ac ebre catarrhali, astmate & orthopnoxâ, vbi ob excrementorum multitudinem

tudinem

tudinem, vel catarrhi in fauces defluxum aliquando talis respiratio stertorosa fieri potest. De spiritu sublimi etiam loquitur Galen.3. *Epidem. text.*24. & dicit, esse lætalem, & contingere propter summam debilitatem vel suffocationem, & non nisi in moribundis apparere.7. *Epid.*39. loquens de vxore Lympiadis, *oculi*, inquit, *tristes, spiritus sublimes, nares trahebantur, color prauus, sudor circa pedes & crura; cùm iam circa mortem esset*, & infra loquens de Aristocrate moribundo; *ad mortem*, inquit, *spiritus sublimis est factus, sudor exiguus circa frontem, inferna partes frigidæ, &c. mortuus est.* Mala est etiam & exitialis luctuosa in febribus respiratio, nisi forte à manifestâ causâ, vt mœrore, contingat; indicat enim anxietatem, inquietudinem, potentiæ motiuæ debilitatem, & indicat, quòd inspiratio difficilis sit, expiratio verò voluptuosa; propterea quòd expiratio fiat sine difficultate & conatu facultatis, inspiratio verò cum labore eius; indicat etiam cor à prauis fuliginibus ac malignis vaporibus opprimi, à quâ oppressione leuantur ægri expiratione; in luctuosâ enim & suspiriosa respiratione adest quædam in expiratione voluptas. Hippoc.6. *Aphor.*58. Sic inquit, *in acutis passionibus, quæ cum febre luctuosa sunt suspiria, mala.* Mala est etiam respiratio intercisa; respiratio intercisa est talis respiratio, qualis fit in pueris plorantibus; hæc respiratio fit vel propter facultatis imbecillitatem, quæ nequit vnicâ vice ac continuo motu respirationem facere, sed eandem facit quibusdam interuallis & intermediâ quiete, vel fit ob instrumenti inobedientiam, vel propter dolorem in membris respirationis, vel propter magnam duritiem, propter quam membra respirationis non sunt æqualiter explicabilia, quæ durities ab exiccatione propter magnitudinem caloris causatam contingit; vel fit ob aliquam in musculis pectoris conuulsioni similem dispositionem, quæ facit quandam in respirando retractionem: à quacunque causâ hæc respiratio fiat, semper est mala: de hâc respiratione loquitur Hippoc. 4. *Aphor.* cùm dicit: *in febribus spiritus offendens, malum; conuulsionem enim significat.*

§. II.

A sternutatione.

Sternutatio fit, quando cerebrum aliquid sibi molestum excutere studet. Exiccatur ad hunc modum cerebrum tum ab humoribus mordacibus, tum à frigidis & pituitosis, sed maximè cum ab accidente capitis dolore in flatum resoluitur. Quòd à mordacibus excitetur sternutatio, patet ex eo, quòd attracta euphorbij, piperis, pyrethri & aliarum rerum acrium substantiâ aut fumis, mox ad sternutationem excitemur. A pituitâ simplici non adeò fit sternutatio, quia videmus nos copiosa phlegmata per nares excernere, sine eo quòd vllam excitent sternutationem, sed tamen fit maximè sternutatio, cum illa phlegmata mucosa in fla-

tum resoluuntur; & hæc est causa, cur manè collectis in cerebro muccis tum incipiamus sternutare, quando nos aëri & radiis solis, præcipuè nudo capite, exponimus; quia sc. calore aëris illi mucci resoluuntur & in flatus conuertuntur. Sternutatio est bonum, & interdum malum signum; est signum vnum ex illis, quæ dicuntur esse bona ex malâ causâ; est signum bonum quat. indicat robur naturæ conantis & valentis expellere; non enim fit sternutatio, nisi cum insigni robore facultatis motiuæ: est signum malum quat. indicat malam causam, quæ naturam ad eiusmodi motum ac expulsionem irritat. Sternutamenta multa in sanis grauedinem indicant; nam qui grauedine laborant frequenter sternutant. Citra grauedinem copiosæ in sanis sternutationes futurum morbum præsagiunt, vt habetur *cap.82.artis medicæ.* prosunt autem sternutamenta grauedini superuenientia, & in grauedine sæpe sunt arte prouocanda; quia per sternutationem causa ipsa grauedinem faciens expellitur, vt Galen. *lib.de instrumento odoratus* testatur. In caro, lethargo apoplexiâ, catalepsi, & similibus capitis affectibus sternutatio prodest; sicut etiam in doloribus capitis ab halituoso spiritu genitis; quia causam morbificam tollit. Bona est etiam sternutatio in morbis ac febribus acutis, tum sc. cùm materia est cocta; quia indicat validas vires & vegetam facultatem expultricem, & consequenter futuram crisim bonam; vt docet Galen.2. *de caus. sympt. cap.4.* Hæc enim duo ad crisim requiruntur, robur sc. naturæ vel facultatis expultricis,& materia concocta. Id mulierculæ nouerunt, quæ cùm eiusmodi morbis ter audiunt ægrum sternutare, dicunt eum iam euasisse periculum, conualescere & ex xenodochio esse expellendum. Et in exitiosis morbis sternutamenta vtilia esse scribit Hippoc.2. *Prognost.49.* A materiâ non concoctâ sternutatio mala; quia concitat humores & facit eos turgere & motu impedit coctionem eorum, quæ tamen quiete perficitur. Rauedines & sternutamenta morbos pulmonis simul & præcedere & subsequi, malum; est autem malum & vt causa & vt signum. Vt signum, quia indicat maximam humorum abundantiam, quam natura & ante & post conatur expellere, & tamen non potest. Vt causa, quia humores in capite per grauedinem existentes sternutatio concitat & in pulmonem decidere facit. *Singultui sternutatio superueniens eum tollit*, inquit Hippoc.6. *Aphor.13.* ratio est, quia sternutamentum etiam euacuat partes inferiores; nam sternutatione non solùm cerebrum & stomachus plurimùm mouetur & concutitur, quâ concussione materia in ipso contenta frequenter expellitur. *Mulieri vteri suffocatione*, inquit Hipp.5. *Aphor.35. vel difficultate partus laboranti sternutamentum superueniens bonum*; est autem bonum & vt signum & vt causa, sed magis vt causa. Vt signum; quia indicat robustam facultatem: vt causa; quia quatit fœtum, diuellit & ad motum excitat musculos expulsioni inseruientes, vt patet ex eo, quòd post conceptum sternutatio parit abortum, sicut Plinius *lib.2. cap.6.* testatur. Sternutamenta in vlceribus, abscessibus, inflammationibus ac

erisipelatis

erisipelatis non sunt bona; quia commouendo humores, præcipuè in corporibus cacochymicis, faciunt eos ad partes laborantes deferri; vnde malum augetur.

§. III.

A voce.

Ad vocem faciendam varia concurrunt instrumenta & variæ partes, cerebrum, nerui recurrentes, spinalis medulla, diaphragma, pulmo, thorax, aspera arteria, os, nares, lacrymæ, palatum, &c. quarum vnâ læsa potest vox vitiari: ideò ex vitio & læsione vocis non potest pars affecta bene cognosci, aliquando vox læditur vitio cerebri, vt in apoplexiâ, aliquando vitio neruorum recurrentium, cùm illi sunt præcisi, vulnerati, compressi, obstructi; aliquando vitio musculorum, cum illi paralysi vel conuulsione affecti sunt; aliquando vitio linguæ, cùm illa est amputata, vel tumefacta; aliquando vitio laryngis, vt in raucedine, anginâ, &c. Itaque vitium vocis indicat affectum alicuius partis ad vocem formandam concurrentis, sed nullius determinatæ. In sanis vocis acumen indicat aliquando eunuchismum; præcipuè si mentum pilis eo tempore, quo ornari deberet, destituatur. Insuper vox acuta indicat paruitatem & siccitatem laryngis & asperæ arteriæ; vox grauis humiditatem & amplitudinem eiusdem. Blesitas & impedimentum loquelæ in pueris non rarò vinculi, quod sub linguâ est, & quod Belgicè *die spanader* vocatur, est signum. Vox magna indicat robur facultatis validam facientis expulsionem aëris; parua è contrà debilitatem. Vox magna etiam indicat abundantiam caloris, & temperamentum calidum, teste Auic. *fen.*10. 3. *tract.*2. *cap.*1. Sic Hipp.6. *Epid.*4. dicit, *quòd quibus plurimum calidum inest, sint voce magnâ.* Et Aristoteles *sect.*11. *problem.*3. quærit, cur qui temperamentum calidum habent, sint voce magnâ. Et Gal. *in arte paruâ* inter signa calidi pectoris & tracheæ ponit vocem magnam; ratio est, quia validus calor est causa robustæ facultatis; talis autem facit validam expirationem. Est etiam causa multi aëris expirati; nam cùm est magnus calor debet multus aër inspirari & expirari. Facit etiam in primâ generatione arteriam magnam; quæ omnia faciunt ad magnam vocem. Verùm talem vocem magnam facit calor naturalis, non autem calor contra naturam; talis enim facit vocem exilem; quia debilitat facultatem. Vox rauca indicat laryngis asperitatem & humiditatem à defluxu humoris à cerebro, qui laryngem inæqualiter humectat & asperitatem ei inducit; & sic est signum grauedinis ac destillationis à capite: aliquando etiam raucedo contingit propter magnam siccitatem asperam arteriam exasperantem, vt in acutis febribus non rarò contingit. Raucedo etiam aliquando indicat debilitatem facultatis motiuæ; sic senes sæpe loquuntur raucâ voce & valdè ægri ac debiles;

parua enim expiratio confert ad raucedinem faciendam ; & ideò qui raucam habent vocem,maiorem habent raucedinem,ſi debiliter loquantur, quàm ſi magnam vocem edere conantur; nam forti locutione raucedo non parùm ſuperatur.Raucedo eſt aliquãdo ſignum vlceris in faucibus ac gutture ; & ideò ſæpe eſt ſignum morbi gallici ; nam à morbo gallico ſæpe vlcera in gutture generantur, raucedo etiam aliquando ſignificat empyema , ſeu ſuppurationem pectoris ac tabem , vt Galen. & Aëtius teſtantur. Vox tremula , interciſa virtutis indicat debilitatem non valentis, imò æquali motu facere totius aëris expirationem , ad quod & gutturis ſiccitas confert. Aliquando fit vox tremula propter aliquam diſpoſitionem in muſculis conuulſioni ſimilem , vt de reſpiratione dictum eſt;talis autem diſpoſitio à ſomno calore ac maximâ ariditate inducitur. Vox clangoſa indicat magnam ſiccitatem & ardorem, & vox ſtridula, quæ eſt clangoſa in ſupremo gradu , ceſſatio à loquelâ & ſilentium in ægris, eſt ſignum melancholiæ & amentiæ. Priuatio vocis contingit vel propter apoplexiam , epilepſiam , catarrhum, vel catalepſim, vel propter vitia cordis & ſuffocationem vteri, propter animi deliquium , vel neruos recurrentes læſos , vulneratos aut compreſſos , vel propter vulnus aſperæ arteriæ ſub larynge , vel in moribundis propter imbecillitatem facultatis. Vocis permutatio & vitia vocis in phrenitide ac acutis febribus omnia ſunt mala ; quia fiunt vel propter ſummum à calore ariditatem, vel facultatis motiuæ debilitatem , vel diſpoſitionem conuulſioni ſimilem muſculis ſuperuenientem. 2. *Proret. text.*22. inquit Hippoc. *vox acuta clangoſa mala eſt.* Et *text.*10. inquit, *quibus vox acuta eſt, iis hypochondria introtracta ſunt* ; id eſt, in phrenitide , acutis febribus, diaphragmatis inflammatione,cùm vox eſt acuta & clangoſa,etiam quaſi conuulſiua quædam diſpoſitio & contractio eſt in hypochondriis propter ſummam muſculorum ac membranarum ariditatem , & quibus illa ſimul coincidunt , iis maximum ſubeſt mortis periculum. Clangoſa ergo vox delirium,conuulſionem, magnum periculum propter caloris & ſiccitatis magnitudinem minatur ; ſæpe minatur & vocis priuationem, aliquand. ſc. ita aucta in muſculis ſiccitas eſt, vt ipſi quodammodò conuellantur, & larynx præ nimiâ ſiccitate indureſcat.1. *Proret.*17. *ex vomitu graui*, ait Hippoc. *vox clangoſa , oculi concretum puluiſculum habentes, delirium indicat.* Et 2. *Coacar. ſect.*2. *vox acuta & lugubris , oculorum obſcuratio conuulſiones accerſit.* Et 3. *Coac.* dicit , *quòd clangoſa vox cum linguæ conuulſione vehementi , inſaniâ , tremore , duritie eſt exitioſa* : ex quo patet , quòd quando in acutis morbis vox incipit fieri clangoſa , ſimul tunc etiam alia peſſima ſymptomata ei coniungantur & ſuccedat. *Vocis priuatio in acutis morbis eſt exitioſa*, vt docet Hipp.1. *Coacar. ſect.*2. peſſimæ ſunt illæ aphoniæ , quæ cum aliis ſignis lætalibus apparent : Sic Hippoc. *in Epid.* de Philiſco loquens : *extremitates*, inquit, *frigebant,nec recaleſcebant, minxit nigra , aliquando dormit, ſub diem obmutuit , frigida ſudabat , extrema lineſcebant.* Galen. *comm.in* 1. *Proret.* inquit , *aphoniæ*

quæ

quæ conuulsiuo modo fiunt, si in eam, quæ cum silentio, & extasim desinant, pernitiosum. Et 2. *Coac. sect.* 2. *insaniæ vehementes,* inquit, *cum vocis interceptione lætales.* Et 1. *Proret. text.* 24. *quæ cum exsolutione,* inquit, *aphoriæ fiunt, pessimæ.* Et 2. *Coac. sect.* 2. *in vocis interceptione spiritus sublimis, velut iis qui suffocantur, malum.* Cum breui spiritu vocis interceptio etiam lætalis; vt exemplo Pythionis apparuit. Et 1. *Proret.* 23. dicit Hippoc. *quòd aphoniæ cum singultu sint pessimæ.* In anginâ etiam aphonia lætalis est. Sic Hippoc. 5. *Aphor.* loquens de quâdam anginosa, *quartâ fuit conuulsa, sine voce cum stertore dentium contritione, maxillarum rubore, quintâ die mortua est.* Aphoniç cum catalepsi etiam sunt pernitiosç, vt habetur 2. *Proret. text.* 4. *Ex capitis quoque dolore aphoniæ lætales,* inquit Hipp. 2. *Proret.* 4. quia inflammationem in cerebro factam ostendunt. Et 2. *Coacar. qui,* inquit, *ex dolore muti fiunt, moriuntur.* Aphoniæ etiam ex casu ex alto, vel capitis percussione, sunt pernitiosæ: Sic Hipp. 5. *Epid. de* quodam capite percusso loquens dicit, quòd cecidit tertiâ die sine voce, erat anxietas, febris, nihil audiebat, mortuus est. Notandum tamen, quòd aphoniæ ex percussione aut læsione capitis non sint semper lætales, quia multis contingit hæc aphonia, qui tamen adhuc seruantur, præcipuè si caput trepano aperiatur, vt sanguis extrauenatus exeat, aut ventiletur, vel depressa ossa attollantur: Sic 5. *Epid. t.* 51. recitat Hipp. historiam puellæ, quæ de rupe deciderat & voce priuata fuit, & tamen conualuit. Etsi autem aphoniæ plerumque sint pernitiosæ, tamen aliquando non sunt etiam ita malæ; nam aliquando possunt contingere in principiis morborum à solâ multitudine humorum, quæ non sunt necessariò lætales. Contingunt etiam aphoniæ aliquando stomacho à multo humore repleto, quæ humore illo per vomitum aut aliam rationem reiecto sæpe breui cessant; cuius exemplum est apud 5. *Epid.* in filio Hermotidi. Fiunt etiam aliquando à vermibus in pueris aphoniæ, quæ non semper sunt lætales. Denique aphoniæ subitò obortæ, quæ non diu durant sed cessant, non necessariò sunt lætales; sic aphoniæ ab animi deliquio, vteri suffocatione, vel strangulatione sine periculo facilè recedunt. Sunt & aliquæ etiam aphoniæ criticæ, quas euacuatio aliqua sequitur, quæ non sunt lætales: Sic 7. *Epid. t.* 25. ait Hipp. *erat aphonia & sudor iudicatorius erupuit, & conualuit.* Et 4. *Coac. sect.* 2. habetur, quòd aliquando aphoniæ soluantur vel brachij aut membrorum resolutione, vel crassis vrinis superuenientibus. Porrò sicut aphoniæ criticæ, seu illæ, quas conueniens sequitur euacuatio non sunt lætales; ita è contrà criticæ aphoniæ, quas nulla sequitur euacuatio, sunt lætales; *indicatoria enim non iudicantia sunt lætalia, vel difficilis iudicij:* Sic 7. *Coac. t.* 51. *quibus,* inquit Hipp. *vox in febre intercepta sine indicatione, cum tremore moriuntur.* Et *infra, mutitates,* inquit, *in febre acutâ cum exsolutione non sudanti quidem lætales; minus autem sudanti, diuturnitatem significat.*

§. IV.

A Tussi.

Tussis fit propter vitia variarum partium & à variis causis ; & ita nullum determinatè morbum aut partem affectam indicat ; fit autem tussis , quando aliquid spiritales partes seu præsentiâ seu malâ qualitate offendit , quod partes illo motu expellere conantur. Offenduntur autem & læduntur spiritales partes tum per se,tum per consensum aliarum partium, vt stomachi, vteri, hepatis, diaphragmatis. Indicat enim tussis vitium alicuius illarum partium , à quibus potest causari. Fit autem tussis & vitio asperæ arteriæ & pulmonis , & mediastini , & thoracis , & pleuræ aç diaphragmatis ; quia illæ sunt partes respirationi inseruientes: asperæ arteriæ,sic cùm quid in illam siue cibi siue potus illabitur, fit tussis ; à puluere , fumo asperam arteriam ingrediente.Etiam fit tussis vitio pulmonis : sic in peripneumoniâ, pthisi ac vlcere pulmonis. Fit & tussis vitio pleuræ, thoracis ac musculorum eius , vt patet in pleuritide , humoribus & inflammationibus hepatis ; in iis enim sæpe tussicula sicca oboritur. Vitio abdominis, sic in hydrope, ascite aliquando adest tussis. Vitio intestinorum ; quia pueri vermibus laborantes etiam tussi aliquando laborant. Indicat etiam tussis diuersos morbos , vt intemperiem simplicem vel cum affluxu humoris , vlcera , tubercula , vel continui solutionem , calculos , vermes , &c. Ab his enim omnibus potest tussis excitari.

Tussis alia est sicca, alia humida : sicca , in quâ nihil tussiendo expuitur : humida , in quâ multa phlegmata, vel pus , vel sanguis semper excernitur.Tussis sicca indicat talem causam,quæ expui non potest.Indicat enim vel intemperiem , vel continui solutionem , vel crudum tuberculum , vel calculum , vel aliquod vitium existens extra pulmonem , vt in thoracis musculis, mediastino,hepate,stomacho,intestinis,vtero, &c.vel indicat aliquam faucium asperitatem , vel humorem aliquem gypseum & fortiter impactum , vel humorem admodùm tenuem , qui tenuitate suâ in altum attolli & elidi non potest;hæc enim omnia tussiendo excerni non possunt , & ideò fit tussis sicca ac vacua. Tussis humida indicat materiam ac humorem , qui tussiendo expuitur. In inflammationibus pulmonis ac thoracis, vt peripneumoniâ ac pleuritide primùm tussis fit sicca , dum materia adhuc est cruda ; quando verò materia est cocta, tunc fit tussis humida, & aliquid vnà expuitur. Tussicula etiam comitatur obstructiones viscerum,quæ sunt infra diaphragma. Tussicula parua in pueris est etiam inter signa vermium, propter consensum stomachi & intestinorum cum diaphragmate. Est etiam tussicula inter signa variolarum. Tussis sicca etiam sæpe adest in acutis ac malignis febribus ; & talis contingit vel propter summum ardorem ac siccitates , vel propter

malignos

malignos habitus ex toto ad diaphragma & partes spiritales ascendentes. Tussis etiam sicca aliquando superuenit ascitidi, & hoc est malum, inquit Hipp.2. *Prognost.5.* hoc enim indicium est abdomen ita intumescere aquâ, vt diaphragma comprimatur, vnde tussis. Tussis sicca & perpetua & admodùm molesta, tophos & lapillos in pulmone indicat. Si tussis sicca post acutas febres remaneat cum calore multo ac lentâ febriculâ & ægri non conualescant, sed remaneant debiles, hecticam minatur. *Omnis tussis perpetua & diuturna, mala,* inquit Hippoc.indicat enim spiritales partes offendi, quæ ad vitam valde necessariæ sunt. Tussis humida & multa phtiseos periculum minatur, maximè si adest raucedo, narium obstructio, titillatio quædam in gulâ ac asperâ arteriâ; est autem signum catharrhi ac destillationis; frequenter enim tussis ab humoribus à cerebro in subiectum thoracem delabentibus contingit; hinc Aristoteles dixit, hominem solum inter omnia animalia tussire, quia humidum cerebrum habet, ex quo generantur multi catarrhi, qui in pulmonem delabentes tussim faciunt.

Tussis denique alia est facilis, alia laboriosa, alia continua, alia per interualla oboriens. Continua tussis & valde laboriosa indicat partes spiritales ac præcipuè pulmonem per se ac primario vitio laborare, nam mala per protopathiam sunt intentiora & magis perpetua. At tussis neque intensa neque perpetua, sed tantùm per interualla infestans, indicat spiritales partes tantùm per consensum laborare. Tussis humida, quæ fit à phlegmatibus aut pure in pulmone contentis, quæ expuuntur, plerumque est facilis, vt in destillatione ac phthisi. At tussis sicca ab humoribus valde induratis & impactis, aut etiam tenuibus, à duro tuberculo aut calculo causata, plerumque est laboriosa. Tussis in acutis febribus est mala; quia vel summam ab ardore spiritalium membrorum siccitatem, vel causæ morbificæ malignitatem indicat. Magna tussis in pueris non rarò ramices aut rupturam inducit. In adultis rupturam venarum, hæmorrhagiam, phthisim, vomitum atque stomachi imbecillitatem; somnum insuper impedit, & capitis dolorem adfert in mulieribus grauidis abortum. In senibus tussis vel nunquam vel rarò curatur.

CAP. VIII.

Ab actionibus vitalibus.

§. I.

A Pulsu.

PVlsus est actio facultatis vitalis fiens in corde; eius vsus est attemperare calorem natiuum & spiritum vitalem, ac quasi vitam in vniuersum

uersum corpus distribuere, & mittere spiritum vitalem ad cerebrum pro generatione spirituum animalium. Per illam ergo actionem conseruatur & vita & robur omnium facultatum in omnibus, & sine eius influxu omnes facultates diminuuntur & intercidunt quapropter ab hâc actione maximâ signa desumuntur in Medicinâ. Verùm signa, quæ ab illa sumuntur, sunt præcipuè signa futuri euentus: nam hæc actio maximè indicat dispositionem cordis & robur facultatis vitalis; morborum autem exitus pendet à proportione virium ad magnitudinem morbi; vires autem aliarum facultatum ferè pendent à viribus cordis; ideò ex pulsu optimè cognoscitur, an humores sint concoquendi, an per bonam crisim expellendi, an sanitas, an mors sic successura: & propterea pulsus est præstantissimum signum prognosticum. Verùm non ita est bonum signum diagnosticum; nam neque pars affecta, neque morbi species, neque causa morbifica ita bene per pulsum cognoscuntur, dico, (non tam bene) quia aliquo modo per accidens & indirectè aliqui morbi, aliquæ causæ morbificæ, aliquæ partes affectæ etiam per pulsum cognosci possunt; per pulsum enim aliquando cognoscitur, an causa morbifica sit calida, an frigida; nam pulsus magnus, celer, creber, indicat causam calidam; paruus, tardus, rarus, frigidam. Vndosus sanguinem aut pituitam, durus melancholiam, mollis pituitam indicat. Intermittentes, mijuri, &c. sæpe causam venenatam & malignã indicant, sed valde incertò & per accidens. Indicat etiam pulsus aliquãdo morbi speciẽ. Pulsus in membris percipi, in quibus nõ solet percipi, seu dolor pulsatorius, inflammationem, suppurationem: Magnus, celer, creber intemperiem calidã; tardus, paruus, rarus, frigidam: durus, conuulsiuus magnum ardorem, exiccationem, conuulsionem, distensionem, compressionem, ac tumores, &c. partem affectam etiam aliquo modo indicat: durus, conuulsiuus neruosum ac membranosum genus affectum. Vbi pulsus, ibi malum. Pulsus in altero brachio naturaliter se habens, in altero læsus ac morbosus indicat vitium non esse in corde, sed tantùm in illo latere, in quo pulsus est læsus ac vitiatus, &c. Verùm cum pulsus à nullâ parte exerceatur, quàm à corde ac arteriis, ideò nullus partis vitium per se & directè indicat, quàm cordis; at indicando læsionem cordis, indicat quoque læsionem totius; propterea quòd sanitas ferè pendet à sanitate cordis. Pulsus porrò indicat vt effectus, id est, sicut effectus indicat suam causam, & ideò differentiæ pulsus indicant illa, quæ talium differentiarum sunt causa: sic pulsus celer, creber, indicat intemperiem calidam, vt effectus illius intemperiei; quia sc. intemperies calida talem pulsum facit. Indicat etiam pulsus vt coëffectus; & tali ratione indicat maximè futuros euentus, quat. sc. indicat talem causam, quæ talem vel talem futurum euentum causabit. Non multùm autem indicat vt causa; quia differentiæ pulsus non sunt causa illorum siue euentuum siue morborum, siue causarum, siue partium affectarum, sed sunt illorum effectus vel coëffectus, vt dictum est. Itaque vt sciatur

quid

quid singulæ pulsuum differentiæ indicent, oportet scire, quænam sint singularium pulsuum differentiarum causæ; nam illas causas indicant.

§. II.

Pulsuum differentiæ.

Pulsuum autem differentiæ sunt duæ; nam pulsus alij sunt simplices; ac in se considerati, alij considerati ad alios. Pulsuum simplicium ac in se solis consideratorum 5. sunt differentiæ simplices; nam vel magnus & paruus; celer vel tardus; creber vel rarus; vehemens vel languidus; mollis vel durus: vel plures sunt compositi. Pulsuum consideratorum in collatione ad alios differentiæ sunt duæ; vel enim pulsus est æqualis vel inæqualis, de quibus posteà.

§. III.

Pulsuum differentiarum causæ.

Omnium pulsuum differentiarum duplices sunt causæ, vel proximæ ac primariæ, vel secundariæ & remotæ. Proximæ causæ quæ & synecticæ & coniunctæ, & continentes & primariæ vocantur, sunt tres; nempe facultas, vsus auctus, & dispositio membri siue arteriæ. Dicuntur causæ proximæ, quia nulla potest fieri in pulsu mutatio, quin sit facta mutatio in aliquâ istarum trium causarum; & nulla è contrà potest fieri mutatio in illis tribus, quinstatim quoque fiat mutatio in aliquâ differentiâ pulsus; & ideò vocantur hæ causæ continentes, primariæ & causæ per se omnium differentiarum pulsus. Causæ verò secundariæ & remotæ sunt multæ; anni tempus, regio, ætas sexus, temperamentum, & res non naturales, morbi, causæ morbificæ, &c. Sed hæ non mutant pulsum per se aut immediatè, sed solùm per accidens & mediatè; quatenus sc. faciunt aliquam mutationem in causis primariis, quæ mutatæ tum primò mutant differentias pulsuum. Facultas, quæ & prima causa synectica, talem indicat differentiam pulsus, sc. vt ab illa fiat pulsus vehemens vel debilis: valida facultas facit pulsum validum, debilis languidum. Vsus auctus facit magnum, celerem, crebrum; vsus diminutus facit paruum, tardum, rarum. Primùm autem vsus acutus facit magnum, si potest & nihil impedit; qui si non sufficiat refrigeratio caloris facit etiam celerem; qui si etiam non sufficiat refrigeratio caloris, facit tum deinde & crebrum. Vsus diminutus facit primò rarum, inde tardum. Instrumenti dispositio talem facit differentiam pulsuum; nam si instrumentum seu arteria est mollis, facit pulsum mollem; si dura, durum. His positis quid singulæ pulsuum differentiæ indicent facilè colligi potest. Validus ac vehemens pulsus est, qui digitum repercutit & reprimit.

Languidus, qui à digito reprimitur. Vehemens pulsus indicat robustam esse facultatem cordis, bene cor se habere, neque vllo vitio neque per se neque per accidens affici. Languidus indicat cor & facultatem debilem esse. Quia cor ab omni intemperie excedente debilitari potest, ideò talis pulsus per se nullam certam intemperiem indicat, sed bene quidem coniunctus cum aliis differentiis pulsuum; nam si est debilis & paruus, & præcipuè tardus & rarus indicat debilitatem esse ab intemperie frigidâ, si est languidus & valde celer & creber indicat debilitatem esse ab intemperie calidâ. Porrò quia cor debilitatur à variis morbis, & à morbis variarum partium, ideò talis pulsus nullum quoque certum morbum, aut nullam certam partem affectam indicat, sed solùm quat.cum aliis signis peculiaribus morborum ac partium coniungitur: si est valde debilis, & semper debilis, & simul valde paruus, intermittens, miurus, &c. potest esse indicium cordis per se affecti ac proprio aliquo vitio laborantis; aliàs potiùs signum erit cordis laborantis per sympathiam. Porrò quia pulsus vehemens indicat robur facultatis vitalis & caloris natiui, ideò indicat salutem & in morbis acutis bonam crisim futuram. Languidus contrà indicat vires esse debiles, futuram mortem ac malam crisim; in morbis frigidis aliquando gangrænam, paralysim, &c. Est tamen notand. quòd vires aliquando sint debiles vel per resolutionem, vel per suffocationem seu oppressionem. Pulsus languidus per se indicat debilitatem virium, sed non indicat per se, an sint debiles per resolutionem, an per suffocationem; nam pessimum est vires esse debiles per resolutionem, quia talis debilitas non facilè restauratur; at non est ita malum vires esse debiles per oppressionem vel suffocationem, quia tales vires breui tempore, ablato impedimento possunt recuperari. Verùm cognoscitur hoc per alias differentias pulsus, quæ coniunguntur; nam si est languidus & simul æqualis, indicat debilitatem ex resolutione; si est languidus & inæqualis, indicat debilitatem ex suffocatione; ratio est, quia cùm facultas est debilis ex resolutione, manet semper debilis, quia est iam verè & habitualiter debilis; sed cùm est debilis per suffocationem, tunc radicaliter adhuc est fortis, sed solùm est ligata & oppressa; quæ autem solùm sic debilis est, potest se aliquando super causam suffocantem exercere, & per interualla robur suum simul ostendere. Porrò languidus & simul paruus & vermiculosus indicat debilitatem à consumptione spirituum, seu malignâ & venenosâ qualitate. Languidus, paruus & simul celer indicat debilitatem propter excessum calidæ intemperiei, & indicat ardentem & malignam febrem. Languidus, paruus & simul tardus & rarus indicat debilitatem propter excessum intemperiei frigidæ. Languidus, paruus, frequens, cum inæqualitate indicat febres malignas; nam ex malignitate pulsus fiunt parui & languidi; ex calore autem febrili celeres; ex humorum putrescentium copiâ inæquales.

Magnus pulsus est, in quo arteria in altum, longum & latum multùm

tùm dilatatur. Paruus contrà. Differt hic pulsus secundum Galen. & omnes medicos à vehementi; nam causa vehementis est facultas robusta, causa verò pulsus magni est vsus auctus. Verùm ego non possum concipere, quomodo isti pulsus differant, nec videtur quòd tactus posset distinguere vehementem à magno; nam non potest esse pulsus vehemens, nisi arteria in longum, vel in latum, vel in altum, vel ad omnes illas dispositiones simul multùm dilatetur: ergo pulsus vehemens est pulsus magnus; & non potest esse pulsus magnus, qui non sit vehemens nec potest fieri pulsus magnus sine robore facultatis; non igitur vsus auctus facit pulsum magnum effectiuè, sed solùm per modum causæ finalis & causæ irritantis, & stimulantis facultatem; ipse autem effectiuè fit à robustâ facultate: ergo magnus est vehemens, & consequenter idem est vehemens & magnus; interim tamen maneamus in communi doctrinâ & distinguamus eos pulsus. Ergo pulsus magni causæ sunt tres, vsus auctus, robusta facultas, & instrumentum molle; & sic omnes causæ synecticæ debent concurrere ad faciendum pulsum magnum. Vsus auctus ideò facit magnum, quia propter vsum auctum debet multus aër frigidus trahi in cor & arterias, quod vt fiat, debent arteriæ & cor in omnem dimensionem multùm dilatari, nisi facultas sit valida. Concurrit etiã mollities instrumenti; quia nisi instrumentum esset molle, non posset etiam in omnẽ dimensionẽ dilatari; has ergo tres causas pulsus magnus indicat, & maximè vsum auctum seu excessum caloris: Indicat ergo pulsus magnus calidum corporis temperamentum, In sanis exercitia, iram, &c. in ægris morbos calidos, febres, inflammationes. Pulsus paruus cum fiat ex contrariis causis, contraria indicat; vel facultatem debilem, vel vsum diminutum, vel arteriæ paruitatem aut duritiem. Porrò magnus cum medіocri raritate & paruitate solùm indicat robur facultatis. Magnus & simul celer indicat vsum adhuc magis auctum, cùm calidâ tamen adhuc facultate, nam omnes tres indicant vsum auctum. Magnus simul & celer indicat robur facultatis & arteriam non duram; quia si esset dura nec magnus nec celer fieri posset, ad celeritatem enim requiritur arteriæ mollities. Cùm vsus parùm augetur, natura facit primò pulsum magnum; cùm adhuc magis augetur præter magnitudinem facit etiam celerem; cùm adhuc magis augetur facit & crebrum: si magnitudo ex aliâ aliquâ causâ impeditur, tunc tantùm fit celer & creber; ergo hic pulsus indicat omnis generis febres; nam nulla febris est, in quâ ex naturâ vsus aucti non debeat esse talis pulsus. Quòd si verò in aliquâ febri interdum est paruus vel tardus, hoc contingit ex accidenti; quia scilicet decursu & magnitudine febris facultas est debilitata, & arteria exiccata & indurata, arteriæ enim durities impedit magnitudinem & celeritatem. Omnes pulsus magni in febribus sunt boni; quia indicant saltem facultatem adhuc non esse debilem, & instrumentum molle, nec à siccitate febris adhuc esse induratum; propter eandem causam magnus pulsus circa tempus criseos est signum bonæ criseos futuræ. Magnus etiam pulsus in-

dicat febrem non esse malignam; quia si maligna esset, pulsus non esset magnus sed paruus. Magnitudo pulsus etiam aliquando indicat aliquid quod naturam irritet; nam hoc etiam facit pulsum magnum, modo sic tantum irritet vt facultatem non deiiciat; nam si eam deiiceret, faceret potiùs paruum; sic ira, crisis, dolor faciunt pulsum magnum, modò tantùm non sint, vt naturam debilitent. Pulsus paruus contraria indicat, vel vsum diminutum, vel facultatem debilem, vel instrumentum inobediens & durum. Paruus & simul valde celer & creber indicat vsum auctum, sed simul vel debilitatem facultatis, vel duritiem instrumenti, propter quæ impediatur magnitudo, paruus, languidus, rarus, vermicularis, formicans, mijurus indicant paruitatem esse ex debilitate facultatis. Paruus & simul tardus & rarus cum mollitie indicat paruitatem illam esse ex vsu diminuto. Paruus & durus, vibratus, serrinus indicat paruitatem esse ex duritie & renitentiâ instrumenti. Paruus ex debilitate facultatis indicat nullam vel malam crisim, morbi magnitudinem, malignitatem & mortem. Paruus ex vsu diminuto indicat abundantiam pituitæ, & melancholiæ, refrigerationes, congelationes, euacuationes sanguinis & spirituum. Paruus ex duritie & renitentiâ instrumenti indicat vel congelationem vel siccitatem vel tensionem; & indicando siccitatem indicat marasmum, febres acutas: indicando tensionem indicat vel conuulsionem, vel scirrhum, vel inflammationem. Pulsus paruus sine debilitate longas & difficiles indicat affectiones.

Creber pulsus est, cùm quàm minima est inter systolen & diastolen quies. Duplex est autem in pulsu quies; vna quæ sequitur diastolen & vocatur quies supera; alia quæ sequitur systolen & præcedit distolen, & vocatur quies infera. Secundũ vtramque quietẽ desumitur pulsus crebritas, sed tamen maximè secundùm quietem superã; nam sola quies supera percipitur, infera non item. Creber ergo pulsus est, in quo est minima quies. Hunc pulsum distinguit Gal. & omnes medici à celeri, sed non possum ego comprehendere, quomodo isti pulsus distinguantur: videtur enim quòd celeritas & crebritas sint idem; nam tum sunt celeres passus, quando inter passus est minima quies, & tum homines celeriter currunt, quando pedes in terrâ non multùm quiescunt; sicuti ergo sunt idem celeres & crebri passus, ita videtur esse idem celer & creber pulsus; sit quidem ita, quòd ratione aliquo modo distinguantur, tamen illi pulsus sensu tactus discerni non possunt; nec ego qui tot iam annis medicinam feci, eos discernere potui: interim tamen maneamus in antiquis, & eos cum aliis medicis distinguamus. Creber pulsus potest fieri à plurimis causis, & ideò plurimas causas potest indicare. In primis creber vsus indicat vsum auctum, aucto vsu facultas primò facit magnum; si magnum propter aliquod impedimẽtum, nempe vel propter facultatis debilitatẽ, vel propter instrumenti duritiẽ facere non potest, facit crebrũ; vsu magis aucto facit & celerem. Pulsus ergo creber in sanis indicat temperamentũ calidum, in ægris morbos calidos ac febres; Insuper indicat etiam facultatem debilem;

lem; nam quando facultas tam debilis est, vt non possit facere pulsum magnum, tum facit crebrum; non tamen necessariò indicat facultatem debilem; quia potest dari pulsus magnus & creber & celer simul; in tali autem casu pulsus creber est sine debilitate facultatis; nam eo ipso quo est coniũctus cum magno, patet quòd non adsit facultatis debilitas; alioquin non esset pulsus magnus. Interim tamen plerumque creber indicat facultatem debilem. Indicat etiam aliquando duritiem instrumenti; nam durities instrumenti est aliquando causa, quòd non possit fieri pulsus magnus; tunc verò ad compensandum defectum magnitudinis debet fieri pulsus creber. Creber ergo & paruus simul indicant debilitatem facultatis. Creber, celer & magnus indicant vsum auctum: creber, paruus & durus indicant duritiem instrumenti. Pulsus rarus omnia his contraria indicat.

Celer pulsus est, cùm materia citò de loco in locum redit & breuissimo tempore omnes suas partes nempe diastolen & systolen & vtramque quietem perficit. Celer pulsus indicat vsum auctum & magnitudinem caloris; nam cùm vsus valde auctus est, debet facultas non solùm multum frigidi aëris attrahere & facere pulsum magnum & intermittere exiguam quietem & facere pulsum crebrum, sed & celerem. Indicat insuper pulsus celer facultatem vtcumque vegetam. Dico (vtcumque) quia nisi esset vtcumque vegeta, non posset tam celeriter arteriam mouere. Dico (vtcumque robustam) quia frequenter potest pulsus esse celer, etiamsi facultas non sit robusta, imò paruitas pulsus est sæpe causa celeritatis; nam quando pulsus est paruus, tum plerumque fit celer, modò facultas vtcumque adhuc robusta sit, vt sc. quod deest vsui aucto ac necessitati propter pulsum paruum, id compensetur per pulsum celerem. Dico (modo adhuc vtcumque sit robusta) quia si facultas sit valde debilis, nõ fiet paruus & celer, sed paruus & tardus, non obstante vsu aucto, vt contingit in moribundis; si ergo sit pulsus paruus & tamen adsit vsus auctus, quantò pulsus est minor, erit celerior, nisi, inquam, facultas omninò sit debilis. Si ergo pulsus sit celer & magnus indicat vsum valde auctum, & celeritatem ob nullam aliam causam esse, quàm ob vsum auctum, præcipuè si insuper sit creber; vsus enim auctus non tantùm facit magnum, sed & crebrum & celerem: At si celer & paruus, potest indicare celeritatem fieri ab vsu aucto, magnitudinem autem impediri à debili facultate; vel potest indicare non tam vsum auctum quàm facultatis imbecillitatem, quæ cùm non posset facere magnum, quod deest necessitati propter paruitatem, compensat celeritate; paruus enim pulsus est causa celeritatis. Pulsus celer potest etiam indicare duritiem instrumenti; nam durities instrumenti est aliquando causa celeritatis; durities enim est causa quòd non possit fieri pulsus magnus, sed solùm paruus; dum enim arteria non potest multùm dilatari; at paruitas pulsus est causa celeritatis, vt dixi; ergo. Tamen etsi celeritas possit indicare aliquam duritiem instrumenti, modo quo iam dixi, tamen non potest indicare magnam duritiem: nam si arteria

esset valde dura, non posset facultas eam celeriter mouere. Celeritas est certum signum febris, & sequitur quamcumque febrim, & ex nullo signo febris cognoscitur, quàm ex celeritate pulsus. Cognoscuntur etiam febres ex rubedine vrinæ, sed multò certiùs ex celeritate pulsus; etenim in omni febre est vsus auctus; vsus autem auctus facit celerem pulsum, quare & febris necessariò adest. Celeritas cum vehementiâ & magnitudine & frequentiâ & æqualitate indicat ephemeras cum inæqualitate putridas: cum imbecillitate, paruitate & duritie, hecticas. Pulsus tardus celeri in omnibus contrariatur. Indicat vsum diminutum, facultatem debilem & instrumentum durum, non omnia simul, sed vnum istorum; nam ab vnoquoque istorum potest pulsus tarditas causari. Tardus & languidus indicant tarditatem esse ex debilitate facultatis. Tardus & durus indicat tarditatem esse propter vsum diminutum. Talis enim pulsus indicat absentiam febris, abundantiam frigidorum humorum, congelationem, paralysim, caloris natiui magnam debilitatem ac penuriam.

Mollis pulsus est, quando in allisione arteriæ contra digitum senittur in ipsâ arteriâ mollities. Durus est, quando è contrà. Mollitiem facit, si pars affecta mollis, humida, & frigida, vt est cerebrum, pulmo, adeps, carnosa seu musculosa substantia. Eamque mollitiem etiam facit genus causæ morbificæ, vt si est pituita, sanguinis serositas; talia enim mollem reddunt arteriam, vt contrà melancholia duram & siccam. Illam mollitiem etiam facit morbi genus; sic œdemata viscerum, cachexia, leucophlegmatia, febris quotidiana, lethargus, peripneumonia, paralysis, stupor, &c. has ergo partes affectas, has causas morbificas, hos morbos pulsus mollis indicat. Mollis pulsus, si alia signa adsint, indicat futuram crisim per sudores. Pulsus durus indicat congelationem, siccitatem, febrem quartanam ac humoris melancholici abundantiam, vel conuulsionem, epilepsiam; nam conuulsio facit tensionem arteriæ, tensio facit pulsum durum. Durus etiam indicat vel membranosam vel tendinosam vel venosam aut arteriosam corporis affectam partem; hæ enim partes tendi possunt; tensio autem duritiem facit; ideò talis pulsus indicat affectum meningum, pleuræ, vel diaphragmatis, vel intestinorum, iecoris, lienis, vesicæ. Quænam autem earum indicentur, debent ex aliis signis propriis colligi. Indicat etiam inflammationes ac scirrhos; nam tales affectiones tensionem facit, vel compassionem, vnde durities arteriæ fit; sed si scirrhus fuerit, erit pulsus durus & simul tardus & rarus; eò quòd scirrhus non faciat vsum acutum: si inflammatio fuerit, erit durus cum celeritate, quia inflammatio facit vsum auctum.

Æqualis pulsus est, qui non variatur in suâ differentiâ, sed æqualiter semper procedit in magnitudine & paruitate, crebritate & raritate, celeritate & tarditate. Inæqualis est, qui inæqualiter procedit, & in aliquâ dictarum differentiarum variat; ex quo patet quòd æqualitas & inæqualitas considerantur secundum primas & simplices pulsuum differentias; nam

nam vel est æqualis in magnitudine & paruitate, vel in crebritate & raritate, vel in vehementiâ & debilitate, & sic de aliis differentiis. Inæqualis è contrà, vel est inæqualis in magnitudine & paruitate, vel inæqualis in celeritate & tarditate, vel inæqualis in crebitate & tarditate. Notand. tamen pulsus esse æquales secundum vnam differentiam, & inæquales secundum aliam; vt æqualis in magnitudine & paruitate, & inæqualis in celeritate & tarditate. Absolutè æqualis est, qui est æqualis secundum omnes differentias. Inæqualis, qui est inæqualis secundum aliquam dictarum differentiarum tantùm. Porrò pulsus vel est æqualis vel inæqualis in vno pulsu, vel in pluribus, id est, in vnico ictu, vel in pluribus. In vno ictu æqualis est, qui in vnico ictu nullam habet inæqualitatem, sed illa vnica pulsatio secundum omnes differentias habet suam æqualitatem, sic quod principium diastoles nec sentitur maius nec celerius nec vehementius, quàm finis; contra est inæqualis. Æqualis in pluribus est, quando plures considerantur pulsationes, & omnes illæ pulsationes sunt secundum omnes differentias sc. magnitudinem & paruitatem, vehementiam & debilitatem, crebritatem & tarditatem, &c. æquales. Inæqualis in pluribus pulsationibus est, cùm vna pulsatio sentitur maior, altera minor; & illa est inæqualitas secundum magnitudinem; vel quando vna pulsatio sentitur celerior quàm altera; & illa est inæqualitas secundum celeritatem; vel quando vna sentitur crebrior quàm altera; & illa est inæqualitas in crebritate: & sic de aliis. Æqualitas vel inæqualitas in vno pulsu adhuc est duplex, vel enim pulsus est æqualis sub vno digito, vel sub pluribus. Æqualis sub vno digito est, quòd in vnâ pulsatione sentitur omnimodo æqualitas. Inæqualis contra cum in vnâ pulsatione sub vno & eodem digito sentitur aliqua inæqualitas secundum aliquam qualemcunque tandem differentiam, id est, siue secundum magnitudinem, siue celeritatem, &c. Æqualis in vnâ pulsatione sub pluribus digitis est, quando vnus ictus sub tribus omnibus digitis, quibus ordinariè solet à medico palpari, sentitur secundùm omnes differentias esse æqualis. Inæqualis est, quando sub vno illorum digitorum sentitur maior, sub altero minor, vel sub vno mollior, sub altero durior, vel sub vno vehementior, sub altero debilior. Æqualitas vel inæqualitas sub pulsu vno vocatur æqualitas vel inæqualitas singularis. Æqualitas vel inæqualitas sub pluribus pulsibus vocatur æqualitas vel inæqualitas collectiua, & communiter genere systematica. Pulsus dicrotus, imparcitatus, intermittens singularis, miiuri, deficientes sunt inæquales secundum inæqualitatem singularem. Pulsus vndosus, vermiculans, alius miiurus, systematicus intermittens, capricans, serrans, sunt pulsus inæquales in pluribus pulsationibus seu secundum inæqualitatem systematicam. Causæ inæqualitatis in pulsu præcipuè sunt duæ; vitium instrumenti & imbecillitas facultatis; si sc. arteria comprimatur vel obstruatur, vel repleatur; vel sit nimis mollis, vel nimis dura & tensa. Hinc pulsus inæqualitas si nimis mollis, concidit: si nimis,

mis, tensa, dura, renititur ipsi dilatationi: hinc pulsus vndosi, intermittentes, serrati, vibrati, conuulsiui facultatis imbecillitatem significant; nam imbecilla facultas non potest æqualiter ac æquali tempore arteriam perpetuò secundum omnes differentias mouere, sed modò mouet sic modo aliter, prout magis super causâ morbificâ sese eleuat atque erigit; hinc pulsus mijuri, deficientes, intermittentes, &c.

Quæritur an inæqualitas pulsus etiam possit causari ab inæqualitate vsus aucti; & videtur quòd non, quia vsus auctus non potest mutari secundum illud breue tempus vnius aut 10. aut 20. pulsationum, secundum quod breue interuallum ipsa pulsus inæqualitas consideratur. Si posset vsus auctus breuissimo tempore permutari, posset etiam in illo breuissimo vnius aut aliquot pulsationum spatio pulsus permutari, & fieri inæqualis. At modò impossibile videtur, calorem cordis ac totius in breuissimo tempore vnius aut plurium pulsationum ita subitò posse variari; quare etiam impossibile est, pulsus inæqualitatem posse causari ab vsu aucto. Verùm Resp. hoc non esse impossibile: nam possibile est cor & arterias eodem tempore frigidis sc. & calidis humoribus obsideri, vario modo calorem intro & foras moueri, adeoque cor inæquali intemperie affici; proinde possibile est vsum auctum breuissimo tempore posse permutari & fieri inæqualem; ex quo inæqualitatem quoque in pulsu causari non est mirum. Hinc cognoscitur, quid pulsus inæqualitas indicet nempe vitium instrumenti, vel compressionem, vel obstructionem, vel repletionem arteriarum, vel inæqualem intemperiem ac contrarios humores frigidos & calidos, vel facultatis imbecillitatem, siue quòd ea sit grauata humorum abundantiâ & malitiâ, siue resoluta. Si pulsus præterquam quòd sit inæqualis, sit etiam languidus, est signum quòd inæqualitas causatur à facultatis imbecillitate: si est inæqualis cum magnitudine, celeritate, crebritate,, est indicium, quòd sit inæqualis propter vsum auctum. Si est inæqualis & simul durus, censebitur inæqualis esse vitio instrumenti; nam qui est inæqualis vitio instrumenti, semper & necessariò quoque est durus. Pulsus mijuri, decurtati, eminuli, intercepti sunt differentiæ indicantes facultatis debilitatem. Vndosi, vibrati, serrati, palpitantes, conuulsiui, sunt differentiæ indicantes vitium instrumenti. Hæc enim omnia indicat pulsus inæqualis; inprimis compressionem, obstructionem, repletionem arteriarum, vt inquit Galen. 2. *de præsagitione ex pulsibus cap.* 7. Indicat etiam febres putridas, epialas, lypirias, hemitritæos, horrorem ac rigorem febrium, ex eo quòd in illis est inæqualitas intemperiei, & inæqualitas vsus acuti & varietas causarum morbificarum. Indicat etiam eodem tempore in corpore abundare humores frigidos & calidos, putridos & imputridos, & varium motum eorum, modò ad exteriora, modò ad interiora. Indicat etiam inæqualitas pulsus cor primariò esse affectum, vel saltem per consensum partium præcipuarum, vt stomachi, hepatis, vteri, cerebri, à quibus cor & facultas vitalis grauiter debilitantur & labefactantur, sic vt

pulsus

pulsus propter imbecillitatem fiat inæqualis. Indicat etiam facultatem valde grauari, & imbecillitatem facultatis potiùs esse ex eo, quòd facultas sit oppressa & grauata, quàm quòd sit resoluta; nam si facultas intrinsecè & essentialiter esset debilis & resoluta, pulsus non esset ita inæqualis, sed potiùs in paruitate suâ & languore semper æqualis. Indicat & pulsus inæqualis febres pestilentes, inflammationes partium principaliũ, & suppurationes. Indicant etiam causæ morbificæ malignitatem eo quod hæc omnia facultatem vitalem valde debilitent. Indicant etiam palpitationem cordis, lipothymiam, orthopnæam, vteri suffocationem, quòd ex his facultas summoperè debilitetur. Indicant etiam magnas inflammationes, phrenitidem, lethargum, anginam, peripneumoniam, pleuritidem, quatenus hæc tensionem & duritiem in arteriis faciunt, à quâ duritie, vt dictum est, pulsus fit inæqualis. Indicant etiam scirrhos, abscessus, obstructiones arteriarum, abundantiam sanguinis & aliarum humorum facultatem obstruentium. Inæqualitates quò citiùs veniunt & diutiùs durant, eò sunt periculosiores. Inæqualitas singularis est pessima & peior inæqualitate systematicâ; nam grauior est causa, quæ ita facultatem turbat, vt non possit vnam pulsationem facere æqualem, quàm illa, quæ plures non potest facere æquales; & hoc intelligendum est, quando vtraque inæqualitas fit à debilitate facultatis; nam quando fit vitio instrumenti, tunc non ita semper est. Pulsus inæquales aliquando sunt æquales, ac in suâ inæqualitate ordinati; interdum sunt inæqualiter inæquales, seu in suâ inæqualitate inordinati. Ordo & æqualitas in pulsu prauo est mala, vt peior inordinato. Inordinatio in pulsu bono est mala, in pulsu malo, bona. Ideò æqualitas seu ordo est malus, quia indicat causæ morbificæ stabilitatem, & permansionem. Omnes pulsus inæquales, in quibus plures apparent pulsationes magnæ & vehementes, quàm paruæ & languidæ, sanitatem adhuc pollicentur; at oppositi minantur mortem. Omnes Pulsus inæquales vehementes, magni, celeres & frequentes ostendunt morbum per crisim soluturum. Imbecilliores, minores, tardiores & rariores per paulatiuam solutionem. Pulsus æqualiter inæquales & ordinati, vtcumque validi non multum celeres aut frequentes, longam affectionem significant: contrà inæquales inordinati, & simul celeres ac frequentissimi, breuitatem affectionum indicant. Ex pulsibus inæqualibus pessimi sunt, qui indicant facultatis imbecillitatem, & qui simul sunt tepidi, vermiculosi, parui, rari, formicantes, mijuri, eminuli, prominuli.

§. IV.

Inæqualitates singulares.

Impar citatus est pulsus, in quo in vnâ pulsatione sub vno digito arteria inæqualiter mouetur secundum celeritatem & tarditatem, sic quòd

Vnica & eadem diaſtole incipiat cum tarditate & finiat cum celeritate, id eſt, quòd principium diaſtoles ſit celerius quàm finis ; vel contrà : eſt ergo hic pulſus inæqualis inæqualitate ſingulari ſub vno digito : in hoc pulſu arteria mouetur æqualiter ſecundum celeritatem, ſic tamen quòd ipſa ſit continua & non intercepta vllâ ceſſatione aut quiete intermediâ; mouetur quidem in principio diaſtoles celeriùs, in fine tardiùs, vel contrà; tamen vno motu continuo non interrupto vllâ ceſſatione aut quiete intermediâ. Hoc dico ac diſtinctionem pulſus dicroti & intermittentis ſingularis, qui ſunt etiam pulſus inæquales inæqualitate ſingulari ſub eodem digito, ſed ſunt inæquales cum quâdam interruptione & quiete inter ipſius diaſtoles principium & finem. Impar citatus indicat obſtructionem, compreſſionem arteriarum, vel facultatem à multitudine humorum grauatam. Melior eſt imparcitatus quàm intermittens ſingularis ; nam in impar citato diaſtole eſt continua ſine interruptione : In intermittente ſingulari eſt intermedia quies ; meliùs eſt autem motum arteriæ variari ſecundum celeritatem & tarditatem, quàm interrumpi aliquâ ceſſatione; nam debere diaſtolen interrumpi aliquâ ceſſatione aut quiete, eſt ſignum magnæ debilitatis. Melior eſt impar citatus qui ex tarditate in celeritatem vergit, quam qui è contrà ; nam celeritas eſt maius ſignum roboris, quàm tarditas ; quapropter meliùs eſt pulſum in progreſſu ſui motus indicare robur quàm deficientiam.

Intermittens ſingularis eſt pulſus inæqualis, in quo diaſtole non eſt continua, ſed interrumpitur aliquâ quiete aut ceſſatiunculâ. Dico (intermittens ſingularis) ad diſtinctionem intermittentis ſyſtematici ; nam in intermittente ſingulari eſt ceſſatio & intermiſſio motus in vnâ diaſtole ac in vnâ pulſatione, & intermiſſio vnius portiunculæ in ipſâ diaſtole : in intermittente verò ſyſtematico inter multas diaſtoles ſeu inter multas pulſationes intermittitur vna diaſtole integra. Intermittens ergo ſingularis eſt pulſus inæqualitate ſingulari in vnâ pulſatione ſub eodem digito, ſecundum celeritatem; nam vbi eſt quies, ibi non eſt æqualis celeritas. Hic intermittens etiam oritur à facultate grauatâ & ſimul valde debili, adeò vt non poſſit facere vnam diaſtolen integram, quin debeat intermedio tempore ceſſare; quapropter peior eſt intermittens ſingularis impare citato. Peior eſt etiam intermittens ſingularis intermittente ſyſtematico ; quia maior debilitas eſt non poſſe vnum motum ſeu vnam pulſationem facere ſine intermediâ quiete, quàm non poſſe facere multas. Intermittens hic non tantùm grauatam ac debilem indicat facultatem, ſed etiam vſum auctum ; nam ſi non adeſſet vſus auctus, qui ſtimularet & cogeret naturam ad perficiendum iſtam pulſationem interruptam, natura cum illâ incipiente quiete ceſſaret in totum, & non perficeret integram diaſtolem ; ſed quòd poſt interceptam quietem non eſſet, fit, quia vſus auctus naturam nimis ſtimulet & irritet ad hoc faciendum. Intermittens ſingularis eſt valde malus, & proximam

ſolet

solet indicare mortem; patet ergo, quòd hic pulsus in vnâ diastole bis feriat.

Capricans est species huius intermittentis iam dicti, & fit ab eadem causâ; differt tamen in eo, quòd in intermittente iam dicto sit solùm inæqualitas secundum vnam differentiam, nempe secundum celeritatem: in capricante verò est inæqualitas & secundum celeritatem & secundum vehementiam; nam bis ferit & habet quietem, & sic in eo est inæqualitas secundum celeritatem, sed posterior pars diastoles, quæ sequitur cessationem, est vehementior anteriore seu parte diastoles cessationem præcedente. Est hic pulsus valde prauus, sicut omnes intermittentes, & facultatis indicat debilitatem & oppressionem; sed tamen per hoc indicat adhuc aliquam bonitatem, quòd posterior pars diastoles sit vehementior priore; per quod indicatur naturam valde grauari & opprimi & cum causâ morbificâ conflictari, sed eam adhuc posse fieri superiorem.

Dicrotus est etiam pulsus in vnâ diastole seu pulsatione bis feriens, in quo motus retrocedit & redit, & diastole à systole quasi retrahitur; & hic est etiam pulsus inæqualis in vnâ pulsatione sub vno digito, habens intermediam quietem. Inter hos pulsus est exigua differentia, & sunt potiùs differentiæ rationales quàm sensuales, inuentæ potiùs per speculationem, quàm quòd ipsas sensus distinguere posset. Conueniunt in eo quòd sint omnes pulsus bis ferientes, habentes diastolem interruptam quiete mediâ.

Mijurus singularis est, in quo pulsatio est maior sub primo digito, minor sub secundo, & adhuc minor sub tertio, & maior sub digito vicino cubito ac cordi, minima sub digito viciniore manui, & paulatim decrescit & fit minor instar caudæ muris, quæ paulatim attenuatur, vnde nomen suum desumit. Dico (Mijurus singularis) ad differentiam mijuri systematici, in quo non in vnâ pulsatione ita deficit pulsus, sed in pluribus; nam ille mijurus systematicus, in quo prima pulsatio est maior, secunda minor, tertia adhuc minor, & ita inæqualitas illius consistit in pluribus pulsationibus; at inæqualitas mijuri singularis consistit tantùm in vnâ pulsatione, sed sub diuersis digitis. Est ergo hic Mijurus, de quo hîc agimus, pulsus inæqualis inæqualitate singulari in vno pulsu sub diuersis in arteriâ partibus siue sub diuersis digitis. Inæqualitas huius pulsus est secundum magnitudinem & vehementiam, & non secundum crebritatem, duritiem aut celeritatem. Hic pulsus vocatur decurtatus; quia decurtatur, diminuitur & paulatim attenuatur. Nota quòd, vt Mijurus cognoscatur, digiti tangentis debeant æqualiter premere arterias, & non nimis fortiter. Dico (æqualiter) quia si primus premeret leuiùs, & secundus fortiùs, & tertius adhuc fortiùs, tunc fieret Mijurus propter inæqualem pressionem digitorum; quia vbi digitus fortiùs premit, ibi pulsus fit minor; propterea quòd propter compressionem arteria non possit multùm attolli, & talis esset mijurus ex accidenti, & à

causâ externâ & non à morbo aut facultatis debilitate, & sic non esset verus pulsus mijurus; quia verus & propriè dictus mijurus debet paulatim sub digitis deficere propter debilitatem facultatis, quæ scilicet propter debilitatem non potest tam fortiter influere in partes arteriæ remotiores, sicut in propinquiores, sed paulatim deficit, & sic in propinquis fortiùs pulsat quàm in remotis. Omnes mijuri indicant magnam debilitatem, sed maiorem mijurus singularis, quàm systematicus; quia maioris debilitatis signum est deficere in vnâ pulsatione, quàm in multis.

Vndosus pulsus est, quando arteria tollitur per modum vndarum, vnâ parte altiùs alterâ demissiùs, & sic alternatim. Hic pulsus est inæqualis secundum magnitudinem; quia sub vno digito altiùs attollitur & est maior quàm sub altero; estque inæqualis inæqualitate singulari, id est, in vnâ eademque pulsatione, sed non sub eodem digito, sed sub diuersis arteriæ partibus. Causa huius pulsus est eadem, quæ aliorum pulsuum inæqualium singularium, sc. facultatis imbecillitas; si enim facultas esset robusta, omnes partes arteriæ sub omnibus digitis æqualiter attolleret. Alia causa huius pulsus est arteriæ mollities, quæ facit vt cùm arteria vnâ parte attollitur, alterâ labescat. Vndosus itaque pulsus indicat facultatis debilitatem & arteriæ mollitiem. Indicat etiam partes humidas laborare, à quibus arteria humectetur & mollesiat. Insuper indicat causam morbi esse sanguinem, pituitam vel serositatem. Vndosus pulsus non indicat vsum valde auctum; quia vndosus indicat arteriæ mollitiem, quia si adesset vsus auctus, arteria esset dura & sicca, non autem mollis. Vndosus pulsus non est ita malus, quia indicat non adesse magnas in visceribus inflammationes; nam si illæ adessent, pulsus non posset esse vndosus. Indicat etiam non adesse scirrhos aut compressionem arteriarum, aut tensionem. Vndosus pulsus indicat synochum & abundantiam sanguinis, febres quotidianas & hydropes. In calidis febribus indicat crisim, vel per hæmorrhagias, vel per sudores futuram.

Vermiculans ad vndosum debet referri, & differt ab vndoso solâ paruitate: nam vndosus est, qui per modum vndarum attollit, atque eleuat arteriam; vermicularis est, qui sentitur leuiter attolli & deprimi, sicut vermes repentes, qui vnâ parte attolluntur, alterâ deprimuntur. Vndosus, cum adest magna facultatis debilitas, vertitur in vermiculantem; ideò vermiculans est pulsus malus & signum magnæ debilitatis.

Formicans est pulsus ita paruus, vt vix sentiatur, & sentiatur solùm per modum muscæ aut formicæ leuiter sub digitis currentis. Formicans pulsus est species vermiculantis, sed vermiculante longè debilior, & indicat maximam debilitatem, estque tardissimus, creberrimus, & languidissimus, & in morbis in quibus vires propter magnitudinem vel diuturnitatem morbi sunt resolutæ, indicat mortem. Et ideò pessimus est

pulsus,

pulsus, qui ex vndoso paulatim fit vermicularis,& ex vermiculante paulatim formicans; quia tales indicant meras facultatis resolutiones. At si vermicans vel formicans subitò oriantur, tum non sunt adeò periculosi; quia sicut subitò oriuntur, sic etiam aliquando subitò cessant. Sic in animi deliquiis,magnis vulneribus, subitaneis sanguinis fluxibus, vteri suffocationibus, momento aliquando plus fit vermiculans & formicans, qui tamen propterea mortem non indicat, neque est adeò periculosus, sed cessante hæmorrhagiâ, deliquio, vteri suffocatione, &c. statim quoque & pulsus talis cessat, & ad pristinam differentiam redit.

Serrans est pulsus qui per modum serræ percipitur inæqualis, & in quo arteria inæqualiter attollitur cum motu interciso, habens partes arteriæ alias altiùs alias demissiùs eleuatis cum duritie & acumine per modum serræ. In quo differt à pulsu vndoso, quòd vndosus percipiatur cum mollitie & quâdam fluctuatione. Serrans itaque est etiam pulsus inæqualis inæqualitate singulari: *Primò* in vno pulsu,sed sub diuersis digitis & seu in diuersis arteriæ partibus, & inæqualis secundum varias differentias; inprimis inæqualis secundum duritiem, nam in hoc pulsu arteria est dura inæqualis. *Secundò* secundum magnitudinem, nam cùm arteria est inæqualiter dura vel tensa, magnitudo quoque pulsus non potest esse æqualis; sed vbi maior est durities, ibi pulsus est minor, vbi durities minor est, ibi pulsus est maior; nam durities est causa paruitatis; denique quia in serrante natura est grauata, natura autem grauata facit inæqualitatem in magnitudine. Pulsum ergo serrantem faciunt tres causæ; natura seu facultas grauata, instrumentum durum, & vsus auctus: hinc pulsus serrans est proprius magnarum inflammationum neruosas ac membranosas partes obsidentium: neruosis enim partibus tensis, vnà tenduntur arteriæ per membranosas partes decurrentes, & quadam successione reliquæ omnes arteriæ: hinc in pleuritide inter quinque pathognomonica eius signa pulsus serrinus est vnum. Ad serrantem pulsum concurrit quoque vsus auctus; nam quia vsus est auctus ideò requiritur, vt pulsus fiat magnus, verùm cùm propter tensionem & duritiem arteriæ non possit fieri magnus, fit vt facultas arteriam inæqualiter hìc altè, illic minùs altè attollat, vnde pulsus serrinus. Conuulsiuus pulsus est, in quo percipitur arteria conuelli; conuellitur autem, cùm conuelluntur nerui; nam nerui iuxta arterias decurrunt, & suis mutuò fibris alligantur, vnde illis conuulsis & hæ conuelluntur. Hic ergo plus est signum spasmi seu conuulsionis, & maximè spasmi ex inanitione & siccitate, qui est pessimus. Hinc in morbis acutus iste pulsus est valde perniciosus; quia sicut in morbis acutis conuulsio est valde perniciosa, ita & pulsus, qui illam indicat. Omnis quoque pulsus conuulsiuus, qui ex nimiâ inanitione oritur, ex quocunque morbo, vt à vigiliis, inediâ, euacuationibus, est lætalis.

Vibratus ferè est idem cum conuulsiuo, & ab eo solùm ratione maioris vel minoris differt. Sunt aliæ multæ differentiæ, quas ratio quidem speculando inuenit, sed sensu diiudicari non possunt, & quarum in vsu practico exigua est consideratio; ideò eas hìc omittimus, maximè cùm non sit hìc nostri statuti absolutum tractatum de pulsibus exprimere, sed breuem tantùm methodum à pulsu & differentiis eius famosioribus signa desumendi.

§. V.

Inæquales systematici aut collectiui.

Mijurus systematicus est pulsus, qui est inæqualis in magnitudine & vehementiâ, siue qui decurtatur in diuersis pulsationibus, sic quòd primus pulsus sit magnus, secundus minor, tertius minimus; & hic pulsus est duplex; vel enim diminuitur ad defectionem, & est mijurus deficiens; vel redit iterum ad primam magnitudinem, & est mijurus reciprocus. Omnis mijurus indicat debilitatem facultatis, sed maiorem mijurus singularis, quam systematicus, vt dictum est; inter hos peiores sunt deficientes, quàm reciproci. Omnes sunt perniciosi ac lætales.

Intermittens systematicus est pulsus inæqualis in multis pulsationibus, qui post aliquas pulsationes vnam intermittit; proinde est inæqualis in magnitudine, quia post multas pulsationes deficit vnus, qui meritò potest dici minimus, quia est nullus, vel, vt alij dicunt, est inæqualis in crebritate. Quo plures decurrunt pulsationes sine intermissione, eò pulsus est melior; quò verò intermissio est frequentior, eò deterior; vt tractatus pulsus, qui ad singulos duros aut tres ictus vnum intermittit. Quare vbi medicus suspicari potest, an pulsus sit intermittens, debet pulsum diu tangere ad minimùm ad 50. vel 60. pulsationes. Pulsus omnis intermittens est malum signum, & indicat facultatis debilitatem, quæ non possit omnes pulsationes perficere, sed post aliquod tempus lassata deficit, & vnam pulsationem intermittit. Verùm, vt supra dixi, facultas est aliquando tam debilis per resolutionem seu essentialiter debilis, aliquando per grauationem & oppressionem & per accidens: quando autem fit pulsus intermittens propter debilitatem essentialem seu debilitatem ex resolutione, tunc ille pulsus est pessimus; non est autem ita prauus, quando fit propter debilitatem ab oppressione. Ideò pulsus intermittens in statu acutorum est valde periculosus, quia tunc eius intermittentia causatur à debilitate ex resolutione; quando verò talis est in principiis, non est ita malus, quia tunc fit talis ab humorum oppressione; nam nunquam debilitas essentialis est in principiis. Sic pariter si intermittens simul est paruus, rarus, mijurus, vermiculans, &c. tum talis est lætalis, quia tum censetur esse intermittens ex debilitate per resolutionem. At si est intermittens ac simul magnus, vehemens, celer,

talis solùm censetur intermittens à debilitate facultatis per oppressionem. Plerumque autem intermittens pulsus fit propter facultatem grauatam copiâ humorum, vel lacessitam ab humorum malitiâ & venenositate. Dixi, quòd in statu intermittens sit prauus; quod intelligendum est, nisi sit criticus; frequenter autem est criticus: nam cum natura aggreditur luctam cum humore morbifico pro crisi faciendâ, quia natura est valde turbata & occupata ad distracta, pulsus fit intermittens; & talis est bonus, quia est signum criticum, præcipuè si coniungatur cum aliis signis bonis & præcipuè concoctionis,& cum aliis signis decretoriis futuram crisim indicantibus. Not. quòd intermittens systematicus est pulsus malus, sed non est ita malus, sicut intermittens singularis: sic mijuri, vermiculantes, capricantes, &c. Not. etiam, quòd facili de causâ fit pulsus intermissio, & infinitos habui ægrotos cum pulsu intermittente, qui tamen conualuerunt. Not. insuper, quòd multi homines naturaliter habent pulsus intermittẽtes:tales sunt homines pingues & senes,quando minimo affectu laborant;ideò cùm in talibus pulsus intermittentes reperiuntur, non oportet statim consternari, præcipuè si tales percipiantur in pinguibus, senibus, in morborum principiis, cùm vires adhuc apparent constantes, cùm nulla alia praua signa simul coniunguntur, nec aliæ prauæ pulsus differentiæ vnà adsint. At si vires sint resolutæ, si morbus magnus, si est in statu,si multa alia pessima signa coniunguntur, quæ tamen non sunt decretoria, id est, si non instet crisis,si pulsus insuper est languidus, conuulsiuus, vibratus, mijurus, capricans, dicrotus, &c. est pessimum signum. Peior est intermittens, qui ordinatè & semper ad eundem statum pulsationum numerum intermittit, quia qui intermittit inordinatè, id est, modò post multas, modò post paucas pulsationes.

Intercurrens est pulsus,in quo post aliquas pulsationes intercurrit vna pulsatio superuacanea, seu vna plusquàm deberet. Vnde hic pulsus est contrarius intermittenti; nam in intermittente post aliquas pulsationes vnus deficit ictus, in intercurrente contrà post aliquas pulsationes ictus vnus superabundat: est ergo hic pulsus inæqualis inæqualitate systematicâ, seu inæqualis in plurimis pulsationibus,& est inæqualis secundum crebritatem, quia in vnâ pulsatione est crebrior. Etsi autem hic pulsus videatur contrarius intermittenti, non tamen contrariatur ei causâ, sed vterque fit ab eâdem causâ, nempe humorum abundantiâ naturam grauante & arterias obstruente, vel comprimente; verùm contrariantur ratione facultatis cum illâ humorum copiâ luctantis; nam in intermittente facultas succumbit copiæ humorum, & ita opprimitur vt fiat debilis & propter debilitatem pulsum vnum intermittat: in intercurrente verò fortiter contra humorum copiam resultat, & irritata ita vim suam exerit, vt etiam superabundet in suis pulsationibus & adiiciat vnam ordinariis superuacuam. Itaque contrarietas istorum pulsuum non est ex parte copiæ humorum, quia illa est eadem; eadem autem causa

non

non poteſt facere pulſus contrarios; ſed eſt ex parte cedentis vel fortiter inſultantis. Ex quo patet, quòd intermittens ſit ſignum maioris debilitatis: intercurrens verò ſignum mediocris adhuc roboris. Dico (mediocris) quia in intercurrente facultas non eſt omninò robuſta; num quomodo poſſet eſſe robuſta, ſi ab humorum copiâ grauatur, ſi arteriæ oppleantur aut coarctentur? ſi facultas eſſet robuſta, fieret pulſus magnus, vehemens; & ſi eſſet magnus & vehemens, non eſſet opus intercurrentiâ: ſed ideò fit intercurrens, quia magnus & vehemens fieri non poteſt, naturâ ſc. compenſante defectum magnitudinis celeritate & augmento vnius pulſationis, ad id faciendum ab humorum copiâ prouocata. Sed eſt adhuc, vtcumque & mediocriter robuſta ex eo, quòd irritata & oppreſſa valeat exurgere & luctari cum causâ morbificâ; & non tantùm pulſum accelerare, ſed inſuper vnum ordinariis adiicere. Ex his patet, quòd intermittens pulſus ſit coniunctus cum mediocri paruitate & celeritate: mediocri paruitate, quia, vt dixi, ſi eſſet magnus non eſſet intercurrens, nec eſſet opus intercurrentiâ. Si eſſet valde paruus, non etiam fieret intercurrentia, quia valde paruus fit à magnâ debilitate facultatis, intercurrens verò à robore. Eſt etiam coniunctus cum celeritate; quia vbi eſt pulſus paruus, ibi natura paruitatem debet compenſare celeritate, cùm ſc. à copiâ humorum vrgetur, & ipſa non eſt ſummè debilis. 2. quia debet præcedere celeritas, antequàm fiat intercurrentia; natura enim primò vtitur omnibus modis ordinariis & facilioribus; & cùm illi non ſufficiunt, tunc refugit ad difficiliores; vnde natura primùm ſtudet expellere cauſam morbificam, vel ſatisfacere vſui aucto per celeritatem & crebritatem; & cùm illa non ſufficiunt, tum inſuper adhuc adiicit vnum pulſum vltra ordinarium; hoc autem nunquam facit ante celeritatem; quia quid eſſet opus hoc facere, ſi fortè celeritas ſola poſſet hoc facere? pulſus hic eſt bonum ſignum, naturæ robur indicat, eamque cauſæ morbificæ præualituram, & bonam criſim futuram, & ita inter omnes inæquales ſyſtematicos eſt optimus.

Deficiens pulſus eſt, quando inter multos pulſus vnus apparet minor, vel plures minores, imò quando multi pulſus vel omnis pulſus in totum ceſſat, quod aſphygmia vocatur. Eſt hic pulſus etiam inæqualis ſyſtematicus & ſecundum differentiam magnitudinis & paruitatis. Pulſus deficiens eſt malus; quo plures deficiunt eò peior; aſphygmia omnium peſſima & mortem vicinam indicat. Notand. tamen, quòd præcipuè ille deficiens eſt malus & pernicioſus, qui oritur ex facultatis reſolutione, & qui eſt à longitudine morbi, & qui eſt in ſtatu; nam qui ſubitò fit etiam ſæpe ſubitò recedit, & non eſt ita æſtimandus: ſic in lipothymiâ, vteri ſuffocatione ſæpe contingunt pulſus deficientes, qui breui poſt ad priſtinam ſuam diſpoſitionem reuertuntur.

§. VI.

§. VI.

A syncope seu Animi deliquio.

Differunt syncope & lipothymia ratione maioris & minoris: maior est syncope quàm lipothymia & peius signum. Syncope propriè est defectio cum sudore; lipothymia est defectio quæ non est adhuc tanta, vt sudorem inferat, & sic est defectio cum sudore. In deliquio succedere sudorem est malum signum; nam ille sudor est diaphoreticus, & contingit propter magnam debilitatem retentricis, & humidi primigenij solutionem; & ideo sudor iste est minimè aqueus sed pinguis. Contingit lipothymia ob varias causas, vel propter peculiare vitium cordis, vel vitium spirituum, vel vitium aliarum partium: maximè verò contingit propter vitium spirituum. Spiritus autem læduntur vel vitiantur vel in substantiâ, vel qualitate, vel quantitate, vel motu. In substantiâ sic fit syncope, quando spiritus cordis afficiuntur malignâ & veneficâ qualitate, vel propter assumpta venena, vel propter morsum venenatorum, vel propter aërem pestilentem, vel propter humores venenatos in corpore genitos, vnde vapores venenati ad cor feruntur, vt in febribus pestilentibus, vteri suffocationibus: vermibus, &c. In qualitatibus, quando spiritus exhauriuntur; exhauriuntur autem in maximis laboribus, præsertim tempore æstiuo, à magnâ inediâ, maximis doloribus, diuturnis vigiliis. Exhauriuntur etiam magnis euacuationibus sensibilibus & à nimio sanguinis effluuio; in paracentesi abdominis siue thoracis cùm serum vel pus nimiâ qualitate ac nimis subitò effluunt; in magnis deiectionibus, sudoribus, in subitâ apostematum internorum eruptione. In motu etiam spiritus læduntur, si nimis subitò ad cor recurrunt, & à corde ad externa rapiuntur: sic à subito timore, subitâ lætitiâ non tantùm syncope, sed & mors aliquando contingit. Cõtingit etiã aliquãdo spiritus à multitudine humorũ opprimi ac suffocari, sic vt ad externa membra, ac sensoria moueri non possint. Vitio cordis contingit syncope, si cor magnâ intemperie afficiatur, si aqua putrida in pericardio contineatur. Fit etiam syncope per consensum aliarum partium, vt quando, sicuti dictum est, in nobilibus membris apostemata erumpunt. Magnæ etiam partium externarum gangrænæ syncopem faciunt. In hecticis, acutis febribus, ac longis ægritudinibus non rarò etiam fit. Multoties accidit deliquium in Crisibus, vt inquit Auicenna, propter materiæ morbificæ ad os ventriculi effusionem. Ex his quid synope indicet, facilè colligi potest; indicat enim aliquam istarum causarum, quàm verò, ex aliis signis comitantibus colligi debet. *Qui frequenter & sine manifestâ causâ exoluuntur*, inquit Hipp. 2. *Aph. 41. repentè moriuntur.* Loquitur autem ibi Hipp. de sanis; ratio est, quia indicat causam latentem & incognitam, quæ semper est mala, & indicat causæ perseuerantiam, & inesse ei aliquid maligni, & causam esse magnam, quæ tantoperè facultatem vitalem

labefactat. Syncope à causâ externâ, inedia nimio sanguinis fluxu, &c. non est ita perniciosa; quia facilè causa auferri potest, quâ ablatâ ipsa quoque cessat. Pessima est syncope, quæ fit à virium resolutione, non ita quæ est ab oppressione. Syncope in die critico est bonum signum, si præcesserint signa concoctionis, si virtus extra syncopem valida sit, & alia signa critica concurrant; mala, si vires sunt resolutæ, si alia grauia signa adsint, nec coctionis signa præcesserint.

§. VII.

A Palpitatione cordis.

Tradidimus supra aliqua signa à palpitatione membrorum in generali. Verùm variant authores in tradendâ palpitationis essentiâ; aliqui ad motum animalem, aliqui ad vitalem referunt; & ideò ibi de palpitatione inter motus animales egimus; nunc verò paulò latiùs particulatim de cordis palpitatione. Ex multis causis contingit palpitatio, ex quibus syncope; & ideò sæpe coniunguntur, & sæpe post palpitationes syncope sequitur; maior est autem syncope quàm palpitatio; & cum ab eadem causa contingunt, maior est, quæ syncopem facit, quàm quæ palpitationem. Palpitatio significat vel inflammationes incipientes, vel abscessum, vel calculum, vel venenatam qualitatem, vel aliquid cor ad expulsionem irritans. Scribunt Columbus & Trincauellus aliquando in corde calculum generari, & exinde palpitationes contingere. Scribit Brencius Maximilianum Imperatorem laborasse palpitatione cordis, & post mortem calculum fuisse inuentum. Fernelius *de abdit. rer. causis* scribit, cuidam magnum in arteriâ calculum loco cordi proximo natum fuisse, qui multis annis cordis palpitationi obnoxius fuit. Scholiographus *ad cap. 29. lib. 1. Hollerij de morb. inter.* scribit, se in quorundam pericardio inuenisse abscessum in venâ arteriosâ, in aliis pericardium flatus distensum. Schenkius *lib. 2. obseru.* habet historiam cuiusdam, qui à pueritiâ iuxta ad annum 42. laborauerat cordis palpitatione, quo dissecto inuenta fuit cordi adnata excrescentia carnea. Horum ergo aliquid potest palpitatio cordis indicare. Potest etiam indicare vel malignum ac venenatum vaporem à putridis vel venenatis vaporibus ascendentem, vel ab humoribus melancholicis, vel ab acribus biliosis: sic in Melancholiâ hypochondriacâ, in vermibus puerorum, in malignis febribus, non rarò adest cordis palpitatio. Contingit etiam ab ictu venenatorum animalium, & à veneno hausto. Aliquando contingit propter aneurisma in vasis cordis, sicut scribit se obseruasse Fernelius; scribit enim ita aliquando in cordis palpitatione arteriam dilatatam fuisse, vt pugni magnitudinem adæquaret. Contingit etiam aliquando à causâ externâ: sic iracundis, valde exercitatis cor aliquando palpitat. Nonnulli à magno timore in perpetuam palpitationem

cordis

cordis inciderunt. Palpitatio aliquando ſequitur febres hecticas, lypirias, epialas, &c. palpitatio quæ durauit multis annis ſine manifeſtâ læſione, indicat frigidum aliquem tumorem, aut tuberculum durum in corde. Si eſt cum tabe ac febre, indicat potiùs vlcus aliquod aut abſceſſum cordis. Si eſt cum ſyncope, venenatam qualitatem cor, ſiue ab aliquâ fœtidâ & viſcoſâ in pericardio contentâ irritantem. Si palpitatio eſt cum febre magnâ, & ſubitò exſoluitur, fortè eſt incipiens in corde inflammatio. Si eſt cum magnâ difficultate reſpirationis, poteſt eſſe, quòd ſit à craſſo flatu in thorace vel pericardio contento. Porrò in palpitatione diſtinguendum eſt; nam alia eſt ſolius cordis, alia cordis & arteriarum ſimul. Palpitatio cordis & arteriarum indicat affectum eſſe in corde: palpitatio ſolius cordis, potiùs affectum eſſe extra cor. Palpitatio continua & magna eſſentiale cordis vitium ſignificat; parua & per interualla vitium cordis per conſenſum. Palpitatio omnis eſt periculoſa & Gal. 5. *de loc. aff. c.* 1. nullum palpitatione laborantem quinquageſimum annum exceſſiſſe ſcribit. Palpitatio tamen quæ eſt à flatu, non eſt ita periculoſa. Cordis palpitatio quæ perſeuerat & augetur primùm ad ſyncopem, deinde ad mortem tendit. Palpitatione mcordis perſæpe hectica comitatur.

§. VIII.

Ab animi paßionibus.

Metus & mœstitia longo tempore perſeuerans melancholicum eſt: hoc inquit Hipp. *In febribus per ſomnum pauores, malum*, inquit, 4. *Aph.* 67. quia aduſtam bilem arguunt, vt Gal. 1. *Epid. part.* 2. teſtatur; eſtque ſignum vel atram bilem è venis ſurſum in cerebrum ferri, vel ſaltem vapores eius. Verùm de ſignis ab animi paſſionibus ſuprà egimus.

Cap. IX.

Ab Actionibus Naturalibus.

§. I.

A Vomitu.

A Vomitu dupliciter ſumũtur ſigna; vel ſc. ab ipſo actu vomitionis nõ cõſiderãdo illud, quod vomitur; vel ab ipsâ ſubſtãtiâ, quæ euomitur. De ſũptis ab eo quod euomitur, infrà agemus, vbi de ſignis ab excremẽtis; hîc verò agitur de ſignis, quæ ſumuntur ab ipſo vomitionis actu. Vomitus cauſæ variæ ſunt, aliæ internæ aliæ externæ. De cauſis externis hîc etiam

 nihil;

nihil; quia illæ satis cognosci possunt ex relatione ægri, vel ipso sensu sunt manifestæ. Nos autem quærimus ex vomitu tanquam signo cognoscere causas internas. Externæ causæ sunt crapula, ingestio multi cibi, imaginatio seu comestio ciborum abominabilium, putridorum, pinguium, oleosorum. Nauigatio in mari, vectio in curru, &c. Internæ causæ sunt vel in ipso stomacho, vel extra eum; vomitus enim alius est per protopathiam, alius per consensum aliarum partium. Vtrumque facit vomitum; vel debilitatem facultatem retentricem orificij superioris, vel augendo retentricem orificij inferioris, vel excitando ac irritando expultricem; ab vnâ enim harum causarum vomitus excitatur. Causæ, propter quas læditur facultas retentrix, sunt; humida complexio vel totius ventriculi, vel eius orificij superioris; humores multi praui ac pituitosi in ventriculo contenti, eius orificium laxantes ac humectantes; orificij quoque ipsis naturalis vel aduentitia laxitas & apertio. Causæ propter quas læditur expultrix, sunt humores omnis generis, seu quantitate, seu qualitate, seu acrimoniâ ac nimiâ malignitate peccantes, à quibus omnibus facultas expultrix ad expulsionem excitatur; qui interdum sunt pituitosi, melancholici, biliosi, ex bile porraceâ, æruginosâ, pus, sanguis quacunque causâ extrauenatus, insuper vlcus circa orificium superius mordicans & stimulans expultricem: vermes in stomacho ad supernum orificium ascendentes. Diuturni ac molesti vomitus etiam aliquando fiunt à calculo in ventriculo generato. Est Religiosa quædam hîc Louanij, quæ postquam diuturno ac molesto vomitu ac dolore stomachi laborasset, tandem calculos & arenulas euomere incepit, & postquam multos & diu euomuisset, tandem vomitus cessauit & conualuit. Similis casus mentionem facit Nicolaus Florentinus *sermone* 5. *cap*.51. Contingit etiam vomitus propter retentricem nimiam orificij ventriculi inferioris; quæ nimia retentio contingit propter obstructionem aliquam in ventriculo; illa obstructio contingit propter sordes ibi agglutinatas, propter apostemata, vel callum, vel qualecunque durum tuberculum, aut carnositatem ibi genitam: sic scribit Fernelius *lib. de abdit rer. caus. cap*.36. quendam, qui perpetuo vomitu tentabatur, post mortem apertum fuisse, & inuentum fuisse habere callum in orificio inferiore. Ob carbunculum ibi genitum aliquando etiam contingere scribunt Galen.3. *de caus. sympt. cap*.2. & Auic. *f*.13. *cap*.3. immò non tantùm obstructio ipsius orificij, sed & intestinorum & maximè ilei vomitum facit: hinc in ileo continuus adest vomitus; nam quando deorsum nihil euacuari potest, necessarium est, vt superiùs regurgitet. Per consensum etiam aliarum partium contingit vomitus, vel quando aliqui circumiacentium partium tumores de foris stomachum premunt, ad quos expellendos facultas expultrix frustra insurgit, vel quando venenati aliqui ac praui vapores, ex aliis partibus vel à toto ad stomachum ascendunt; vel quando neruosæ ac membranosæ partes afficiuntur, quibus stomachus ob substantiæ similitudinem consentit. A tumoribus comprimentibus,

primentibus, sic tumor iecoris, lienis, septi transuersi faciunt vomitum. Est & alia diuturnorum vomituum causa, prolapsus sc. cartilaginis xyphoidis; quando enim illa cartilago siue propter trusionem ac vim illatam, siue propter pituitosos humores eam relaxantes non manet erecta, sed concidit, tunc cuspis eius decidit in stomachum, & continuò stomachum tangit, quem molestum attactum stomachus continuo vomitu excutere frustra conatur. A vaporibus ad stomachum ascendentibus etiam fiunt vomitus; hinc contingit vomitus in mulieribus grauidis, in vermibus puerorum, in accessionibus febrium, in peste, &c. Per peculiarem stomachi consensum cum aliis partibus: sic contingit vomitus in colicâ, in calculo renum, & læsione membranarum cerebri, item post casum ex alto cranio fracto ac fractis cerebri membranis statim vomitus sequitur. His positis colligi potest, quòd ex vomitu in morbis iudicari possit; nam cùm ex variis causis propter tam variarum partium læsionem vomitus contingere possit, patet quòd ex vomitu neque morbi causa, neque morbus, neque pars affecta, facilè ac certò colligi possit. Indicat semper vomitus stomachi vitium, sed non necessariò vitium primarium, sed vel primarium vel saltem per sympathiam. Si vomitus est continuus, si est cum eiectione humoris aut alicuius substantiæ, si est coniunctus cum dolore in regione stomachi, & quidem dolore qui vomitum præcessit, cum inappetentiâ & aliis stomachi propriis vitiis, si contingit aut mutatur pro ratione cibi assumpti, si in nullâ aliâ parte, cuius ratione aut consensu vomitus fieri posset, vitium vllum aut læsio apparet, si aucto aut diminuto dolore aut vitio alterius partis vomitus non augetur aut diminuitur; signum est ipsum vitio stomachi contingere. Ex eo, quod vomitu eiicitur, colligi potest quæ sit causa vomitus in particulari. Itaque hæc nonnulla signa ex vomitu sic colliguntur. Vomitus & nausea in mulieribus de reliquo sanis, quæ de conceptu dubitandi habent occasionem, sunt signa grauiditatis. Vomitus multus præcipuè materiæ biliosæ, si coniunctus sit cum similibus deiectionibus per inferiora, est signum morbi cholerici; est etiam signum vermium, calculi, colicæ, &c. calculi; si simul adest dolor circa renes vel perinæum, ac dolor & molestia in reddendâ vrinâ: Colicæ, si est dolor in ventre, si sentitur tensio, flatulentia, & rugitus & nulli è ventre flatus eduntur; & si eduntur, malum alleuient: Vermium, si simul adsit epilepsia, dolor capitis, dolor circa stomachum, &c. Si quis ex alto cecidit vel supra caput percussus fuit, superueniens vomitus signum est cranium esse fractum vel piam aut duram matrem esse læsam. Vomitus etiam aliquando est signum veneni assumpti, præcipuè si post assumptum alimentum sequitur, cùm antea non adesset, si simul adsit stomachi cruciatus, si nigra euomuntur & alia assumpti veneni signa adsint. Vomitus tempore grassantis pestis si coniungitur cum dolore capitis, febre, somnolentiâ, dolore aut tuberculo in inguine, alis, post aures, vel in aliâ corporis parte, est signum pestis. Si continuò cibus ac

potus, paulò postquàm accepti sunt, reiiciantur, signum est debilitatis & laxitatis oris ventriculi superioris; at si eijcitur 4. aut 5. horis post, & deijcitur cibus iam vtcunque chylificatus, est signum adesse vitium in pyloro inferiore. Si vomitus contingat ex eo quòd æger in hanc potiùs quàm in aliam partem decumbat, est signum quòd aliquid tum in illo decubitu stomachum premit, quod non est in alio. Vomere non tantùm post cibum sed etiam ante cibum,& vomere ex quacunque causâ est signum plenitudinis humorum in stomacho. Si vomitus fit quouis tempore & simul adsint alia signa affecti ventriculi, vt oris amaritudo, sitis, cardialgia, inappetentia, grauitas, tensio in facie, signum est vomitum esse vitio primario stomachi: at si tantùm aliquando fit, & adsint signa alterius partis affectæ, cuius vitio aucto vel diminuto vomitus augetur vel diminuitur, signum est, vomitum esse per consensum alterius partis, proinde si tum est vomitus biliosus, signum est illum fieri vitio & consensu hepatis. Si est vomitus sanguinis, sæpe fit vitio vteri; vt si sit mulier & menstrua sint suppressa. Si vomitus est in muliere & simul adest cardialgia, anxietas, syncope, vteri suffocatio, est signum ipsum fieri vitio vteri. Si vomitus est, niger, fit vitio lienis, maximè si consuetæ hæmorrhoides sint suppressæ, si dolor aut tensio in sinistro latere percipitur. Vomitus fœtidus est signum affectus ilei. Et hæc sunt signa Diagnostica. Sumuntur etiam à vomitu signa Prognostica. Liuidus vomitus, teste Galen. 2. *Prognost. t.* 38. est signum extinctionis caloris, puta in moribundis, & nisi sit à melancholiâ. 7. *Aphor.*37. Sic inquit, *quicumque enim sanguinem vomunt sine febre, salutare: cum febre autem malum*; ratio est, quia cum febre indicat inflammationes internas. Vomitus à vulnere capitis sunt lætales. Praui sunt omnes vomitus nigri, liuidi, æruginosi, virides, fœtidi, &c. *Frequens vomitus corpus extenuat*, inquit Galen. 2. *Aphor.*38. *Vomitus in principio febrium sunt praui*, inquit Hippoc. loquitur autem de febribus acutis, quia excretiones, quæ fiunt in morborum principiis, sint symptomaticæ, eo quòd tum materia non est adhuc concocta. *In perturbationibus alui & vomitionibus spontaneis si talia purgentur, qualia oportet, confert*, inquit Hippoc. 1. *Aphor.*2. *& leniter ferunt. Mulieri sanguinem vomenti mensibus erumpentibus solutio*, inquit Hippoc. 5. *Aphor.*32. Vomitus critici, & qui fiunt in statu, sunt boni, maximè in tertianâ & quartanâ, quia illæ vomitu optimè iudicantur. Boni sunt vomitus, qui contingunt in morbis illarum partium, quæ per vomitum optimè expurgari possunt; inutiles verò & symptomatici, qui fiunt in morbis illarum partium, quæ vomitu expurgari non possunt. Sic habetur 4. *Aphor.* 18. *dolores supra septum transuersum purgatione indigent per superiora; qui verò loca inferiora molestant, per inferiora.* In acutis morbis optimi sunt vomitus biliosi; nam causa talium morborum est ipsa bilis: in pituitosis, pituitosi. 6. *Aphor.* 15. sic habetur;

tur; *A longo alui profluuio habito, spontaneus vomitus superueniens, soluit.* Vomitus non alleuiantes neque causam morbificam excernentes sunt mali, maximè si sint porracei, liuidi, æruginosi, virulenti, fœtentes, &c.

§. II.

A singultu.

Singultus est motus, quo ventriculus studet excutere ea, quæ continentur in tunicis eius. Singultus causæ sunt eædem, quæ conuulsionis, inanitio sc. & repletio, vt est 6. *Aphor.*39. & mordicatio rei contentæ in ventriculi tunicis. Ab his causis afficitur stomachus vel primario vel per consensum: primariò fieri potest singultus vel à vaporibus, vel statu, vel veneficâ qualitate, vel bile, vel acidâ aut salsâ pituitâ, vel serosis humoribus, vel corruptis cibis & ab acribus medicamentis assumptis, vt pipere & similibus. Contingit aliquando singultus etiam à frigiditate, vt aquâ frigida assumptâ, sicut asserit Galen. 8. *de compos. medicam. cap.*8. quæ omnia vel in tunicis ventriculi continentur, vel sic continentur in eius cauitate, vt simul in ipsas tunicas sese insinuet. Fit etiam singultus per sympathiam vel cerebri, vel iecoris, vel lienis, vel intestinorum, vel diaphragmatis, vel vesicæ, vel articulorum, vel totius: Cerebri, vt si in cerebro contingat inflammatio, per consensum fit singultus in ventriculo; sic Hippoc. 7. *Aphor.*3. *à vomitu*, inquit, *singultus & rubor oculorum, malum*, ratio est, quia teste Galeno, tunc indicatur inflammatio in cerebro, vel in ventriculo, ex quibus verbis patet singultum posse fieri per consensum cerebri; sic etiam in fracturis ac vulneribus cerebri non raro fit singultus: Intestinorum; nam ex ileo morbo aliquando sequitur singultus; hinc Hippoc. 7. *Aphor.*10. *ex volvulo vomitus, aut singultus, aut conuulsio, aut delirium, malum.* Scribit Saxonia; se habuisse ægrum laborantem vlcere ilei, & per 14. dies singultu laborasse: per consensum iecoris; sic Hippoc. 5. *Aphor.* 58. dicit, *iecori inflammato superuenire singultum.* Et 7. *Aphor.* 17. *ex hepatis*, inquit, *inflammatione singultus, malum.* Sequitur etiam singultus inflammationem diaphragmatis propter communes neruos ac communem vtrique membranam. Fit etiam singultus à vermibus puerorum, ab affectibus vterinis, à vitio totius corporis, vt in febribus; vnde nonnullæ febres 4. acutorum singultuosæ appellantur. Fit etiam consensu aliarum partium, quando ventriculus ab aliquibus partibus comprimitur. Scribit Massaria, quòd cuidam ex casu vertebra fuerit luxata, quæ stomachum compressit & fecit singultum, qui non priùs cessauit, quàm vertebra fuerit reposita. Has ergo causas singultus indicat.

indicat. Et hæc de diagnosticis à singultu sumptis. Quantum ad prognostica, singultus in multis morbis est valde prauum signum. Singultus, qui procedit ab inanitione, vt à nimio sanguinis fluxu, nimiâ siccitate, vt in ardentibus febribus, est lætalis. A vomitu singultus & oculorum rubor, malum; propter causam supra dictam. 5. *Aphor.* 3. *à copioso sanguinis profluuio*, inquit Hippoc. *conuulsio aut singultus, malum.* Et *Aphor. seq. à purgatione immodicâ conuulsio aut singultus, malum* 7. *Aphor.*17. *propter iecoris inflammationem singultus malum.* 7. *Aphor.*41. *senibus supra modum purgatis, si singultus superueniat, malum. Aphoniæ cum singultu pessimæ*, inquit Hippoc.1.*Pror.*23. In febribus acutis singultus est lætalis; vel quia indicat inflammationem hepatis aut ventriculi febri esse coniunctam, vel quia indicat summam exiccationem, vel abundantiam æruginosæ bilis, vel putridorũ humorum stomachum in consensum trahentium. Hinc pessimus singultus in talibus, si vomitum sequitur, præcipuè malignum nempe humorum fœtidorum, nigrorum, virulentorum, &c. Sic Hippoc. 3. *Epid. comm.*2. *t.*9. loquens de muliere, quæ in mendacium foro decumbebat; 12. inquit, *die vomuit multa nigra, fœtida, singultus multus, sitis laboriosa, postridie obiit.* Et 4. *Coac.sect.*3.*t.*15. post vomitus synceros singultum damnat Hippocrates. Pessimus habendus est singultus, quando aliis prauis symptomatibus est coniunctus.

§. III.

Ab Appetentiâ deiectâ.

Appetentia quadrupliciter læditur: aut enim diminuitur, aut tollitur, aut deprauatur, aut augetur. Diminuitur vel quia nulla suctio fit, vel quia suctio non sentitur; non sentitur enim in delirio, nam deliriũ aliquãdo est causa inappetentiæ; licet enim deliri appetentiam habeant, præ delirio tamen ignorant, nec cibum petunt; sunt aliquando sitientes, & tamen non sitiunt, dolentes & tamen dolorem non percipiunt, ita & famentes & tamen non appetunt. Contingit etiam inappetentia propter defectum suctionis, vt dixi: multæ autem sunt causæ, ob quas non fit suctio; prima est, quia non mittitur humor melancholicus à liene ad ventriculum; humor enim ille solet naturaliter mitti ad os ventriculi ad excitandum appetitum, faciendo corrugationem orificij ipsius. 2. causa est quia os ventriculi obsessum est multo prauo humore, suctionis sensum impediente. 3. causa est corruptio ciborum; nam ex hâc causâ contingit etiam inappetentia. 4. causa est intemperies oris ventriculi, propter quam fit vt eius actio lædatur, vel eius sensus intermoriatur. 5. causa est, quia adest pletora vel plenitudo ciborum in stomacho, hæc enim faciunt vt membra non sugant, vel saltem vis suctionis ad orificium stomachi non contingat. Fit etiam nulla suctio, cùm vel venæ

iecoris vel meseraicæ sunt obstructæ; Hinc in fetero & tumoribus lienis ægri non appetunt. Non fit etiam suctio, quando non fit inanitio aut dissipatio humorum; nam cutis pori sunt obstructi, vel calor corporis tam exiguus, vt nullam faciat dissipationem. Inappetentia ergo aliquam harum causarum indicat, quam autem indicet, ex aliis signis propriis cuiusque affectus coniunctis est colligendum. Si est inappetentia propter extinctum calorem natiuum, dignoscitur, quia ægri sunt vicini morti, adsunt grauissima & lætalia symptomata, oculi caui, pulsus languidi, excrementa nigra, frigidi sudores, &c. Si est inappetentia propter intemperiem calidam, cognoscitur ex signis illius intemperiei; oris sc. erit intemperies, sitis ingens, lingua arida, vomitus biliosus, mordicatio in orificio stomachi, &c. Si propter intemperiem frigidam seu pituitosum humorem os stomachi obsidentem, nulla erit sitis, sputum multum, vultus pallidus, somnolentia, œdematosa constitutio. Si contingat ex eo, quòd melancholicus humor ad stomachum non mittatur, dignosci poterit, quòd forsan lien sit durus, tumidus, adsit arquatus niger, propter quem omnis melancholia in habitum feratur, vel hæmorrhoïdes immodicè fluent, vt omnis melancholia ad aluum conuertatur. Si contingat ex obstructione Mesaraïcarum, proper quam impediatur suctio, aderunt signa eiusmodi obstructionis. Si propter humores putridos aut vermes, percipietur dolor, mordicatio, fœtor oris, nausea, &c. Si est propter plenitudinem corporis, cognoscitur, quia adsunt signa plethoræ, corpus est graue, venæ tumentes, sudor per noctem, consuetæ euacuationes retentæ. Si fiat defectu caloris naturalis, corpus erit extenuatum, refrigeratum, exsuctum, atque diuturnitate morbi exhaustum. Atque hæc sunt diagnostica. Quoad prognostica, bonum est in omni morbo appetentiam habere bonam; bonum est functiones semper esse integras, & accedere ad statum sanitatis, præcipuè autem est bonum in morbis longis, vt docet Hippoc. 7. *Aphor.* quia in morbis longis requiritur, vt corpus bene nutriatur, & cibum appetat, vt corpus vires habere possit ad resistendum diuturnitati morbi. In acutis, quia tenuis victus requiritur, inappetentia non est ita mala, saltem non est ita mala vt causa, etiamsi semper sit mala vt signum. Bonum ergo est in morbis perseuerare appetentiam, intellige appetentiam naturalem; nam appetentia non naturalis semper est mala. Habent ergo aliquando ægri appetentiam, quæ non est naturalis, quæ reuera est mala; vnde oportet bene animaduertere ne decipiamur putantes aliquando appetentiam esse naturalem, quæ reuera est contra naturam ac praua: sic aliquando contingit hominibus, vt per noctem desiderent cibum & auidè edant; quod aliquibus videtur esse bonum signum, & paulò post moriuntur; talis appetitus fit aliquando ab acido ac frigido humore ad stomachi orificium delapso. 2. *Aphor.* 33. sic habetur: *in morbis mente constare & bene se habere ad oblata, bonum; contrà verò, malum.* 6. *Aphor.* 3. *in difficultatibus intestinorum cibi fastidium malum, cum febre, peius.* In omnibus

 morbis

morbis acutis cibi fastidium perpetuò malum, pessimum autem cum omnem cibum aduersantur: sic Hipp. 3. *Epid. comm.*3. de Aurianachis filio moribundo inquit, quòd omnes cibos toto illo tempore fastidiuit, neque appetiuit quidquam. Sic Hippoc. 1. *Epidem. comm.* 1. *t.* 30. de tabidis in Epidemicâ constitutione Mortuis ait, quòd omnes perpetuò cibos fastidiebant, & non sitiebant. Pessimum est fastidium cibi, si cum aliis prauis symptomatibus coniungatur. Sic *in Coac. comm.* 3. *t.* 5. *quibus*, inquit, *fastidia cibi accedunt*, *& sudores cum bono colore faciei & liquidâ aluo*, *aut dolore cordis*, *hi peripneumonicorum more intereunt postquam diutiùs ægrotarunt*. Et 3. *Epidem.* de Hermocrate ait 20. *semper à cibo fastidiebat*, *omninò mente constabat*, *loqui non valebat*, *lingua aruit*, *non sitiebat*, *obdormiscebat*, *comatosus periit*. 27. sic loquitur de muliere, quæ apud frigidas aquas decumbebat: *Tertiò*, inquit, *à partu die febre correpta est horridâ*, *quartâ die cibum fastidiebat*, *sextâ die ad cibos auerso animo se habuit:* & postea, ait, *hæc perpetuò cibum fastidierat*, *& obiit*.

Ab appetentiâ supra modum auctâ, quæ canina vocatur, etiam sumuntur signa. Contingit hæc ex plurimis causis, interdum fit propter acidum humorem os ventriculi obsidentem, vel eius tunicis imbutum, qui aciditate suâ facit continuam in orificio stomachi corrugationem, quæ sensum suctionis mentitur. Interdum fit propter nimiam indigentiam & membrorum exhaustionem, quæ exhaustio contingit vel ex nimiâ sanguinis euacuatione prægressâ, vel à vomitu; egestionibus, exercitiis, vel ex morbo diuturno prægresso, aliquando propter vermem vnum aut plures maximos, qui alimentum omne ad se trahunt, & consumendo relinquunt corpus semper cum fame & indigentiâ alimenti. Sic scribit Nicolaus Florentinus se cognouisse mulierem, quæ post maximam famem excreuit centum vermes. Quapropter fames indicat vel magnam euacuationem prægressam, inediam, vigilias, morbum aliquem longum ac diuturnum. Sic à quartanis conualescentes magnam habent appetentiam. Si appetentia est coniuncta cum vomitu, si multi acidi ructus, si flatus, & non præcessit inanitio, signum est appetentiam esse ab humoribus acidis circa orificium stomachi hærentibus. Si adest fœtor anhelitus, mordicatio, si vermes aliquando eiiciantur, si æger est puer, si morsus percipitur magno stomacho ieiuno, si syncope superuenit, quando nimis diu à cibo abstinent, signum est vermium.

§. IV.

A siti immoderatâ.

Immoderata sitis contingit propter insignem vel siccitatem vel caliditatem, vel vtramque simul; eamque vel in orificio ventriculi, vel

aliis partibus ad os viam habentibus: Sic contingit aliquando sitis vitio stomachi, aliquando vitio solius oris vel faucium, aliquando vitio asperæ arteriæ vel pulmonis vel hepatis; aliquando contingit propter vapores salsos ab aliis partibus ad os ascendentibus, vel salsam pituitam à cerebro in palatum destillantem: sic in ascite adest sitis, vel propter inflammationem membrorum internorum; etenim in omnibus partium internarum inflammationibus, mesenterij, diaphragmatis, pulmonis, hepatis, cerebri; in omnibus febribus acutis adest intensa sitis. In sanis siticulositas indicat vel salsorum aut acrium ciborum esum, vel exercitia prægressa, aut longam locutionem, aut calidam hepatis intemperiem. Sitis in eiusmodi affectibus non est mala, quia est conueniens symptoma naturæ morbi; & tamen sitis inextiguibilis est mala, quia indicat magnitudinem mali. Inextinguibilis sitis delirium minatur. Absentia sitis in talibus morbis est malum signum; quia indicat vel delirium, in quo ægri sitim non sentiunt; vel emortuam facultatem, teste Galen. *comm.1. in 1. Epidem. t. 3.* Pessimum est in acutis febris cùm ægri antea sitiuerunt, permanente morbo sitim sine causâ tolli; sic Hippoc. 2. *Pror. t. 22. sitis*, inquit, *quæ non ex ratione in acutis morbis soluitur, est mala.* Vbi Galenus *in comm.* dicit, posse contingere, quòd sitis cesset, si morbus vel vomitu, vel deiectionibus, vel aliâ viâ sit iudicatus: posse etiam remitti sitim propter refrigerantia & humectantia medicamenta assumpta; at si neutrum præcesserit, sed morbo permanente sitis sine causâ cesset, vel emortuam facultatem, vel morbi malignitatem ostendit. Sicut enim in acutis & ardentibus febribus vrinas esse naturales est signum malignitatis, ita etiam malum signum est in morbo siccissimo & calidissimo non adesse sitim, vel eam si ante adfuerit sine ratione cessare. Longè perniciosior est defectus sitis, si illum quoque alia pessima signa comitentur; quæ & Galenus docuit *comment. 2. in 1. Epidem. tom. 75.*

Not. quòd aliquando contingere possit absentia sitis in calidissimis morbis, quæ non est exitiosa aut mala. Potest aliquando contingere, vt humor frigidus humidusque calore febris liquefactus è cerebro in stomachum delabatur, qui orificium stomachi sic humectet, vt eum à siti liberet. Hippocrates dixit, tussientes aliquando non esse siticulosos, eò quòd eiusmodi frigida pituita è cerebro stillat, quæ tussim facit, ita eodem modo extinguat sitim.

SECTIO IV.

Signa ab Excrementis. Proëmiolum.

IN Excrementis multa ſunt conſideranda, ſubſtantia excrementorum, qualitas, quantitas, tempus, modus, via per quam excernuntur; à quibus omnibus ſigna deſumi poſſunt.

CAPVT I.

§. I.

A ſubſtantia Excrementorum.

A Subſtantiâ excrementorum ſigna deſumuntur hoc modo; ſanguis exiens plethoram, ſynochum, morbum à ſanguine, vulnus vel vlcus deſignat. Pus, vlcus vel abſceſſum. Caro excreta vel membrana, vlcus itidem; fœces cucurbitinæ, latum vermem, oſſis fruſtulum, fracturam, vel cariem oſſis, &c.

A qualitate ſigna deſumuntur hoc modo: vt ſi excrementa nigra, fœtentia, frigida, mordacia, &c. alium atque alium morbum, cauſam morbificam, ſalutem vel periculum indicat. Et eodem modo ab aliis excrementorum differentiis ſigna deſumuntur.

Sumuntur porrò ab excrementis ſigna tum diagnoſtica tum prognoſtica: diagnoſtica tum cauſarum, tum morborum, tum partis affectæ: Cauſarum, quia ſi excernitur bilis, indicium eſt morbum eſſe à bile, ſi pituita, à pituitâ, ſi vermes vel calculi excernuntur, ab illis ſymptomata & reliqua cauſari ſuſpicio eſt; Morborum; cognoſcuntur ab excrementis non rarò morbi genus & natura; calidi humores in corpore abundantes acutas febres prænuntiant, frigidi debilitatem, inappetentiam, indigeſtionem, durities leucophlegmatiam, &c. Excrementa eſſe dura, quæ debent eſſe liquida, vſtionem ſignificant; eſſe verò liquida quæ deberent eſſe dura, indicant cruditatem, indigeſtionem &c. pus exiens, vlcus; arenulæ, calculum; oſſiculorum fragmenta, cariem; ſanguis putridus, niger & fœtens valde, vlcus vel apoſtema gangrænoſum, &c. Cognoſcitur etiam morbi tempus, humores crudi, morbi principium, ſemicocti

micocti incrementum, cocti statum indicant. Cognoscitur etiam morbi mos, sic in pleuritide sputa nigra malignitatem indicant; sudores frigidi, pingues, vomitus porracei, æruginosi, virulenti, vrina nigra, vel in ardentissimis febribus habens colorem naturalem, febres malignas significant. Cognoscitur etiam pars affecta; nam per quam viam excernuntur, ab eâ parte illa prodire suspicio est, quæ per illam viam excrementa sua solet expellere; sic tussi eiecta pulmonem, vomitu stomachum, aluo intestina ac mesenterium, vrinis vesicam vel renes laborare indicant. Substantia excrementorum etiam partem affectam potest indicare; sic carnea substantia cum vrinâ eiecta non vesicam sed renes exulceratos indicat; reiecta vomitu vel eiectione hepar; tussi pulmonem affectum. Carnea substantia per vulnus exiens, quod est circa hepar, indicat hepar vulneratum; quod est circa regionem lienis, lienem vulneratum indicat. Prognostica etiam ab excrementis desumuntur tum morbi magnitudinis, tum longitudinis, tum breuitatis, tum futuri euentus. Nonnulla exempli gratiâ hîc ponentur: *Si talia purgentur qualia oportet*, inquit Hippoc. 1. *Aphor.* 2. *confert & leuiter ferunt; sin minus contrà.* Malum est prauos humores per plures vias excerni; quia signum est eos in variis partibus abundare, & varias partes esse affectas. Etiam in crisibus meliùs est per vnam quàm per plures partes aut vias excerni; nam per plures vias excerni, signum est potiùs expulsionis symptomaticæ quàm criticæ; natura rectè agens per vnam viam excernere solet; quando tamen est robusta & causi mali latè sparsa per multas vias excerni non est malum. Excrementa naturalia excerni per vias ordinarias est bonum, vt menses, vrinas, &c. contrà verò est malum. Excerni per vias breuiores, latas, & è directo, meliùs est semper, quàm contrà. Excrementa quæ secundum naturam sunt, bona; quæ præter naturam aliquando bona, aliquando mala: bona si criticè, mala si symptomaticè expellantur. Excernenda retineri malum; sic critico die fieri euacuationem, malum; malum quoque euacuari ea, quæ deberent retineri. Excrementa quæ toto genere sunt contra naturam, mala, vt pus vermes, lapides, carunculæ, &c. Excrementa non sunt æstimanda multitudine, sed si talia, qualia oportet, euacuentur. Excrementa eo tempore esse cruda, quo deberent esse cocta, malum est. Si in excrementis breuî signa coctionis apparent, bonum est signum breuis morbi futuri; si seriùs, longioris. In morbis, in quibus nulla coctio expectatur quò tenuiora sunt excrementa, eò meliùs & faciliùs expelluntur; contrà in quibus fit concoctio, bonum est dura esse, & crassiora; nam hoc concoctionem indicat. In febribus sudores crassi & tenaces, maximè in principio & in intermittentibus, cruditatem indicat. Excrementa, quæ liquida sunt, cùm deberent esse dura, cruditatem indicant; contrà quæ dura sunt, cùm deberent esse liquida, vstionem & caloris excessum indicant. Excretiones nimiæ vel nimis paucæ sunt malæ; nimis paucæ morbum indicant, nimiæ naturam debilitant. Quæ per voluntatem de-

berent excerni, excerni contra voluntatem, eſt malum; vt ægris inſciis ac præter voluntatem vrinam ac excrementa alui exire. Peſſima ſunt excrementa nigra; quia vel magnam vſtionem ſignificant, vel caloris natiui defectum, niſi melancholicus humor eiiciatur, aut morbus ſit à melancholiâ. Peſſima ſunt excrementa valde fœtentia; quia vel magnam putredinem indicant, vel cruditatem, adeoque naturam ſuperari. Quæ excernuntur, ea conuenit neque valde eſſe calida, neque frigida; nam ſi calidiſſima ſunt adeò vt vrere videantur, interdũ ardorem vel inflammationem ſignificant; ſi frigida, emortuum calorem natiuum: ſic anhelitus frigidus, frigidi ſudores, vrina frigida inter lætalia ſigna ponuntur. Excrementorum nimiâ craſſities vel viſciditas in lætalibus citam mortem, in ſalutaribus longitudinem indicat. Eiectiones variæ in morbis ſalutaribus longitudinem, in lætalibus periculum indicant.

§. II.

A ſanguine exeunte.

A ſanguinis exeuntis variis differentiis ſigna deſumuntur: à modo ſubſiſtentiæ, vt ſi ſit craſſus vel tenuis. A quantitate & à qualitate, vt ab eius ardore, colore, ſapore, frigiditate, &c. à tempore effluxionis, vt ſi in principio morbi, vel in ſtatu, veſpere vel mane, vere vel hyeme &c. A loco effluxionis, vt ſi per os, vterum, inteſtina, virgam, vulnus, nares exeat. Cauſæ ſanguinis exeuntis ſunt duplices; aliæ ſunt cauſæ exitus, aliæ quòd talis vel talis ſit & talis vel talis exeat, tali quantitate, qualitate, modo, viâ, &c. Cauſæ exitus ſanguinis ſunt tres; vel enim exit ratione facultatis, vel ratione ſui ipſius, vel ratione vaſorum: Ratione facultatis; ſi retentrix ſit debilis, vel expultrix nimis robuſta; Ratione ſui ipſius, ſi in quantitate peccet, & ea ratione naturæ ſit moleſtus, ac eam grauet, vel vaſa diſtendat, vt facultas cogatur eum extrudere, vel ipſe mole ſuâ orificia dilatet ac aperiat, vel ſit nimis acer, vt ſtimulet expultricem, vel vaſorum orificia erodat, vel nimis tenuis, vt per ea exſudet: Ratione vaſorum, cùm ipſa rumpuntur vehementi exercitio, conatu, ſaltu, caſu ab alto, vel cùm laxantur, vel ſunt nimis parua, vt ſanguinis molem continere non poſſint, vel orificia habeant nimis lata & hiantia vt effluat; & hæ ſunt cauſæ proximæ fluxus ſanguinis. Harum cauſæ aliæ ſunt remotiores, aliæ propinquiores: has omnes cauſas ſeu remotiores ſeu propinquas poteſt ſanguinis fluxus indicare, præcipuè itaque & maximè indicat ſanguinis fluxus vel abundantiam, vel acrimoniam, vel criticam expulſionem, vel orificiorum laxitatem, vel vulnus aut vlcus, vel caſum aut percuſſionem.

§. III.

A ſingulis Differentiis : & primò ; A Craßitie & Tenuitate.

Craſſior eſt ſanguis venoſus quàm arterioſus ; ideò ſi ſanguis ſit tenuis & magis floridus , eſt indicium quòd exeat ab arteriis ; præcipuè ſi exeat cum ſaltu. Tenuior etiam eſt qui exit à venis capillaribus, quàm qui à maioribus. Cognoſcitur ſanguis craſſus tum ſenſu , tum ſi citò & fortiter concreſcat , & ſeroſitatem nullam vel paucam habeat admixtam. Craſſus poterit etiam vocari , qui exit concretus : tenuis , qui adhuc liquidus eſt. Craſſus indicat vel melancholicam complexionem , vel calorem adurentem , vel quòd in corpore diu permanſerit , & nunquam fuerit euacuatus ; nam quibus nunquam ſecta vena fuit, iis ſanguis craſſior eſt , quàm quibus frequenter. Sanguinem qui exit eſſe craſſum , ſignum ſaltem eſt eum per diaphoroſim non exire, ſed vel propter rexim vel propter anaſtomaſim. Sanguis ſi mediocriter eſt craſſus & boni coloris , & adſit pletora , bonitatem ſanitatis & optimam hepatis conſtitutionem indicat. Sanguinem eſſe valde tenuem & valde ſeroſum , indicat imbecillum eſſe hepar , & corpus ad hydropem eſſe diſpoſitum , renes debiles eſſe vel obſtructos , quodque ſerum à ſanguine non bene ſeparent aut ad ſe trahant. Sanguinem effluxum non concreſcere , indicium eſt eum eſſe valde tenuem & ſeroſum , vel eſſe putridum, eiuſque fibras eſſe putredine conſumptas , & talis eſt aliquando in affectis morbo Gallico inueterato , vel elephantiaſi , vel indicat morbi malignitatem aut venena aſſumpta. Sanguinem exire concretum & non liquidum , vel exire ſanguinis grumos , indicat eum non recenter & immediatè è venis exire , neque exire è venis remotis , ſed diu exiuiſſe & hæſiſſe in loco extra venas , vel venire à partibus remotis , vel tranſiſſe partes frigidas , & non eſſe valde calidum , ſed naturâ frigidiorem , & ſic medio itinere eſſe concretum ac coagulatum ; nam cùm diu eſt extra venas , ac calore ſuo deſtituitur , grumeſcit : maximè autem hoc indicatur , ſi ſimul eſt niger , indicium enim eſt eum diu fuiſſe extra venas. Spumoſus ſanguis vel indicat ſanguinis feruorem , vel eum à pulmone prodire , vel multo flatu aut ſpiritui eſſe permixtum. Si ſanguini pinguedo permixta videatur , in ſanis & adipoſis obeſitatem , in macilentis colliquationem indicat. Si ſanguis manu per linteum traiiciatur, & terreum aliquid in eo ſentiatur , quòd aſperitate ſuâ manum feriat , nec diſſolui aut conteri poſſit , elephantiaſis ſignum eſſe nonnulli ſcribunt. Alij ſcribunt , quod ſi ſanguini elephanticorum imponatur ſal aut acetum , ſal in eo non liqueſcet, nec acetum ei commiſcebitur. Si pus ſanguini permiſceatur , vel

carnis

carnis ramentum cum eo exeat, indicium est eum per erosionem exire, vel ab vlcere aut abscessu prodire. Si melancholicus est sanguis, sic vt multùm nigræ substantiæ sit in eius fundo, indicat sanguinem esse melancholicum, fortè lienis aliquam subesse obstructionem, maximè si in regione lienis tumor aliquis, aut grauitas, aut molestia sentiatur. Si multa bilis aut humor flauus supernatet, indicat ægri complexionem esse valde calidam & biliosam, & fortè folliculi fellis bilem ad se non satis trahentis adesse oppilationem. Si pituitâ multa adest, & sanguis mucco viscido & albo quasi operculo quodam tegatur, pituitam in corpore abundare significat. Sanguis chylo permixtus venit ex stomacho, permixtus fæcibus ex intestinis, vrinæ à renibus vel vesicâ vel etiam ab hepate.

§. IV.

A quantitate.

In vulnere si sanguis copiosus exeat, venam notabilem vulneratam esse significat; & si vulnus sit in regione hepatis vel lienis, suspicionem facit, quòd illa membra sint vulnerata, vel vulneratam alicubi arteriam, vnde sanguis perpetuò fluat nec sisti possit. Sanguinis per aluum copiosa deiectio eum ab hepate vel venis meseraicis prouenire significatur. Paucus sanguis vomitu reiectus à stomacho; multus ab hepate prodit vel liene. Paucus excretione aut tussiculâ reiectus potest ab asperâ arteriâ, vel faucibus, vel thorace prouenire; multus non nisi à pulmone. Paucus sanguis per nares exiens ex cerebri venis tantùm, multus à toto cerebro. Paucus sanguis mictione emissus, à vesicâ vel collo eius, copiosus à renibus, longè copiosior à venâ cauâ vel hepate promanat. Menses copiosi, hæmorrhagía copiosa ac diu durans vel plethoram indicat, vel prægressam lautam victus rationem, vel membri vnius mutilationem vel solitam aliquam euacuationem vel phlebotomiam omissam, ætatem iuuenilem, ver, &c. vel magnam retentricis debilitatem, vel vasorum laxitatem. Si ab aliquâ parte sanguis subitò & confertim exit, indicium est eum exire propter rupturam seu rexim; si verò paulatim magis magisque, per diabrosim seu erosionem. Si sectâ venâ paucus sanguis exit, vel timorem, vel syncopem, vel foraminis paruitatem, vel sanguinis crassitiem, vel adipem foramen obturantem, vel venæ scissæ è loco motionem indicat. Menses retenti vel laxationem, vel obstructionem, vel grauitatem, vel corporis debilitatem, vel sanguinis penuriam. Sanguinis copiosa emissio ac diu durans cachexiam, hydropem, atrophiam ac summam debilitatem, singultum, & conuulsionem minatur. *A profluuio sanguinis desipientia, malum,* inquit Hipp. 1. *Pror. comm.*

§. V.

§. V.

A qualitate.

Sanguis fœtidus putredinem maximam indicat, vt nonnulli dicunt; verùm non puto sanguinem ad tantam putredinem ac malignitatem peruenire posse in corpore viuente, vt fœtorem acquirere valeat. Sanguis exiens calidissimus, quique per brachium defluens sensum inducit maximi caloris, est calidus & biliosus & acrimoniâ præditus, & maximum indicat ardorem: qui frigidior percipitur, calorem indicat remissiorem, hepatis debilitatem, ac frigidam cordis intemperiem, leucophlegmatiam seu anasarcam, œdema, &c. Aliqui dicunt sanguinem elephantiacorum adeò calidum esse & adustum, vt si effluenti supponatur ouum recens, illud paulò pòst coquatur, non aliter quàm si bulliente aquâ coctum esset; cui tamen ego exiguam fidem adhibeo. Sanguis per os exiens, si percipitur dulcis, est valdè sincerus; si amarus, est biliosus; si salsus serum multum, vel salsa pituita ei est permixta: si aqueam præ se ferat dulcedinem, pituitosus est ac crudus. Idem ex colore cognoscitur; nam si est flauus multum bilis admixtum habet; si nigricat, melancholiæ; si viridescit, æruginosæ atque torridæ bilis; si albicat, pituitæ. In acutis febribus ater sanguis est malum signum; quia indicat exustionem, & sic morbi magnitudinem. In sanis non exustionem, sed melancholici humoris admixtionem. Sanguis magis floridus coloris dilucidioris ac pallidus ab arteriis fluit, præcipuè si cum saltu exit; ruber à venis; sanguis qui tussi eiicitur floridus, à pulmone; niger prodit à thorace. Sanguis puerorum ac iuuenum rubicūdior est, hominum prouectioris ætatis nigrior; rubicundior, quibus vena frequenter secatur; nigrior, quibus raro aut nunquam. Pallidus sanguis ac diluti coloris frigidiorem & pituitosam complexionem, hepatis debilitatem, cachexiam, vel hydropem indicat, sed tum debet quoque esse serosus. Tenuis, aqueus, qualis est lotura carnium per aluum exiens, hepatis debilitatem ac fluxum, vt vocant, hepaticum, indicat. Sanguis à remotis partibus procedens est nigrior; à propinquis magis rubicundus. Sanguis per aluum fluens cognoscitur esse hæmorrhoidalis, si simul est valde ater; talis enim à liene procedit.

§. VI.

A tempore exeundi.

Mulieres sanguinem euomere vel tussiendo eiicere sub tempus, quo menses fluere deberent, maximè si non nihil vel parùm fluant, indicium est sanguinem ab vtero ad supernas partes regurgitare. In acutis febribus

multum refert ſcire, quo morbi tempore ſanguis à corpore profluat: etenim euacuationes ſanguinis in principio aut incremento, id eſt, eo tempore, quo humores necdum ſunt cocti, ſunt ſymptomaticæ ac non ſalutares; In die verò critico optimæ ſunt & morbum ſoluunt, modò quantitas ſit ſufficiens. Stilla narium in die indice eſt bonum ſignum, & ſignum criſeos futuræ per hæmorrhagiam in die critico; at ſtilla narium in die critico eſt pernitioſa, tum enim nares ſanguinem non leuiter ſtillare ſed copioſè effundere deberent. Aliqui poſt comeſtum oleum ſanguinem ſpuunt, vel per nares emittunt; alij cum caput ab igne eſt excalefactum; talis ſanguinis fluxus nihil indicat, niſi ſolùm manifeſtam cauſam, & ſanguinem effluxum à venarum eſſe anaſtomoſi. Qui calculo renum laborant & ſanguinem mingunt, mox eum iterum emingere ſolent, cùm vel minimum exercitium ſubierunt. Sanguinem emittere poſt caſum, graue exercitium, percuſſionem, vociferationem, venæ ruptæ eſt indicium.

§. VII.

A modo exeundi.

Sanguis qui ſimpliciter ac æqualiter egreditur, à venâ; qui cum ſaltu, ab arteriâ prodit. Nota tamen, quòd ſanguis venoſus aliquando exeat cum ſaltu, ſed hoc fit per accidens, nimirum quando ipſi venæ ſeu loco, vnde ſanguis egreditur, arteria ſubiacet. Cum vena ſecatur, aliquando ſanguis exilit cũ vi & valde longè, aliquando tantùm guttatim defluit, & nõ exilit, ſed ſaltem per brachium dilabitur. Exilire cum vi indicium eſt, quòd ſit tenuis, multo ſpiritui permixtus, quòd adſit plethora, quòd vena ſit valde tenſa, quòd rectà è venâ exiliat. Lentè decurrere aut elabi eſt indicium vel ſanguinem in venâ eſſe paucum, vel foramen eſſe paruum ac contortum, vel ſanguinem craſſum eſſe, vel foramen carne aut adipe obturatum, vel ægrum timere vel animo delinquere.

§. VIII.

A loco effluxionis.

Qui per nares effluit, immediatè promanat à capite; mediatè verò, præcipuè quando magnâ copiâ effluit & valde diu, ex toto. Aliquando etiam prodit à liene, vel hepate, quando ſc. criticè ab illis ſurſum pellitur; hinc in inflammationibus ac affectibus lienis ſanguinem per ſiniſtrã narem effluere, dicit Hipp. eſſe bonum. In affectibus verò hepatis per dextram: quia ſc. lien ob rectitudinem lateris, poteſt euacuare per hæmorrhagiam naris ſiniſtræ; hepar verò naris dextræ. Aliquando etiam prouenit ab vtero. Qui per os effluit, vel venit immediatè à ſtomacho vel

vel pulmone: à stomacho, si cum vomitu: à pulmone si tussi exeat. Aliquando etiam promanat à capite, defluendo per palatum in os. Aliquando solùm à gingiuis aut faucibus, & tum simplici excreatione aut eiectione. Eiicitur dico, cùm sc. ab illis partibus procedit immediatè, nam mediatè potest etiam prodire à variis aliis partibus sanguinem sursum ad os regurgitantibus, vt liene, mesenterio, præcipuè si est copiosus; prouenit etiam aliquando ab vtero in mulieribus, sc. quibus menstrua cessant. Sanguis qui emingitur, prouenit vel à vesicâ, vel renibus, vel etiam venis emulgentibus, à venâ cauâ, tandem etiam ab hepate, & liene. Qui per vterum, vel ab vtero prodit, vel à venis in vteri collum tendentibus; talis sanguis est menstruus, præcipuè si sit moderatus & periodos seruet; at si mediocritatis limites excedat, etiam à remotis partibus, & aliquando à toto procedit. Qui per anum exit, vel venit ab intestinis, vel venis mesaraicis, vel hepate, vel liene, vel venâ cauâ, vel à corde per arterias mesaraicas, vel à stomacho: potest etiam à capite defluens per anum excerni, quando sc. vel naribus obstructis, vel copiâ abundans per nares totus exire non potest, sed per palatum in gulam, inde in stomachum, tandem in intestina delabitur. *Si niger est,* si exit cum leuamine, si stato tempore, si tempore autumnali in melancholicis lienis affectibus est hæmorrhoidalis, & talis est bonus. Porrò hæmorrhoidalis sanguis non tantùm à venis mesaraicis ac liene procedit, sed etiam à venâ cauâ. Talia signa diagnostica desumuntur per se à differentiis sanguinis exeuntis: verùm quia diuersæ differentiæ possunt idem indicare, & è contrà, vna differentia potest indicare diuersa, provt vnius differentiæ sunt causæ, & aliquæ indicant certò aliæ non, ideò vt aliquid vnum certò & præcisè indicet, debet cum aliis signis conferri, & præter alia signa ad aliquid vnum & certò significandum determinari: sic sanguis floridus potest indicare vel eum prouenire à pulmone: vel à loco propinquo, vel ab arteriâ, vel ex corpore puerili. Verùm quid ex his indicet debet ex aliis signis coniunctis cognosci: sanguis exiens per os potest indicare eum prodire vel à cerebro, vel thorace, vel pulmone, vel stomacho, &c. Sed vnde præcisè prodeat, ex aliis signis cognoscitur. Particulatim ergo sic nonnulla ex sanguine exeunte cum aliis signis coniuncto indicia desumi possunt. Si sanguis eiicitur confestim multus, & præcessit vulnus, clamor, ictus, casus ab alto, est indicium ruptionis: si præcessit balneum, exercitium in aëre calido, alimenta calida, est indicium ipsum exire per anastomasim. Si primò exit parum & paulatim magis magisque, si coniungitur dolor, si aliquid puris ei commiscetur, si adsunt vel præcesserunt signa salsæ pituitæ vel acris bilis, signum est quòd exeat per diapheresim. Si sanguis per os exit sine tussi solâ expuitione, à gingiuis procedit vel faucibus: si exit cum tussi, distinguendum; quia cum parua tussi potest exire tantùm à trahæâ, & tum simul est paucus; si cum magnâ tussi, & est multus, & simul est floridus ac spumosus, & exit sine dolore, præcipuè si præcessit vocife-

ratio, cantus, &c. exit à pulmone; nam pulmo habet venas maximas & amplum canalem, ex quibus potest multus & confertim sanguis exire: si exit cum maximâ tussi & difficultate, & dolore, & paucâ quantitate, & niger, & grumosus, est indicium, quòd venit à thorace, præcipuè si anteà in thorace aut latere dolor fuit; nam à thorace non potest multus sanguis simul per os excerni; quia debet ex thorace imbibi in substantiã pulmonis, vt per os exire possit, & ideò debet expui cum maximâ tussi & non nisi paucus; non enim multus simul sic imbibi potest. Si læsionis thoracis nulla adsint signa, si facies aut venæ oculorum rubent, si titillatio in palato præcesserit, præcesserit & capitis dolor, grauitas & tinnitus auriũ, si subitò exit, si aliquis sanguis simul effluit per nares, vel iam ante effluxit, signum est à capite delabi, etiamsi cum tussi excernatur; à capite enim in palatum aut fauces confertim defluens etiam tussiculam excitat. Si thoraci vulnus inflictum est, & sanguis per os exeat, indicium est, vulnus esse penetrans, si non in pulmonem vsque, saltem in cauitatem thoracis; nam ex thorace in pulmonem imbibi aliquando potest, verisimiliùs tamen est pulmonem simul esse vulneratum; nam in pulmonem sanum & non vulneratum neque in circumferentiâ exulceratum difficulter sanguis imbibi potest. Si in capite vulnus est aut præcessit casus, percussio supra caput, & sanguis per os & nares maximè exit, indicium est cranium esse fractum vel menyngem læsam. Si vulnus est in hypochondriis & cum sanguine exit chylus, & sanguis exit cum vomitu, est indicium stomachum esse vulneratum. Si exit cum admixtâ vrinâ aut serositate, & adsit difficultas mingendi, & mingitur sanguis, & locus vulneris respondeat loco vesicæ, vel vesica, vel vreteres, vel renes vulnerati sunt. Sanguis serosus vulnerato thorace exiens indicat pericardium esse læsum. Si sanguis multus exeat ab ano permixtus fœcibus, ab hepate vel meseraicis venis prouenit, vel est hæmorrhoidalis; nam qui venit ab intestinis semper est fœcibus permixtus. Sanguis serosus vel loturæ carnis similis deiectione exiens non semper necessariò est fluxio hepatica, sed potest esse fluxio hæmorrhoidalis, præcipuè cùm æger est cachecticus: sic ergo est distinguendum; si æger solet sæpe hæmorrhoidibus laborare, si ægri etiam reliquus sanguis est serosus, si venæ ani tumeant vel doleant, erit hæmorrhoidalis: si verò istorum nihil adsit, sed adsit humor & grauitas hepatis, color faciei pallidus, indicium est veram esse fluxionem hepaticam ab hepatis summâ debilitate. Aliàs si sanguis per sedem per interualla exit sanis & sine læsione, si dolor aut tumor in ano, si sanguis niger, tempus autumnale, æger melancholicus, aut lienis aliquo vitio laborans, si non exit cum aliis alui excrementis permixtus, sed exit vel ante vel post emissa excrementa, vel simul cũ eis, & tamen separatur, est hæmorrhoidalis. Si paucus sãguis eiectione exit & pituitæ permixtus, & cum frequenti cupiditate desidendi, est ab intestino recto, præcipuè si adest dolor aut molestia in ipsâ deiectione; si autem sine frequenti cupiditate

cupiditate desidendi, sed exeat cum difficultate & dolore, & parùm excrementis permisceatur, & breuî post perceptum dolorem excernatur, & dolor sentiatur circa os pubis, aut in lateribus ventris è regione ventriculi, signum est vlcus esse in colo, indeque sanguinem promanare: si verò sanguis fœcibus multùm permisceatur, & dolor circa vmbilicum sit, & non statim à percepto dolore sanguis exit, sed aliquanto tempore post, signum est esse vlcus in intestinis superioribus, præcipuè si & paruâ quantitate, & post pituitæ, pinguedinis ac ramentorum eiectionem exit. Cùm sanguis per virgam exit, si exit sine vrinâ, procedit ab ipsâ virgâ, præcipuè si virgæ aut catheter aut syringa fuerit imposita: Si exit cum vrinâ & non est vrinæ pefectè mixtus, sed statim subsidet, si est paucus, venit à vesicâ; vesica enim est exanguis. Si in perinæo aut virgâ aut pectine dolor percipitur, signum est, quòd etiam veniat à vesicâ. Si est vrinæ magis perfectè mixtus, sic quòd non subsideat in matulâ nisi post longum tempus, si est multus, renes enim magnas venas & arterias habent, promanat à renibus, præcipuè si constet in renibus calculum esse, vel circa regionem eorum dolor percipiatur, si æger corpus suum malè contorserit, aut lumbos excalefecerit. *Quicunque,* inquit Hipp. 4. *Aphor.*78. *inopinanter sanguinem mingunt, iis vena rupta est in renibus.* Si ex genitalibus mulierum sanguis exeat, qui non sit menstruus, & sequatur post prægressos menses albos, est indicium vlceris. Si sanguis per nares exit & est paucus, si medicamentis adhibitis statim cessat, & nullus in capite dolor percipitur, est signum solùm à naribus prouenire. Si multus, & adsit dolor capitis, & post sanguinis fluxum dolor cessat, signum est prouenisse à cerebro. Atque hactenus de signis præcipuè diagnosticis à sanguine sumptis.

Prognostica à sanguine exeunte desumi possunt hoc modo. Exitus sanguinis per anastomosim est minùs periculosus aliis, nam laxata orificia facilè constringuntur, & frequenter laxatio est solum causa manifesta, quâ cessante cessat effectus. Peior est exitus per diapheresim, quia indicat sanguinis tenuitatem & serositatem, hepatis imbecillitatem aut cachecticam ac hydropicam dispositionem; & talis exitus hoc modo solùm est per accidens, per se autem non est ita malus. Pessimus est sanguinis exitus per erosionem siue per diabrosim, primò quia indicat malitiam causæ, humorem sc. acrem & salsum. 2. quia talis exitus semper magis magisque augetur, prout vlcus crescit; & vlcera interna difficulter consolidantur. Pessimus est ille sanguinis exitus, qui fit propter vasorum ruptionem seu catarexim; priusquàm enim vasa consolidētur, vel æger mortuus, vel nimio sanguinis effluuio ad magnā debilitatē redactus est. Omnis nimius sāguinis fluxus pręsagit cachexiā, hydropē, alui humiditatē, singultum, conuulsionē, desipientiā, viriū dissolutionē, tremorem, lypothymiam; quæ omnia etsi per se sint mala, peiora tamen sunt, cùm ex tali causâ fiunt. 5. *Aph.*3. sic habetur: *vbi sanguis multus fluxerit, singultus*

aut conuulsio , mala. Externa frigida in fluxu sanguinis malum. Et 7. *Aphor.9. à profluuio sanguinis desipientia & conuulsio , malum.* Hæmoptisis seu sanguinis sputum est periculosum, quia post se trahit phthisim aut vlcus pulmonis : in inflammationibus tamen pectoris aut thoracis sanguinem expui est bonum ; & quo citiùs expuitur eò meliùs , quia signum est coctionis & roboris naturæ ; & talis expuitio est quodammodo critica. Sanguinis exitus per quamcunque partem in mulieribus,præcipuè periodicus,& quibus menses sunt suppressi,& præsertim sub tempus, quo menses fluere deberent , non est ita malus ; est enim indicium sanguinem menstruum aliò regurgitare, & expulsionem esse criticam;& ideò sanguinis exitus in mulieribus non est ita periculosus,sicut in viris.5. *Aphor.*33. sic habetur : *fluxus sanguinis è naribus mensibus deficientibus bonum:* in aliis sanguinis fluxus , qui periodos seruat , vel nimiam indicat repletionem aut plethoram , vel intermissas exercitationes , vel membrum mutilatum. Malum est pus sanguini esse permixtum , quia indicat malum fieri ab erosione , & vel adesse vlcus vel abscessum ; sanguis per vterum exiens tempore mensium & post partum , est signum bonum & naturale. Menses in mulieribus grauidis vel imbecillum fœtum significant, vel futurum abortum. Menstrua retenta varias causant passiones: morbum comitialem , maniam , melancholiam , oculorum caliginem, phthisim anginam, tussim,vomitum, nauseam, hydropem, morbum virgineum , cordis palpitationem , capitis grauitatem , & tinnitum aurium.Si subitò exit, si aliquis sanguis simul per nares effluit,vel iam ante fluxit signum est à capite delabi. Hæmorrhoides opportunè fluentes à multis morbis liberant. Hippoc. 6. *Epid.66.* & 6. *de humoribus cap.6.* dicit, quòd *qui hæmorrhoides habent , neque lateris dolore , neque palpitatione, neque inflammatione, neque phagadænâ, neque leprâ corripiuntur.* Et 6. *Aphor.*11. *&* 12. *melancholicis* , inquit , *& nephriticis hæmorrhoides superuenientes , bonum.* Insanientibus si hæmorrhoides & varices superueniunt, insaniam tollunt. Et *lib. de venæ sect. aduersus Erasistratum cap.5. Hæmorrhoidibus,* inquit Galen.*pro consuetudine moderatè fluentibus* homines sanam vitam degunt ; fluentibus verò immoderatè in grauia mala incidunt : sic 1. *ad Glauc.* 14. *&* 2. *de præsag. ex puls.* dicit ; hæmorrhoides immoderatè fluentes animi deliquia , hydropem,apoplexiam,cachexiam & mortem inferre. Hæmorrhagia post dolorem capitis bona , ac eum soluit. 4. *Aphor.*27. sic habetur : *Quibus in febribus sanguis fluxerit quacumque ex parte, cùm conualescunt , iis alui humectantur* ; Hinc *Aphor. cit.* Galen. *in expositione sect.*40. *tertij Prorh.* dicit causam esse , quòd nimis sanguinis fluxu calor natiuus debilitetur ; vnde pituita multa generatur, à quâ ad aluum fluente ipsa aluus humectatur. Alter sanguis in acutis febribus est malum signum , indicat enim maximum ardorem & sanguinis assationem , & præcipuè si talis apparet in principio , aut incremento , aut sectâ venâ ; at talem exire per crisim non est malum; etenim criticæ eruptiones sanguinis sunt bonæ , symptomaticæ verò malæ,

malæ. Crises in calidis morbis frequenter fiunt per sanguinis eruptiones: sic febres tertianæ intermittentes, synochi, febres omnes acutæ & ardentes, inflammationes viscerum, præcordiorum, hepatis, diaphragmatis, lienis, stomachi, pleuritides, peripneumoniæ, frequenter per sanguinis hæmorrhagiam seu fluxum è naribus iudicantur, maximè in iuuenibus, plethoricis, tempore verno seu æstiuo; contingunt enim in morbis hæmorrhagiæ à sanguine calido & bilioso sursum ascendente, aut bile sursum motâ; nam cùm leuis ac tenuis sit, sursum ascendit, ac sanguini permixta partim erodendo, partim sanguinem calefaciendo, cogit eum è venis exire. Sic Galen.3. *Prorh. comm.*75. dicit, calidos ac tenues succos ad caput recurrentes, desipientias ac hæmorrhagias causare. Et 1. *Epid. comm.*2. dicit, sanguinis eruptiones è naribus in ardentibus aliisque febribus ob dominantem bilem flauam fieri, quæ sanguini permixta, postquàm eum deusserit, cum eo multum calorem ad caput vehens venis narium diruptis, sanguinis effluuium facit. Hinc Hippoc.6. *Epid.* sic inquit; *Sanguinis è naribus profusio, aut iis, qui subuirides nigrique sunt, aut iis, qui rubri sunt viridésque*; acsi diceret sanguineis & biliosis, *fiunt.* Si ergo in iis fiant, & sint criticæ, sunt bonæ & salutares; si verò symptomaticæ, malæ. Tunc autem criticæ esse censentur, quando fiunt in morbi statu, quando signa concoctionis præcesserunt, vires sunt robustæ, alia quoque signa decretoria adsunt, quando morbus talis est, qui per hæmorrhagiam iudicare aptus sit, vt febres tertianæ, synochi, continuæ omnes & ardentes, & viscerum inflammationes, quando hæmorrhagia est sufficiens & tanta, vt morbum soluere possit, quando quoque est è directo, vt si lien & sinistræ partes inflammatione laborent, fiat per vtramque narem vel sinistram tantùm; si hepar aut dextræ partes per dextram. Sic Hippoc.4. *de victus ratione in acut.* t.10. *Si*, inquit, *è naribus sanguis fluxerit, vel si sudores indicatorij legitimi cum vrinis albis, crassis & leuibus superuenerint, soluitur ægritudo.* Not. tamen, quod aliquando etiam in eiusmodi morbis hæmorrhagia sit bona, etiamsi non semper omnia signa bona coctionis appareant: sic in Metone apud Hipp. *in Epid.* vrinæ fuerunt nigræ, & cum sedimentis nigris, & in quodam qui in Dealcis horto decumbebat, vrinæ erant tenues, crudæ cum crassioribus sedimentis; & in Antiphonte Critoboli filio vrinæ fuerunt tenues, & tamen per hæmorrhagiam fuerunt iudicati. Verùm etsi aliquando propter robur naturæ contingat eiusmodi hæmorrhagias esse bonas, vt plurimùm tamen sunt malæ, & tùm solùm sunt securæ, quando supradictas omnes conditiones habent coniunctas; sanguinis enim eruptiones ac hæmorrhagiæ hanc prærogatiuam magis habent præ alis euacuationibus, quòd ipsæ etiam in principio & in aliis temporibus, etiamsi non adsint signa bonæ coctionis, possint esse magis vtiles, quàm aliæ euacuationes, quæ ferè semper sunt malæ ex eo, quòd sanguis semper per apertas partes fluat, & semper liberè & commodè exire possit, nec eget ita præparatione & concoctione, sicut alij humores, qui per alias euacuationes excerni debent.

debent. Optimum autem est eruptionem vtcumque esse bonam. Sic Hipp. 2. *Epid. largè enim*, inquit, *eruptiones liberant ferè*. Et 1. *Epid. t.65. in febribus ardentibus*, inquit, *hæc accidebant, quibus ritè & largiter sanguis è naribus erupit, eâ de causâ maximè seruabantur, nec quenquam noui*, inquit, *in hoc statu mortuum, cui rectè sanguis erupisset; nam Philiscus quidem, Epimenon & Silenius, quibus parum quartâ aut quintâ die è naribus stillauit, mortem obierunt*. Et 2. *Epid. sect.1. t. 16. fluxus enim*, inquit, *largi sanguinis è naribus soluunt*. Quibus similia multa alia loca habet Hippoc. *in Epid.* Dixi, mediocriter magnas hæmorrhagias esse bonas; nam si nimiæ sunt, non sunt bonæ, sed malæ, & potiùs mortem inferunt; nimietas enim indicat eruptionem non esse criticam, sed symptomaticam; quia natura robusta ac ordinatè agens non plus excernit, quàm sibi conueniens sit; ideò si nimia est, indicat eam fieri à naturâ victâ, & læsâ facultate retentrice, vel naturâ ab humorum malignitate plùs iusto irritatâ, & sic est mala vt signum: est etiam mala vt causa, quia causat caloris natiui & spirituum vitalium exhaustionem; vnde tales hæmorrhagias sudores frigidi, deliquia, conuulsiones & mors sequuntur. Legimus tamen aliquando etiam maximas eruptiones, imò ad multos dies durantes fuisse criticas & salutares. Quare cùm tales eueniunt, an salutares sint an lætales sic cognoscitur: quia si æger fit robustior, si alleuiatur, si mala symptomata, quæ antea aderant, cessent, si febris, sitis diminuitur, si euacuatio in die critico fit, si ætas, anni tempus, morbi genus hæmorrhagiæ respondeant, si pulsus fiant vehementiores & æqualiores, signum est esse salutares; at si contrà fiat, & praua symptomata comitentur aut sequantur, signum est esse lætales. Pauca sanguinis excretio aliquando est bona, aliquando mala; bona est, quæ fit in die indice, mala quæ fit in die decretorio; etenim natura antequàm in die decretorio magnam faciat euacuationem, solet sæpissimè in die indice præmittere aliquam sanguinis eruptionem & eam non nisi paruam, quâ indicatur in die decretorio magnam ac insignem subsecuturam esse; & tum dico talis eruptio sanguinis est bonum signum, non quòd illa sit critica, sed quòd sit signum bonæ ac largioris fluxionis sanguinis in die critico futuræ. Tunc autem modica illa eruptio in die indice est bona, quando simul etiam aliqua signa concoctionis comitantur, & posteà in die decretorio larga eruptio sanguinis sequitur: nam si in die indice non fiat, sed in alio, & non adsint signa coctionis, & in die decretorio non sequatur larga eruptio, tum potiùs illa parua eruptio in die indice fuit pernitiosa, & malum signum; indicat enim naturam à malignitate morbi irritari & naturam quidem conatam fuisse aliquid agere, sed magnitudini morbi succubuisse. Mala verò est omnis parua eruptio sanguinis in die critico, præcipuè si mala signa adsint, si vires sint debiles, si morbus fiat à sanguine, ætate iuuenili, & vere; nam in tali constitutione sanguis maximè abundat, & deberet maxima eius eruptio fieri; & parua non sufficit, nec potest morbum iudicare. Et sic vsque apud Gal. & Hipp.

Hipp. stilla narium in die critico pro pessimo signo habetur. Vt 4. *de victus rat. in acut. t. 66.* & 1. *Prorh.* 1. *Epid.* 3. *t.*35. habetur. Ibi enim Hippoc. loquitur de epidemicâ constitutione, & inter pessima signa ponit, quando per nares pauca stillabant; nam Epimeon, Philiscus, & Silenius, quibus parum quartâ & quintâ die è naribus stillabat, mortem obierunt: sic Hipp. 1. *Prorh. stillatio,* inquit, *è naribus est perniciosa, & maximè si quartâ die inceperit:* ille enim dies in ardentissimis & acutissimis febribus est criticus. Pessimæ sunt insuper illæ stillæ narium, in quibus sanguis niger & crassus exit; sic Hippoc. 4. *Prorh. t.*54. *è naribus,* inquit, *stillicidium, malum, lætale, si nigrum; quia,* vt inquit Galen. *in comm. est indicium sanguinis summè calidi & adusti;* immò stillicidium sanguinis in acutis tum maximè est malum, si cum aliis prauis symptomatibus est coniunctum. Sic 3. *Prorh.* inquit Hipp. *quæ ex naribus cum surditate & torpore parua est stillatio, difficile quippiam habet.* Vbi Galen. *in comm.* dicit, non illam difficile quippiam habere, sed omninò esse lætalem, & *lib.*1. habetur: *ex naribus si stillicidium sanguinis fuerit cum sudore frigido, aut refrigeratione extremorum, lætale.* Pessimæ itaque sunt, quæ cum torpore, comate, vigiliis, delirio, inquietudine, frigiditate extremorum, &c. sunt coniunctæ. Verùm non tantùm stilla narium, sed omnis sanguinis eruptio, si cum prauis symptomatibus est coniuncta, vel si alia praua symptomata eam sequantur, est lætalis & perniciosa; talia praua symptomata sunt vrinæ nigræ, vel sedimentum nigrum, vrinæ turbidæ vel subiugales, siue valde crassæ, non clarescentes, vel tenues & aquosæ, vomitus fœtidus, virulentus & diuersi coloris, deiectiones nigræ, colliquationes, &c. 3. *Prorh. t.*25. sic habetur: *Sanguinis eruptiones cum deiectionibus nigris & prærubris malæ.* Et Galen. *in comm. t.*37. dicit, *omnes sanguinis eruptiones cum resudatione,* id est, cum paruis sudoribus, *esse malignos;* item cum deiectionibus nigris, surditate, &c. Et 2. *Coac. s.*2. sic habetur. *A profluuio sanguinis è naribus paucus sudor cum refrigeratione, malum.* Et 4. *quæ diebus decretoriis perfrictiones fiunt à sanguinis profluuio, pessimum.* Atque hæc omnia intelligenda sunt de morbis acutis, sicut & pleraque omnia prognostica. Porrò in morbis frigidis eruptio sanguinis est mala, præcipuè cùm est copiosa; quia refrigerat magis.

Cap. II.

A Pure exeunte.

Pvs à quacunque parte corporis exiens, vel vlcus vel abscessum indicat. Vlcus; si paulò ante per eandem partem sanguis exierit, vel præcesserit casus ab alto, aut vis corpori sit illata, aut si præcesserit destillatio acris & salsa, quæ vlcus potuerit excitasse; & præcesserit lentus ac

diuturnus dolor in parte, vnde verisimile pus promanare insuper si adsit febris continua ac parua, & pus paulatim exeat, primò paruâ quantitate, paulatim verò maiore quantitate, & exiuerit primò parùm sanguinis, & illi sanguini parum puris fuerit permixtum, & paulatim plus puris, minùs verò sanguinis, excernatur; tunc dico hoc esse vlceris signum. At si ante præcessit in aliquo loco dolor magnus & intolerabilis, tensio & durities cum rubore, cum ardente febre & siti magnâ ac linguæ siccitate, & malum illud de repentè sit obortum & acutissimum, sic vt celerrimè tempora sua percurrat, & ad statum perueniat, & non præcesserit vulnus aut sanguinis excretio & in statu pus erumpat idque subitò & magnâ quantitate, & primò exeat pus clarum & album, & paulatim postea cum pure exeat sanguis, & adfuerint signa vnicuique parti inflammatæ propria, & pure eiecto, dolor, febris, tensio subitò cessant aut minuantur; est signum abscessus. A quâ parte pus promanet, colligitur ex viâ, per quam excernitur, & à modo, quo excernitur, & situ ac regione partis dolentis. Si per nasum aut aures exit, à capite exit: si tussi, à pectore vel thorace: si vomitu, à stomacho, intestinis, mesenterio, hepate, liene; à quâ autem istarum partium, cognoscitur ex situ doloris, tumoris, ruboris, ac caloris percepti, & propriis vniuscuiusque partis actionibus læsis. Si deiectione exit, prouenit ab eisdem partibus, à quibus cùm per vomitum exit. Si mictione & cum vrinâ, à vesicâ, renibus, & etiam à partibus superioribus; nam etiam à thorace ad vias vrinarias peruenire & cum vrina excerni authores prodiderunt: si per genitalia mulierum, ab vtero aut partibus vicinis. Si pus per virgam eiectum aliquando est sanguinolentum, si pus vrinæ exactè permiscetur, & difficulter subsidit ad fundum, & si subsidat nihilominùs tamen vrina manet adhuc turbida, est indicium, quòd exeat à renibus; ratio est, quia renes sunt viscus carneum multo sanguine præditum, hinc sæpe cum pure sanguis emingitur. Denique quòd pus vrinæ exactè permisceatur, est signum quòd veniat à partibus remotis; nam si à propinquis veniret, non posset ita exactè mixtum esse, & consequenter indicat, quòd procedat à renibus, qui inter vasa vrinaria sunt remotiora, maximè hoc significatur, si insuper in loco renum æger dolorem sentiat, si æger calculo laboret & sanguinem ante minxerit, & diutissimè dolorem in loco renum senserit. Si puris quantitas non sit ita magna, & magis pus vrinæ sit permixtum, signum est vlceris; at si diu ante de dolore ibi conquestus non sit, sed subitò dolor inuaserit, paucis diebus durauerit, & fuerit intensissimus cum febre maximâ, tensione, dolore, rubore, dolorisque ad tactum externum obacerbatione, & subitò pus erumpat, ac copiosum, & eo erumpere dolor minuitur, signum est apostematis renum. Si parum puris cum vrinâ emingitur, & illud mediocriter cum vrinâ sit permixtum, & dolor à renibus ad pectinem pertingat, à ductibus vrinariis prouenire indicat. Si pus in vrinâ citò subsidit, & viscidum est, ac

ac viſcido muco permixtum, & æger nullum dolorem, inflammationem circa lumbos ſenſerit, ſed dolorem ſentiat in perinæo, eumque diu antea ſenſerit, & etiam in pube, ſi ſigna calculi adſint & difficultas vrinæ; ſi verò fœtet, ſignum eſt vlcus eſſe in veſicâ; multò magis, ſi etiam cum vrinâ ſquammulæ excernantur. Si pus ſponte exit & ſine vrinâ, aut ſi exit ante vrinam, & poſt redditam vrinam dolor creſcit, ſignum eſt vlcus eſſe in virgâ; nam à tranſeunte per virgam vrinâ mordetur locus vlceratus & dolor creſcit; nihil enim à renibus effluere poteſt niſi vrinæ ſit permixtum. Si pus per aluum exit, ſi eſt ſeparatum ab alui excrementis, ſi exit potiùs cum anus detergitur, ſi exit cum teneſmo, indicat ani fiſtulam, vel hæmorrhoïdes exulceratas, maximè ſi hæmorrhoides frequentes fluant; ſi pus illud ſanguini permixtum ſit, ſi leuiter permixtum ſit excrementis duris, & primò exeuntibus & cum teneſmo, à rectiore & propinquiore procedit inteſtino. Si exit cum torminibus & valde permixtum fœcibus, venit à colo & ſuperioribus inteſtinis. Si fuerint inflammationes in meſenterio, hepate aut ſtomacho, & ſubitò erumpit pus & magnâ quantitate & putum ac non permixtum fœcibus atque album, & erumpente dolor mitigatur, eſt ſignum ipſum prodire à parte illâ, quæ per alia ſigna iudicata fuit inflammationem habere. Pus ex pudendo vlcus vteri demonſtrat; ſi fœtet, vlcus eſt cancroſum. Si venit à ceruice vteri, dolores circa coccygem, id eſt, oſſis ſacri caudam, erunt ad femur vſque exporrecti. Si pus tuſſi eiiciatur, & præceſſerunt ſigna phlegmones, & ſignum pleuritis vel peripneumoniæ, & ſubitò eiiciatur & magnâ quantitate, & augetur difficultas reſpirandi, indicium eſt intus in thorace abſceſſum eſſe ruptum; nam quia pus in cauitatem thoracis lapſum ſuper diaphragmate iacet, ideò difficultas reſpirationis augetur. Si tuſſis diu durauit, & malum lentè incepit & paulatim creuit, & non adſit difficultas reſpirationis, & pus ſit pituitæ permixtum, & non excernatur magnâ quantitate, ſed primò minor quantitas fuit, & paulatim augetur, & præceſſerit ſputum ſanguinis, & adhuc ſputa purulenta ſanguinem admixtum habeant, & adſit lenta febricula, eſt ſignum vlceris pulmonis & phthiſeos. Dico, ſi pus tuſſiendo expuitur: verùm hoc non rarò eſt inter medicos controuerſum, an quod tuſſi expuitur, ſit verum pus, an tantùm lenta pituita. Proponunt autem authores diuerſa ſigna, quibus hoc poteſt dignoſci, ſed ſigna non ſunt valde certa; primũ eſt, quòd dicant pus ſuper carbonibus poſitũ fœtere, pituitum non; ſed ratio non eſt efficax, quia pus à phthiſicis prodiens non eſt valde fœtidum. Secundum ſignum eſt, quòd dicant pus in aquâ poſitũ, præcipuè marina vel ſalſa, deſcendere ad fundum, pituitam non ita, ſed neque illud ſignũ eſt valde certum, quia etiam craſſa & excocta pituita ad fundũ deſcendit. Cælius Aurelianus 2. *de morb. acut.* c. 14. dicit dignoſcendũ eſſe ex eo, quòd pituita ſit albior pure, & pus ad liuorem magis vergat; & hoc ſignum non eſt malum; ſed dico ego, ſi ſputũ eſt craſſum inſtar puris, & ſubrubeũ rubedine toti ſputo imbutâ, eſt

ſignum quòd ſit pus, quia fit ex ſanguine, & tale pus rubicundum ſæpe expuunt phthiſici. Si ſputum etiam ſit ſubliuidum, ſignum eſt etiam, quòd ſit pus & non pituita. Verùm plerumque ſputum in phthiſicis eſt flaueſcens, & tum magis difficulter videtur poſſe diſcerni à pituitâ; quia pituita craſſa & excocta, & quæ aliquanto tempore in corpore hæſit, vt illa præcipuè quæ mane poſt ſomnum expuitur, eſt etiam flaua, vt patet in muccis, qui totâ nocte cocti mane per nares emunguntur. Aliud ſignum ponit Aurelianus, quod pus aquæ mixtum facilè ſoluitur, & non eſt ita glutinoſum ſicut pituita; & hoc ſignum eſt bonum, ſaltem in vlceribus pulmonis, nam ex aliis partibus ſæpe pus exit valde lentum. Atque hæc ſunt ſigna à viâ & modo exeundi.

A qualitate puris etiam ſigna deſumuntur. 1. ante ſanguinem pus eiici, & ſubitò & multum & album, & poſteà puri ſanguinem admiſceri, præſertim non clarum aut roſeum, ſed pallidum ac ſemiſuppuratum eſt indicium abſceſſus: parum & diu & poſt ſanguinis exitum & magis lentum & non ita albidum, eſt ſignum vlceris. Multitudo puris etiam carnoſam partem affectam potiùs indicat; nam carnoſa pars eſt magis ſanguinea, & ſic plus puris edit: ſic ſi cum vrinâ multum puris diu eiicitur, eſt ſignum vlceris renum, quia renes ſunt carnoſi, ſi parum, veſicæ, quia veſica eſt exſanguis & membranoſa. Pus in abſceſſibus foràs euacuari, bonum: intus manere & intra cerebrum, thoracem vel abdomen colligi, malum. Quò plus puris ex abſceſſibus eiicitur, eò meliùs eſt; ſignum enim eſt totum euacuatum & abſceſſum purgatum ori.

A qualitatibus puris etiam ſigna deſumuntur. *Pus*, inquit Hippoc. *in Progn.* optimum eſt, quod candidum, læue & æquale & quàm minimè fœtidum exiſtit; nam quod candidum eſt, ex magis puro ſanguine genitum eſſe, & apprimè eſſe coctum, & conſequenter calorem natiuum vegetum eſſe, indicio eſt: quod prauo colore præditum eſt, malignitatem indicat, & ex humoribus prauis ſanguini permixtis genitum eſſe: quod leue eſt & æquale ſecundum omnes ſuas partes, caloris etiam robur optimamque coctionem indicat. Pus eſſe fœtore aliquo præditum, malum eſt, ſed non valde fœtere eſt bonum ſignum & ſignum optimæ coctionis: omninò nihil fœtere eſt ſignum defectus caloris natiui: valde fœtere, eſt ſignum cauſæ malignitatis & morbi corruptionis. Pus aqueum indicium eſt ipſum ab articulis venire; quando ſcilicet vulnus aut vlcus circa articulos eſt. Aliàs pus tenue & aqueum indicium eſt maligni vlceris, maximè vbi neruo læſo inflammatio ſecuta eſt: in aliis vlceribus pus eſſe aqueum eſt indicium cruditatis, & pus adhuc non eſſe coctum, & ita ſæpe eſt indicium vlceris incipientis ac principij morbi: bonum quando incipit inſpiſſari, hoc enim indicat incrementum adeſſe vel ſtatum. Pus craſſum & glutinoſum etiam eſſe malum, & indicium maligni vlceris, & neruos, præcipuè circa articulos læſos eſſe. Pus ab vlceribus profundis interdum exire, interdum non exire, & quando exit,

tunc

tunc exire magnâ quantitate, indicium est vlcus esse fistulosum, & profundas cauitates habere, in quibus pus coaceruatur; & aliquando nihil, aliquando magnâ copiâ excernitur. Pus exire nigricans atro sanguini & aquæ permixtum, & supra modum fœtere, vlcus indicat cancrosum & gangrænosum. *Quicunque*, inquit Hipp. 7. *Aphor.* 44. *suppurati vruntur vel secantur, si pus purum fluxerit & album, euadunt: si verò subcruentum, sordidum ac fœtidum, pereunt.* Et Celsus *l.* 2. *cap.* 8. *à iecinore*, inquit, *si pus cruentum exit, mortiferum est; sin ex eo exit pus purum & album, salus ei facilis.* Bonum est, si pure exeunte symptomata cessent. *Ex suppuratis*, inquit Celsus, *loco iam citato, ij maximè superstites manent, quos febris eodem ab eruptione die dimiserit & qui cibos citò appetiuerint, & siti liberati fuerint. Suppuratum pulmonem habentibus per aluum pus secedere latale est*, inquit Hipp. *in Coac. prænot.* In suppurationibus viscerum pus extra corpus excerni est bonum; at verò in abdominis aut maximè in thoracis cauitatem excerni, ac intùs remanere, malum; inde enim viscerum corruptela, lenta ac hectica febris, ac hydrops promanant. *Si pus aut sanguis in vrinâ est, vel vesica vel renes exulcerati sunt*, inquit Hippoc. 4. *Aph.* 75. *Pus exiens per nares, aures, aut os capite dolenti morbum soluit*, inquit Hippoc. 6. *Aphor.* 27. *Si pus aut aqua in vniuersum effluxerit iis, qui suppurati aut vruntur aut secantur, omnes moriuntur*, inquit Hipp. cùm verò sputum retinetur, moriuntur. *A sanguinis sputo puris sputum, malum*, inquit Hipp. 7. *Aphor.* 15. quia indicium est phthisim fieri.

CAP. III.

A sudoribus.

§. I.

A Variis sudorum differentiis signa desumuntur. Differentiæ sudorum sumuntur ab eius substantiâ; & secundum hanc alij sunt crassi, viscidi, aut tenues. A quantitate, sic sudor alius multus, alius paucus. A qualitate & primũ olfactili, sic alius est fœtidus, alius nõ: A gustatili, alius amarus, salsus, insipidus: A tangibili, alius calidus, alius frigidus, alius medio modo se habens: A visibili, alius aqueus, sanguineus, viridis, flauus. A loco exeundi, alius exit à toto corpore, alius à capite tantùm, alius à pectore, alius ab extremis, vt brachiis, cruribus, &c. A tempore exeundi, alius exit de nocte, alius de die, aliis vigilantibus, alius dormientibus, alius statim post cibum, alius non, alius quiescentibus, alius obambulantibus & exercitatis, alius in principio morbi, alius in statu, alius in declinatione. A modo exeundi, alius est assiduus, alius inter polatus. Ab his omnibus differentiis signa desumuntur.

Ad sudoris generationem tria concurrunt: materia, causa efficiens, & via per quam. Materia sudorum est humidum potulentum & serum sanguinis in venis existens; aliquando ipsa humiditas alimentalis existens in ipsâ substantiâ partis ac habitu corporis; interdum ipsum humidum primigenium membrorum, quod à calore febrili dissoluitur ac colliquatur, & exit per poros cutis. Efficiens causa est tum facultas expultrix valida, tum etiam expultrix retenta debilitata & extincta. Not. tamen, quòd etiam aliquando calor natiuus & naturalis faciat sudores, vt qui fiunt æstate ab exercitio, vel in criticis expulsionibus, &c. Via per quam, sunt ipsius cutis pori. Lassitudo & apertio pororum est causa multorum ac crassorum sudorum; adstrictio angusta nullorum aut tenuium. Sudor habet magnam efficaciam in significando & sanitas corporis ex sudore corporis colligi potest. Scribunt quidam authores fuisse quendam Regem, qui cùm vellet sibi eligere vxores, vt sciret, quænam earum esset maximè sana & optimi temperamenti, iubebat eas benè lauari & mundari & totas iubebat indui linteo gossipino, & posteà in sole exerceri, vt sudarent; cuius sudor minùs fœtebat & minùs prauo calore præditus erat, eam indicabat saniorem. Est autem sudor maximè signum succorum existentium in venis ac præcipuè minoribus, ac existentium in habitu corporis, sicut vrina est signum eorum, quæ sunt in venis magnis. Sudor in sanis indicat calefactionem, exercitium magnum; magis sudant pingues quàm graciles, quia omnis motus eis est laboriosus. Minor est sudor in exercitatis, si post exercitium frigidam bibant, quàm contra; quia frigus internum expellit calorem ac serum extrorsum. Facilè sudare in sanis significat sanguinem serosum, obesitatem corporis, abundantiam caloris, pororum corporis naturalem laxitatem; difficulter verò sudare, contrà: in ægris humorum copiam, expultricem irritatam, retentricem debilem.

§. II.

A modo substantiæ.

Sudor crassus fit à sero lento, vel pituitâ ipsi sero permixtâ, vel ex colliquatione carnium, atque etiam vltimi alimenti sero permixta, vt fit in hecticis & ardentibus febribus. Potest etiam fieri à calore multo serum ipsum coquente & inspissante. Potest etiam fieri à seri paucitate, quòd paucum est, id magis coquitur & inspissatur. Tenuis & aquosus sudor potest fieri ob caloris magnitudinem attenuantis serum; vel ob venarum & pororum angustiam, per quam quodammodò colatur, & non permittitur exire, nisi quod tenuissimum est; quod autem crassius est, retinetur: vel fit ob multam sanguinis serositatem, multam potationem aut hydropicam constitutionem. Crassi itaque sudores crassitiem & lentorem humorum indicant, vnde præsagiunt obstructiones; quia

quia si tales retinerentur, leui occasione obstructionem corporis poris inducerent. Indicant etiam meatuum laxitatem. Crassities media indicat robur caloris, & serum bene esse percoctum. Si crassum sit cum quodam lentore & obesitate, & adsit febris hectica, & æger cum tali sudore debilitetur & emacietur, & in vrinis pinguedo supernatans appareat, indicat colliquationem.

§. III.

A Quantitate.

A quantitate sudoris varia signa petuntur, & variæ differentiæ, provt variæ sunt eius causæ. Multi itaque sudores fiunt, vel ob corporis ac pororum raritatem, quæ facilem humori exitum præbet, vel ob excrementorum abundantiam & sanguinis serositatem, vel propter copiam potus assumpti; nam qui multum bibunt, plus sudant; quia abundant in corpore tenues & biliosi humores; tales enim natura per sudores facilè expellit; vel ob virtutem expultricis; sic in crisibus fiunt magni & multi sudores, quando natura causam morbificam per sudores expellit. Fiunt etiam multi ob debilitatem retentricis: sic in aliquibus morbis multi sudores sunt aliquando lætales, quia proueniunt à læsâ expultrice. Aluus suppressa & vrina retenta sæpe etiam sunt causa plurium sudorum; hinc diuretica assumpta sunt causa diminutionis sudorum. Cutis calor est etiam causa multorum sudorum; atque hinc æstate magis sudamus quàm hyeme; quia calor poros laxat & serum ad habitum trahit; hyems stringit & repellit, hinc etiam cachectici, etsi multo humido abundent, tamen quia frigidum corporis habitum habent, non facilè sudant. Nimius tamen calor est etiam aliquando causa sudoris diminuti, quatenus sc. humidum exiccat; hinc fit quòd in aliquibus febribus ardentibus nunquam appareant sudores. Sudor itaque multus indicat humorum abundantiam, intemperiem calidam ac humidam, ac febres: in febribus enim plerumque sudores contingunt nisi impediantur; quia natura humorem è venis per habitum corporis expellit. *Sudor multus ex somno factus*, inquit Hippoc. *absque manifestâ causâ, corpus pluri cibo vti significat; si verò cibum non accipienti hoc accidat, scire oportet quòd euacuatione indigeat.* Sudor multus post somnum sine manifestâ causâ est etiam signum hecticæ; hecticâ enim laborantes etiam hyemali tempore, & quàm paucissimis stragulis coaperti post primum somnum sæpissimè solent sudare, quod est perniciosum; sunt enim sudores diaphoretici & colliquatiui, qui corpus supra modum exiccant & debilitant. Sudor multus ęgrotanti & acuto morbo laboranti, si in statu & in die critico accidit prægressis signis cócoctionis, morbi solutionem indicat; at si in principio

morbi

morbi contingit, si vires sunt robustæ, morbi longitudinem indicat, quia indicat abundantiam humorum; sin vires sunt debiles, non morbi longitudinem, sed citam mortem præsagiunt; quia significant naturam multitudine humorum oppressum iri. Si sudor sit copiosus, non potest prouenire ex vnâ parte tantùm, sed necessariò ex toto, & sic non ostendit vnius partis vitium sed totius. *Sudor intersectus & non continuus est prauus*, inquit Hipp. quia talis est symptomaticus.

§. IV.

A Qualitate.

A qualitate gustatili. Salsus sudor, modò non immodicè salsus sit, sanitatem indicat; omnis enim sudor naturaliter debet esse salsus; immodicè salsus caliditatem & terreos humores exustos & salsam pituitam in venis abundantem indicat. Sudor amarus indicat bilem cum sero excerni, & biliosum in venis abundare, & sic vel caloris abundantiam, vel folliculi fellis obstructionem, propter quam contingit bilem in habitum deferri; atque hinc Ictericorum sudor est amarus. Acer atque acidus sudor ob similium humorum admixtionem contingunt; vnde eos vel expelli, quod aliquando est bonum; vel in corpore abundare, quod aliquando est malum, significat.

A qualitate olfactili. Odor sudoris non fœtidus est signum bonæ digestionis, & signum nihil praui aut fœtidi sero aut sanguini esse permixtum, fœtor sudoris contingit à putredine; hinc sudores eorum, qui leprâ aut prauâ scabie & morbo Gallico laborant, sunt fœtidi. Fit etiam fœtor teste Galeno à prauis & acribus eduliis manducatis; sic comestio ceparum & porrorum reddit sudores fœtidos; vel quia talia ob tenuitatem suarum partium faciunt fœtidos in venis existentes humores sero permisceri & ad habitum ferri; vel quatenus portio ipsorummet eduliorum suum odorem seruans cum sero miscetur; quod sudorem prauo odore inficit. Sed quæritur: è quorum humorum putredine sudoris fœtor causetur, an humorum in venis putrescentium fœtor faciat sudores fœtidos; & an sudores laborantium febribus putridis debeant esse fœtidi; & quando fœtidi sudores non sunt, an hoc sit certum signum, nullam esse humorum in venis putredinem: Dico in primis putredinem in habitu corporis prope cutem facere sudores fœtidos; atque hinc leprosorum ac scabiosorum sudores sunt fœtidi; & sudores qui exeunt sub axillis, sunt fœtidiores illis, qui exeunt ex aliâ parte corporis; quia serum cùm in illis non ventiletur, facilè putrescit. Dico 2. si nulla sit sub cute putredo, tunc si sudor sit fœtidus, indicat putredinem internam in venis; sed si non sit fœtidus, propterea non indicat, quòd non sit putredo; potest enim interiùs in venis esse putredo, & tamen sudores non esse fœtidi; ratio est, quia quando putredo est in profundo, non

neceſſariò incipit fœtore humores exeuntes per cutem, & ſic ſudores in illo caſu non fœtent.

A qualitate viſibili. Sudorum color naturalis eſt albus cum aliquâ tamen palliditate aut citrinitate admixtâ; & hoc, quia ſero aliquid bilis ob ſuam tenuitatem admiſcetur: hinc albiſſima induſia infecta ſudore perdunt ſuam albedinem, & acquirunt aliquam palliditatem; ſi multum bilis admiſceatur fit pallidior, & ideò ſudores laborantium Ictero reddunt induſia flaua, vt inquit Auicenna: ideoque color ſudorum flauus indicat multam bilem in corpore abundare, vel folliculum fellis eſſe obſtructum, & ſic bilem ad externa ferri. Si color tendit ad viriditatem, eſt ſignum bilis poraceæ ſero permixtæ; ſi ad liuiditatem, melancholiæ. Si ſudor eſt planè aqueus, & nullo colore infectus, indicat ſeri cruditatem & aquoſitatem & pororum anguſtiam, qui nullos humores craſſiores, ſed ſolum purum aqueum tenue ſerum tranſmittunt. Si color eſt ſanguineus, indicat ſanguinem admixtum; hoc contingit duplici de cauſâ: vel quia pori ſunt valde laxi non tantum cutis, ſed orificiorum vaſorum; vel quia ſanguis eſt valde tenuis & aqueus; vel quia aut retentrix, aut facultas ſeri ſeparatrix eſt valde debilis. Omnis ſudor ſanguineus eſt malus.

A qualitate tactili. Diximus alium ſudorem eſſe calidum, alium frigidum. Sudor naturaliter debet eſſe calidus, nam eius cauſa efficiens inſtrumentalis eſt calor; calore enim ſeparatur ſerum à ſanguine, & calore laxantur cutis pori, per quos debet ſudor tranſire, & calor cum ſpiritu motu ſuo ſudorem extrorſum protrudit, ſic vt meritò omnis ſudor debet eſſe calidus; calor mediocris in ſudore eſt ab his cauſis; calor verò excedens contingit à calore excedente & febrili, vel àblioſo humore admixto. Calidus itaque moderatè eſt bonum ſignum, & indicat robur caloris natiui; valde calidus febres ac maximè ardentes. Bonum eſt ſemper ſudorem eſſe calidum: malum autem eſſe frigidum. Frigidi ſudoris cauſæ ſunt vel frigidorum crudorumque humorum permixtio, vel caloris natiui extinctio, vel ſaltè ad interiora retractio; hinc ſudores morientium ſunt frigidi, quia eorum calor eſt extinctus. Sudores verò laborantium ſyncope & rigore febrili ideò frigidi ſunt, quia calor eſt ad interiora retractus: Sic in maximis doloribus colicis ſudores ſunt frigidi; quia ſc. à doloris magnitudine calor veluti ſtrangulatus eſt: & in febribus peſtilentibus & internis inflammationibus frigidi fiunt ſudores; quia calor in iis ad interiora eſt retractus, ſic vt habitus corporis relinquatur frigidus; & ideò ſudores per ipſum tranſeuntes euadunt frigidi. Aliquid igitur iſtorum frigus indicat, vel caloris natiui extinctionem, vel retractionem, vel humorum frigidorum crudorumque copiam, qui naturâ ſunt ſuperiores, nec à naturâ coqui poſſunt. Minùs malus eſt ille ſudor frigidus, qui propter caloris retractionem contingit: ſic in febribus intermittentibus ſæpe ſudor eſt frigidus, & talis non eſt valde malus, quia ille tantùm contingit ob caloris retractionem. In ſyncope frigidus

ſudor non eſt etiam valde malus;& non eſt malus, niſi in quantum indicat ſyncopem, quæ eſt mala;ſyncope autem ſæpe facilè ceſſat; contingit autem talis frigidus ſudor in ſyncope etiam propter retractionem caloris. Sudor frigidus poſt maximas euacuationes eſt peſſimus;quia talis fit ex caloris natiui ſummâ diminutione ac extinctione.Peſſimus quoque eſt frigidus ſudor, qui contingit in ardentibus febribus & viſcerum inflammationibus; quia ſignum eſt omnem calorem ad interiora trahi, proindeque ibi calorem eſſe maximum, & magnam viſcerum phlegmonem, quæ eſt admodùm pernicioſa. Lætalis eſt etiam frigidus ſudor à venenis aſſumptis. Peſſimus quoque omnis ſudor frigidus in calidis febribus, partim propter cauſam iam dictam,partim quia ſæpe fit propter reſolutionem & extinctionem caloris,vel propter oppreſſionem & ſtrangulationem à causâ morbificâ, vel multitudine crudi humoris coctionem non recipientis.Peſſimus eſt frigidus ſudor, qui eſt paucus, qui ab vnâ parte tantùm, vt capite, collo, pectore procedit, talis enim omnimodam naturæ debilitatem indicat, quæ non tantùm frigidos excernit ſudores,ſed nec poteſt etiam ex toto,ſed ſolùm ex vnâ parte;nam quando ex toto excernuntur, ſaltem aliquod adhuc naturæ robur indicant, valentis adhuc humores crudos ex toto expellere, ex quâ expulſione vniuerſali adhuc aliquid boni poteſt ſuccedere, quod non poteſt ab expulſione particulari,quæ nunquam poteſt eſſe critica vel ſufficiens.Peſſimus eſt frigidus ſudor, qui in ſtatu ac die critico contingit; quia talis non poteſt eſſe iudicatorius, ſed contingit ſuperatâ extinctaque naturâ. Peſſimus quoque, qui cum lætalibus ſymptomatibus eſt coniunctus. Hipp. 4. *Aphor*.42. ſic inquit, *ſudor multus calidus vel frigidus, ſempérque fluens, frigidus maiorem, calidus minorem morbum ſignificat*. Et 4. *Aph*.37. *ſudores frigidi*, inquit, *cum acutâ febre facti, mortem, cum mitiore longitudinem morbi ſignificant*; ratio eſt, quia in acutâ febre citiùs æger extinguitur,quàm crudi humores, quorum ratione frigidi ſudores fiunt, ſint concocti, in mitiore autem febre datur tempus concoctioni eius, ſed tamen indicat morbum futurum longum, quia tales crudi & craſſi humores difficulter coquuntur. 3. *Prorh*.34. *à profluuio ſanguinis è naribus paucus ſudor frigidus cum refrigeratione, malus*, vt *in Epid*. aduertere licet in Phitiſco aliiſque,quod cum eis in acutis febribus ſudores frigidi ſunt oborti, omnes obiere.

§. V.

A loco.

Vbi ſudor, ibi malum, inquit Hipp.4. *Aphor*.38. hic aphoriſmus ita ſimpliciter acceptus non eſt ſemper verus;etenim in febribus malum eſt in toto, & tamen in iis ſæpe fiunt ſudores in vnâ parte tantùm. Itaque in quo ægro adeſt febris, in eo non eſt verum, quod in Aphoriſmos continetur;

tinetur; nam in febribus sudores sæpe tantùm fiunt in vultu, vel collo ac pectore; sed hoc est malum. 2. Si sudor effluat ex vnâ parte, & effluat valde copiosus, tunc etiam non est verum, quòd ille sudor indicet malum solùm esse in illâ parte, ex quâ effluit, quinimò indicat malum esse in toto; nam etsi ex vnâ parte tantùm effluat, venit tamen à toto. 3. Sudor exiens ex vnâ parte in febribus malignis non est signum malum esse in illâ parte, sed solùm est signum malignitatis ac mortis; itaque in tribus illis casibus Aphor. ille non est verus. Sudor ex toto melior est, quàm ex parte; ratio est, quia veniens ex toto indicat naturam esse fortem, quæ possit vndique & æqualiter humorem ex toto expellere, & est indicium, quòd viæ æqualiter vndique sint apertæ, & quòd natura non habeat vspiam resistentiam. Est etiam bonus ex eo, quòd talis sit criticus; nam qui ab vnâ tantùm parte procedit, non potest esse criticus; & posito quòd aliquando etiam possit esse criticus, nimirum cùm est valde copiosus, tamen adhuc melior est ille, qui prouenit ex toto. Et hoc quidē videtur satis verum esse in sudore calido; sed dubitari potest, an sit etiam verum in sudore frigido; an sc. ille melior sit, qui ex toto procedit, quàm qui ex parte tantùm, & dicunt communiter Medici, quòd frigidus ex toto sit adhuc melior, quàm frigidus ex parte tantùm; quia per hoc quòd à toto exeat, indicatur adhuc aliquod robur naturæ. Qui verò frigidus est, & ex vnâ tantùm parte exiens, duplici nomine indicat malū; & quia est frigidus, & quia ob naturæ debilitatem non exit nisi ex vnâ parte: sic videmus Hippocratem pessimo loco habere sudorem illum frigidum, qui ex vnâ tantùm parte exit. Verùm posset adhuc dubitari an frigidus sudor, qui exit per resolutionem ac læsam retentricem seu caloris extinctionem, an non sit deterior exiens à toto, quàm à parte; ego autem puto sudorem ex tali causâ genitum deteriorem esse, si exeat à toto, quàm si ab vnâ parte tantùm; quia exiens ex toto magis debilitat naturam, quàm exiens ab vnâ parte tantùm; & sic eâ ratione est malus vt causa; est etiam malus vt signum, quia deterius est talem resolutionem, colliquationem, retentricis læsionem, caloris extinctionem esse in toto, quàm in vnâ parte. Sudores qui exeunt ex vnâ parte tantùm, in acutis morbis sunt praui; peiores si in die critico; pessimi si simul frigidi, & cum aliis prauis signis coniuncti. Hippoc. 1. *Progn. t.26.* sudores qui circa caput, ceruicem, vultum tantùm contingunt, prauos esse dicit, indicant enim facultatem grauatam, impeditam vel resolutam. In *Coac. prænot.* idem asserit. In suppuratis ex pleuritide & peripneumoniâ pessimum, inquit, est, si nihil expuunt, si oculi cauantur, maxillæ rubent, circa collum & clauiculas sudant. In sanis partem aliquam peculiarem facilè sudare, est signum debilitatis vel caloris in eâ: sic partes, quæ aliàs à vulnere aut à peste fuerunt corruptæ, facilè sudore corripiuntur: sic qui difficultate respirandi laborant, semper magis circa caput aut ceruicē sudant. Qui debili sunt stomacho, cum concoctio impeditur, facilè circa stoma-

chum sudant. Idque circa crura contingit, quibus articuli, artus, aut membra sunt debilia.

§. VI.

A tempore.

A tempore, quo apparent, etiam signa sumuntur: sic alij apparent in principio morbi, alij in excremento, alij in incremento, alij in statu. Bonum est sudores fieri in statu; quia tales possunt esse critici; quemadmodum etiam aliquo modo possunt esse illi, qui apparent in principio incrementi; apparentes in principio morbi sunt mali; quia tales non possunt esse critici. Optimè proinde sudores, qui apparent in die critico, & qui apparent in illis morbis, qui per sudores iudicari nati sunt, quales sunt febres continuæ & ardentes ac etiam malignæ. Dixi, quòd tales sudores (possint) esse critici; quia reuerâ etiamsi in statu appareant, non tamen sunt semper critici; sed tum tantùm sunt critici, quando multas alias conditiones habent coniunctas, in quibus quando præterquam quòd fiant in die critico, sunt etiam cum præuiis signis concoctionis. 2. quòd sint calidi; nam sudores frigidi non possunt esse critici, imò sudores frigidi in die critico sunt perniciosissimi, & perniciosiores, quàm in alio tẽpore; in die enim critico deberent sudores esse iudicantes; iudicãtes autem sudores debent esse calidi, quia crisis fit à calore robusto, & crisis est humorum concoctorum; concocti autem humores sunt calidi. 3. requiritur, quòd sint multi & copiosi; euacuatio enim parua non potest facere bonam ac sufficientem crisim; & euacuationes paruæ sunt iudicatoria & iudicantia, quæ apud Hipp. habentur vàlde perniciosa. 4. Quòd sudor sit vniuersalis; nam particulares sudores censentur esse tantùm symptomatici; nam cùm febres sint morbi totius, & morbi venosi generis vt salutariter iudicentur, debent ex toto adeoque ex omnibus venis excerni: sic 3. *Epid.* apud Hipp. variæ sunt Historiæ, Nicodemi, mulieris morosæ, virginis Larissæ, qui febribus laborantes calido & multo sudore & de toto erumpente sunt iudicati. Denique sunt boni illi sudores qui sequuntur criticum rigorem; nam talis rigor præcedens est signum, quòd natura expulerit humores è venis; etenim quando tenues & putridi humores è venis expelluntur in habitum corporis, cùm ipsi allidunt ad partes sensibiles & neruosas, fit rigor, & sic sudor sequens rigorem est signum, quòd ipse sit factus à naturâ expellente causam morbificam è venis ad habitum. Et multis locis ostendit Hipp. *in Epid.* tales sudores frequentes post rigores esse bonos. 4. *Epid. pro bono signo in quodam ægro,* inquit, *acuta febris, rigor, sudauit.* Et loquens de Muliere in littore decumbente, *vndecimo,* inquit, *superriguit, igne est correpta, sudauit, febre est liberata.* Et eodem modo de Pherecone loquens, *decimo septimo,* inquit, *superriguit, febris acuta, sudauit, decretoriè est liberatus.* Sic 4. *Aph.* 58.

ardenti

ardente febre correpto rigor ſuperueniens, ſolutio; ſc. rigor eſt indicium ſudoris futuri. Quibus verbis ſignificatur, quòd talis rigor ſudorem ſequens ſit bonus. Bonus eſt ſudor, qui alleuiat & morbum tollit; malus poſt quem mala ſymptomata ſequuntur,& ſic Hipp. 1. *Prognoſt.* dicit, illos ſudores eſſe malos, qui neque morbum ſoluunt, neque alleuiant. Et 4. *Aphor.* 56. ſic inquit, *febricitantes ſi ſudor accidit febre non deficiente, malum; prorogatur enim morbus, humiditatémque ſignificat copioſam.* Tandem omnes ſudores cum bonis omnibus aliis ſignis coniuncti, ſunt boni, cum malis mali. Tum autem magis mali cenſendi ſunt, cum praua illa ſymptomata ſudores ſequuntur; nam quando eos præcedunt, tunc ſuperueniente ſudore & criſi poſſunt omnia ſuperari & excerni; at cùm ſequuntur, eſt ſignum, quòd illa criſis ſit defectuoſa & mala, & quòd talis ſudor ſit iudicatorium non iudicans. Inter alia praua ſymptomata peſſimum eſt, ſi poſt ſudores ſequantur rigores; ſicut enim dixi, bonum eſſe ſudores ſequi poſt rigores, ita è contrà malum eſt poſt ſudores ſequi rigorem; quia hoc indicium eſt, humores putridos illis ſudoribus non eſſe expulſos, vel ſaltem non ſufficienter, ſed in corpore remanſiſſe; ſi enim expulſi eſſent, iam non iterum fieret rigor. Porrò ſudores apparentes in morbi principio; cùm humores adhuc ſunt crudi, & nulla adhuc facta eſt concoctio, ſunt mali, vt Hippoc. 2. *Epidem.* 1. *t.* 2. teſtatur.

CAP. IV.

A Deiectionibus.

§. I.

A Variis deiectionum differentiis ſigna ſumuntur, à quantitate, ſubſtantiæ modo, qualitate, modo exeundi, tempore, &c.

§. II.

A Quantitate.

Deiectiones copioſæ ſeu alui fluxus à variis cauſis fiunt. 1. ab impeditâ alimentorum diſtributione; tum enim alimentum omne, etiam chyloſum, cum excrementis excernitur; impeditur autem alimenti diſtributio vel propter meſenterij obſtructionem, vel inflammationem, &c. 2. à pinguedinis inteſtinorum vel totius corporis colliquatione, vt in febribus peſtilentibus, cauſo, phthiſi, viſcerum inflammationibus; inſuper ab hepatis imbecillitate nequeuntis chylum attrahere, neque ab alimentis

ſeparare à copiâ etiam alimenti grauantis vel habentis facultatem lubricandi, irritandi, purgandique. A cacochymiâ humorum, catarrho, criſi, facultate retentrice debilitatâ, vel expultrice irritatâ. Hæc omnia, vt ſuas cauſas, indicat alui fluxus. Alui porrò fluxus aliquando eſt malus, aliquando bonus: Bonus, quat. morbificam cauſam reuellit, euacuat, deriuat; Malus, in quantum corpus debilitat, calorem natiuum diminuit, ſomnum impedit, & morbificam cauſam non educit. Plurimi morbi alui fluxu ſoluuntur. Omnis alui fluxus criticus eſt bonus; ſymptomaticus plerumque malus: tum cenſetur eſſe criticus, cùm contingit præuiis ſignis coctionis, in ſtatu morbi, cum leuamine, & cùm talis euacuatur humor, qualem morbi cauſam eſſe veriſimile eſt, nempe bilis multa pituitæ permixta in acutis morbis; bilis enim acutos morbos ac qui per criſim ſoluuntur, facere ſolet. Tum verò cenſetur eſſe ſymptomaticus, cùm fit in morbi principio ſine leuamine, cum magnâ anxietate; & poſt eum æger deteriùs habeat, ac debilior euaſit. Non rarò tamen contingit alui fluxus in principio etiam vtiles eſſe, quatenus antecedentem morbi cauſam aliquando euacuant; ſed id minus ſecurum eſt. Alio autem loco nobis diſputandum erit, an ſymptomaticæ euacuationes ſeu in principiis factæ aliquando vtiles eſſe poſſint. Hipp. 4. *Coac.* 16. Sic inquit, *in febre ardente valde ſoluta aluus, lætale.* Contrarium eius dicit 4. *Coac.* 46. vbi ait: *acutos morbos deiectionibus curari; &* 4. *Aph.* 60. *quibus*, inquit, *per febres ardentes aures obſurduerunt, ſanguis per nares fluens, aut aluus turbata morbum ſoluit.* In *Epid. tempeſtate* 3. dicit, multos ſeruatos in ardentibus febribus, tum aliis euacuationibus, tum ſolutâ aluo. Quapropter diſtinguendum eſt, quia alui fluxus in febribus ardentibus plurimum nocet, aliquando prodeſt & morbum ſoluit. Itaque ſymptomaticus eſt lætale ſignum, criticus verò ſeu fiens in ſtatu, præuiis ſignis coctionis, cum læuamine, cùm talia excernuntur, qualia debent, vtilis eſt. Sic Hipp. *in Aphor.* illas alui turbationes dicit eſſe bonas, quibus talia euacuantur, qualia euacuari oportet, & quas ægri leuiter ferunt. Hippoc. 2. *Coac. comm.* 2. *t.* 15. *dolores*, inquit, *qui in hypochondriis incidunt, tum aliàs praui ſunt, tum ſi aluus inde profluat.* Per dolores autem hypochondriorum intelligit pro more ſuo, hepatis ac lienis inflammationes. Et 6. *Aphor.* 16. dicit, *à pleuritide ac peripneumoniâ detentos, ſi fluor alui ſuperueniat, malum:* quibus verbis indicat, in internis inflammationibus alui fluxum eſſe lætalem ac periculoſum; & ratio eſt, quia talis alui fluxus eſt cum magnâ noxâ & ſine vtilitate; debilitat enim, & interim cauſam morbificam ipſi inflammationi incluſam non poteſt educere. Aliis tamen locis contrarium dicit: Sic 2. *Coac.* 3. *comm.* 2. *quibus in febre*, inquit, *dolore lateris accedente aluus multa aquoſa ac biliosa egerit, hi alleuiantur*, & *lib. de aëre, aquâ & loc.* dicit, *rarò pleuritidi obnoxios eſſe, quibus aluus humidior eſt.* Quapropter ſciendum eſt in viſcerum inflammationibus, ac præcipuè partium ſuperiorum, vt & pleuræ & pulmonis, vt plurimùm alui fluxus nociuos eſſe, ob cauſam iam dictam.

ctam. Possunt tamen etiam aliquando prodesse; idque tum cùm in statu præuiis signis coctionis, ac cum leuamine fiunt. 5. *Aphor.* 12. sic habetur: *Quibus per ætatem capilli è capite defluunt, ij alui profluuio superueniente, moriuntur.* Et 5. *Aphor.*14. *si tabe*, inquit, *detentis alui profluuium superuenerit, pernitiosum*: quod quotidiana experientia docet; nam mox vt tabidi & hectici alui profluuio corripiuntur, statim summoperè debilitantur, & deficiunt, & moriuntur; ratio est quia talis fluxus est colliquatiuus; ex quâ humidi alimentaris & humidi primigenij colliquatione statim moriuntur: id confirmat Celsus *lib.* 8. *cap.*2. his verbis: *si quis etiam in eo morbo* (loquitur de tabe) *diutiùs traxerit, vbi capilli defluunt, vbi vrina araneis quædam similia subsidentia ostendit, atque in his odor fœtidus est, maximéque vbi post hæc orta deiectio est, protinus moriuntur.* Porrò Celsus *eodem cap.* sic inquit: *mulier quoque grauida eiusmodi casu capi potest, nimio sc. alui fluxu; atque etiamsi ipsa conualuit, partum tamen perdit.* Ab alui profluuio non rarò mulieribus abortus contingit, à quo tum ipsis, tum ad minimùm fœtui necdum maturo mortis periculum est. Contrà alui fluxus in multis morbis prodest. Celsus *loco cit.* dicit, *alui fluxum in paralysi, lippitudine, surditate remedio esse.* Hipp. 2. *Coac. comm.*1. *lib.*6. sic inquit; *incipienti hydropi alui profluuium aquosum sine cruditate morbum soluit*; id est, nisi fiat à peculiari cruditate nam tali ratione hydrops non solueretur. 7. *Aphor.* 29. *leucophlegmatiâ laboranti alui fluor superueniens morbum soluit*: quod intelligendum est de leucophlegmatiâ, in quâ pituita adhuc est in venis, non de anasarcâ, cuius causa morbifica est extra venas & per aluum educi non potest. Idem asserit *sect.* 2. *Coac. comm.* 1. *lib.* 7. Porrò alui fluxus & capitis doloribus, & difficultati respirandi, & vomitionibus, colicæ, ileo, ventris doloribus, nauseis, aliisque variis inferni ventris affectibus superueniens, eos frequentissimè soluit. In læsionibus sensuum etiam frequenter prodest. Hippoc. 2. *Coac. lib.*1. *comm.*2. *lippitudini*, inquit, *profluuium alui, sponte naturæ motum, bonum.* Quòd 7. *Aphor.* 17. confirmat, *libro de cap. vuln.* inflammatos oculos diarrhæâ solui scribit. Contra aluus suppressa in sanis semper est mala & vt signum, & vt causa. Vt signum, quia indicat internum ardorem excrementa alui exiccantem, obstructionem, expultricis torporem: vt causa, quia facit sordes ac prauos humores, qui cum alui excrementis à naturâ solent excerni; intùs retineri, iique retenti in intestinis faciunt ileos, dolores colicos inappetentiam, capitis dolores, nauseas: & iidem humores retenti, in viscera ac venas rapti ac bono sanguini permixti, eum inficiunt, putredinem afferunt, & in visceribus obstructiones. Si aluo diu suppressæ superueniat vomitus cum dolore hypochondrij, est signum ilei. Hippocrates vbique suppressam aluum in morbis acutis ponit inter signa conuulsionis. 1. *Coac.*36. *comm.*2. *qui capite*, inquit, *dolent, leniter desudant, aluo sunt suppressa, facilè in conuulsionem incidunt.* Et ipsemet Aristoteles *cap.*6. *hist. animal.*12. alui suppressionem in conuulsione esse malam, scribit.

bit. Porrò in omnibus affectibus euacuatione indigentibus atque à repletione causatis semper suppressio alui est mala.

§. III.

A Qualitatibus.

A qualitate visibili: Deiectiones rubræ ac sanguinolentæ plerumque sunt malæ; *nam*, vt inquit Hipp. *Sanguis à quacunque parte exierit, malum.* Sanguinis tamen eiectio periodica, sanguinisque crassi, atri, ac fœculenti, eaque moderata, & quæ hæmorrhoidalis sit, est bona. In acutis febribus eiectio sanguinolenta est mala; nam contingit ex acrimoniâ calore ac tenuitate sanguinis, & sic est mala vt signum; & euacuat spiritus, & debilitat calorem natiuum; & sic est mala vt causa, præcipuè cum peccat quantitate. In inflammationibus tamen internis cruentæ deiectiones sunt bonæ ac criticæ. Hinc Hipp. 2. *Coac.comm.2.lib.3.t.26. dolores*, inquit, *hypochondrij, oris ventriculi, hepatis & earum, quæ circa vmbilicum sunt, partium, excreto per aluum sanguine seruantur, non excreto pereunt.* Quid à sanguine tum à sede, tum ex aliis partibus exeunte sit præsagiendum, latiùs supra diximus; sicut etiam diximus, quid ex pure exeunte præsagiendum; & ita de purulentis deiectionibus hîc non ampliùs loquimur. Deiectiones varias ac diuersi coloris Hippocrates vbique damnat. Eum imitatur Celsus *lib.2. cap. 6.* enumerans varia signa mortis præcipuè in febribus continuis; *aluus*, inquit, *pestifera est, quæ variat:* quod idem dicit *cap.*8. Variæ deiectiones ideò malæ sunt, quia indicant vel periculum, vel morbi diuturnitatem: periculum, quia indicant diuersos in corpore prauos humores esse; diuersi autem humores inducunt diuersa symptomata & confusa, & contrarios morbos, & contraria exigunt remedia, quæ vires destruunt, & difficulter diuersi humores simul possunt euacuari & difficulter diuersi morbi simul curari; cui accedit, quòd diuersitas causarum inducendo varios ac diuersos morbos & symptomata implicata & confusa, facit quòd neque morbi genus neque pars affecta bene dignosci possit; ex quo etiam sequitur difficilior cura. Indicant etiam morbi diuturnitatem, ratio est, quia, vt inquit Galenus, *diuersæ affectus & diuersæ cacochymiæ non tam breui tempore possunt expurgari, quàm vna tantum*; sed meliùs est dicere quòd diuersitas humorum morbificorum tum solùm facit diuturnitatem, cùm morbus est salutaris, ac cùm æger est robustus; at cum æger est debilis, facit potiùs breuitatem, quia facit, vt morbus citiùs ad mortem terminetur. Eiectio valde biliosa & flaua est etiam mala, teste Hipp. *in Progn.* est autem mala & vt signum & vt causa; vt signum, quia indicat abundantiam bilis in corpore, qui est humor prauus: vt causa, quia in exitu transiens per partes intermedias, in eis sæpe praua symptomata, mordicationes, anxietates, cardialgias, ac vlcerationes producit. Hipp. 2.

Coac.

Coac.6. quibus eiectio, inquit, *biliosa est, circa pectus mordicatio, malum; hæc enim eius abundantiam indicant in toto.* Et 7. *Aphor.23. à syncerâ deiectione dysenteria*; per synceram deiectionem intelligit Hipp. biliosum; cùm sc. syncera & mera bilis excernitur, & præcipuè bilis syncera assata & sine sero: interim cùm dicitur, quòd flaua & biliosa deiectio sit mala, intelligendum est cum esse malam, cum est symptomatica; nam aliquando est critica, & tum est bona; propterea talis deiectio mala est, cum apparet in principio, nec fit robore naturæ expellentis, sed copiâ, acrimoniâ, ac malignitate bilis in toto abundantis; & tum ob copiam bilis existentis in toto prænunciat morbum grauem ac periculosum futurum; sed in declinatione ac statu non est periculosa; quia tum est critica, si sc. tum insuper adsint signa concoctionis, si vires sint robustæ, & sequitur aleuiatio. *Deiectio alba est etiam mala in acutis,* vt ait Hipp.1. *Prorh.7.* significat enim cruditatem, & quod est pessimum, bilem intus retineri, neque eam ad intestina excerni, quod est malum: præcipuè autem est mala in phrenitide & ictero: in phrenitide, quia indicat bilem omnem sursum ad caput delatam esse, quod morbi magnitudinem & periculum indicat: In ictero, quia indicat maximam obstructionem in meatu cholidocho, per quem bilis à folliculo fellis ad intestinum ieiunum excernitur. Hipp.1. *Coac.38. comm.2. à regio morbo abundè colorati moriuntur,* inquit, *alba verò ex his deiectio procedit.* Et 1. *Prorh.1. & 3. Coac.16. in phrenitide,* inquit, *alui deiectiones albæ & igoauia, malum.* Debet autem medicus animaduertere ne decipiatur, an albedo non sit à manifestâ causâ atque à cibo; sic enim deceptus fuit Hipp. in Apollonio, in quo excrementa alui erant alba à cremore hordei, lacte, emulsione amygdalarum, &c. quæ ægri comedunt. Deiectiones virides, liuidæ, nigræ sunt lætales, nisi fiant in morbi declinatione & sint criticæ, & fiant cum leuamine: virides indicant magnam adustionem, æruginosam ac porraceam bilem morbum facientem, quæ pessima est: Liuida indicat caloris natiui extructionem, præcipuè cùm alia pessima symptomata comitantur: Atra indicat maximum incendium, torridam & superassatam bilem. Hipp.2. *Progn.* sic inquit: omnium maximè lætifera est liuida, nigra, & quæ peioris est fœtoris, quàm de consuetudine. 4. *Aphor.47.* excretiones in febribus non intermittentibus liuidæ, cruentæ, & biliosæ omnes malæ. Dicit (in febribus non intermittentibus) quia in intermittentibus, nempe quaternis fæces aliquando possunt esse liuidæ sine periculo aut malo signo; quia fiunt ab humoris melancholici quaternam facientis ad aluum ac intestina excretione. Easdem deiectionum differentias etiam malas & perniciosas esse dicit Celsus *lib.2. cap.4.* Ab aliis qualitatibus sic signa desumuntur.

Excrementa alui valde & supra modum fœtentia sunt praua; indicant enim magnam cruditatem, putredinem aut corporis colliquationem. Hipp.4. *Aphor.47.* valde fœtidas fœces inter malas ponit. Et Galen. *in Epid.* fœtorem fœcium in ardentibus ponit inter signa colliqua-

tionis renum; colliquatiuæ enim fœces semper sunt valde fœtidæ. Sic & *in Progn.* & Celsus & Aëtius valde fœtidas fæces inter prauas ponunt. Atque hoc est intelligendum de valde fœtentibus in acutis; nam in sanis magnus fœtor non est tam malum signum: aliquorum enim hominum etiam sanorum fæces, tum à suâ proprietate, tum à cibis, quos comedunt vt aliis, cæpis, &c. ordinariè supra modum fœtent: fœtent magis fœces nobilium quàm pauperum; quia fœtor fœcum à pane est longe minor, quàm à cibis delicatioribus. In pueris magnus excrementorum fœtor est inter signa vermium, præsertim si non tantùm fœtida, sed etiam sint liquidiora; liquidiora enim semper sunt fœtidiora siccis & compactis. Spumosæ deiectiones alui in acutis ab Hippoc. *in Prognost.* dicuntur esse malæ. 1. *Prorh.* 6. sic inquit: deiectiones alui desinentes in spumosas meracas, exacerbatoriæ sunt: Et cap. 7. in morbis acutis biliosis valde albæ, inquit, *spumosæ*, circumbiliosæ egestiones, malæ; malæ & vrinæ eiusmodi; ratio est, quia spumosa excrementa indicant multum flatum viscidæ pituitæ admixtum; talis flatus non potest sic pituitæ permisceri, nisi vel ex magno corporis motu, vel magno ardore ac incendio interno, quo modo videmus ignem calidum in aquâ spumam excitare. Non fit ea flatus permixtio in laborantibus morbo acuto à motu corporis, quia tales non possunt multùm moueri, sed prostrati & quieti decumbunt in lecto; quare fit ab incendio interno; tale autem incendium est malum. Ego potiùs puto spumosa excrementa esse mala in acutis, quia indicant debilitatem & debilem calorem natiuum, & sunt soboles frigiditatis; omnia autem symptomata frigiditatis in calidis & ardentibus febribus, vt fœces liquidæ, albæ, torpor, ignauia, sopor, liuor & excrementorum sunt signa perniciosa.

Not. tamen, quòd aliquando excrementa possint esse spumosa à catharrho à capite in intestina delabente, & talia non sunt ita mala: Sic Hipp. 7. *Aphor.* 30. *quibus per diarrhœas*, inquit, *spumosa sunt alui excrementa, iis à capite fit defluxio.* Liquidæ deiectiones in acutis non sunt etiam bonæ; sunt enim præter naturam ægritudinis; ex naturâ enim ægritudinis deberent esse siccæ; quæ autem symptomata in morbis sunt contra naturam ac rationem eorum, sunt mala ac suspecta; vel enim indicant varietatem causarum, & præter bilem in corpore etiam abundare pituitam, vel indicant colliquationem, vel cruditatem, vel facultatem retentricem debilem. In sanis aluum esse perpetuò liquidam non est etiam bonum; est enim signũ cruditatis, cacochymiæ biliosæ, membra non bene nutriri, nec ex chylo alimentariam humiditatem satis bene ad se trahere; excrementa enim hominis bene valentis non liquida, nec etiam sicca, sed mollia esse debent, vt non fluant, sed consistentiam habeant & figuram, vt inquit Hippoc. 1. *Prognost.* 9. Celsus *lib.* 2. *cap.* 3. Paulus, Aëtius, aliique.

§. IV.

§. IV.

A modo exeundi.

Si deiectiones spontè exeunt sine sensu, malum. Hipp. 2. *Prorh. t.46.* sic inquit: *Si ex ventre tenuia non sentienti ægroto exierint, si extra se non sit, malum*; nam si non sit extra se, tum solum delirium indicant; aliàs significat partes, per quas excretio fit, non ampliùs sentire, & exire excrementa non vi expultricis, sed debilitate retentricis, vel musculum sphincterem esse resolutum.

§. V.

A substantiâ quæ cum fæcibus exit.

Quid sanguis, quid pus cum fæcibus exeuntia significent, suprà dictum est; quid flatus, quid vermes, infra est dicendum. Hic itaque de nonnullis aliis. Hipp. *in Coac.* deiectiones ramentosas dicit esse malas; ramentosæ deiectiones sunt, in quibus velut intestinorum ramenta conspiciuntur; cùm tales in acutis contingunt, indicant intestina erodi ab acrimoniâ humoris biliosi morbum facientis. Ramentosæ deiectiones in dysenteriâ sunt malæ, & vlceris magnitudinem indicant. *Corpuscula quædam seminibus cucurbitæ similia exeuntia vermem latum indicant*, vt inquit Paulus *lib.*4. *cap.*55. Et Aëtius *lib.*9. *cap.*4. Porrò etsi sic posuerimus varias fæcum differentias prauas, lætales atque pernitiosas, sciendum tamen non valdè efficacia ab excrementis alui signa desumi. 1. quia aluus est communis totius corporis sentina, & natura sæpe fortuitò varij generis humores ac sordes ad aluum demandat, ex quibus nullum signum certum desumi potest; quia quantumcunque sint praua, quæ excernuntur, eo ipso sunt bona, quòd excernantur. Praua excrementa sæpe sunt signa mala per hoc, quòd indicent adhuc consimilis generis humores in corpore remanere, vel perpetuò adhuc generari; sæpe autem non remanent vel saltem paucissimi, vel non quotidie generantur, vel antea diu generati ac in corpore relicti robore expultricis excernuntur, & hoc est bonum. Porrò & eiusmodi deiectiones sunt criticæ, & tum omnes sunt bonæ, cuiuscumque sint humoris, & quantumcumque praui; & ideò ad securè iudicandum ex deiectionibus, salutares ne sint an pernitiosæ, symptomaticæ an criticæ, distinguendum, quo tempore, quâ facilitate exeant quo leuamine, quæ bona vel mala symptomata eis coniungantur, & an signa coctionis ac cruditatis in vrinâ præcesserint, nec ne.

CAP. V.

De Vrinis.

§. I.

Vrina quid?

VRina est excrementum secundæ concoctionis, vehiculum sanguinis, attractum à renibus, eorumque vi secretum. Dico esse excrementum, 1. quia nulla pars nutritur eâ. 2. quia quotidie excernitur, quòd non fieret, si esset vtile alimentum: nec valet dicere, quòd habeat serum vsum in corpore, cum sit vehiculum sanguinis, & ideò non sit excrementum; quia multa sunt excrementa habentia vtilitatem, quæ tamen ideò non sunt partes, vt pili, vngues, bilis in vesiculâ fellis & melancholia in liene. Duplicia enim sunt in corpore excrementa; aliqua omninò inutilia, vt fæces alui, sordes aurium, narium, &c. aliqua verò vtilia, vt iam dicta; & inter ea est vrina seu serum: non est contra naturam excrementa adhuc habere aliquam vtilitatem; sed tantùm vt sit alimentum. Pro quo not. vt adhuc dicemus, quòd vrina vt vrina seu vrina secundum appellationem, id est, vrina, quando est eo loco & statu, quo nomen vrinæ meretur, & quo propriè appellatur vrina, vtpote quando transiuit renes, ac iam est in vesicâ, non habeat ampliùs vtilitatem: & sic hinc est merissimum excrementum: tunc autem sōlùm habet vtilitatem, quando adhuc est in renibus: tunc verò adhuc non dicitur vrina, nec est vrina secundum appellationem, sed secundum essentiam, id est, illud serum, quod secundum essentiam quidem est vrina, etsi adhuc sic non vocetur, & ab vrinâ solùm differat per hoc, quòd necdum à sanguine sit separatum; quâ separatione essentia eius non mutatur, illud, inquam, serum habet vtilitatem. Nec valet etiam dicere, quòd serum attrahatur à renibus & vesicâ, ac proinde videatur esse alimentum & non excrementum; eo quòd si tantùm sit excrementum, non traheretur ab iis; cum nulla pars trahat aliquid, nisi quod habeat rationem alimenti; quia vt mox dicemus hoc non est verum; trahunt enim bene partes id, à quo nutriuntur. Dixi, esse excrementum secundæ concoctionis. Circa quod est difficultas; cùm alij dicant esse primæ, alij secundæ, alij tertiæ concoctionis excrementum; Alij dixerunt esse excrementum stomachi, alij hepatis, alij venarum, alij renum. *Verùm dico* in primis non esse excrementum stomachi, 1. quia chylus totius, id est, omnia quæ in ventriculo cocta sunt, quando perueniunt ad hepar, ibi permutantur essentialiter, & perdunt formam, quam in stomacho habuere & acquirunt aliam: sic vbi

chylus

chylus fit ibi ſanguis, bilis, &c. quæ eſſentialiter differunt à chylo: aquoſitas alimenti, quæ in chylo fuit, vnà cum chylo etiam ad hepar tranſit; ergo eodem modo, quo reliquæ partes chyli, in hepate eſſentialiter permutatur: ſi ergo vltimam eſſentiam, quam habet, acquirat in hepate: ergo non in ſtomacho, & ſic eſt effectus, & conſequenter excrementum hepatis; illius enim partis eſt excrementum, à quâ vltimò ſuam eſſentiam, & formam recipit; nam quod aquoſitas illa fuit, cùm eſſet in ſtomacho, hoc non eſt ampliùs poſtquàm fuit in hepate, ſed illam eſſentiam & formam perdit; & ſic ſi fuiſſet in ſtomacho ſerum ſeu vrina, non eſſet ampliùs, poſtquàm fuiſſet in hepate. Sicut ergo bilis & melancholia ſuperuacaneæ non dicuntur excrementum ſtomachi ſed hepatis; quia in illo acquiſiuerunt ſuam eſſentiam & vltimam formam, id quod eſt in ſtomacho; ita & ſerum debet dici excrementum eius, eo quòd etiam in illo ſuam vltimam eſſentiam acquiſierit. Non eſt equidem dubium, quin ſerum aliquod principium ſuæ alterationis acquirat in ſtomacho, ſed ideo non eſt excrementum eius; ſic enim & prædicti humores in eo aliquod quoque ſuæ alterationis principium habent, & tamen idcircò non dicuntur excrementa ſtomachi. *Probo.* 2. vbi excrementum aliquod eſt generatum, ibi poſt ſuam generationem ſtatim à bono alimento ſeparatur; ſic excrementa alui poſt primam coctionem ſeparantur, nec tranſeunt ad locum ſecundæ concoctionis; ſic bilis, melancholia excrementitiæ poſt concoctionem hepatis ſeparantur, nec tranſeunt in habitum corporis, id eſt, ad locum tertiæ concoctionis: ſed ſerum non ſeparatur à chylo bono poſt primam concoctionem, ſed cum toto chylo tranſit ad hepar: ergo non eſt excrementum primæ concoctionis; quia excrementum anterioris concoctionis non tranſit ad organum ſecundæ concoctionis; nec organum ſecundæ concoctionis trahit illud; vrina autem ſeu ſerum trahitur ab hepate, vt eſt manifeſtum; quia ſi traheretur, non poſſet ſponte ſuâ per anguſtias venarum meſaraicarum pertranſire. *Probatur* 3. vſus ſeri eſt pro ſecundâ coctione; ergo in illâ generatur. anteced. probatur; quia vſus ſeri eſt deducere ſanguinem per minimas venas & humiditate ſuâ impedire, ne ſanguis ſuperaſſetur: vt patet ex eo, quòd ſerum etiam in vltimis venarum extremitatibus reperiatur; vbi non reperiretur, niſi propter illam cauſam, vt ſcilicet ſanguinem eò deduceret. Conſeq. prob. quia ſi fuiſſet excrementum primæ, non conueniret ad inſtrumenta concoctionis ſecundæ, ibi bonum illius coctionis alimentum deprauari. *Probo etiam* non eſſe excrementum tertiæ concoction s; ſi enim eſſet excrementum tertiæ coctionis, deberet eſſe excrementum illius tertiæ coctionis, quæ fit in renibus vel veſicâ, & eſſet excrementum renum aut veſicæ; at hoc non eſt; Ergo. *Probatur. minor.* 1. ſerum eſt excrementum commune, & eſt excrementum totius alimenti, & non eſt excrementum alicuius partis

peculiaris; hoc indicat eius quantitas; nam neque renes, nec vesica possunt habere tantam quantitatem excrementi. Denique excrementa tertiæ coctionis sunt solùm quædam sordes & vapores à singulis partibus secedentes. 2. Seri vsus est in secundâ coctione; ergo non potest generari in tertiâ quia sic haberet citiùs vsum quàm essentiam, quòd est absurdum. 3. Serum secernitur à renibus, ergo est genitum antequam ad renes veniat; nihil enim secernitur, nisi quod iam ante est; secretione autem solâ essentiam suam non acquirit. Dico itaque serum & vrinam esse excrementum secundæ concoctionis, *quòd probatur*: 1. quia si neque est primæ neque tertiæ, tunc est secundæ. 2. in organis secundæ concoctionis necessariò alteratur, in illis reperitur, in illis præstat vsum suum, ab illis exiens secernitur, partim per halitum corporis, & dicitur sudor, partim per renes & vesicam & tunc dicitur vrina, cum alimento secundæ concoctionis manet commixtum, & sequitur mutationes alimenti secundæ concoctionis, & sicut illa mutatur, ita & ipsa mutatur, & sic ex eâ optimè iudicatur de dispositione alimenti, & instrumentorum secundæ coctionis. Est equidem verum vrinam bene indicare super primam coctionem, & super organis coctionis tertiæ, nempe renibus & vesicâ, sed hoc non est eo, quòd in iis essentiam suam acquirat, sed quòd per ea transeat, & in prima coctione aliquod saltem rudimentum suæ alterationis, & in renibus ac vesicâ aliquam vlteriorem perfectionem suæ essentiæ acquirat. Dicet aliquis, argumenta prædicta probant quidem serum in secundâ coctione generari, sed non vrinam; vrina enim videtur esse quid à sero diuersum; quia serum, quod est in venis, quandiu est in eis, non potest dici vrina, sed tunc tantùm, cùm à renibus & vesicâ est attractum & ab iis alteratum, & sic vrina non est in venis, nec in eis fit, sed tantùm in renibus ac vesicâ. *Resp.* verum esse vrinam non dici talem, antequam sit attracta à renibus, & quàm diu est in venis non dicitur vrina; verùm nihil refert, quòd ibi non vocetur vrina, sed sufficit, quòd essentialiter sit vrina, & quòd vrina, quæ est in renibus ac vesicâ, non habeat aliam essentiam, quàm serum, quòd est in venis, & quòd non differant essentiâ, sed leui aliquâ alteratione, quam adhuc vrina in renibus aut vesicâ acquirere potest: & sic verum est, quòd vrina essentialiter in hepate & venis generetur; & sic ibi existens vrina nondum appelletur; appellatio enim nihil facit ad rem, nec mutat eius essentiam. Itaque vrina essentialiter est excrementum hepatis & venarum, 2. solùm autem tunc vrina dicitur, cùm ad renes & vesicam est secreta, & sic quoque hâc ratione non immeritò potest vrina renum & vesicæ excrementum dici; quia per illa saltem transit, & in iis aliquam leuem alterationem & vrinæ nomen acquirat.

§. II.

§. II.

De Materiâ vrinæ.

Duplex est vrinæ materia, vna remanens, altera transiens. Pro quo notand. etsi potus assumptus, postquàm in hepate essentialiter est transmutatus, sit verè & substantialiter serum; & serum, quod est in venis cum sanguine, non habeat aliam essentiam, quam ille potus, qui in hepate alteratus in venas cum sanguine non transit, sed statim à sanguine separatur & vehitur ad vesicam, tamen ille potus alteratus & sic ad vesicam missus, non dicitur serum, quia nec dum fuit serum sanguinis, & necdum cum sanguine fuit, & nondum præstitit vsum quem præstat serum, quod est in sanguine, & sic non dicitur serum, etsi secundum essentiam sit serum & non differat ab eo: ergo materia ordinaria vrinæ est potus, qui seri vice adhuc functus non fuit, sed ab hepate immediatè est separatus; & illa est materia transiens eius. Dico transiens, quia potus debet primò essentialiter permutari, antequam fiat vrina; si enim essentialiter non transmutetur, sicut aliquando bene contingit in ebriosis & multum bibentibus, qui sæpe potum assumptum immediatè & non alteratum emittunt, illa non est vera & essentialiter vrina, sed tantum potus per corpus transmissus; Potus ergo est materia ordinaria principalis & proxima vrinæ: per potum autem intellige potum immediatè ante assumptum, seu pridianum seu propridianum. Constat vrina etiam ex aliâ materiâ, sc. sero sanguinis seu illo liquore, qui propriè dicitur serum, quòd sanguinem deduxit per venas, & cum sanguine in venis fuit, & aliquando multis forte mensibus & annis in corpore fuit, illius enim portio aliquando frequenter aut plerumque vrinæ admiscetur; quando enim serum quod cum sanguine est, officio suo functum est, aut in sanguine incipit abundare, tunc natura illud expurgat, interdum per sudores, vt in æstate, plerumque autem per vrinas; illud enim serum est materia vrinæ immanens, quia illud, vt fiat vrina, non debet essentialiter mutari sicut potus, sed tantum à sanguine separari & à renibus trahi. Porrò etsi illud serum sit quoque genitum ex potu, tamen quia non immediatè sed multo tempore ante sic genitum est, ideò meritò dici potest, quòd illud non sit materia ordinaria vrinæ; & quòd ille potus, ex quo illud serum genitum est, non sit nisi materia vrinæ valde remota; potus autem pridianus & serum sunt materia proxima: potus pridianus vt materia transiens, serùm verò vt immanens; nam alioqui si de totâ materiâ vrinæ loquamur, nempe & de proximâ & de remotâ, sic non erit alia materia nisi potus. Materia quoque permanens est aliqua pars bilis; sæpe enim aliquid bilis vrinæ permiscetur; & dicunt Medici illius bilis permixtionem esse causam flaui coloris in vrinâ, sicut probant ex eo, quod in phrenitide, vbi bilis ad cerebrum lata est, vrina sit albior.

Verùm

Verùm ego puto vrinam, bilem non necessariò omni vrinæ naturali permisceri, neque vrinam ab eâ suum colorem habere, sed à calore & coctione, provt infra. Aliqua præter naturam vrinæ aliquando quoque permiscentur, vt pituita, pus, colliquationes, &c. Sed illa non commiscentur semper & ordinariè, nec vrinæ naturali, sed tantùm morbosæ; nos verò solùm hîc loquimur de materia vrinæ naturalis. Porrò potest adhuc dubitari, an potus pridianus & serum sanguinis sint materia vrinæ, & primò an potus. Et videtur quòd non 1. quia fœtus in vtero matris mingit, fœtus autem non bibit. 2. aliqua alia animalia mingunt, quæ non bibunt, vt cuniculi. 3. volucres bibunt & non mingunt: Ergo materia vrinæ non est potus. Not. insuper, quòd aliqui Philosophi putarunt, materiam vrinæ esse habitus ac vapores: & putarunt potum in habitum & vapores conuerti, qui postea in vesicam penetrantes, ibi frigiditate vesicæ concrescere, & fieri vrinam. Verùm Galen. 1. *de facul. nat. cap.*13. hoc refutat duplici argumento: 1. quia vapores sursum feruntur, non autem deorsum ad vesicam. 2. quia si vrina sic generaretur, non posset potus assumptus tam citò emingi. Dico itaque potum esse materiam vrinæ; quod *Probatur* 1. *Auctoritate* Aristotelis, 1. *de generat. animal. cap.*18. *& sect.* 2. *Probl.*21. Galen. *lib. de atrâ bile cap.* 2. *&* 5. *de vsu partium cap.*16. *&* 1. *de fac. nat. cap. vlt.* 2. *probatur ratione*; quia animalia quæ nunquam vel raro bibunt; ea non mingunt, nec habent vesicam, vt testis est Aristot. 4. *de part. animal. cap.*1. 2. quia quantitas vrinæ respondet quantitati potus; quod non esset, si potus non esset eius materia. 3. quia aquæ theomales, vt bibuntur, ita per vrinam redduntur. 4. quia materia vrinæ debet esse substantia liquida; solida enim substantia non posset sic liquari, vt ex eâ fieret vrina; at nulla alia substantia liquida in nobis est, quàm potus. Ergo. Ad argumenta in oppositum Respondetur. Ad primum: potum esse materiam ordinariam, in hominibus intellige perfectis & iam natis, non in vtero existentibus. Eius enim in vtero constituti alia est constitutio, quàm iam nati: omnis enim homo respirat, comedit, bibit, esurit, quod fœtui non contingit; materia autem vrinæ fœtus est serum, & ideò bene dictum est, serum quoquæ vrinæ materiam esse. Ad alia respond. potum esse materiam in hominibus; de omnibus autem brutis non est hîc certum. Est autem materia in iis quæ bibunt, in non bibentibus matera est aquea pars alimenti, quo vescuntur; quæ enim mingunt & non bibunt, ea herbis vescuntur humiditatem multam in se continentibus, vt de cuniculis est manifestissimum. Quòd verò aues bibant & non mingant, ratio est, quia parum bibunt, & quod bibunt volatu dissipatur, & in plumas conuertitur, & sumunt alimentum siccum, quod potu diluitur, vt in sanguinem conuertatur, sic vt nihil eius supersit pro vrinâ. Porrò serum quoque esse materiam vrinæ *Probatur* 1. Auctoritate: tum etiam exemplo de fœtu allato. Auctoritate Aristot. 2. *sect. probl.*3. Galen. 1. *de sanit. tuend. cap.* 12. *in arte parua cap.*94. *&* 99. *&* 2. *de facul. natur. cap.*7. 2.

Scribit

Scribit Gal. 1. *de loc. aff. c.* 1. vrinam exiuiſſe cuidam adoleſcenti ad libras tres, qui integris tribus diebus nec cibum nec potum ſumpſerat: Refert Marcus Aur. de Puellâ Mediolanenſi, quæ per 40. dies quotidie 15. libras vrinæ excreuit, cùm potus & cibus non æquarent pondus 4. librarum; in illis materia vrinæ non fuit potus pridianus, ergo fuit ſerum. 3. natura in criſibus ſæpiſſimè cauſam morbificam per vrinas copiosè expurgat; hoc non fit, niſi ſero cum causâ morbificâ expulſo. 4. diuretica mouent vrinas quantitate longum potum ſuperantes; ergo. 5. ſi ſanguis opus habeat, vt per vrinas fluat, neceſſum eſt illud ſerum ſæpe renouari; ergo cùm ſemper ſuperueniat nouum ſerum, neceſſe eſt, vt quod priùs in venis fuit, per vrinas frequenter ſecernatur. 6. æſtate plus bibimus quàm hyeme; & tamen hyeme plus mingimus quàm æſtate; hoc nullâ alia ratione fit, quàm quia ſerum æſtate non miſcetur vrinæ, ſed tranſit magis in ſudores, hyeme verò magis manet ſanguini permixtum. 7. Aliqua animalia multis menſibus in latebris degentia, mingunt, & tamen non bibunt; ergo in eis vrina non fit ex potu pridiano, ſed ex ſero in venis collecto.

§. III.

Cauſa Efficiens.

Efficiens vrinæ cauſa eſt duplex; vna eſt vrinæ ſecundum eſſentiam conſideratæ, ſeu cauſa generationis eſſentialis vrinæ: alia vrinæ ſecundum appellationem ſeu ſeparationis vrinæ. Cauſa generationis eſſentialis vrinæ eſt hepar & venæ, & facultas concoctrix naturalis eis inexiſtens mediante calore natiuo tanquam inſtrumento: cauſa ſeparationis vrinæ ſunt renes & veſica, ſerum à ſanguine ſeparantes. Veſica autem præcipuè eſt cauſa vrinæ ſecundum appellationem, quia non priùs appellatur nomine vrinæ, quàm ad veſicam venerit. Circa cauſam ſeparationis vrinæ duo occurrunt problemata. 1. per quam viam potus veniat ad veſicam. 2. an vrina veniat ad veſicam tracta, an pulſa. Circa primum Notand. multos Philoſophos fuiſſe in opinione, quòd potus ex ore caderet in aſperam arteriam, exinde in pulmonem, inde in arteriam magnam, hinc in arterias emulgentes, renes, & veſicam. Hanc opinionem habuere Plato, Plutarchus *in quæſtionibus conuiualibus.* Et Plutarchus & Galenus eam Ariſtoteli tanquam primo auctori tribuunt, & illam opinionem habet Hippoc. *lib. de corde*: ſed excuſatur, quia non eſt legitimus Hippocratis liber, & illam ſententiam Hippoc. 4. *de morbis* refutat. Videtur tamen probari his argumentis. 1. ſi canis linquatur multo tempore ſine potu, & poſtea ei exhibeatur aqua nigra bibenda, ſi tum ſtatim eius pulmo aperiatur, inuenietur niger. 2. poſt potum homo multo magis ſpuit, quàm ante, ſputum au-

tem prouenit à pulmone; hoc est indicium potum ire ad pulmonem. 3. post potum meliùs cantamus; hoc non videtur fieri, nisi quia potus ad asperam arteriam venit; aspera enim arteria est instrumentum vocis & cantus. 4. in deliquio animi vinum potatum statim vires restaurat, hoc non videtur fieri, nisi quia vinum ad cor peruenit, & statim spiritus vitales restaurat; ergo illud vinum quàm citissimè ad cor peruenit; atqui per viam prædictam potest certissimè & citissimè ad cor peruenire; per viam verò stomachi non potest, nisi per multas ambages, & valde serò. 5. aliquando potus quàm citissimè per vrinam redditur; videtur autem quòd hoc fieri non possit, nisi per hanc rectam & breuem viam feratur, non autem si per stomachum & venas meseraicas; quia illa via est nimis longa & nimis angusta. 6. Qui diu cantauerunt & locuti sunt, & multùm ex labore aut cursu sunt excalefacti & exiccati, sitiunt, & hausto potu humectantur, & sitim perdunt; atqui in talibus sitis est causata ex pulmonis calefactione & exsiccatione; ergo potus illam sitim extinguens ad pulmonem pertingit. 7. Peripneumonicorum pus aliquando per vrinas expurgatur; ergo à pulmone ad vias vrinæ est transitus; si est transitus, quomodo non liceat dicere potum quoque per illam viam transire? Pro resolutione dico, viam potus esse per gulam, stomachum, venas mesaraicas, hepar, venas emulgentes, renes & vesicam; aliqua tamen nihilominùs exigua potus portio bibendo per laryngem & latera asperæ arteriæ in pulmonem destillat. *Probatur* 1. quia potus confertim in magnâ quantitate assumitur: at tantâ quantitate non posset asperam arteriam ingredi sine tussi & periculo suffocationis; ergo. 2. si per pulmonem ferretur, deberet vniuersus potus sinistrum cordis ventriculum ingredi; hoc est absurdum; ergo. 3. videmus ebrios vomentes potum omnem euomere; ergo in stomachum fuit receptus. 4. potus purgatorius purgat per aluum & vomitum; at si transiret per pulmonem, non purgaret per aluum, sed per tussim. 5. si lac infantis transiret per pulmonem, non posset infantem nutrire; quia non perueniret ad membra nutritioni destinata. *Ad primum respondetur*, hoc fieri, quia aliquis potus etiam guttatim in pulmones destillat, qui eum denigrat. Ad 2. & 3. id fieri eadem de causa. Ad 4. illa restauratio valde citò fit, quia illâ solummodò spiritus nutriuntur; tunc autem potest vinum rapi immediatiùs in hepar per ramum forte stomachicum, & non per intestina aut mesaraicas, quæ via est breuior. Ad 5. etsi guttatim per orificia mesaraicarum transeat, potest tamen nihilominùs transire celeriter; quia ob magnam quantitatem confertim trahitur; nam etsi per pulmonem transiret, non propterea citiùs transiret; quia eodem modo deberet etiam guttatim ex orificiis asperæ arteriæ transire in orificia arteriæ venosæ. Ad 6. sitis ex partium spiritalium calore & siccitate causata, remittitur per guttas potus in asperam arteriam irrorantes. Ad 7. illud rarò fit, & non nisi aliquo quasi naturæ

miraculo

miraculo, & per vias occultas, quas ipsa in summâ necessitate aliquando sibi inuenit; vel in spiritibus, quæ alio modo quàm reliqua corpora ordinariè sunt conformata. Sed occurrit tamen aliquod adhuc dubium circa commemorata, propter nonnulla exempla apud Auctores, propter quæ videtur potus per angustias venarum mesaraicarum, vt diximus transire non posse. Nam Marcellus Donatus *c.12. lib.2.* scribit historiam cuiusdam, cui hiante ore musca in os & stomachum ingressa, postridie per vrinam est emissa; ergo debet à stomacho ad vias vrinarias adhuc aliquis alius transitus esse, quàm per vias mesaraicas; quia musca non posset per orificia transire. Alexander Benedictus *lib.5.histor. hum.corp.cap.13.* scribit à quadam acum crinalem deuoratam fuisse, & cum vrinâ redditam. Ioannes Anglius *Epistolâ 40.lib.2.* tradit in Gynecæo ducis Iuliacensis virginem acus 5. in ore habentem casu perterritam eas deglutisse, & per vrinam illæsam reddidisse. Verùm Respond. Cùm hæc exempla sint rara, & miraculosa, nihil contra conclusionem probatur; potuit enim hoc factum fuisse, vel quòd illæ personæ habuerint aliquos meatus præter communem ordinem, vel quòd illæ res cuspide & acumine suo solidas partes vsque ad vesicam temporis decursu perforârint, quorum foramina vi naturæ iterùm fuerunt restaurata; de quibus casibus multa reperimus apud auctores exempla.

Alterum problema est; an vrina veniat ad vesicam tracta an pulsa; id enim scire in diabete, & omni suppressione vrinæ multum momenti habet. Videtur quòd non tracta sed pulsa. 1. serum & vrina sunt excrementum secundæ coctionis & venarum, ac partes omnes habent naturalem potentiam expultricem suorum excrementorum; ergo & venæ: si habent, ergo eâ vtuntur; ergo serum expellunt. *Probatur:* videmus venas habere vim expellendi serum per habitum corporis & sudores; ergo cur non eadem hâc ratione haberet expellendi vim ad vias vrinales. 2. Renes ipsum non trahunt; ergo eo fertur expulsum. *Probatur anteced.* nihil trahit propter solum trahere, sed propter frui; res enim naturâ constantes trahunt appetitu naturali; is autem vergit in bonum trahentis; nihil enim trahit ob bonum alterius, quia sic intellectum habere deberet; bonum autem quod renes possent habere ab eo quod attrahunt, non potest esse nisi nutritio; atqui renes & vesica non nutriuntur sero, sed sanguine: renum enim caro est densa & compacta, quæ non potest nisi sanguine nutriri. 3. Bibones semper mingunt; non est autem verisimile tam exiguo tempore semper renibus serum deesse, vt ad illud attrahendum debeant stimulari; partes enim illæ non plus trahunt alimenti, quàm egeant; at renes tantâ seri quantitate non egent. Ergo. *Pro resolutione dico*, verisimile esse serum à renibus trahi. Hoc tenet Gal. multis locis, & probatur ratione. Si non traheretur, vel sponte suâ ad renes ferretur, vel propriâ grauitate eò delaberetur, vel fugâ vacui, vel similitudine substantiæ, vel venarum expulsione: sed nullâ istarum ratione; ergo renum tractione. Quòd non sponte suâ,

probatur, quia sic videretur intellectu præditum esse, & scire se renibus & sanguini oneri esse, & aliò debere secedere: denique quia sic deberet contrarios motus subire; nam quod est in superioribus venis deberet descendere, quod in inferioribus, ascendere, quod in lateralibus, transuersim ferri; at talis motus in opposita non conuenit rebus naturalibus: res enim naturales ad vnum solùm sunt determinatæ. Ergo. Quòd non propriâ grauitate, probatur: quia sic renes debuissent à naturâ in infimo ventris loco constituti fuisse; alioqui non posset serum venarum infra renes constitutarum ad eos peruenire. Denique si serum solùm naturali grauitate ferretur, deberet omne decumbere in venas crurum, & non renes; tandem quia quæ in venis continentur non feruntur motu propriæ grauitatis; quia sic quoque eâdem ratione deberent & humores ferri, & non minùs quàm serum ad renes decumbere. Quòd non fugâ vacui, vel successione ad id, quod ante est euacuatum (quomodo Erasistratus sanguinis & aliorum humorum in corpore distributionem fieri putabat) probatur: sic nunquam contingeret vllum hominem ischuriâ laborare; quia tractio, quæ fit fugâ vacui est tam efficax, quòd nullâ ratione vnquam posset vrinam retinere. Denique quia sic vnquam nullus posset laborare diabete, quia nunquam posset maior quantitas seri affluere, quàm assiduè euacuaretur. Denique quia nulla talis vacui necessitas in illis partibus contingere potest; etenim si in illis aliqua vacui necessitas foret, illa deberet contingere propter partium trahentium dilatationem seu diastolem; quomodo in pulmone fugâ vacui aër attrahitur, quia pectus dilatatur; at nulla talis dilatatio aut diastole in renibus fit, nec ipsorum conformatio eam patitur; quare nec vlla necessitas vacui esse potest. Sed nec similitudine substantiæ ad renes fertur, sicut dixit Auerrhoës; quia nulla cognosci potest talis seri cum renibus substantiæ similitudo. Porrò quòd à venis etiam non expellatur, sic videtur probari: quia illa expulsio deberet fieri venarum & arteriarum compressione, coarctatis sc. superioribus ac prioribus venis expellentibus, & dilatatis inferioribus seu posterioribus: at hoc fieri non potest, quia illâ compressione non tantùm serum, sed & reliqui humores sero crassiores, & qui magis vim compressionis recipere apti sunt; versus emulgentes omnes exprimerentur. Denique si per expulsionem moueretur, moueretur serum omne extrorsum, id est, à venarum principio ad ramos omnes externos, non autem retrogrado ordine ad extra ab intro, seu versus venam cauam ac emulgentes; nam si omnes versus emulgentes serum expellerent, viderentur ad hoc intellectu quodam præditi esse debere, quo cognoscant inter tot venas solas emulgentes esse illas, ad quas serum suum expellere deberent. Ad argumenta *Respond.* Ad primum, ideò non esse in venis illam vim expellendi ad renes, quia non potest tam commodè illa pulsio fieri, eò quod non desinant omnes venæ in venas emulgentes; hâc enim de causâ meliùs serum

eò

eò ferri à parte emulgentibus annexa attractum sc. renibus quàm venarum expulsione. Ad secundum, negari debet illud axioma medicum, nihil trahere propter trahere solum, sed propter frui; multa enim trahunt res aliquas, quibus non fruuntur, vt magnes, medicamenta purgantia, electrum, &c. Sed finis facultatis trahendi eorum est ipsa sola tractio; & hoc ipsorum frui, consequi sc. suam operationem, ad quam inditam sibi facultatẽ habent, & ad quam à naturâ sunt instituti; & ea operatio est ipsorum agentium perfectio, & vltra illam non consequuntur vllum aliud bonum; & eiusmodi agentia sunt illa, quorum operatio est causa alterius vel boni publici; talia enim non debent necessariò frui eo, quod trahunt.

§. IV.

Quale signum sit vrina, & quæ indicet.

Vrina potest esse signum multarum corporis dispositionum: nam sicut aqua per vas effusa seu per canalem aliquem transfluens potest esse signum eorum, quæ vasi seu canali insunt, quatenus sc. secum defert qualitates vel substantiam illi inexistẽtium, & ex illis cognoscimus quid in vase contineatur, & quomodo vas intus sit constitutum; ita quia vrina per plurimas corporis partes & venas omnes pertransit, ideò quoque potest de eis aliquod iudicium ferri. Porrò cùm etiam pulsus sit signum multorum affectuum, & duo præcipuè sint signa artis medicæ pulsus & vrina, quæri meritò potest, vtrum eorum sit præstantius. Dico autem hoc non posse simpliciter & absolutè discerni; quia aliquando casu & in aliquibus morbis vrina est præstantius signum, aliquo verò casu pulsus: aliqua indicat vrina, quæ non indicat pulsus, & contrà præstantia illa maior vel minor consistit in duobus; vel in generalitate signi, vel in certitudine. Vnde primò quæri potest, quodnam eorum sit signum generalius, 2. quodnam certiùs. Dico ergo inprimis, quod vrina sit maius & præstantius signum diagnosticum; diagnostica autem sunt signa morbi speciem, morbi causam, & partem affectam indicantia; ex vrinâ enim sæpe potest cognosci pars affecta, species morbi & causa; ex pulsu non ita; nam ex vrinis cognoscuntur vlcera, vulnera, obstructiones, intemperies partium. Cognoscitur quoque causa morbi, an adsit calculus, an bilis, an grumi sanguinis, an pituita, an melancholia, &c. Cognoscitur etiam pars affecta, ex squammulis vrinę permixtis vesica; ex carunculis, sanguine, pure, renes affecti; ex vrinæ flauedine folliculus fellis; ex nigredine lien; ex albedine in ardentibus febribus cerebrum. At pulsus nihil eorum indicat, non vllam speciem morbi, nisi calidam aut frigoris intemperiem, nullam morbi causam, nullam partem affectam, nisi cor; pulsus enim mutatus tantùm cor affectum indicat; an autem afficiatur per se an per consensum alterius & cuiusnam alterius non potest ex pulsu cognosci. Insuper vrina est certius signum facultatis

naturalis affectæ, pulsus verò vitalis. In ratione verò signi prognostici potest dubitari, vtrum sit præstantius. Dico autem ferè esse æque præstans; malæ vrinæ sæpe mortem indicant, etiamsi pulsus sit bonus; vt aquea vrina in leucophlegmatiâ, vel paucissima in iscuriâ, vel purulenta in calculo & vlcere vesicæ; & ita vicissim malus quoque pulsus sæpè mortem indicat, etiamsi vrina sit bona; vt in malignis ac pestilentibus febribus, assumpto veneno, &c. Et contrà bona vrina sæpè sanitatem indicat, etsi pulsus sit malus, vt in febribus acutis, cùm in vrinâ apparent signa concoctionis tempore status vel augmento & circa crisim, quo tempore sæpe pulsus est pessimus & turbatissimus; & sic vicissim bonus pulsus sanitatem indicat, etsi vrina sit mala, vt cùm vrinæ aliquando apparent nigræ cum pulsu bono, &c. Dicunt autem plerique Medici pulsum esse certius signum futuræ mortis, vrinam verò certiùs signum futuræ salutis; nam etsi pessima sit vrina, ex eo adhuc non indicatur certa mors, sed potest adhuc æger sanari si virtus sit valida; sed si pulsus sit pessimus, nisi fortè criticus sit, certò potest iudicari æger moriturus. Contrà si vrina sit optima, & talis quæ concoctionem indicet, certiùs indicat salutem, quàm optimus pulsus: nam etiamsi optimus sit pulsus, si humores sint crudi, vel non fiet crisis vel mala: pulsus verò illa bonitas facilè posteà peruertitur. Verùm ego puto adhuc distinguendum; nam mortem propinquam certiùs indicat pulsus, quàm vrina; at mortem adhuc longinquam certiùs potest indicare vrina quam pulsus. Porrò aliqui dicunt pulsum esse generalius signũ quàm vrina, quia consideratio pulsus in omni morbo locum habet, in omni enim morbo debet iudicari de viribus cordis & facultatis vitalis; at in omnibus morbis non debemus considerare vrinas; quia de multis morbis & partibus non indicat vrina, vt de cerebri, pulmonis & habitus externi affectibus. At mihi contra videtur vrinam esse signum generalius pulsu, quia plura indicat, vt dixi, morbi speciem, causam, partem affectam, robur facultatis naturalis, futuram crisim, tempora morbi, salutem & mortem; pulsus verò non indicat nisi robur facultatis vitalis & salutem ac mortem. Vti porrò pulsus, ita etiam vrina debet in omnibus affectibus considerari; nam etsi non per se, tamen per accidens etiam in omnibus ferè morbis aliquod iudicium habet; pulsus verò in pluribus morbis non videtur debere considerari, nisi tantùm ad sciendum, an adsit febris, nec ne, & in morbis periculosis, sed in fine morbi, cùm iam mortis periculum imminet, aliter non. Quod attinet ad certitudinem, aliqui dicunt pulsum esse certius signum, aliqui vrinam: mihi neutrum videtur esse altero multò certiùs; vtrumque enim ob leues ac latentes causas facillimè mutatur. Omnibus tamen bene consideratis pulsus est constantior & minùs mutabilis, & in morbis magis semper eodem tenore & constantiâ procedit quàm vrina; verum quidem est, quòd ob animi affectus incidentes, ob motum corporis, ob somnum & cibum prægressa, facillimè quoque pulsus mutetur, sed illæ externæ causæ faciliùs dignosci & obseruari possunt,

possunt: quoad internas autem causas manet constans, nec ab illis ita facilè mutatur; vrinæ autem mutantur à causis internis, quæ sunt latentes, nec ita bene dignosci possunt, vt ab admixtione huius vel illius humoris, qui contingenter aliquando à naturâ cum vrinâ excernitur; tunc enim ita dignosci non potest, an illa vrinæ mutatio contingat ex ratione morbi, ac causæ morbificæ eius, an verò casuali alterius alicuius humoris ad morbum non spectantis, & in viis vrinæ fortè obuij admixtione: hoc tamen vicissim magnam pulsui incertitudinem causat, vrinæ verò certitudinem, quòd omnes vrinæ differentiæ visu, adeoque perfectissimè iudicari ac discerni possint; differentiæ verò pulsus solummodò tactu, qui in hominibus est obtusus; vnde plurimæ pulsuum differentiæ, ex quibus præcipiunt iudicium esse desumendum, tactu discerni non possunt, nisi à Medico in artis longo vsu exercitatissimo; imò plurimæ differentiæ ratione potiùs concipiuntur, quàm tactu verè possint explorari; vnde Galenus ipse scribit, se multis annis laborasse in pulsus systole dignoscenda. Est porrò circa vim significandæ vrinæ notandum, quòd in morbis prauis seu mali moris bona vrina non est tam bonum signum, quam praua prauum; contra in morbis salutaribus bona vrina magis est bonum signum, quàm praua prauum: vrina enim sæpe à causâ aliquâ etiam ad morbum non spectante, mutatur. Porrò quæritur, quid in particulari vrina possit significare, an morbum, causam morbi, partem affectã, & quos morbos, seu in quibus morbis & in quibus partibus affectis eius iudicium locum habeat; Pro quo dico, quòd ratio & fundamentum significandi vrinæ consistit in eo, quòd vrina & accidentia eius sint effectus dispositionum internarum ac partium, facultatum, & temperamentorum corporis; partes enim corporis mediante facultate & temperamento coquunt & mutant vrinas, & omnes sunt causæ efficientes differentiarum ipsarum, quia ergo effectus potest indicare suam causam, ideò vrina potest indicare omnes illas causas, à quibus permutatur; & sic è contra, quæ per se non habent vim vrinas permutandi, de iis etiam vrina non potest indicare; quia talium non est effectus. Itaque quæ vrinam mutant per se, vrina illa indicat per se; quæ illam mutant per accidens, ea quoque tantùm indicat per accidens; nam provt vnum quodque habet vim causæ erga suum effectum, secundum hoc quoque effectus habet vim signi erga illam; cùm vrina ab vnâ tantùm causâ solet permutari, illam solam indicat; cùm à variis causis, tunc nullam earum præcisè indicat, sed omnes simul, id est, indicat vnam ex illis omnibus quænam autem illarum omnium sit, tunc ex aliis causis debet inuestigari. A quâ causâ vrina necessariò aliquam differentiam aut qualitatem accipit, eam indicat necessariò: à quâ solùm contingenter, eam quoque indicat non necessariò, sed tantùm contingenter: cùm itaque tantùm duæ sint causæ synecticæ omnium differentiarum vrinæ, temperamentum sc. & contenta, primò & per se vrina tantùm indicat aliquam mutationem circa illa duo, & non aliud; sed quia varietas temperamenti, &

vitium

vitium ac differentiæ contentorum contingunt ab aliis causis anterioribus, & illæ iterum ab aliis, ideò quoque vrinæ omnes illas causas consecutiuè aliquo modo possunt indicare; ita tamen omnes illas propinquas ac remotas indicant, & tali modo, quo ab illis causantur, nempe vel necessariò vel contingenter, provt ab iis fiunt; vnam, si ab vnâ tantùm possunt permutari, plures indeterminatè, si à pluribus. 1. ergo vrina significat statum temperamenti, an calor sit naturalis, an non, aut vel diminutus & consequenter cum facultas & operationes se habeant ad modum caloris, cùm sit instrumentum eorum, etiam indicat statum & operationem facultatum, an bona fiat concoctio in omnibus, nec ne. Indicat 2. statum humorum, & primò indicat sibi nihil vel multùm humorum esse admixtum; & consequenter indicat omnia illa, quæ possint admixtionis pauci vel multi humoris esse causæ: talis admixtionis multi vel pauci humoris possunt esse causæ plurimæ, expultricis vel retentricis vitium, viarum laxitas vel angustia, humoris illius multa vel pauca generatio, &c. & hâc ratione vrina, cui parum vel multùm alicuius humoris est admixtum, indicat an facultas retentrix sit fortis an imbecilla, similiter an expultrix, an facultas concoctrix tales humores generet nec ne, an sit in viis intermediis obstructio, & an tales humores in venis ac viis intermediis contineantur; denique indicat etiam quales humores ei sint admixti, biliosi, pituitosi, &c. & per hoc consequenter indicat quales humores in toto vel in partibus contineantur, & consequenter quæ sit morbi causa, & quomodo se habeat facultas quæ tales humores generat: si alia contenta admiscentur, indicat causas & morbos, à quibus talia contenta possunt prouenire; vt si semen admisceatur indicat vel abundantiam seminis, vel calorem, vel gonorrhæam, vel debilitatem partium semen continentium: si miscetur pus, indicat adesse causas pus generantes, vt abscessum, vlcus, &c. & sic de aliis contentis. Atque hoc est totum fundamentum indicandi vrinæ, quod qui bene intellexerit & considerauerit, non potest in iudicando ex vrina falli. Dico ergo, quòd vrina possit indicare morbum, & eius speciem; nam imprimi potest vrina indicare morbos similares, sc. intemperiem totius vel partium; sic vrina indicat febrem, cachexiam, stomachi aut hepatis calorem vel frigiditatem; ab earum enim partium temparamento vrina permutatur. Morbos in malâ conformatione potest vrina difficulter ostendere; ratio est, quia figura partium vrinam non mutat; potest tamen ostendere obstructionem; quia obstructio partium facit quòd vrina non possit transire, sed solummodo tenuis & alba; ideò talis vrina indicat obstructionem; potest etiam ostendere solutiones continui, vt vlcera, vulnera, ex pure sc. vel sanguine sibi admixtis. In omnibus porrò morbis potest vrina inspici, non quòd in omnibus valeat aut morbi speciem, aut partem affectam, aut causam indicare, sed quat. saltem expedit in omnibus morbis scire, quomodo coctio, quomodo calor natiuus sese habeat; an morbo sit adiuncta febris, qui humores in

corpore

corpore abundent, an nulla causa præcedens abundans malum foueat, an nihil ab affectâ parte ad vrinas proueniat, ex quo possumus de causâ morbi iudicium ferre; quod etsi in aliquarum partium morbis vel rarò vel non ordinariè fiat, fit tamen aliquando, vt à naturâ per insensibiles vias aliquid expellatur, vt aliquando in peripneumoniâ & pleuritide visum fuit pus per vrinas expurgari. Vrina porrò non tantùm morbi speciem, sed & morbi morem, & tempora, & magnitudinem ac pericula indicat: tempora, ex vrinæ coctione: morem, si ipsa recedat plurimùm à naturali statu, vt si sit liuida, viridis, nigra, vel si omninò sit naturalis, vt in morbis pestilentibus: morbi magnitudinem; sic paucissima obstructionem maximam; si multum puris continet, vlcus maximam, parum paruum: mortem aut salutem, longitudinem aut breuitatem morbi crisim futuram vel non futuram, indicat per signa concoctionis aut cruditatis. Indicat etiam vrina morbi causam, an bilis, sanguis, pituita, &c. tum ex colore tum ex substantiâ, & iis, quæ cum vrinâ exeunt & miscentur: vrina valde flaua bilem, nigra liuida melancholiam; alba, lactea cum crassamento pituitoso in fundo, pituitam, &c. Indicat etiam partem affectam; nam cùm est cruda, indicat hepar affectum vel stomachum; cum paucâ, obstructos renes vel vesicam; cum saniosâ vlcus renum aut vesicæ: in calidis febribus si vrina alba fiat, cerebrum affectum &c. tamen meliùs indicat causam morbi & morbum, quàm partem affectam; ratio est, quia pars vt pars, seu hæc vel illa non mutat vrinam; sed tantùm dispositiones eius sc. temperamentum vel angustiâ vel præsentiâ humoris in eis; hæc autem sunt communia omnibus partibus; nam idem temperamentum, eadem angustia, eadem præsentia humoris potest esse in multis partibus, & ideò differentiæ vrinæ, quæ ab iis causantur, non indicant determinatam partem, sed tantùm suam causam, siue tale vel tale temperamentum, tales vel tales humores; sed non in hâc vel illâ parte: sic vrina cruda indicat frigiditatem, quæ potest esse in multis partibus, & non potest indicare cruditatem cuiusuis partis determinatæ; vrina rubra indicat intemperiem calidam, sed nullius præcisè partis; nam hepatis & venarum, & cordis, & renum calor possunt eandem in vrinâ rubedinem causare; & sic non magis ostendit vnam, quàm alteram partem: cruenta indicat sanguinem, saniosa vlcus; sed non indicat vlcus vnius partis determinatè, quia à diuersarum partium vlceribus seu abscessibus potest pus ad vrinas æquè peruenire, tum autem indicat aliquam determinatam partem, quando aliquid est in vrinis, quod est vnius determinatæ partis proprium; sic squamulæ, furfures, pili, carunculæ non tantùm indicant ipsum affectum, sed determinatam partem, cui affectus inhæret; sic squammæ & furfures non tantùm indicant vlcus & excoriationem, sed etiam vesicæ: carunculæ non tantùm indicant vlcus, sed & vlcus renum; quia illa non possunt ab illis aliis partibus, quàm ab illis determinatis procedere. Indicat etiam vrina symptomata seu actiones læsas, præcipuè concoctionem stomachi,

hepatis venarum. Indicat etiam ex iis, quæ cum ipsâ miſcentur, vel retentricem eſſe debilitatam, vel expultricem irritatam. Interim vrína non tam bene oſtendit vitia primæ concoctionis ſicut ſecundæ; ratio eſt, quia immediatiùs ſe habet ad ſecundam coctionem, quàm ad primam; nam etſi ſit cruda ratione primæ concoctionis, poteſt illa cruditas in ſecundâ concoctione corrigi; & ſic per illam deletur & obſcuratur ſignum, ex quo cruditas primæ concoctionis potuiſſet cognoſci; & etſi non obſcuraretur, adhuc tamen non ſciretur, an illa cruditas vrinæ à ſecundâ, an verò à primâ coctione oriretur; è contra etiamſi cocta ſit ratione primæ coctionis, ſi in ſecundâ non perficiatur, manebit cruda; & ſic non poterit bonitatem primæ concoctionis oſtendere, quia neſcietur, an illam cruditatem habeat à primâ coctione, an à ſecundâ. Vrina ergo eſt ſignum diagnoſticum & prognoſticum; & indicat morbi cauſam, morbi ſpeciem, partem affectam, actiones læſas, morbi malignitatem, cruditatem & coctionem, tempora morborum, criſim, ſalutem & mortem; verùm paulò particulariùs præſtat inueſtigandum, in quibus partibus affectibúſve vrina habeat indicandi poteſtatem & & quam; ſeu de quarum partium affectibus ex vrinâ poſſimus iudicare.

Dico primò. Vrinam principaliter & per ſe poſſe indicare de indiſpoſitionibus omnium partium, per quas tranſit; hâc ratione poteſt iudicium dare de affectibus ſtomachi, meſaraicarum venarum, ſuperiorum inteſtinorum, hepatis, renum, vreterum, veſicæ & meatuum vrinariorum. Poteſt 2. dare indicium de illarum partium diſpoſitionibus, à quibus etſi per eas non tranſeat, tamen humores aut materiam recipere poteſt, ſeu de illis partibus, à quibus ſolent aut poſſunt ſæpe humores ad vias vrinarias ferri; ratio eſt, quia ex illis humoribus, qui ſic ad vrinas expelluntur & cum vrinâ excernuntur, poteſt colligi diſpoſitio partium, à quibus illi humores ſeu excrementa prodierunt; hâc ratione poteſt vrina aliquo modo indicare de affectibus pulmonis; nam contenta pulmonis ſæpe ad vrinam veniunt. Legimus pleuriticorum & peripneumonicorum pus ſæpe à natura ad vrinam tranſmiſſum fuiſſe; ſic in vulneribus pulmonum non raro vrina cruenta fuit emiſſa, quod fit ratione viæ, quæ eſt à thorace per venam ſine pari, ad venas emulgentes. Porrò de partibus per quas tranſit, poteſt vrina & communiùs & certiùs indicare; de aliis, per quas non tranſit incertiùs: ratio eſt, quia illæ, per quas non tranſit, ſunt valde remotæ. 2. quia de illis tantùm indicat, quatenus ab iis aliqua excrementa recipit; illa autem recipit rarò & non ordinariè; & ſic iudicium, quod vrina de iis fert, eſt tantùm fortuitum & valde rarum; ſic ſanguinem vel pus à pulmone ad vrinas ferri, rariſſimè contingit. Quoad partes autem per quas tranſit, dico non poſſe etiam vrinam de iis omnibus æquè bene ac æquè certè indicare. Dico ergo vrinam maximè indicare de partibus, à quibus præcipuam ſuam coctionem ac alterationem ac accidentia ſua acquirit; tale eſt autem hepar aut venoſum genus; in iis enim moratur, & ab iis valde afficitur;

citur; in quibus autem non hæret, & à quibus non multùm alteratur, nec magnam suarum qualitatum recipit impressionem, de iis non potest ita multum indicare, saltem ratione sui coloris, etiamsi ratione suæ substantiæ sibi admixtæ, quam in transitu per eas abluit, etiam possit. Dico 2. quòd de partibus remotis etiam non possit tam bene iudicium ferre, vt gulâ, stomacho, intestinis, mesaraicis, sicut de propinquis ratio est; ratio est, quia qualitates & dispositiones & contenta, quæ ab illis recipit, non defert secum semper extra corpus, nec remanent in eâ, sed pereunt in viâ, & à partibus posterioribus mutantur, corriguntur, aut delentur; & contenta, quæ serum abluit à prioribus, possunt hærere seu detineri in posterioribus: sic, verbi gratia, si stomachus sit frigidus, vrina deberet esse alba, tenuis, cruda, & si permaneret talis, tunc de stomachi cruditate posset indicare; at si hepar & renes sint calidi, illi albedinem illam delent, & loco albedinis impertiunt ei rubedinem, quæ illam stomachi cruditatem potest indicare; quapropter cùm in partibus, per quas posteriùs transit, est notabile aliquod vitium, tunc vrina non potest indicare de partibus anterioribus; quia vitia posteriorum corrumpunt & alterant eam, & delent signa dispositionis partium anteriorum; at quando in partibus posterioribus non est vitium, tunc multò meliùs potest de partium anteriorum dispositione indicare; sic calculo vesicæ, vlcere renum aut vesicæ non potest ex vrinâ de bonâ vel malâ concoctione, de statu stomachi, hepatis, venarum iudicium ferre, eò quòd qualitates ab illis partibus aliàs impressæ, & per quas de iis partibus iudicium ferre deberet, sunt obfuscatæ per albedinem, crassitiem, turbiditatem, quas vrina a pituitâ, sanie, furfuribus sibi per transitum vesicæ ac renum admixtis acquisiuit. Porrò, si præter vrinam adsint signa alia indicantia partem, per quam vrina transit, affectam esse, & nulla sunt alterius, & tunc in vrinâ sint qualitates præter naturam, verisimile est illas ab illâ parte affectâ vrinæ esse impressas, & non ab aliâ; & hâc ratione dispositionem illius & non alterius partis indicat. Est insuper sciendum, vrinam de omnium partium affectibus aliquo modo per accidens frequenter, etsi non semper, posse iudicium ferre. Pro quo sciendum, vrinam maximè iudicium ferre de stomacho, hepate & venoso genere ob rationes dictas; potest etiam plurimùm iudicare de statu generis arteriosi; ratio est, quia serum, quod vrinæ permiscetur, tam bene venit ex arteriis quàm ex venis, vt ex eo patet, quòd non minus in corpore nostro sint arteriæ emulgentes, quàm venæ emulgentes. Confirmatur etiam ex eo, quòd ex vrinâ maximus sumatur de febribus iudicium; febres autem in arteriis primò, in venis verò non nisi secundariò stabulantur. Porrò quat. vrina indicat de arteriis, eatenus etiam potest indicare de corde; cum idem sit arteriarum & cordis affectus, & cordis affectus arteriis communicentur: accedit, quod vrina maximè iudicium ferat de qualitatibus actiuis corporis nostri; actiuæ autem qualitates maximè à corde dependent. Potest etiam indicare affectus

pulmonis vt ante: quòd de folliculo fellis etiam poteſt iudicare, patet in Ictero flauo; ita etiam de liene in arquato nigro. De affectibus capitis etiam aliquando indicat per accidens; ſic in phrenitide vrina ſæpe eſt alba; in deſtillatione frigidi catharrhi alba, turbida, craſſa. Porrò quatenus cum omnibus illarum partium affectibus febris coniungi poteſt, eatenus ad febrem ſaltem cognoſcendam debet in omnium partium affectibus vrina conſiderari.

§. V.

De differentiis vrinæ.

Vrinarum differentiæ aliæ ſumuntur à ſubſtantiâ, aliæ à quantitate, qualitate, contentis. Differentiæ à ſubſtantiæ modo deſumptæ, cùm vrina vel ſit tenuis vel craſſa, vel turbida vel clara. A quantitate, quòd alia eſt multa, alia eſt pauca; A qualitate ſumuntur differentiæ variæ, aliæ à quantitate viſibili ſeu colore; vnde aliæ ſunt albæ, pallidæ, flauæ, rufæ, rubræ, liuidæ, nigræ, &c. Aliæ à qualitate audibili ſc. ſono, & ſic aliquæ ſunt exeuntes cum ſtrepitu, ſicut eſt ſtrepitus aquæ cum effunditur, aliæ ſine ſtrepitu, ſicut cùm oleum in vas effunditur; Aliæ à qualitate olfactibili, & aliæ ſunt fœtidæ aliæ non: A qualitate guſtatili ſeu ſapore, & ſic aliæ ſunt ſalſæ, amaræ, inſipidæ, quæ qualitates ab ipſo ægro poſſunt explorari ad maiorem ſuæ valetudinis ſecuritatem, & medico referri; à propriâ enim vrinâ nemo facilè horrorem ac nauſeam habet. A contentis quoque ſumuntur differentiæ: contenta autem vel ſunt naturalia vel contra naturam: naturalia ſunt hypoſtaſis encorema, nubecula: contra naturam ſpuma, pus, ſanguis, arenulæ, caruncula, colliquatio, furfures, ſquammulæ, pili, &c. ſic aliquæ vrinæ ſunt cum nubeculâ, aliæ cum hypoſtaſi, &c. quæ iis carent, vocantur vrinæ crudæ; quæ ea continent, coctæ ſunt, maximè verò in febribus & acutis morbis.

§. VI.

Cauſæ differentiarum vrinæ.

Omnium harum differentiarum duplices ſunt cauſæ; aliſi remotæ & per accidens, aliæ propinquæ & per ſe. Cauſæ proximæ differentiarum vrinæ à medicis ponuntur tres, facultas, humores & inſtrumentum. Per inſtrumenta intelliguntur partes illæ corporis, per quas vrina tranſit, vel quæ quaquâ ratione vrinas immutare, eiuſque differentias & qualitates cauſare poſſunt. Hæ cauſæ dicuntur cauſæ primariæ, coniunctæ & ſynecticæ; & illæ taliter ſunt cauſæ omnium differentiarum vrinæ quòd poſitâ aliquâ mutatione in illis, neceſſariò debet poni aliqua differentia

rentia, & mutatio qualitatum in vrinis; & contrà, quando est aliqua mutatio seu diuersitas qualitatum in vrinis, tunc necessariò debet quoque esse facta aliqua mutatio in vnâ vel pluribus istarum causarum; & ob id vocantur causæ synecticæ, & nullæ aliæ causæ sunt internæ vel externæ, quæ aliquam in vrinâ differentiam causare possint, nisi quatenus aliquam istarum causarum synecticarum immutant. Causæ remotæ, secundariæ, & per accidens sunt variæ; vel enim sunt res naturales, vt temperamentum, ætas, sexus, habitus ægrotantis; vel sunt res non naturales, vt aër, regio, ventus, anni tempus, cibus, potus, motus, quies, &c. vel sunt res contra naturam, vt causæ morbificæ, morbi & symptomata. Porrò quoad causas primarias & synecticas iam dictas, etsi communiter à Medicis, vt dico, ponantur tres, videntur tamen illæ tres commodè ad duas referri posse; sc. ad facultates & humores: mihi enim non videtur instrumentum inter synecticas causas esse ponendum; quia non video, quomodo instrumentum vllam in vrinâ per se faciat mutationem: est equidem verum, quòd bene aliquam faciat mutationem, sed non per se & proximè, sed tantùm per accidens & mediatè, & quatenus propter instrumentum, seu propter membri dispositionem aliqua fit facultatis seu humorum mutatio; nam quando instrumentum facit aliquam in vrinâ mutationem, semper facit eam mediante suo temperamento seu facultate, expultrice sc. retentrice aut concoctrice, seu in quantum humores aut retinet, aut expellit, aut generat: vnde solùm facultas & humores sunt causæ proximæ & per se omnium mutationum vrinæ; nec potest vlla vrinæ differentia excogitari, quam necessum sit ad instrumentum, tanquam ad synecticam causam referri; sed omnes possunt referri ad has duas, sc. ad facultatem & humores, nam quòd dicunt, viarum vreticarum obstructionem per se causare tenuitatem vrinæ, verum non est, quia quando tenuitas vrinæ causatur ab angustiâ viarum, non causantur ab illâ per se, sed solùm quatenus angustia membri est causa absentiæ humorum ab vrinâ, ex quo vrina remanet tenuis; & sic absentia humorum est vera causa per se tenuitatis; dispositio verò seu angustia membri solùm est causa per accidens, & sic non est causa synectica. Duæ ergo sunt synecticæ causæ omnium mutationum vrinæ, facultas & humores. Sub facultate comprehenditur temperamentum, nam est facultatis instrumentum; temperamentum enim calidum aut frigidum per se vrinas mutat, & facit eas rubras, rufas, aqueas, &c. Sub humoribus comprehenduntur omnia contenta; non enim tantùm quatuor humores mutant vrinas, sed etiam alia contenta, vt colliquationes, furfures, arenulæ, semen, pus, &c. Inter has duas causas est differentia, quia facultas seu temperamentum mutat vrinas extinsecè, efficienter ac alteratiuè: humores verò mutant vrinas materialiter & intrinsecè inexistendo sc. vrinæ. Humores autem sunt causa præcipua mutationum vrinæ; nam humorum admixtio & plures facit mutationum vrinæ differentias, quàm facultas, & humores admixti efficaciùs

mutant vrinas quàm facultas: nam facultas solùm facit differentia in colore; humores verò faciunt differentiam & in colore, & in odore, & sapore, & sono, & quantitate & substantiâ. Denique quando vtraque causa permutat vrinam; efficaciùs permutatur ab humoribus, quàm à facultate; & humores admixti obscurant & extinguunt differentiam seu qualitatem, quam ex se causat facultas; facultas autem non potest extinguere aut obfuscare differentiam, quam causant humores; sic si facultas sit debilis, seu temperamentum frigidum, ex se & naturâ suâ causat vrinæ albedinem & tenuitatem; at quando facultas suis qualitatibus vrinam affecit, si insuper humores biliosi, aut sanguis, aut melancholia vrinæ permisceantur, extinguent & obscurabunt albedinem & tenuitatem, quam ex se induxit facultas, & facient vrinam esse flauam, rubram, nigram & crassam: Contrà si temperamentum calidum seu facultas calida reddiderit vrinam rubicundam & igneam, pus admixtum vel multa pituita reddent vrinam & albam & lacteam, & extinguent qualitatem à temperamento & facultate inductam, quod non potest facere ipsa facultas; nam qualitates vrinæ ab humoribus inductas non potest temperamentum vi suâ permutare. Facultas itaque sic vrinas immutat; facultas imbecilla ex se facit vrinas semper albas, non autem necessariò aut tenues aut crassas, sed interdum tenues, interdum crassas pro humorum admixtione; facultas calida & temperamentum naturale calidum facit vrinas flauas, temperamentum auctum facit rubram, &c. itaque facultas ex se causat præcipuè mutationes in colore, non autem adeò in substantiâ; sed mutationes in substantiâ præcipuè pendent ab humoribus admixtis; sic etiam facultas ex se non multùm facit mutationem in quantitate, sed illa, vt dixi, etiam magis pendet ab humoribus admixtis. Porrò facultas valida & temperamentum naturale facit vrinas cum contentis, & maximè cum hypostasi; facultas debilis facit vrinas vel sine contentis, vel tantùm cum eneoremate vel nubeculâ: humores mutant vrinas secundum varias differentias, & secundum colorem, & secundum substantiæ modum, & secundum quantitatem, & secundum alias supra dictas qualitates; humores albi vrinam faciunt albam, rubri rubrã, &c. fœtidi fœtidam, tenues tenuem, crassi crassam, &c. multi admixti multam pauci paucam, &c. humores crudi & incocti faciunt vrinam turbidam, concocti claram, humores crudi & flatuosi faciunt vrinam cum eneoremate seu nubeculâ, cocti cum sedimento. Et hæ sunt causæ synecticæ & primariæ. Causæ secundariæ & remotæ etiam mutant vrinas. Inter secundarias primò sunt res naturales, vt temperamentum, ætas, sexus. Quoad temperamentum, calidi vrinas habent coloratiores & tenuiores, sedimentum exiguum, vel suspensum loco sedimenti vel nubeculâ; frigidi vrinas habent decolores & tenues, & contentis vacuas, quantum sc. ex ratione temperamenti; nam quatenus tales pituitosi sunt, & quatenus talis vrina sæpe cum pituitâ excernitur, eatenus crassiores & cũ multis contentis haberi possunt;

ex nimio enim calore, quia multum bilis generatur, quæ vrinam fingit, ideò vrinæ sunt colorariores; & eadem ratione tum liquoris substantia, tum contenta minuuntur; quare sæpissimè non residet quidpiam in vrinis, sed pro sedimento is humor, qui excernitur, attenuatus in venis vel pédet vel supernatat. Ætas etiam mutat vrinas; sic puerorum vrinæ sunt albæ & crassæ; ratio est, quia pueri sunt valde humidi & voraces, & eorum calor natiuus, etsi quoad substantiam sit validus, tamen quoad intensionem non est ita magnus, quia multo humido obtunditur, ob has omnes causas multa in iis excrementa pituitosa coaceruantur, quæ vrinæ permixta eam reddunt crassam; & quia calor eorum non est intensiuè magnus, ideò vrinæ sunt albæ: Crassas esse eorum vrinas docet Hipp. 2. *Progn.*33. cùm dicit *vrinas aquosas in pueris omnium pessimas esse; quia in iis*, inquit, *vrinæ naturaliter sunt crassæ.* Idem & Isac *parte* 5. *lib. de vrinis*, & Auicen. 2. *primi doct.*3. *cap.*5. Hinc ergo etiam puerorum vrinæ habent multum & crassum sedimentum, cùm sedimentum sit pars crudi humoris & inconcocti: Iuuenum vrinæ sunt tenues & flauæ vel rubicundiores cum suspenso tenui, eò quòd eorum calor sit maior, & ipsi biliosiores; hoc Gal. 2. *Prognost. comm.*34. quoque affirmat. Senum vrinæ albæ sunt & tenues, quia in eis debilis est calor & imminuta concoctio; debilis enim calor albas facit vrinas, & mala concoctio vrinas sine contentis; contenta enim naturalia sunt signa probæ concoctionis. Vbi notand. quòd vrinas habere contenta mediocri quantitate & substantiâ est signum probæ concoctionis, habere autem valde multa & crassa est signum concoctionis non ita perfectæ, sed potiùs imperfectæ & generantis multam pituitâ, quæ vrinæ permixta facit in eâ contenta multa & crassa. At vrinas esse tenues & albas & sine vllis contentis, est signum pessimæ cõcoctionis, & maioris adhuc cruditatis. Porrò etsi vrinæ senũ ob magnã naturæ debilitatem sint tenues, & sine contentis, tamen per accidens etiã sæpe sunt crassæ, & cũ multis & crassis contentis, quatenus sc. cùm frigidi sint, multã in corpore pituitã congregant, quæ si ad vrinas feratur, reddit eas præditas contentis multis & crassis. Sexus quoque vrinas mutat; sic vrinæ virorũ sunt colorariores & cum paucioribus cõtentis, eò quòd sint calidiores, & pauca in eis pituitosa excremẽta coaceruentur, & quæ coaceruantur, magis exercitio in iis, quàm in mulieribus discutiantur. Vrinæ verò mulierum sunt pallidiores & crassiores. *Dices:* at deberent magis esse tenues, eò quòd debiliori calore, quàm viri præditi sint, & vrinæ tenuitas, vt dictum est à debili calore proueniat. *Respond.* id quidem per se ita fieri debere, sed per accidens, quia in eis multi pituitosi humores congregantur, fiunt crassæ. Quoad res non naturales, inprimis est aër, sub quo regio & anni tempus comprehenduntur; in calidis regionibus vrinæ sunt colorariores, tenuiores & cum pauciori sedimento, eo quòd in iis corpora sint calidiora & biliosiora, & pauciore pituitoso humore prædita: in frigidis regionibus, etsi aucto per accidẽs natiuo calore, vrinæ sint satis coloratæ, quia tamen earum incolæ magis sunt pituitosi, ideò eorũ vrinæ

sunt

sunt crassiores & magis perturbatæ: ineunte æstate vrinæ quoque sunt coloratiores, tenuiores, & pauciorum contentorum, quia tunc multùm bilis generatur, quæ vrinam tingit, quæ quia pauca semper est & tenuis, vix vlla aut pauca saltem facit contenta, aut leuiora, & in medio vel in summo potiùs quàm in fundo natantia: hyeme vrinæ plus sedimenti habent, tum quia in hyeme plus comeditur, tum quia plus pituitosi humores generantur, tum etiam quia somni sunt longiores, ex quo etiam contingit pituitam generari. Autumno vrinæ euadunt quoad colorem dilutiores, & quoad substantiam crassiores, quia tum bilis incipit deferuere, & plùrimi fructus comeduntur, qui crudos humores generant. In vere vrinæ mediocriter se habent. Secundo loco est cibus; cibi crassi & difficilis digestionis ac frigidi vrinas pariunt crudas, albas & cum crasso sedimento: cibi euchymi & facilis concoctionis, quia parum excrementorum crudorum deponunt, sed toti in alimentum vertuntur, vrinas reddunt tenues bene coloratas, & cum paucis contentis: largus cibus, crapula, nimia voracitas vrinas reddit crudas & crassas; tenuis & paucus bene coloratas, & cum pauco & ferè nullo sedimento; ideò cum in sanis vrinæ solito crassiùs & copiosiùs acquirunt sedimentum, est signum eos pleniori victu vti, & in cibo errores committere, & abstinentiâ ac purgatione opus esse. Ad cibos possunt & medicamenta referri per os assumpta, quæ variis modis vrinas mutant. Cantharides haustæ vel foris adhibitæ vrinam reddunt sanguineam, eo quòd habeant proprietatem vesicam exulcerandi. Rubia tinctorum etiam reddit vrinam rubram; idem facit Radix Alcannæ & ficus indica comestæ; cassia; glycyrrhita crocus, Rhabarbarum faciunt vrinam flauam; panis similaceus reddit vrinam albam. Refert Rhases quædam folia pomantia virides reddere vrinas. Therebinthina & alia, de quibus infra, vrinas reddunt odoratas: alia nonnulla fœtentes. Quoad motum & quietem: & quies quia concoctionem impediunt & cruditates congregant, albas, crudas & cum multo sedimento reddunt vrinas; exercitium, quia calorem excitat & excrementa discutit, bene coloratas & cum pauco sedimento. Quoad somnum & vigilias: moderatus somnus vrinas reddit optimas; somnus enim concoctionem iuuat; multus autem vrinas reddit crudas, albiores & crassiores, quia calorem torpidum reddit & pituitosum humorem auget; vigiliæ, quia exsiccant & calorem intendunt, reddunt vrinas tenues, magis coloratas & cum pauco sedimento; quæ verò modum excedunt spiritus nimirum consumendo, & coctionem debilitando, quæ quiete perficitur, & inde calorem natiuum extinguendo, summè crudas, tenues, albas, sine sedimento vllo vrinas reddit. Quoad animi affectus, cùm varij sint, & diuersos habeant ac contrarios affectus, varias vrinarum differentias inducunt: affectus qui naturâ suâ subitò ingruunt, vt ira, timor, gaudium, quatenus agitant humores in corpore, & hâc ratione vrinæ permiscentur, crassas & turbatas reddunt vrinas, at proυt ex agitatis humoribus alios atque alios, secundum quod alij

alij magis in corpore abundant, vel ad expulſionem ſunt parati, vrinæ contingit miſceri. Varias quoque pro ſpecie humorum vrinæ permixtorum differentias inducunt: Ira, cùm corpus calefaciat & bilem peculiariter agitet, vrinas reddit intensè coloratas, rufas ac rubicundas. Affectus lenti ac diuturni cùm concoctionem impediant, ſpiritus conſumant & calorem natiuum extinguant, præcipuè metus ac triſtitia, vrinas reddunt decolores, tenues, crudas & ſine contentis, niſi per accidens multiplicato pituitoſo humore contingat eas craſſo & pituitoſo affici contento, & hæ ſunt res naturales. Res verò contra naturam omnium maximè mutant vrinas, vt cauſæ morbificæ, morbi & ſymptomata; & inter ſymptomata maximè dolores & peruigilium. Quomodo ſinguli morbi vrinas mutant, non eſt huius loci pertractare, ſed de practicis, qui de ſingulis morbis agunt, eſt perquirendum.

Cap. VI.

Differentiæ vrinarum.

§. I.

Differentiæ vrinarum à 4. deſumuntur: vrinæ ſubſtantiâ, qualitate, quantitate, & contentis. A ſubſtantiæ modis, alia dicitur tenuis alia craſſa: craſſa vel eſt turbida vel clara; turbida vel eſt turbida cùm mingitur & poſteà clareſcit, vel eſt clara cùm mingitur & poſteà turbatur; vel eſt turbida cùm mingitur, & manet talis. A qualitate deſumuntur variæ differentiæ: aliæ à qualitatibus viſibilibus, vt colore, aliæ ab odorabilibus, vt ab odore, &c. à coloribus ſumuntur hæ differentiæ, quòd aliæ vrinæ ſint albæ, aliæ pallidæ, flauæ, rubræ, rufæ, virides, liuidæ, nigræ, &c. ab odore, aliæ fœtidæ, aliæ non fœtidæ; à ſono, aliæ cùm effunduntur aut quaſſantur ſtrepitum edentes inſtar aquæ, aliæ non. A ſapore, aliæ ſalſæ, amaræ, inſipidæ. A qualitatibus tangibilibus, aliæ ſentiuntur valdè calidæ, acres; mordaces, cùm exeunt, aliæ non: aliæ percipiuntur viſcidæ, craſſæ, quæ cum prædictis qualitatibus coincidunt, eo quòd aliquæ qualitates diuerſis ſenſibus comprehendantur. A contentis, aliæ ſunt cum contentis, aliæ ſine ipſis; & illarum aliæ cum contentis naturalibus, aliæ cum contentis contra naturam: earum quæ ſunt cum contentis naturalibus, aliæ continent arenulas, aliæ ſanguinem, pus, calculos, vermes, &c. de quibus omnibus ſeorſim eſt agendum.

§. II.

Differentiæ vrinæ à ſubſtantiæ modo.

Alia eſt ergo tenuis, alia craſſa: tenuis eſt, cuius ſubſtantia eſt valde ſubtilis, tenuis, & aquea; Craſſa quæ corpulentiam & ſpiſſitudinem habet maiorem. Quæritur ergo; quæ ſit cauſa tenuitatis & craſſitudinis vrinæ? Dicunt communiter medici duas eſſe cauſas proximas & coniunctas ac ſynecticas huius differentiæ, temperamentum ſc. & humores. Temperamentum frigidum & calor imbecillis vrinam reddunt tenuem; calor fortis mediocriter craſſam: permixtio humorum eam reddit craſſiorem; impermixtio ſeu abſentia humorum tenuem. Verùm dubitari poteſt, an hoc ita ſit, & an calor debilis eam reddat tenuem; & videtur quòd non: nam caloris eſt attenuare; ergo vegetus calor non incraſſat vrinam ſed attenuat. 2. etſi videatur, quòd calor aliquando incraſſet, ſicut patet ex eo, quòd concoctio dicatur procedere incraſſando, tamen hoc ſolùm verum eſt in illo humido, cui multum terreſtris ac ſiccæ ſubſtantiæ eſt permixtum, tunc enim quatenus calor coquendo ſiccum terreſtre cum humido aqueo permiſcet, & tenues ac aqueas partes in halitum facit euaneſcere relinquendo ſiccas; in ſolo autem humido aqueo hoc non eſt verum, vt patet in aquâ, quæ qnantumcunque coquatur, non euadit craſſior ſed potiùs tenuior. 3. patet experientiâ, quòd calor natiuus validus vrinam reddat tenuem; nam potus vt cereuiſia, cùm bibitur, eſt craſſa, & cùm mingitur eſt multò tenuior; ergo calor & bona coctio attenuant vrinam; ergo tenuitas vrinæ eſt ſoboles caloris validi & bonæ concoctionis, & non caloris imbecillis quia ſi cereuiſia fuiſſet incocta & relicta ſicut erat, non emingeretur tenuior, ſed æquè craſſa. Verùm his non obſtantibus; dico, calorem imbecillem & coctionem debilem eſſe cauſam tenuitatis vrinæ: hoc probatur communi axiomate iam dicto, quod concoctio procedat incraſſando. 2. patet experientiâ; quia vrina, quæ non diu retinetur, vt in iis qui multum bibunt & potum ſtatim emingunt, apparet tenuis & aquea; quæ verò diu in corpore fuit retenta, apparet craſſa. 3. quia in principiis febrium, cùm calor naturalis eſt peſſundatus, vrinæ ſunt tenues; in ſtatu verò, cùm calor incipit reuiuiſcere, euadunt craſſiores. *Ad argumenta Reſpond.* quòd calor dicitur attenuare dupliciter, vel ſeparando partes heterogeneas craſſas, vel conſtrictas fundendo, vel quatenus ignis tenuitate ſuâ peruadit omnes minimas portiones ſubſtantiæ, quam concoquit; at verò in concoctione, in quâ calor terreſtres partes cum aqueis combinat, iungit & incorporat, & in quâ multas partes aqueas tenuitate ſuâ facit euaporationem, in illâ, inquam, incraſſat: vrina autem fit per concoctionem, & ideò à coctione incraſſatur. *Ad 2. Reſpond.* ita fieri in vrinâ, nam ipſa fit per coctionem, & ideò à calore vegeto & bonâ coctione

coctione euadit crassa. *Ad 3. Respond.* verum esse cereuisiam esse vrinâ crassiorem, & sic coctione attenuari; sed hoc est per accidens, quatenus sc. crassiores & magis alimentariæ partes pro corporis alimento statim exuguntur, & quat. sic remanent aqueæ, quæ si statim emingantur nec diu in corpore retineantur manent tenues; at diutiùs si retineantur, fiunt crassiores, quia concoctione in hepate factâ, aliæ partes excrementitij chyli & humorum hepatis ei incorporantur. Calor ergo imbecillus tenues reddit vrinas. Est autem calor imbecillus vel positiuè, vt cùm est verè & essentialiter diminutus, vel respectiuè in comparatione sc. cibi potusve qui assumuatur, qui vel est nimis multus vel nimis crudus, vel nimis parùm in corpore retinetur; qui calor potest dici debilis obiectiuè sc. ratione alimenti improportionati, quod est obiectum eius. Verùm dicet aliquis: calor debilis & imminuta concoctio sunt causa generationis multæ pituitæ, quæ admixta vrinæ debet eã reddere crassam; ergo hâc ratione debilis calor potiùs reddet vrinam crassam quàm tenuem. Sed *Respond.* 1. debilem calorem hoc facere per accidens, non per se enim & vi propriæ suæ actionis, quam in vrinâ exercet, relinquit eam tenuem; & crassities vrinæ, quæ fit ex admixtione pituitæ, non est crassities facta ratione temperamenti per se, ratione admixtionis humorum, quæ est secunda causa tenuitatis vel crassitiei vrinæ, de quâ hic nondum agimus. 2. *Respond.* crassitiem illam, quæ est ab admixtione humorum, non esse crassitiem, quæ referatur ad substantiam vrinæ, de quâ hîc agimus, sed debet referri ad contenta, & non est crassities intrinseca vrinæ, per quam ipsa substantia vrinæ intrinsecè est crassa, sed est crassities extrinseca non faciens ipsam substantiam vrinæ crassiorem, sed tantùm faciens in vrinâ contentum; nam talis crassities subsidentiâ separatur à substantiâ vrinæ; crassities verò vrinæ intrinseca non separatur ab eâ; nos verò hîc agimus de crassitie & tenuitate intrinsecâ substantiæ vrinæ, non de crassamento alieni humoris in vrinæ substantiâ contento. Calor itaque validus & natiuus vrinas reddit mediocriter crassas. At verò calor auctus & factus igneus ac non naturalis, qualem faciet ex se vrinam? crassámne an tenuem? Dicunt Medici, eam etiam vrinam reddere tenuem; calor enim auctus est calor debilis; nam etsi intensiuè sit auctus, est tamen diminutus quoad esse suum naturale, & sic opera naturalia debiliter agit, non secus quàm calor intensiuè & essentialiter diminutus: hinc calor auctus ac febrilis tam bene etiam facit malam coctionem, quàm diminutus; & cùm vrinæ crassities naturalis producitur per coctionem, sequitur, quòd prauâ existente coctione vrina manebit tenuis. Hinc quærit Capiuaccius, an vrina possit esse valde tenuis & simul valde tincta ac rubicunda; an verò omnis tenuis debeat esse necessariò decolor & alba; & respondet posse esse tenuem & rubicundam simul, eo quòd etiam adaucto & igneo calore euadat tenuis, quando autem est tenuis à tali calore, tunc simul est etiam rubicunda; igneus

enim calor rubedinem facit; at cùm est à calore diminuto, tunc est tenuis & simul alba. Dico itaque calorem, quantumcunque sit intensus, per se non facere vrinas absolutè crassas, sed bene aliquando per accidens; quando sc. cum calore accedit humorum permixtio, in quantum potest calor humores crassos incorporare eiusque substantiæ intrinsecare; sicut ex eo patet, quòd ignis coquendo aquam, nunquam eam incrassat, sed si aquæ admisceatur aliqua substantia crassa, vt farina, quatenus illam incorporat aquæ, eatenus incrassat illam & facit pultem. Verùm quæri potest, quomodo cognoscatur an vrina sit tenuis, an crassa: videtur enim quòd non aliter cognosci possit, quam visu sc. ex perspicuitate vel obscuritate vrinæ; at illud iudicium videtur non valere, quia vrina crassa, vt supra dictum est, potest etiam esse perspicua; quando ergo erit perspicua, quomodo scietur an sit tenuis an crassa? *Respond.* tenuitatem & crassitiem 3. modis cognosci. 1. si vrina concutiatur, & paucas bullas facit est tenuis; si multas, crassa. 2. si quassata est strepera instar aquæ, & acutum edit sonum, est tenuis; si grauem, est crassa. 3. etiam cognoscitur ex perspicuitate; nam etsi crassa vrina etiam possit esse perspicua non habet tamen talem ac tam lucidam perspicuitatem, sicut habet tenuis: credo quòd fortè etiam ex pondere crassities dignosci possit; & miror nullum vnquam Medicum ex pondere vrinæ vllum signum desumpsisse. Atque hæc de primâ causâ, seu de temperamento. Secunda causa tenuitatis vel crassitiei est humoris admixtio; hâc ratione dicunt Medici obstructionem facere vrinam tenuem & albam, quat. obstructio & angustia partium est causa, quod humores crassiores non possint cum vrinâ transire, sed in angustiis partium hæreant, & vrina solùm secundum suas partes tenues & aqueas præterlabatur: vnde cùm teneant, vrinam habere suum colorem flauum ab admixtâ sibi bile, & bilis in illis angustiis partium etiam detineatur, dicunt vrinam sine bile transeuntem manere coloris expertem & remanere albam: obstructionem quæ tenuem & albam faciat vrinam, dicunt esse obstructionem & hepatis & venarum, & renum, & vreterum; & hæc est communis medicorum doctrina. Mihi verò penitùs consideranti non videtur obstructio tenuem & albam facere vrinam. Pro quo considerandum, duplicem posse considerari vrinæ crassitiem; vnam crassitiem ipsius substantiæ seu crassitiem intrinsecam eius; aliam verò extrinsecam seu ab admixtione humoris, vt dictum est. Intrinseca crassities ab vrinâ est inseparabilis, extrinseca seu quæ est ab admixtione humorum, potest separari humorum detentione vel separatione: hoc posito dico obstructionem posse facere, quòd humores, qui vrinæ sunt simpliciter admixti, & substantiæ vrinæ non intrinsecati, retineantur & cum vrinâ non exeant, & sic vrina non euadat crassa crassitie secundum contenta seu crassitie secundum admixtionem humorum, sed maneat tenuis: at verò obstructio non potest ab vrinâ auferre crassitiem secundum propriam substantiam, seu

crassitiem

crassi i[illegible]m intrinsecam, & ita obstructio non potest vrinam reddere tenuem secundum suam substantiam, de quâ tenuitate hîc agimus. Potest ergo obstructio efficere, vt vrina sic euadat tenuis, vt deponat contenta, sed non potest facere, vt euadat tenuis secundum essentiam; obstructio enim tantùm facit tenuitatem cribrando vrinam; at intrinseca substantia non potest ab vrinâ cribrando separari: sic olei substantia per cribrationem non potest euadere tenuior, quia illa est iutrinseca & inseparabilis; sed aqua terrestrium partium commixtione crassata, potest cribratione euadere tenuis, quia illa est extrinseca, & solùm crassities per admixtionem; ergo propriam crassitiem, quam vrina habet à calore coquente seu ab admixtione humorum, quos calor per coctionem substantiæ vrinæ incorporauit, non potest obstructio tollere. Porrò adhuc eo posito, quòd obstructio aliquam vrinæ tenuitatem causaret, saltem videtur, quòd eam non posset causare obstructio hepatis & venarum; obstructio enim quæ faceret tenuitatem vrinæ, deberet esse valde magna & talis, quæ nihil crassi sinit præterlabi; at talis non potest esse in hepate, nec in venis; ergo restat, vt si qua obstructio illam tenuitatem causaret, eam tantùm esse vel renum vel vesicæ, non in venis, quia venæ cùm habeant cauitatem amplam, & præcipuè emulgentes, non possunt ita vllâ obstructione coarctari, quin per eas humorum transitus concedi possit; non etiam in hepate, quia si hepar tantopere obstrueretur, impediretur sanguinis distributio, & æger moreretur; quandiu ergo hoc non fit, & quamdiu sanguis, qui est crassus, & humores ei admixti per eum transitum habere possunt, tamdiu etiam & vrina secundum suam substantiam naturalem, & etiam vnà cum humoribus admixtis transire potest. Porrò videtur, quòd obstructio etiam non possit causare vrinæ albedinem: si enim hoc faceret, faceret quatenus impediret transitum bilis, eoque impedito vrina non tingeretur, & sic maneret alba: at non videtur, quòd obstructio transitum bilis possit impedire, eò quòd bilis etiam ferè tam tenuis sit, quàm vrina ipsa; vnde quamdiu vrina transire potest, videtur quoque & bilis debere posse transire. 2. quia, vt infra docebitur, naturalis vrinæ flauedo non causatur à bilis admixtione. 3. quia etsi causaretur & bilis propter obstructionem transire non posset, tamen quando bilis semel vrinæ permixta fuit, & colorem suum ei impertiuit, videtur quòd ille adhuc esset mansurus, etiamsi bilis vnà cum vrinâ transire non possit; nam accidentia semel impressa non possunt cribratione tolli, sicut tolluntur substantiæ ipsæ. Itaque vt concludam, admixtio humorum potest vrinam reddere crassam, crassam quidem secundum propriam substantiam, si calor humores illos coctione vrinæ incorporauerit; crassas verò accidentaliter tantùm & secundum simplicē admixtionē, si leuiter tantùm cum vrinâ sint abluti; horum absentia vrinas reddit tenues, non quidem absolutè sed respectiuè in comparatione crassarum, seu tenues priuatiuè, id est non crassas. Ideò absentia vrinæ potest facere vrinas te-

nues, sic vt non sint crassiores naturalibus, sed non potest facere tenuitatem maiorem, quàm sit crassities vrinæ naturalis; quia crassitiem naturalem habet vrina à calore coquente, & non ab humorum admixtione; & ita absentia humorum non potest eam reddere tenuiorem; crassitiem, quæ est vltra crassitiem naturalem habet ab admixtione humorũ, qui si vrinæ coctione caloris sint incorporati, vrina est secundum propriam substantiam crassa, & talis crassities est ei intrinseca & inseparabilis, & sic talis manet semper crassa; at si non sint incorporati, non manet illa crassities sed separatur ab vrinâ per subsidentiam & in vrinâ fiunt contenta; ipsa verò vrinæ substantia euadit tenuis. Ex quo patet, quòd inter vrinas crassas aliquæ sint crassæ & maneant tales, & illæ sunt verè secundum substantiæ crassæ; aliquæ sunt crassæ, sed non manent tales, sed crassamentũ separatur ab iis, illæ sunt crassæ ob humores admixtos nec beneficio caloris incorporatos; hæ sunt crassæ ab humoribus nudè solùm & simpliciter admixtis & non incorporatis. Pro quo notand. humores diuersis temporibus posse vrinæ admisceri: vel enim admiscentur, postquàm vrina iam est percocta, vel interim dum iam adhuc coquitur, vel antequam concoctio in eâ est incepta: si miscentur postquam vrina iam est elaborata, tum crassities non est intrinseca & separatur ad fundum, & vrina ex crassâ euadit tenuis; si miscentur eo ipso tempore quo vrina elaboratur, ita vt ei per coctionem incorporentur, tunc vrina euadit crassa substantialiter, & crassa manet nec separatur illud crassamentum; vel si fortè aliquid separetur, id fit tardè & valde serò: si vrinæ permisceantur ante omnem concoctionem, si tunc fiat vrinæ exacta coctio, fit vrina crassa substantialiter; si non exactè coquatur, sed celeriter transeat & non teneatur, euadit crassa sic vt non attenuetur; de quo statim plura dicenda sunt: & hæ sunt causæ synecticæ tenuitatis vel crassitiei vrinæ.

Causæ secundariæ, remotæ & mediatæ sunt plures, sc. illæ omnes quæ synecticas illas causas immutant, id est, omnia, quæ calorem vel diminuere vel augere possunt; vel causa esse possunt, vt humores multi vel nulli vrinæ admisceantur. Causæ ergo remotæ tenuitatis vrinæ sunt, temperamentum calidum & siccum, vel temperamentum frigidum, constitutio aëris calida & sicca, exercitia, potus copiosus, cruditas, &c. causæ vrinæ crassæ sunt facultas expultrix valida alicuius partis, vel marteriæ multæ copia in venis, renibus, aut vesica contenta, declinatio morborum, in quâ humores à naturâ expelluntur, frigida temperies partium aliquarum generans multum pituitæ, ætas puerilis & senilis; pueri enim crassas ob voracitatem habent vrinas, senes verò, quia sunt pituitosi; conformatio corporis & amplitudo viarum, breuitas colli vesicæ; ideò dixit Alexander *sect.2. Probl.* mulieres calculis minùs obnoxias esse, quia meliùs emittunt sordes ob breuitatem colli vesicæ; ex quo necessum est illis fieri vrinas crassiores; aliâ etiam ratione mulieres crassas vrinas habent, quia magis sunt pituitosæ, & quia frequenter vterus aliquid crassæ ma-

teriæ

teriæ ad vrinas mittit, exceptis grauidis, in quibus quia vterus est clausus, nihil tale exit: vnde grauidarum vrinæ sunt tenues. Anni tempus, frigida & humida aëris constitutio, australis & pluuiosa vrinas crassas reddit, otium, crapula, vsus ciborum crassi succi & frigidorum, piscium, casei, fungorum, leguminum, somnus longus, curæ, mœrores, exercitia statim à cibo, quatenus incoctum alimentum statim ad venas rapit, vnde generantur cruditates, quæ vrinæ permiscentur, alui, sudorum ac reliquorum quoque excrementorum suppressio crassas vrinas reddit, quatenus contingit sordes, quæ alias vias excerni deberent, vrinæ admisceri; cerebri frigida intemperies, mittens catarrhos ad renes & vias vrinarias, frigidum hepatis & aliorum viscerum temperamentum crudam pituitam multiplicans; calida intemperies omnes ad se humores trahens. Gonorrhæa, quat. semper aliquam seminis materiam facit vrinæ admisceri; colliquatio corporis, quat. illud colliquamentum, quod naturâ suâ crassum est, vrinæ admiscetur. His causis positis manifestum est, quid tenuis & crassa vrina indicet; nam cùm vrina indicet vt effectus, effectus autem indicet suam causam, vtique & vrina indicat suas causas; sicut ergo omnes reliquæ vrinæ differentiæ, ita quoque differentia secundum tenuitatem & crassitiem suas causas indicat. Vrina tenuis, si est cum albedine coniuncta, indicat magnam cruditatem vel materiæ absentiam, id est, vt loquamur secundum communem Medicorum sententiam, hepatis, venarum & renum obstructionem: an verò vnum & alterum significet ex aliis signis comitantibus est distinguendum. Vrina crassa indicat humorum admixtionem, & consequenter omnes illas causas, quæ admixtionis humorum vel generationis humorum causæ esse possunt, vt humorum abundantiam, robur expultricis, humorum agitationem; crassa vrina cum coloribus extraneis est morbosa, neque in sanis reperitur, & indicat admixtionem illius humoris, cuius colorem refert. Crassa vrina & alba indicat etiam cruditatem & stomachi debilitatem, sc. alimenta non perfectè coqui, sed indigesta relinqui & sic multum crudi & pituitosi humoris generari, qui vrinæ permixtus eam crassam reddat, præcipuè autem talis vrina hoc indicat, cùm diu talis perseuerat, & talis victus ratio, ætas, anni tempus consentiunt; nam si non diu perseueraret, & illa non consentirent, casualem crudi humoris in stomacho, venis, vesicâ aut aliis viis intermediis hærentis expulsionem indicaret: itaque & tenuis & crassa stomachi debilitatem & cruditatem indicat. Sed quænam ex his duabus deterior est? Respond. secundum Auicen. *2. primi doct. 3. cap. 3.* tenuem esse peiorem; quia talis omnimodam indicat cruditatem, & nullam grossi cum subtili commixtionem: crassa verò indicat inceptam saltem coctionem, & talem, in quâ saltem ad pituitæ coctionem sit peruentum: in morbis verò tenues interdum sunt meliores interdum crassæ: in principiis febrium crassæ indicant humores à febrili calore agitari, quod plerumque est malum, & tales tunc sunt

symptomaticæ

ſymptomaticæ; tenuiores verò ſunt meliores: in declinatione morborum tenues ſunt peſſimæ, craſſæ verò ſalutares & criticæ; indicant enim humores à naturâ validiore expelli, maximè ſi in quotidianâ ſint craſſæ & albæ, in tertianâ craſſæ & flauæ, in quartanâ craſſæ & liuidæ. In principiis tenues eſſe malum non eſt, in aliis temporibus tenues remanere malum eſt; vel enim morbi longitudinem vel mortem indicant; longitudinem quidem, ſi virtus adhuc ſit valida; mortem verò ſi eadem ſit debilis. Sæpe etiam aliàs craſſæ vrinæ ſunt bonæ & indicant robur facultatis expultricis prauos corporis humores expellentis; ſæpe etiam craſſæ vrinæ indicant humores plurimos excrementoſos in corpore detineri, quod eſt malum; ſæpe etiam excrementa corporis per vias ordinarias non excerni, ſed ad vrinas conuerti; vnde in aliis partibus obſtructiones vel debilitatem arguunt; ſic in obſtructione folliculi fellis, hæmorrhoïdibus retentis, aluo ſuppreſsâ, vrinæ craſſæ euadunt. Porrò vrina craſſa alia eſt turbida, alia clara; turbida eſt, quæ non eſt clara, nec viſum tranſmittit; ſic clara contra. Turbiditas cauſatur ab humoris opacis admixtione, tenuis ab eiuſdem abſentiâ. *Quæri poteſt*, an vrina tenuis poſſit eſſe obſcura; & videtur quòd non, quia turbida & obſcura, vt dixi, fit ab humoris admixtione; humores enim non ſunt perſpicui ſed opaci; vrina verò, in quantum ſimpliciter aquea eſt ſine vllâ humoris admixtione, non videtur poſſe eſſe obſcura, cum aqua naturâ ſuâ ſit pellucida. *Verùm Reſpond.* vrinam tenuem poſſe eſſe obſcuram; etenim perſpicuitas, tenuitas, opacitas & craſſities ſunt diuerſæ qualitates, & ideò nihil impedit perſpicuitatem eſſe cum craſſitie, tenuitatem cum opacitate; ſic patet vitrum & oleum eſſe craſſa, quæ tamen nihilominus ſunt perſpicua: ſimiliter ergo quid poteſt eſſe in vrinâ, quia perſpicuitas & opacitas non ſolùm pendent ab humoris admixtione, ſed etiam à calore concoquente; calor enim perfectè concoquens vrinam reddit perſpicuam & lucidam: ſed imperfectè coquens, obſcuram, & ita quando eſt imperfectè cocta, poteſt eſſe obſcura etſi ſit tenuis; & quando humores admixti coctione perfectâ ei ſunt incorporati, poteſt eſſe lucida, & ſic craſſa; ſic in morituris aliquando ſunt tenues & opacæ, in febribus ardentibus aliquando craſſæ & perſpicuæ. Porrò etiam quando vrina ab admixto humore eſt obſcura, poteſt nihilominus aliquando etiam eſſe tenuis; quia poteſt ab exiguo humore admixto perdere ſuam perſpicuitatem, à quo tamen non euadit craſſa, neque perdit ſuam tenuitatem; ſic ſerum eſt obſcurum, & tamen eſt tenue; & ſic vrina etiam ſæpe inſtar ſeri eſt tenuis, & nihilominus eſt obſcura. Cauſa ergo vrinæ tenuis & claræ eſt abſentia materiæ cum aliquâ actione caloris in eâ: tenuis & obſcuræ cauſa eſt abſentia materiæ cum omnimodâ cruditate, ſic vt calor nihil ferè in eam egerit; plerumque autem tenuis eſt perſpicua, & craſſa obſcura. Porrò videndum eſt, cur vrinæ quæ claræ & tenues fuere cum mingerentur, poſteà euadant turbidæ & obſcuræ ac craſſæ. Aliqui dicunt illius turbiditatis vnam

vnam tantùm esse causam, i.c. frigiditatem aëris externi, & omnem vrinam, quæ ex perspicuâ turbatur, talem fieri, quòd frigiditas aëris eam congelet & condenset, & sic condensata euadat turbida. Verùm hæc opinio non videtur vera, quia aliquæ vrinæ etiam turbantur in mediâ æstate cùm aër est calidus, & aliquæ etiam turbantur constitutæ in sole; ergo tales non turbantur à frigiditate aëris externi; ergo adhuc est alia causa turbiditatis vrinarum. Aliqui dicunt proximam causam turbiditatis vrinæ esse, quòd calor & spiritus in vrinâ cōtenti exhalent; calor enim natiuus & spiritus, qui in vrinâ sunt, conseruant partes vrinæ permixtas & bene vnitas, vnde causatur vrinæ perspicuitas, quando illi exhalant, separantur partes heterogeneæ eius, & perit perspicuitas, & fiunt vrinæ obscuræ: exhalant autem calor & spiritus tripliciter, vel quòd frigus ambientis aëris eos extinguat, & hâc ratione aëris frigiditas reddit vrinas turbidas; vel quòd ipsimet sponte paulatim exhalent, præcipuè quando in vrinâ pauci spiritus continentur & calor natiuus in eâ est imbecillis, vel quòd etiam calor ambientis similitudine euocet calorem internum, & cùm eo spiritus, vel facit calorem vrinæ intensiorem, quàm pro naturâ; vnde non potest ea facere, quæ sunt caloris natiui, & sic non potest regere neque seruare partes vrinæ vnitas sed patitur dissolui, separari & confundi, vnde ipsa fit turbida. Alij dicunt turbationis causam esse flatum vrinæ permixtum; sed quomodo flatus eam reddat turbidam, in eo non omnes consentiunt: Aliqui enim dicunt flatum hoc facere, quat. ipse in vrinâ ab externo aëre statim condensantur, qui condensatus vnà vrinam etiam condensat. Verùm posset quis mirari, an etiam flatus in vrinâ condensetur, & quomodo ipse potiùs condensetur quàm vrina, & quomodo ipse condensatus possit vrinam condensare & perturbare: videtur enim quòd flatus condensatus adhuc sit tenuior vrinâ, non videtur autem id quod tenuius est, posse condensare id, quod densius est. Aliqui dicunt flatum vrinam posse condensare per hoc, quòd ipse in vrinâ contentus ascendat sursum, & ascendendo partes heterogeneas in vrinâ existentes eleuet; & sic facit partium separationem, vnde vrina fit turbida, eodem modo, quo vinum in dolio turbatur, quando incipit ebullire. Verùm etiam hæc doctrina mihi videtur valde infirma, & exiguam verisimilitudinem habere, adeò vt tota hæc de causâ turbiditatis vrinæ materia sit valde occulta. Mihi verò verisimiliùs causa proxima mutationis ac turbationis vrinæ videtur esse extinctio caloris natiui in vrinâ contenti, quæ extinctio vel fit à frigore externo, vel à calore externorum, vt ante dixi, euocante. Magnum frigus ferè omnem vrinam perturbat, nisi calor vrinæ sit valde vegetus; si frigus externum non sit magnum, quò vrina debiliorem habet calorem, eò citiùs perturbatur; quò validiorem, eò seriùs. Causa adiuuans perturbationis vrinæ est substantias aliquas humorosas vrinæ esse permixtas, quæ non sunt exactissimè à calore percoctæ, neque ipsis aqueis substantiis perfectè incorporatæ, adeò vt

tandem per malam illam dispositionem vrina euadat turbida. Atque hæ sunt causæ vrinarum turbidarum, quæ sc. turbidæ sunt factæ, cùm essent mictæ claræ, quæve sunt factæ turbidæ extra corpus. Aliquæ verò minguntur turbidæ, seu fiunt turbidæ intra corpus. Earum quæ turbidæ minguntur, aliæ permanent tales, aliæ euadunt claræ. Causa cur euadant turbidæ in corpore, est duplex : vel quòd humores in viis intermediis hærentes fortuitò vrinæ exeunti misceantur, & cum eâ abluantur, sic vt ei per concoctionem non sint intrinsecè incorporati; vel quod natura humores non perfectè concoxerit, vnde illi humores vrinæ permixti eam reddunt turbidam. Quod vrina turbida micta euadat clara, vel contingit in illâ vrinâ, in quâ fortuitò tantùm humores cum vrinâ in transitu mixti sunt, & ei non incorporati; vel contingit in iis vrinis, in quibus natura humores intus studuit concoquere, & vrinæ (etsi tantùm imperfectè) incorporauit: illa euadit clara per solam subsidentiam, quat. partes heterogeneæ admixtæ suâ grauiditate naturali ad fundum secedunt, & clara euadit ab operatione caloris natiui in vrinâ existentis, qui partes humorosas heterogeneas ac crassas à sero separat; illis enim separatis tunc serum vrinæ fit perspicuum & clarum. Itaque talem turbidam euadere claram, est signum roboris caloris natiui; & quò citiùs clara fit, eò maioris, quò seriùs eò minoris. Non euadere claram sed permanere turbidam, minus bonum signum est, quia significat impotentiam caloris natiui, & maiorem cruditatem humorum sero admixtorum, & consequenter signum est debilitatis caloris, & cruditatis humorum in corpore inexistentium. Hisce positis dico, vrinam esse perspicuam vel non perspicuam siue turbidam, talem fieri vel non fieri, non idem in sanis quod in ægris significare. Quoad sanos, vrinam mingi perspicuam cum colore naturali est bonum signum; mingi turbidam est signum vel humores aliquos fortuitò expelli, vel in viis intermediis hærere, vel malam fieri ciborum concoctionem, vel crapulam præcessisse, vel pituitam quaquâ ratione in corpora abundare, vel flatum in corpore contineri, à quo humores agitentur. Vrinam, quæ micta est clara, citò turbari est signum debilioris caloris natiui & paucorum spirituum in vrinâ existentium, qui à leui aëris ambientis frigore facilè extinguantur: vel indicium est, extraneos humores vrinæ esse permixtos, eique concoctione exactè incorporatos, qui à sero secedant & ipsum perturbent; quo autem seriùs conturbatur, eo perfectioris vrinæ concoctionis, & consequenter humorum in corpore existentium ac maioris roboris caloris natiui indicium est. Qui dicunt flatum esse causam turbationis vrinæ, dicunt talem vrinam flatulentiam & per consequens cruditatem & inconcoctionem & caloris debilitatem indicare, quod in idem cecidit. Quoad ægros verò eos mingere vrinam tenuem & claram, sic vt tenuis & clara permaneat, est signum maximæ cruditatis; & est signum, quòd natura causam morbificam adhuc non aggreditur, non agitet, non incipiat concoquere; quia si iam agitaret & iam concoquere inciperet,

aliquid

aliquid illorum humorum vrinæ iam per venas transeunti deberet incipere admisceri, qui calore vrinæ tum debili existente exhalante, eam deberet reddere confusam ac turbidam. Itaque etsi in principiis morborum talem vrinam mingi non sit adeò perniciosum, quia tunc natura causam morbi necdum aggreditur, tamen in morbi augmento talem esse, signum est pessimum: & ideo in morbis maximè in incremento, & in morbis acutis ac valde periculosis est signum mortis; in aliis saltem indicat morbi longitudinem. Vrinam mingi turbidam, significat humores in corpore agitari, vel à naturâ incipere concoqui; sed adhuc esse crudos & imperfectè coctos. Itaque vrinam reddi turbidam in morbi principio est malum signum; quia est indicium humores agitari à calore igneo & non naturali, quod est malum; nam à calore naturali non debent nec solent agitari in principio. In augmento reddi vrinas turbidas, non ita malum est, sicut in principio. Pro quo notand. quòd vrinam mingi turbidam & permanere talem, est malum signum, quia indicat humores in corpore agitari à calore igneo, & non naturali concoqui; quia si à calore natiuo concoquerentur, calor in vrinâ residuus, faceret aliquam humorum vrinæ separationem, & sic faceret, quòd vrina deberet euadere clara; cùm ergo nullam faciat humorum vrinæ separationem, est indicium calorem illum, qui in vrinâ est, non esse naturalem sed igneum, qui omnia agitet & perturbet. Qui dicunt vrinam turbidam à flatibus in ipsâ contentis causari in venis, & non humores morbificos concoqui, id valde debilis caloris signum est; vel est signum calorem natiuum morbificam causam aggredi quidem, sed necdum eâ esse superiorem: quia si superior esset, iam non tantùm concoquere posset, sed etiam crudum à cocto separare, & sic posset in vrinâ aliquam humorum morbificorum facere à sero separationem; quod cùm in vrinâ facere non possit, indicat eius debilitatem, præcipuè talem esse vrinam in statu, quando iam natura deberet esse omnimodè superior causâ morbificâ est malum: in incremento verò non est ita malum; quia non est mirum, tunc naturam adhuc non esse causâ morbificâ absolutè superiorem. Vrinam mingi turbidam & reddi claram est bonum signum; indicat enim calorem esse superiorem & speciatim in morbis, qui concoquuntur, est indicium humores coqui à calore naturali, & coctos expelli, indeque vrinam reddi turbidam; & est indicium calorem natiuum esse superiorem illis, qui valent in vrinâ eos à sero separare, ex quo ipsa clarescit: quò autem citiùs illa separatio fit, citiusque vrina clarescit, & melioris & maioris roboris caloris indicium est. Vrinam mingi claram & citò perturbari est semper malum signum, indicium enim est debilis caloris in vrinâ: per hoc enim quod clara mingitur, indicatur quòd adhuc nulla sit facta agitatio, aut concoctio humorum, quia si iam aliqua facta esset, portio eius aliqua cum vrinâ expelleretur, quæ eam turbidam redderet, & sic non mingeretur clara; per hoc verò quòd etiam postea

statim perturbatur, indicatur, quòd calor eius, & consequenter calor corporis debilis sit, quodque ex vrinâ facilè expiret; vnde colligi potest, quòd ipse adhuc non ita facilè concoctionem aggredietur, imò multò minùs proficere poterit; & sic talis vrina cum forti facultate portendit morbi longitudinem, cum debili verò mortem; nisi ita sit, quòd vrina à frigore externo perturbetur; quia tunc non internam aliquam dispositionem suæ turbiditatis indicat, sed solum externum aëris frigus. Qui dicunt vrinam turbari à flatibus admixtis, dicunt talem vrinam esse quidem malam, sed tamen non valde malam, sed esse adhuc meliorem illâ, quæ clara mingitur & clara permanet; & rationem dicunt, quia putant eam sic turbari à flatibus admixtis; hâc ergo ratione eam turbidam fieri, cum fuerit micta clara, dicunt esse malum signum; quia cùm sit micta clara, est signum naturam adhuc non fecisse aliquam notabilem humorum coctionem; quia si fecisset, vrina mingeretur turbida; sed quòd quæ micta fuerit clara, posteà turbetur, dicunt adhuc esse aliquod bonum signum, quia indicat in vrinâ esse flatus, & sic naturam, saltem coctionem in corpore esse aggressam; sed tamen adhuc non facere nisi exiguam, sic quòd humores morbificos tantùm in flatus conuertat, non autem perfectè maturet; saltem, inquiunt est signum inceptæ concoctionis, quam sperandum est porrò incrementum habituram. At claram mingi & claram permanere, dicunt nullam concoctionem inceptam esse, ne quidem tantillam, vt natura ex causâ morbificâ flatus incipiat excitare; qui si tantùm faceret, iam vrina posteà turbaretur. Hæc diuersitas indicandi ex vrinâ, pendet ex eo, quòd Medici non omnes conueniant in designandis causis singularum vrinæ differentiarum, sed cùm vnus dicat turbiditatem fieri ab hâc causâ, alius ab aliâ, sequitur quòd vnus debeat dicere turbiditatem indicare hoc, alius aliud: differentiæ enim vrinæ proximè indicant suas causas. Porrò cùm vrina aliquando turbida sit ex dispositione internâ, aliquando à frigore ambientis, ne medicus in iudicio fallatur, debet prius infestigare, sitne vrina turbida à causâ sibi internâ, an verò ab externâ ceu frigore ambientis; sic enim cognoscet, an sit turbida micta, an verò posteà turbida euaserit. Rhases 23. *continentis cap. de vrinis* ponit duo eius signa. 1. quod vrina, quæ mingitur clara & posteà turbatur, nullam habet transparentiam, sed est alba ac instar pinguedinis congelatæ, & si calefiat ad ignem clara redditur; contrà, quæ turbida mingitur est transparens, nec calefacta clarescit. 2. signum est, quia quæ turbatur post mictionem à causâ externâ, illa facit in matulâ circulum album; quæ verò turbida est naturâ sua, non facit.

§. III.

§. III.

Differentiæ à. Qualitate & primò à colore.

Colorum causæ primariæ & synecticæ sunt duæ: temperamentum seu facultas & humor siue contentum quod vrinæ admiscetur: verùm admixtio humoris seu contenti maiorem habet vim vrinam permutandi, quàm temperamentum; nam etsi à facultate seu temperamento aliquis in vrinâ calor causetur, tamen si simul aliquis humor copiosus permisceatur, ille magis colorabit eam, quam temperamentum, & colorem temperamento inductum permutabit; sic si propter imbecillitatem caloris ac hepatis vrina remansisset alba, si contingat copiosam bilem vel sanguinem vrinæ admisceri, color ille albus, qui fuerat à temperamento inductus, extinguetur, & inducetur color flauus vel rubor ab illis humoribus admixtis; eodem modo si vrina euaserit rubra propter excessum caloris & contingat interim pus ex renum vel vesicæ vlcere ei admisceri, rubedo à calore inducta extinguetur, & acquiret colorem materiæ admixtæ, & fiet alba: Idem de aliis humoribus est intelligendum. Sed dubium esse potest an temperamentum seu facultas possit esse vera causa synectica & vera causa per se colorum vrinæ, an verò solùm sit causa mediata & per accidens, id est, an ipsum temperamentum per se mutet colorem vrinæ, an verò solùm quat. talem vel talem humorem in corpore generat, qui vrinæ permixtus eam suo colore tingat: v. g. cum calor imbecillis causat vrinam albam, quæri potest, an talem causet per se vt talis calor, an verò per accidens quat. generat pituitosos humores, qui sunt albi, qui vrinæ permixti eam reddunt albam, & cùm calor excedens vrinam reddit intensè claram & rufam, an hoc faciat per se vt calor intensus, an per accidens, quat. generat multam bilem, quæ cùm sit flaua vrinæ permixta eam reddit flauam; quia si temperamentum illo modo mutet colorem vrinæ, tum est causa synectica; sin hoc modo, tum est causa remota & per accidens, & tum ipse humor est causa synectica. Dico autem, temperamentum etiam primo modo & vt causam synecticam colorem vrinæ mutare; sic calor imbecillus reddit vrinam aqueam siue albam & tenuem, talem autem reddit non generando pituitam, quæ vrinæ permisceatur, sed per se; quia si talis vrina esset alba ab admixtione pituitæ, esset alba aliâ albedine quàm nunc est; quia esset alba cum crassitie & opacitate, & esset instar seri lactis; at nunc supponitur alba cum perspicuitate, & alba vt aquea; ergo illa albedo non est causata ab admixtione humorum, sed à temperamento per se. Fateor equidem temperamentum etiam posse non raro mutare colorem vrinæ per accidens seu vt causa remota, generando hunc vel illum humorem, sed sæpe etiam per se & vt causa proxima eam immutat. Pro quo notand. calorem siue debilem

siue fortem posse omnes colores vrinæ per se & vt causa synectica producere vsque ad rubedinem inclusiuè, seu vsque ad colorem vini Hispanici obscurioris; colores verò, qui vltra illum sunt, non producuntur ab actione caloris immediatâ & per se, sed tantùm ab humore admixto: possunt autem distingui colores qui à calore per se fiunt ab illis qui fiunt ab humore admixto; quòd illi qui fiunt à calore per se sint coniuncti cum perspicuitate & tenuitate; qui verò ab humore admixto cum crassitie & opacitate. Hâc ergo occasione latiùs potest dubitari, an color naturalis vrinæ seu color vrinæ flauus fiat per se à calore concoquente, an verò ab admixtione bilis: & pro vtraque parte sunt argumenta. Quod fiat ab admixtâ bile sic probatur: quia in ictero, sicut excrementa alui sunt alba, ita & vrina; illius nulla videtur esse alia ratio, quàm quòd bilis tum fæcibus ac vrinæ non permisceatur: si ergo non permixtio est causa non flauedinis; ergo permixtio est causa flauedinis: sic in phrenitide vrina sæpe est alba, eius nulla videtur alia esse ratio, quàm quòd tum bilis sursum ascendat in caput, & consequenter inferiùs vrinæ non permisceatur; si enim calor vrinam tingeret, cùm tum calor sit valde intensus propter febrem phrenitidi adiunctam, vtique vrina non deberet esse alba, sed potius intensè flaua seu rubra: Sic in nephritide vrina etiam est alba, cuius ratio non videtur esse alia, quam quòd tum propter obstructionem in renibus, bilis retineatur & non possit cum sero transire, vnde ipsum linquitur album. Accedit auctoritas Galen. multis locis & præcipuè 6. *Epid. comm.* 5. *t.*15. dicentis, vbique flauedinem vrinæ naturalis à permixtione bilis causari. Contrà verò non causari à bile, sed à calore multo, pluribus videtur probari argumentis: 1. si vrina fieret flaua ab admixtâ bile, videtur quòd vrina naturalis non posset esse tam perspicua, sicut est: bilis enim admixta, quæ est opaca, aliquam ei opacitatem communicaret; & videtur quòd non esset coloris spicei, sed crocei seu cum flauedine nigricante; sic enim patet quòd in Ictericis, quorum vrinæ est admixta bilis, ipsa sit obscura & quasi nigricans. Denique ictericorum vrina ex eo, quòd ei bilis sit admixta, inficit lintea colore flauo; quare & vrina sanorum idem facere deberet, si esset flaua ab admixtâ bile; sed hoc non facit. ergo. 2. Si vrina reciperet colorem ab admixtâ bile, sicut in transitu per venas ablueret & hauriret illam bilem ac colorem eius, ita alluendo quoque ad alios humores in venis existentes, deberet etiam aliquid eorum abluere, & sic illorum quoque colorem imbiberet; at hoc non fit; ergo nec colorem bilis haurit. Minor probatur: quia si vrina id faceret potiùs deberet esse rubicunda à sanguine, vel nigra à melancholiâ; quia color ruber & niger sunt magis coloratiui & actiui, quàm flauus: vnde colores illorum humorum deberent extinguere colorem bilis. 3. Si bilis permixta vrinæ ei communicaret suum colorem; sicut communicaret suum colorem, ita etiam communicare deberet suum saporem, & sic vrina esset amara, prout ipsa bilis est; sed vrina non est amara, sed salsa.

E. 4. Hippoc. *lib. de aëre, aquâ & locis* dicit vrinas euadere albas, cum aluus est adstricta; at si fieret flaua à bile, deberet aluo adstricta magis esse flaua; quia aluo adstricta retinetur bilis, quæ retenta & per aluum non euacuata debet magis in venis redundare, & consequenter vrinæ permisceri, & sic eam reddere flauiorem, sicut in Ictero est manifestum. 5. vtentes temperato & maximè euchymo victu deberent vrinam habere potiùs albam quam flauam; ratio est, quia in talibus totus cibus conuertitur in optimum alimentum, & sic bilis parum in eis generatur; & sic parum bilis in eis vrinæ admiscetur, & sic eorum vrina deberet quam minimè esse flaua; at contrà fit, nam talium vrina est adhuc flaua; ergo non est flaua à bile admixtâ, sed ab actione caloris. 6. in abundantibus bile porraceâ deberent vrinæ etiam porraceæ & nigricantes esse; quia bilis vrinæ permixta deberet eam inficere eodem colore, quo ipsa prædita est; at in talibus vrina est adhuc flaua; ergo illam flauedinem non habet à bile, sed aliunde & consequenter à temperamento. 7. Si vrina fieret flaua à bile, & non ab actione caloris coquentis; quando quis commisisset errorem in victu, & corpus multis cibis ac potu ingurgitasset, quos calor digerere non posset, & inde cruditas multa in stomacho esse oporteret, vrinæ propterea non deberent esse albæ & crudæ, sed deberent æquè semper reseruare suam flauedinem; at hoc non fit, sed in tali cruditate euadunt albæ; ergo flauedinem suam non habent à bile, sed à calore coquente. Sequela maioris propos. prob. quia etiamsi cruditas esset in stomacho, tamen propterea in venis non desineret eadem esse copia bilis, quæ fuit ante; & consequenter non desineret eodem modo ab vrinâ ablui, & ei permisceri sicut ante; & vlteriùs consequenter non obstante illâ stomachi cruditate, deberet æquè bene vrina esse flaua. Nec valet diceret ideo esse albam quia in illâ cruditate est generata pituita & parum bilis; quia etsi non tingatur à bile, quæ tum durante illâ cruditate fuit producta, deberet tamen tingi à bile, quæ præterito tempore, & ex ante fuit genita. 8. Si vrina fieret colorata ab humore admixto, pro ratione & diuersitate coloris sanguinis in variis hominibus, vrinæ color deberet etiam permutari; quia etsi homines sæpe inter se differant diuersitate coloris sanguinis, habent tamen nihilominus vrinam eiusdem coloris. v.g. videmus sæpe humores peccantes in morbis esse putridos corruptósque, & tamen vrinam esse spiceam & naturalem, vt patet sæpe in principiis morborum & in peste: ergo vrina non coloratur ab humore admixto; quia sicut illi sunt putridi facti in substantiâ ita quoque mutati sunt in qualitate & colore; quare eundem colorem deberent vrinæ communicare. Pro resolutione dico, communem esse sententiam vrinam naturalem recipere suum colorem ab admixtione bilis, quam natura vnà cum vrinâ, tanquam ei congenitum & substantiæ tenuitate similem, expellit versus vias vrinarias: Hæc sententia est Galeni & omnium Medicorum. Quod si vrinæ intensionem acquirat colorem in febribus, in in-

flammatio

flammationibus aliisque morbis, id dicunt fieri non ab intensiore calore per se, sed quòd ille intensus calor plus generet bilis vel magis adurat eam; vnde ipsa copiosior & adustior vrinæ permixta eius colorē facit intentiorē: & si fiat albior naturali, id fieri dicũt, nō quia calor sit imbecillus per se, sed quòd minùs bilis generet, quæ vrinam tingat. Hæc sententia probatur præcipuè euidētibus experientiis; quia sc. in phrenitide sæpe, in nephritide sæpissimè vrina est alba; in phrenitide id fieri non potest, nisi quia bilis sursum ascendit, vnde vrina inferiùs manet alba: nam quâ ratione posset alioqui esse alba, cùm in phrenitide calor sit intensus, à quo si vrina tingeretur, deberet esse magis colorata: in nephritide etiam nulla videtur esse alia ratio, cur sit alba, nisi quia in eâ est obstructio, propter quam bilis non excernatur cum vrinâ. Verùm ego eo non obstante puto, naturalem vrinam non à bile sed à calore concoquente; non nego quin bilis bene tingat vrinam flauedine, sed hoc non fit in vrinâ naturali; & tum calor ille non est flauus, sed croceus & fuscus; & sicut vrina participat colorem à bile, ita quoque saporem, & tunc vrina simul est amara, quod non est in vrinâ naturali; & tunc illa flauedo tingit res omnes, chartas, lintea, & antea quibus illinatur, non aliter quàm si croco essent infecta; taliter autem tingit flauedo vrinæ naturalis, & quando vrina est infecta bile, simul quoque est spissa, crassa, turbida; naturalis verò vrina est tenuis, splendida & perspicua; quod indicium est eius flauedinem esse à calore & non ab humore admixto. Hanc meam opinionem argumenta superiùs allata meo iudicio efficacissimè demonstrant. Quod ad argumenta à nephritide & phrenitide desumpta & in contrarium allata, ea inferiùs examinabuntur. Dico ergo calorem & per se & immediatè ac vt causam synecticam vrinam tingere, tum etiam mediatè & per accidens, mediantibus sc. humoribus, quos generat. Sic calor debilis per se albam facit vrinam, & etiam per accidens, multiplicando pituitam, quæ vrinæ permiscetur: calor intensus flauam & rubram facit vrinam, & per se seu suâ propriâ coctione ac alteratione, & & per accidens generando plus bilis.

Not. autem calorem per se posse omnes vrinæ colores producere vsq; ad rubedinem inclusiuè; colores verò qui vltra rubedinem sunt, non potest per se suâ immediatâ actione producere, sed solùm mediantibus humoribus; & tum admixtio humorum est causa proxima & synectica eorũ, & ideo omnes colores, qui sunt supra rubrum, sunt semper coniũcti cum crassitie substantiæ, eò quòd illi fiant ab admixtione humorum, quæ necessariò debet vrinam reddere crassam; colores verò qui sunt infra rubrum, possunt causari à solâ actione caloris; illa autem actio non potest vrinam vltra modum reddere crassam, sed solùm mediocrem, tenuem & claram. Itaque per hoc dignosci potest, an vrinæ colores sint causati à solâ operatione caloris, an ab admixtione humorum, quia si fiunt à solâ operatione caloris, sunt cum tenuitate & splendore coniuncti; qui verò ab admixtione humorum, cum crassitie & turbiditate; vnde si vrina est

eſt alba à debilitate caloris erit quoque tenuis & clara & habebit albedinem ſicut aqua; ſi verò ab admixtâ pituitâ, erit alba ſicut lac, id eſt craſſa & opaca; ſi eſt rubra aut flaua ab intenſione caloris, erit ſicut color vini Hiſpanici perſpicui, ſeu inſtar vini rubri dilutioris; ſi ab admixtione vſtorum humorum, erit ſicut craſſum & obſcurum mulſum.

Albæ vrinæ variæ ſunt differentiæ: nam alia eſt cryſtallina, aquea, lactea, glauca, charopa. Cryſtallina eſt alba cum inſigni ſplendore ſicut cryſtallus; aquea eſt inſtar aquæ; & illæ ſunt albæ priuatiuè, id eſt, priuatione coloris. Lactea eſt, quæ eſt alba cum craſſitie ſicut lac; & eſt alba poſitiuè. Glauca eſt ſicut cornu lanternæ. Charopa eſt, quæ habet colorem cinereum. Ego pono duas ſpecies; vnam, quæ eſt alba priuatione coloris, quæ dicitur aquea, quæ aliquando magis aliquando minùs ſplendet; aliam lacteam quæ eſt alba albedine poſitiuâ; & hæc eſt interdum magis interdum minus alba; minùs alba eſt ſicut ſerum lactis parum turbidum, magis alba eſt ſicut lac adaquatum. Cauſæ albedinis ſynecticæ ſunt tantùm duæ; nam cùm dixerimus in generali omnium vrinæ differentiarum, non eſſe niſi duas cauſas ſynecticas, ſequitur differentiarum, quæ deſumuntur à colore, non poſſe etiam eſſe niſi duas, temperamentum ſc. & humorem abſentem vel præſentem: Quoad temperamentum: albæ vrinæ cauſæ eſt calor debilis, & conſequenter diminuta coctio & cruditas; nam cùm calor eſt talis, materia potulenta, cuius natura eſt aquea, non eſt à calore multùm alterata; & ideò non eſt multum in colore mutata, ſed manet in naturâ & colore aquæ, ſc. albo. Illa autem mala coctio & calor debilis fit dupliciter: nam vel eſt debilis ſimpliciter vel reſpectiuè: ſimpliciter debilis eſt, quando reuerà ſecundum ſuam eſſentiam eſt diminutus: reſpectiuè debilis eſt, quando non eſt ſecundum ſubſtantiam diminutus, ſed ſolùm eſt debilis reſpectu alimenti, quod vel eſt nimis crudum ſuâ naturâ & inalterabile, vel nimis copioſum, vel non ſatis hæret ac retinetur, ſed dimittitur ac prolabitur, priuſquam alterationem perfectam ſit perpeſſum; & tunc concoctio mala non fit vitio caloris, ſed vitio obiecti ſc. alimenti; & ita etſi calor maneat vegetus, vti prius erat, ſi æger biberit vel aquam crudam & inconcoctam, vel ſumpſerit cibum vel potum vltra mediocritatem, vel biberit potum diureticum vt aquas thermales, vel ſubſit vitium aliquod ſeu ſtomachi non retinentis, ſeu renum nimis trahentium, ſeu adſit diabetes, vrina erit cruda, inconcocta & alba, & in tali caſu non arguitur debilitas caloris ſimpliciter, ſed vitium alimenti tantùm, reſpectu cuius calor eſt debilis. Calor fit ſimpliciter debilis, vel quia eſt à frigido, aut prægreſſis morbis diminutus, vel quia à calore nimio præter naturalem, vt in febribus vel abundantiâ humorum malignorum oppreſſus & ſuffocatus. Hâc ratione contingit in principiis febrium vrinas eſſe crudas. In his caſibus vrina eſt alba & ſimul tenuis; nam calor non incraſſat, & nulli humores ſunt admixti.

2. Causa, vt dixi, sunt humores; illi vrinam faciunt albam dupliciter: vel quia non est ei admixta bilis, vel quia est admixta pituita, vel aliquod aliud contentum album, vt pus, sanies, lac, semen. Sic legimus apud Auctores lac aliquando cum vrinâ emissum esse. Pus vrinæ admiscetur vel cùm aliqui sunt abscessus in internis partibus, vt renibus, vesicâ, hepate, liene, pulmone; legimus enim sæpe abscessus thoracis cum vrina esse excretos, & expurgatos. Semen verò admiscetur in Gonorrhæâ. Humor pituitosus admiscetur vrinæ, vel quia nouiter est generatus; generatur autẽ indies vel vitio regulę viuẽdi, vel debilitate caloris, vel quia ante genitus fuit & sic in venis abũdat, vel quia in aliquibus viis vrinariis fortuitò tantùm hæret; è quibus casu à naturâ expellitur: & hoc modo vrina potest esse alba ab admixtâ pituitâ etiam illo tempore, quo iam optimè fit concoctio, & calor non tantùm non est debilis, sed etiam intensus: cùm ab hâc causâ nempe admixtione humoris vrina euadit alba, tum etiam necessariò est crassa & turbida ac obscura: nam omnis substantia crassa & viscida vrinæ permixta necessariò debet eam quoque reddere crassam & turbidam. Dicunt aliqui absentiam bilis vrinam facere albam; & hoc dicentes supponunt flauum & naturalem vrinæ colorem ab admixtâ bile causari, quod quàm verum sit ante diximus. Bilem verò vrinæ non admisceri contingit secundum eos tribus modis: vel quia à felliculo fellis nequit venire ad venas & vesicam propter obstructionem eius; vnde contingere asserunt in Ictero vrinam aliquando esse albam: vel quia aliò diuertit vt in phrenitide, in quâ petit partes superiores & deserit infernas; vnde in phrenitide etiam aliquando est alba: vel propter obstructionem aliquarum partium per quas vrina transit, sc. hepatis, vesicæ, ac præcipuè renum, quat. propter obstructionem nihil potest effluere, nisi quod est summè tenue; & sic bilis, quæ est crassiuscula, retinetur, & vrina remanet alba: hâc ratione fieri asserunt, quòd in nephritide vrina mingatur alba, sicque vnam causarum albedinem vrinæ facientium ponunt obstructionem. Verùm etsi hæc sit communis doctrina, tamen persuaderi non possum, vt credam absentiam bilis esse causam vrinæ albæ: nam vrina, vt supra est probatum, non acquirit flauedinem suam à bile, sed à calore; ergo quam diu non mutatur aut læditur calor, non potest vrina perdere suum colorem: nam si bilis præsentia non dat ei colorem, ergo eius absentia etiam ei non adimit colorem, modò causa eius propria & synectica maneat eadem: quando enim causa proxima & per se permanet, effectum etiam permanere est necessum: vnde etsi omnis bilis ponatur ab vrinâ abesse, nihilominus tamen debebit vrina esse intrinsecè flaua à solâ operatione caloris; vnde si in phrenitide ac in Ictero vrina aliquando est alba, non est alba ratione phrenitidis aut Icteri, sed ratione cruditatis aut debilitatis stomachi: nam si esset alba ratione illorum morborum, deberet semper in illis esse alba; at contra in phrenitide plerumque est tincta; adsunt enim magna inflammatio, calor & febris, quarum

ratione necessum est vrinam valde esse tinctam. In Ictero porrò vrina ferè semper est crocea, fusca, imò ad nigredinem tendens præ nimiâ flauedinis intentione, & memini me omni vitâ meâ semper tales vidisse clericorum vrinas, nunquam verò albas. Dicunt aliqui, tunc tantùm in Phrenitide vrinam esse albam, cùm vniuersa bilis ad caput ascenderit. Sed est ridiculum credere vniuersam bilem posse à sanguine & venis secerni & sursum ad caput ferri: non ergo bilis ita separatur à sanguine & sursum ascendit, sed cum Phrenitis fit, fit tantùm à sanguine bilioso è venis capitis in menyngis & cerebri substantiam elapso: qualis autem est sanguis circa caput, talem etiam esse & in toto verisimile est; quare tum maximè biliosum esse est necessarium: si ergo & in toto tum biliosus est, ergo & vrinam tum maximè tingere debebit; & sic non est ratio, cur vrina in phrenitide sit alba, quantum sc. est ex parte phrenitidis, sed hoc aliquando contingit ratione cruditatis & debilitatis stomachi, quæ tum phrenitidi potest esse conjuncta. Sed neque etiam potest dici obstructionem in ductibus vrinæ eam reddere albam, quat. sc. propter obstructionem bilis retineatur; in pluribus enim obstructionibus vrina non est alba, imò in obstructionibus hepatis & venarum vrina è contra videtur valde tincta: quòd porrò in obstructione renum à calculo non ideò sit alba, quòd bilis ibi retineatur, probatur: quia bilis permiscetur vrinæ ante aduentum ejus ad renes, sc. in venis &c. ergo; primùm vt est ei mixta, mox colorem suum ei impertit, vnde etsi bilis retineretur propter renum obstructionem, adhuc tamen vrina propterea non esset alba, quia colorem, quo prius est imbuta, non deponet; color enim cùm sit accidens nec locum occupet, non potest per obstructionem excludi; postquam enim semel bilis vrinæ fuerit permixta, color ejus ita est vrinæ communicatus & intrinsecatus, vt etiamsi bilis tota ab ea secerneretur, color tamen in vrinâ remaneret, sic si quis crocum in aquam projiceret, & illam posteà per subtile cribum colaret, crocus quidem retineretur à cribro, aqua tamen, quæ transflueret, non ita fieret alba, sed remaneret colorata: sed nec etiam bilis propter obstructionem retineri potest; etenim bilis est substantiæ tenuissimæ; quare vel ipsa tota vel saltem aliqua portio ejus etiam poterit per obstructos renes transmitti. *Probatur*: nam si vrina naturalis secundum alios tingeretur flauedine ab admixtâ bile, vtique illud bilis quod eam tingit perparum esse deberet; nam cùm vrina naturalis sit tenuis & valde clara, necessum est bilem, quæ ei est admixta, esse paucissimam; nam alioqui esset turbida & crassa; si ergo quàm minimum bilis eam tingere posset, quomodo in obstructione illud minimum, quod non est glutinosum neque adhærens, cum vrinâ dissolutum non transflueret, vt vrinam valeat colorare? itaque iudico in illis affectibus vrinam non esse albam ob absentiam bilis, sed quia contingere potest, vt in illis & cruditas & stomachi debilitas adsit, quæ vrinam reddunt albam & crudam; & ideò in illis morbis non semper sed aliquando tantùm vrina est alba. Quòd autem

tem in nephritide sæpissimè est alba, ratio est, quia in eâ stomachus semper in consensum trahitur & debilitatur, vt quotidiana docet experientia; nam nephritici semper habent stomachum debilem, & multum vomunt, nihil retinent, & vomunt semper multam pituitam instar albuminis oui; quod signum est eorum stomachum esse debilem & adesse semper cruditatem, à quibus mirum non est vrinam crudam albamque reddi. Vnde concludo, non esse in nephritide vrinam albam propter obstructionem & absentiam bilis, sed propter stomachi cruditatem. Cognitis itaque causis facilè nunc intelligitur, quid vrina alba indicet: Dico itaque indicare duo primariè & per se, sc. aut facultatis caloris, coctionisque imbecillitatem, aut alicuius humoris albi admixtionem, addite etiam, si libet, secundum opinionem communem, vel obstructionem, vel bilis sursum ascensum. Si vrina est alba cum tenuitate habens colorem aqueum, tunc si simul est parùm turbida & expers splendoris, si simul redditur pauca & cum difficultate, indicat obstructionem, & præcipuè renum à calculo, maximè si alia adhuc simul signa calculi renum adsint: nam colatura facit quidem tenuem, sed non dat splendorem, sed quandam obscuritatem, quam contrahit ab humoribus obstruentibus; si non alia adsint signa calculi, sed vrina sit tenuis cum aliquâ perspicuitate & splendore sicut vinum Rhenanum splendens, tum indicat primò & per se in hepate malam concoctionem & cruditatem; splendor enim ille est argumentum, calorem in vrinam exisse; & quòd ipsa sit alba indicat ipsum eam parùm alterasse: prout ergo splendor est major & calor intensior, indicat concoctionem meliorem. Verùm quia mala concoctio potest fieri vel vitio caloris seu agentis vel vitio objecti seu alimenti, ideò talis vrina non necessariò indicat debilitatem caloris, sed potest etiam indicare errorem ex parte objecti; si ergo alicui, cui vrina semper solet esse laudabilis & colorata extra ordinem fiat alba & tenuis, nec alia signa adsint essentialis stomachi debilitatis, & præcesserit crapula, vel comestio ciborum crudorum, vel potatio aquæ crudæ seu thermalis, tunc indicat quandam malam concoctionem seu cruditatem, sed quæ non sit orta vitiò facultatis aut caloris naturalis, sed objecti seu alimenti. Si non præcesserit error in victu, tunc vel stomachi vel hepatis, calorisque natiui debilitatem arguit; & si diu talis permanet, vel cachexiam, vel hydropem minatur. Quia autem calor potest debilitari à variis causis, ideò talis vrina consecutiuè causas illas indicare quoque potest, à quibus calor natiuus sic potuit debilitari: si in principiis febrium talis apparet, indicat natiuum calorem à febribi opprimi, sed non est tamen tunc adhuc valde mala: si in augmento tunc indicat calorem natiuum necdum aggressum esse humoris morbifici coctionem; & tunc est mala, quia tunc non deberet esse alba & tenuis, sed crassa, quia tunc deberet illius pars aliqua cum vrinâ excerni, à quâ ipsa deberet fieri crassa & turbida: si talis apparet post inediam, magnas vigilias, curas, resolutum esse ab

eis calorem natiuum indicat. Si vrina eſt alba craſſa & obſcura, primò & per ſe ſignificat ei admixtam eſſe materiam albam, vt pituitam, ſemen, pus, &c. Si ergo æger laborat Gonorrhæâ indicat admixtionem ſeminis; ſi ſimul eſt fœtida, pus indicatur; aut ſi aliter cognoſcitur pus eſſe id, quòd eſt in vrinâ; tunc ſi pus eſt exiguum & minùs exactè vrinæ permixtum, ſic vt ſtatim in vrinâ ſubſidat & fundum petat, indicat vlcus eſſe in renibus & veſicâ, maximè ſi alia quoque eius ſigna concurrant, vt ſi dolor in eorum regione percipiatur, aut præceſſerit ſanguinis mictio, aut calculus adſit. Si non eſt in illis partibus vlcus, & pus ſit copioſum & magis exactè vrinæ permixtum, indicat alicubi abſceſſum, ſeu in renibus, liene, hepate, meſenterio vel pulmone; ab omnibus enim illis partibus poteſt pus ad vrinam vergere; & hoc maximè indicat, ſi aliæ quoque phlegmones in aliquibus partibus prægreſſæ ſigna apparuerint, & tempus ferè ſit, quo illa ſuppuratio debeat eſſe abſoluta. Si vrina eſt alba & craſſa ab admixtâ pituitâ, poterit indicare cruditatem & malam concoctionem, & debilem calorem, & multam generari pituitam quæ vrinæ permiſceatur; magis hoc indicabit, ſi circa ſtomachum dolor aliquis ſentiatur, & alia cruditatis ſigna adſint; verùm etſi talis vrina indicet cruditatem, non tamen indicat tantam, quantam tenuis & alba; nam tenuis & alba indicat cruditatem omnimodam, & vrinam vi quadam eſſe alteratam, & ne quidem eò vſque concoctionem procedere, vt ad multam pituitoſi humoris generationem perueniatur. Alba autem & craſſa indicat ſaltem concoctionem fieri, & humores generari, ſed multos tamen præter ſolitum pituitoſos. Ex quo patet cruditatem ab vtraque vrinâ ſc. albâ, tenui ac perſpicuâ, & etiam albâ & craſſâ indicari; ſed maiorem & certiùs ab illa, minorem & incertiùs, quia vrina alba & craſſa poteſt multa alia indicare præter cruditatem; alba verò & tenuis non ita: alba ergo & craſſæ, poteſt indicare cruditatẽ & debilẽ calorem, ſed non neceſſariò; nam poteſt etiam indicare alias cauſas admixtionis pituitæ, vel indicat ſanguinem venarum multùm eſſe pituitoſum, vel pituitam à capite vel aliis partibus caſualiter excerni, vel obſtructiones aliquas antiquas à pituitoſo humore factas ſolui, vel plurimam pituitam in veſica congregari, quæ cum vrina expellitur. Quia porrò aliqui dicunt albam vrinam aliquando cauſari propter abſentiam bilis, quod ſupra negatum eſt; ideò ſecundum eos vrina alba & tenuis illam bilis abſentiam indicare poteſt; & ſic ſi in phrenitide talis appareat ſecundum eorum doctrinam, indicabit bilem ſupernas partes petere, & tunc erit malum ſignum; ſi non adſit phrenitis, nec vrina talis euadit à cruditate & diu talis perſeuerat, erit ſignum obſtructionis felliculi fellis.

Sub vrinâ flauâ comprehendo omnes colores, qui ſupra album ſunt vſque ad rubedinem, qui omnes flaui quidem ſunt, differunt tamen ſecundum magis & minùs: ſub hâc enim differentiâ comprehendo pallidam, ſpiceam, auream, rufam, croceam, fuſcam. Pallida eſt, quæ incipit ex albedine emergere ad flauedinem, adeò vt magis flaua quàm alba

dici possit: spicea est quæ iam est verè flaua, nec quicquam amplius albedinis habet, & habet colorem instar straminis, vnde & spicea dicitur, talis flauedo autem adhuc est diluta: aurea est quæ habet flauedinem perfectam sicut optimum aurum, & talis propriè vocatur flaua. Rufa in idem incidit, sed habet potiùs flauedinem quandam obscuram: Crocea est, quæ habet flauedinem valde intensam nigricantem cum obscuritate, quæ non est flauedo aurea aut splendens, sed obscura, qualis esset si aqua tingeretur maximâ croci quantitate. Vrina fusca est, quæ incepit à flauedine ad rubedinem declinare, sic vt nescias an flauam rubrámne dicas; talis est vini Hispanici fusci ac intensè colorati, & sicut rubra cereuisia bene defœcata. Hi colores habent magis & minus; & sic aliqui vocantur subspices, subaurei, subfusci, &c. Vrina hominis sani est perspicua vel flaua propriè dicta, id est, aurea: sed quia sanitas habet latitudinem, ideò hominis optimè sani & optimum habentis temperamentum ac in iuuenili ætate constituti vrina est perspicua, clara, & flaua; sed sub ætate virili vrina est aurea: in pueris, mulieribus, senibus, complexione pituitosâ præditis vrina est spicea vel subaurea. Causæ vrinæ flauæ sunt etiam duæ: calor, temperamentum, concoctio vel admixtus humor. Eam tingentia vel sunt externa vel interna. Externa sunt Rhabarbarum, crocus, myrrha, glycirryta, radix alcannæ, cassia; quando enim talia pridie sunt assumpta, vrina redditur præter ordinem flaua. Internæ sunt humores; illi autem sunt vel bilis flaua, vel adusta, pro quâ diuersitate etiam vrinæ colores variantur. Spicea, aurea, flaua causantur à solo calore vrinam concoquente; & ideò tales vrinæ specie sunt tenues tenuitate mediocri, id est, non crassæ aut turbatæ, sed cum perspicuitate fuscâ: vel à solo calore febrili, vel etiam interdum ab admixtis humoribus biliosis. Crocea solùm fit ab admixto humore bilioso; & ideò talis semper est crassa & obscura sicut vrina Ictericorum. Bilis admiscetur vrinæ vel in Ictero, & ideò Ictericorum vrinæ sunt valde croceæ; vel in declinationibus morborum biliosorum, vt febrium continuarum & inflammationum, in quibus biliosus humor criticè vrinæ permiscetur & cum eâ expellitur agente naturâ. Croceæ vrinæ videntur ferè esse nigricantes, sed in circulo ac coronâ insignis illa flauedo maximè relucet. Vrina fusca causatur vel ab admixtis humoribus biliosis adustis, qui à naturâ expelluntur, vel à calore febrili in corpore agitantur, vel à solo febrili calore nimis aucto, vt dixi: si ab admixtis humoribus, tunc simul est crassa & obscura, non aliter, quàm si fuliginis aliquid in eâ esset dissolutum: si à solo calore febrili nimis aucto talis euaserit, tunc est splendens & ignea cum perspicuitate & minimè crassa. Vrina itaque spicea, flaua, perspicua splendens indicat bonitatem caloris natiui, bonam coctionem & sanitatem. Flauo cum obscuritate, præcipuè si sit tinctiua flauedo, significat humorem biliosum à naturâ expelli, & sic indicat vel multitudinem eius & abundantiam in corpore naturam ad expulsionem irritantem, vel febrium bilio-

sarum

sarum declinationem, in quâ bilis criticè expellitur; vel bilem in corpore agitari & turgere, vel Icterum adesse, vel mox futurum esse, vel si nihil istorum fiat, si alia signa non correspondeant, saltem bilem casualiter à naturâ expelli. Rubræ vrinæ etiam duæ sunt causæ; vel calor excedens vel sanguis admixtus; etenim præ nimio calore in febribus vrinæ aliquando sunt ita rubræ, vt acquirant, ferè colorem sanguinis; tales sunt perspicuæ & claræ; nam si non essent claræ, non haberent tantam rubedinem. Aliæ sunt rubræ à sanguine admixto: etsi autem vrinæ, quæ rubræ sunt ab excedente calore, sunt valde rubræ, est tamen alia rubedo quàm sit sanguinea, & quisque poterit facilè dignoscere visu, an sit rubedo ab admixto sanguine nec ne: nam quæ est à calore, est rubedo perspicua, & splendens cum quadam fuscitudine coniuncta: at rubedo à sanguine est cum opacitate & crassitie & sine splendore, estque rubedo absoluta. Est & alia distinctio: quia rubra à calore, etsi aliquo tempore sit quieta, tamen manet & in partibus supernis & infernis æquè rubra; quæ verò rubra est, à sanguine admixto, si aliquantum temporis succedat, euadit dilucidioris coloris in parte supernâ, intensioris verò in infernis, eò quòd in illa rubrâ substantia sanguinis subsidat & fundum petat; in rubrâ verò à calore nihil est quod possit subsidere. Hæc rubedo à sanguine dicitur sanguinea: sanguinea ergo rubedo est à sanguine admixto: talis sanguinea vrina est dilutissima rubra, ac si magnæ aquarum quantitati aliquot guttæ sanguinæ admiscerentur; alia est manifestissima rubra, & manifestum sanguinis colorem repræsentans, & talis dicitur cruenta. Sanguis admiscetur vrinæ vel propter debilitatem facultatis retentricis, vel debilitatem serium à sanguine separantis, vel debilitatem renum, vel anastomosim venarum; vel si est planè rubra, ab vlcere vulnere aut rupturâ, quæ facta sunt à præuio nimio motu, vel casu, vel calculo vel magno renum calore sanguinem attenuante & fundente. Vrina rubra, quæ non est sanguinea, indicat febrim & excessum caloris. Sanguinea per se non indicat super temperamentum ac bonam malámve coctionem, sed primò & per se indicat admixtum sanguinem & consecutiuè omnes causas, ob quas talis sanguis potest esse permictus. Si vrina est subrubra & diluti coloris, indicat debilitatem renum & imbecillitatem retentricis seu separatricis: potest etiam indicare malam sanguificationem factam, adeóque sanguinem esse valde serosum. Si est cruenta vel indicat casum aut rupturam à nimio motu, vel vulnus, vel vlcus, vel calculum, qui asperitate suâ venas atterit & sanguinem exire facit, vel magnam laxitatem venarum ad renes tendentium, vel sanguinis acrimoniam, quæ venas exedat. Notand. quòd admixtus vrinæ sanguis non semper faciat vrinam rubram & cruentam, sed aliquando facit ipsam nigram, sicut est fuligo camini; & hoc est quando sanguis vrinæ permixtus diu hæsit extra venas & computruit, tunc enim redditur niger.

Sub nigrâ vrinâ comprehendo reliquos colores, viridem, liuidum, &c. hæc vrina causatur tantùm ab vnâ causâ synecticâ, nempe admixtione humoris;

humoris; temperamentum aut color per se sola tales vrinas causare non possunt, & ideò tales vrinæ etiam nunquam sunt perspicuæ, sed semper crassæ, turbatæ, obscuræ; quia sc.tales fiunt ab humoribus crassis ac nigricantibus admixtis, qui vt crassam ita & obscuram necessariò reddunt vrinam. Aliqui dicunt vrinam posse euadere nigram sine admixtione humoris nigri per solam caloris natiui extinctionem; nam sicut externa membra à frigore, & reliqua omnia à gangrænâ liuida & nigra euadunt, eò quod spiritus & calor qui partibus illis splendorem tribuunt, extinguantur, ita putant fieri, vt etiam vrina euadat nigra per solam spirituum ac caloris natiui extinctionem. Verùm ita mihi non videtur; nam quæ extra corpus nigrescunt non possunt nigrescere nisi à summo frigore; quare etiam vrina non possit nigrescere nisi à summo & actuali frigore; at in homine viuente non potest dari illud summum & actuale frigus; quare nec vrina in ipso nigro esse potest. 2. quia in ipsis mortuis vrina, quæ in vesicâ remansit, non est nigra; in eis tamen & spiritus omninò sunt extincti. 3. quia quæ sunt euaporabilia, quando à frigore condensantur, non fiunt nigra sed alba, vt patet in aquâ; cùm ergo vrina aquea & euaporabilis, potiùs à nimio frigore deberet fieri alba. 4. quia nunquam videmus vrinam, quæ à frigore extra corpus est incrassata, aut tam diu stetit, donec omnis calor & spiritus exhalauerint, videmus nigram euadere. Aliqui contra putant vrinam posse nigram euadere à solo caloris excessu vrinam comburente; sicut carbones & pix fiunt nigra à summâ vstione: Verùm hoc etiam est falsum; nam quando calor denigrat tantùm facit id in iis, in quibus omne humidum exiccatur, vt in carbonibus; aqua autem & humida nunquam sic denigrat: cùm ergo vrina sit tota aquea, & calor in corpore viuente nunquam sit tantus, vt posset carbonisare, non potest dici vrinam ab eo fieri nigram: adde quòd sic in omnibus febribus ardentibus vrina deberet euadere nigra, quod tamen est falsum. Quapropter concludere possumus semper vrinæ nigredinem fieri ab admixtione materiæ alicuius tingentis; quod admixtum vrinæ eam nigram facit, vel sunt externa assumpta vel interni humores: externa, quia si niger aliquis potus assumeretur posset vrina exinde euadere nigra: sic scribit Mercurialis se esse expertum, quòd cum clysteres ex solâ sapâ ægris præscripsisset, vrinas exinde nigras factas fuisse; sic scribunt Auicennas & Rhases, si quis oblinat corpus fructu Alcannæ, id est, ligustri albi, quod flores & fructus nigros fert, vrinas reddi nigras. Interni humores nigram facientes vrinam sunt varij: quia autem sub vrinâ nigrâ, vt supra, etiam viridem comprehendimus; dico, quòd viridis vrina, quæ habet viriditatem nigricantem & obscuram, contingat ab admixtâ bile porracea, Isatode & æruginosa; tales enim vrinæ admixtæ faciunt eam crassam, viridem, & nigricantem; dico viridem nigram, quia aliquando vrina alba seu aquea & cruda videtur aliquid habere viriditatis, sicut vinum Rhenanum, sed de tali viriditate hîc non loquimur; nam illa est viriditas aquea, & continetur

non

non sub colore nigro, sed albo & aqueo, nos verò hîc loquimur de vrinâ crassâ nigricante, quæ in circumferentiâ sui seu coronâ ostendat viriditatem, quæ est sicut ius caulium rubrorum. Humores qui liuidam & nigram faciunt vrinam, sunt sanguis, melancholia naturalis, & melancholia ac bilis adusta: sanguis qui vrinam nigram facit, est, qui intus diu fuit extrauenatus, & in grumum concretus & incepit putrescere; talis cùm vrinæ admiscetur, reddit eam nigram; nam alioqui sanguis qui recens est, & adhuc liquidus, facit rubram. Melancholia naturalis aliquando potest vrinæ admisceri, & in iis qui valde melancholicum sanguinem habent, aut laborant obstructione lienis, propter quam contingit Melancholicam non recipi in lienem, sed ad renes regurgitare, & cum vrinâ expelli; sicut contingit in æquato nigro, aut suppressione hæmorrhoidum, aut in habentibus lienem tumidum ac plenum melancholiâ; vel etiam in declinationibus quartanarum, quando natura causam morbificam, id est, melancholicum humorem expellit; in iis enim contingit & alui fœces & vrinas aliquando nigras euadere. Adusti humores & flaua bilis superassata, & adusta ac nigra miscentur vrinæ in acutis & ardentibus febribus, carbunculis, &c. Vrinæ omnes virides, liuidæ, nigræ sunt suspectæ & raro bonæ. Dico, *raro*, quia aliquando possunt esse bonæ, vt in declinationibus quartanarum, quando natura causam morbificam criticè expellit, & sic in declinationibus talibus vrinæ nigræ sunt morbi solutio: aliàs vrina nigra malum significat; nam si est nigra à sanguine admixto, vt post ictum, casum ex alto, &c. indicat internam læsionem, sanguinem intus collectum esse & putrescere, quod est malum; periculum enim adfert inflammationis, abscessus, vlceris, febris, & mortis; non est tamen talis vrina necessariò lætalis, vt aliqui scribunt: si est nigra ab admixtione melancholiæ naturalis, si talis est in declinatione febrium quartanarum, mala non est, sed si est nigra ab admixtâ bile adustâ aut atra, & ab intenso calore; vt si talis appareat in febribus acutis, in carbunculo, in causo, febribus pestilentialibus, tunc est signum lætale; indicat enim immensum calorem febrilem, & nullam fieri coctionem; sed naturam à causâ morbificâ superari, & tum præcipuè pessima est, si nigra facta est per commutationem ex rubrâ & viridi; quia tunc certò talis maximum incendium significat. Vrina viridis etiam est mala, sicut nigra, indicat enim etiam incendium magnum, acutam febrem, & abundare in corpore; morbique causam esse bilem æruginosam, porraceam & Isatodem, quæ pessimæ humorum species sunt.

§. IV.

De differentiis vrinarum ab odore.

Sumptâ ab odoribus differentiâ, vrina interdum est inodora, inter-

dum fœtida, interdum odorata, id eſt, habens bonum odorem, ſuauiorem ſaltem odorem, quàm vrina ordinaria aut hominis ſani: alia eſt odorata odore naturali vrinæ; talis enim odor etſi non ſit bonus, non eſt tamen ingratus aut fœtidus. Vrinæ inodoræ cauſa eſt caloris natiui imbecillitas & mala concoctio, quæ cùm non perfectè concoquit vrinam, non dat etiam ei eam qualitatem, quæ ſequitur eſſentiam & perfectionem naturalem eius, ſed relinquat eam in ſuo eſſe aquæ, quæ caret omni odore, & tunc vrina non tantùm eſt inodora, ſed etiam ſine colore ob eandem cauſam. Odorata vrina fit vel ab externis aſſumptis vel à principio interno ab externis, quia experientia docet, quòd ſi therebinthina aſſumatur, vrina ab eâ reddatur odorata odore violæ. Quæ eſt odorata odore naturali vrinæ, cauſatur à bonâ ſanitate, calore natiuo vegeto & faciente optimam concoctionem ac ſanguinem, & à ſanguine non habente in ſe prauos corruptos ac putridos humores. Fœtidæ vrinæ eſt vna tantùm cauſa ſynectica, ſc. materia fœtida admixta, quæ fit vel ab externis cauſis vel humoribus internis. Dico, tantùm eſſe vnam cauſam ſynecticam eius; nam calor ſiue excedens ſiue deficiens per ſe & vt cauſa ſynectica non facit vrinam fœtidam, ſed tantùm quat. quaquâ ratione cauſa eſſe poteſt, vt vel fœtidi humores in corpore generentur, vel vrinæ miſceantur. Eſt tamen inter fœtidas vrinas diſtinguendum: nam aliæ ſunt verè & multùm fœtidæ, aliæ ſolùm malè olentes. Verè fœtidæ tantùm fiunt ab admixtis fœtidis humoribus; malè verò olentes poſſunt etiam fieri vitio caloris; & tum meo iudicio magis fiunt à calore excedente. Aliqui dicunt poſſe etiam fieri à calore imbecillo, quat. ſc. ipſe cauſa eſt, vt cruditates generentur, quæ cùm fœteant admixtæ vrinæ reddunt eam malè olentem, ſicut experientia docet, quòd fœces alui, quo magis ſunt cocti, eò minùs fœtent; cùm verò ſunt crudæ & liquidæ fœtent magis. Verùm id mihi non placet; videtur enim mihi oppoſitum in vrinâ contingere, nec puto calorem imbecillum aut humores ſimpliciter crudos (niſi putruerint) fœtidam vrinam facere poſſe; nam vt ſupra diximus & experientia docet, vrina incocta & quæ à debili mutata eſt calore eſt inodora, & infra odorẽ medium ac naturalem; ergo ab eodẽ calore non poteſt fieri fœtida. 2. quia humores qui ſunt crudi ſimpliciter, non fœtent; imò etiam ſunt inodori; vt patet in pituitâ albugineâ, quam ſæpe euomunt debilem ventriculum habentes, & in muccis, qui per nares emunguntur, qui quò ſunt liquidiores & crudiores magis ſunt inodori; cùm verò diutiùs retenti & excocti & craſſiores facti fuerint, ſunt fœtentiores. Verùm à calore excedente poteſt vrina fieri malè olens, quod probo: quia quando vrina nimis diu fuit in veſicâ retenta, fit craſſa, & prauum acquirit odorem; hoc autem fit, quia per longam retentionem calor fuit nimis diu in eam operatus, & ſic ratione caloris poteſt vrina eſſe malè olens. At vrina, quæ verè fœtida eſt, non fit niſi ab admixtâ materiâ. Externa aſſumpta, quæ vrinam reddunt fœtentem, ſunt aniſum, allia, aſparagus, &c. Interni humores ſunt pus &

putridi

putridi humores: sic in febribus putridis ac pestilentibus, in quibus in venis humores putrescunt, percipiuntur vrinæ esse fœtidæ; sic etiam in vlceribus internis cùm praua sanies vrinæ permiscetur. Sed quæri potest, an semper pus vrinæ permixtum eam debeat semper reddere fœtentem, hoc enim sciri est maximi momenti; nam sæpe vrinæ innatat materia quædam alba, pultacea, de quâ sæpe dubitant Medici, an sit pus, an tantùm pituita: vt autem hoc distinguant, dicunt si vrina fœteat esse pus, si non fœteat, solùm esse pituitam, supponentes omnem vrinam, cui est admixtum pus, necessariò debere fœtere; quòd si verò pus admisceri posset sine eo, quòd vrina fieret fœtida, sequeretur quòd Medici illi in suo iudicio multùm abberrarent. In hâc dubitatione ego dico, pus vrinæ admixtum eam non necessariò reddere fœtidam, sed aliquando solùm grauiùs olentem; nam si pus est bene coctum album & æquale, & proueniens à partibus sanguineis sine ipsarum corruptelâ, tum vrina non fœtebit, etenim experientia docet pus optimum ab vlcere exiens atque apostematibus suppuratis erumpens non notabiliter fœtere; quomodo ergo fœtebit vrinæ permixtum: proinde dico, si pus prodeat ab hepate, thorace, abscessibus suppuratis, à renibus, non necessariò fœtere; facit quidem ipsum in vrinâ odorem fortem, sed non valde fœtidum: accedit, quòd si quantitas puris est parua, non necessariò debet vrinam reddere fœtentem, quia multa aquositas permixta fœtorem delet; sic res fœtentes aquæ impositæ fœtorem perdunt: sic in putridis febribus raro vrina fœtet, etsi aliquid putridi humoris ei sit admixtum. Sed pus procedens à vesicâ, fœtidum est & valde fœtentem reddit vrinam, & per hoc dignoscitur, an pus in vrinâ existens prodeat à renibus, an à vesica, quòd illud, quod prodit à renibus, non fœteat; quòd verò à vesicâ quàm maximè. Quoad iudicium itaque ab odore: Vrina inodora significat cruditatem & malam coctionem; sed quia contingit vrinam esse crudam & vitio caloris aut stomachi, & vitio potus, qui vel valde crudus ac frigidus est, vel nimia quantitate ingurgitatus, ideò talis inodora & aquea vrina vel indicat caloris debilitatem, vel vitium facultatis retentricis, quòd vrina non potuerit tam diu retineri, quousque potus esset exactè coctus, vel nimiam potus ingurgitationem: cùm nec crapula præcessit, nec vitium vllum retentricis, nec assumptus sit antea potus thermalis, tunc verò debilitatem caloris indicat. Vrina optimè olens indicat præassumptum aliquid, quod illam à proprietate talem reddere possit; vel peculiarem aliquam ægroti proprietatem: non enim credo illam indicare posse super corporis aut humorum dispositionem; nam non puto vllam posse humorum bonitatem tantam, quæ possit vrinam reddere odoratam; cùm etiam maximè sani nunquam ægrotantes, habeant vrinam semper olentem odore communi vrinæ, qui non est odoratus sed fortis. Vrina odorata odore naturali indicat bonam concoctionem, vegetum calorem, nuspiam in viis vrinæ esse humores putridos, & massam sanguineam bene esse constitu-

tam. Vrina putrida indicat putredinem humorum, vel ſordidum vlcus, vel ſemiputridum ſanguinem admixtum, vel cancroſum ſeu veſicæ ſeu colli vteri humorem. Si fœtida eſt vrina cum ſedimento albo puri ſimili, indicat pus eſſe & ſaniem in vrinâ, eamque prauam & à putrido & ſordido vlcere aut abſceſſu; ſi enim pus optimum eſſet, vrina non fœteret; etſi autem fœtida cum tali ſedimento pus indicet, non tamen è contra non fœtida indicat pus non eſſe.

De differentiis à ſapore nihil tracto, quia eas Medicus non cognoſcit; ſufficiat dicere vrinam naturalem eſſe ſalſam, morboſam verò poſſe habere diuerſos ſapores; nam quæ eſt inſipida, ſicut & inodora, à debili calore & mala coctione cauſatur, & illa indicat; quæ amara eſt, indicat admixtam bilem, acida melancholiam.

§. V.

Differentiæ à ſono.

Vrina ſonora, quæ quaſſata vel micta ſonum clarum & acutum edit & ſtrepitum ſicut aqua, cauſatur ab vrinæ tenuitate & aqueâ naturâ; quia aqua concuſſa acutum ſonum edit. Talis vrina per ſe primò nihil indicat niſi ſubſtantiæ ſuæ tenuitatem; quia autem illa tenuitas fit vel ab imbecillo calore, vel moderato, vel etiam intenſo; ideò talis vrina nihil indicat ſuper ſtatum caloris aut coctionis; & quia tenuitas non eſt niſi cum abſentiâ humorum, ideò talis vrina indicat nullos humores craſſos vrinæ eſſe permixtos. Vrina verò ſoni expers, quæ quaſſata vix ſonum aut non niſi grauem edit ſicut puls aut oleum, cauſatur, vel quia ipſa eſt craſſa in ſubſtantiâ ſuâ; vel quia craſſi & viſcidi humores ei admiſcentur, vel pinguedo aliqua aut partium colliquamentum. Talis enim vrina indicat craſſitiem ſuæ ſubſtantiæ: ſi ſimul eſt obſcura indicat humorem admixtum: ſi pinguedo innatat & colorem habet fuſcum, & craſſa ſit cum aliquali perſpicuitate vt lixiuium, & quaſſata percipiatur grauis, quæque difficulter moueatur & ſine ſono, indicat colliquationem totius vel renum.

§. VI.

Differentiæ à Quantitate.

Multa vrina cauſatur non primò aut per ſe à calore & temperamento vt causâ ſynecticâ, ſed tantùm ab admixtione multæ materiæ; caloris ſtatus poteſt quidem cauſa eſſe, vt vrina fiat vel multa vel pauca, ſed tantùm per accidens, & vt cauſa mediata, quat. ſc. eſt cauſa vt vel plus vel minus materiæ ſeroſæ ei adiungatur. Quod igitur admixtum vrinæ eam copioſam reddit, eſt vel potus externus aſſumptus, vel multæ res liquidæ,

liquidæ, aut crudi fructus, aliaque quæ multam aquosam generant humiditatem; vel est admixtum serum sanguineum; si enim vnâ vice plus seri à venis secedat ac vrinæ misceatur, quàm altera, fiet vrina solito copiosior: vel est materia pituitosa, quæ à calore funditur & cum vrinâ expellitur; vel est colliquatio: pinguedo enim partium colliquata sæpe cum vrinâ exit, & sic facit eam copiosiorem. Et hæ sunt causæ synecticæ. Causæ remotæ sunt, quæ quaquâ ratione sunt causæ, vt illæ humiditates cum vrinâ permisceantur, tales sunt medicamenta diuretica assumpta, quæ serum à sanguine separant, & ad vias vrinarias deducendi vim habent: est quoque tempus morbi; sic in declinationibus contingit vrinam fieri multam, præcipuè in declinationibus febrium quotidianarum, quat. tum natura criticè materiam morbificam expellit & ad vias vrinarias transmittit; & tales vrinæ vocantur criticæ: sunt quoque inter illas causas retentæ aliæ euacuationes, & præcipuè aluo suppresfâ: tum enim omnis humiditas quæ est in deiectionibus conuertitur ad vias vrinæ, vnde & Hippocrates multam mictionem noctu factam paruam deiectionem indicare. Certi etiam morbi sunt causa eius differentiæ, vt renum caliditas, quæ magnam seri quantitatem ad se trahit; obstructionem quoque quatenus fit vt per eas vrina, quæ antea diu fuit suppressa, obstructione solutâ impetu prorumpat & copiosiorem reddat vrinam: febres etiam acutæ & ardentes, quat. causant interdum membrorum colliquationem: hydrops, quat. interdum contingit, vt serosa & pituitosa substantia, antea in membris vel cauitate abdominis retenta, viâ factâ, impetu ad vrinarios ductus prorumpat. Causa vrinæ paucæ synectica est contraria, sc. abscentia seri & humiditatum aliarum ab vrinâ: eius variæ etiam sunt causæ; interdum est renum & vreterum obstructio, ob quam vrina retinetur; hinc in calculosis ac nephriticis pauca redditur vrina. Prægressi etiam magni sudores & alui fluxus; tunc enim serosa materia, quæ aliàs ad renes conuerteretur, deriuatur ad habitum corporis & intestina. Hydropes etiam; nam hydropici plerumque valde parum vrinæ reddunt; quod fit quia serum antequam à renibus trahatur, per oscula venarum, per fissum iecur, aut renes, aut per aliquod in viis vrinæ vulnusculum seu foramen in corporis habitum aut cauitatem ventris influit. Labores etiam & inedia & febres ardentes prægressæ, quat. serum sanguinis consumunt & exiccant. Huc referri etiam potest delirium, quia phrenitici sæpe parum mingunt, quòd præ delirio mingere obliuiscantur; si etiam vis vesicæ expultrix læ datur, aut vesica præ paralysi sensu priuata non sentiat se copiâ vrinæ grauari, retinetur vrina & fit pauca. Verùm quæ sint causæ suppressæ vrinæ latiùs patet apud Practicos, qui de Ischuriâ tractant. Multa ergo vrina omnes illas causas indicat; à quibus potest causari. In declinationibus febrium, si vrinæ procedant multæ & crassæ, præsertim quotidianarum, bonum signum est; indicium enim est illas criticas esse, & per eas morbum solutum iri. Dico, si simul sint crassæ; quia hoc arguit humores morbifi-

cos ei esse admixtos, & sic ipsam verè esse criticam. Si vrinæ ante fuerint paucæ, & posteà subitò fiant multæ, bonum est, indicium enim est fuisse antea obstructionem & ab illa vrinam fuisse retentam, iam verò cum copiosis vrinis solui: in febribus ardentibus multas reddi vrinas, malum est, nisi hoc sit in declinatione & sint criticæ; nam aliàs indicant præ nimio calore sanguinem colliquari, vnde serum cum vrinâ secernatur; vel ipsamet etiam membra colliquari, & hoc tunc si vrina simul sit rubra & pinguedinem habeat innatantem, & sit oleosa. Interdum vrinæ multæ arguunt calorem renum; & tunc vrinæ erunt tinctæ,& dolor & calor circa renes sentietur, & vrina erit mordax, & cum arenulis: si vrina est multa, alba & tenuis indicat vel crapulam vel vsum aquarum thermalium, aliàs vel diureticum assumptum, vel alias suas causas. Vrina pauca indicat vel magnum calorem eam consumentem, vt si adsint ardentes febres; vel adesse obstructionem in renibus aut vesicâ, ob quem retineatur, si sc. suspicio adsit calculi, aut dolor in renibus vel vesicâ sentiatur; vel indicat vrinam aliò conuerti, vt si venter & pedes incipiant tumere, & tunc est indicium futuri hydropis; vel aliter indicat aut diarrhæam aut prægressos sudores. Vnde patet, quòd omnis vrina longè infra quantitatem assumpti potus micta, semper malum indicat.

§. VII.

De differentiâ vrinarum à Contentis.

Contenta, quæ apparent in vrinis, alia sunt secundum naturam, alia tota genere contra naturam: secundum naturam sunt nubecula, suspensum & hypostasis. Contra naturam sunt crassamentum, pus, pinguedo, sanguis, pili, vermes, carunculæ, squammæ, furfures, bullæ, corona,&c. primùm agemus de contento naturali, quod siue natitet in summo, & sit nubecula; siue in medio & sit suspensum; siue in fundo, & sit hypostasis; omnia vocabo generali nomine sedimenti. Vt autem sciatur, quid tale vrinæ contentum indicet, necessarium primò est scire, quid illud contentum seu sedimentum sit, vbi generetur, & à quâ causâ fiat, Quæritur itaque primò quid sit, & vbi generetur. Circa hanc rem variæ sunt Medicorum opiniones. Sciendum itaque, quòd sedimentum appareat in vrinis & sanorum & ægrorum. Est autem magna dubitatio, an vtrumque illud sedimentum sit vnum; & an ex eadem materiâ & in eodem loco generetur, & an vtrumque sit essentialiter vnum, an verò differat: aliqui enim dicunt esse vnum, aliqui diuersa. Nos pro maiori claritate primò inquiramus, quid sit sedimentum sanorum, deinde quid sit sedimentum ægrorum. Aliqui dixerunt sedimentum ægrorum esse partem humoris putridi, quæ sit concocta, & à naturâ cum vrinâ expulsa. Sit itaque primò hoc certum, quòd sedimentum sanorum non possit

poſſit eſſe pars humoris alicuius putridi ; nam in optimè ſanis apparet; in talibus autem nulla ſubeſt cauſa morbifica, aut humor putridus , ſed ſedimentum ſanorum debet eſſe aliquid ſecundum naturam, quod in ordinariâ coctione naturali generatur & vrinæ miſcetur,eo quòd in omni vrinâ ſanâ inueniatur , & quouis tempore & poſt omnem coctionem cum vrinâ excernitur. Quid autem illud ſit eſt dubium : Aliqui putauerunt ſedimentum hoc eſſe quandam partem ſanguinis tenuiorem & ſubtiliorem, quæ incepit à partibus ſolidis conuerti ; & quia ſolidæ partes dealbant , incepta ſit dealbari , & cuius pars aliqua ſic cum vrinâ abluatur:ſed hæc ſententia paucos habet ſectatores. Aliqui putant eſſe partem ſeri craſſiorem contractam ex mictione, ſeri cum aliis alimentis tempore coctionis ; ſic vt in ventriculo aliquid chyli, in hepate & venis aliquid pituitæ , bilis &c. remanſerit ei permixtum , quod non potuit tam exactè ab eâ ſeparari : Verùm hæc opinio habet difficultatem,quia ſi hoc ita eſſet , videtur quòd ſedimentum deberet potiùs eſſe rubrum, aut nigrum , aut flauum , quàm album ; quia vrinæ debuiſſet tam bene imò magis remanſiſſe permixta portio aliqua humoris colorati , vt ſanguinis, quàm humoris albi ; ſed dici poſſet,quòd vrinæ remanſerint permixtæ diuerſæ diuerſorum humorum portiones , ſed quòd vrina poſteà perficiatur in renibus , vreteribus , & veſicæ, & ab iis portiones illæ diuerſi coloris coquantur , attenuentur & conuertantur in eiuſmodi albam ſubſtantiam ſedimenti ; quod videtur etiam confirmari , quia ſerum quod ſeparatur in pelui ab abſtracto ſanguine , & quod è ventre aſciticorum educitur , non eſt ita plane clarum & coctum , ſed habet adhuc obſcurum colorem , & ſi ſubſederit,habet craſſamentum rubrum nigricans , &c. Hæc opinio non videtur mihi à ratione valde aliena,ſed patitur difficultates ; quia tunc ſedimentum in vrinâ non poſſet indicare ſuper bonam aut malam coctionem aut cruditatem ; atqui tam longâ omnium ætate eſt compertum ſedimentum indicare cruditates, & in otioſis , frigidis , craſſos crudoſque cibos comedentibus , in crapuloſis debilem ſtomachum habentibus, plus craſſiuſque reperiri;ex qua videtur ipſum debere eſſe aliquod crudum, indigeſtum , ſuperabundans , ab imperfectâ coctione relictum , quod non potuit à calore coquente ſuperari. Sit ergo concluſum ſedimentum ſanorum eſſe aliquam reliquiam alimenti crudam , quæ non potuit à calore coquente ſuperari , quæ eſt excrementum crudum coctionum , quæ cum vrinâ eluitur , & cum eadem expellitur. *Probatur* 1. quia in corporibus abſolutè ſanis, in quibus non eſt ſuccus crudus , non reperitur ; in omnibus verò in quibus viget aliqua cruditas reperitur. 2. in calidis & ſiccis corporibus , in inediâ, laboribus, vſu optimorum ciborum non multum crudi aut ſuperflui generantium non reperitur. 3. multum ſedimentum in ſanis ſemper omni æuo ab omnibus medicis fuit habitum indicium cruditatis , & cum præcedens victus ratio fuit immoderata , aut ciborum ſuperantium vim caloris naturalis, ſeu quando non eſt facta perfecta concoctio,tunc ſemper

in

in vrina eſt multum ſedimenti, eo quòd tum multum productum ſit cruditatis. 4. in morbis pituitoſis, in hominibus phlegmaticis ſemper in vrinis reperitur copia ſedimenti, in bilioſis verò febribus, hominibus cholericis, calidis ſiccis, quàm minimum. *Dicet* aliquis; ſedimentum in vrinis indicat coctionem & eſt ſignum bonum; ergo non poteſt eſſe excrementum crudum indigeſtum; quia quod eſt crudum & excrementoſum debet indicare cruditatem, & non poteſt indicare bonam coctionem; quod enim eſt malum non poteſt indicare niſi malam cauſam. *Reſp.* Sedimentum, cùm ſit quid crudum, indicare eſſe aliquid quod non eſt ſuperatum à coctione; ſed tale aliquid eſſe contingere poteſt vel vitio alimenti, quod naturâ ſuâ eſt inſuperabile, & tunc ſedimentum non indicat niſi fuiſſe in alimento aliquas partes crudas & inſuperabiles, & tunc non indicare ſimpliciter cruditatem aut defectum concoctionis, indicare autem è contrà per hoc bonam coctionem; quod illud, quod naturâ ſuâ eſt crudum ſit à calore adhuc coctum & attenuatum, quantum concoquibile & attenuabile eſt. Poſito ergo quod ſedimentum ſit aliqua cruditas, quæri poteſt, qualis cruditas ſit, & cuius alimenti & coctionis, an chyli, an ſanguinis, an verò humorum ſecundariorum, id eſt, an ſit excrementum crudum primæ, ſecundæ aut tertiæ coctionis. Aliqui dixerunt eſſe quid crudum tertiæ coctionis fientis in ſingulis membris, id eſt, eſſe aliquid quod fuit in tertiâ coctione alteratum, ſed quia fuit nimis crudum, non potuit in eâ perfectè digeri, aut in membri ſubſtantiam conuerti. Et hoc probant ex eo, quòd ſi eſſet excrementum crudum & indigeſtum chyli aut ſanguinis, & non tertiæ coctionis, deberet eſſe multò copioſius, quàm ſit; quia chyli & maſſæ ſanguineæ magna eſt moles, à quâ ſi decideret tale crudum, & vrinæ permiſceretur, deberet eſſe longè copioſius; quia in tam magna maſsâ deberet eſſe multo plus crudi. 2. quia ſedimentum habet colorem album, atqui eum non habet à primâ coctione, vt pars chyli: nam etſi ſtomachus dealbet & chylus ſit albus, tamen quia debet priùs tranſire in hepar & ſubire coctionem eius, priuſquam vrinæ miſceatur, deberet in hepate neceſſariò fieri rubrum: non etiam habet à ſecundâ coctione, quæ fit in hepate, nam, vt iam dixi, hepar non dealbat ſed rubefacit. Si dicas tunc rubefacere, quando ſuperat alimentum & conuertit illud, hoc autem ſedimentum eſſe crudum, & non conuerti, & ita manere album. *Reſp.* debere nihilominus neceſſariò aliquam acquiſiſſe rubedinem; atqui illam non habet; ergo. Solidæ partes quia conſtant membranis, venis, neruis, arteriis, &c. habent naturam dealbandi alimentum. Ergo cum ſedimentum quoque ſit album, eſt veriſimile ipſum eſſe portionem quandam crudam alimenti tertiæ coctionis, ſeu eſſe partem ſanguinis crudam, non membrificatam: porrò qui dixerunt ipſum eſſe crudum excrementum tertiæ coctionis adhuc variant: nam aliqui dixerunt ipſum eſſe cruditatem tertiæ concoctionis generalis fientis in omnibus membris ſeu in habitu

corporis;

corporis: sed hoc non videtur verum, quia tunc sedimentum deberet esse multò copiosius. 2. quia tunc hoc excrementum crudum deberet esse extra venas; nam extra venas fit tertia concoctio; at si esset extra venas, non posset cum vrinâ exire, sed deberet per habitum corporis excerni: nam quomodo illud crassum indigestum posset per insensibilia foramina venarum iterum ingredi? hoc animaduertentes aliqui dicunt esse excrementum coctionis fientis in venis capillaribus: nam ibi, inquiunt, iam incipit alimentum dealbari & persentiscere aliquam, actionem partium solidarum, & aliquam recipere impressionem ab eis. At euasio est vana 3. quia natura non remittit crudum per eandem viam, per quam attrahit bonum alimentum; at attrahit bonum alimentum per venas capillares in habitum corporis; ergo per easdem venas capillares non remittit excrementum versus venas magnas; quod fieri tamen deberet vt illud excrementum cum vrinâ misceri possit. Aliqui vt hasce difficultates effugerent, dixerunt esse excrementum nutritionis alicuius particularis fientis in vno aliquo membro tantùm, & non in toto; & sic aliqui putarunt esse excrementum coctionis ipsiusmet venæ cauæ & arteriarum; aliqui renum; coctio enim quæ fit in substantiâ venæ cauæ ac renum, quaque venæ & renes nutriuntur, est coctio tertia, & sic probant: hoc excrementum cùm sit album debet dealbari à partibus solidis & membranosis in tertiâ coctione; at non à toto propter argumenta iam allata; ergo à venâ cauâ vel à renibus. Probatur, quia venæ & arteriæ debent nutriri; at de alimento earum debet restare aliquod reliquum indigesti; nam in coctione est excrementum; hoc autem non videtur per insensibilem exspirationem posse expelli: ergo verisimile est elui & expelli sensibiliter per vrinas in ipsis venis & arteriis contentas; & hoc ipsum excrementum esse illud sedimentum quod in vrinis apparet. Idem alij de renibus sic asserunt.

Verùm sedimentum vniuersaliter non est excrementum tertiæ concoctionis nec generalis nec particularis; quapropter nec est excrementi venarum nec renum, nec etiam coctionis fientis in toto. Hoc probatur: quia sedimentum quod est in vrinis sanorum compertum est iam tot seculis indicare concoctionem bonam aut malam, illam sc. quâ toti corpori concoquitur alimentum; nempe quæ in stomacho, hepate & magnis venis fit, hoc supra est probatum, quia quando concoctio alimenti est adhuc in fieri in hepate aut ventriculo plus est in vrinâ sedimenti, perfectâ verò minùs. 2. Qui se sentiunt cibo grauari, nec eum bene concoqui, plus habent sedimenti; sic in frigidis crapulosis, otiosis, somno deditis, plura apparent sedimenta non aliâ ratione, quam quia in talibus vniuersalis alimenti coctio, sc. chylificatio & sanguificatio non perfectè fiunt; Ergo sedimentum debet esse aliquod reliquum crudum illarum coctionum & non tertiæ, quæ fit vel in toto vel venis aut renibus. Probatur consequentia; nam coctio peculiaris renum, vena-

rum, aut quæ fit in habitu, quid habet commune cum generali coctione alimenti vniuersalis? nunquid enim potest alimentum generale malè coqui, & peculiarè illud venarum, renum, &c. benè? si quis hodie se nimio aut nimis crasso cibo repleuerit, cur postridie vrina haberet multum sedimentum, si sedimentum generaretur in ipsâ rerum aut venarum substantiâ? non enim quia in hepate fit mala alimenti concoctio, ideò plus crudi generabitur in coctione venarum aut renum; nam hæ partes non attrahunt mox illud crudum, sed aliam partem optimam sanguinis sibi conuenientem: itaque si sedimentum esset excrementum tertiæ concoctionis, non posset indicare super coctionem generalis alimenti fientis in stomacho vel hepate; atqui indicat, vt iam omnium medicorum huius seculi est sententia. Sit ergo Conclusio: Sedimentum est excrementum secundæ coctionis fientis in hepate & venis; seu quod idem est, est portio chyli crudior insanguificata, seu crudior pars chyli quæ non potuit in hepate superari & in sanguinem conuerti. *Probatur*: quia cùm sedimentum sit aliquid ordinariè apparens in vrinâ omni tempore, & in vrina omnium humorum, indicans super bonitate coctionis fientis in stomacho & hepate, sequitur ipsum esse aliquid, quod ordinariè & quotidie in coctione alimenti in omni homine naturaliter generatur. 2. Apparet ipsum esse quoddam excrementum, eo quòd à naturâ semper expellatur. Denique esse aliquod crudum & indigestum, vt supra est probatum: ergo necessum est ipsum esse aliquid crudum, indigestum relictum ex cibo, quod non potuit in illis coctionibus, sc. stomachi & hepatis, superari; cùm ergo ipsum sit album & ex eo pateat, ad minimum esse chylificatum, & non rubrum, adeoque non sanguificatum, sequitur ipsum esse aliquid chyli insanguificati. Vlteriùs hoc crudum tam diuturna experientiâ comprobatum est indicare super bona aut malâ coctione stomachi aut hepatis; & experientiâ quoque probatur in exquisitissimè sanis, & exquisitissimo victu vtentibus, & debitos labores subeuntibus, nullâ cacochymiâ laborantibus nullum reperiri; & cum eo tamen stare absolutissimam sanitatem; & in quibus mediocre apparet, primam & secundam coctionem bene fieri; in quibus verò nimis multum aut nimis crassum apparet, illas coctiones fieri malè; & quandocunque aut cruditas sentitur in stomacho aut nimis cibi crassioris est ingestum, qui superet facultatem coctricem, sic vt concoctio non perfectè fiat, tunc ipsum in vrinâ abundare; sequitur & est manifestum ipsum esse quid crudum, indigestum illarum coctionum. Sed quæret aliquis, si est portio chyli insanguificata, in quâ ergo coctione generatur sedimentum, primâne an secundâ, nam si est portio chyli, ergo fit in stomacho, nam chylus fit in eo. Dico itaque non fieri in stomacho, & non esse excrementum crudum indigestum stomachi; nam sedimentum est aliquid proprium vrinæ; ergo ibi generatur, vbi generatur vrina; at vrina generatur in hepate, & est excrementum eius; ergo & sedimentum debet ibi generari. Nota itaque dupliciter posse intelligi, quòd sit portio chyli insanguificata: Vel quòd sit portio chyli

quæ

huæ nullam ampliùs alterationem aut formæ suæ permutationem in hepate aut secundâ coctione acquisiuit; vel quòd in hepate adhuc sit alterata & permutata in aliam formam supra formam chyli, sic vt formam chyli deposuerit, & in hepate per coctionem eius acquisierit aliam formam, etiamsi quidem formam sanguinis acquirere non potuerit; si sedimentum sic esset portio chyli insanguificata, quòd hepar eam non permutasset, sed reliquisset in formâ chyli, tunc sedimentum esset excrementum primæ coctionis, & deberet dici generari in stomacho; at contra est, nam antequam potuit vrinæ permisceri, debuit transire in hepar; ergo debuit subire eius concoctionem, & debuit ab hepate alterari, & perduci necessariò ad aliam formam: nam si stomachus potuit eam conuertere in chylum etsi crudiorem, hepar quoque potuit eam vertere in aliam substantiam etsi non in substantiam sanguinis, & sic cùm ab hepate sit alteratum meritò est excrementum hepatis, & debet dici fieri in secundâ coctione, & dici esse portio chyli insanguificata; non quòd ferè permaneat chylus, aut quòd sit materia eius permanens, sed solùm quòd sit materia transiens, quat. illud crudum in secundâ coctione generatum non ex chyli parte crudiore, quæ quidem bene potuit in hepate alterari, sed non sanguificari. *Obijcies*, non esse excrementum hepatis crudum, indigestum; nam sic non posset indicare super coctione stomachi, sed tantùm hepatis: Contrarium est verum, vt supra dictum est; Er. Verùm *nego sequelam maior.* Pro quo Notand. quòd etsi hepar & venæ & secunda coctio propriè producant sedimentum, & debent ei essentiam sedimenti, quia non est priùs sedimentum, quàm sit hepatis coctionem perpessum, & ibi diuersam à chylo essentiam adeptum, tamen etiam ventriculus ex parte est causa efficiens & causa per accidens sedimenti, in quantum subministrat talem crudam & indigestibilem chyli portionem ipsi hepati, & in quantum est occasio, quòd hepar non possit illam conuertere in sanguinem, sed tantùm in naturam sedimenti; etenim etsi sedimentum in stomacho transitiuè non producatur, quia tamen producitur dispositiuè, ideò potest sedimentum meritò indicare super coctione stomachi & chylificatione; & eadem ratione etsi sedimentum substantialiter in venis & hepate generetur, tamen postquam ibi est genitum adhuc vlteriùs perficitur in renibus & vesicâ; aliàs enim non esset tam album, læue & æquale, sicut esse in vrinis animaduertitur, & sic quia in iis adhuc aliquam perfectionem acquirit, ideò potest etiam de renum & vesicæ ac vreterum statim aliquod iudicium facere. *Obij.* 2. In sanis hominibus apparet sedimentum; at si sedimentum esset portio cruda insanguificata, sequeretur quòd in omnibus sanis deberet semper esse aliqua cruditas; & consequenter quòd sic sani omnes semper essent ægri, & semper laborarent aliquo vitio coctionis. *Respond.* Hæc cruditas est interdum ex parte chyli non digestibilis, interdum ex parte caloris non bene digerentis. In sanis verò est ratione cibi non digestibilis; & hoc est vitium externum, & sic in iis

non indicat vitium indigestionis, sed solùm defectum ex parte obiecti. *Obi.* 3. Si esset pars chyli insanguificata, videtur quòd longè plus sedimenti deberet apparere in omnibus vrinis; videtur enim quòd in toto chylo debeant esse plures partes indigestibiles, insanguificabiles, quàm illa exigua portio sedimenti. *Respond.* Verum esse, sed magnam partem illius portionis indigestibilis conuerti in pituitam & alios humores, imò eius magnam partem adhuc in venis concoqui, aliam è venis in habitum corporis transire. *Obij.* 4. Quomodo posset hæc portio esse tam cruda, quòd remansisset alba? ex hoc enim videtur, quòd potiùs alibi generetur, & in partibus aliquibus spermaticis membranosis ac frigidis quæ vim & naturam habent alimenti dealbandi. *Resp.* non esse mirum post operationem hepatis adhuc album remanere; nam & idem in pituità cōtingit. *Obij.* 5. Si est portio chyli insāguificata, est crudior portio eius; ergo debet portio eius esse magis crassa & terrestris; at sedimentum non est portio terrestris, sed videtur esse substantia admodùm tenuis; Er. Minor patet: nam in vrinis secernit & volitat per modum nubis, & constat partibus tenuissimis & minimis, quæ tandem coagmentantur & lege naturæ paulatim fundum petunt, interdum tantùm volitant in altum, quod est indicium tenuitatis. *Respond.* sedimentum esse partem chyli & insanguificabilem, exinde tamen non sequi esse terrestriorem & crassiorem; dico tamen nihilominus etiam esse terrestrem, sed postmodum in hepate, venis, renibus, vesicâ, & per multas illas alterationes attenuari; quomodocunque tamen alteretur, adhuc in sanguinem verti non posse propter nimiam suæ substantiæ ineptitudinem. *Obij.* 6. Si est pars chyli insanguificata est cruda; Er. est pituita. Probaturȝ: quia & ipsa est pars chyli frigida, cruda, insanguificata, & alba sicut sedimentum; nam si differunt, in quo differunt? Prob. alij humores excrementitij hepatis recipiuntur in sua receptacula; at pituita non habet receptaculum, sed manet in venis; idem est de sedimento. Er. 2. Si illud sedimentum non est pituita; ergo essent eiusdem coctionis duæ partes crudæ, indigestæ, eiusdem generis. 3. in morbis biliosis & in omnibus tum corporibus, tum temporibus, tum locis, vbi non generatur multa pituita, non est multum in vrinâ sedimenti; contrà vbi multa generatur pituita, ibi multum est sedimentum: Sic in laborantibus inediâ, exercitatis, biliosis, calidis parum est sedimenti; contra in quibus generatur multa pituita, vt in quibus mala fit digestio, in crapulosis, otiosis, somno deditis, mulieribus, senibus est plurimum; ergo sedimentum non est aliud quàm pituita. Hanc sententiam tenet Argenterius & alij nonnulli, dicentes sedimentum esse pituitam, quæ generetur in secundà coctione. Et certè hoc argumentum est difficile; & si dicatur sedimentum esse cruditatem secundæ coctionis, difficile est explicare, quomodo possit esse aliud quàm pituita. Dicunt quidam in eo differre, quòd pituita sit talis cruditas, quæ possit adhuc in sanguinem conuerti; sedimentum, quæ non possit. Verùm hoc non satisfacit; nam quomodo

sciunt,

ſciunt, an non aliqua ſedimenti pars in ſanguinem conuertatur: vel fortè dici poteſt, quòd ſedimentum ſit illud pituitæ, quod in ſanguinem conuerti non poteſt. Adde, quòd eſt incertum, an verum ſit, quod medici dicunt, pituitam aliquando in ſanguinem conuerti poſſe. Notand. tamen, quòd etſi ſedimentum dici poſſit eſſe pituita quædam valde excocta, & attenuata, & in renibus, vreteribus, veſica adhuc elaborata.

Modò videndum eſt, quid ſit ſedimentum ægrorum, an ſit idem quod ſedimentum ſanorum, de quo dictum eſt, ſeu an ſit etiam portio chyli inſanguificata, an verò quid aliud, & diſtinctum ab illo. Pro quo Notand. communem Medicorum ſentētiam eſſe ipſum eſſe portionē humoris morbifici ac putridi in venis contenti, & à naturâ concocti, & cum ſero expulſi. Notand. ergo Medicos dicere, in febribus putridis & acutis morbis, ſalutaribus ſc. & curabilibus, naturam ſe conuertere ad illos morbificios & malignos humores coquendum, priuſquam eos expellat, & perducendam ad quandam benignitatem, ſicque eos faciliùs & ſine nocumento partium intermediarum, per quas tranſire debent, expellere; & ſic dicunt naturam priùs humores in venis coquere & maturare, ac maturatos tum demum criticè in ſtatu expellere; & ſic dicunt in illis morbis fieri quid ſimile ei, quod fit in phlegmonibus; nam ſicut in illis ſanguis inflammatus & putrefactus per quandam maturationem conuertitur in benigniorem, quantum poſſibile eſt, materiam, quæ dicitur pus; ita dicunt, quod in venis cauſam quoque morbificam, ſiue ſit bilis, ſiue alius quicunque humor conuertat per ſimilem maturationem & quandam ſpeciem coctionis in quandam ſubſtantiam ſimilem puri & albam, & quòd illam ſic maturatam paulatim è venis cum vrinis expellat; & quòd hoc ſit ſedimentum: & quòd illa ſit ratio, cur ſit album: & ſic tenet ſedimentum eſſe quid ſanioſum, medium inter putridum & pus, genitum per quandam actionem quæ dicitur maturatio, quæ nec eſt putrefactio nec concoctio, ſed actio quædam inter illas media. Hanc doctinam tenet Galen. vbique, Auicenna & vniuerſa ſchola Medicorum: vnde Galen. 1. *de febribus in apoſtematibus*, inquit, *pus quidem fit ſuppurante naturâ, in venis autem & arteriis, dum humores coquuntur, quiddam puri proportione reſpondens in vrinis:* ibique addit, ſedimentum eſſe partem humoris putridi morbifici iam per coctionem meliorati: & Auicenna 2. 1. *doctr.* 3. *ſummâ* 2. *cap.* 6. *quid*, inquit, *eſt ſedimentum niſi humor, qui febrem facit, qui iam coctionem eſt aſſecutus.* Et doctrina ſic probatur; hoc ſedimentum quod in eiuſmodi febribus putridis apparet, non eſt cruditas ex alimento reliqua, aut alimenti portio inſanguificata, producta per coctionem naturalem ciborum; ergo quid poteſt eſſe aliud, quàm portio humoris putridi febrem facientis, qui à naturâ coquatur, & ſic cum vrinâ expellatur? *Anteced. probatur*: quia quando concoctio peiùs fieret, deberet plus apparere ſedimenti; at in principiis morborum facultas & coctio læduntur; ergo

tum deberet plus apparere ſedimenti, quàm in ſanitate: atqui contra fit; tum enim vel vrinæ ſunt tenues, vel craſſæ & turbatæ; in neutro ſtatu habent ſedimentum; ergo. Sic etiam in vigore non eſt vlla cruditas alimenti reliqua à concoctione, quia tunc non fit concoctio, & non exhibentur alimenta, ex quibus tale crudum indigeſtum poſſit generari, tunc enim ægris imperatur tenuiſſimus victus, imò ſæpe exactè tenuis, & non exhibetur niſi cibus euchymus, qui minimum habeat partium crudarum & indigeſtibilium; at tunc ſedimentum incipit creſcere & copiosè apparere in vrinis: ergo ipſum non eſt portio cruda alimenti, ſed humoris morbifici, qui in morbi principio eſt crudus, in augmento coctus. 2. ex hypoſtaſi iam tot ſeculis eſt notatum in prædictis morbis poſſe ſalutem & mortem prædici; hoc autem fieri non poteſt, niſi quat. ex hypoſtaſi indicatûr de ſtatu & bonitate ac malitiâ cauſæ morbificæ, qui eſt humor putridus; ergo ſedimentum iudicat de ſtatu eius: at non videtur, quomodo aliâ ratione de eo poſſit iudicare, quàm quat. eſt pars eius; portio enim exiens indicat, quale ſit reliquum quod in venis continetur: ergo ſedimentum eſt pars illius humoris putridi morbifici in venis contenti; ſi enim ſolùm eſſet portio crudior alimenti, ex illâ non poſſet iudicari, niſi de coctione ſtomachi, hepatis, & alimenti, & non de ſtatu humoris morbifici putridi exiſtentis in venis. *Probatur*: ex ſedimento iudicatur de ſalute & morte, cognoſcuntur tempora morborum, ſcitur an cauſa morbifica coquatur nec ne; hoc ſciri non poſſet, ſi ſedimentum eſſet ſolùm portio cruda alimenti, quid enim commune habet modicum aut multum effugere coctionem primam aut ſecundam fientis in ſtomacho aut hepate cum morbi conſtitutione. Pluſquam commentator tenet ſedimentum in ægris eſſe etiam partem alimenti crudam. *Reſpond.* eâ ratione ipſum de ſtatu humorum putridorum in venis & de causâ morbificâ poſſe ferre, quòd illa cruditas alimenti non rectâ mox è venis ad emulgentes feratur, ſed adhuc diu in venis cum humoribus putridis & causâ morbificâ remaneat & volutetur, in quâ volutatione acquirit aliquam impreſſionem & ſimilitudinem ab ipsâ causâ morbificâ & humore putrido, ratione cuius nata eſt de ſtatu eius indicare, etiamſi non ſit pars eius: non poteſt benè intelligi, quâ ratione poſſit affici tantâ ſimilitudine cum humore putrido, vt omnem morbi conſtitutionem, quæ ex humoris illius putridi alteratione pendet conſpicuè valeat declarare. 4. In ſanis ſedimentum multum eſt ſignum cruditatis & ſignum malum; in ægris ſedimentum multum eſt ſignum cruditatis & malum ſignum; in ægris ſedimentum multum eſt ſignum ſalutis & bonum; ergo illa ſedimenta non poſſunt eſſe eadem, ſed debent inter ſe naturâ & eſſentiâ differre; vnum enim & idem non poſſet indicare contrarium; ſi ſedimentum ægrorum eſſet cruditas alimenti indigeſta, cum tale ſedimentum in morbis apparet copioſum, deberet eſſe malum ſignum; nam in omnibus morbis cruditas eſt malum ſignum; ſed contra eſt optimum;
nullum

nullum verò apparere est pessimum. Er. 5. sedimentum habet similitudinem cum pure: ergo est factum per quandam maturationem seu coctionem putridi humoris conuersi in meliorem statum sicut fit pus. Probatur: pus maximè fit phlegmonibus circa statum morbi, ac circa idem tempus fit sedimentum in febribus: ergo sunt eiusdem naturæ & sibi inuicem proportionata, fiuntque eodem modo per quandam humoris maturationem. 6. Aliquæ febres acutæ iudicantur seu soluuntur; per vrinas; at in febribus quod expellitur debet necessariò esse illud ipsum quod morbum fecit, aliàs non esset ratio, quare per eius expulsionem morbus iudicaretur: atqui quod tantùm expellitur, non est nisi serum & sedimentum: Ergo sedimentum est ille humor putridus morbum faciens; atqui ille humor morbum faciens & sic expulsus non est in suâ formâ naturali. Ergo est humor putridus iam alteratus, à naturâ coctus & ad benigniorem statum perductus. Pro hâc difficultate sit *Conclusio*: Communis ab omni seculo Galeni & Auicennæ sententia est, sedimentum ægrorúm esse specie distinctum à sedimento sanorum, & non esse partem alimenti crudam relictam ex coctione cibi ab portionem chyli insanguificatam, sed esse partem humoris putridi ac morbifici facientis febrem iam coctam & maturatam plus vel minùs pro ratione temporis morbi. Hanc doctrinam nolumus inuertere quia est communis, & ideò secundum eam postea in iudicio & præsagio, quod à sedimento desumetur, procedemus. Sit tamen animi gratiâ secunda conclusio; non est improbabile dicere sedimentum ægrorum esse idem specie cum sedimento sanorum, & vtrumque esse eiusdem substantiæ, & esse eadem: & sicut sedimentum sanorum est portio alimenti cruda insanguificata, ita etiam esse sedimentum ægrorum: & sedimentum ægrorum non esse portionem humoris morbifici facientis febrem, nec esse quid saniosum puri simile, vt Medici putant, factum per maturationem suppurationi similem. Quod videtur posse probari variis argumentis: 1. nos cognoscimus essentias rerum ex accidentibus; vnde quæ habent eadem accidentia, iudicamus inter se quoque non differre substantiâ. Atqui accidentia sedimenti ægrorum sunt eadem cum accidentibus sedimenti sanorum; Ergo. *Minor prob.* quia vtrumque se habet eodem modo ad vrinam, nec vnum videtur aliter vrinæ permixtum quàm alterum. 1. vtrumque sic vrinæ est permixtum vt seorsim non possint discerni, nec à sedimento separari; paulo pòst separantur, & quidem eodem modo subsidunt vel natant in vrinâ, eandem habent consistentiam, colorem, figuram; quomodo ergo poterimus dicere, illa inter se esse diuersa & specie differre, quæ sensus indicat planè esse eadem, maximè cùm nihil absurdi sequatur, si eadem esse dicantur? omnia enim phænomena in vrinis apparentia tam bene possunt saluari, si dicantur esse eadem, quàm si dicantur esse diuersa; & posito, quòd saluari non possint, propterea tamen non est aliud asserendum, quod ratione & sensu videtur esse falsum, sed defectui artis & nostræ

noſtræ ignorantiæ adſcribendum , quòd omnium phænomenorum rationem dare non poſſimus. 2. Illa ſententia , quòd ſc. ſedimentum ſit portio humoris morbifici , ſupponit in acutis febribus humores morbificos in venis à naturâ decurſu temporum morbi coqui & maturari quâdam ſpecie concoctionis, quæ redoleat naturam ſuppurationis,& vocetur maturatio , quâ humor morbificus conuertatur in quandam ſubſtantiam ſimilem puri , &c. cuius pars ſit ipſum ſedimentum. At contrà non fit talis maturatio humoris morbifici in venis. Ergo. *Anteced. Prob.* talem coctionem fieri in venis non poſſunt Medici alio argumento probare quàm ex ſedimento, & ſic argumentantur : In principiis morborum non videtur ſedimentum , in ſtatu & in incremento incipit apparere , & apparendo eſt ſignum ſalutis ; hoc non videtur eſſe poſſe, niſi quat. ſedimentum illud ſit pars humoris morbifici , qui in incremento incipit cum vrinâ elui & expelli , cuius expulſione morbus tandem ceſſat : Er. Atqui non eſt pars humoris morbifici exiſtentis in ſuâ naturali conſtitutione ; quia humores non ſunt albi , ſedimentum autem eſt album ; ergo ſedimentum eſt pars ipſius humoris à naturâ iam alterati , immutati & concocti ; & cùm ſedimentum ſit album & ſimile puri , ergo illa alteratio , quâ ſedimentum ſic mutatur , eſt quædam actio ſimilis ſuppurationi. Sed hæc argumentatio non valet ; nam ex ſedimenti albedine in ægris malè & inſufficienter colligitur talem aliquam maturationem fieri in venis, & talem , quæ ſit ſuppurationi ſimilis ; proinde cùm nullo alio argumento probetur talem maturationẽ humoris morbifici in venis fieri,& illud argumẽtum ſit inefficax; ideò dico ego , non fieri , & ſi non fiat , ergo malè Medici ex eo colligunt, ſedimentum ægrorum eſſe illius humoris morbifici ſic concocti & naturati portionem;quòd autem talis maturatio in venis non fiat,& quòd ſedimentum ægrorum non ſit portio humoris morbifici ſic maturati, probatur : quotidianum enim eſt videre in tertianis acutis in ſtatu apparere ſedimentum læue, album & æquale, eſt poſtmodùm illas iudicatas per vomitum multæ bilis finitum iri ; in illo caſu certum eſt , quòd bilis illa eiecta fuerit cauſa morbi , quod patet , quia ſi eiecta ſoluit morbum & eius eiectio eſt ipſa criſis, quòd non eſſet,niſi ipſa eſſet cauſa morbi : Atqui cùm morbus ſit ſalubris , & in vrinâ ſit ſedimentum album , quo tempore dicunt Medici illam maturationem fieri in venis, illa bilis quæ eſt cauſa morbi , deberet etiam ſic eſſe maturata ; proinde deberet eſſe alba , ſicut ſedimentum vrinæ ; ſicut enim eſt pars , ita deberet eſſe & totum , & ſi ſedimentum ſit portio eius & ſit album , reliquus totus humor morbificus deberet tum etiam eſſe dealbatus : ſed non eſt;nam in illo comitu critico , quo morbus ſoluitur , apparet eſſe flauus, & minimè ſimilis ſedimento : Ergo non fit talis maturatio in venis ; ergo ſedimentum quod tempore talis criſeos & ſtatus apparet in vrinis , non eſt pars hominis morbifici. Eodem modo per deiectiones ſæpe humor morbificus expellitur ; quod autem eiuſmodi deiectionibus

bus expellitur non apparet ita maturatum ſicut pus,neque album, læue, æquale ſicut ſedimentum, ſed nigrum,flauum, viſcoſum, mordax. Ergo ſedimentum non eſt pars illius. Denique febres acutæ ſæpius ſoluuntur per hæmorrhagiam narium; atqui cum illâ hæmorrhagiâ nunquam videtur excerni ſanguis albus, maturatus, & ſuppuratus vt pus aut ſedimentum. Et. taliter quoque febres iudicantur per ſudores; at cum ſudoribus nihil videtur expelli album ſic maturatum,& ſedimentum quod illo eodem tempore in vrinis apparet, non habet ſimilitudinem cum illo humore morbifico, qui ſudoribus excernitur: ergo non eſt pars illius. Denique acutæ febres per cutaneas affectiones vt exanthemata, parotides, &c. iudicantur;atqui quod verſus illos tumores expellitur,non eſt ſimile ſedimento aut puri.Ergo ſedimentum non eſt pars humoris morbifici, neque humor morbificus in venis ſic coquitur aut ſuppuratur. 3. aliquando contingit ægros vſque ad ſtatum habere ſigna concoctionis & adeſſe ſpem ſalutis; ab externo verò errore incidente,mori,quis tunc ſanguinem in venis vidit ſic maturatum? quis ſimile quippiam ſedimento ibi vidit, aut quis in vllo morbo acuto laborante vidit ſanguinem è venâ eductum continentem eiuſmodi materiam albam ſuppurari aut maturari inceptam aut ſedimento ſimilem. 4. Quomodo acutiſſimæ febres, quæ ſine dubio fiunt ex multitudine cauſæ morbificæ, poſſunt criticè iudicari per illud pauculum ſedimenti, quod in vrinis apparet, & cum eis excernitur; non eſt ergo ſedimentum ipſe putridus humor expulſus, qui morbum ſoluit. 5. cùm plures ſint in ſanguine humores, qui in febribus ſeorſim putreſcunt & morbum faciunt, ſedimentum in ſingulis partibus deberet eſſe diuerſum; nam à tam diuerſis humoribus quomodo poteſt vnum idemque ſedimentum generari; at ſedimentum in omnibus febribus eſt vniuſmodi. Ergo non fit à diuerſis humoribus morbificis: Adde quòd ſi ſedimentum fiat per maturationem, quæ proportionetur ſuppurationi, non videatur quomodo in febribus biliofis, pituitoſis & melancholicis poſſit apparere ſedimentum;nam bilis,melancholia & pituita non ſuppurantur, vt patet in œdemate, ſcirrho, quæ ſunt apoſtemata ab illis humoribus fientia, quæ nunquam ſuppurantur. 6. In peſtilentibus morbis, etiam cùm homines moriuntur, ſæpe tamen apparet ſedimentum;at eiuſmodi ſedimentum in talibus non eſt factum per quandam maturationem cauſæ morbificæ, ſed neceſſariò eſt quid aliud ex alimento genitum: ſi hoc ſic eſt in febribus peſtilentibus, ergo veriſimile eſt quòd ſic etiam ſit in omnibus aliis febribus & morbis veneni generis. 7. aliquando iudicantur ſeu criticè ſoluuntur morbi per vrinas, iudicium autem ſequitur bonam maturationem; itaque tunc deberent humores morbifici eſſe maturati, alioqui non fieret criſis; ſi eſſent maturati deberet in vrinis apparere optimum ſedimentum & optimè coctum, at in illis vrinis, per quas illa criſis fit, non apparet tale ſedimentum, album, coctum, læue, & æquale, quæ ſunt optimè ſedimenti notæ; ſed vrinæ ſolùm ſunt turbidæ, confuſæ, craſſæ, nigræ, &

in eis solùm apparet crassamentum humorum incoctum & crudum: Ergo sedimentum non est pars humoris morbifici concocti. 8. Medici dicunt in febribus intermittentibus humores putrescere extra vasa. Atqui in talibus febribus etiam apparet tale sedimentum, sicut in acutis. E. illud sedimentum non est pars humoris putridi concocti. *Sequela Probatur*: quia sedimentum non potest esse pars nisi eius quod est in venis, vel quod venit ad eas. Itaque cum in intermittentibus videatur esse idem sedimentum cum eo, quod est in acutis; si quod apparet in intermittentibus non est portio humoris morbifici, ergo neque quod in acutis. 9. In phlegmone & tempore principij & incrementi & status fit pus, sed in principio parum & crudum & ferè adhuc sanguineum & rubrum; in augmento magis incipit albescere; in statu & cùm fit exitura, perfectè album, & tamen tum exit eius partibus perfectè albis & adhuc multæ partes rubri sanguinis nondum perfectè maturatæ ei permixtæ videntur; natura enim per gradus incedit: & ab oppositis qualitatibus ad oppositas transit per inedias; itaque si generatio sedimenti fieret per quandam speciem coctionis similem suppurationi, in principio febrium cùm coctio adhuc est imperfecta deberet sedimentum apparere vel semialbum vel semirubrum, vel semiflauum vel seminigrum, provt febris ab hoc vel illo humore causatur, & paulatim deberet fieri albius albiusque remissâ paulatim seu rubedine, seu flauedine, seu nigredine: at non apparet; Er. non fit sedimentum ex illis humoribus per talem transmutationem. 10. In vrinis ægrorum potest esse sedimentum sanorum, & negari bene non potest, quin sit, & quid impediret, quò minùs esset; quia etiam febrientebus comedunt & alimentum coquunt; quare ergo non poterimus dicere, quòd eorum sedimentum sit illud idem sedimentum, quod est in sanis; cur insuper comminiscimur adhuc aliud sedimentum peculiare ægrotantibus specie distinctum ab illo sedimento sanorum, quod in omnibus hominibus mundi apparet? Etsi in vrinis ægrotantium sunt duo sedimenta; si sunt duo, quomodo ergo poterunt Medici iudicare de sedimento vrinarum in morbis? quomodo enim scient distinctè, an illud sedimentum quod est in vrinis ægrorum totum sit sedimentum sanorum, an totum ægrorum? an verò mixtum ex vno & altero; & quantum insit de vno, & quantum de altero? Quum enim illa duo sedimenta significent diuersissima, quomodo poterunt ex illis bene iudicare? quòd autem in ægris etiam sit sedimentum sanorum, infra dicetur.

Si quis verò obiiciat huic conclusioni duo argumenta supra pro contraria à communi sententiâ seu conclusione primâ adducta, posset ad illa sic responderi.

Ad primum. Quòd sedimentum ægrorum verè sit portio alimenti crudior insanguificata. Ad probationem Respond. in principiis morborum non apparere sedimentum propter alias causas. 1. quia in morborum principiis humores agitantur & totum corpus turbatur, hinc

vrinæ

vrinæ fiunt craſſæ & turbidæ, ideò non apparet ſedimentum in eis, eò quòd obfuſcetur ab admixtis prauis vrinæ humoribus; ita fortè eſt in vrinâ ſedimentum, ſed non videtur: non enim ſequitur in principiis non apparet in vrinâ ſedimentum, ergo non eſt; poteſt enim eſſe & non apparere, & hoc eſt rationi maximè conſentaneum. 2. ideò etiam in principiis morborum facultates naturales læduntur: propter hoc autem duo eueniunt; & quòd vrina non ſit perfectè cocta, tunc autem contingit ſedimentum ab vrinâ non benè ſeparari, ſed manere cum vrinâ permixtum, & ideò tum non videri, & putatur non eſſe, eo quòd non ſeparetur; ideò autem non ſeparatur, quia ad exactam ſeparationem requiritur, vt partes heterogeneæ ſint bene elaboratæ; quæ enim ſunt perfectè heterogenea, qualia ſunt quando vnumquodque per coctionem abſolutè ſuam diuerſam eſſentiam acquiſiuit, illa optimè à ſe mutuò ſeparantur. Secundum quod euenit, eſt, quod propter læſum calorem naturalem & factum igneum, & læſam coctionem alimenti non generetur ſedimentum; ſic videmus & diximus ſupra, quòd quando vrinæ ſunt valde crudæ, tunc ſunt tenues & ſine ſedimento. Itaque non ſequitur, in principiis coctio alimenti malè fit propter morbum, Er. deberet plus ſedimenti apparere, ſi ſedimentum eſſet pars cruda chyli; poteſt enim fieri quòd nihil generetur; imò cùm vitio facultatis vrinæ ſunt crudæ, tunc potiùs non fit ſedimentum; cum fit vitio alimenti, tunc potiùs fit multum; etſi enim ſedimentum ſit crudum, eſt tamen cruditas ſummè cocta & attenuata, ideò ad eius generationem requiritur bona coctio & calor naturalis; quia autem in morborum principiis omnia turbantur, ideò tunc tam bona coctio non fit, quâ poſſet generari ſedimentum, quòd autem in ſtatu appareat, quo tempore videtur quòd non deberet apparere, eo quod tunc non coquitur multum alimenti, eo quòd ægri tunc parum comedant; ratio eſt, quia tum morbus ſuperatur, & natura redit ad priſtinum ſuum ſtatum, & ideo tunc incipit facere illa eadem, quæ facit in ſanitate, & ideo tunc incipit iterum facere vrinam cum ſedimento ſicut in ſanitate.

Dices; at ex quo alimento? tum enim ægri alimento non vtuntur. *Reſpond.* illud ſedimentum eſſe non ex cibo tantùm, quo ægri tempore ſtatus vtuntur, ſed etiam quo ante ægritudinem vſi fuerunt, cuiùs ſuperfluum adhuc in venis hæret; non enim ſemper ſedimentum quod hodie excernitur eſt ex alimento quod hodie aut heri eſt aſſumptum, ſed etiam ex eo quod multis ante diebus.

Ad ſecundum. Medicos ex ſedimento multa minuta vanè & nugaciter prognoſticare, & ideò ſæpe in indiciis ſuis errare, quia ex falſo procedunt fundamento, ex quo fit, quòd multi ægri habentes vrinas cum ſedimento nihilominùs moriantur, & non habentes adhuc conualeſcant. Fateor tamen ſedimentum in vrinis, quãtum ex ſe eſt, ferè ſemper bonum eſſe, & ideò ex ſedimento ſemper optimè eſſe prognoſticandum. Dico ferè, quia aliquando potiùs expedit vrinas eſſe craſſas, turbidas, ac criti-

cas; At hoc ideò non est bonum, quòd sedimentum sit pars humoris putridi concocti, sed quia quando sedimentum apparet in vrinâ, indicium est, quòd calor natiuus & facultates naturales incipiant bene habere, vtpote quæ incipiant redire ad statum sanitatis, & ea iterum facere, quæ faciunt in sanitate; & quia cùm apparet sedimentum vrina debet necessariò esse clara & boni coloris, quod ipsum bonum est; nam in turbidâ, nigrâ, liuidâ, &c. non apparet. Denique quando est sedimentum, indicium est, quòd facultas naturalis bene se habet; sedimentum enim, etsi sit cruditas optimè attenuata & cocta, & ideò indicat bonam coctionem, quod est bonum: & hâc ratione ex sedimento iudicatur de morbi celeritate, de salute & morte, &c. & non quat. sedimentum est pars pars humoris putridi, & sic falsum est, quòd sedimentum per se indicet super maturatione & statu putridi ac morbifici humoris; tantùm enim indicat reditum ad statum naturalem, & calorem & facultates naturales non esse valde læsas sed facere officium pristinum, nec ampliùs tantam humorum perturbationem esse, eò quòd tunc sint clariores, sicut ante cùm essent crassæ & turbatæ; & sic omnibus illis bene esse sperandum. Vos itaque eligatis opinionem, quæ vobis magis arridet. Nos deinceps procedamus secundum opinionem, communem quâ supposita quæruntur: an in vrinis ægrorum præter sedimentum illud ægrorum sit insuper etiam sanorum. Dico itaque supposito quòd sedimentum ægrorum sit pars hominis putridi, debere etiam insuper in vrinis ipsorum, aut saltem posse etiam esse sedimentum sanorum, seu illud sedimentum quod est cruditas alimenti insanguificati; & qui tenent illam primam opinionem, debent hoc etiam fateri nec possunt negare: & ideò Capiuaccius & alij tenentes primam opinionem ac communem, concedunt in vrinis febricitantium aliquando etiam esse illud sedimentum, quod est portio chyli insanguificati, & ponunt signa, per quæ distingui possit vtrumque sedimentum quod in vrinâ apparet, quod ita debet distingui: nam in principiis morborum si apparet sedimentum, quia tunc natura causam morbificam adhuc non coxit, non potest adhuc esse illud sedimentum ægrorum, seu illa portio humoris morbifici iam cocti; ideò quod in vrinâ apparet necessariò debet esse sedimentum sanorum. 2. in malignis & pestilentibus febribus si apparet aliquod sedimentum, illud necessariò debet esse sanorum & non ægrorum; quia in pestilentibus morbis natura non concoxit causam morbificam. 3. Si æger in febrem incidat & vrina adhuc non fuerit permutata, sed adhuc sit sicut illa in sanitate, clara sc. & spicei coloris, & habeat sedimentum sicut semper habuit in sanitate, est indicium illud sedimentum esse sedimentum sanorum & non ægrorum. 4. Si æger deliquerit in victu, est indicium esse sedimentum sanorum; si non deliquerit, esse sedimentum ægrorum. Porrò quòd in vrinis ægrorum possit etiam esse sedimentum sanorum, *probatur* 1. *ex* Rhase 31. *continentis cap.* 1. vbi dicit: *in ægrotis obseruari quòd otiosi & pingues*

pingues plus habeant in vrinis suis, cùm ægrotant, sedimenti. 2. ex Galen. 1. *de Crisi*, vbi dicit, *eos qui laborant febribus propter otium & plenitudinem, cùm incipiunt conualescere, habent valde multum sedimentum; ratio est, quia tales sani existentes habent multum sedimenti, eo quòd illis multum insit crudi*; ex quo patet ipsorum iam ægrotantium sedimentum multiplicari ab illo sedimento, quod habent existentes sani, seu ab illo crudo chyli insanguificato. Denique & Galen. sicut in sanis & cholericis modicum aut nihil est sedimenti, ita in iisdem febricitantibus à bile exiguum quoque esse. Et *probatur etiam ratione*, quia quid impedit quò minùs in febribus esset tam bene aliqua cruditas alimenti & aliquid chyli insanguificatum quàm in sanis, multò magis debet esse in ægris: nam sedimentum sanorum fit, cum coctio alimenti est diminuta; at in ægris magis est diminuta, quàm in sanis. Er. sedimentum sanorum magis debet esse in ægris quàm in sanis. Doctissimus Valesius videns hanc difficultatem dicit in vrinis febricitantium tantùm esse sedimentum ægrorum & non sanorum, quia, inquit, *etsi nihil impediat, quo minùs sanorum sedimentum possit in ægris generari, tamen*, inquit, *non excernitur, & sic non apparet*; *& ideò*, inquit, *quod in vrinâ apparet est tantùm sedimentum ægrorum, ideò autem*, inquit, *non excernitur, quia natura omnia retinet ad concoctionem.* Sed euasio non valet, quia si sedimentum in sanis exiret per expulsionem à naturâ factam, fortè responsio esset alicuius momenti, sed videtur quòd potiùs exeat in sanis per ablutionem; in tali autem casu Responsio non habet locum. Denique supponit illa responsio humorum maturationem in venis fieri, quod supra tum multis argumentis falsum esse satis videtur esse probatum. 3. Aliquid illa in principiis morborum, sed in incremento & magis in statu multum locum habet; nam tunc natura non ampliùs retinet ad coctionem, sed incipit excernere, quia tum coctio est facta; itaque tunc tam bene deberet excernere sedimentum sanorum quàm ægrorum; aut quæ esset ratio cur non tam æquè excerneret vnum ac alterum? ex eo itaque sequitur in vrinis febricitantium seu laborantium illis morbis venosi generis, qui coquuntur, posse esse duo specie distincta sedimenta; & consequenter dico sedimentum, quod in eorum vrinis apparet, interdum posse totaliter esse sedimentum ægrorum, interdum totaliter sedimentum sanorum, interdum mixtum ex vtroque: quia in febribus, quæ non sunt salutares, & in quibus non fit illa maturatio humoris morbifici non potest esse sedimentum ægrorum, quia humor putridus non coquitur, & tamen non impedit sedimentum sanorum vnà cum vrinâ ablui; ergo quod tunc in vrinâ apparebit, erit totum sedimentum sanorum: Er. contra potest fieri, vt coctio alimenti nulla fiat propter inediam, aut quia alimentum est valde euchymum, & natura optimè concoquat humorem morbificum; in illo casu in vrinâ non erit sedimentum sanorum, sed totum erit sedimentum ægrorum: & sic etiam potest medio modo fieri, vt etiam ex alimento relinquatur alia cruditas, &

humor quoque morbificus bene coquatur, & eo casu sedimentum erit mixtum. Ex hoc autem patet, debere esse magnam difficultatem in iudicando ex sedimento: nam cùm vnumquodque sedimentum habeat diuersam generationem, & diuersam materiam ex quâ debet indicare diuersissima, ideò vt sciatur quid indicet sedimentum, primò cognoscendum est cuius generis sit illud sedimentum, quod in vrinâ apparet, an sanorum an ægrorum. Hoc autem difficile est distinctu, eò quòd hæc sedimenta nullis notis sensibilibus à se mutuò possint dignosci; quâ autem ratione aliquo modo dignosci possint, supra dictum est.

Quæritur nunc, quæ sit causa efficiens separationis sedimenti per hoc enim quæritur, quid sit causa faciens substantiam sedimenti, seu quid sit illud, quod facit sedimentum iam generatum in venis in vrinis in matulâ permixtum separari à substantiâ seri, & seorsim ac in distincto peculiari vrinæ loco apparere, & quid faciat illa duo à se mutuò secedere, serum sc. & sedimentum. Potest itaque dubitari, an illa separatio fiat ab aliquâ facultate animæ separatrice, sicut separantur excrementa & humores in corpore à se inuicem; an verò à calore, an à frigore. Et dico in primis, non fieri illam separationem ab aliquâ facultate animæ, eò quòd illa separatio non sit motus vitalis; nam vbi non est anima non est potentia animę; in vrinâ autẽ non est anima; ergo nec animæ potentia. Communis medicorum sententia est causam illius separationis esse calorem, qui est in vrinâ: quo concesso adhuc est difficultas, quis calor ibi sit, an natiuus, an elementaris, an calor actualis vrinæ, an aliquis potentialis; & an calor vrinæ, an calor sedimenti. Aliqui dicunt causam facientem separationis esse in ipso calore, seu esse calorem sedimenti; & secundum hoc dicunt, nubeculam non ita perfectè separari ad fundum sicut hypostasis, eò quòd nubecula cum sit facta per imperfectionem coctionis, non habeat tam fortem calorem sicut hypostasis. At hoc non valet, quia si calor sedimenti esset causa separationis, sedimentum deberet sursum ferri, eò quòd id quod plus habeat caloris, magis debeat sursum ferri, quàm id quod habet minus: Et sic sequeretur quòd nubecula plus haberet caloris, quàm hypostasis; quod est falsum & omnium Medicorum doctrinæ contrarium. Etenim calor est causa motus sursum: & Aristoteles causam cur vapor ascendat, cum sit crassior aëre, dicit esse calorem ei inexistentem, quapropter notand. aliam posse esse causam separationis sedimenti; at descensus ad fundum aut ascensus causa est calor, sed vel flatuositas aut leuitas eiusdẽ maior vel minor, vel vrinæ, vel grauitas aut leuitas eiusdem; calor verò qui separat, non potest esse in sedimento tantùm, sed est in totâ vrinâ. Quo posito dubium est, an calor sit illud, quod separat; & videtur quòd sic: hypostasis quæ primò apparuit in vrinâ, postquam vrina diu sub dio steterit, euanescit; at hoc non fieri potest aliâ ratione, quàm quia calor euanescit. Et. *Probatur*: nam si frigus esset causa, quo magis vrina esset

esset frigida, eo maior esset separatio; at experientiâ constat, quod sedimentum, quod ante fuit turbatum, propter frigus turbetur & separatio cesset; Er. frigus non est causa separationis. 2. in optimâ concoctione, in quâ calor est validissimus, fit optima & citissima sedimenti separatio; contra in vrinis crudis, & cum malè facta est concoctio, sedimentum non tam citò separatur, Er. calor est causa separationis. 3. omnes actiones quæ fiunt in corpore fiunt à calore, hic motus in vrinâ est quidam motus, qui naturaliter fit in vrinâ, & in vrinâ est calor: ergo videtur quòd calor illius motus sit causa. Sed dubitatur, quis calor hanc separationem faciat, natiuúsne an elementaris: videtur quòd etiam elementaris possit illam separationem facere quia calor qui vrinæ participatur est à corpore, at ille calor interdum est natiuus interdum igneus & elementaris: *anteced. prob.* nam in febribus calor est igneus; est enim febris caloris natiui conuersio in igneum; ergo calor vrinæ cùm sit participatus, erit similis participanti qui est in corpore; adeoque etiam igneus & elementaris; at in vrinis febricitantium fit etiam talis sedimenti separatio; ergo à calore illo elementari.

Pro resolutione dico, calorem elementarem non esse causam huius separationis, quod *Probatur:* quia calor ignis non facit hanc separationē; at iste est elementaris. Er. *Maior probatur.* Quia si vrina incalescat ab igne, peruertitur hypostasis & vrina corrūpitur, & nō fit illa separatio; & ideò prohibent Medici ne vrina clara ponatur ad ignem. 2. quia cùm sæpe vrina fuit à frigore coagula, sic vt calor natiuus eius expirauerit, & si postmodum iterum calorem ab igne aut calidâ aquâ acquirat, non ampliùs deponet vrina veram hypostasim. Itaque separationis causa est calor natiuus, quem vrina à corpore participauit. Nihilominùs posset aliquis non abs re dubitare, an omninò hæc separatio fiat à calore; aliqua enim sunt, quæ videntur ostendere potiùs fieri à frigore; nam communis schola Medicorum dicit hanc separationem fieri à calore natiuo, sc. ab illo calore qui est participatus à corpore; at calor ille natiuus participatus est calor actu, & actualiter in corpore sensibilis: ergo talis deberet esse etiam ille calor participatus, qui est in vrinâ, nam quòd actualiter ille calor participatus sit in vrinâ & sensibilis, docet experientia; quia vrina micta percipitur calida; ergo si vrina separatur ab illo calore participato deberet separari ab illo calore, qui est in eâ actualiter & perceptibilis ad sensum: at cùm sedimentum incipit separari & apparere, tunc iam nullus ampliùs calor actualis est in vrinâ; ergo videtur, quòd nullus calor illam separationem faciat. *Probatur* nam scribunt Rhases & Nicolaus, quòd in corporū gracilium & exercitatorū vrinis sedimētum valde serò, sc. 4. aut 5. primùm horis post factam vrinam incipiat apparere; atqui tunc nullus ampliùs calor actualis est in vrinâ, nec vllus calor in eâ percipitur, imò ipsa percipitur frigida. Er. Denique aliquæ vrinæ etiam in hyeme & in matula stanneâ aut vitreâ non condensantur, & acquirunt hypostasim; in talibus autem propter frigus aëris debuit calor mox euanuisse. Er. in

tali

tali hypoſtaſis non fuit ſeparata à calore. 2. Si ſedimentum ſepararetur à calore, deberet tum ſeparari, quando calor ferè eſt maximus & vegetiſſimus, & ſic deberet ſeparari mox vt vrina eſt reddita; ſed ita non fit, ſed ſolùm dici poſt. Er. 3. videtur quòd calor potiùs fundet hypoſtaſim & miſcebit cum vrinâ,& ſic faciet non videri; ſicut cùm pinguedo humido aqueo miſcetur, cum pingue eſt refrigeratum ſecedit ab aqueo & ſeparatur, & cum aduenit calor funditur, & non ampliùs videtur ſeparatum. 4. Sic videmus alia etiam, quæ in corpore vnita ſunt, extra corpus diſiungi & ſeparari per frigus; vt patet in ſanguine extracto, cuius partes ſeparantur propter frigus. Er. forte idem fiet in vrinâ. 5. dicunt.Rhaſes & Nicolaus exercitatis & macilentis ſerò ſedimentum ſeparari, ex quo colligitur ſedimentum maximè ſeparari ob denſitatem & grauitatem: quod etiam videtur ſenſus docere, quia ſedimentum ſenſibiliùs ſeparatur & diſcedit, cùm eſt craſſius quàm cùm eſt valde tenue; at grauitatis & denſitatis cauſa non eſt calor ſed frigus; E. potiùs frigus videtur eſſe cauſa huiuſmodi ſeparationis. Et notand. quòd in rebus ſeparatio poſſit fieri multis modis: aliqua ſeparantur à quadam facultate vel virtute internâ ſeparante, aliqua ſeparantur per hoc, quòd partes diuerſæ ſibi fiunt diſſimiles, & aliæ incraſſentur aliæ non. Vnde ſeorſim fiunt viſibiles; ſic aqua & pinguedo, cùm ſunt fuſa, apparent vnum; cùm pinguedo eſt incraſſata, apparent ſeparata. Aliqua ſeparantur per hoc, quòd differant in grauitate & leuitate, quat. leue tendit ſurſum, graue deorſum; & ſic interdum realis ſeparatio eſt prior, & poſtea ſuccedit iam ſeparatorum motio & collectio in diuerſa loca. Interdum contra, prior eſt motio ad diuerſa loca, & ex hâc conſequenter ſequitur ſeparatio. Quapropter poteſt dubitari,an priùs calor virtute ſuâ faciat ſeparationem ſedimenti ab vrinâ, & illa iam ſeparata ſecedant ad diuerſa loca; an verò non calor ſed partes craſſæ petant deorſum, aqueæ remaneant ſurſum, & ſic per hoc ſeparentur. Si primo modo ſeparetur ſedimentum, tum calor eſſet cauſa ſeparationis; ſi ſecundo modo, tum non calor, ſed grauitas aut leuitas ſedimenti. Videtur itaque dici poſſe, in vrinâ eſſe diſſimiles partes; aquam quæ eſt leuis & tenuis; & ſedimentum quod eſt craſſius & graue. Primò non apparet ſedimentum, quia vrina eſt adhuc calida; calor autem fundit ſedimentum & ſeruat vnitum cum vrinâ, & non ſeorſim viſibile; at cum calor expirat,ſedimentum quod eſt craſſius,incipit à frigore coagulari, coagulatum fit denſius & ſic fit ſeorſum viſibile; & fit grauius, & ſic petit fundum, & hâc ratione fit ipſius ſeparatio; quod ſi ita fieret,tunc ſeparatio fieret non à calore ſed à frigore. Hanc dubitationem vobis propono, vt eam ipſi examinetis & diiudicetis, & videatis quàm ſint omnia hæc dubia & incerta. Ergo, vt breuis ſim, relinquo eam indeciſam; hoc breuiter addo, veritati magis conſentaneum videri, ſeparationem hypoſtaſis partim fieri à calore, partim à frigore; primò calorem natiuum; qui eſt in vrina actu, dum adhuc actu eſt, virtute ſuâ

quâ

quâ calor, natus est heterogenea separare, separare substantialiter partes crassas à tenuibus & substantialiter separatis postea superuenire frigus, & sedimentum illud, quod crassius est, condensare; condensatum & factum grauius grauitate suâ vlteriùs separari cum distantiâ loci, sic vt ipsum feratur vel ad imum vel ad alium locum. Itaque prima separatio simplex seu separatio secundum substantiam fit à calore. Secunda & vltima seu localis, quâ sedimentum vergit ad certum locum, non fit à certo loco, sed à tenuitate & crassitie; & ita principium separationis seu separatio substantialis est à calore, & nullo modo à frigore; at consummata separatio & localis, seu separatio cum distantiâ loci fit à grauitate, & per accidens quoque à frigiditate & ideò prima separatio, seu separatio substantialis fit necessariò, cum vrina adhuc habet calorem; vltima seu localis potest fieri etiam, cùm vrina incipit refrigerari: & hoc ita de facto fieri apparet; nam primò cùm vrina est adhuc tepida, cernitur per totam vrinam sedimentum per minimas nubeculas dispersum; posteà cùm refrigescit, tum primùm euidenter cernitur cum distantiâ loci.

His de naturâ sedimenti prælibatis, quæritur in generali quid sedimentum significet; pro quo sciendum, vt dictum est, duplex esse sedimentum, sanorum sc. & ægrorum; sanorum sedimentum est portio chyli seu alimenti crudior insanguificati; sed tum ægrorum est portio humoris morbifici putridi in venis concocti & maturati; quo posito dico inprimis omne sedimentum sanorum indicare aliquam concoctionem; quia quando vrina est omninò cruda & aquea, tunc nullum aut saltem exiguum apparet sedimentum; interim etsi omne sedimentum indicet aliquam coctionem, non omne tamen sedimentum indicat bonam coctionem; sed aliquando indicat bonam, aliquando malam, id est, non valde bonam. Itaque optimum sedimentum indicat optimam concoctionem: malum, cruditatem. Optimum sedimentum est, quod non est nimis paucum neque nimis multum, sed mediocre, quodque optimè est exterminatum, acuminatum seu formam pyramidis gerens, album, æquale, non planum contra fundum matulæ iacens, sed quasi in fundo matulæ volitans ac suspensum. Malum est, quod est nimis multum, nimis crassum, diuulsum non album, non acuminatum sed planum sedimentum. Ergo per se neque indicat concoctionem neque cruditatem absolutè, sed tale vel tale, nempe malum, cruditatem; bonum, optimam sanitatem & coctionem; nam etsi sedimentum sit cruditas insanguificata, quat. tamen est cruditas optimè attenuata indicat optimam concoctionem; mala enim coctio non posset illud crudum sic attenuare, præcipuè si illud crudum sit paucum; nam tum illud crudum arguit vitium alimenti, seu fuisse partes crudas in alimento, quod non est vitio caloris aut concoctionis adscribendum; sed si illud crudum est multum & crassum, tunc non tantùm indicat vitium alimenti, sed etiam caloris; quia si calor esset validus & concoctio optima, non tam multum

crudi ex alimento relinqueretur, sed in sanguinem bonum conuerteretur. Verùm quæritur: si sedimentum multum est signum cruditatis, paucum sanitatis, quale signum sit sedimentum nullum? an est melior vrina cum sedimento nullo, an cum aliquo; si ideò non est in vrinâ sedimentum quod non potest videri, eò sc. quòd vrina sit crassa, turbata; alba, nigra, rubra, tunc nullum esse sedimentum est malum signum, non quidem per se sed per accidens, quat. sc. est malum signum vrinam esse crassam & prauis coloribus præditam, quæ faciunt sedimentum, quod forsan est in vrinâ, non apparere: si verò vrina est talis, quòd in sedimentum possibile est videri, vt si tenuis sit & clara, tunc est distinguendum: nam si est tenuis alba & aquea, tunc nullum apparere sedimentum est malum, & tunc est signum magnæ cruditatis vel obstructionis; quòd sc. propter obstructionem nihil potuerit transire, nisi mera & tenuissima aquositas. At si vrina est pulchra tum colore tum substantià, tunc quò paucius est sedimentum eò meliùs; imò nullum esse omnium optimum. Et hæc de sedimento sanorum. Quoad sedimentum ægrorum dico, quòd in morbis acutis & venosi generis & in iis qui concoquuntur, & in quibus sedimentum solet esse pars humoris morbifici & putridi, sedimentum quod in vrinâ apparet, non est necessariò semper sedimentum ægrorum, sed potest esse sedimentum sanorum, seu potest esse ex vtroque mixtum: & propterea ex tali sedimento est fallax & incertum iudicium; nam illa duo sedimenta diuersissima indicant; & ideò oportet primò scire dignoscere, an sedimentum illud, quod in vrinis talium morborum apparet, sit sedimentum sanorum an verò ægrorum: nam si est sedimentum sanorum, tunc nihil super statu causæ morbificæ indicat, nec super humore putrido morbum faciente, neque potest indicare morbi cruditatem aut concoctionem, neque crisim, neque salutem neque mortem, tantùm indicat super concoctione alimenti, & tum indicat statum partium naturalium, & parum aut multum pituitosi & crudi humoris esse in venis. At si est verum sedimentum ægrorum, in quantum tale sedimentum, tunc est, pars humoris morbifici concocti & superati à naturâ, in tantum indicat super statu eius, sc. an causa morbifica concoquatur, & à naturâ superetur, nec ne, & an natura eam concoquat sufficienter nec ne, an nimis tardè, an celeriter; & consequenter indicat, an morbus curabitur nec ne; an crisis fiet nec ne, bona an mala, breui an serò.

Si sedimentum est mixtum ex vtroque, sc. ex sedimento sanorum & sedimento ægrorum, tunc mixtum indicat, & tunc est indicium incertum; quia est difficile iudicare, quâ proportione illa sedimenta coiverint. Itaque sedimentum ægrorum apparens in vrinis talium acutorum morborum est bonum signum, præcipuè apparens in incremento & statu, sc. eo tempore, quo potest natura iam causam morbi concoxisse; sed si aliquod sedimentum appareat in principiis talium morborum, tunc verisimilius est illud non esse sedimentum ægrorum, sed sedimentum

tum ſanorum ; Itaque in incremento apparens ſedimentum indicat cauſam morbificam concoqui : & ſi illud ſedimentum inſuper habeat bonas aliquas qualitates, eſt indicium cauſam morbificam coqui ; & inſuper eſt indicium, quod facultas expultrix ſit adhuc valida, quæ cauſam morbificam non tantùm coquat, ſed & expellat : eſt etiam inſuper indicium, quòd calor natiuus ſit adhuc validus, & quòd non tantùm cum vrinâ expellatur ſedimentum, ſed quòd expulſum & vrinæ permixtum virtute caloris naturalis inſuper etiam ſeparetur ab ipsâ vrinæ ſubſtantiâ, & ſeorſim etiam viſibile fiat ; indicat etiam vrinæ ſubſtantiam mediocriter eſſe elaboratam, & non nimis craſſam, nec admixtis aliis humoribus crudis turbatam ; ex eo quòd ſedimentum ſit viſibile : nam ſi vrina eſſet craſſa, turbida, referta crudis humoribus, ſedimentum non eſſet in eâ viſibile : & quat. ſedimentum hæc omnia indicat, eatenus indicat naturam eſſe ſuperiorem, & domituram eſſe ac expulſuram cauſam morbificam, & morbum ſalutariter finitum iri.

Porrò ſedimenti variæ ſunt differentiæ : quarum aliæ deſumuntur ab ipsâ ſedimenti eſſentiâ, aliæ à quantitate, aliæ à qualitate. Subſtantiæ modo & ſitu. A quibus ſingulis propria ſigna deſumuntur.

Quòd ad diffentiam à ſedimenti eſſentiâ, notand. ſedimentum aliud eſſe naturale, legitimum & verum,& ſedimentum propriè dictum;aliud non verum, falſum, nothum ſeu non naturale. Sedimentum verum eſt illud quod natat ſeu potiùs volitat in vrina inſtar nubis, albi coloris,ſimile illi nubeculæ, quæ volitat in vrinis ſanorum ; & vtrumque ſedimentum, tam illud quod volitat in vrinis ſanorum,quàm quòd in vrinis ægrorum ac febribus laborantium;Vtrumque,inquã, dico eſſe verum & legitimum ſedimentũ,ſiue natet in ſummo,quod dicitur nubecula,ſiue in medio quod vocatur ſuſpenſum ſeu eneorema ; ſiue in imo, quod vocatur hypoſtaſis, & illud ſedimentum adhuc habet terminos latitudinis; nam aliud eſt craſſius, læuius, albiuſque altero, & tamen quamdiu terminos iuſtos ſuæ latitudinis ſeu mediocritatis non excedit, eſt verum & legitimum ſedimentum. Eſt inſuper aliud ſedimentum,quod non eſt verum & legitimum, quod apparet quidem in fundo vrinæ, ſed non fluitat aut volitat, nec vnquam volitauit per modum nubis, ſicut verum ſedimentum, ſed ſtatim ſubſidit ad fundum,& non apparet in vrinâ acuminatum aut pyramidale, ſicut verum ſedimentum, ſed habet vndique æqualem & horizontalem altitudinem, & iacet in fundo planum, craſſum & coagmentatum, ſicut quidam mucus, & hoc eſt quid diuerſum à ſedimento, & alterius naturæ; & eſt vel pus vel mucus quidam & pituita cum vrinâ à naturâ expulſa ; & debet potiùs dici craſſamentum quàm ſedimentum, & eſt ſedimentum non naturale ; & hoc craſſamentum differt à ſedimento,quod ſit quædam ſubſtantia cruda, minimè cocta ac pituitoſa;cum è contra ſedimentum verum ſit valdè coctum & attenuatum. Eſt equidem verum quòd ſedimentum ſanorum ſit etiam ſubſtantia quædam cruda, inſanguificata, & ſic quoque

quædam cruditas; ſed eſt tamen cruditas valde excocta & extenuata inſtar nubis cuiuſdam ac tenuis vaporis; & ſic ſaltem eſt ſignum coctionis: Hoc verò craſſamentum eſt quædam ſubſtantia longè crudior, craſſior, valde terreſtris & grauis ac viſcidior; & ſic eſt ſignum meræ cruditatis vel tum primùm genitæ vel tum ſaltem à naturâ expulſæ. Vbi notand. equid. eſt, quòd verum ſedimentum, etſi primùm benè volitauerit in vrinâ per modū tenuis nubis, vel in ſummo vel medio & tandem in imo, & cum figurâ acuminata & pyramidali; tamen in fine cum vrina diu ſtetit & poſt longam ſubſidentiam etiam planè deſcendit ad fundum & ibi etiam condenſatur per modum iam dicti craſſamenti, & perdit ſuam figuram acuminatam & pyramidalem, & iacet planè in fundo ſicut dictum craſſamentum: ſed diſtinguitur tamen à craſſamento, quòd craſſamentum ſtatim & primò ſic ad fundum deſcendat, & nunquam ante aut in principio volitarit in vrinâ per modum nubis acuminatæ: ſed verum & legitimum ſedimentum ſic: Hoc ergo ſedimentum ſeu craſſamentum non eſt ſanorum ſedimentum, nec eſt quid naturale vrinæ ſicut ſedimentum ſanorum, ſed eſt quid non naturale; neque eſt ſedimentum ægrorum aut portio humoris morbifici putridi febrem facientis cocti ac maturati; & ideo non poteſt ex eo ſumi ſignum conueniens ſuper ſtatu morbi & cauſæ morbificæ; ſed vel eſt pus, vel quidam mucus crudus pituitoſus, qui nihil aliud indicat, quàm cruditatem & humoris pituitoſi in venis copiam, & caſualem eius expulſionem.

A Quantitate etiam ſumuntur differentiæ ſedimenti; quia ſedimentum vel eſt paucum, vel eſt multum. Pauci vel nullius ſedimenti cauſæ ſunt, vel quòd reuerà nullum in vrinâ ſit ſedimentum, vel quòd, etſi ſit, tamen non apparet; poteſt enim eſſe, quòd in vrinâ actualiter ſit verum & bonum ſedimentum, & tamen non videatur. Hoc fieri poteſt vel propter vrinæ colorem vel craſſam ſubſtantiam, vel admixtos craſſos & viſcidos humores. Propter colorem; quia ſi color ſedimenti ſit ſimilis colori vrinæ, vel ſi vrina habeat aliquem exceſſum coloris à ſanguine, bile, vel melancholiâ, quæ tingat ſedimentum, ita vt appareat quid vnum cum vrinâ, tunc non bene diſtinguitur ab eâ; vt ſi vrina ſit cruenta, nigra, liuida. Propter ſubſtantiam, ſi vrina habeat ſubſtantiam valde craſſam & ſit obſcura, tunc non poteſt bene videri ſedimentum in eâ. Propter admixtam aliquam materiam craſſam; quia ſi vel craſſæ ſordes melancholicæ; vel pituita, pus, ſemen vel aliquid ſanguinis vrinæ ſit permixtum, inuoluitur ſedimento, & permiſcetur cum eo, & trahit ipſum ad fundum, ita vt non appareat ſeorſim in formâ ſedimenti aut nubis, ſed appareat tantùm veluti craſſamentum ſeu ſedimentum falſum. Si vrina eſt tenuis cum claritate ſine multis ſordibus, aut craſſamento, & non appareat ſedimentum ibi non eſt; ſed ſi vrina habeat craſſamentum, aut ſi turbata, aut valde craſſa, tunc fortè in eâ eſt ſedimentum & non videtur, & fortè non eſt; cùm enim

enim non videatur, non poteſt iudicari an ſit nec ne. Porrò ſedimentum quod videtur, ſi eſt paucum, vel eſt ſedimentum ægrorum vel ſanorum. Paucum ſedimentum ſanorum fit vel ob magnam cruditatem, vel optimam concoctionem & perfectam ſanitatem. Si vrina eſt tenuis alba, cruda, æger ſtomachi dolore, vel debilitate, vel frigidâ intemperie laboret, & non appareat ſedimentum in vrinâ, eſt ſignum malum & malæ coctionis; ſed ſi æger videatur valere omnibus functionibus, & vrina ſit ſpicei coloris, clara ſplendida, & habeat pauciſſimum ſedimentum, tunc hoc è contra eſt ſignum perfectæ ſanitatis. Porrò qui temperamento ſunt frigido, ſexu fœmineo, tempore verno, in otio degentes, cibis frigidis & craſſis vtentes, crapuloſi, plus comedentes, quàm ventriculus poſſit concoquere, pueri quia ſunt voraces, pingues, &c. hi omnes multum & craſſum habent ſedimentum. Bilioſi, exercitati, calidi & ſicci, graciles tenue, &c. paucum. In ſanis paucum ſedimentum cum optimâ vrinâ ſemper eſt bonum ſignum; quò plus eſt & craſſius, eò maiorem indicat cruditatem & eſt peius. At ſedimentum ægrorum ſeu in iis, qui laborant acutis morbis, ſeu morbis, qui concoquuntur, quò plus eſt ſedimenti, præcipuè eo tempore, quo cauſa morbifica coquitur, eò eſt meliùs. Quoad ergo ſedimentum ægrorum in morbis acutis, ſedimenti abſentia indicat cruditatem; ideò in principiis morborum non apparet ſedimentum, aut ſi apparet, eſt tantum ſedimentum ſanorum & non ægrorum, indicat cauſam morbificam à naturâ concoqui & maturari, & futuram bonam criſim & ſalutem. Ita cum morbus non coquitur, & cauſa morbi eſt nimis multa & maligna tunc non apparet ſedimentum; & ideò ſi ſedimentum non apparet in augmento aut in ſtatu aut valde paucum, eſt malum ſignum; nullius ſcilicet aut imperfectè criſeos futuræ, adeoque futuræ mortis.

A qualitate etiam ſumitur differentia: & primùm à viſibili; nam ſedimentum interdum eſt album, interdum flauum, liuidum, rubrum. Album ſedimentum fit ab optimâ coctione; ideò tale, modò habeat reliqua accidentia bonitatis, eſt ſemper bonum; nam ſi ſit ſimul graue craſſum & tenax, tunc eſt potiùs pituitoſum craſſamentum. Reliqui colores fiunt ab humore, à quo ſedimentum deciditur ſeu cuius eſt pars; citrinum ab abundantiâ bilis, vel cùm cauſa morbi eſt bilis, vt in tertianâ: liuidum cum cauſa morbi eſt melancholia: rubrum, cùm ſanguis eſt admixtus. Hinc ſedimentum citrinum indicat fieri morbum à bile; liuidum à melancholiâ; rubrum indicat admixtionem ſanguinis, qui, quia admiſcetur, vel debilitatem renum, vel malam ſeri à ſanguine ſeparationem, vel cruditatem, ideò aliquod iſtorum indicat. Præterea in vniuerſum eiuſmodi ſedimenta in acutis morbis apparentia ſunt mala & lethalia; indicant enim cruditatem, & naturam illas cauſas morbificas non bene concoxiſſe; quia ſi bene vel exactè coxiſſet, ſedimentum quod eſt portio eorum deberet habere colorem album, & non illos colores prauos.

Ab olfactu etiam sumuntur differentiæ : quia aliquando sedimentum fœtidum est, aliquando non : si est fœtidum summam indicat malignitatem & mortem.

A substantiæ modo ; quia sedimentum aliud est crassum, aliud tenue. Crassum fit vel ratione materiæ ex quâ est genitum, vel ratione humorum crassorum, qui cum vrinâ excernuntur, & sedimentum inuoluunt; vel ratione coctionis bonæ vel malæ : Ratione materiæ, *ex quâ*; nam cum in morbis acutis sedimentum sit portio humoris morbifici, & sic humor morbificus sit materia eius, si humor morbificus sit bilis, sedimentum est tenue; quia bilis est humor tenuissimus ; si melancholia, pituita, &c. sedimentum erit crassum. Ratione humoris admixti ; nam potest fieri, vt bonum quidem generetur sedimentum, & tamen à naturâ simul cum eo aliqui humores crudi & crassi per vrinam excernantur, qui sedimento permixti, ipsum reddunt crassum, cùm tamen ipsum per se & per generationem sit tenue. Ratione coctionis potest dubitari, ab bona coctio faciat sedimentum tenue an crassum ; aliqui enim tenue habent pro optimo, & dicunt illud sedimentum esse optimum quod à calore maximè est attenuatum. Alij è contra dicunt sedimentum crassum esse optimum, eò quòd concoctio procedat incrassando, quod probatur : quia pus quod est mediocriter crassum, est optimum, quod verò tenue est & aquosum, est malum ; sic semen, quod est crassum, est optimum & maximè concoctum. Etsi hæc omnia plena sint difficultatibus, dico tamen breuiter : sedimentum illud esse optimum, quod est mediocriter crassum, tali sc. crassitie, qualis potest per coctionem induci ; At quod est supra modum crassum, est malum ; quia tale non potest esse factum à validâ coctione, sed solùm à materiâ admixtâ : Vlteriùs in statu sanitatis quod est tenue est melius; in statu ægritudinis melius quod est crassum.

A situ sumuntur differentiæ : nam aliquando sedimentum natat in summo, & tunc dicitur nubecula; aliquando in medio, & tunc dicitur suspensum seu eneorema ; aliquando in imo & vocatur hypostasis. Vt autem sciatur quodnam horum sit meliùs, & quid vnumquodque indicet, oportet scire causam, cur aliquando sedimentum natet in summo, aliquando in medio, aliquando in imo. Causæ autem diuersis diuersæ ponuntur. Aliqui dicunt flatus permixtos esse causam, quòd sedimentum petat locum summum : quod videtur rationi consentaneum esse ; quia flatus cùm sunt leues sursum petunt & volunt esse super aquam & vrinam, & ita secum eleuant sedimentum : & hoc voluit Hippoc. quando dixit suspensum indicare delirium, quat. sc. suspensum indicat flatum esse in vrinâ, & consequenter etiam in corpore ; qui caput petunt & eâ ratione possunt facere delirium : & hâc ratione dicunt multi Medici nubeculam & suspensum indicare magnam humorum in capite agitationem à flatu ; vbi autem talis agitatio est, multi etiam vapores ad caput feruntur, & fit delirium ; & sic

sic hâc ratione dicunt nubeculam esse malam, quia indicat flatus, qui multorum malorum possunt esse causæ. Alij fatentes etiam nubeculam fieri à flatu eleuante, dicunt eatenus nubeculam esse malam, quat. flatus generatur à debili calore, & sic nubecula indicet caloris debilitatem & imperfectam coctionem. Hypostasim verò dicunt longè esse meliorem, & signum bonæ coctionis & validi caloris, quat. indicat nullos flatus in corpore generari. Porrò posito quòd flatus sint causa situs sedimenti in alto, quæri potest, quis flatus hoc faciat, an ille qui est in sedimento, an ille qui est vrinâ. Videtur autem quòd ille flatus possit esse in vtroque; nam siue sit in vno siue in altero, necessariò debebit sedimentum eleuare: posito ergo, quòd tales flatus sint in vrinâ, dicunt consequenter Medici pro maiore aut minore copiâ flatuum sedimentum vel in magis vel in minùs altum locum eleuari; à pluribus flatibus fieri nubeculam, à paucioribus suspensum; & sic dicunt ideò nubeculam indicare plures flatus & maiorem cruditatem & maiorem debilitatem caloris quàm suspensum. Sed primùm hæc doctrina mihi displicet; nam in primis videtur vanum esse dicere multos flatus eleuare sedimentum vsque ad summum, paucos autem vsque ad medium; quia tam bene pauci flatus summum petunt quàm multi, & ideò pauci flatus tam bene eleuabunt sedimentum vsque ad summum quàm multi: nam tam altè paucus ignis ascendit quàm multus, & tam bene ad centrum vsque descendit paruus lapis quàm magnus; si enim vnquam est flatus in vrinâ, ille cum sit aërius, est multò leuior totâ vrinâ; ergo semper debebit supra totam vrinam ascendere, & consequenter sedimentum semper vsque ad summum vrinæ eleuare; qui enim flatus sua leuitate vsque ad medium vrinæ ascendit, debet continuando motum necessariò etiam ascendere vsque ad summum; & tam bene videtur paucissimus aër per aquam ascendere, & exire in paruâ bulla, quàm multus in magnâ.

Dicet aliquis: multum aut paucum flatum non esse causam, cur sedimentum ascendat vel ad summum vel ad medium, sed flatum tenuem & crassum esse causam, dicetque sic flatum, cùm sit leuior & altiora petat, eleuare sedimentum vsque ad summum, crassiorem verò cùm granior sit & non tam altè feratur, non posse etiam eleuare sedimentum vsque ad summum: crassiorem verò, cùm grauior sit & non tam altè feratur, non posse etiam eleuare sedimentum vsque ad medium. Verùm hoc etiam non valet; quia quantumcunque flatus est crassus, semper est leuior aquâ & vrinâ, & ideò qualiscunque sit, semper deberet vsque ad summum vrinæ ascendere, & secum eò vsque sedimentum eleuare. 2. hoc ideò non valet, quia secundum hoc sequeretur, quòd nubecula esset meliùs signum quàm suspensum, quod est communi Medicorum doctrinæ contrarium; quia nubecula fieret à tenuissimo flatu, suspensum verò à crassiore; tenuis autem flatus fit à maiore coctione & validiore calore quàm crassus. Posito ergo quòd aliquando sic sint

flatus

flatus in vrinâ, adhuc tamen hæc doctrina propter illas rationes non videtur valde probabilis; ſed inſuper poſſe dici videtur, quòd nunquam tales in vrinâ flatus contineantur. Pro quo dico 1. quòd vbi eſt calor & humidum, ibi ſemper eſt aliqua expiratio & vapor; & ideò concedo & eſt certum, quòd ex vrinâ quamdiu eſt calida, ſemper excitetur aliquis vapor, qui aſcendit per corpus vrinæ, & expiret extra eam in aërem. 2. quòd etſi vrina ſit excrementum, tamen ſemper ſit aliquis ſpiritus naturalis vel vitalis in eâ, qui etiam paulatim expirat; ille autem cùm ſit in omni vrinâ, non poteſt eſſe cauſa diuerſi huius ſitus ſedimenti; præter illum autem non videtur, quòd in vrinâ poſſit eſſe vllus alius flatus, qui cum eâ è corpore exeat, primò quia flatus non habitant & non ſtabulantur in illis partibus, per quas vrina tranſit. 2 quia illi flatus non poſſunt cum vrinâ deſcendere, nec cum eâ miſeri, & etſi cum vrinâ miſcerentur, deberent illi flatus auolare, cum non ſint vrinæ interni aut intrinſecati, ſed tantùm per ſimplicem admixtionem vniti; aut ſi in vrinâ eſſent, deberent videri per bullas in vrinâ excitatas exire, ſicut aër ſub aquâ contentus excitatis bullis effertur. Alia cauſa, quæ videtur facere poſſe, quòd ſedimentum ſit interdum in ſummo, interdum in imo, &c. eſt leuitas & grauitas, tenuitas & craſſities tum ſedimenti tum ipſius vrinæ: ſedimenti; quia ſi ſedimentum eſt tenue & leue, volitabit in alto, nec facilè fundum petet; ſi eſt graue & craſſum, citò petet fundum. Vrinæ; quia ſedimentum quod in vrinâ tenui fundum peteret, in craſſa poſſet manere ſuſpenſum; quod enim eſt leue in medio craſſo, eſt graue in medio tenui, & contrà. Itaque tenuitas vrinæ & grauitas ac craſſities ſedimenti ſunt cauſa, quòd ſedimentum petat fundum; contrà tenuitas ſedimenti at craſſities vrinæ ſunt cauſa, quòd ſedimentum in alto volitet. Ex hoc ergo patet, quod ſedimentum eſſe in ſummo, non neceſſariò ſemper indicet flatus, ac conſequenter caloris imbecillitatem & cruditatem; ſed ſæpè tantum iudicet ſedimenti tenuitatem & leuitatem. Porrò eſt hic quoque ſua difficultas: nam non videtur, quòd poſſit ſedimentum vnquam volitare in alto ratione ſuæ tenuitatis & leuitatis; nam quantumcunque ſedimentum ſit tenue & leue, ſemper tamen eſt grauius vrinâ; quia ſedimentum eſt pars grauior & craſſior vrinæ, itaque ſemper debebit eſſe in infimâ parte vrinæ, neque vnquam poterit eſſe ſupra eam. 2. quia ſic iterum ſequeretur, quòd nubecula eſſet melius ſignum hypoſtaſi; nam nubecula eſſet tenuior, & conſequenter magis cocta quàm hypoſtaſis: nam quod eſt magis à calore attenuatum, eſt magis coctum & magis ſpirituoſum. Ex his patent huius materiæ difficultates. Interim nos ſecundū communem Medicorū ſententiam dicamus duas eſſe cauſas nubeculæ ſeu ſitus in ſummo; tenuitatem ſedimenti & flatus: hypoſtaſis verò grauitatē ſedimenti & abſentiā flatus; ſuſpenſi verò ſedimenti mediocrem craſſitiem, & flatus aliquos ſed non multos. Vt itaq; ſciatur quale ſignū ſit nubecula, quale hypoſtaſis, &c. eſt diſtinguendum, vtra iſtarum ſit cauſa ſedimenti ſurſum vel deorſum exiſtentis.

ſtentis. Si cauſa ſunt flatus, tunc nubecula eſt mala,& peius ſignum ſuſpenſo vel hypoſtaſi; & indicat multos flatus eſſe in corpore, & conſequenter caloris imbecillitatem & imperfectam coctionem;& indicando flatus poteſt etiam conſequenter indicare humorum in corpore agitationem, propterea quod ea aliquando à flatibus fieri poſſit; ſic hypoſtaſis niſi fiat à craſſitie ſedimenti, indicat abſentiam flatus, perfectam coctionem & fortem calorem natiuum; ſed ſi nubecula aut hypoſtaſis non fiant à flatu, ſed à tenuitate, leuitate, aut craſſitie ſedimenti; tunc non indicat illa, ſed tantùm indicat illa, quæ ſunt cauſa ſedimenti tenuis vel craſſi; & propterea non eſt vniuerſaliter verùm, vt quidam Practici putant, quòd nubecula ſemper indicet flatus & cruditatem, ſed tantùm tunc cùm ſitus ille ſedimenti à flatu in vrinis exiſtente cauſatur. Cauſæ autem tenuitatis ſedimenti aut craſſitiei ſunt interdum ſpirituoſitas ſedimenti, vel ſpirituum abſentia; hinc enim ſedimentum eſt tenuius, leuius, grauius & craſſius. Interdum materia ex quâ tenuitas & craſſities; ſic qui cibis veſcuntur tenuibus & facilè digeſtibilibus, habent potiùs nubeculam aut ſuſpenſum in ſuis vrinis; qui verò craſſis, habent potiùs hypoſtaſim; ex iis enim fit leue & tenue ſedimentum, ex his craſſum. Sic ex humoribus bilioſis fit potiùs ſedimentum tenue & leue ſeu nubecula; ex pituitoſis & melancholicis potiùs craſſum, graue & hypoſtaſis; ex mediis omnibus ſuſpenſum. Itaque cum ſedimenti ſitus non fit propter flatus, tunc tantùm indicat materiam *ex quâ* ſedimenti eſſe tenuem & ſpirituoſam; & tunc nubecula non eſt malum ſignum; & ita dicunt Medici, quòd in complexionibus bilioſis & in iis, qui tenui victu vtuntur, & in morbis qui cauſantur ab inediâ & laboribus nubecula ſit tam bonum ſignum quàm hypoſtaſis, eò quòd in illis non fiat ab imperfectâ coctione, ſed tantùm ab humorum tenuitate: Vnde nubecula in morbis bilioſis eſt tam bonum ſignum, quàm hypoſtaſis in pituitoſis. An autem ſitus ſedimenti cauſa ſint flatus, an tenuitas ſeu craſſities tum ſedimenti tum vrinæ, dignoſci poteſt ab ipſâ tum ſedimenti tum vrinæ conſiſtentiâ: quia ſi vrina habeat multas bullas & difficulter diſſolubiles, & ſedimentum appareat ſpiſſum & craſſum, & volitet in ſummo vel in medio, eſt ſignum ſitus illius cauſam eſſe flatus; ſed ſi è contra vrina nullas vel paucas bullas habeat, & ſedimentum ſit tenue & rarum, & præcipuè ſi cum illâ tenuitate in alto volitet, ſignum eſt cauſam ſitus ipſius eſſe tenuitatem. Alij dixerunt cauſam cur ſedimentum aliquando volitet in ſummo, aliquando in imo, &c. eſſe, quòd materia *ex quâ* ſedimenti veniat à partibus ſuperioribus vel inferioribus corporis, eo quòd ſedimentum ex naturali quadam ſympathiâ cum illis partibus habeat ſimilem in vrinâ poſitionem, quam habebunt humores in corpore,ex quibus ipſum eſt generatum:& ſic dicunt, quòd nubecula indicat humores morboſos exiſtere in ſuperioribus partibus corporis, & quòd indicet affectus capitis. Suſpenſum humores exiſtere in mediâ parte corporis, & indicare affectus thoracis,

stomachi, hepatis, &c. hypostasim verò affectus infimi ventris. Et hanc doctrinam tradidit Actuarius antiquus & celebris Medicus. Sed est falsa & explosa ab omnibus Medicis posterioribus; etenim quod in vrinâ est, non petit locum consimilem loco, vnde prouenit, sed provt eius grauitas & leuitas requirunt. Hoc patet in pinguedine, quæ etiamsi proueniat à colliquatione partium inferiorum, non tamen propterea natitabit in fundo vrinæ, sed semper in summo, quia sc. natura pinguedinis ita exigit, non autem quia venit ex altis aut imis partibus; si pus ex thorace cum vrinâ excernatur, illud non ideò in summo natitabit, quia à superioribus corporis partibus procedit, sed semper fundum petet; quia sc. naturâ suâ est grauis vrina; eodem ergo modo sedimentum non fluitat in summo vel in imo, quòd à summis vel imis partibus corporis procedat, sed quia leue est vel graue, ac à flatibus vel attollitur, vel non attollitur, sunt & aliæ differentiæ sedimenti; nam aliquando sedimentum est læue & æquale, aliquando asperum & inæquale. Læue sedimentum est quod est continuum & vnitum & cuius omnes partes inuicem cohærent vnitæ, sicut vnus paruus continuus monticulus. Asperum seu diuulsum & inæquale est, cùm est dispersum fissum ac disceptum in partes diuersas, non vniformiter ac pyramidaliter sibi mutuò cohærentes. Quid sit sedimentum æquale vel inæquale medici variant: potest enim æqualitas duobus modis considerari, vel quoad substantiam, vel quoad tempus. Æquale quoad substantiam est, cuius omnes partes æqualiter quoad substantiam sunt vnitæ, læues, albæ, æquè tenues aut crassæ, & eodem modo coctæ; & sic æquale comprehendit in se sedimentum læue. Æquale quoad tempus est, quod omnibus horis & pluribus diebus non variat, sed vno tempore est sicut alio. Aliqui dicunt per æquale debere intelligi æquale primo modo, sc. secundum substantiam, alij secundo modo, id est, secundum tempus. Æqualitas à Galen. & ab omnibus medicis commendatur, & semper est bona. Cùm itaque sedimentum malum bene possit esse æquale quoad tempus, & tale tamen sedimentum sit pessimum, imò eò peiùs, quò magis est æquale, videtur quòd per æquale non debeat intelligi æquale secundum tempus, sed æquale secundum substantiam. 2. quia in morbis pro diuersis eius temporibus sedimentum bonum debet variari, & non potest esse vno tempore sicut altero; & sic non potest esse æquale secundum tempus; ideò videtur quòd potiùs per æquale debeat intelligi æquale secundum substantiam quàm secundum tempus. Dico tamen vtrumque intelligendum esse, sc. quòd sedimentnm bonum, album, in fundo, læue, acuminatum, &c. si simul sit æquale secundum tempus, tunc est optimum: indicium enim est sanitatis constantis, & bonitatem illam non esse casualem aut fortuitam, sed à solido fundamento, bonâ coctione & valido calore; sed si sedimentum in se sit malum, & tamen sit æquale quoad tempus, tum tantò est peius: & si est malum aut mediocriter bonum, & fiat meliùs, & si eo ipso non sit æquale sed inæquale; quia tamen ex malo fit melius, debet

debet haberi bonum. Et hæc æqualitas quoad tempus maximè bona est tum in sanis tum in morbis, qui non concoquuntur, neque determinatis temporibus, principio, incremento, &c. distinguuntur; nam in acutis: qui coquuntur, & manifestè sic temporibus distinguuntur, non est necessarium ad sedimenti bonitatem, vt sit omnino æquale secundum tempus, sed sufficit pro ratione temporis esse æquale secundum substantiam: nam gradus concoctionis in venis fientis & morbi temporum non permittunt, vt dixi, sedimentum plane secundum tempus esse æquale. Æqualitas secundum substantiam non est etiam simpliciter bona, nec simpliciter mala: si sedimentum habet omnes bonas conditiones, & simul sit æquale secundum substantiam, sic vt sit læue, vnitum, non diuulsum, omnibus partibus æquè album, æqualiter assurgens in pyramidem eodem loco contentum & æquè tenuè, est optimum: est enim indicium calorem qui coxit, esse naturalem, coctionem esse vniformem & perfectam, & non esse in corpore humorum peccantium diuersitatem. At si sedimentum habeat malas conditiones, & cum illis sit æquale est pessimum; quia indicat malitiam extensiuè esse maiorem, & nihil esse, quod sit bene coctum. Si sedimentum sit aliqua parte bonum, & tamen non æquale sed diuulsum, & aliæ eius partes sint albæ, aliæ praui coloris, aliæ tenues, aliæ crassæ, &c. minus bonum signum est; quia indicat bonitatem illam sedimenti non esse firmam & stabilem neque vniuersalem.

Quæres, quid ergo indicet propriè sedimentum asperum & diuulsum; Dicunt Medici indicare flatus in vrinâ, qui per sedimentum penetrantes illud diuellant, ac eos quidem paucos; quia si essent multi, totum sedimentum vel ad medium vel ad summum locum attollerent. Sed meo iudicio causa est, quòd sedimenti partes omnes non sint vniformiter coctæ, aut vniformiter leues & graues, & ideò non sint vnitæ, sed hæreant in diuersis locis. Hoc autem fit, vel quia humores concoquuntur in diuersis locis, sc. in aliquibus meliùs perfectè; vel quia humores qui coquuntur, inter se sunt diuersi; vt cùm morbus à pluribus diuersis producitur humoribus; & sic meo iudicio sedimentum diuulsum potiùs indicat diuersitatem humorum morbificorum & inæqualem eorum coctionem, quàm flatus in vrinâ contentos. Est tamen hîc notand. illud sedimentum verè esse sedimentum diuulsum, quod habuit sufficiens tempus ad sui vnitatem & coagmentationem; nam quod illud non habuit non potest esse æquale, sed necessariò adhuc debet esse diuulsum; quia sedimenti portiunculæ à singulis vrinæ partibus secedunt, & morâ temporis simul descendunt & congregantur. Sedimentum inæquale quoad substantiam dicunt Medici indicare prauitatem concoctionis; quia simul indicat calorem natiuum non vniformiter coxisse alimentum aut morbificos humores. Sed ego non video quare inæqualitas hæc indicet malam coctionem; nam vnus calor, quantum ex se est, vniformiter coquit: nam tam bene potest æqualitas contingere cùm

debilis est calor & mala fit coctio, quàm cum bona, & tam bene inæqualitas cum calor est fortis & bona fit concoctio, quam cùm debilis & mala. Solùm ergo indicat inæqualitatem alimenti aut humoris morbifici qui coquuntur, esse sc. diuersas partes in alimento, aut plures in corpore humores morbificos, qui non potuerunt à calore natiuo vniformiter coqui. Hactenus de contentis naturalibus: nunc de contentis contra naturam.

Contenta contra naturam sunt pinguedo, bullæ, corona, arenulæ, pili, sanguis, pus, semen, carunculæ &c. & primùm de pinguedine; nam aliquando vrinæ innatat quædam pinguedo, & ea vrina vocatur oleosa seu oleaginosa. Vt itaque cognoscatur quid sit vrina oleaginosa, notandum est, quòd non semper vrina, vt vocetur oleaginosa, habeat pinguedinem innatantem; imò sæpe caret eâ, & tamen vocatur oleaginosa. Itaque duplex est vrina oleaginosa: vna quæ tantùm habet innatantem pinguedinem in suâ superficie, etsi reliquâ suâ substantiâ neque colore neque substantiâ sit oleaginosa; talem dari omnes agnoscunt, sed aliqui, inter quos est Aëtius, putant etiam dari aliam oleosam, quæ non solùm habeat aliquas guttas pinguedinis supernatantes, sed quæ sit per totam suam substantiam pinguis & oleosa. Verùm Galen. dicit, se talem nunquam vidisse, reuerà non potest etiam dari; quia oleum non potest cum sero incorporari, sed debet supernatare. Itaque secunda vrina oleosa est, quæ est oleosa colore & consistentiâ, idest, quæ suo colore & crassitie habet similitudinem olei, & quasi oleum repræsentat. Prima illa habet veram pinguedinem liquatam admixtam, & est verè pinguis & oleosa, hæc non est pinguis nec habet pinguedinem admixtam sed tantùm ad oculum refert similitudinem olei; & hanc etiam vocari oleosam dicit expresè Galen. *comm. tertio tertij de morb. vulgarib. text.* 74. illa fit ex colliquatione, hæc non, sed ex aliâ causâ. Hæc ergo secunda habet quandam crassitiem sicut oleum cum quâdam obscuritate vergens versus colorem viridem, & eam dicit Galen. adhuc esse duplicem: Aliquam quæ vergit versus albedinem, & eam dicit indicare cruditatem; aliam versus flauedinem viridantem, & eam dicit indicare febrem intensam; tamen si reliqua, inquit, bona signa adsint, nihil indicat mali. Et dicit Galen. hanc secundam oleaginosam se sæpe vidisse sine ægri detrimento. Ex quo patet, quod hæc vrina oleaginosa secunda non proueniat ex colliquatione nec sit lætalis, nec indicet tabem. At quæ est primo modo oleaginosa habet pinguedinem innatantem diuerso modo; interdum sic vt pinguedo supernatat in iure carnium refrigerato, seu veluti crustulæ pinguedinis. 2. vt in superficie tantùm veluti puncta quædam pinguedinis appareant, sicut in iure carnium parùm pingui, quod solùm habet aliquas guttas pinguedinis. 3. vt supernatet sicut tela aranearum. Causa omnis pinguedinis vrinæ innatantis teste Gal. est colliquatio substantiæ alicuius pinguis; ideò omnis vrina cum pinguedine ferè semper est perniciosa & indicat colliquationem: omnis autem

autem colliquatio victus à calore excedente & liquefaciente & à calore igneo, & ideò talis vrinas indicat hecticas ac ardentes febres, si colliquatio est à toto; aut alicuius partis calidam intemperiem, si colliquatio tantùm promanat ab aliquâ peculiari parte. Plura autem sunt quæ in corpore nostro possunt colliquari interdum pinguedo seu adeps corporis, interdum alimentum substantificum eius; interdum carnosa substantia ac humidum primigeneum eius: & secundum hoc sunt plures colliquationis; & sic inter vrinas oleosas aliæ aliis sunt deteriores, prout hæc vel illa substantia in corpore colliquatur. Porrò etiam sunt diuersa in corpore loca, in quibus prædictæ substantiæ colliquantur; aliquando enim colliquantur in toto corpore vt in febribus ardentibus aut hecticis; interdum tantùm in parte vnâ, & hoc præcipuè in renibus. Quæri potest, quomodo sciri possit, ex cuius rei colliquatione vrina sit oleosa, an habitus, an carnis, &c. Denique vbi illa colliquatio fiat, an in toto, an in renibus. *Respond.* quando pinguedo seu adeps colliquatur, tunc vrinæ sunt valde oleosæ, sicut cùm iuri carnium multa pinguedo supernatat: Quando caro, tunc minùs est pinguedinis, eò quod caro minus sit pinguis quàm adeps: cùm humiditas partium solidarum seu humidum primigenium colliquatur; tunc pinguedo supernatans potiùs est sicut tela subtilis aranearum. Adeps, quia faciliùs liquescit quàm caro, ideò à minore calore liquescit; caro non nisi à fortiore, humidum verò substantificum partium solidarum non nisi à summo; ideò vrina quæ adipis colliquationem indicat, minùs est mala; peior carnis, pessima quæ humidi substantifici partium solidarum.

In vrinis etiam aliquando conspiciuntur bullæ. Vt ergo sciatur, quid illæ indicent, oportet illarum causas inuestigare. Causæ duæ sunt materialis & efficiens. Materia est humor qui distenditur, & contentus aër, vapor, flatus, qui distendunt. Causæ efficientes sunt calor & motus. Calor bullas facit cùm est imbecillus; idque dupliciter, & quia materiam reddit crudam & crassam & sic dilatabilem in bullas; & quia excitat vapores & flatus, qui inflant & extendunt humores. Motus quia humorem commiscet cum aëre, & sic facit sibi mutuò inuolui. Materia apta ad bullarum generationem est, quæ mediocriter est crassa & viscida; nam si valde tenuis tunc non potest in bullam extendi, sed in extensione finditur & hiscit: si est valde crassa non facilè extenditur; & hinc oleum non facilè admittit bullas, nec puls, quia sunt nimis crassæ. Debet etiam materia esse valde viscida, sic enim non facilè dehiscit. Porrò motus bullas faciens in vrinâ vel est internus vel externus. Internus, nam si humores & spiritus intus in corpore agitentur, cùm illi ad vrinas perueniunt, fiunt in iis bullæ, quæ exeunt cum vrinâ vel posteà in vrinâ generantur. Externus, quia fiunt etiam bullæ per externam agitationem; nam si fortè vrina excernitur, aut multùm agitetur, motu illo externo contrahit bullas aëre externo per motum vrinæ inuoluto; & sic dicunt bullas aliquando habere causam internam & intra corpus

generari,aliquando externam & causari extra corpus. *Sed dices*: quomodo possunt bullæ intra corpus generari; nam etsi ibi generarentur in exitu vrinæ propter angustiam partis destruerentur & frangerentur. *Respondent* Medici, verum esse & frangi, sed mox vt vrina micta, iterum flatus vrinæ permisceri, & iterum bullas excitari. Docent porrò aliqui, quomodo medici possint dignoscere, an in vrinâ à se dilata bullæ apparentes genitæ sint ab agitatione externâ, an verò à causâ vrinæ intrinseca; nam inquiunt, quæ extra à motu fiunt bullosa, in eâ bullæ citò pereunt; quæ verò à causâ internâ, in eâ non. Porrò vrina crassa ac viscida fit ab admixta pituitâ & crudis humoribus, vel ab admixto colliquamento, vel quia à calore nimis est cocta & incrassata. Quoad causas efficientes, cùm interim calor est imbecillis, qui generet multam substantiam vaporosam; vel cùm est valde validus & igneus, vt faciat humores efferuescere in corpore & agitari, tunc dicunt bullas in vrinâ fieri. Denique cùm humores intus turgent & agitantur vel sponte vel à naturâ moti, tunc etiam dicunt bullas in vrinâ fieri. Secundum hanc communem doctrinam dicunt, bullosam vrinam indicare vel imbecillum calorem flatus generantem, vel humorum agitationem; & quia agitatio interdum fit à calore feruefaciente, ideò dicunt bullas interdum indicare excessum caloris humores agitantem, & quia calor humores agitans interdum est naturalis, interdum febrilis, & interdum agit humores criticè interdum symptomaticè, ideò oportet distinguere à quâ agitatione fiant illæ bullæ. Dicunt itaque si in principiis morborum vrina appareat spumosa; indicat agitationem humorum fieri à calore febrili & non naturali, & illam agitationem esse symptomaticam; quippe quæ eo fit tempore, quo fieri non deberet, sc. in principio, cum materia adhuc est cruda, & sic in principiis spumosæ vrinæ sunt malum signum: sed si fiat spumosa in aliquâ parte status vel declinatione cum aliis signis bonis, indicium est illam agitationem fieri à calore naturali & esse criticam, & secuturam esse crisim, & naturam agitare humores in ordine ad futuram crisim, & sic in illis temporibus vrinam reddi spumosam est bonum signum. Interdum etiam in augmento esse spumosam non est malum; nam est indicium naturam aggredi humores & incipere eos coquere, & ex eorum ad concoctionem agitatione spumam in vrinâ fieri. Aliqui porrò etiam dicunt vrinam spumosam etiam indicare colliquationem, & quia spuma indicat agitationem humorum; agitatio autem potest fieri à calore igneo, id est, excedente faciente humores ebullire, à quo calore excedente non fieri potest, quin producantur colliquationes tum etiam quia ex colliquatione vrinæ fiunt crassæ ac viscidæ, tales autem aptæ sunt producere multas bullas. Itaque vrinæ spumosæ, si alia insuper frigiditatis signa adsint, indicant flatus & humores crudos: sed si cum spumositate simul sunt oleaginosæ, è contra indicant caloris agitationem & colliquationem. Porrò Hippoc. *Aphor.* 34. dicit *etiam spumosam vrinam indicare vitium renum*; quòd

Medici

Medici dicant fieri, quia talis vrina indicat crassam pituitam & crudos humores esse vrinæ permixtos, quales facilè solent in viis vrinæ ac renibus esse, ibique vel obstructionem, dolorem ac calculum causare. Actuarius etiam dicit spumosam vrinam indicare destillationem à capite, eò quòd spumositas fiat à vapore vel spiritu vrinæ permixto; sedes autem præcipua spirituum sit in capite, qui defluentibus ex eo humoribus permixti & ad vias vrinarias expulsi reddunt vrinam spumosam. Aliqui dicunt aliâ ratione spumosam vrinam capitis affectum indicare, eò quod spumæ in superiore vrinæ parte natitent; superior autem vrinæ pars superioris corporis affectum significet propter sympathiam quàm loca seu situs vrinæ habent cum locis seu sitibus partium corporis; quæ doctrina supra à nobis est refutata. Verùm tota hæc de causis generationis bullarum in vrinâ doctrina videtur valde esse infirma, & potiùs falsa; & ideo indicia illa, quæ ex illis petuntur, esse vana & friuola. Mea itaque opinio est causam efficientem bullarum non esse vllam agitationem internam humorum, neque etiam calorem siue excedentem, qui faciat humores bullire; siue diminutum qui flatus generet; sed dico vnicam causam efficientem bullarum in vrinâ esse agitationem externam; & quòd omnis vrina tantùm acquirat bullas, quæ extra corpus agitatur vel nimis impetuosâ mictione, vel manuum aut reliqui corporis conquassatione; & dico quòd nulla vrina habeat bullas, quæ non sit sic externè agitata; & quòd si sine vllâ agitatione lentè mingatur, nullo modo habebit bullas, & consequenter, quòd omnes bullæ generentur extra corpus & à causa externâ & non internâ; *Probatur*: quia non generantur bullæ intra corpus; nam si fierent in exitu deberent destrui: ergo quæ sunt in vrinâ extra corpus existente, non sunt intùs generata; quia ibi fit effectus vbi eius causa est; causæ autem internæ iam non adsunt vrinæ cùm est extra corpus: ergo illæ non possunt vrinâ extra corpus existente effectum suum seu illas bullas producere. 2. quia experientia docet, quòd idem vir sanus si contra matulæ parietes mingat, adeoque sic lentè desinat vrinam in matulam descendere; non habebit bullas; si verò impetuosè rectà in matulam mingat, bullas habebit. 3. quia nunquam ostenditur vrina quæ lentè micta & non conquassata sit, habere bullas. *Conseq. prob.* nam si extra corpus bullæ fiunt, internæ causæ non producunt illas: nam agitatio humorum in corpore non potest facere bullas in vrinâ extra corpus existente; nam in eâ vrinâ quæ est extra corpus, illa agitatio ampliùs non est. Denique calor qui in corpore facit ebullire humores, non potest facere bullas in vrinâ iam micta; quia in vrinâ iam mictâ nulla ampliùs apparet talis ebullitio. Dices: etsi bullæ sint fractæ in exitu, tamen mox vt vrina micta est iterum generantur. Dices 2. quòd virtus illarum causarum internarum remaneat in vrinâ mixtâ, & sic quòd cùm vrina micta est, adhuc sint in eâ flatus, qui cum eâ exierunt, illi verò permiscentur cum vrinâ, & faciunt bullas in eâ. Denique calor ille, qui efferuescere facit

humore

humores in corpore, adhuc remanet in vrinâ, & in eadem flatus vaporesque & spiritus excitat, quos excitando facit in vrinâ bullas; sic etiam humorum, qui in corpore agitantur pars aliqua cum vrinâ excernitur, qui adhuc in matulâ eundem motum agitationis reseruant, quem habent humores in corpore. Verùm hæc sunt ridicula & falsa, quod probatur; quia nunquam videntur bullæ in vrinâ crescere, aut de nouo fieri; nam si sit micta sine bullis, nunquam in eâ post mictionem bullæ de nouo excitabuntur, quòd tamen deberet fieri si prædicta doctrina esset vera; & nunquam videtur vrina bullas plures acquirere quàm illas, quas primâ mictione per motum acquisierit. Dico porrò vlterius bullas etiam non fieri ab aliquo flatu in vrinâ existente, qui vrinæ permisceatur, sed solummodò fieri ab aëre externo, qui per fortem mictionem aut agitationem vrinæ inuoluitur & permiscetur. Hoc fundamento posito quod videtur esse verissimum, sequitur consequenter bullas in vrinâ non indicare vllam agitationem humorum in corpore; nec consequenter indicare dolorem capitis, qui ex illâ agitatione proficiscitur; neque etiam indicare flatus vrinæ admixtos, nec consequenter indicare cruditatem aut malam concoctionem, aut debilem calorem illos flatus generantem; neque indicare calorem excessiuum facientes illos humores ebullire & efferuescere, eo quòd, sicut dixi, nec agitatio interna, nec calor corporis, nec flatus in vrinâ sunt causæ; si enim bullæ indicarent illa, facerent hoc in quantum essent effectus illorum, cùm ergo non sint eorum effectus, sequitur quòd illa quoque non indicent. Quæritur ergo quænam bullarum in vrinâ sint causæ, & quid possint indicare. *Respond.* quòd causa efficiens earum est agitatio externa, materialis verò est aër externus & vrinæ liquor, qui per agitationem aërem inuoluunt. Quia autem non omnis liquor æqualiter bullas contrahit, nec æquè citò, nec æquè magnas, nec æquè diu conseruat, ideò quòd de bullis potest considerari est, an vrina per agitationem externam facilè ebullescat nec ne? an bullas contrahat magnas aut paruas? & an iam contractus statim exponat an vltrò diu reseruet? hoc autem pendet præcipuè à materiâ; nam materia tenuis facilè bullescit, crassior difficulter, tenuis enim facilè potest in minima fundi & statim aërem includere, & tenuis bullescit à paruâ agitatione; crassa non nisi à magnâ: viscida potest magnas admittere bullas, & diu retinere; tenuis non nisi paruas, easque statim deponit; aër enim inclusus viscidam bullarum substantiam non ita facilè potest perfringere: quapropter vrinam bullas habere simpliciter nihil indicat quàm externam agitationem; sed facilè & multas bullas acquirere, & quæ statim euanescant, indicat vrinæ tenuitatem: facilè & multùm bullescere & mediocriter diu durare, indicium est vrinæ substantiam esse mediocrem, non nimis tenuem, nec nimis crassam, & non valde lentam: hoc autem est bonum signum, & indicat vrinæ substantiam esse laudabilem, & benè à calore percoctam. At vrinam difficulter bullescere, sed contractas bullas pertinacissimè conseruare, est indicium

indicium vrinam esse crassam & valde viscidam; & sic indicat tales causas, quæ crassitiem & viscidítatem producere possunt, id est, vel admixtos crudos & pituitosos humores, vel vrinam à nimio calore nimis esse inspissatam vel pinguedinem admixtam. Dixi, bullas in vrinâ præcipuè pendere à materia, quia potest etiam ab aliquâ externâ vel internâ causâ pendere, quòd citiùs vel seriùs bullæ pereant; externâ, nempe aëre, quòd est maximè considerandum, si nempe ille sit vel valde calidus vel valde frigidus; calor enim & rarefaciendo & explicando aërem, qui intra bullas est, facit vt ipse perrumpat, sicque illæ frangantur: frigus densando & cogendo facit, vt aër in iis contentus nequeat capi, sed efferatur. Interna causa etiam potest esse; calor vrinæ maior vel minor, vel flatus aliqui aut spiritus interclusi: calor enim vrinæ attenuando inclusum bullis aërem, vel excitando vapores vel flatus, facit vt illæ citiùs pereant. Atque hæc de bullis dicta sufficiant. Nunc de alio contento præternaturali agamus, sc. de arenulis.

Notand. itaque in vrinis duplices esse arenulas: alias tenuissimas splendentes & minimas, quæ vocantur atomi, & istæ non tantùm subsidunt ad fundum, sed & volitant in medio & in summo & per totam vrinam; & cùm inspicitur vrina in claro aëre, splendent & volitant in eâ sicut atomi. Aliæ sunt crassiores, quæ magis propriè sunt arenulæ, & sunt de materiâ calculi. Atomi illi fiunt à magno calore exurente humores in venis, & exiccantem tales arenulas, & apparent post ardentes febres, & sunt quidem tempore febris genitæ, sed non excretæ; excernuntur verò postea. Itaque illæ atomi sunt reliquiæ humorum putrescentium, quæ in venis relictæ quotidie magis exiccantur & quodammodo incinerantur. Tales etiam arenulæ aliquando inueniuntur in sanguine leprosorum, sic quòd sanguis elephanticorum digitis comminutus sentiatur habere arenulas; quod fit in iis ex humorum putrefactione, & partis terrestris torrefactione vel exustione ac incineratione. Quod ad alterum arenularum genus spectat; earum materia est humor viscidus & crassus, qui à calore coquitur & condensatur, & quodammodo lapidescit, & generantur sicut calculus. Differunt in hoc, quòd materia calculi sit magis viscida: nam si arenularum materia esset valde viscida, cùm torretur à calore, maneret vnita & fieret calculus, & non funderetur nec dehisceret in vrinâ: sic terra sicca vertitur in puluerem cùm torretur à sole, viscida lapidescit.

Locus vbi arenulæ generantur sunt renes & vesica. Vbi tamen notand. aliquid singulare, quod ego primùm comperi experientia, postea verò notaui ab alio viro docto esse animaduersum: nimirum quod aliquæ arenulæ in corpore ipso generentur & fiant, ibique generatæ cum vrinâ exeant & expellantur: aliquæ verò in corpore non generentur, sed postquam vrina micta est in matulâ generantur. An autem sint generatæ in corpore an verò in matula sic cognoscitur: quæ in corpore generatæ sunt, semper apparent in fundo matulæ globatim hærere, &

ſic non affixæ ei, & apparent paulò poſtquàm vrina micta eſt : quæ verò in matulâ generantur non ſunt in fundo, ſed circumquaque hærent affixæ parietibus matulæ, & non apparent niſi diu poſt mictam vrinam. Dicunt Medici omnes arenulas indicare temperiem calidam & veſicæ, quia ſc. ſupponunt calorem & exuſtionem eſſe cauſam arenularum, quòd ſi verò calor non ſemper ſit cauſa arenularum, ſequetur quoque, non ſemper arenulas illarum partium calorem indicare quidam igitur dicunt non ſemper arenulas aut calculum à calore immoderato gigni, ſed ſæpe non laborare calidâ intemperie renum qui calculo corripiuntur, ſed calculum à proprietate quadam & facultate lapidificâ illarum partium generari, quod videtur ex eo confirmari, quòd vt ſupra dixi aliquando generentur in matulâ diu poſt vrinam mictam; tunc autem non generantur ab immoderato calore, ſed potiùs à frigore; quia generantur in aëre externo, qui eſt frigidus, & cùm vrina refrixit, & ad parietes matulæ ſtanneæ aut vitreæ, qui ſunt frigidi. Latiùs agere de causâ generationis calculi non eſt huius loci, ſed in pathologia eſt videndum. Quæri autem poteſt, an arenulæ apparentes ſint ſemper ſignum calculi? Dico in multorum hominum vrinis apparere arenulas, qui nunquam conqueruntur de calculo. Itaque arenulæ ſolùm indicant adeſſe cauſam efficientem calculi, ſed non neceſſariò adeſſe calculum: etenim bonum eſt arenulas expelli, & cùm expelluntur, tunc non fit calculus. Indicant ergo arenulę adeſſe diſpoſitionem lapidificã, quod eſt malum; ſed arenulas expelli indicat vias eſſe latas & facultatẽ expultricẽ eſſę validã, & arenulas nõ remanere aut hęrere in corpore, & materiã eſſe nimis friabilem quàm vt ex eâ poſſit generari calculus, & non ſatis eſſe viſcidam, ſed hiſcere & minutim findi, & hinc non futurum, vt calculum valeat coire; ideò arenulas multas apparere in vrinâ eſt bonũ ſignum, ſed eſt mala cauſa. Vnde cùm apparent ſemper periculum minantur; nam quia indicat efficientem ſaltem cauſam & illam diſpoſitionem lapidificam adeſſe, & quia facilè accidere poteſt, vt vel facultas expultrix debilitetur, vel aliqua copia viſcidi humoris aliquando allabatur, etiam indicant facilè fieri poſſe, vt ſic ſemel arenulæ illæ retineantur, vel à materia aliquâ viſcidâ allabante inuoluantur, & ſic in calculum coniungantur. Arenulas porrò ſolitas apparere & poſteà ſupprimi, & tum dolorem ſentiri, & vrinas euadere tenues & albas, eſt indicium arenulas in calculum conuerti. Denique arenulas mingi cum dolore & ſtranguriâ eſt etiam ſignum calculi. Arenulæ aliquando ſunt albæ, aliquando rubræ. Rubræ indicant in renibus eſſe genitas; quia renes rubro colore præditi ſunt, quod melius: albæ, quòd in veſicâ quæ eſt alba, quòd peius. Eſt tamen hoc ſignum non planè certum; quia poteſt arenularum color non à parte, in quâ generantur, ſed à materiâ ex quâ eſſe profectus: & ſic arenulæ albæ indicant materiam earum eſſe pituitam, rubræ bilem aliquam pituitæ permixtam: albæ etiam magis ab occultâ proprietate lapidificâ; rubræ ab exceſſu caloris generantur.

Sunt

Sunt & alia contenta non naturalia : quia aliquando apparet aliquid in vrinis quod eſt ſicut farina, aliquando aliquid ſicut orobus, aliquando aliquid ſicut furfures & ſquammæ : & hinc aliquod ſedimentum vocatur farinaceum, ſimilaceum, pollentaceum, furfuraceum, ſquammoſum lamineum, orobum, &c. horum ſedimentorum meminit Hipp. 2. *progn.* 29. quando dicit, *malum, ſi vrinarum ſedimentum tanquam farinam craſſiorem repræſentat; peius ſi quaſi bracteolas; tenuia atque alba ſunt admodùm vitioſa; omnium peſſimum ſi quod ſubſidet furfuraceum* eſt. Actuarius etiam 1. *de different. vrinar. cap.* 15. meminit horum ſedimentorum, & ponit etiam ſicut Hippoc. 4. eius ſpecies & gradus, quæ ſuis exprimit nominibus : orobeum, furfureum, lamineum, ſimilaceum. Hæc omnia ſedimenta dicuntur à Medicis fieri ab exceſſiuo calore tum humores, tum partes carnoſas, tum etiam ſolidas colliquante & adurente : provt autem vſtio & colliquatio maior eſt vel minor, & provt vel eſt in humoribus vel partibus carnoſis aut ſolidis & mẽbranoſis, ſecũdum hoc modò hoc, modò illud ſedimentum in vrinâ apparet. Poſſunt autem hæc commode ad 3. ſpecies referri; 1. cùm ſedimentum eſt ſicut farina, hoc vocatur vel farinaceum, vel ſimilaceum, vel pultaceum, vel crimnodes. Galen. 1. *de criſib. cap.* 12. dicit hoc ſedimentum duarum affectionum eſſe indicium, vel ſc. grandis colliquationis, vel caliditatis excedentis, quæ ſanguinem adurat. Cùm ſit eiuſmodi ſedimentum per colliquationem, tunc poſſit dubitari, an fiat per colliquationem partium ſolidarum, an carnoſarum. Medici modò vnum modò alterum dicunt. Galen. dubitationem ſoluit; nam *lib. de vrin.* dicit, *cùm calor ſolida membra corripuerit, facit deteriora ſedimenta, quæ vocantur crimnodea, & farinacea, quæ* inquit, *duo ſignificant aut cremationem ſanguinis, aut liquationem ſolidorum membrorum.* Quod etiam dicit Actuarius *lib.* 1. *de vrinis cap.* 10. & Aëtius. Cùm ſit tale ſedimentum ex ſanguine aduſto, tunc fit in quantum ſanguis per nimiam aduſtuſtionem quaſi incineratur : Secunda ſpecies eſt, cùm in vrinâ ſunt parua cruſtula nigricantia ſimilia colore & figura orobo, quod eſt legumen quoddam paruum, nigrum, Aëtius illud vocat ervinum; Galen. etiam illud vocat hordaceum, non quòd farinæ hordei ſimile ſit, ſed quia eſt ſimile granis hordei: huius ſedimenti multis locis meminit Galen. *vt* 6. *Epidem. comm.* 5. & 4. *Aphor. comm.* 76. & illud orobeum putat eſſe illud idem, quod ſuperiùs Hipp. appellauit eſſe quaſi bracteolas. Galen. 2. *Prognoſt. comm.* 2. & 1. *de Criſib. cap.* 12. dicit etiam, huius ſedimenti cauſam eſſe excedentem calorem, in quantum ille colliquefacit humores ac partes, & colliquando inſuper nimietate caloris adurit, & conuertit in cruſtulas aduſtas, quæ à toto receduut, & expelluntur cum vrinis eo modo, quo cùm funditur laridum, aliqua pars glutinoſa funditur, alia pars terreſtrior torreſit, & fiunt cruſtulæ ſeu fruſtula rotunda præ nimia aſſatione. Huius ſedimenti orobei meminit Hippoc. in vxore Nicoſtrati 4. *Epid.* quæ patiebatur magnam hepatis inflammationem, in qua erat hoc ſedimentum, eò quòd propter

nimium illum calorem sanguis dicto modo vreretur & incrustaretur: hoc sedimentum incipit in vrinâ apparare, quando colliquatâ primùm pinguedine postmodùm carnes incipiunt consumi, torreri & frustulatim secedere. An autem hoc sedimentum fiat ex adustione sanguinis & humorum, an verò partium, docent Medici distinguere: quòd si frustula illa sint rubra, sunt ex adustione sanguinis; si nigricantia, ex adustione carnis & membrorum. Verùm notand. fieri posse, vt ille calor excedens sit aliquando in toto, aliquando in vnâ parte tantùm v.g. renibus & hepate; & sic posse interdum torqueri & liquari totum, interdum tantùm hasce partes; & sic sedimentum orobeum interdum esse à toto, interdum ab vnâ parte: si fiat à toto, indicat totius consumptionem & hecticas ac ardentes febres; si à parte, illius tantùm peculiarem consummationem & calidam intemperiem; hoc autem docet Galen. sic distinguere *lib.1. de vrin. cap.*36. vt, si hoc sedimentum appareat in acutâ febre procedat vitio & vstione totius; si est dolor in renibus, vitio & intemperie renum. Tertia species est, cùm sicuti furfures & squammulæ apparent in vrinis, hoc sedimentum vocatur squammosum, furfureum, lamineum. Galen. 2. *prognost. comm.* 29. hoc sedimentum esse testimonium caloris febrilis vrentis & colliquantis: facit autem ille calor teste Galen. 4. *Aphor. comm.* 77. duplici ratione; & per viam adustionis & per viam colliquationis: per viam adustionis, quando sanguis sic vritur, & assatur, vt exiccetur & in furfures ac laminas dehiscat eodem modo quo in leprâ furfures à cute recedunt per vstionem & nimiam exiccationem, quæ squammulæ cùm recedunt à sanguine, abluuntur cum vrinâ, & petunt fundum, & faciunt in eâ sedimentum furfuraceum: per viam colliquationis, quando solidæ partes ab igneo illo calore primùm colliquatæ, tandem vruntur & depascuntur, ita vt de substantiâ eorum procedant portiunculæ, quæ sunt sicut squammulæ & furfures. Fit autem furfuraceum sedimentum per colliquationem potiùs partium solidarum quàm carnosarum; carnosæ enim partes liquatæ potiùs faciunt farinaceum & orobaceum: furfures enim sunt particulæ membrorum solidorum ac spermaticorum, vt membranarum, venarum, neruorum, &c. Quidam dicũt furfures non fieri per liquationem solidarum partium in habitu corporis existentium, sed solùm per adustionem & exiccationem venarum; quando sc. venæ ipsæ sic exiccantur, vt in squammulas dehiscant. Porrò etsi lamineum, squammosum, & furfureum sedimentum sint vnius speciei, differunt tamen inter se secundum magis & minùs: In sedimento squammoso particulæ sunt maiores & crassiores; in furfuraceo verò minores & tenuiores; squammosum fit, cùm calor profundiores partes consumit; furfuraceum cùm tantùm extimam pelliculam, & ideo squammosum est deterius furfureo, profundioremque indicat colliquationem. Verùm notand, quòd furfureo etiam benè fiant ab aliâ causâ, nempe à scabie aut vlcere vesicæ; & ita hi furfures non semper necessariò indicant liquationem, sed interdum tantùm vitium

peculiare

peculiare vesicæ, vt docet Hippoc. 4. *Aphor*. 77. & 81. Dignoscuntur autem; nam si æger non laboret magnâ aliquâ intemperie calidâ, tabe aut ardente febre, sed potiùs in eo adsint signa calculi aut vlceris vesicæ, vt si aliquando pus aut sanguis fuerit in vrinâ, aut doleat æger circa illa loca, signum est tantùm vesicam esse læsam, scabiosam verò exulceratam; sed si nulla adsint signa vesicæ affectæ, præcesserit pinguedo in vrinâ aut sedimentum farinaceum, æger contabescat; aut præcesserint ardentes febres, tum tale sedimentum est signum colliquationis. Etsi autem hæc sit communis doctrina & iudicium Medicorum de his sedimentis, quam Hipp. Galen. Aëtius, Auicenn. Actuar. &c. tradiderunt, videtur tamen multis dubitationibus esse obnoxia; nam inprimis non videtur, quomodo farinaceum sedimentum possit causari ab excedente calore adurente vel colliquante humores aut carnem; vel enim hoc deberet fieri per viam colliquationis vel adustionis, vt Medici docent: nam non est alius modus; non per viam liquationis, quia colliquatur tantùm quod est pingue, hoc autem supernatat in vrinâ sicut pinguedo; partes etiam terrestriores membrorum non possunt liquari; at hoc sedimentum farinaceum debet esse pars terrestrior, quia fundum petit. 2. quia in iis qui hecticâ moriuntur aut phthisi, postquàm apparuit in vrinâ pinguedo, deberet etiam postea apparere semper hoc sedimentum farinaceum; & cùm farinaceum apparet, deberet vrinæ oleositas cessare; cùm enim farinaceum appareret, iam carnosæ partes deberent liquari; illæ autem non liquantur nisi postquam iam primò adiposa substantia esset colliquata; at sic non apparet. Er. Non etiam per viam adustionis; nam si per viam adustionis, hoc non posset esse nisi in quantum calor excedens terrestriores partes membrorum ac humorum incineraret: farinaceum enim sedimentum nihil aliud est, quàm particulæ corporis incineratæ, & cineres membrorum in vrinâ conglobati; at falsum est, quòd vnquam calor in corpore nostro adeò augeatur, vt possit humores aut membra incinerare. Confirmatur: quia quacunque demum colliquatione aut hecticâ ægri sint mortui, earum nihilominus caro & humores post mortem adhuc sunt humida; ergo non sunt adeò exiccata, vt in cinerem conuerti potuerit; neque in sanguine aut carneâ substantiâ vllæ sunt notæ incinerationis. Adde quòd hoc farinaceum sedimentum deberet sequi in ardentibus febribus, & semper in hecticis ac phthisicis appareret: at non semper apparet, imò rarissimè aut nunquam. Econtrà in multis vrinis videtur sedimentum album conglobatum instar farinæ & pultis, in quibus tamen nulla est liquatio aut hectica. 2. non videtur etiam illud sedimentum orobeum fieri permodum torrefactionis; nam præterquam quòd nunquam meminerim me neque in ardentibus febribus, neque in hecticis tale sedimentum vidisse, non videtur etiam quòd calor in corpore nostro possit esse tantus, vt sic totum humidum substantificum posset liquare, quòd etiam partes carnosæ torrerentur & assarentur. Adde quòd etsi particulæ carnis sic torrerentur, tamen propterea

adhuc non recederent frustulatim à toto; nam neque à carne, neque à larido ab igne tosto talia frustula recedunt. Denique etiamsi adhuc talia frustula decederent, non possent tamen ad vrinam peruenire; cùm enim sint frustula partium carnosarum existentium in habitu, deberent priùs orificia venarum capillarum ingredi, priusquam ad vias vrinarias possent peruenire at talia frustula non possent illas venas ingredi. Et. Accedit, quòd in homine viuente non possit eousque calor augeri, vt talem valeat facere torrefactionem. Porrò sedimentum furfuraceum certum est aliquando in vrinis apparere, sed tale non producitur propter magnam colliquationem, sed solummodò vel propter scabiem aut vlcus vesicæ ac vreterum, vel ariditatem & scabiem venarum & arteriarum, quibus præ nimiâ ariditate squammulæ seu furfures secedant, quæ cum vrinis excernuntur eo modo, quo in leprosis propter magnam cutis ariditalem ejusmodi furfures secedunt.

Porrò & carunculæ aliquando in vrinâ apparent, & pus, & pili, & filamenta & sanguis. Tunc apparent carunculæ, quando in aliquâ parte fit vlcus aut empyema, à quibus ad vias vrinarias est transitus aut accessus. Hoc ergo fit, cùm vel hepar, vel pulmo vel renes exulcerantur: tunc enim præter pus quod ad vrinas peruenit, aliquando etiam simul aliquæ particulæ ipsius partis exulceratæ secedunt, & cum vrinâ excernuntur; vnde cùm tales carunculæ in vrinis apparent, si simul præcesserit sanguinis aut puris mictio, vlcus alicuius prædictarum partium indicat; cuiusnam autem illarum, ex propriis signis hanc vel illam partem affectam indicantibus colligi debet.

Pili in vrinis apparent: Hippoc. 4. *Aphor.* 76. dicit eos generari in renibus, ac eorum vitium indicare; sed doctissimus Triuerius prædecessor noster hoc ridet, eò quòd substantia renum non sit talis, vt ex eâ aliquid posset procedere instar pilorum; nam pili illi videntur aliquando longitudine sesquipedali, vt Gal. scribit, qui non videntur posse in substantiâ renum generari, cùm ibi neque vlli longi ductus sint, neque febræ longæ, quæ possint ad similitudinem pilorum conformari. Itaque Galen. 1. *de loc. affect.* eas generari in venis per adustionem ex materiâ crassâ & viscidâ. Alij Medici recentiores putant, illos potiùs generari in vreteribus, cùm in iis aliqua viscida pituita diu hæsit; nam cùm vreteres sint longi & exili cauitate præditi, si in iis aliqua lenta pituita longo tempore hæreat, virtute caloris naturalis exiccantur & condensantur, & in pili formam conuertitur. Aliquando apparent etiam in vrinâ filamenta; ea autem fiunt vel cùm particulæ membranorum excesæ cum vrinâ expelluntur, vel pituita viscida in aliquo loco exiccatur, in filamenta conuertitur, vel quòd etiam aliqua materia seminalis: Et sic post vsum veneris notatum fuit à Medicis, eiusmodi filamenta in vrinâ natare; quapropter si talia filamenta appareant, videndum est, an æger vlcere alicuius partis laborarit, & an antea sanguis, pus aut pinguedo in vrina fuerit; aut æger in loco renum aut vesicæ dolorem habuerit:

rit: si sic, tunc eiusmodi filamenta sunt signum vlceris; sin minùs, vel rei venereæ prægressæ, vel pituitæ alicuius in viis vrinariis hærentis.

Aliquando etiam in vrinis apparet pus; hoc fit cùm in aliquâ parte est vlcus, vel abscessus, à quâ ad vias vrinæ est accessus; tales partes sunt vel pulmo, vel thorax, vel hepar, vel renes. In quâ autem istarum partium vlcus sit, aut à quâ pus illud proueniat, necessariò est dignoscendum; prius tamen videndum, ne contingat error, sed certò sciamus, an quod in vrinâ apparet sit verè pus nec ne. Nonnulla alia enim aliquando in vrinâ apparent, quæ puri sunt similia, vt pituita & semen, id dignoscere docent Medici fœtore; nam si fœtet, inquiunt, est pus, sin minus, semen & pituita. Sed illud signum est incertum: nam aliquando etiam fœtet pituita, dum sc. diu in vesicâ fuit retenta. Vt igitur hoc meliùs dignoscatur, sinenda est quiescere vrina, donec perfectam acquisierit subsidentiam; tum apprehensâ matulâ oportet tenuius serum desuper lentè effundere, sic vt maneat crassamentum in fundo. Illud crassamentum si facilè dissoluitur est pus; si est tenax & viscidum, est pituita; & hoc verum est quando pus prouenit ab aliâ parte quam vesicâ; nam quando prouenit à vesicâ, vt quando illi inest calculus & vlcus, tunc pus est viscidissimum, & simul maximè fœtet; tunc autem cognoscitur à vesicâ procedere, quando nullus dolor & nulla signa vlceris aut inflammationis in vllâ aliâ parte præcesserunt, sed signa calculi vesicæ adsint, & vrina cum maximo dolore reddatur. Sanguis etiam aliquando in vrinâ apparet, sed is raro à vesicâ promanat, communiter à renibus; & signum est calculi renum, præcipuè quando paruo motu corporis facilè recurrat: A vesicâ procedens communiter est paucus; à renibus copiosus: potest etiam procedere à partibus, vt hepate aut venis, præcipuè si simul sanguinis vomitus adsint.

Cap. VII.

A vermibus exeuntibus.

§. I.

A Vermibus exeuntibus etiam nonnulla signa desumuntur, eaque tum ab eorum substantiâ, tum specie, qualitatibus, numero modo exeundi, ac tempore.

§. II.

A substantiâ vermium.

Vermes è corpore exire malum est; sunt enim res toto genere contra naturam,

naturam, quæ cum in corpore sunt, grauissima symptomata, dolores, febres, vigilias, conuulsiones, epilepsiam, ićterum atrophiam, inappetentiam, mortemque non rarò inferunt. Omnes exire bonum quidem esset, sed id rariùs contingit, ideò aliquos exire malum; quia plures alios intus remansisse suspicio est. Vermes exeuntes in primis suam causam indicant, sc. putredinem & pituitosos humores in intestinis haberi. Paulus *lib.* 4. *cap.*57. & Aëtius l. 9. dixerunt nunquam esse bonum exire vermes, nisi in declinatione.

§. III.

A specie vermium.

Alij sunt parui qui vocantur Ascarides, alij rotundi, alij lati. Auicenna *fen.* 10. 3. *tract.*5. *cap.*2. sic inquit: ex vermibus minùs praui sunt parui siue ascarides; quoniam longè absunt à partibus principibus, & quoniam aptiores sunt expulsioni cum ipsis fæcibus; veruntamen inquit, si aliquanto tempore in corpore permaneant fiunt magni, & iam magni facti omnibus aliis sunt deteriores; quoniam ipsi, inquit, fiunt ex deteriori materiâ nimirum stercoribus. Post eos peiores sunt longi siue teretes seu rotundi; quoniam ipsi, inquit, non sunt in malitiâ latorum, quoniam malitia eorum est peioris putrefactionis. Ex quibus patet Auicennam velle latum vermem omnium pessimum esse, inde rotundos, inde ascarides, nisi cùm iam magni euaserunt. Celsus quoque *lib.*4. *cap.*17. dicit latum vermem omnium pessimum esse. Et Galen. *l.*14. *methodi in fine* dicit, latum vermem fortioribus remediis esse curandum quàm rotundos. Sciendum itaque illum omnium pessimum esse tum propter suam magnitudinem, tum etiam quia sæpe homines ad magnam inappetentiam & tabem deducit; est autem pessimus non tam periculo quàm difficultate curandi; nonnulli enim imò plerique totâ vitâ eo laborant Inueniuntur tales vermes 20. aut 30. pedibus longi. Habui semel religiosum, qui ab assumpto contra vermes remedio latum vermem 16. pedibus longum emisit. Alium iuuenem cùm vermem iam exiturientem non bene parere posset, eum manu extraxit, & relictâ forte intus medietate aut ampliùs, vnam partem 11. pedum extraxit. Itaque latum vermem in malitiâ sequuntur rotundi; minùs autem mali sunt ascarides, quia sunt parui in parte ignobili nempe intestino recto, remoti à partibus nobilibus, inuoluti stercoribus, quibus inuiscati faciliùs excernuntur, neque ita intestina tangunt, neque ita ea mordicant aut dolorem inferunt, sed tantùm pruritum quemdam aut tenesmum in recto intestino, & potiùs molestiam quàm periculum faciunt, neque inferunt magna tormina, neque atrophiam, neque prædicta alia symptomata; quia propter suam paruitatem parùm mordicant, & propter suam distantiam à partibus principibus nec partes sensibiles attingunt. Dixit autem Ascarides

rides fortiora requirere remedia, non per hoc volens indicare, quòd sint periculosiores, sed quia remotiores; remotiores autem causæ & affectus fortiora requirunt remedia, quia virtus eorum in itinere dispergitur, præcipuè cùm per tot excrementa debeant penetrare priusquam ad ascarides perueniant. Dixit Auicen. pessimas esse Ascarides, cùm iam incrementum & magnitudinem acquisiuerunt; quia ex deteriori materiâ nimirum fœcibus fiunt: sed ratio non valet, quia ascarides in magnos vermes numquam excrescunt, sed illa paruitas propria est speciei earum: materia autem ex quâ generantur, etsi sordidior sit, quàm ex qua generantur rotundi, tamen materia ex qua generantur rotundi, cùm putrescit, longè maiorem acquirit malignitatem, quàm stercora.

§. IV.

A qualitate vermium.

Albi vermes minùs sunt periculosi, quia tales ex simplici pituita sunt geniti. Flaui, liuidi, rubri sunt pessimi; quia tales sc. flaui fiunt ex bile pituitæ permixtâ; liuidi ex melancholicis humoribus assatis: rubri pessimi sunt vt causa, quia tales sanguine pasti apparent, ex quo dyssenteria proculdubio est timenda; indicium enim est quòd venas corrodant. Pessimi sunt cùm exeuntes de foris sanguine conspersi apparent: hoc enim indicio est, quòd de facto sanguis incipiat extrauenari propter corrosionem eorum.

§. V.

A modo exeundi.

Alij exeunt per os, alij per anum, alij per alias partes, alij cum excrementis, alij sine excrementis, alij viui, alij mortui, à quacunque parte exeunt, ibi putredinem subesse indicant; nam & per nares ex cerebro, & tussi ex pulmone, atque per vlcera exiisse legitur. Peius est per os, quàm per sedem, non quidem peius vt signum sed vt causa; nam qui per os exeunt maiore anxietate, mordicatione ac doloribus exeunt, præcipuè si viui exeant, quàm qui per anum: hoc confirmauit Antiphanes Medicus apud Celium Aurelianum 4. *diuturnor. cap.*8.

Quæritur 1. an meliùs sit exire cum fœcibus, quàm sine eis. Dicit Antiph. & Auicen. *loc. citat.* meliùs esse, quòd exeant sicci, quàm cum vomitu aut stercore. Sed contrarium est verum; nam qui exeunt cum fœcibus aut humoribus, exeunt maiore facilitate & sine offensa; quia inuiscati humoribus non ita tangunt aut mordicant partes intermedias; & sic exire cum humoribus aut excrementis est melius vt causa: est etiam melius vt signum; quia cùm exeunt cum excrementis non exeunt motu

criticè, præcipuè cùm exeunt in statu: cùm verò exeunt soli ac sicci exeunt virtute propriâ, & sic non criticè, sed exeunt fugientes malignitatem humorum aut magnum incendium, quorum vtrumque est malum.

Quær. 2. an meliùs sit exire viuos, an mortuos. Apud Celium Aurelianum dicit Diocles, & post eum Paulus & Aëtius, meliùs esse exire mortuos. Contra Hippoc. Apollonius, Chrysippus, Rases, Auicenna dixerunt, meliùs esse exire viuos. Sed oportet disti iguere. Exire mortuos meliùs est vt causa, quàm exire viuos; quia mortui in exitu non sunt causa vllius mali; viui verò magnas faciunt mordicationes, anxietates, deliquia, &c. In ratione signi est adhuc distinguendum: nam vel exeunt in sanitate, aut febribus intermittentibus, aut diurnis ac benignis morbis; vel exeunt in acutis, ardentibus, malignis ac pestiferis febribus. In sanitate ac benignis morbis, melius signum est exire viuos; quia in talibus non exeunt fugiendo corporis incendium aut humorum malignitatem, sed tantùm exeunt propter defectum proprij alimenti, quod est bonum signum. At in malignis atque ardentibus, etsi malum signum quoque sit, exire viuos, quia suspicio est eos exire fugiendo magnum incendium, aut humorum malignitatem, tamen peius est exire mortuos; quia hoc signum est, malitiam humorum ac incendij esse tantam, vt etiam eos interimant, priusquàm exire possint.

§. VI.

A tempore exeundi.

Hippocrates 1. *Prognost*. 9. agens quales in morbis acutis debeant esse deiectiones, dicit, quòd morbo ad iudicationem tendente oporteat deiectiones inspissari: & addit. *Commodum etiam*, inquit, *est*, *& lumbricos rotundos exire*. Idem dicit in *Coac*. & Celsus *lib*. 2. *cap*. 3. loquens de bonis signis in febribus, sic inquit: *At lumbricos quoque aliquos sub finem morbi descendisse, nihil nocet*. Et Paulus *lib*. 4. *cap*. 57. & Aëtius dixerunt, *nunquam in acutis esse bonum exire vermes, nisi in declinatione*. Cælius Aurelianus *lib. de Acut. pass*. dicit, *malum esse si lumbrici exeunt in augmento, & laxamentum esse si in declinatione*. Quibus authoritatibus manifestè apparet, bonum esse vermes exire in statu, vel principio declinationis: malum verò in principio morbi, aut incremento. Quæritur ergo, an hoc ita sit? Dico itaque, Vermes exire, quocunque morbi tempore est malũ vt causa: malum enim est, præter acutã febrem, tam malã insuper causam in corpore esse, quæ etiã per se tam grauia symptomata & mortem inferre possit; nam malum malo additum facit illud maius. Excerni, esset quidem bonum, si omnes, qui in corpore sunt, excernerentur; sed quia vno aut altero excreto, reliqui remanent, ideò est malum. At verò in ratione signi, est melius excerni in declinatione aut fine status, quàm in principio

cipio vel augmento. Nam si in fine status vel principio declinationis excernuntur, idque cum deiectionibus, præcipuè crebris, est indicium quòd excernantur criticè, & expulsi à natura. Si in principio vel incremento, est indicium quòd excernantur symptomaticè, seu quòd exeant potiùs motu proprio, fugiendo morbi malignitatem, quàm aliâ ratione. Circa quod tamen adhuc est distinguendum: nam si in statu vel declinatione excernantur, vnà cum multis magnisque deiectionibus, est indicium planè, quòd excernantur criticè; in principio verò & potissimùm in augmento, si exeunt cum excrementis, in ratione signi neque est bonum, neque malum, sed signum solummodò, quòd fortuitò excernantur, quatenus sunt excrementis permixti. Dico, quòd non est bonum in ratione signi; quia tum non possunt excerni criticè. Dico quòd etiam non sit malum; quia sic fortuitò tantùm & ex accidenti excernuntur. At si in incremento exeant soli sine excrementis, tum hoc pessimum est: indicat enim, quòd motu proprio exeant, fugientes seu causæ morbificæ malignitatem, seu caloris incendium, seu magnam quæ in corpore est, perturbationem. Si in statu exeant sine excrementis, tum etiam est malum: quia talis exitus eorum non potest esse expulsio critica; nam si critica esset, deberent eam copiosæ deiectiones comitari; nam vnus aut alter vermis sine aliis euacuationibus exiens, non potest existimari criticè expelli. Et ideò Hippoc. non dixit, vermes exire morbo ad iudicationem tendente bonum esse, sed exire cum deiectionibus.

CAP. VII.

A Sputo.

§. I.

SPuti nomen æquiuocum est: nam nomine Sputi intelliguntur & excreationes, sputationes, ac saliuationes, à faucibus, cerebro, vel stomacho procedentes: vel excrementa illa, quæ à pectore emanant. Hîc sermo præcipuè ac principaliter est de sputis seu excrementis procedentibus à pectore seu pulmone: quæ magis propriè sputa vocantur. Quod attinet ad sputationes & excreationes, quæ excreationibus excernuntur, ex cerebro vel palato procedunt. Multum excreare, cerebri frigidam humidamque temperiem ac catarrhum ostendit. Sputatio multa stomachi humiditatem, ac aqueæ pituitæ in eo copiam demonstrat. Sputatio multa sequitur etiam affectus lienis ac morbos melancholicos: hinc melancholiâ hypochondriacâ laborantes non rarò crebras habent sputationes. Alij ex praua consuetudine singulis momentis sputant: quod prauum est; nam hoc corpus exiccat, stomachum debilitat, & facit vt

omnia pituitosa corporis excrementa ad eum trahantur, aluum quoque constipat. Crebra sputatio ab Hippoc. *in Prorrh.* inter signa delirij ponitur. *Sect.* 2. *Coacar. lib.* 2. *comm.* 2. *text.* 17. *screatus frequens*, inquit, *siquidem aliud signum accesserit, phreniticum.* Quæ sententia *in Prognost.* quoque scripta est. Tum est signum delirij, quando sic spuunt, vt nihil notatu dignum expuant, ac quum spuunt sine causa, & indecorè & inconsideratè, etiam supra vestes, puluinaria, loca mundissima, quæ inhonestum est fœdare. Vidi non rarò, quibus delirium instabat, quòd multoties per cubiculum obambularent, & obambulando sæpe spuebant. Ponitur etiam frequens sputatio inter signa futuri vomitus, 3. *Coacar.* 3. *comm.* 2. *Quibus*, inquit, *phreniticis frequens sputatio cum refrigeratione accidit, iis nigra vomitio significatur.* Fit autem sputatio multa ante vomitum, propter sympathiam quam habet stomachus cum gula & faucibus, ratione tunicæ seu membranæ ori & ventriculo communis. Etenim pars pituitosi humoris in stomacho existentis imbibitur illi tunicæ, & continuitate quadam redit in os, vnde sputatio. Sputa propriè dicta, seu sputa quæ tussi excernuntur, à thorace ac pulmone procedunt: & sic sicut vrinæ vesicæ, fœces intestinorum, ita sputa pulmonis pectorisque morbos, humorum in iis concoctionem ac cruditatem, morbi tempora, ac futurum euentum demonstrat. Consideratur etiam in sputis, sicut in aliis excrementis, substantia quæ excernitur, quantitas, figura, modus, ac tempus excundi.

§. II.

A Substantia Sputi.

Si pus excernatur, vel pituita, vel sanguis, vel bilis, aut alius humor. A substantiæ modo, si quod excernitur crassum sit, vel compactum, vel tenue & acre. Quid pus, quid sanguis ex quacunque corporis parte exeuntia significent, suprà dictum est, sed nonnihil tamen mox adhuc dicemus, cùm de coloribus agemus: nam si sanguis expuitur, vrina est rubra, si pus, &c. Sputum tenue cruditatem indicat; crassum, præcipuè si ex tenui crassum factum sit, indicat coctionem; concoctio enim procedit incrassando. Dico, si ex tenui crassum factum sit: nam si mox à principio crassum fuerit, non est signum coctionis, sed est signum viscidæ pituitæ intus contentæ; in principio enim nunquam sunt signa concoctionis. Ergo ex sputi tenuitate indicatur morbi principium: quum morbus ad incrementum ac statum vergit, sputa incrassantur: Et hac ratione morbi tempora ex sputis colliguntur.

§. III.

§. III.

A quantitate sputi.

Nihil excerni in affectibus pectoris, malum: ſputo enim excerni debet cauſa morbifica. Hippocrates *ſect.2. Coac. comm.1.lib.5.text.20. Siccæ,* inquit, *pleuritides, & in quibus nihil expuitur, periculoſum.* Indicium enim eſt, quòd Natura nullam incipiat coctionem: ſi enim inciperet, ſicut concoqueret, ita etiam paulatim per ſpiritum excerneret; in affectibus enim pectoris natura non reſeruat cauſam morbificam ad vnam criticam expulſionem, ſicut in febribus acutis: ſed paulatim vt coquit, ita excernit. Retinentur ſputa à variis cauſis: doloris vehementiâ impedientis validam expirationem, quali opus quidem eſt ad humorum per ſputa excretionem; à facultatis animalis debilitate: muſculorum enim pectoris ope ſputatio fit; à materiæ vel nimia tenuitate, vel craſſitie ac viſciditate; à meatuum anguſtia ac compreſſione membranæ pulmonem cingentis; à denſitate eiuſdem, propter quam nihil è thorace in pulmonem attrahi poteſt.

§. IV.

A Qualitate ſputi.

A qualitate viſibili. *Sputa in principiis flaueſcentia, & rubea ac ſanguini permixta,* inquit Hippoc. *ſunt bona.* Sermo autem eſt de inflammationibus tum pulmonis, quæ vocatur peripneumonia, tum thoracis, quæ vocatur pleuritis.2. *Prognoſt. text.*50. ſic habetur: *Sputum autem flauum ſanguini permixtum non multo, ſi in pulmonis inflammatione mox in principio reijciatur, ſalutare eſt; ſi verò ſeptimo die, aut poſteriùs, minùs ſecurum.* 2. *Coac.comm.*1. *lib.*5. *text.*25. *in doloribus pleuriticorum vtile* dicit *ſputa colorari, aluum eſſe mollem.* Ratio eſt, quia vtile eſt expui illum humorem, qui eſt pars cauſæ morbificæ; cauſa autem morbifica in pleuritide & peripneumonia eſt bilis & ſanguis: quare eos excerni, bonum. Expui aqueam & crudam pituitam, non eſt bonum: quia pituita illos morbos non facit. Bonum eſt autem bilem non multam ſanguini bene & exactè eſſe permixtam; quia illa exacta permixtio non fit niſi per concoctionem; & ſic illa eſt ſignum coctionis incipientis. Porrò quò citiùs tale ſputum apparet, eò melius: ſignum enim eſt citò coctionem incipere, & breui morbum finitum iri; quò ſeriùs, eò futurum illum difficiliorem, & diuturniorem: quia in diuturnitate ſemper eſt aliquod periculum; nam diu durante morbo poſſunt multi intercidere errores, tum ex parte Medici, tum ægri, tum adſtantium. Dixit Hipp. modicè, ſeu non multam bilem ſanguini permixtam expui, bonum eſſe, idque in principio:

nam si multa aut sincera bilis, vel non bene permixta sanguini aut pituitæ, expuatur, idque seriùs, nempe vel in statu, vel in die critico, pessimum est. *Sect.2. Coac.comm.1. lib.5. text.3.* Sic inquit. *Omnino prauum, quod flauum, sincerum est, & viscosum,* &c. Et in *Prognost. Ex suppurationibus,* inquit, *quicunque dum sputum adhuc est biliosum, suppurantur, perniciosi valde sunt, siue biliosum illud in parte, siue simul cum pure expuatur: & hoc præcipuè, si morbo ad septimum diem progresso, suppuratio ab hoc sputo procedere incipiat: timor est enim*, inquit, *eum qui talia expuit, moriturum die decimaquarta, si non aliquod bonum signum superuenerit.* Ideò malum est, flauam bilem, ac sinceram bilem expui, quia signum est morbum à plurima bile fieri: bilis autem humor pessimus est: & melius est inflammationes à solo sanguine fieri, quàm à multa bile. Et malum est expui bilem multam ac sinceram, id est, natiuo suo sero destitutam, quia hoc indicat eius malignitatem, acrimoniam ac exustionem. Malum verò etiam maximè est, talem bilem expui in statu, & præcipuè die septimo, qui est criticus: nam tali die non deberet iam expui sincera bilis adhuc perseuerans in suo statu ac accidentibus propriis; sed deberet iam expui concocta, purulenta, & iam conuersa per coctionem in alium humorem, spoliata suis qualitatibus naturalibus, amaritudine scilicet & flauedine: expui enim tum sinceram bilem, est signum cruditatis, imbecilli caloris, ac defectûs concoctionis. Porrò sicut in prædictis inflammationibus excernere sputa nonnihil sanguinea, est bonum: ita valde sanguinea excernere, est malum. Indicium enim est, talem expulsionem non criticam, sed symptomaticam esse. Porrò extra casum inflammationum sanguinem spuere, semper est malum. Etenim *post sputum sanguinis,* vt inquit Hippoc. *in Aphor. sequitur sputum puris, post sputum puris phthisis.* Porrò tum maximè est prauum sputum sanguineum, quum à pulmone procedit: aliquando enim per os excernitur, quod à pulmone non venit; & tale non est periculosum. Sic aliquando procedit à cerebro, aliquando à stomacho, aliquando ab vtero, per sanguinis menstrui anarrhopen, quod non est cum magno periculo: aliquando promanat ab hepate, & hoc quoque est valde periculosum. Sic Hippoc.2. *Coac. locis citatis, text.25. Quibus,* inquit, *spumosus sanguis expuitur, & dextro hypochondrio laborant, ab hepate expuitur, atque hi moriuntur.* Quapropter bene animaduertendum est ad securè præsagiendum, à qua parte procedat. Quare si proueniat cum tussi, si sit spumosus, multus, & proueniat cum dolore, ac difficultate respirandi, est signum prouenire à pulmone. Si mulier sit quæ ægrotat, & supressione menstruorum laborat, & communiter si circa illud tempus, quo fluere deberent, sanguinem spuat, eumque copiosum, & antea dolore lumborum laborauit, signum est quòd ab vtero ascendat, præcipuè si post eius expulsionem, lumborum dolor mitigetur. Si æger capite laborauit, & post sanguinis sputum dolor cessauerit, denique si paulò antè spuitionem, simulque cum ipsa sanguinem per nares emittat, & in palato

titillatio

titillatio fuerit percepta, imò polato particulæ sanguinis concreti adhuc adhærere videantur, signum est quòd procedat à capite. Sanguinem tussiendo excernere, etiam crassum & grumosum, non est sufficiens signum ad ostendendum, quòd à pulmone defluat: quia potest etiam talis cum tussi à capite per palatum confertim defluens in faucibus tussim excitare: & talis potest etiam esse crassus & grumosus; quia potest à capite in fauces defluxus ibidem grumescere, & sic grumosus excerni. Sputum album, vel est purulentum, vel pituitosum. Purulentum est periculosum; pituitosum, non item. Purulentum enim vlcus indicat, & futuram phthisin. Pituitosum, solummodò catarrhum, aut frigidam pulmonis intemperiem, nisi fortè pituita percipiatur salsa; talis enim potest periculum adferre futuræ exulcerationis. An autem sputum album sit pus, an pituita, crudúsve humor, non ita bene potest discerni: ideò sæpissime inter Medicos controuersia oritur, an quod ab ægro album sputo tussique excernitur, sit pus an pituita. Sic tamen aliquo modo discerni possunt: quia pus non est ita album sicut pituita, sed vel magis cinerei, vel magis liuidi coloris; denique odor puris ingratus est, pituitæ non item: Dicunt aliqui per hoc distingui, quòd pus fœteat, pituita non; præcipuè si prunis ardentibus imponatur: Sed non est verum, pus à pulmone procedens fœtere: quia tum solùm fœtet, quum prauum est, & à maligna putredine ortum; aliàs solùm grauem odorem habet: talem autem odorem nonnunquam potest etiam pituita habere. Nonnulli dicunt, pus in aquam, præcipuè marinam aut salsam iniectum, fundum petere; pituitam non ita. Hoc videtur indicare Hippoc. 2. *Coac. com.* 1. *lib.* 6. *text.* 10. his verbis. *Quibus tabidis expuentibus in marinam aquam pus ad fundum decidet, lethale:* quasi diceret, tale sputum esse purulentum. Verùm signum non est satis certum: nam non omne pus ad fundum statim descendit; ratio enim subsidendi ad fundum, est quia spiritibus est destitutum: spiritus enim inclusi faciunt supernatare. Non omne autem pus sic spiritu destitutum est, sed solum malignum: & sic ad fundum descendere, non tam essentiæ puris, quàm potius eius malignitatis signum est. Sed & sæpissime phlegmata ad fundum feruntur, præsertim quando diu steterunt, quando scilicet morâ eorum vapor & spiritus exhalarit. Ideò Aretæus solo aspectu pus à pituita distinguendum esse ait: cui & ego assentior. Nec multum iis tribuendum esse dicit, qui sputa igne vel aquâ explorant; nam si in aqua facilè diuidantur, pus, sin minùs pituitam solùm esse asserunt, eo quòd pus non sit tam viscidum, sicut pituita. Porrò sputa nigra, liuida, virida, fœtida, spumosa, rotunda, omnia pernitiosa ac lethalia sunt. Hippoc. 2. *Coac.* de sputis loquens, sic inquit: *Omnino prauum quod flauum, sincerum est, & viscosum, & album, & rotundum, & pallidum valde, & spumosum, & liuidum, & æruginosum: peius autem aliquantò est quod nigrum apparet.* Hæc enim omnia incendium & calorem indicant. Præcipuè autem tum mala est nigredo, quum flauum, viridem aut liuidum colorem fuerit insecuta; nam nigredo

post flauedinem, viriditatem, aut æruginosum colorem, est signum incendij; post liuedinem est signum extincti caloris naturalis. Est autem bene attendendum, ne sputa vel à cibo, vel à fumo, vel concreti sanguinis admixtione nigra sint: nam talia non sunt pernitiosa. Spumosa sputa praua dicuntur, quia talia iudicantur esse facta à maximo calore ebullitionem humorum in pulmone faciente, à qua ebullitione spumant. Verùm possunt esse spumosa etiam sine tali ebullitione, à multa scilicet & molesta tussi, cuius agitatione frequenter contingit, aërem expiratum pituitæ permisceri, vnde ipsa sit spumosa, & tum talia sputa non sunt pernitiosa. Rotundum etiam sputum damnat Hippoc. 2. *Prognost*.46. & Paulus *lib*.2. *cap*.14. quia sunt signa caloris vrentis, qui sputa sic exiccat, vt in rotundam quasi formam conglobentur: sic eorum, quibus pulmo à siti, vel magno labore est exiccatus, sputa apparet rotundari. Ponit etiam Hippoc. sputa rotunda esse signum delirij. Sic 6. *Epid*.3. *in Pleno* scribit, à rotundis sputis delirium portendi. Ratio est, quia cùm rotundum sputum, magnum indicet incendium, facilè fieri potest, vt ex illo incendio acres vapores in caput ferantur, qui delirium causent: sed hoc signum non est magni momenti.

§. V.

A Sapore sputi.

Sputa amara, salsuginosa, sunt mala: vt inquit Hippoc. 2. *Coac*. Ratio est, quia indicant bilem, quæ est prauus humor, vel salsam pituitam. Vtraque qualitas fit à magno calore, & sic est mala vt signum. Mala est etiam vt causa, quia acrimonia & salsugo sunt causa exulcerationis pulmonis, vnde phthisis. Dulcis sapor, si cum albedine est coniunctus, est bonus: quia solùm indicat pituitam ac crudum humorem. In inflammationibus pulmonis aut pectoris, sputa dulcia damnat Hippoc. 2. *Coac*. his verbis: *In doloribus pleuriticorum vtile est aluum mollem esse, sputa colorari, &c.* Et subdit: *At contraria iis difficilia, & sputum dulce factum.* Hoc autem intelligendum de iis sputis, quæ antea fuerunt amara, & post modum, quum iam morbus in summo est, & omnia symptomata ingrauescunt, tamen dulcia fiant: talia enim sunt signa vel extincti, vel deficientis caloris natiui, nec ampliùs humores coquentis; sicut de sordibus aurium mox dicemus.

§. IV.

A Modo exeundi.

Sputa, quæ excernuntur per simplicem expuitionem, ex ore; per screationem, ex faucibus; per tussim, ex thorace aut pulmonibus prodeunt.

deunt. Sputa, quæ cum dolore excernuntur, & cum tussi magna ac molesta, à pectore promanant: quæ verò sine magna tussi, ac faciliter, à pulmone; nisi hoc fiat ratione substantiæ eius quod expuitur. Ratio est, quia cùm pectus multis neruis præditum sit dolorem percipit; pulmo cùm nullis, nullum. Porrò & faciliùs sputa à pulmone exeunt, eo quòd ori vicinior sit, & latos ad ipsum ductus habeat; pectus verò ab ore sit remotum, & ab ipso sputa ad os prouenire non possint, nisi magnâ molestiâ prius à thorace, aut eius cauitate in pulmonis substantiam attrahantur. Sputa difficulter excerni, etiam ab ipsorum sputorum substantiæ modo dependet: nam & quæ valde tenuia, & quæ valde crassa, viscida, atque impacta sunt, difficulter excernuntur: illa, quia aëre expirato in altum attolli non possunt, sed suâ tenuitate finduntur ac deorsum recidunt; hæc, quia vel nimis grauia sunt, vel nimis adhærent. Potest etiam hoc ab ipsa facultate prouenire: Etenim robusta musculorum pectoris facultas, cum facilitate; debilis verò nonnisi cum magna molestia, & iteratis vicibus excrementa excernere potest.

§. VII.

A Tempore exeundi.

In pectoris pulmonisque inflammationibus sputa citò apparere, & securitatem, & morbi breuitatem indicat, modò sputa sint bona & cocta: seriùs apparere, vel periculum, vel saltem morbi diuturnitatem significat. Diebus criticis sputa praua, cruda, inconcocta apparere, pessimum est.

Cap. IX.

A Sordibus aurium.

§. I.

AB iis etiam signa aliqua desumuntur, vt ab quantitate, qualitate, substantiæ modo, &c.

§. II.

A substantia sordium in auribus.

Crassæ aurium sordes indicant, vel earum diuturnam in auribus moram, quodque à multo tempore non fuerint extersæ; vel quum illa causa

non subest, validam vim concoctricis. Si valde crassæ & duræ sint, sunt malæ: quia indicant cerebri calorem assantem & inspissantem, præcipuè si simul valde amaræ, & valde flaui sunt coloris. Tenues cerebri frigiditatem ac humiditatem, cruditatem ac concoctionis defectum significant; sed tum & albiores, & minùs amaræ erunt. Aliquando ab auribus pus promanat, quòd internum aurium vlcus, vel abscessum indicat. Hippoc. *in Aphor.* sic inquit: *Caput dolenti pus ab auribus fluens, liberat:* id est, quum dolor ab interna phlegmone fuit causatus; tum enim pus per aures fluens, suppurationem erupisse, indicium est, quâ eruptione factâ dolor cessat. Copiosæ sordes aurium indicant humidam cerebri intemperiem; paucæ siccam. Aurium sordes vel albæ sunt, vel flauæ, vel viridantes, vel rubræ. Albæ à frigiditate, vel admixta pituita causantur. Flauæ bonam indicant coctionem, & moderatum calorem. Intensè flauæ, ac etiam viridantes, incendium ac magnam assationem. Rubræ sanguinem admixtum. Aurium sordes naturales sunt amaræ. Causam amaritudinis dicit Aristoteles 4. *Probl.* 32. ex eo esse, quòd materia earum sit sudor aurium, qui in auribus detentus incrassatur & amarescit; sudor enim salsus, & nonnihil amarus est, & morâ amar escit magis. Rhases dicit esse amaras à biliosis vaporibus ad caput ascendentibus. Sed ratio non valet, quia eâdem ratione excrementa narium deberent esse amara. Quidquid sit, naturaliter debent esse amaræ. Aliquando euadunt dulces, & tales dicit Hippoc. esse mortiferas. Et rationem dat Galenus 6. *Epidem. part.* 5. *comm.* 10. quia in moribundis fiunt dulces: tales enim fiunt ex cerebri liquefactione; nam cerebri substantia est dulcis. Cerebrum autem liquescere, vti per se malum, ita quoque in acutis maximum incendium & calorem colliquantem indicat. Verùm falsum videtur, Cerebrum posse liquescere, atque exinde aurium sordes euadere dulces. Verisimilius autem est, tales euadere à defectu caloris natiui. Hoc prognosticum confirmat Auicenna *Fen.* 2. *tr.* 4. *cap.* 46. vbi etiam dicit, aurium sordes dulcescere, esse malum signum. Verùm non semper dulcedo est tam malum signum, quia potest illa dulcedo aliquando contingere partim à frigidiore cerebri intemperie, partim ab admixta pituita: tum autem non potest esse signum lethale. Fœtidæ necessariò sunt malæ, quia vel vlcus, vel prauam humorum putredinem indicant.

§. III.

A Lachrymis.

De signis à lachrymis superiùs dictum est, vbi de signis ab Oculis desumptis actum fuit: itaque de iis hîc nihil.

SECTIO

SECTIO V.

A Simplicibus corporis affectibus.

Caput I.

§. I.

Simplicibus corporis affectibus, seu qualitatibus corporis mutatis, etiam signa desumuntur. Sunt autem illæ in quintupli ci differentia: tangibiles, visiles, olfactiles, audibiles, & gustabiles. Ad tangibiles qualitates refero, tum qualitates primas, tum dolorem, tum vitia in quantitate, seu partium tumores: Tumores enim sæpe morbos vt syptomata sequuntur; tum autem ad nullum symptomatis genus referri possunt, præterquàm ad qualitates tangibiles.

§. II.

A qualitatibus primis.

Si externæ partes valde calidæ sunt, est signum caloris interni; si frigidæ, frigiditatis, &c. Contingit tamen illud signum aliquando esse fallax: nam sæpe contingit partes externas frigidas percipi, cùm tamen internæ vrantur, & contrà. Vt in febribus malignis, ac lipyriis, internis viscerum inflammationibus in intermittentium febrium accessionibus, ac in moribundis, calore scilicet incipiente in externis partibus deficere, vel ad interna retracto. Calor temperatus & blandus in sanis, est signum validi caloris natiui. Calor mordax & acer, & manum tangentis Medici feriens ac quasi pungens, est signum febris. Differt tamen adhuc calor febrilis: nam in Ephemera non est ita mordax, sed magis blandus; putridarum autem febrium calor & maximè acer, & mordax est. Calor noctu maior quàm interdiu, & qui augetur post sumptum cibum, est signum febris hecticæ. Hoc docet Galen. *comm. ad lib.* 2. *Prognost.* 60. Dignum est autem examinatione, quare post assumptum cibum, hecticarum calor intendatur. Dicit Galen. *loco iam citato*, illud fieri eâdem ratione, quâ calx ab imbibita aqua incalescit, sic etiam hecticorum membra quum imbiberunt humiditatem alimenti, magis incalescunt. Quod idem dicit, 1. *de Differ. febr. cap.* 9. Verùm Auerrh. 4. *Collig. c.* 33. dicit illas fabulas, & comparationem membrorum cum calce non valere.

Nam ideò, inquit, calx ab imbibita aqua incalescit, quia aqua est calci contraria: At alimentum non est contrarium laborantibus febre hecticâ, quia alimentum est simile membris, non contrarium. Tradit autem ipse aliam rationem, dicitque id fieri, quoniam de natura nutribilis est sibi nutriens assimilari: hinc autem necesse est, vt cibus corpori aduenięns extraneum calorem adipiscatur: quâ ratione febris fortificatur, & accidentia intentenduntur; quod in febribus putridis non fit, eo quòd in eis calor extraneus radicaliter non sit fixus. Verùm hæc Auerrhois ratio non multum valet: quia sic hoc etiam deberet fieri tam bene in febribus putridis, quàm in hectica. Nam quòd calor sit fixus, vel non fixus, id est, habituatus, vel non habituatus, non potest facere diuersitatem in hoc, quòd accedente alimento pars magis vel minùs incalescat. Quapropter insistendum rationi Galeni, & tenendum quòd hoc fiat, quia in febre hectica est maior membrorum siccitas, quàm in putridis: & sic cùm alimentum sit naturâ humidum,& humiditas sit contraria siccitati, fit maior pugna, ex qua calor magis in membro efferuescit. Porrò, quòd ægri nullum calorem percipiant, & interrogati nullum calorem se habere asserant: quòd primo ægri attactu sentiatur à Medico calor mitis, mox longiore attactu acrior & mordacior,etiam est signum hecticæ. Ideò autem hectici calorem suum non percipiunt, quia est æqualis per totum; sola enim inæqualis intemperies dolorem infert, & quia eis quodammodo est factus naturalis. Post febres continuas, si corpus adhuc diu debile manet, seu calor remanet,& præcipuè noctu incipiat æger sudare, est etiam signum hecticæ. Hoc vult docere Hippoc. 1. *Prorrh.* quum dicit: *Qui relinquuntur in præcordiis ardores, febre perfrigeratâ,* (intellige, remissâ) *mali sunt, tum aliàs, tum in sudoribus.* 4. *Aphor.* 39. sic habetur: *Quâ parte calor aut frigus est, ibi morbus existit.* Vt si magnus calor sentiatur à dextra hypochondrij parte, est inflammatio in hepate; si à sinistra, in liene. Quibus empyema factum est à dextra parte mediastiani, iis maior calor percipitur in dextra parte thoracis; quibus à sinistra, in sinistra. Hinc cataplasmata quæ adhibentur, vnâ parte citiùs quàm alterâ exiccantur. In acutis febribus corpus æqualiter calere, est bonum signum. Hoc docet Hippoc. *in Prognost.* & Aëtius *lib.*5. *cap.*3. & Celsus *lib.*2. *cap.*3. Contrà, malum signum est, inquit Rhases *lib.*1. *Rei medicæ, cap.*21. quando in ægrotantis corpore caloris est varietas, vt scilicet vna particula frigida sit, alia calida. Pessimum esse ait, si pars ventris sit calida, cæteræ partes frigeant: nam hoc indicat vel internam viscerum inflammationem, vel lipyriam,vel febrem malignam. Hoc habuit ex Hippoc. *in Coac.* vbi dicit: *Manus ac pedes contrahi, ac frigida esse, malum est,vbi & venter & latera calida sunt.* Porrò & contrarium illius quoque, malum est. Sic Celsus *lib.*2. *cap.*4. *Mali enim morbi signum est, caput, manus pedésque calida habere, ventre & lateribus frigentibus.* Hippoc. 7. *Aphor.*62. sic inquit: *In forti dolore ventris, partium externarum frigiditas, malum.* Hoc enim signum est vel interternæ

ternæ inflammationis, vel assumpti veneni, vel caloris natiui in extremis partibus, propter morbi ac doloris magnitudinem pereuntis. 7. *Coac. & 4. Aphor.* 48. sic inquit: *In febre acuta partes exteriores frigere, & interiores calere, accedente siti, malum.* Quod idem quoque Celsus ex ipso transcripsit. Porrò variis locis, tum *in Coacis*, tum *in Prognost.* perfrigerationem cum acuta febre inter lethalia ac pernitiosa signa ponit. Dicit autem, *in acuta febre*: nam in intermittentibus, ac earum accessionibus, non est lethale, sed ordinarium. Notandum autem, tale frigus in externis partibus fieri posse à copia frigidorum ac humidorum humorum calorem opprimentium, & vias per quas calor ad externa deferri debet, occludentium. Et hoc non est lethale, aut pernitiosum. Sic quoque & in critica perturbatione fit extremorum refrigeratio, quæ non est mala, modò postea calor & sudores subsequantur: hoc enim est indicium, Naturam facere caloris concentrationem, & virium collectionem, vt causam morbificam validiùs expellat. At si refrigeratio perseuerat, & calor non redeat, nec sudores subsequantur, lethale. Hoc docet Hippoc. 2. *Coac.* 1. *comm.* 2. his verbis: *Anxietudines in diebus iudicatoriis, si in his sine sudore perfrigerantur, & omnes quæ sine sudore perfrigerantur citra indicationem, malè habent.* Porrò post sudores criticos iterum de nouo recalescere, & de nouo calorem iterum augeri, malum. Hoc enim signum est, crisim non fuisse bonam aut perfectam: nam si perfecta fuisset, iam non de nouo recalesceret æger, sed febrilis æstus paulatim deserueret. Sic recalescere, vbique malum esse prædicat Hippoc. 1. *Coac.* 36. *comm.* 2. inquit: *Delassati, caliginosi, peruigiles, in somnum inclinati, desudantes, recalescentes*: ac si diceret: post sudores recalescentes, malum. Et 2. *Coac.* 16. *Siquis à refrigeratione sudet, & celeriter recalescat, in malo est.* Quod & 5. *Coac.* 40. *comm.* 2. & 1. *Prorrh.* 7. & aliis locis repetit. Frigus & calor alternantes cum malis symptomatibus in acutis quoque sunt pernitiosi. Hippoc. 5. *Coac.* 32. Sic inquit: *Qui comate oppressi ab initio exsudarunt, leuiter vrinis coctis ardentes, citra iudicium refrigescentes, breuibus interuallis ardore redeunte, torpidi, oppressi comate, conuulsione subinde capti, pernitiosè habent.* 2. *Coac.* 14. *comm.* 2. sic ait: *Extrema partes si in vtramque conditionem citò & celeriter transmutentur, malum.* Hoc enim indicat, calorem natiuum periclitari, & ancipitem esse pugnam. Accidit hoc in malignis febribus, in quibus internus calor febrilis natiuum ab extra ad intrò trahit, & natiuus aliquando foràs reuertitur: quibus vicibus frequenter alternatis si calor totus foras redeat & permaneat, est bonum signum: indicat enim quòd calor natiuus sit superior. At si intus maneat, ac partes externæ remaneant frigidæ, est indicium mortis, & caloris natiui extincti. Contingit & in crisibus aliquando alterna caloris frigorisque mutatio, naturâ modò vincente, modò victâ: quæ non est ita periculosa, quia potest ad perfectum calorem sudoresque terminari: quod tunc optimum ac salutare signum est. Calor magnus pedum, sic vt æger semper eos velit

denudare, & extra stragula extrudere, est malus: quia est indicium incendij ac maximi ardoris interni. At in declinationibus morborum pedes calere, non malum, sed bonum signum est: indicat enim calorem ad extra ferri. Sic experientia docet in febribus intermittentibus, quòd cùm adest pedum caliditas, sit declinatio febris. Hoc videntur docere Hippoc. & Galen. *lib. de Rat. vict. in acut.4. text.39.* cùm dicunt, *ægros tunc esse cibandos, quum incalescunt,* eo quòd tum febris remittatur. Maximus calor ventris, magni incendij, & sæpe internæ inflammationis, si alia quoque signa accedant, nota est. Calor spinæ dorsi, ab Hippocrate ponitur inter signa futuri fluxus sanguinis per vterum. 5. *Coac.25.* Sic ait: *Pulsationes in capite, sonitus aurium, profluuium sanguinis è naribus significant: alioqui mulieribus purgationes vteri deducunt tum aliàs, tum si secundum spinam breuis calor sequitur; sed fortassis res* (inquit) *in dysenteriam conuertitur.* Ex quibus verbis colligitur, talem calorem non solùm sanguinis per vterum, sed & per sedem fluxum indicare. Colli ac dorsi perfrigerationes malas esse, & conuulsionem minari, docet Hippoc. in Coac. *variis locis, & 3. Prorrh.* Brachiorum aut crurum frigiditas, si aliqua insuper grauitas aut motûs impotentia coniungatur, hemiplegiæ futuræ signum est. Phthisici propter sanguinis defectum; leucophlegmatiâ, anasarcâ laborantes, propter magnam aqueæ substantiæ in corpore abundantiam, semper frigent. Magnum in capite, aut stomacho dolorem percipi, signum est vitreæ pituitæ ibi collectæ. Qui ante ignem sedentes frequenter obdormiunt capite inclinato, & igni opposito, plerumque de magno in capite frigore conqueruntur. Tumores oborientes in corpore frigidi, à pituita sunt, vel melancholia; calidi à bile vel sanguine.

Cap. II.

A Dolore.

§. I.

A Dolore maxima signa desumuntur: ab eius differentiis, loco, tempore, modo inuadendi, &c. Omnis dolor malus est, & vel intemperiem, vel continui solutionem indicat. Magni autem dolores sunt periculosi: quia nihil æquè vires prosternit, ac magni dolores. Denique vigilias, febres, inappetentias, spirituum dissolutionem, animi deliquium inferunt. Hinc Celsus inter mala signa in febribus ponit continuos dolores. Dolores cessare, aliquando est bonum, aliquando malum: Est semper bonum vt causa, sed non est semper bonum vt signum: Bonum est, quando à iusta causa cessat; malum, quando sine causa.

Dolores

Dolores itaque cessare post adhibita conuenientia remedia, quæ merito & virtute suâ dolorem mitigare valeant, post factam materiæ coctionem & expulsionem criticam, vel etiam artificialem, vt purgationem, phlebotomiam, clysteres, fomenta, &c. est bonum, & signum causam dolorem facientem esse euacuatam vel discussam. Cessare etiam dolorem in parte principe, etsi ad ignobiliorem sit transmutatus, pariter bonum est. At si sine tali iusta causa dolor cessat, malum: quia hoc indicat materiam vel ad nobiliorem partem esse transpositam, vnde breui grauissima mala sunt oritura, vel mors subsecutura; vel extinctum sensum vel delirium, aut sensus communis læsionem, sic vt æger dolorem non sentiat. Dolores in inflammationibus, qui maximi fuerunt, & aliquot diebus continuò durauerunt, si subitò cessent, abscessum iam factum, vel pus erupisse significant. Hippoc. 3. *Prorrh.* Sic ait: *Dolores absque iudicatione soluti, inutiles.* Vbi Galenus *in comm.* Sic inquit: *Repentè verò occultari dolorificas affectiones absque hoc, quòd in alia aliqua parte, quæ manifesta sit, abscessus, fiant, humorum transmigrationem ad viscera factam ostendit.* 1. *Prorrh.* 12. Sic ait Hippoc. *Lateris dolor ex sputis biliosis citra rationem si euanuerit, mente mouentur.* Sic Caluo, 3. *Epid.* femoris dolore cessante perturbatio mentis superuenit cum inquietatione: vnde mortuus est die quartâ. Notandum tamen, quòd dolores à flatu subitò cessare sine causa, id est, sine manifesta euacuatione, non sit malum: Hoc enim contingere potest, quòd flatûs, qui alicui angusto intestino antea fuerunt inclusi, moti sint in aliquod intestinum laxius, & quo dolor cessauit.

§. II.

A Loco Doloris.

Dolor affectam partem ostendit: ibi dolor est, ibi malum. Potest tamen dolor aliquando in alia parte sentiri, quàm in illa in qua est affectus: quod accidit propter partium inter se sympathiam, & membranarum neruorumque ad longinquas partes extensionem. Sic calculo vesicæ laborantes in extremitate virgæ sentiunt dolorem, in qua tamen non est affectus. Quibus in humeris causa morbifica continetur, illi aliquando maximum dolorem aut stuporem sentiunt in digitis vel manibus. Pleuritide laborantibus dolor ad hypochondria, modò ad scapulas distenditur. Sic vteri consensu dolor sæpe in occipitio, stomachi in fronte percipitur. Dolores magni ostendunt saltem affectum non esse in parte neruis destituta. Sic cùm dolor est in capite, tum circa thoracem: cognoscitur saltem causa morbifica non esse, neque in ipsa substantia cerebri, neque in substantia pulmonis; quia illæ partes dolorem non sentiunt, eo quòd neruis sint destitutæ: sed indicant affectum esse vel in cerebri, vel pectoris membranis, vt meningibus, mediastino, pleurâ

pleurâ, vel musculis thoracis. Dolores ab infernis partibus ad supernas ascendere, malum. Hippoc.3. *Coac.*37. *comm.* 2. Sic ait : *Quibus in febre dolores, qui circa lumbos & partes infernas fiunt, septum transuersum contingunt, infernas partes relinquentes, pernitiosi sunt, tum aliàs, tum si aliud prauum aliquod signum accedat.* Sic *in Prorrh. Ex lumborum recursione, oculorum peruersio mala.* Et *paulo pòst* iterum inquit : *Ex recursione lumborum ad os ventriculi & caput, deliria, vomitiones lethales.* Melius est dolorem esse in partibus externis : internæ enim externis sunt nobiliores. 9. *Aphor.*7. sic habetur : *Dolores* & tumores *ventris, sublimes, leuiores; non sublimes, fortiores.* Porrò peculiarium partium dolores varia signa præbent. Dolores capitis, si per consensum fiant, cùm in vertice ac occipitio percipiuntur, magis fiunt per consensum vteri; cùm in fronte, magis per consensum stomachi. Cuius ratio est, quia vterus spinæ dorsi alligatur, per quam quum dolorifica qualitas capiti communicatur, ibi sentitur, maximè vbi spinalis medulla terminatur nempe in occipitio. Dolores dextræ capitis partis, magis per consensum hepatis; sinistræ, per consensum lienis fiunt. Vehemens capitis dolor in acutis est pernitiosus, & vt signum, & vt causa : Vt causa, quia vires deiicit, febrem auget, somnum tollit. Vt signum, magnitudinem morbi indicat, causæ malignitatem, & biliosum humorem in toto abundantem : cuius vel portio, vel vapor cerebrum lædit, ac in consensum trahit : vnde tum delirium, tum conuulsio sunt expectanda. Aliquando autem dolor capitis significat futuram crisim, vel per hæmorrhagiam, vel per vomitum, præcipuè si, qui antea non fuit, circa tempus criseos cum aliis signis criticis oboriatur, ac coctionis signa præcesserint. Hippoc.5. *Coac.* 20. sic inquit, *Qui in dolore capitis æruginosa vomunt, accedente surditate & vigiliâ, celeriter in vehementem insaniam incidunt.* Et 5. *Aphor.* dolores capitis frequenter inter signa delirij & conuulsionis ponit, si cum aliis affecti cerebri signis, vt sopore, vigiliis, surditate, aluo suppressa, &c. coniungantur. 5. *Coac.*25. Sic inquit : *Dolor capitis soporosus cum grauitate aliquid conuulsionis inuehit.* In *Prognost.* sic ait : *Capitis dolores fortes & continui cum febre, siquidem lethalium signorum quid accesserit, pernitiosi; si verò absque talibus signis dolor viginti dies transmiserit, & febris tenuerit, sanguinis aut puris eruptionem sperare conuenit, tum aliàs, tum si dolor circa tempora & frontem fuerit.* 5. *Coac.* 16. *comm.*2. *Vehemens*, inquit, *capitis dolor cum acuta febre, alióque difficili signo, lethale; citra verò signum malum, siquidem vigesimum diem superat, fluxum sanguinis : aut puris è nare, vel abscessus in partes inferiores indicat.* Et subdit : *Vbi dolor frontem & tempora sollicitat, isque vehemens, fluorem sanguinis expectare oportet.* Quæ eadem dicit 5. *Coac.*10. *In Progn.* verò sic habet : *Quicunque in febre non lethali, dixerit sibi caput dolere, aut etiam præ oculis obscurum quid apparere, si & osculi ventris morsus huc accesserit, ei biliosus vomitus erit; si verò etiam rigor accesserit, & partes circa præcordium frigidas habet, adhuc citiùs vomet.* Ex quibus locis colligitur, dolorem capitis in febribus

febribus acutis, esse malum signum; & delirium ac conuulsionem minari; citra verò signa lethalia, & cùm iam critica signa apparuerunt, vel hæmorrhagiam, vel vomitum, vel abscessum futurum prænuntiare. Sed mirum, cur dixerit Hippoc. minari abscessum ad *inferiores partes:* potiùs dicendum esset, minari abscessum ad *partes supernas*, nempe circa collum, aut post aures, minari parotides: id enim rationi consentaneum est. Aurium dolor magnus in acutis febribus, est quoque malum signum: indicat enim in aure, vel circa cerebri membranas inflammationem. Hippoc. *in Prognost.* sic inquit: *Auris dolor acutus cum febre continua & forti, horrendus est: periculum enim est deliraturum esse hominem, aut moriturum.* Et 2 *Coac. lib.*1.*comm.*1. dicit, quòd aurium dolor pertinax cum febre acuta, sit signum lethale: *nisi*, inquit, *pus ex aure, aut sanguis è naribus effluat;* his enim euacuationibus dolor mitigatur, ac phlegmonem erupisse indicatur. Dolor lumborum in mulieribus frequenter vteri affectionem indicat. Ratio est, quia vterus mediantibus vinculis & vasis multùm consentit lumbis: inde enim ad vterum venæ deducuntur. Hippoc. *in Coac.* à dolore lumborum profluuij mensium seu hæmorrhoidum signa desumit: Etenim suppressis mensibus, eisque ad superna recurrentibus, aut mensibus iam instantibus, cùm vterus est iam repletus, & præ grauitate vincula tenduntur; fit dolor in lumbis. Hippoc. *sect.*2. *Coac. comm.*2. *lib.*3. Sic inquit: *Dolores in lumbis eruptionem sanguinis significant.* Et alibi: *Inhorrescentes*, inquit, *anxij lassitudine pressi, lumbis dolentes, in profluuium albi incidunt*, nempe hæmorrhoides, vel in fluxum menstruorum: talis enim dolor plenitudinem sanguinis in illis partibus indicat: præcipuè autem tum lumborum dolor id indicat, cùm nullius alterius affectûs signa adsunt, atque à nulla alia causa, vel calculo, vel molesto decubitu, vel nimio exercitio, is fuerit causatus, cumque iam menstrua sunt suppressa, vel fluendi tempus instat, vel præ manibus crisis est. Porrò albis menstruis laborantes plerumque magno lumborum dolore infestantur. Indicat etiam lòborum dolor calculum renum, præcipuè si is loco sit nonnihil altiori, aliaque calculi signa concurrant; vt si vrina aliquando rubra, aut nigra sit, vel æger lapillos aliquos aut multas arenulas excernere soleat, si etiam vomitus ac nausea illi dolori coniungantur. Fit etiam aliquando in febribus lũborum dolor, idque vel à decubitu in dorsum, vnde lassitudo contingit, ac adipis circa renes existentis feruor & inflãmatio; vel cõtingit à lassitudine phlegmonode, id est sãguine multo & calido in vena caua aut arteria aorta, quæ per lũbos decurrit, redundante: tunc autem talis dolor cum magna inquietudine est coniunctus, adeoque vt æger modò in hanc, modò in aliam partem se vertere cogatur. Hipp. etiam ex lumborum dolore conuulsionem prænuntiari scribit. Sic *sect.*2. *Coac. comm.*2. *lib.*3. *text.*50. *lumborum* (inquit) *dolor in eo cui os ventriculi dolet cum excretione violenta, habet aliquid quod conuulsionem denuntiat.* Quod ferè iisdem verbis dicit, 3. *Prorrh.* 4. Quod quâ ratione sit fundatum, non video: nisi fortè lumborum dolor à renum

inflammatione contingat, vt non raro contingi ; talem enim inflammationem comitatur vomitus, propter renum ac stomachi consensum, & acuta febris, quam potest delirium, & aliquando conuulsio sequi. Sic ergo lumborum dolor etiam aliquando renum inflammationem, & ex accidenti conuulsionem futuram indicat : sed hoc præsagium est valde remotum. Dolores extremarum partium, manuum ac pedum, in acutis febribus, non sunt etiam valde boni. Hippoc.1. *Coac.31. comm.2.* Sic inquit : *Conuulsio in febre, manuum ac pedum dolores, maligni sunt. Malignus est & doloris ex femore progressus, neque genuum dolor bonus : sed & surarum dolores maligni sunt, mentémque emouent, tum si vrinæ subsidentia in medio innatet.* Dolores artuum in acutis febribus non sunt boni, primò vt causa, quia ægro molestiam & inquietudinem adferunt : secundò vt signum, quia contingunt ex magnitudine febris : & tales sunt sicut lassitudines vlcerosæ & inflammatoriæ, multum delirij inferentes. Contingit enim talis dolor à multitudine acrium humorum, qui ita totum corpus occupant, vt etiam ad externas partes proueniant, & internas externasque simul occupent. Potest talis dolor aliquando contingere à conuulsione præuia : & tum talis est malus, sicut & ipsa conuulsio. Aliquando tamen dolores tales non sunt mali : aliquando enim contingunt à molesto decubitu, & tunc nihil indicant. Aliquando fiunt ex eo, quòd morbus ad exteriora vergat : & tum sunt boni. Sic in Herophonte surditas, delirium, omnia acerba, dolore facto in cruribus leuata sunt. In Clazomenio, cruribus & coxâ dolentibus, mitiora erant deliria, & alia cerebri mala ; non dolentibus, grauiora. Porrò extremarum partium dolor in febribus, si contingat circa tempus criseos, aliquando est signum futuræ criseos per abscessum ad externas partes dolentes. Talis crisis in febribus diuturnis & minùs acutis, potest esse bona, sed in acutis est insufficiens : & sic signum, à quo ea indicatur, illic bonum, hîc malum est. Dolores in extremis partibus obortos statim cessare, non est bonum signum : indicat enim materiam ad supernas vel internas partes, adeoque vel ad caput, vel ad viscera conuerti, quod est malum.

§. III.

A Dolorum speciebus ac differentiis.

Dolorum præcipuæ species sunt: tensiuus, punctorius, grauatiuus, pruriginosus, & pulsatorius, &c. Tensiuus dolor est, in quo æger sentit aliquid extendi adeò, ac si rumperetur. Talis dolor fit in omnibus partibus, quæ possunt affluxum humorum, aut flatuum tensionem contrahere : & fit ab illis causis quæ tendere possunt, nimirum copiâ humorum & flatibus : Et fit præcipuè in partibus membranosis, quæ tendi possunt, vel partibus habentibus cauitatem. Talem ergo causam, & talem partem affectam

affectam indicat dolor tensiuus. Si tensiuus coniunctus est cum grauatiuo, indicat copiam humorum tendentium; humores enim possunt & tendere, & grauare. At si est sine grauatiuo, tum solùm indicat flatus; flatûs enim non possunt grauare. Talis dolor tensiuus percipitur in stomacho cibo potúque pleno; in vesica copiâ vrinæ repleta. Talis percipitur in mulieribus grauidis à fœtu vterum tendente; in tympaniticis à flatu; in asciticis ab aqua abdomen distendente. Fit etiam & in toto corpore dolor tensiuus à plethora venas omnes tendente, quæ tensiua lassitudo vocatur. Talis dolor sequitur omnia magna apostemata, ac inflammationes in pulmone, hepate, liene, glandulis, &c. quæ cùm magna sunt, etiam tensio ad alias & inguina vsque extenditur. Fit etiam dolor tensiuus in conuulsione, cùm nerui ipsi vel à nimia siccitate vel repletione tenduntur. Fit etiam in musculis, stomacho, intestinis, vtero, & partibus omnibus cauitatem, quæ extendi possit, habentibus. Tensiuo coniungitur perforans seu fodicans dolor, cùm flatus inter duas partes sine membranis continentur. Coniungitur grauatiuus, cùm tensio est à multo humore. Coniungitur punctorius, cùm materia tendens simul est acris. Pulsatorius, cùm humor tendens arterias tangit, ac simul suppurari incipit. Ex his colligitur, quid dolor tensiuus indicet, quam morbi causam, quam partem affectam. Si est solus, indicat causam esse flatus. Si cum grauatiuo, vel esse lapidem, vel scirrhum, vel aquam, vel frigidum humorem, humorumque abundantiam: si cum punctorio vel pulsatorio, humores calidos. Tensiuus dolor in toto indicat plethoram; in hypochondriis obstructiones; in stomacho cibi nimietatem, & crudorum humorum repletionem. Partem affectam indicat vel esse membranas, vel intestina, vel stomachum, vel vterum, aliásve partes tendi aptas.

Punctorius dolor est, cùm ceu acu seu palo impacto pars diuelli ac perforari videtur. Talis dolor percipitur in colico dolore à vitrea pituita, in aliquibus cephalæis, in calculo aspero renum seu vreterum, in pleuritide, & aliis omnibus ad sensibiles membranas inflammationibus existentibus, præcipuè à bile factis. Potest etiam dolor punctorius fieri à flatu: sed non quando flatus in magnis cauitatibus continetur, easque distendit; tum enim simplex tensiuus producitur: sed quando inter tunicas partium existit; tum enim illas non tam tendendo quàm diuellendo afficit, & sic non tensiuum, sed diuulsiuum adfert dolorem qui eodem modo percipitur, sicut punctorius stimulans ac perforatorius. Talis dolor fit, cùm flatus inter tunicas ventriculi, intestinorum, in colico dolore, inter membranas ossa vel nonnulla alia membra inuestientes ab ipsis diuellit ac separat. Tunc autem maximè fit à flatu punctorius dolor, cùm ille se inter ossa & periostium insinuat: nam in hepate, corde, pulmone non fit dolor punctorius; & ideò etsi sese flatûs inter membranas membra illa cingentes, ipsorumque membrorum carnem insinuent, non ideò tamen dolor punctorius solet contingere, fortè quòd

membranæ partes illas vestientes non sint ita sensibiles ; vel quòd flatus inter illas & viscerum internorum carnem non ita sese insinuare possint, eo quòd sibi mutuò nimis arctè adhæreant. Dolor punctorius, cùm præcipuè ab acribus, calidis, mordacibus, ac biliosis humoribus fiat, potissimùm indicat inflammationes ad membranas. Hinc in pleuritide, phrenitide, renum ac orificij stomachi inflammatione, maximè contingit. Maximè autem tum dolor punctorius inflammationes indicat, cùm simul ei & tensiuus & pulsatorius est coniunctus : nam si solus sit punctorius sine tensiuo aut pulsatorio, tum potiùs materiæ alicuius acris in parte aliqua sensibili simplicem collectionem indicat.

Grauatiuus dolor est, cùm quasi pondus aliquod parti alicui incumbit, vel pondus aliquod graue à parte aliqua dependere percipitur. Grauem dolorem faciunt humores præcipuè frigidi copiosè collecti in parte aliqua à vinculis dependente, vel alteri parti mediantibus vinculis adhærente : & talis dolor fit in partibus non ita sensibilibus ; & sic talis dolor contingit in ipsis visceribus, cùm scilicet carni viscerum multi humores crudi sunt impacti, vt in liene, cerebro, hepate, pulmone : in partibus quoque cauis, cùm implentur multo & crasso humore. Sic à multa pituita cerebro impacta, grauatiuus dolor in cerebro ; à multis crudis humoribus ; à magno & graui calculo in stomacho & vesica existente, grauatiuus in illis partibus dolor percipitur. In obstructionibus partium à crassis frigidisque humoribus, à scirrho in hepate aut liene existente, à fœtu vno vel pluribus in vtero existentibus, aut multo pure, aut sanguine extravenato diaphragmati incumbente, talis dolor causatur. Eiusmodi ergo causas grauatiuus dolor indicat, nempe obstructiones, calculum, frigidorum humorum in visceribus abundantiam, crudos tumores, scirrhos, frigida apostemata, præcipuè si nec continua febris, nec punctorius dolor adsit ; nam si illorum vnum adesset, non frigidos, sed potiùs calidos humores indicaret. Indicat etiam hic dolor malum esse in partibus non magno sensu præditis, vt viscerum ipsorum parenchymatibus, glandulis, stomacho, vesica, aliisque partibus cauitatem habentibus.

Pulsatorius dolor, est dolor in quo percipitur molestus pulsus arteriarum. Talis dolor non potest contingere, nisi in partibus habentibus sensum, & consequenter in partibus habentibus neruos, & simul in partibus habentibus arterias : quia ad dolorem pulsatorium duo concurrunt, Dolor, qui non fit sine sensu & neruis, & pulsatio, quæ non fit sine arteriis. Hinc ergo dolor pulsatorius neque contingit in pulmone, neque in cerebro, neque in pleura, neque hepate, nec renibus ; quia illæ partes vel neruis, vel arteriis carent. Hinc in phrenitide, pleuritide, hepatis renumque inflammationibus, non contingit dolor pulsatorius : & si in iis aliquando dolor ille contingat, hoc tantùm contingit, quatenus inflammatio se extendit vsque ad membranas viscerum, & alias partes circumiectas sensu & arteriis præditas. In inflammatione autem ipsius

substantiæ parenchymaticæ viscerum non contingit dolor pulsatorius. Sic in vera pleuritide dolor non fit pulsatorius, quia in pleura non sunt arteriæ, sed tantùm contingit in pleuritide notha, quando inflammat o musculos occupat intercostales;illi enim arteriis præditi sunt. Et sic dodor pulsatorius rariùs contingit in inflammationibus partium internarum,quia illæ sæpe arteriis destitutæ sunt. Porrò dolor pulsatorius contingit, cùm partem arteriis præditam grauis læsio occupat, vt cùm pars est vulnerata, vel compressa,vel magnâ intemperie affecta. Præcipuè autem tum dolor pulsatorius contingit, cùm in parte est inflammatio seu phlegmone, & maximè cùm phlegmone suppuratur: & ita talis dolor est proprium signum inflammationis ac suppurationis in parte sensibili arteriis præditâ. Ex quibus manifestè colligitur, quid dolor pulsatorius significet, quam partem affectam, quem affectum, & quam morbi causam: Nimirum esse inflammationem, vel suppurationem, non esse in viscerum parenchymatibus, non esse in partibus sensu,neruis ac arteriis destitutis: & causam esse calidam, sanguinem scilicet aut bilem. Dico,hunc dolorem etiam esse signum suppurationis: ideò cùm inflammationes diu durauerunt, & dolor ac febris perseuerant,& sequitur dolor pulsatorius qui antè non fuit,signum est inflammationem suppuratum iri. Ab arteriarum pulsationo varia signa prognostica desumuntur. Celsus *lib.2.c.7.* sic ait: *Vbi vehementer venæ super vlcera mouentur, sanguinis profluuium erit.* Talis enim magna arteriarum in vlcere pulsatio indicat multi calidique sanguinis in venis præsentiam, quæ vehementiùs arterias ibidem existentes pulsare facit: vnde illius ab vlcere profluuium est expectandum. Similiter pulsationes in capite hæmorrhagiam, vel fluxura menstrua demonstrant. 5. *Coac.26. comm.2.* sic habetur: *Pulsationes in capite, sonitus aurium, profluuium sanguinis è naribus significant: alioqui mulieribus vteri purgationes educunt, tum aliàs, tum si secundum spinam vrens calor sequitur.* Temporum tamen pulsationes etiam alios affectus,nempe capitis dolores, & pallidam virginum febrem sequuntur, & acres in capite vapores, & spirituosum sanguinem indicant, & futurum delirium prænuntiant. Porrò etiam in infernis partibus, secundùm Hippoc. pulsationes deliria minantur. Hipp.2. *Epid.sect.5.* & Galenus 6. *de Placitis, cap. 9.* dicunt: *Si in cubito vena pulsat,maniam significat & furorem.* Ratio est,quia talis pulsatio indicat magnum in illa arteria sanguinis,vaporum spirituumque feruorem, qui vt facilè per venas & arterias iugulares ascendere potest, ita facilè quoque potest delirium causare. Idem de vmbilico dicit Hipp.*Sect.2.Coac.comm.2.lib.3. text.3.* his verbis: *Circa vmbilicum dolores palpitantes aliquid habent quod mentem turbet.* Idem quoque asserit de hypochondriis, *Sect.2.Coac.comm.2.text.13.Pulsus,*inquit,*in hypochondriis cum perturbatione,delirium portendit,magis quoque si oculi crebriùs mouentur.* Et *alio loco in Coac.* dicit: *Ventris palpitationes cum febre, insanias mouent.* Et 1. *Progn.*idem de iliis dicit. *Si pulsus,* inquit, *in iliis sit, perturbationem significat atque delirium.* Idem asserit Celsus *lib.2. cap.6.*

his verbis : *Ergo protinus insania timenda est , vbi expeditior alicuius quàm sani fuerit sermo, subitáque loquacitas, & vbi quis rarò vehementérque spirat, venásque concitatas habet, præcordiis duris & tumentibus.* Ex quibus Celsi verbis potest colligi horum omnium ratio: nimirum quia talis ventris præcordiorumque pulsatio indicat ibidem subesse vel diaphragmatis, vel hepatis, vel orificij stomachi magnam inflammationem, talemque quæ ad supputationem tendat : ex qua meritò timeri ac prædici potest delirium , præcipuè si alia simul imminentis delirij signa , vt insolita loquacitas, rara respiratio, oculi præter solitum mobiles adsint. Etenim vbi viscerum magna est inflammatio, continua statim febris comitatur: continuam autem febrem sequitur delirium.

Dolor pruriginosus est, qui cum aliqua voluptate est coniunctus , & prouocat hominem ad scalpendum, & scalpendo mitigatur. Hic dolor non excitatur in partibus internis, sed tantùm externis ac in cute, & causatur ab humore tenui, seroso ac salso. Hinc talis dolor indicat abundantiam salsorum, tenuium ac serosorum humorum, vel in toto, vel saltem sub cute. Si talis dolor in morbis superueniat , cùm antea non adfuerit, indicat humores crudos in corpore esse attenuatos, & salsedinem ac putredinem aliquam contraxisse. Indicat etiam tales tenues ac serosos humores , qui antea in venis latuerunt , nunc à Natura foràs & ad cutem expelli. Pruritus aliquando indicat prægressos sudores , quia post sudores sæpe sequitur pruritus : quod fit ex eo , quòd crassior sudorum pars in corpore sit relicta , quæ sub cute hærens facit pruritum. Pruritus etiam excitatur ab emplastris membris appositis, præcipuè vim aliquam attracticem habentibus, quia ab illis attrahuntur tenues ac serosi humores ad cutem, qui emplastica vi medicamenti obturante poros cùm exhalare non possint, faciunt tum pruritum, tum rubores, ac aliquando etiam pustulas. Pruritus ani cum tenesmo, est signum ascaridum. Pruritus narium prouocans ad fricandum in pueris, est signum vermium. Pruritus pudendi & frictio eius in pueris, est signum calculi vesicæ. Pruritus in toto cum pustulis, est signum scabiei ac herpetis miliaris. Hipp. *Sect.2.Coac.comm.1.lib.6.text.55.* sic loquitur. *Pruriginosa corpora post suppressam aluum in tabidis, malum.* Est autem malum, primò vt signum, quia indicat acrem, ichorosum ac salsum sanguinem, maximè si aluus sit suppressa. Secundò, malum est vt causa, quia pruritus impedit membrorum nutritionem ac somnum, & auget calorem.

§. IV.

A Modo Doloris.

Alij sunt continui, alij intermittentes: alij profundi, sublimes; lati, angusti; mobiles , fixi ; alij cum talibus actionibus , vel post tales actiones, post talia ac talia remedia alleuiantur vel intenduntur.

Continuus dolor partis indicat eam primariò esse affectam. Interpolatus,

latus, esse affectam per consensum. Continuus dolor etiam indicat causam morbificam esse crassam & humorosam: Remittens tenuem, quæ aliquando dissipetur & redeat, vt flatus & vapores, vel tenuem bilem. Continuus indicat etiam causam permanere: remittens, eandem dissipari ac de nouo regenerari: & sic dolores qui fiunt à fluxionibus ac catarrhis sunt intermittentes, & per temporum interualla, certasque aëris constitutiones recurrentes. Dolor latus vel indicat causæ multitudinem, quæ varias partes occupet, vel variarum simul partium affectionem, vel talis vnius partis, quæ multas alias in consensum trahere possit, vel affectum alicuius partis quæ latè extenditur, vt membranarum, neruorum, venarum. Sic dolor pleuriticus, quia membranam afficit, modò adiugulum ac scapulas, modò ad hypochondria vsque protenditur. Dolor neruorum ac venarum, longus est, ac in longum & angustum protenditur per modum cuiusdam chordæ trahentis. Sic ex affectu humerorum, dolor in digitos manuum vsque; coxendicis, secundùm crus totum in extremos pedes protenditur. Profundus dolor indicat partes in profundo sitas; sublimis, partes in superficie dolere. Profundus dolor partium extremarum, est dolor tensiuus neruorum sub arteriis ac venis existentium: dolor pulsatorius inflammationis tenuem cerebri membranam, seu piam matrem occupantis. Est etiam talis dolor, cùm periostium partium extremarum est affectum. Talis est etiam dolor pleuriticus, cùm inflammatio est in membrana succingente; nam cùm est in musculis intercostalibus, tunc dolor fit sublimis. Talis est etiam dolor viscerum omnium in hypochondriis ac præcordiis contentorum. Dolor è contra pericranij ac musculorum, & dolor musculorum epigastrij, est dolor sublimis. An autem dolor sit sublimis, an profundus, dignoscitur, tum ipsius ægrotantis sensu, tum etiam quòd sublimis atque externus externo tactu exacerbetur, profundus non item. Mobilis dolor fit à flatu, modò in hanc, modò in aliam partem discurrente: & ideò talis dolor communiter indicat flatus, præcipuè si ipse dolor sit tensiuus; talem enim dolorem flatus inducere nati sunt: nam si non sit tensiuus, tum potiùs talis doloris mobilitas ab alia causa pendet, vel scilicet ab humorum turgentia, vel à consensu vnius partis cum altera, vel quia morbi causa est à destillatione ac fluxione; quæ modò in hanc, modò in illam partem delabitur, & cùm in vna parte est dissipata, defluit in aliam. Sic dolor arthriticus etsi non sit à flatu, est tamen mobilis ob causam iam dictam. Præcipuè tum doloris mobilitas flatus indicat, quando ipse in ventre ac abdomine percipitur, tali scil. loco, quo & flatus generari nati sunt, & ab vna parte in alteram transcurrere possunt, quà sunt intestina & partes magnam cauitatem habentes, vt thorax, abdomen, vterus, &c. Mobilis ergo dolor etiam talem partem affectam indicat, ex qua in alteram remotiorem facilis sit causæ morbificæ ac flatuum transmigratio. Dolor fixus indicat causam morbificam crassam frigidam, lapidem infixum, vel apostema, vel vlcus, & similia mala, quæ sedem mutare non possunt. Indicat etiam talem partem affectam, in qua

causæ morbificæ non potest ab hoc loco in alium esse discursus. Dolor colicus plerumque est dolor mobilis, & modò in dextra, modò in sinistra parte, modò sub stomachi fundo percipitur. Dolor circa ductum vreterum, à sursum deorsum, & à posteriore parte versus anteriorem per inguina descendens, est signum calculi renum, per vreteres ad vesicam descendentis. Dolores percipi post peculiares aliquas actiones, non pauca signa præbent. Sumpto cibo, vel non sumpto, dolorem aliquem augeri, signum est stomachi affecti debilis, cruditatibus & flatibus referti. Peculiariter autem cibo iam concocto dolorem desinere, mox ingesto augeri, est signum flatuum: ab ingesto enim cibo calor debilis flatus excitat, quibus stomachus læditur; cibo concocto dissipantur, hinc tum stomachus alleuiatur. Denique ab ingesto cibo stomachus magis tenditur & grauatur, concocto iam & emisso alleuiatur. Econtrà dolorem ab assumpto cibo diminui, vacuo stomacho augeri, est signum acrium & malignorum humorum in stomacho existentium, qui miti alimentorum substantiâ & qualitate retunduntur; in alimenti verò absentiâ exasperantur, & malignis suis vaporibus caput, cor, ac stomachi orificium feriunt. Assumpto cibo dolorem minui, est etiam signum vermium: nam vacuo stomacho illi discurrunt & mouentur ad quærendum alimentum, & ipsasmet partes mordicant; ingesto cibo quiescunt, & eo pascuntur. Dolorem percipi in deglutiendo, est signum affectus in faucibus. Dolorem percipi, cùm iam cibus per œsophagum descendit, est signum affectus in œsophago. Cùm verò in loco orificij stomachi deglutiendo dolor percipitur, signum est quòd affectus sit in ipso. Si percipitur dolor deglutiendo cibos acidos, acres ac salsos, est indicium quòd in partibus mediis sit vlcus. Notandum tamen, quòd dolor in deglutitione cibi, non solùm œsophagi, sed & asperæ arteriæ vlcus indicare potest, eo quòd illa œsophago arctè coniungatur, & affectus vnius, alterius quoque impediat actionem: & ideò vtra istarum laboret, sic est distinguendum. Nam si deglutiendo dulcia & insipida, dolor non augetur, sed solùm augetur deglutiendo acria & salsa, est indicium vlcus esse in œsophago, & non in aspera arteria; sin hoc sit indifferens, neque ob assumpta acria maior dolor percipiatur, quàm propter dulcia, signum est affectum esse in aspera arteria; si enim in œsophago esset, deberet ab acribus deglutitis maior esse, quàm propter dulcia. Dolorem à tussi exacerbari, non potest propriè affectam partem indicare; quia in quacunque ferè corporis parte dolor sit, tussiendo exacerbatur, eo quòd à tussi omnes ferè corporis partes agitentur, & agitatæ doleant. Magis propriè tamen & magis per se tussiendo dolorem augeri, indicat thoracis & spiritalium partium, pleuræ, diaphragmatis, ac partium vicinarum inflammationem. Si cum tussi humores morbifici excernuntur, sæpe tantum abest vt dolor tussiendo exacerbetur, vt potiùs minuatur. Dolorem percipi in respirando, etiam vel musculorum thoracis, vel diaphragmatis, vel hepatis inflammationem indicat: thoracis, si doloris situs respondeat situi

situi thoracis: hepatis, si situi hepatis, ac magis si inflammati aut affecti signa adsint. Magis autem tum in respirando dolor percipitur, cùm inflammatio est in conuexa hepatis parte; minùs, cùm est in caua. In imo ventre; ac alui deiectionibus dolorem percipi, est signum affectus existentis in intestinis. Tempore mictionis in vesica aut vreteribus, paulò ante deiectionem dolorem percipi, signum est doloris locum esse in intestino superiore. Immediatè ante deiectionem percipi, esse in intestino recto. In ipsomet actu deiectionis percipi dolorem in lumbis, si cum corporis tortione valde exasperetur, est signum quòd sit in partibus externis, id est, vel in musculis, vel spina dorsi, vel osse sacro; sin minùs, esse in internis, & vel in renibus, vel aliis partibus internis. In doloribus thoracis, si decumbentibus in latus sanum dolor exasperetur, est signum inflammationis in membrana succingente; sin minùs, est signum inflammationis externæ in periostio & musculis. Ratio est, quia in primo casu seu decubitu, pars ipsa pondere inflammationis dependentis in cauitatem diuellitur, vnde dolor fit maior; in secundo autem casu talis diuulsio non fit, quia tum apostemata sic non pendent, imò dolor tum est maior, si decumbant in latus dolens, quia tum pars affecta pressione lecti contra ipsam, & incubitu totius molis corporis super ipsam, coarctatur & opprimitur. Dolorem augeri vel cessare à remediis adhibitis, sæpe morbi causam potest indicare. Sic calidis adhibitis, augeri, est signum causam morbi esse calidam; minui verò contrà. Idem de frigidis est censendum. Clysteribus carminatiuis dolorem mitigari, est signum dolorem esse in intestinis, & esse colicum. Dolorem ab amaris assumptis minui, significat esse vermes. Sic Hippoc. lateris dolorem dignoscere docet fomentis adhibitis: si enim illis adhibitis dolor minuitur, signum est esse à flatu, & quòd non sit pleuritis; tali enim remedio flatus dissipantur. Si augetur, est signum phlegmones; nam tale remedium calefaciendo partem, & sanguinem fundendo, auget fluxionem & inflammationem. Dolores, qui retentis mensibus augentur, indicant vteri vitium. Qui suppressâ aluo augentur, fluente remittuntur, indicant affectum esse in partibus primæ coctioni inseruientibus, vt ventriculo, mesenterio, intestinis. Sic dolor ilij, pubis inguinum, coxarum, subductâ aluo non lenitur; sed bene affectus stomachi ac intestinorum. Hac ratione dolor colicus à nephritico potest discerni; nam nephriticus subductâ aluo non ita lenitur, colicus verò maxime. Dolores capitis à cibo sedari, indicium est eos esse à consensu stomachi. Sic euacuatâ aut curatâ vnâ parte, dolorem sedari in altera, signum est hanc per consensum laborasse. Sessione, equitatione, vel vectione in theda, dolorem sentiri in perinæo, est signum calculi vesicæ.

§. V.

A Tempore Doloris.

Dolores, qui manè magis exasperantur, magis fiunt à sanguine: qui

FFf meridie,

meridie, à bile: qui vesperi, à melancholia: qui noctu, à pituita: eo quòd humores illi eo tempore in corpore magis agitari credantur. Dolores quoque ex morbo Gallico præcipuè vesperi solent exacerbari. Dolores articulorum à frigido humore maximè exacerbantur, cùm ægri à lecto incipiunt incalescere. Ratio est, quia tum humor pituitosus à lecto calefaciente funditur, rarescit, & sic articulum magis diuellit & extendit; fortè etiam, vt dictum est, quia pituita noctu magis ad articulum fluit, vnde malum augetur.

Cap. III.

A Qualitatibus audibilibus, siue Sonis.

§. I.

Varij in corpore soni audiuntur, quorum aliqui ab ipso solùm ægro audiuntur, vt tinnitus aurium: alij etiam à Medico & adstantibus, qui varij sunt, vt ventris strepitus ac flatus, in abdomine rugitus, strepitus in respirando, vt stertor, & gutturis murmur, ac vt ita dicam, pipitus, strepitus in deglutiendo, sonitus in abdomine ab ipsius pulsatione. Primùm agemus de signis à crepitu ventris.

§. II.

A Strepitu Ventris.

Flatus alij permanentes in ventre strepitum & murmur faciunt, alij cùm exeunt. Omnis rugitus & murmur indicat flatus in eo contentos; & talis creber ventris rugitus ac flatulentia indicat obstructiones ac compressiones intestinorum, propter quas flatus non potest liberè commeare, sed cum murmure oberrat. Indicat etiam debilem calorem natiuum multos flatus generantem. Talis rugitus creber ac diuturnus est inter signa melancholiæ hypochondriacæ. Est etiam signum vermium, præcipuè quando ventris punctiones ac lancinationes, aliáque vermium signa comitantur. Aliquarum virginum venter ita murmurat, quod nonnulli inter signa virginitatis ponunt, ex eo quòd coniugatis, & iis quæ pepererunt, non ita contingat. Ego verò puto rationem esse, quòd virgines se adeò constringant, vt tenuiores & minùs crassæ euadant; coniugatæ non item. Hippoc. 2. *Coac.* 6. Sic ait: *In febribus flatulentus venter malo est; præcipuè si flatus non exeunt.* Rationes huius variæ sunt. *Primò*, quia est contra naturam flatus generari, & febrem adesse: cùm febris sit calor, flatus autem sint à frigore: mala autem sunt symptomata frigida in febribus, vt aliàs dictum est, & mala sunt symptomata, quæ præter morbi rationem eueniunt. *Secundò*, quia tales flatus cùm

generentur à debili calore, indicat caloris natiui debilitatem; quæ debilitas in febribus est mala, quòd causa morbifica à calore valido coqui & expelli debeat, & ab eo crisis fieri. *Tertiò*, quia sæpe talis flatus dolorem facit: dolores autem accedere in febribus, & malum malo superaddi, est malum: & ideò dixit suprà Hippocrates, malos esse in febre flatus, *si non exeant. Quartò*, quia hoc indicat causarum varietatem, & ex eo oriuntur contrariæ curationes, tum refrigerandi pro febre, tum calefaciendi pro flatibus. Murmur ventris sub tempus criseos, est bonum signum; & signum futuræ criseos per alui deiectionem. Sic Hippoc. 4. *Coac.* 32. *Quibus verò*, inquit, *ructus, flatus, strepitus ventris, iis extuberat venter & perturbatur.* 4. *Aphor.* 73. sic habetur: *Quibus præcordia sublata ac tumida permurmurant, subeunte lumborum dolore, his aluus humectatur, si non flatus erumpant, aut vrina copiosa prodeat.* Et in *Progn.* ac *Coac.* sic ait: *Præcordiarum dolores ac tumores, si fuerint recentes citra inflammationem, soluit murmur in præcordiis ortum, idque maximè si pertransierit cum fæcibus vrina ac flatus; sin minus, ipsum etiam per se modò permeauerit, prodest.* Id est, Dolores ac tumores præcordiorum recentes, qui non sunt ab inflammatione, soluit superueniens murmur ventris: Est enim indicium, illum dolorem ac tumorem esse à flatu, & quòd ille flatus incipiat moueri & descendere: quodque exibit vel per se, vel cum alui deiectionibus, ex quo dolor tumorque cessabunt: Nam si dolor aut tumor esset ab inflammatione, etiamsi talis rugitus ventris superueniret, non tamen propterea cessaret. Ex quo patet, malè dixisse Celsum, vel locum Celsi potiùs esse vitiatum, quando *lib.* 2. *cap.* 3. sic ait: *Si inflammatio in inferioribus partibus dolorem tumorémque fecerit, &c. bonum.* Nam potiùs dicendum esset, bonum signum esse, si sit tumor & dolor in superioribus partibus, & non adsit inflammatio: sic enim Hippoc. dixit, ex quo Celsus omnia transcripsit. Rhases *lib.* 18. *cap.* 3. *Rei medicæ*, sic inquit: *Multa ventositas inferiùs egrediens, cùm cibus non fuerit inflatiuus, debilem digestionem significat: quòd si verò nulla egreditur ventositas, caloris paucitatem, & frigiditatis superfluitatem significat.* Etenim maiorem caloris debilitatem indicat, flatus generari & non posse expelli, quàm generari & expelli. Melius signum est flatus exire sine sono, quàm cum sono. Hippoc. 2. *Coac. comm.* 1. *lib.* 7. *text.* 35. sic inquit: *Flatus sine edito sono excludi oportet. Melius autem est cum sono exire, quàm circumuolui ac remeare: & qui sic excernuntur, significant vexationem ægri & delirium, nisi sponte hoc efficiat.* Idem dicit 1. *Progn.* 10. & 2. *Progn.* 24. his verbis: *Flatum porrò sine strepitu exire, optimum: cum strepitu autem exire, aut dolere hominem significat, aut delirare, nisi fortè suâ sponte flatum emittat.* Vult hìc dicere Hippoc. quòd ægrum emittere flatum cum sonitu, in præsentia Medici ac grauium virorum, ac talem ægrum, qui aliàs solet esse honestus, & quem aliàs id facere puduisset, sit malum signum, & signum eum delirare, vel tanto dolore affici, vt nimietas doloris cogat eum, pudorem deponere: & hoc, inquit, sic est malum signum, nisi constet ægrum id sponte suâ, &

deliberatâ voluntate, ac licentiâ adstantium facere. Porrò, quòd melius sit, exire flatûs sine sono, quàm cum sono, est alia potior ratio, quia scil. flatus qui cum sono exeunt, sunt sicci, & indicant intestinorum ac ani compressionem seu angustiam, & duritiem atque stypticitatem ventris; at qui sine sono exeunt, sunt humidi & aquei, & indicant ventris lubricitatem, & promptitudinem ad deiectionem, & subsecuturas alui fæces: & ideò flatus sine sono exeuntes magis fœtent illis, qui cum sono exeunt. Borborygmus est flatus non exiens, sed intus in ventre murmurans; & est tale murmur flatuum in ventre, quale solet contingere iis qui medicamentum purgans acceperunt. Contingit tale murmur, quando flatus vnà cum substantia humida permiscentur, & contingit in intestinis inferioribus. Talem borborygmum asserit Galenus indicare excrementorum expulsionem mox futuram. Est aliud murmur flatuum inclusorum, quod habet sonum acutiorem & clariorem instar coaxantium ranarum, quale dixi in puellis, quæ se fortiter constringunt, sæpe reperiri. Tale murmur indicat flatûs in ileo esse inclusos, & non descendentes, sed potiùs suspensas fœces. Dentium stridor, qui sanis non est assuetus, pessimus est in morbis acutis. Hippoc. *comm.* 2. *Sect.* 2. *Coac. lib.* 2. *Collidi dentes & stridere, cui id à pueritia consuetum non sit, furiosum & lethale*, inquit. Ratio est, quia est signum quoddam conuulsionis factæ à siccitate; talis autem conuulsio in morbis acutis est lethalis. Sciendum tamen, quòd in rigoribus criticis, & animi deliquiis, aliquando fiunt stridores & collisiones dentium, quæ non sunt lethales. Idem prognosticum ponit Celsus *lib.* 2. *c.* 6. Porrò Aëtius *lib.* 9. *cap.* 39. stridorem dentium ponit inter signa vermium, his verbis: *Aliqui etiam dentibus strident, quod contingere verisimile est vermibus cibum trahentibus, mordicantibúsque ventrem & intestina.* Idem ponit Celsus *lib.* 4. *c.* 57. Sed de his plura dicta sunt, vbi de signis à Dentibus.

§. III.

A Tinnitu Aurium.

Aurium tinnitus in acutis febribus est etiam perniciosus. Hippoc. 2. *Coac. lib.* 1. *comm.* 2. *text.* 6. sic inquit: *Bombus in acutis, & sonitus aurium, lethale.* Et *text. seq.* sic ait: *Sonitus aurium cum hebetudine visus, & grauitate narium, mentem mouet, & sanguinem è naribus elicit.* Et *alio loco* dicit: *Quibus surditas cum capitis grauitate, & hypochondrij tensione, ac aurium sonitu, siquidem oculus ad splendorem perturbatur, sanguinis profluuium significatur.* Et 5. *Coac.* 10. ait: *Pulsationes capitis, & aurium soni, sanguinem profundunt, aut menstrua deducunt, multò magis si in spina dorsi ardor consequitur.* Tinnitus aurium in acutis aliquando portendit delirium, quia significat feruidos ac biliosos fumos in caput ascendere, qui sunt causa delirij. Indicat etiam futuram crisim, quia indicat humorum agitationem. Feruidi enim fumi, qui in caput feruntur, in auribus tinnitum excitant,

excitant, & futuram crisim, præsertim per hæmorrhagiam indicant; maximè autem cùm & capitis grauitas, & pulsatio, & splendores circa oculos, & vultûs rubor comitantur: nam & hæc etiam futuræ hæmorrhagiæ signa sunt. Aliquando etiam talis tinnitus signum est cerebri inflammati, vel abundantiæ calidi sanguinis in capite. Tinnitus inueteratus surditatem præsagit. Tinnitus ex morbis longis relictus, difficilis est curationis.

§. IV.

De Strepitu in Respirando.

Strepitus in respirando est duplex: alius, qui contingit dormientibus, & vocatur stertor; alius qui vigilantibus. De stertore, suprà dictum est. Strepitus, qui vigilantibus inter respirandum accidit, est admodum malus. Hippoc. I. *Progn.* 13. agens de sputis, sic inquit: *Malum est, si nihil repurget, nec emittat pulmo, sed plenus ferueat in gutture. sect. 2. Coac. com. I. lib. 5. text. 28.* sic inquit: *Quibus pleuriticis strepitus in pectore multus, & facies tristis, oculus auriginosus & turbulentus, moriuntur.* Et *text. 25.* sic dicit: *In doloribus pleuriticorum vtile est aluum esse mollem, sputa colorari, vrinam facilè prodire, strepitum in pectore non fieri.* Talis strepitus in gutture, est signum obstructionis in gutture, abundantiæ phlegmatum, ac puris in aspera arteria, vel pectore, & debilis facultatis respiratoriæ, & signum futuræ strangulationis ac mortis: nisi hoc fortè contingat ex aliqua pituitosi humoris è capite in pectus defluxione; nam tum non est lethale. Eodem modo etiam est malus strepitus, qui auditur in deglutiendo potum: talis enim strepitus auditur in moribundis, cùm potabile aliquid assumunt. Hippoc. 2. *Coac.* 27. sic inquit: *Qui deglutientes potum obiter strepunt, & submurmurant in siccis, & qui difficulter transglutiunt, tussiculoso spiritu, lethale in acutis.* Et 3. *Coac.* 2. *Phrenitici,* inquit, *rariùs bibentes, & qui quod bibunt cum strepitu deglutiunt, in tremorem & conuulsionem incidunt.* Quotquot referuntur *in Epid.* tale signum habuisse omnes obierunt. Causæ talis strepitûs possunt referri tres: scil. nimia œsophagi siccitas, per quem decurrens liquor sonitum edit; vel flatus è ventriculo erumpens & sursum tendens eo tempore, quo potus deorsum tendit, qui sibi mutuò occurrentes, & ibidem pro transitu quasi colluctantes, eiusmodi strepitum faciunt: vel potiùs imbecillitas facultatis tum attractricis, tum retentricis, quæ cùm vigent, paulatim & sine sonitu potum demittunt; cùm verò sunt debilitatæ, potus non vi illarum, sed solùm suâ grauitate naturali deorsum cadit: vnde tunc quendam sonitum facit, non aliter quàm aqua suâ grauitate naturali in vacuam ollam per angustum eius collum defluens.

Cap. IV.

A Qualitate Visibili.

IN variis corporis partibus diuersi fiunt colores non-naturales, vt in oculis, genis, totâ facie rubor, vel flauedo: in extremis partibus, vt digitis, naso, &c. liuores, &c. Verùm de his egimus suprà, vbi de signis singularum partium. Restat vt aliqua dicamus de maculis in corpore oborientibus. Oboriuntur autem maculæ, tum in corporibus viuentibus, tum in mortuis. Maculæ varij sunt coloris, rubræ, albæ, purpureæ, flauæ, liuidæ, &c. In pectore, aliisque partibus maculæ subfusæ, rotundæ, latæ contingunt, quæ vitiligines appellantur, quæ signa sunt melancholici sanguinis, lienis obstructi, ac prauâ intemperie affecti: ac lichenes, morphæam, lepram minantur; præcipuè cùm à parte sic colorata furfures decidunt, ac cuticula præ siccitate decorticatur. Maculæ liuidæ & nigræ per totum corpus sparsæ, quum nec pestis, nec malignæ febris signa adsunt, scorbutum ac lienem affectum esse indicant. Hipp. 2. *Prorrh.* 39. sic inquit: *Gingiuæ vitiatæ, & ora graueolentia his sunt, quibus lienes magni sunt. Quicunque verò habent splenes magnos, neque sanguinis eruptionem, neque oris graueolentiam, horum tibiæ vlcera praua habent, & cicatrices nigras.* Celsus *lib.* 2. *cap.* 4. idem dicit his verbis: *Quibus magni lienes sunt, his gingiuæ malæ fiunt, & os olet, vel sanguis ex aliqua parte prorumpit: quorum si nihil euenit, necessum est in cruribus mala vlcera & cicatrices nigras fieri.* Porrò in febribus maculas purpureas & liuidas apparere, est signum pestis, vel saltem febris admodum malignæ.

FINIS.

INDEX

INDEX

MATERIERUM PRÆCIPUARUM Huius Tractatûs.

A.

Cibo.

E

H

S

V

V

—— spicea.

FINIS.

5644538